

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાયિટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૪૧૫૦ વર્ગિક

પુસ્તકનું નામ ઉપાસની બાબાના
પ્રવચનો - ૨

વિષય ૪૨૫૭ ગુજરાતી

સાકેરીના સદ્ગુરુ શ્રી
ઉપાસની મહારાજના પ્રવચનો

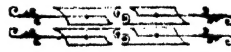
અથવા

સર્વ-શાસ્ત્ર-સિદ્ધાન્ત

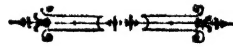
ના

અનુવાદ

[અદ્વૈત નિરાકાર પરમેશ્વરની ગુપ્ત વાત પ્રત્યક્ષ અનુભવમાં
લાવી આપનારું મુખ્ય સાધન]

(સર્વ હુકમ માલીકે સ્વાધીન રાખ્યા છે)

અનુવાદક:—

વામનરાવ પ્રાણગોવિંદદાસ પટેલ

ળી. એ. એલ. એલ. ળી. સોલ્લીસીટર

લાલ દરવાજા—અમદાવાદ

પ્રકાશક:—

ગોવિંદદાસ નારણદાસ શેઠ

અંપાગલી—મુંબાઈ

કિંમત રૂા. ૨

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૪૧૫૦

ઉમરેઠ બટવાડી પોળને નાકે આવેલા સરસ્વતી પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં રતીલાલ
બાળકૃષ્ણ ત્રિવેદીએ છાપ્યું અને પ્રકાશક: ગોવિંદરામ નારાયણરામ
શેઠે ચંપાગલી મુબમમાંથી પ્રગટ કર્યું.

બહાર પડે છે.

બહાર પડે છે.

સાકેરીના સદગુરુ શ્રી ઉપાસની બાબા મહારાજની

જીવન રૂપરેખા

કિંમત રૂ. ૧

અગાઉથી ગ્રાહક થવા લખો—

વામનરાવ પ્રાણુગોવિંદ પટેલ

૪૨૧૦-૨ લાલ દરવાજા—અમદાવાદ

અથવા

શ્રી સાંઈ વાકસુધા ઓફીસ

સાકેરી. પો. રાહતા, જી. અહમદનગર

લેખકના બે બોલ

વ્યવહારિક દૃષ્ટિથી સત્ય કહીએ તો આ ગ્રંથ માંદગીના પ્રવચનો સાકોરીની શ્રી સચ્ચિદાનંદ ઉપાસની મહારાજ નામે ઓળખાતી એક વિભૂતિના મુખદ્વારા નીકળ્યાં છે, અને તેથીજ મુખપૃષ્ઠ પર “સાકોરીના સદ્ગુરુ શ્રી ઉપાસની મહારાજનાં પ્રવચનો” એવું નામ આ પુસ્તકને આપ્યું છે. છતાં વાંચકને પુસ્તકની અંદર જોતાં દરેક પાને “સાંઈ વાકસુધા” નામ છાપેલું જોવામાં આવશે. આનું કારણ એ છે કે મૂળ પુસ્તક જેનો આ અનુવાદ છે તેનું નામ “સાંઈ વાકસુધા” છે અને આ વિભૂતિ પોતે એમના મુખદ્વારા જહાર પડેલા ઉદ્ગારો પોતાના છે એમ માનતા નથી. એ ઉદ્ગારો તો ગમે ત્યાંથી આવે છે અને ગમે ત્યાં જાય છે. એમ એઓ કહે છે, “સાંઈ વાકસુધા” નામ એ પ્રવચનોને એમની અનુજ્ઞાથી આપવામાં આવ્યું છે. “સાંઈ” ની વાકસુધા જહાર પડવામાં એમનો શેરડીના શ્રી સાંઈબાબા સાથેનો સંબંધજ કારણભૂત છે એ જણાવવાનો એમનો આશય હોય એમ જણાય છે. એમના મત પ્રમાણે સાંઈબાબા એ સાક્ષાત્ કાશી વિશ્વેશ્વરજી, પરમેશ્વરજી, સર્વજગત્માં વ્યાપીને પણ જે શેષ રહ્યા છે તે. આ પ્રવચનો તે તેમણેજ સોંપેલી કામગિરી, તે કામગિરી કરાવી લેનાર પણ તે સાંઈજ અને જેમને માટે એ કામગિરી તે પણ તે સાંઈજ એવી એમની ભાવના હોવાથી “સાંઈ” નામ પર એમની મમતા સ્વાભાવિક છે અને તેથીજ આ પુસ્તકમાં દરેક પાને સાંઈ વાકસુધા” નામ છાપવામાં આવ્યું છે.

શ્રી સાંઘ-વાકસુધા.

અનુક્રમણિકા:—

વિષય.

પાનું.

(૧) તા. ૧૭-૭-૧૯૨૪

પ્રકૃતિ અને તેના ગુણધર્મ	૨
પરમેશ્વરી ગુપ્ત અને તેના અધિકારી	૩
સિંદુર બિંદુ વિધવા લલાટે	૮
શ્રી કૃષ્ણનો દેહો	૯
પ્રકૃતિ નાશવંત કે અવિનાશી	૧૦
દ્વૈતની ઉત્પત્તિ	૧૩
ખરો આનંદ કેમ મેળવવો	૧૫
કિરણપરથી યોગાભ્યાસ	૧૮
વસ્તુ દર્શન કેવી રીતે થાય છે	૧૯
અખંડ સુખની કલ્પના	૨૧
જગતરૂપી નાટકના અદ્દશ્ય મેનેજર	૨૨

(૨) તા. ૧૮-૭-૧૯૨૪

પંચતત્વ અને તેનું મંડાણ	૨૪
મૂકું કરોતિ વાચાલમ્	૨૬
ઉપભોગ્ય કષ્ટ કરી મેળવ્યું હોયું જ્ઞેષ્ઠએ	૩૧
મહારાજનો કાશી જવાનો પ્રસંગ	૩૨
કાશીની એક હડીકત	૩૪
સ્વકષ્ટાર્જીત કાયમનું હોય છે.	૩૭
પતિ પત્નીએ એકેકને કષ્ટ કરી મેળવવાં	૩૯
કષ્ટ કરી સ્ત્રી કેમ મેળવવી	૪૫
પતિને દેવપણું લાવવું	૪૬
વિધવા-ધર્મ	૪૬
વિધૂર-ધર્મ	૪૬

(૩) તા. ૧૯-૭-૧૯૨૪

જ્ઞાનામિ	૪૯
સામર્થ્ય હોવાં શિવાય હુકમ કરવો નહીં	૫૧

સાધનાના અને મેથે	૫૪
મનને અપવાસ કરાવવો	૫૯
સારાંના અનુભવ માટે ખરાબની જરૂર	૬૦
સ્ત્રીમાં સુગ્રહિણીપણું જોઈએ	૬૧
શિવી (ગાળ) શબ્દની ઉત્પત્તિ	૬૪
પુરૂષ અને સ્ત્રી શબ્દની વ્યાખ્યા	૬૭
સ્ત્રીત્વ લેવાની જરૂર	૬૮
ખરી અને ખોટી સ્ત્રી પુરૂષ અવસ્થા	૭૦
પરમેશ્વરી અવસ્થાના અનુભવ માટે ઉલટવું જોઈએ	૭૬
પશુચરનું મહત્વ	૭૭
પેટની અને પીઠની વિદ્યા	૮૩

(૪) તા. ૨૦-૭-૧૯૨૪

ક્રોધ મહર્મ	૮૬
બાલાદપિ સુમાર્ષિતં ગ્રાહ્યમ્	૮૯
પોતાની એક હકીકત	૯૧
શાલતુ વસ્તુનું મહત્વ	૯૩
જે પૂર્ણ શાલતુ રૂપ તેજ સદ્ગુરુ	૯૫

(૫) તા. ૨૧-૭-૧૯૨૪

શંકર અને મત્સરાસુર	૧૦૨
પટ્ટિપૂ	૧૦૯
અભિમાનના નાશની જરૂર	૧૧૧
પટ્ટિપૂ મિત્ર	૧૧૩
પુણ્ય પ્રકૃતિ અને પાપ પ્રકૃતિ	૧૧૪
પુણ્ય કર્મ નિષ્કામ કરવું	૧૧૫
સંગમનેર	૧૧૭

(૬) તા. ૨૨-૭-૧૯૨૪

જો ભય હોય તો માણસોનો છે	૧૨૦
કાયમનું શરીર કેમ બનાવવું	૧૨૩
પરમાર્થના પહેલા ત્રણ પાઠ	૧૨૪
ગુરુ અને શિષ્ય અવસ્થા	૧૨૮
મારા શરીરમાં બીજો જીવ	૧૩૧
સત્પુરૂષ અને તેના કુળનો ઉદ્ધાર	૧૩૨

(૭) તા. ૨૪-૭-૧૯૨૪

જમવું એ પાપ છે	૧૩૪
ભગવાન નવનીત પ્રિય છે	૧૩૬
પરમેશ્વરને પ્રેમ કેવી રીતે અર્પણ કરવો	૧૩૭
પરમેશ્વરી સાત્ત્વિક ચિન્હ	૧૪૨
આપણા જેવા કરે છે તત્કાળ	૧૪૩
યમપુરી અને લાંની શિક્ષા	૧૪૫
‘ આપણે ’ જે છીએ તે કાણ ?	૧૪૭
‘ આપણે ’ પરમેશ્વરના ખાલ	૧૪૯
આપણે પરમેશ્વરના ભક્ત કેમ બનવું	૧૫૨
આપણે નાશવંત શા માટે ?	૧૫૩

(૮) તા. ૨૫-૭-૧૯૨૪

અનુક્રાંત એટલે શું ?	૧૫૯
પરમેશ્વર પ્રાંતી વખતે ઉલટી અવસ્થાનો અનુભવ	૧૬૧
પત્ની પ્રેમથી દેશ્વરી દર્શન	૧૬૩
પોતાની એક હકીકત	૧૬૫
અનુક્રાંત કરવાની રીત	૧૬૯
દષ્ટ દેવતા કેવી રીતે પ્રગટ થાય છે	૧૭૪
સારી સ્ત્રી પતિને મુધારે છે	૧૭૫
ચિત્ત શુદ્ધિના ઉપાય	૧૭૮
સત્કર્મ કરતી વખતે મન ભટકે તો ભટકવા દે	૧૮૨
મન ભટકવાનાં જરૂર અને તેથી થતા ફાયદા	૧૮૬
એક વેસ્થાની વાત	૧૮૮
મનમાં અસત્ શુદ્ધિ કેમ ઉત્પન્ન થાય છે	૧૯૪
અશૌચમાં અનુક્રાંત કેમ પાળવું	૨૦૦
માંદગીમાં અનુક્રાંત કેમ કરવું	૨૦૨

(૯) તા. ૨૬-૭-૧૯૨૪

હું એ વારસ હું	૨૦૪
સરકારને સત્પુરુષની પિછાન નથી હોતી	૨૦૭
પૂર્ણતા માટે ઉલટા સુલટા અનુભવની જરૂર	૨૦૯
અંધારાની આગળ પાછળ શું હશે ?	૨૧૧
આલ્સણ અને બ્રહ્મચીજ	૨૧૪

ભગવાન અને કાલચક્ર	૨૧૬
મૂળના અધારાંમાં જવાની ચુકિત	૨૧૯
વાસના રહિત થવાની જરૂર	૨૨૭
દઢ વાસના પ્રમાણે શરીર ઉત્પન્ન થાય છે	૨૩૧

(૧૦) તા. ૨૭-૭-૧૯૨૪

માલીક નોકર પરંપરાથી પતિ પત્ની	૨૩૬
પતિ પત્ની પરંપરાથી ઇશ્વર અને ભક્ત	૨૩૬
ઇશ્વર અને ભક્ત પરંપરાથી સદ્ગુરુ અને શિષ્ય	૨૩૭
સદ્ગુરુ શિષ્ય પરંપરાથી આદિ સ્ત્રી પુરૂષ	૨૩૮
પ્રકૃતિ અને અનંત	૨૩૯
ભાસમાન પ્રકૃતિની વ્યાખ્યા	૨૪૨
શરીરરૂપી આગગાડીનો ડોહો	૨૪૫
સંભાવિતપણાના ત્રણ પ્રકાર	૨૪૬
ભાસમાન પ્રકૃતિને આધારે અનંતનો અનુભવ	૨૫૩
“સમજ” સારી કે “અણસમજ” સારી.	૨૫૭
વસ્તુજ્ઞાન કેવી રીતે થાય છે.	૨૬૦
“અણસમજ”જ સારી	૨૬૩
“અણસમજ” માંથીજ સર્વ સુખની પ્રાપ્તિ	૨૬૫
“અણસમજ” મેળવવા માટેજ સદ્ગુરુ પાસે જવું	૨૬૯
પરમેશ્વરી અવસ્થા માટે “અણસમજમાં” જવાની જરૂર	૨૭૨
જ્ઞાન એટલેજ ‘અણસમજ’	૨૭૩
આરંભમાં મૂળ ‘સમજણ’ હોઈ ‘અણસમજ’ દેખાડે છે	૨૭૬
‘અણસમજ’ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ	૨૭૭

(૧૧) તા. ૨૮-૭-૧૯૨૪

‘અણસમજ’ જગતરૂપે ‘સમજણ’નો દેખાવ કરે છે	૨૮૫
જગતમાંની ‘સમજણ’નો અનુભવ ખોટો	૨૮૭
મૂળમાંની શુદ્ધ ‘સમજ’જ મનુષ્ય અવસ્થા સુધી આવી	૨૯૦
મનુષ્ય અવસ્થામાંથી ફરી કેમ ઉલટવું	૨૯૧
બધાથી હલકા બનવું, દુઃખ સોસવું એટલેજ ‘અણસમજ’માં જવું	૨૯૭

(૧૨) તા. ૨૯-૭-૧૯૨૪

વેદાંત એટલે શું ?	૩૦૨
ખરો રાજા કોણ	૩૦૩

ભત્રીહરી રાજની વાત	૩૦૭
ગજ શબ્દની એનેલીસીઝ	૩૧૦
મહારાજ શબ્દની વ્યાખ્યા	૩૧૧
વેદને આધારે પરોક્ષ અને અપરોક્ષ જ્ઞાન	૩૧૩
યોગવાશિષ્ઠ શબ્દનો અર્થ	૩૧૪

(૧૩) તા. ૩૦-૭-૧૯૨૪

પદ્મિનું પરિણામ આપણી પર થવા દેવું નહીં	૩૧૯
--	-----

(૧૪) તા. ૩૧-૭-૧૯૨૪

પરોપકાર કરવો એજ પુણ્ય	૩૨૩
જેટલું દુઃખ આવે તેટલું ભોગવો	૩૨૪
દુઃખનો નાશ કરવા માટે પુણ્ય છે	૩૨૫
પુણ્યના યોગથી આવેલું સુખ ભોગવવું નહીં	૩૨૭
દુઃખરૂપ સમુદ્ર પૂરો કરવાનો ઉપાય	૩૩૦
અથો પ્રમાણે ન ચલાય તો આજા ભંગનો દોષ	૩૩૧
સદગુરૂ આજા ભંગ મહત્ત પાતક	૩૩૩

(૧૫) તા. ૧-૮-૧૯૨૪

પૂર્ણ અને અપૂર્ણ તપશ્ચર્યા	૩૩૫
----------------------------	-----

(૧૬) તા. ૨-૮-૧૯૨૪

આકાર આવ્યો કે અભિમાન આવ્યુંજ	૩૪૦
ભક્તોમાં અભિમાન કામ ક્રોધાદિક વિકારો ન હોવા જોઈએ	૩૪૧
અભિમાન તુટવાની જરૂર	૩૪૩
સરીરમાં ખાસ આપણે કોણ છીએ તેનો વિચાર કરવો	૩૪૪
રામચંદ્રજીને પણ અભિમાન છોડવું પડ્યું	૩૪૫

(૧૭) તા. ૩-૮-૧૯૨૪

ખોટાને આધારે ખરાની ઓળખાણ	૩૪૮
સચ્ચિદાનંદની ઓળખાણ માટે જગત્	૩૫૦
તમારા દુઃખનું તમારાં માં આપ કારણ	૩૫૧
સચ્ચિદાનંદની ઉત્પત્તિ માટે સ્ત્રીની જરૂર	૩૫૧

(૧૮) તા. ૪-૮-૧૯૨૪

ગણપતીને સુંદ શા માટે?	૩૫૪
ગાંડી થેલી જગ્યા ઉપર પૂજ્યભાવ અને પ્રેમ રાખવો	૩૫૬
સ્વપ્ન સ્થિતી	૩૫૮

સ્ત્રી વધ કરવો પટે છે	૩૫૯
ખરો અક્ષયારી કાળ	૩૬૦
આંર યુગના કાળના કલ્પ એ કલ્પનાજ	૩૬૨
કાલાતીત થવાનો ઉપાય	૩૬૩
માયા રૂપ દુનીયા અને તેમાંથી છુટવાની યુક્તિ	૩૬૪
ઠોટલી આકાર રહિત ભોગ્ય વસ્તુ તેટલો વધારે આનંદ	૩૬૬
પરબ્રહ્મના મૂળમાંથી જગતની ઉત્પત્તિ	૩૬૮
પરમેશ્વરરૂપ થવાને પ્રણી નિકટ અવસ્થાની જરૂર	૩૬૮
મુદગલ શબ્દનો અર્થ	૩૭૦
મૂ એટલે ગુરૂ, સદગુરૂ અને મૂત્ર એટલે આનંદ	૩૭૧
મૂત્રની જરૂર અને તેના ઉપયોગ	૩૭૩

(૧૯) તા. ૫-૮-૧૯૨૪

પરમાર્થ અને સમાર પ્રપંચ એ એકજ અવસ્થાનાં બે રૂપોતર	૩૭૫
પરમેશ્વરી આનંદ સ્મૃતિ કેવી રીતે ખતી જાય છે	૩૭૬
પરબ્રહ્મ એ નાનુંસક છે	૩૭૭
અખંડ પરમેશ્વરી આનંદ કેવો હોય છે	૩૭૮

(૨૦) તા. ૬-૮-૧૯૨૪

હવભાવ દેવ-ચરણે અર્પણ કરવો	૩૮૨
---------------------------	-----

(૨૧) તા. ૭-૮-૧૯૨૪

દુઃખ ગુરૂ છે	૩૮૮
તપોધન એટલે શું ?	૩૮૯
તપોધન લોકોના કલ્યાણનું મુખ્ય સાધન	૩૯૦
સદગુરૂ પોતાના તપોધનનો ઉપયોગ લોકો માટે કેવી રીતે કરે છે	૩૯૨
દુઃખજ સર્વ સખનું સાધન	૩૯૪
સ્ત્રી અને પુરૂષ બેડ અવસ્થા મારી પાસે છે	૩૯૫
મારામાં ખરું કન્યાપણું અને અખંડ સૌભાગ્યપણું કેમ આવ્યું તેની હકીકત	૩૯૭
સ્ત્રીએ પતિનું પતિત્વ અને પતિએ સ્ત્રીનું સ્ત્રીત્વ હરણ કરવાની જરૂર	૩૯૯
સુખ, દુઃખ શબ્દની વ્યાખ્યા	૪૦૦

(૨૨) તા. ૮-૮-૧૯૨૪

મુમ અને તેના પ્રકાર	૪૦૪
સત્પુરૂષને પાળી અને પુણ્યવાન સરખા	૪૧૧

ઓંકારેશ્વરની એક કથા	૪૧૨
પરમેશ્વરી ગુપ્ત તેથી આપણે પણ ગુપ્ત થવાની જરૂર	૪૧૮
પરમેશ્વરને ગુપ્ત અને ખુશી રીતે કેમ જ્ઞેવા	૪૧૫

(૨૩) તા. ૯-૮-૧૯૨૪

સંસારજ મૂળ પદ પર લઈ જવામાં કારણભૂત છે	૪૧૭
નાગ પંચમીને દિવસે હોયકા (ઝોલા) શા માટે ખાવા ?	૪૧૯
મનુષ્ય જન્મમાં પાછલી બધી યોનિઓનો અનુભવ આવવાની જરૂર	૪૨૧
વડવાઈ તૂટે કે શિખા તૂટે વાર્તા	૪૨૮
માયા અને બગવાનની તકરાર	૪૨૬

(૨૪) તા. ૧૦-૮-૧૯૨૪

એકત્વનો અનુભવ લેવાની જરૂર	૪૩૨
પરમાત્મા સૃષ્ટિમાંથી કેવી રીતે આનંદ લે છે	૪૩૫
મનુષ્ય અને પરમેશ્વરમાં શો ફરક	૪૩૭
સૃષ્ટિનું અસ્તિત્વ શા પર કાયમ છે	૪૩૮
સુખ, દુઃખ વગેરે જગતની બાંજગડો સંધીમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે	૪૩૮
પરમેશ્વરી સંધી કાળમાં પરમેશ્વર પ્રાપ્તિના ઉપાય કર્યા	૪૩૯
મૂળારંભની સંધિ અને તેમાંથી સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ	૪૪૧
પરમેશ્વરની અથવા સત્પુરૂષની સેવા અને તેમાંથી સન્નિવિદ્યાનંદની પ્રાપ્તિ	૪૪૩

(૨૫) તા. ૧૧-૮-૧૯૨૪

અગીઆર ઇંદ્રિયો દ્વારા સર્વ વસ્તુનો ઉપભોગ થાય છે	૪૪૫
પરમેશ્વર આપણો ઉપભોગ કેવી રીતે લે છે	૪૪૬
દેવને નૈવેદ્ય દેખાડવાનું તત્વ	૪૪૭
આકાર રંગરૂપ અને લહેજતની ઉત્પત્તિ	૪૪૯
અન્નનેજ ભૂખ અને પાણીનેજ તૃષ્ણા લાગે છે	૪૫૨
પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ માટે બધું સહન કરવાની જરૂર	૪૫૩
જડમાં પરમેશ્વર શક્તિ વધારે હોય છે	૪૫૪
દેહાતીત અવસ્થાની જરૂર અને તેનો ઉપાય	૪૫૮
નંગ શબ્દની વ્યાખ્યા	૪૬૧
વિના કારણ કર્મો કર્યા કરવાં	૪૬૩

(૨૬) તા. ૧૨-૮-૧૯૨૪

ગુણધર્મ ઉપરથી નામ પડે છે	૪૬૨
આપણે સન્નિવિદ્યાનંદ રૂપ કેમ જાનીએ ?	૪૬૮

જીલનું ખાતું	૪૭૧
વાળીની વાત	૪૭૧

(૨૭) તા. ૧૩-૮-૧૯૨૪

નિર્વિકાર ઉપભોગ્યનો ઉપભોગ લેવો	૪૮૦
પશુ, પક્ષી, મનુષ્યો વગેરે પાણીનાંજ રૂપાંતરો	૪૮૨
આપણે નદીરૂપ થવાની જરૂર	૪૮૪
શિવલિંગ	૪૮૭
આપણે નદીરૂપ કેમ બનીએ ?	૪૮૮
જન્મ એટલે મરણ	૪૯૨
મરણ શબ્દની વ્યાખ્યા	૪૯૬

(૨૮) તા. ૧૪-૮-૧૯૨૪

આપણું મન પરમેશ્વરનું હૈરવી તેના મન પ્રમાણે વ્યવહાર કરવો	૪૯૯
બ્રહ્મણ વખતે સત્કર્મનું ફળ	૫૦૧
માંગ શબ્દની વ્યાખ્યા	૫૦૨
‘ગ’ અને ‘અ’ નો સંવાદ	૫૦૩
પર્વકાળ	૫૦૮
અભરંધ્ર	૫૦૯
સત્પુરુષને પ્રેમથી ચોંટી રહેવું	૫૧૧
મુરસો એટલે પ્રેમ	૫૧૪

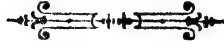
(૨૯) તા. ૧૫-૮-૧૯૨૪

મહાલક્ષ્મી અને ચાલદમોતી વાત	૫૧૫
શંકરની વાત	૫૨૦
પુણ્ય અને પુણ્યમાયી ઉત્પત્તિ થયેલું સુખ બ્રહ્માર્પણ કર્યા કરવું	૫૨૨
ઉદ્યાપન શબ્દની વ્યાખ્યા	૫૨૪

(૩૦) તા. ૧૬-૮-૧૯૨૪

જે અસંત પવિત્ર તે પૂર્ણ અપવિત્ર	૫૨૯
કદળ માર્ગ શિવાય આત્મા શુદ્ધ થતો નથી	૫૩૨
જગતની ઉત્પત્તિ પૂર્ણ અમંગલમાંથી અને તેજ પૂર્ણ મંગલ	૫૩૪
પૂર્ણ અપવિત્ર જે જે સમ્પ્રભૌલા તેનામાં રહ્યાં શિવાય પવિત્રપણું	
એટલે અખંડ સુખ નથી	૫૩૬
કાષ્ઠ પણ જાતનો સત્પુરુષ તે સાંપ્રભૌલાજ	૫૩૮

શ્રી સાંઈ-વાકસુધા. વિષયોનું સૂચિપત્ર.

અ

પાનું

અખંડ પરમેશ્વરી આનંદ કેવો હોય છે	૩૭૮
અખંડ સુખની કલ્પના	૨૧
અગીઆર ઇંદ્રિયો દ્વારા સર્વ વસ્તુનો ઉપભોગ થાય છે	૪૪૫
અણુસમજ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થય	૨૭૭
અણુસમજ સમજ રૂપે જગતનો દેખાવ કરે છે	૨૮૫
અણુસમજ સારી	૨૬૩
અણુસમજમાંથીજ સર્વ સુખની ઉત્પત્તિ	૨૬૫
અણુસમજ મેળવવા માટે સદ્ગુરુ પાસે જવું	૨૬૮
અનુદાન એટલે શું ?	૧૫૮
અનુદાન કરવાની રીત	૧૬૮
અત્તનેજ ભૂખ અને પાણીને તૃપ્તિ લાગે છે	૪૫૨
અભિમાન તૂટવાની જરૂર	૩૪૩
અભિમાનના નાશની જરૂર	૧૧૧
અસૌચમાં અનુદાન કેમ પાળવું	૨૦૦
અંધકારની આગળ પાછળ શું હશે	૨૧૧

આ

આકાર આવ્યો કે અભિમાન આવ્યુંજ	૩૪૦
આકાર, રંગરૂપ, તે લહેજતની ઉત્પત્તિ	૪૪૮
આપણે જે છીએ તે કોણ	૧૪૭
આપણે નદીરૂપ કેમ બનવું.	૪૮૮
આપણે નાશવંત શા માટે	૧૫૩
આપણે પરમેશ્વરના ખાદ્ય	૧૪૮
આપણે પરમેશ્વરના ભક્ત કેમ બનવું	૧૫૨
આપણે સચ્ચિદાનંદ રૂપ કેમ થઈએ ?	૪૬૮
આપણા જેવા કરે છે તત્કાળ	૧૪૩
અ.પણું મન પરમેશ્વરનું ઠેરવી તે !! મન પ્રમાણે અવદાર કરવા	૪૮૮

આપણે નદી રૂપ થવાની જરૂર.	૪૮૪
આરંભમાં મૂળ ' સમજણ ' હોય ' અણસમજ ' દેખાડે છે	૨૭૬

ઠ

હા હેવતા કેવી રીતે પ્રગટ થાય છે	૧૭૪
---------------------------------	-----

ઠ

હાથર અને ભકત પરંપરાથી સહયુક્ત અને શિષ્ય	૨૩૭
---	-----

ઉ

ઉદ્ધાપન શબ્દની આખ્ય.	૫૨૪
ઉપભોગ્ય કષ્ટ કરી મેળવતું હોયું જોઈએ	૩૧

એ

એકત્વના અનુભવ લેવાની જરૂર	૪૩૨
એક વેસ્યાની વાત	૧૮૮

ઓ

ઓંકારેશ્વરની એક કથા	૪૧૨
---------------------	-----

ક

કદળુ માર્ગ વગર આત્મા શુદ્ધ થતો નથી	૫૩૨
કષ્ટ કરી સ્ત્રી કેમ મેળવવી	૪૫
કાયમનું શરીર કેમ બનાવવું	૧૨૩
કાલાતીત થવાનો વિપાક	૩૩૬
કાશીમાંની એક વ્યવસ્થા	૩૪
કિરણ પરથી યોગાભ્યાસ	૧૮
કોમપણુ જાતનો મુર્ખ સત્પુરુષ તે સાંઠમોલાજ	૫૩૮

ખ

ખરે આનંદ કેમ મેળવવો	૧૫
ખરે અભયારી કોણ	૩૬૦
ખરે રાજા કોણ	૩૦૩
ખરી અને ખોટી સ્ત્રી-પુરુષ અવસ્થા	૭૦
ખોટાને આધારે ખરાંની ઓળખાણ	૩૪૮

ગ

ગણપતીને સુંદ શા માટે	૩૫૪
‘ ગ ’ અને ‘ અ ’ નો સંવાદ	૫૦૩
ગાંડી ધેશી જગ્યા પર પૂજ્ય ભાવ અને પ્રેમ રાખવો	૩૫૬
ગુણધર્મ પરથી નામ પડે છે	૪૬૬
ગુપ્ત અને તેનો પ્રકાર	૪૦૪
ગુરૂ અને શિષ્ય અવસ્થા	૧૨૮
ગુસ્સો એટલે પ્રેમ	૫૧૪
ગુની જરૂર અને તેનો ઉપયોગ	૩૭૩
ગુ એટલે ગુરૂ, સદગુરૂ અને મૂત્ર એટલે આનંદ	૩૭૧
ગ્રહણ વખતે સત્કર્મનું ફળ	૫૦૧
ગ્રંથો પ્રમાણે ના ચલાય તો અજાભંગનો દોષ	૩૩૧

અ

આર યુગના કાળનો કદપ એ કદપનાજ	૮૬૨
ચિત્ત શુદ્ધિનો ઉપાય	૨૭૯

જ

જગત્સુખી નાટકનો અદશ્ય મેનેજર	૨૨
જગત્સુખી ઉત્પત્તિ પૂર્ણ અમંગલમાંથી અને તેજ પૂર્ણ મંગલ	૫૩૪
જગત્સુખી ‘ સમજણ ’નો અનુભવ ખોટો	૨૮૭
જગમાં પરમેશ્વર શક્તિ વધારે હોય છે	૪૫૪
જન્મ એટલેજ મરણ	૪૪૨
જમવું એ પાપ છે	૧૩૪
જો ભય હોય તો માણસનો છે	૧૨૦
જોડી આકારરહિત ભોગ્ય વસ્તુ તેટલો આનંદ	૩૫૬
જીવભાવ દેવચરણે અર્પણ કરો	૩૮૨
જો અત્યંત અપવિત્ર તે પૂર્ણ પવિત્ર	૫૨૯
જોડણું દુઃખ આવે તેટલું ભોગવવું	૩૩૪
જો પૂર્ણ દ્વાસપુરૂષ તેજ સદગુરૂ	૯૫

ત

તપોધન એટલે શું	૩૮૯
----------------	-----

તપોધન લોકતા કળ્યાણનું મુખ્ય સાધન	૩૯૦
તમારાં દુઃખનું કારણ તમારાં માઆપ	૩૫૧

૬

દુઃખજ સર્વ સુખનું સાધન	૩૮૪
દુઃખ ગુરુ છે	૩૮૮
દુઃખરૂપ સમુદ્ર પૂરું કરવાનો ઉપાય	૩૩૦
દુઃખ પૂરું કરવા માટે પુણ્ય છે	૩૨૫
દેવને નૈવેદ્ય દેખાડવાનું તત્વ	૪૪૭
દેહાતીત અવસ્થાની જરૂર અને તેનો ઉપાય	૪૫૮
દૃઢ વાસના પ્રમાણે શરીર ઉત્તમ થાય છે	૨૩૧
દ્વૈતની ઉત્પત્તિ	૧૩

૭

નાગપંચમીને દિવસે ઝોલા શું કામ ખાવા	૪૧૯
નિવિંકાર ઉપભોગ્યનો ઉપભોગ લેવો	૪૮૦
નંગ શબ્દની વ્યાખ્યા	૪૬૨

૫

પતિ પત્નીએ એકેકને કષ્ટ કરી મેળવવા	૩૯
પતિ પત્ની પરંપરાથી ઇશ્વર અને બક્ષત	૨૩૬
પતિને દેવપણું લાવવું	૪૬
પત્નીપ્રેમથી ઇશ્વરી દર્શન	૧૬૩
પરબ્રહ્મ એ નપુંસક છે	૩૭૭
પરબ્રહ્મના મળમાથી જગતની ઉત્પત્તિ	૩૬૮
પરમાત્મા સજ્જીમાંથી કેવી રીતે જ્ઞાનંદ લે છે	૪૩૪
પરમાર્થ અને સંસાર પ્રપંચ એ એકજ અવસ્થાના એ રૂપાંતરો	૩૭૫
પરમાર્થના પહેલા ત્રણ પાઠ	૧૨૪
પરમેશ્વર આપણો ઉપભોગ કેવી રીતે લે છે	૪૪૬
પરમેશ્વર ગુપ્ત તેથી આપણે પણ ગુપ્ત થવાની જરૂર	૪૧૪
પરમેશ્વર પ્રાપ્તી વખતે ઉલટ અવસ્થાનો અનુભવ	૧૬૧
પરમેશ્વર પ્રાપ્તી માટે બધું સઠન કરવાની જરૂર	૪૫૩
પરમેશ્વર થવાને પૂર્ણ નિકૃષ્ટ અવસ્થાની જરૂર	૩૬૮

પરમેશ્વરની અથવા સત્પુરુષની સેવા અને તેમાંથી સચ્ચિદાનંદની પ્રાપ્તિ	૪૪૩
પરમેશ્વરને શુદ્ધ અને ખુદ્દી રીતે કેમ જોવા	૪૧૫
પરમેશ્વરને પ્રેમ કેવી રીતે અર્પણ કરવો	૧૩૭
પરમેશ્વરી અવસ્થા માટે ' અણુસમજ 'માં જવાની જરૂર	૨૭૨
પરમેશ્વરી અવસ્થાના અનુભવ માટે ઉલટવું જોઈએ.	૯૬
પરમેશ્વરી આનંદ મૂર્તિ કેમ બનતી જોય છે	૩૭૬
પરમેશ્વરી શુદ્ધ અને તેના અધિકારી	૩
પરમેશ્વરી સામુદ્રિક ચિન્હ	૧૪૨
પરમેશ્વરી સંધિકાગમાં પરમેશ્વર પ્રાપ્તિના ઉપાય કરવા	૪૩૯
પરોપકાર કરવો એજ પુણ્ય	૩૨૩
પર્વકાળ	૫૦૮
પશુ પક્ષી મનુષ્યો વગેરે પાણીનાંજ રૂપાંતર	૪૮૨
પશુ યજ્ઞનું મહત્વ	૭૭
પુણ્ય કર્મ નિષ્કામ કરવાં	૧૧૫
પુણ્ય પ્રકૃતિ અને પાપ પ્રકૃતિ	૧૧૪
પુણ્ય અને પુણ્યથી ઉત્પન્ન થયેલું સુખ અભાર્પણ કર્યાં કરવું	૫૨૨
પુણ્ય વડે આવેલું સુખ ભોગવવું નહીં.	૩૨૭
પુરુષ અને સ્ત્રી શબ્દની વ્યાખ્યા	૬૭
પૂર્ણતા માટે ઉલટ સુલટ અનુભવની જરૂર	૨૦૯
પૂર્ણ અપવિત્ર જે સાદમૌલા તેનામાં રહ્યાં શિવાય પવિત્રપણું એટલે-	
અખંડ સુખ નથી	૫૩૬
પૂર્ણ અને અપૂર્ણ તપશ્ચર્યાં	૩૩૫
પેટની અને પીડની વિદ્યા	૮૩
પોતાની એક હકીકત	૯૧
પંચ તત્ત્વો અને તેનું મંડાણ	૨૪
પ્રકૃતિ નાશવંત કે અવિનાશી	૨૦
પ્રકૃતિ અને અનંત	૨૩૯
પ્રકૃતિ અને તેના ગુણ ધર્મ	૨

૩

શાલતુ વસ્તુનું મહત્વ

૯૩

અ

બાલાદિપિ સુભાવિતં દ્રાહ્યં

૮૯

અંકરંદ્ર	૫૦૯
આત્મણુ અને આત્મીજ	૨૧૪
અધારી હલકા થવું, દુઃખ સોસવું એટલેજ 'અણુસમજ'માં જવું	૨૯૭

ભ

ભક્તમાં અભિમાન કામ ક્રોધાદિક વિકારો ન હોવા જોઈએ	૩૪૧
ભગવાન નવનીત પ્રિય છે	૧૩૬
ભગવાન અને કાળચક્ર	૨૧૬
ભર્તૃહરી રાજની વાત	૩૦૭
ભાસમાન પ્રકૃતિની વ્યાખ્યા	૨૪૨
ભાસમાન પ્રકૃતિને આધારે અનંતનો અનુભવ.	૨૫૩
ભુલનું ખાતુ	૪૭૧

મ

મન ભટકવાની જરૂર અને તેથી થતા કાયદા	૧૮૨
મનમાં અસત્ પ્રુદ્ધિ કેમ ઉત્પન્ન થાય છે	૧૯૪
મનને અપવાસ કરાવવો	૫૯
મનુષ્ય અવસ્થામાંથી ફરી કેમ ઉભટવું	૨૯૧
મનુષ્ય જન્મમાં પાછળની સર્વ યોનિઓનો અનુભવ લેવાની જરૂર	૪૨૨
મનુષ્ય અને પરમેશ્વરમાં શો ફરક	૪૩૭
મરણ શબ્દની વ્યાખ્યા	૪૬૬
મહારાજ શબ્દની વ્યાખ્યા	૩૧૧
મહારાજનો કાશી જવાનો પ્રસંગ	૩૨
મહાલક્ષ્મી અને અલક્ષ્મીની વાત	૫૧૫
માંગ શબ્દની વ્યાખ્યા	૫૦૨
માદગીમાં અનુકાન કેમ કરવું	૨૦૨
મારામાં ખરું કન્યાપણું અને અખંડ સૌભાગ્યપણું કેમ આવું	
તેની હકીકત	૩૯૭
મારા શરીરમાં ખીજો જીવ	૧૩૧
માયા અને ભગવાનની તકરાર	૪૨૯
માયા રૂપી દુનિઆ અને તેમાંથી છુટવાની ચુકિત	૩૬૪
માલીક-નોકર પરંપરાથી પતિ-પત્ની	૨૩૬
મુદ્દગલ શબ્દનો અર્થ	૩૭૦
મૂળના અંધકારમાં જવાની ચુકિત	૨૧૯
મૂળની શુદ્ધ 'સમજણ' જ મનુષ્ય અવસ્થા સુધી આતી	૨૯૦

મૂળારંભની સંધિ અને તેમાંથી સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ ૧૪૧
મૂકં કરોતિ વાચાલં ૨૬

ય

યમપુરી અને ત્યાંની શિક્ષા ૧૪૫
યોગવાશિક્ષ શબ્દનો અર્થ ૩૧૪

૨

રાજ્ય શબ્દની એનેલીસીઝ ૩૧૦
રામચંદ્રજીને પણ અભિમાન હોડવું પડ્યું ૩૪૫

૫

“ વડવાદ તૂટો કે શિખા તૂટો ” વાર્તા ૪૨૮

વસ્તુ દર્શન કેમ થાય છે. ૧૯

વસ્તુ જ્ઞાન કેમ થાય છે ૨૬૦

વાળીની વાત ૪૭૧

વાસના રહીત થવાની જરૂર ૨૨૭

વિધવા ધર્મ ૪૬

વિધુર ધર્મ ૪૬

વિના કારણુ કર્મો કર્યા કરવાં ૪૬૩

વેદને આધારે પરોક્ષ અને અપરોક્ષ જ્ઞાન ૩૧૩

વેદાંત એટલે શું? ૩૦૨

૨૧

શરીરમાં ખાસતું આપણે છીએ તે કોણ ૩૪૪

શરીર રૂપી આગગાડીનો ડબો ૨૪૫

શિવલિંગ ૪૮૭

શિવી (ગાજ) શબ્દની ઉત્પત્તિ ૬૪

શંકર અને મત્સરાસુર ૧૦૨

શંકરની વાર્તા ૫૨૦

શ્રી કૃષ્ણને! ફાટો ૯

એષ્ટ સત્કર્મ ૮૬

૫

પટ્ટિપુ મિત્ર ૧૧૩

પટ્ટિપૂ ૧૦૯

પટ્ટિપૂનું પરિણામ આપણી પર થવું ન જોઈએ ૩૧૯

૨૨

સત્કર્મ કરતાં મન બટકે તો બટકવા દો ૧૮૨

સમ્યિદાનંદની ઉત્પત્તિ માટે સ્ત્રીની જરૂર	૩૫૧
સમ્યિદાનંદની પિછાન માટે જગત	૩૫૦
સદ્ગુરૂ પોતાના તપોધનનો ઉપયોગ લોકો માટે કેવીરીતે કરે છે	૩૯૨
સદ્ગુરૂ આજ્ઞા ભંગ એ મહા પાતક	૩૬૩
સદ્ગુરૂ-શિષ્ય પરંપરાથી આદી સ્ત્રી-પુરૂષ	૨૬૮
સત્પુરૂષ અને તેના કુળનો ઉદ્ધાર	૧૩૨
સત્પુરૂષને પ્રેમથી ચોંટી રહેવું	૫૧૧
સત્પુરૂષને પાપી અને પુણ્યવાન સરખાવ	૪૧૧
સરકારને સત્પુરૂષની પિછાન નથી હોતી	૨૦૭
‘સમજણ’ સારી કે ‘અણસમજ’	૨૫૭
સાંધ્યાઆ અને મેઘો	૫૪
સામર્થ શરીરમાં હોવા શિવાય હુકમ ન કરવો	૫૨
સારી સ્ત્રી પતીને સુધારે છે	૧૭૫
સારાનો અનુભવ લેવા ખરાબની જરૂર	૬૦
સિંધુર બિંદુ વિધવા લલાટે	૮
સુખ દુઃખ વગેરે જગતની ભાંજગડો સંધીમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે	૪૩૮
સુખ દુઃખ શબ્દની વ્યાખ્યા	૪૦૦
સ્ત્રીમાં સુગ્રહિણીપણું જોઇએ	૬૧
સંગમનેર	૧૧૭
સંભાવિતપણાના ત્રણ પ્રકાર	૨૪૬
સંસારજ મૂળપદે લાઇ જવામાં કારણબુદ છે	૪૧૭
સૃષ્ટિનું અસ્તિત્વ શેનીપર કાયમ છે	૪૩૮
સ્ત્રીત્વ લેવાની જરૂર	૬૮
સ્ત્રી અને પુરૂષ બેઉ અવસ્થા મારી પાસે છે	૩૬૫
સ્ત્રીએ પતિનું પતિત્વ અને પતિએ સ્ત્રીનું સ્ત્રીત્વ હરણ કરવાની જરૂર	૩૬૯
સ્ત્રી વધ કરવો પડે છે	૩૫૨
સ્વ-કૃષ્ટનું કાયમનું હોય છે	૩૭
સ્વપ્ન સ્થિતિ	૩૫૮
હું ખીન વારસી છું	૨૦૪
જ્ઞાન એટલેજ ‘અણસમજ’	૨૭૩
જ્ઞાનાગ્નિ	૪૬

श्रीमच्चिदानंद-मठस्य यासिगात्र
उपासनी बाबा महागात्र. माकोरी

बोधामृतं पिबति यो हृदि भावयित्वा ।

श्रीमद्गुरोः परममंगल पाद कंजम् ॥

श्री साईनाथ कृपया सकलेप्सितेषु ।

कार्येषु पूरुषवरो विजयी भवेत्सः ॥१॥

अयं ग्रंथः पठेद्भक्त्या

यो नरस्तन्मनाः सदा ॥

सद्गुरोः साईनाथस्य

कृपा पात्रं भवेत् ध्रुवम् ॥२॥

શુદ્ધિ પત્રક (મુખ્ય ભૂલો)

પાનું	શીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૩	૪	કરવા	કરો
૬૩૬	૨૫, ૨૬	કષ્ઠ	કટ
૪૧	૧૧	કરતાં	કરતી
૪૮	૫	મણુ	પણ
૭૧	૧	ભા	સી
૯૫	૨૮, ૨૯	ત્યાં હું કહું સુધી છું	ત્યાં સુધી હું કહું છું
૯૬	૨૯	પસે	પાસે
૧૦૦	૫	હેય	હો
૧૧૪	૧૬	નિમિત્ત	નિર્મિત
૧૨૦	૬	આસિ	આસ
૧૨૨	૨૭	કરાવવાનું	કરાવવાનું
૧૨૫	૨૮	અથ	અર્થ
૧૨૮	૨	અમને	એને
૧૩૭	૧૧	દેવેડ	દેવડ
૧૩૭	૨૬	સ્વતંત્રતા	સ્વતંત્રતા
૧૪૪	૧૩	તે	તે
૧૫૯	૨૮	તે તે	તે તે
૧૬૦	૧૩	મોટે	માટે
૧૬૦	૧૩	તેમનો	
૧૬૨	૨૭	કરવે	
૧૬૬	૧૦	વિશ્રવ	નિશ્ચય
૧૭૧	૧૭	સાહુ	ચાહુ
૧૭૧	૧૭	સિધ્ધા	વિધ્ધા
૧૭૨	૨૨	હવે	હવે
૨૦૫	૨૪	એક	સે
૨૪૬	૫	આપણે નથી;	આપણે નથી; છતાં

૨૧૦	૨૫	‘સમજ’ તે તે	‘સમજ’ તે ડેરીમાં
૨૮૬	૩૫	રહેવાની	રહેવાનો
૨૮૮	૩૬	ખાડાનો દેખાવ	ખોટા દેખાવ
૨૮૯	૩૭	પહોંચ્યા	પહોંચ્યો
૨૯૦	૩૮	‘સમજણ’ પાણીનો	‘સમજણ’ પાણીનો
૩૨૪	૪૧	નિવૃત્ત	નિવૃત્તિ
૩૩૧	૪૨	ન થઈ ન શકે કે	ન થઈ શકે કે
૩૩૬	૪૩	જ નહું	ન જવું
૩૪૧	૪૪	જો તમેજ જો નથી	જો તમેજ નથી
૩૭૬	૪૭	થનારી	થનારાં
૩૭૭	૪૮	ગું જ	ગું જ
૩૭૮	૪૯	વઢા	વેડા
૩૭૫	૫૦	દુઃખદાયક	દુઃખદાયક
૩૯૦	૫૧	પેતાની	પેતાની
૩૯૬	૫૨	સત્પુરુષ	સત્પુરુષ
૩૯૭	૫૩	અગ્નિ	અગ્નિના
૫૦૧	૫૪	જો નથી ગમતું નથી	જો નથી ગમતું
૧૦૫	૫૫	પરમેશ્વરી	પરમેશ્વર
૪૧૮	૫૬	વિદ્યાનો	વિદ્યાનો
૪૩૬	૫૭	આનંદ આનંદ પણ	આનંદ પણ
૪૩૮	૫૮	અનેક પ્રકારનો	અનેક પ્રકારનો
૪૪૬	૫૯	લેવયા	લેવાય
૪૫૮	૬૦	થવાનું	થાય
૪૬૩	૬૧	કમનિ	કામનિક
૪૭૧	૬૨	ક્રિયા	ક્રિયા
૫૨૩	૬૩	સ્વયમેવૌ	સ્વયમેવો

શ્રી સાંઘ વાઙ્મુધા.

ગુરુવાર તા. ૧૭ જુલાઈ ૧૯૨૪ આષાઢ વદ ૧ શકે ૧૮૪૬

પ્રકૃતિ અને તેના ગુણુધર્મ-પરમેશ્વરી ગુપ્ત અને તેના અધિકારી-સિદ્ધર્થિન્દુર્વિઘ્નવાલલાટે-શ્રી કૃષ્ણુનો ફોટો પ્રકૃતિ નાશવંત કે અવિનાશી-દ્વૈતની ઉત્પત્તિ-અરો આનંદ કેમ મેળવવો-કિરણો ઉપરથી યોગાભ્યાસ-વસ્તુ દર્શન કેમ થાય છે-અખંડ સુખની કલ્પના-જગતરૂપી નાટકના અદશ્ય મેનેજર.

વા દ્વયસ્ત અવસ્થા ઉલટી સુલટી અવસ્થામાંથી ઉત્પન્ન થાય છે. જે વિરૂદ્ધ સુરૂદ્ધ વસ્તુઓ હોય, એટલે વિરૂદ્ધ અવસ્થાનો અભિમાની જે કોઈ હોય, તે વિરૂદ્ધ લક્ષણને અનુસરી પોતાનો મત પ્રતિપાદન કરશે; સુરૂદ્ધ મતવાદી જે હોય, તે, તે અવસ્થાના ગુણુધર્મો અને લક્ષણોને અનુસરી વાદ કરશે. આવી અવસ્થા શાથી થાય છે ? અને આ જેઉ પોતપોતાના મત પ્રતિપાદન કરે છે ત્યારે સાંભળનારને જેઉના મતો ખરા શા માટે ભાસે છે ? તો આ ઉપરથી એવો સિદ્ધાંત નીકળે છે કે, જે જે વિરૂદ્ધ સુરૂદ્ધ (ઉલટી સુલટી) અવસ્થાઓ છે, તેના મૂળમાં જે કંઈ છે, તે, તે વાદ કરનારાઓને પોતાની વિરૂદ્ધ સુરૂદ્ધ બાબતો પૂર્ણપણે

સિદ્ધ થવા હેતુ નથી. વિરૂદ્ધ મતવાદી પોતાનો મત સાબીત કરવા માંડે એટલે બીજે સરૂદ્ધ મતવાદી તેનું ખંડન કરવાને તૈયાર થાય છે. એટલે પહેલાનું પ્રતિપાદન પૂર્ણપણે થતું નથી અને તેથીજ બીજાને ખંડન કરવાની જગ્યા મળે છે. જો પૂર્ણપણે તે પ્રતિપાદન થાય વિરૂદ્ધમત પ્રતિપાદન કરનારને આંગણી ખોસવાની જગ્યાજ ન રહે તો તેનાથી તેનું ખંડન થશે નહીં. ખંડન કરવા માટે બીજે તૈયાર થાય છે, તે પરથીજ સાબીત થાય છે કે પહેલા પક્ષવાળાનું પ્રતિપાદન કાચુંજ છે, ને તેથી બીજાને જગ્યા મળે છે. એનું કારણ એવું છે કે મૂળમાં જે કંઈ એક છે, તે કહે છે કે, “તે તેમ નથી.” મૂળમાં જે એક છે, તે “તેમ નથી” એમ કહેવાની અવસ્થામાં આવે, અથવા ક્રિયાકર્તૃત્વ વ્યવહારની અવસ્થામાં આવે એટલે એને પ્રકૃતિ કહેવામાં આવે છે. એવી રીતની ગુપ્ત પ્રકૃતિ તે એકજ છે. અને તેના ગુણધર્મો અનેક છે. તે અનેક ગુણધર્મો ઉપયોગમાં આવે અને તેનું પરિણામ જે થવું જોઈએ તે થાય એ તે પ્રકૃતિનું કામજ છે. તે, જે કંઈ “તેમ નથી” કહેનારી અવસ્થા (પ્રકૃતિ) ઉત્પન્ન થઈ, તે વિરૂદ્ધ

બાબુ પ્રતિપાદન કરતાં કરતાં, બીજી બાબુ
પ્રકૃતિ અને તેના તરફ વળે છે, ત્યારે તે તે બાબુનો મત
ગુણ ધર્મો સાબીત કરવા માંડી જાય છે, અને તે મત
 સાબીત થાય ન થાય એટલામાંજ તેની

તેજ ફરી બીજી બાબુએ પ્રકટ થઈ કહે છે કે આ “તેમ નથી”. એકજ તે, જે બાબુએ વળે, તે બાબુ સિદ્ધ કરવા માટે તેજ રીતની સાધન સામગ્રી લઈ, તે બાબુ સિદ્ધ કરવા તૈયાર થાય છે. તે બાબુ સિદ્ધ થાય નથાય એટલે ફરી વિરૂદ્ધ બાબુ ઉપર તેજ પ્રકૃતિ, તે વિરૂદ્ધ બાબુની જવાબદારી અને તેને જોયતાં સાધન સામગ્રી લઈ તે બાબુ સિદ્ધ કરવાને તૈયાર થાય છે. તે મૂળની છે. તે શું લંગડી હોય કે ? કોર્ટમાં કોઈ પર આરોપ મૂક્યા પછી, સરકાર તેને પૂછે છે, “તારી પર આવો આવો આરોપ છે,” તે કહે છે, “તેમ નથી, સરકાર. તમો જે રીતનો મારી પર

આરોપ કરે છે તે તેમ નથી.” તે આરોપી ગુન્હેગાર ખરે, પરંતુ તે ગુન્હે પોતાની ઉપર સાબીત ન થાય માટે તે જે ‘તેમ નથી’ એમ કહે છે, તે માટે, તેણે અથવાં તેના આત્મેષ્ટાએ, સાક્ષી પુરાવાની સાધન સામગ્રી આગળ આણી રજુ કરી. તેણે ‘તેમ નથી’ એમ જે કહ્યું તે કંઈ ખરું નથી; કારણ તે ગુન્હેગાર છે. તેથી તેણે ‘તેમ નથી’ એમ સાબીત કરવા માટે જે સાધન સામગ્રી આણી તે પણ ખરી નથી. અહીં સાધન

સાબીતી

સામગ્રી એટલે ‘પુરાવા’ વગેરે સમજવાં. એટલે કે ‘તે એમ નથી’ એમ કહેવું તે જેમ કાચું છે, તેમ તેનું સાધન પણ કાચું જ છે. પુરાવાથી તે તેનું કહેવું સિદ્ધ થાય છે એટલામાં તે ‘તેમ નથી’ એ મૂળમાંથી પ્રકટ થાય છે. તે સરકારની બાબત છે. પછી પુરાવાથી જેની પૂર્ણતા થાય તે બાબત ખરી ઠરે છે. ખરું હોવા છતાં, તે “તેમ નથી” એવી ખોટીજ જે સાધન સામગ્રીઓ ભેગી કરી, તે મૂળમાં કંઈ થોડીજ તેવી છે ? એક સાબીત કરવાનો પ્રયત્ન પૂરો થાય ન થાય એટલામાં જ “તેમ નથી” કહેનારી પ્રકૃતિ સાધન સામગ્રી સાથે પ્રકટ થાય છે, અને તેની પૂર્ણતા થાય ન થાય એટલામાંજ ખીજી બાબતોએ તે ફરી પ્રકટ થાય છે, અને કહે છે “તે, તેમ નથી.” આવી ભાંજગડ ચાલુ છે. આ ચંત્ર છે. બધું જે જગત્ છે, તે અને તેનો બધો વ્યવહાર, આ ઉલટ સુલટ ચંત્રમાંજ થાય છે. સુખદુઃખ જે છે, તે મૂળની પ્રકૃતિની જે બે અવસ્થા છે, તેનાં કાર્ય અને પરિણામ છે. આવી રીતે આ અનાદિકાલથી ચાલુ છે. આ વિચાર બહુ ઉંડો છે. જેની કુશાચ્ર બુધ્ધિ હોય અથવા જે આ માર્ગનો જ હોય, અથવા જેના પૂર્વ સંસ્કાર સારા

પરમેશ્વરી ગુપ્ત હોય, તેનેજ આ ઉલટી સુલટી રીતે એક અને તેના અધિકારી જ પ્રકૃતિ દ્વારા સર્વત્ર રચના અને ભાંજ-તોડ (પ્રલય) કેમ થાય છે, તે સમજાશે. અને તેનો ઉદ્દેશ તેના લક્ષમાં આવશે. ફક્ત સ્થૂલ દૃષ્ટિથી જોનારા એવાંતો જગત્માં બહુએ છે. કારણ, તે પોતે સ્થૂલ અવસ્થામાંના

હોઈ, સ્થૂલનોજ અનુભવ લેવાની તેમને જન્મોજન્મ ટેવ પડી હોય છે. તેથી તેમની બુધ્ધિ સૂક્ષ્મ અથવા કુશાગ્ર બની. પરમેશ્વરી ગુપ્ત એકાએક તેમના લક્ષમાં આવે એ શક્ય હોતું નથી. તેથી પરમેશ્વરી ગુપ્તની પરમેશ્વરી અવસ્થામાં જે ગયો હોય તેનેજ ખબર. તે પરમેશ્વરી ગુપ્ત પુષ્કળ પ્રકારે લોકોને કહેવા માંડે, તો પણ તેનો યથાયોગ્ય બોધ લોકોને થતો નથી. ઉલટું, તે સ્થૂલ દૃષ્ટિના લોકો તેનો ખોટો અર્થ કરી તેનું પરિણામ પણ ખોટુંજ આવવાનો સંભવ છે. તેથી પરમેશ્વરી ગુપ્ત કોઈ અધિકારી હોયાં શિવાય કહેવું નહીં, બોલવું નહીં, એવો એક નિયમ કરી મૂક્યો છે. તેથીજ ભગવાને ભગવદ્ગીતામાં કહ્યું છે કે:-

इदं ते नातपस्काय, नामक्ताय कदाचन ।

न चाशुश्रुषवे वाच्यं, न च मां योऽम्यमृत्यति ॥

મં ગીં અં ૧૮ શ્લોં ૬૭

તેજ પ્રમાણે એવું પણ એક વાક્ય છે કે:-

इदमथर्वशीर्षमशिष्याय न देयं ॥

કારણ, તેની બુધ્ધિ સૂક્ષ્મ બની, આ ઉપદેશ અંદર જઈ ખડું આકલન તેનાથી થઈ શકતું નથી; તેથી સદ્ગુરૂ મારફતે જે ગુપ્ત-સૂક્ષ્મ કહેવામાં આવે છે તેનું ખોટું પરિણામ આવે છે, અને અનેક તરેહના ખોટા પ્રકારો બની બધો ગેટાળોજ ગોટાળો થાય છે. કોઈ કોઈવાર શંકરે પાર્વતીને ઉપદેશ કરતી વખતે, તેમણે અથવા બીજી જગ્યાએ પણ એમ કહી રાખ્યું છે કે, પ્રલાણને ફલાણાએ ઉપદેશ કરવો તે તેનો અધિકાર હોયાં શિવાય ન કરવો, કારણ ગુરૂના કહેવાનું પરિણામ તેની ઉપર થતું નથી. હવે, અધિકાર એટલે શું ? અધિકાર આવ્યો એમ શા ઉપરથી સમજવું ? તો ગુરૂએ જે કહ્યું હોય તે પર કુશંકા લેતો બેસતો નથી અને જે કંઈ કહ્યું હોય તેજ તેને ખડું લાગે છે. કદાચિત્ તેનો કંઈ સવાલ નીકળે, તો તે પણ ગુરૂ જે ઉપદેશ

કરે છે, તેને અનુકૂળજ હોય છે; તેવીજ રીતે સદ્ગુરુ ઉપર તેની જે ભક્તિ વા નિષ્ઠા હોય તે ગમે તે પ્રકારે વા ગમે તેની મારપ્રતે તોડવાનો પ્રયત્ન થાય તો પણ તે નાશ પામતી નથી, તેના અંતઃકરણની વૃત્તિ સદ્ય, કોમળ અને પ્રેમાળ હોય છે. વ્યવહારની વાતોમાં તેનું વધારે લક્ષ હોતું નથી. આના જેવાજ ખીબા જે સદ્ગુણ જેનામાં હોય તેને અધિકારી સમજવો, આવી રીતની આ અવસ્થા આવવાને નૈસર્ગિક સ્વભાવજ તેવો હોવો જોઈએ. અને નૈસર્ગિક એવો સ્વભાવ આવવાને પૂર્વ પુણ્ય જોઈએ.

तुका हणें येथें पाहिजे जातीचें । येरा गबाळाचें काम नाही ॥

(=તુકા કહે અહીં જોઈએ જતીનો, ઘોટાળીયા અન્યનું કામ નથી.)

આ વચન તદ્દન યથાર્થ છે. આ લક્ષમાં આવી હું પણ ગુંચવાઉં છું કે, હું અધિકારીઓ પાસેજ બોલું છું કે અનધિકારીઓ પાસે ? પછી હું ફરી વિચાર કરું છું કે આ હું માફ બોલતો નથી. જેની તરફથી તે આવતું હશે તેની તરફ તે જતું હશે. મારે શું તેનું ? જેમ કોઈ મોટી નહેરમાંથી પાણી આવી એકાદ તળાવમાં પાણી ભેગું થાય છે; તે ભેગાં થયેલાં પાણીનો સર્વને ઉપયોગ થાય, તેથી સરકારે તે તળાવના પાણીને કયાંક છોડવાની યોજના કરી હોય, તો તે પાણી ત્યાંજ થોભી રહેશે કે ? અથવા એમ પણ સમજે કે એક ગામના વપરાશ માટે શરૂઆતમાં નદીમાંથી પાણી લઈ, ગમે ત્યાં જલાશય વા ખાડો કર્યો છે અને તેમાંથી પાણી ખીબાના વપરાશ માટે જાય છે, આમ હોય એટલે તે જલાશયને વા ખાડાને અભિમાન નહીં આવે. કારણ એને ખબર છે કે શરૂઆતમાં એનામાં પાણી નહોતું. હવે એ પાણી કયાંથી આવ્યું અને કયાં જાય છે તેનું પણ જ્ઞાન તેને નથી. તે તો માત્ર છેજ. તળાવમાં તો મૂળ થોડું પણ પાણી હોય છે તેથી થોડું પણ અભિમાન થવાનો સંભવ છે. પરંતુ એવી એક જગ્યા હોય છે કે, એક બાબતથી પાણી આવે છે, અને ખીજી બાબતથી

ચાલી જાય છે, અને તે જગ્યા તો પાછી કોરીને કોરીજ રહે છે. તે જગ્યાને એવો અનુભવ આવે છે કે હું કોરી છું. જેમ રાહતા અને સાકોરી વચ્ચે જે બેઠેલો છે તેમાં હંમેશા પાણી હોતું નથી. કોઈ પ્રસંગે ગમે ત્યાંથી આવે છે, તે ક્યાંથી આવે છે અને ક્યાં જાય છે તેનું જ્ઞાન તે બેઠેલાને હોતું નથી. હું મૂળ કોરો એવું જે તેને તેના સ્વભાવનું જ્ઞાન (=જ્ઞાન) તે તે વીસરતો નથી. વચ્ચે ગમે ત્યારે પાણી આવે છે અને ગમે ત્યાં જાય છે. તેવીજ આ મગજની અવસ્થા છે. એમાં વિચાર ગમે ત્યાંથી આવે છે અને ગમે ત્યાં જાય છે. જેમ તે બેઠેલામાં કોઈવાર સાઈ પાણી કોઈવાર ખરાબ, કોઈવાર આંખાનું ડાંખણું, કોઈવાર ખાવળના કાંટાકુટા, કોઈવાર મરેલા જનાવરનું પ્રેત, તો કોઈવાર કોઈ હુચ્ચું હોય તો તેનું શુ પણ વહી આવે છે. અથવા કોઈ મા-ખાની ખાવાની પોટલી તણાઈ ગઈ હોય તો તે પણ તણાઈ આવે છે. પરંતુ ત્યાં કોઈ પણ ચીજ ટકી રહેતી નથી. આવે કે જાય. જોનાર જે હોય છે તે લોકો કહે છે “આ પાણી સાઈ આવ્યું, અથવા ખરાબ આવ્યું, એમાં પુલ અથવા કાંટા આવ્યાં વગેરે. એવીજ અહીંના વિચાર પ્રવાહની સ્થિતિ છે. જેને જે પસંદ હોય તે પ્રમાણે પાણી બેઠું બેઠું આવે તો તે તેને ગમે છે, નહીં તો તે ગમતું નથી. સારાંશ, પરમેશ્વર અવસ્થા અને તેને લગતી ગુપ્ત વાતો સાંભળવાની યોગ્યતા અને સમજી લેવાની લાયકી જેની હોય તેનેજ આ વિષય પસંદ પડશે અને સમજાશે પણ. અને તેમાંથી તેને જે લેવાનું હશે તે તે લેશે પણ ખરો, અને તેનો ખોટો અર્થ પણ તે નહીં કરે. પરંતુ એવા લોકો બહુ થોડા હોવાનો સંભવ છે. જેનો નૈસર્ગિક સ્વભાવ જેવો હોય તેમ બને છે.

મૂળમાંનું જે “આવું અને તેવું” (નીચે, ઉપર અથવા પાછળ, આગળ) છે, તેનાં કારણભૂત જે મૂળ પ્રકૃતિ તેનો નાશ કરીજ થતો નથી. આ ઉપર કોઈ એવી શંકા કરે કે, તેને તો નાશવંત કહે છે. તેનું કેમ ? તો જવાબ એ છે કે, એ વાત

ખરી, પણ વાસ્તવિક રીતે તો તે નાશવંત પણ નથી અને અવિનાશી પણ નથી, પરંતુ તમોને તે નાશવંત અથવા અવિનાશી દેખાય છે.

(એટલામાં ચમ્પવંત નંદરામ ધોરાવડેએ આવી મહારાજને પૂછ્યું કે ગુરૂ પૂર્ણિમા માટે આવેલાં વાળંવાળાને શું આપવું અને કયાં આપવું ? ” મહારાજે તેમને જે કહેવાનું તે કહી ફરી ત્યાં બેઠેલી મંડળીને ઉદ્દેશી બોલવાનો આરંભ કર્યો.)

હમણાંજ અહીં થયેલો વ્યવહાર જોઈ “ પૈસા આપવાનું કામ પણ તમો કરો છો કે કેમ ? તમોને તો હમો પૂર્ણ પર બ્રહ્મ સંચિદાનંદ કહીએ છીએ. તમારે આ બધી ભાંજગડ શું કામ જોઈએ ? એમ કોઈને લાગશે, કોઈને એમ પણ લાગે કે “ આ દેવ છે કે મનુષ્ય ? ” તે ઉપર હું એમ કહું છું કોઈપણ રીતનો આરોપ અહીં લાગુ પડતો નથી. મને માણસ કહેશે તો તેના ગુણધર્મ પૂરેપૂરા લાગુ પડતા નથી. રીતસર બેસવું, બોલવું, પૈસા મેળવવા, સ્ત્રીઓ પોષવી, ખૂબ ચિંતાઓ કરવી, છોકરું છૈયું ન હોય તો ઈષ્ટ હેતુ પુરો કરી આપનાર કોણ છે તેનો વિચાર કરવો, કામ કોઈ ઉત્પન્ન થવો, તારૂં આમ અને મારૂં તેમ વગેરે બોલવું, આ ગુણધર્મ, બરોબર જોશે તો મારામાં મળશે નહીં. માણસને છોકરાં છૈય્યાંની જરૂર હોય છે. ધનદોલત જોઈએ છે. ખોટા સુખને ખરૂં માની અનેક ધંધાઓ કરતા બેસે છે વગેરે વગેરે એવા કોઈપણ પ્રકારો અહીં દેખાશે નહીં.

“ સપ્તવ પશ્યતિ ” એવું વાક્ય એક ઠેકાણે છે. એનો અર્થ જે જોનાર તેજ જોનાર. જેને ખરૂં દેખાય તેજ જોનાર. નહીં તો તો ગમે તેમ જોનાર હોય તેને ખરૂં દેખાશે નહીં.

લોજ રાજના વખતમાં, ગ્રાહ્યણની એક મુંડણ કરાવેલી વિધવા બાઈ હાથમાં વાસણ લઈ જતી હતી ત્યારે લોજ રાજએ તેને જોઈ, તો તેના કપાળમાં નાનો સીંદૂરના રંગનો ચાંદલો

દેખાયો. રાજાને વિચાર થઈ પડ્યો કે, આ સધવા હશે કે વિધવા ?
 કદાચિત્ત ઝંગડી ફૂટી ગઈ હશે, અને કંઈ રોગને લીધે મુંડણ
 કરાવ્યું હશે. પરંતુ તેને કપાળે સિંદુર તો છે,
 સિંદૂર બિંદુ માટે તે સધવા હોવી જોઈએ. તો પણ રાજાને
 વિધવા લલાટે સંશય ફીટ્યો નહીં, તેથી કાળીદાસ આગળ
 શ્લોકનું શ્લોક ચોથું ચરણનું સિંદૂર બિંદુ વિધવા
 લલાટે” મૂકી તે શો ઉત્તર આપે છે, તે જોઈ એવા વિચાર કરી
 કાળીદાસ આવ્યા કે તરતજ રાજાએ આ ચોથું ચરણ કહ્યું.
 કાળીદાસે વિચાર કર્યો કે “આ શી ભાંગળડ છે ?” તેને સરસ્વતી
 પ્રસન્ન હતી તેને કંઈ આ અઘરું પડ્યું નહીં. રાજાના મનની
 અંદરનો આશય બાણી લઈ તરતજ શ્લોકનાં પહેલાં ત્રણ ચરણો કહ્યાં.

*નર્મીત હોતી વિધવા શિવાલા । મસૂર-દાઢી જડલી કપાળા ।

તેળેં તુહાં વિસ્મય પાર વાટે । સિંદૂર બિંદુવિધવા લલાટે ॥

શંકરને શ્રાવણ મહિનામાં શિવમૂઠ વહેવાનો વહિવટ છે.
 કોઈ ઘઉં, કોઈ ચોખા વહે છે. તે પ્રમાણેજ મસૂરની દાળની
 શિવમૂઠ વહેવાનું મહત્વ છે. તે પ્રમાણે કોઈએ શિવની પિંડીપર
 મસૂર-દાળની શિવમૂઠ ચઢાવી હતી. આ વિધવા જે વખતે દર્શન
 માટે ગઈ તે વખતે તેને કપાળે ઘામને લીધે જે ત્રણ દાણા
 દાળના ચોંટયા, અને રાજાની તે દૃષ્ટિએ પડ્યા તેથી ઉપરનો પ્રસંગ
 બની આવ્યો. મારા પગપર માથું મૂકતાં, પગપર ચઢાવવામાં
 આવેલાં આવળીનાં ખીળાં પાંનો કોઈ કોઈ સ્ત્રીને કપાળે ચોંટી
 જાય છે, અને પછી હું કહું છું આણે આ ખીળું કંકુ કયાંથી
 લગાડ્યું ? સારાંશ, ઉપર ઉપર જોશો તો ભોજ રાજા પ્રમાણે

* નમતી હતી વિધવા સ્ત્રી શિવને

મસૂર-દાળ ચઢાંટી કપાળે

તેથી થયું આ આશ્ચર્ય તમને

સિંદૂર બિંદુ વિધવા લલાટે.

સિંદુરબિંદુ દેખાશે. પરંતુ અંદર જઈ જોનારનેજ ખરું સમજશે. તેવી અહીંની સ્થિતિ છે. મનુષ્ય કહેશે તો તે નથી; પશુ કહીએ તો પૂછડી, શિંગડાં ઇત્યાદિ કંઈ નથી. વૃક્ષ કહીએ તો તેની છાયા નથી, તેનાં લાકડાં ઉપયોગી થઈ પડતાં નથી. પથ્થર, માટી, પક્ષી કિડા, ઇત્યાદિ જેટલી વસ્તુઓ છે તેમાંનો કાંઈનો ગુણ ધર્મ અહીં લાગુ પડતો નથી. તો પછી આરોપ કરી શો ઉપયોગ ? પરમેશ્વરનો આરોપ કરો તો તેના પણ ગુણ ધર્મ અહીં નથી. સતોના ગુણ-ધર્મો જોશો તો સતોને ગુણધર્મ હોતાજ નથી. એટલે કે તેમનામાં કંઈજ નથી. તેથી તમે જેવા હશે તેવું તમને દેખાશે. એટલે તમારું પ્રતિબિંબ જોવાનું સાધન કહીએ તો તે ફક્ત છે. તમે પ્રકૃતિ ધર્મ સહિત કેવા છો અને પ્રકૃતિરહિત કેવા છો, તેનું તમારું પ્રતિબિંબ પાડી, તે જોવાનું આ એક સાધન છે.

એકવાર શ્રીકૃષ્ણનો ફોટો લેવા એક ચિત્રકાર આવ્યો. તેણે કહ્યું “તમારો ફોટો લેવા છે.” તે વખતે એમણે જોઈ હાથવડે ફોટો કહાડતા હતા, જેમ આ ધુરંધર* અહીં બેઠા છે તેમ. તે ચિત્રકારે ફોટો કહાડવા માંડ્યો ત્યારે ભગવાને એમ મનમાં આણ્યું કે ફોટો જેવો હું હોઉં તો હું ભગવાન નહીં. તેમાં છે, આમાં છે, અને બેઉમાંજ નથી એવી સ્થિતિ ન્યાં હોય તેનેજ ભગવાન કહેવો. એવો વિચાર મનમાં લાવી, ફોટો તૈયાર થયો અને પછી શ્રીકૃષ્ણ પોતાના રૂપમાં ફરક કર્યો. તેથી લોકોની દૃષ્ટિમાં, ચિત્રકારની દૃષ્ટિમાં, તેજ પ્રમાણે ફોટોમાં અને તેના રૂપમાં ફરક દેખાવા માંડ્યો. ફરી તેણે બીજો ફોટો લીધો (કહાડ્યો) અને પરીથી શ્રીકૃષ્ણ પોતાના રૂપમાં ફરક કર્યો. એમ પુષ્કળ વખત કર્યું તો પણ તેમનાં રૂપમાં ફરકજ દેખાવા માંડ્યો. તે ભગવાનજ હતા. તેનો શું પત્તો લાગે ? ચિત્રકાર બિન્ન થઈ ગયો. (ઘણો વિચાર કર્યો છતાં) તેને કંઈ સૂઝ્યું નહીં; પછી તેને એક

* આ વખતે ધુરંધર નામના મુંબાઈના પ્રસિદ્ધ ચિત્રકાર શ્રીનો ફોટો હાથે કહાડતા (ચીતરતા) બેઠા હતા.

ચતુર માણસ મળ્યો. તેણે કહ્યું આમ ખિન્ન શુ કામ થાય છે ? તારી અશ્ચલનો ત્યાં કંઈ પણ ઉપયોગ થાય એમ નથી. માટે તારી અશ્ચલનો ત્યાં કંઈ પણ ઉપયોગ ન કરતાં, એક સ્વચ્છ આરસો લઈ જા અને તે એમ પૂછે કે “ફોટો લાવ્યો કે ?” ત્યારે કહેજે કે “હા, લાવ્યો છું.” ચિત્રકાર કહે મેં જે લીટી પણ ન કહાડી હોય ને એમ ખોટું કેવી રીતે કહું ? ત્યારે તે ચતુરે કહ્યું “આરસો દેખાડજે એટલે થયું.” તે ફોટોગ્રાફરે તે પ્રમાણે કર્યું. ભગવાન જે આકાર લે તે ત્યાં (આરસામાં) છેજ. તે ફોટોગ્રાફરે કહ્યું, તમારા હાથરો ફોટા હોય તો તે આ એકમાંજ છે. આ જોઈ ભગવાને કહ્યું કે “તને કોઈ પણ ગુરૂ મળ્યો છે, હું કોઈ પણ આકાર ન લઉં તો પછી કેમ ? ચિત્રકારે કહ્યું “નિરાકારનો અથવા સાકારનો ફાવે તે પ્રકારનો ફોટો આમાં છે.” સારાંશ ગમે તે રીતે જુઓ તો પણ તમો લોકો કે’વા છો તેનો તમને પોતાને ખાધ કરી લેવા માટે હું એક આરસા જેવુંજ જોવાનું સાધન છું. આરસાની સામે આરસો ધરીએ તો તેમાં કંઈ છે કે ? દૂધમાં દૂધ નાખીએ, સો ટચનાં સોનામાં તેટલાજ ટચનું સોનું નાંખીએ તો શું સમજાય ?

એવી સરખી અવસ્થા થાય ત્યારે

ગુરુશિષ્યયોરમેદઃ ॥ કિંવા ॥ શિવરામયોરમેદઃ ॥

એવી રીતે મૂળની અવસ્થામાં ભેદ નથી. શિવ, રામ, પ્રકૃતિ પુરૂષ, ગુરૂ, શિષ્ય એકજ પણ તે ક્યારે ? તો તે અવસ્થામાં ગયો હોય ત્યારે. એનાથી થોડા ઉલટા જાય તો શું બને છે, તે આપણે જોવાનું છે. પ્રકૃતિનો નાશ છે કે ? એવો એક પ્રશ્ન આ પહેલાં (ઉત્પન્ન) કર્યો છે. એનો ઉત્તર તેનો નાશ છે અને નથી. જેને નાશવંત કહો છો તે ખરોખરજ નાશવંત છે કે અવિનાશી છે ?

તેનાશવંતકહીએ તો તેની અવસ્થા દેખાતી

પ્રકૃતિ નાશવંત નથી એમ નથી. ઠીક, હમેશની (કાયમની)

કે અવિનાશી છે એમ કહીએ, તો નહીં જેવી અવસ્થા

તેની દેખાય છે. પ્રકૃતિ અવિનાશી છે,

એવા મતનો કોઈ હોય તો તે તેને ‘અવિનાશી’ કહેશે અને

‘નાશવંત’ મતવાળો તેને ‘નાશવંત’ કહેશે. સરકાર ટંકશાળમાંથી રૂપીઆ કહાડે છે તેને તમો નાશવંત કહો છો કે અવિનાશી ? તમો ગમે તે કહો પણ હમો તેને અવિનાશી કહીએ છીએ. કેવી રીતે તે જુઓ. એક રૂપીઓ તમારા હાથમાં છે. જ્યાં સુધી તે તમારા હાથમાં છે ત્યાં સુધી તે અવિનાશી છે. કારણ તેનો ઉપયોગ તમો કરો છો. નાશવંતનો ઉપયોગ કરી શકાતો નથી. એમ હાલતો કબુલ કરો. પછી તમારું ખર્ચ સાખીત થાય તો હમે તે કબુલ કરીશું. અરે, જ્યાં સુધી તે રૂપીઓ તમારી આંખને દેખાય છે, ત્યાં સુધી તેને અવિનાશી સમજો. પરંતુ જ્યારે તે રૂપીઓ વાણીઆની દુકાનમાં અથવા દક્ષિણા આપવામાં તમારી પાસેથી જાય છે, ત્યારે તમો તેને નાશવંત કહો છો કે અવિનાશી ? આ ઉપરથી ‘નાશવંત’ કહેનાર ગુચવાડામાં પડે છે. તે મનમાં કહે છે કે આને નાશવંત કહું તો તે વાણીઆની દુકાનમાં છે. અવિનાશી કહું તો પાસે નથી. આવી રીતે નિરૂત્તર બનીને હું હું કરતો બેઠો. આટલા ઉદાહરણ પરથી બધું સ્પષ્ટીકરણ થાય છે. કંઈ બાકી રહેતું નથી. પછી તે રૂપીઆવાળો વિચાર કરી કહે છે કે અરે ભાઈ તેતો નાશવંતજ છે. તે રૂપીઆનો આકાર જતો રહી તે લીસા બને એટલે તેનો નાશ થશે કે નહીં ? તે અવિનાશી મતવાદી કહે છે “ તું તે એકને નાશવંત ઠેરવે તો બીજો રૂપીઓ તારા હાથમાં આવશે. અરે, પણ તેતો બીજો. અરે હા. બીજો જો કે છે પણ છે તો રૂપીઓજને ? ત્યારે ક્યાં સુધી તેને તું નાશવંત કરાવશે ? ફરી તે ઘોટાળામાં (ગુચવાડામાં) પડ્યો. અરે, તું તેને નાશવંત શા માટે કહે છે ? તેમ ન કહેતાં, તું જેને નાશવંત કહે છે તે નાશવંત પ્રકૃતિનેજ એમ કહે કે તે પોતે અવિનાશી હોઈ નાશ થયાં પેઠે તે દેખાવ કરે છે. જેને સ્વભાવ છે તેનેજ પ્રકૃતિ કહેવી. જેને કંઈ ગુણધર્મ અથવા સ્વભાવ આવ્યો છે તેનું નામ પ્રકૃતિ. સ્વભાવ અને ગુણધર્મ એ શબ્દો છે અને તે શબ્દો પ્રમાણે જ્યાં અનુભવ ત્યાં “ પ્રકૃતિ ” નામ આવે છે. તેનો સ્વભાવજ આ છે કે દેખાવું અને અદૃશ્ય થવું.

દેખાવવા માંડે કે તમે અવિનાશી કહો છો અને દેખાતું બંધ થાય કે તે સ્થિતિને “ નાશવંત ” કહો છો. નાશ થયાં શિવાય ફરી કેવી રીતે દેખાય ? એ પ્રકારના ઉલટા સુલટા ગુણધર્મ એકજ જગ્યાએ હોઈ તેનો અનુભવ દેખાડનારી અને વિવિધ પ્રકારે “ આવાં અને તેવાં ” નો અનુભવ દેખાડનારી જે તે તેને નાશવંત કેમ કહેવાય ? તે અવિનાશી છે. અરે ભાઈ અવિનાશી તો પરમાત્મા છે એમ જો કહેશો તો પરમાત્મા ઉપર અવિનાશીપણાનો આરોપ કર્યો કે નાશવંતપણાનો આરોપ પણ તેની ઉપર આવેજ છે. ત્યારે તો તે પણ પ્રકૃતિજ છે. એ ઉપરથી નાશવંત વાદી કહે છે “ ત્યારે કહો છો શું ? ”

અવિનાશવાદી:-પ્રકૃતિને તું નાશવંત કહીશ નહીં.

નાશવંતવાદી:-ત્યારે શું કહું ?

અવિનાશવાદી:-તેના ગુણધર્મ નાશવંત, તેનો સ્વભાવ નાશવંત, પરંતુ તે અવિનાશી છે, એમ કહે.

નાશવંતવાદી:-અરે, તે પણ તેમાંથીજ છે ને ? ત્યારે તેને નાશવંત શા માટે કહેતા નથી ?

અવિનાશવાદી:-ઉત્પદ્યન્તે વિલીયન્તે દરિદ્રાણાં મનોરથાઃ ॥ જે દરિદ્રી હોય છે, તેના મનોરથો ઉત્પન્ન થાય છે અને નાશ પામે છે. પરંતુ તે દરિદ્રીનો કંઈ નાશ થોડોજ થાય છે ? તે તો તેવોજ છે. તે પ્રમાણે જે આવ્યું છે તે ન આવ્યાં જેવું હોય, તો તેનો વિચાર પણ શા માટે ?

નાશવંતવાદી:-હીક નહીં કરું. ત્યારે પ્રકૃતિને નાશવંત કહું કે નહીં ?

અવિનાશવાદી:--ના, તે નાશવંત નથી; તેનો સ્વભાવ અને ગુણધર્મ નાશવંત છે. તેને જે, “આવું ને તેવું” દેખાય છે તેને નાશવંત કહે.

નાશવંતવાદી:—ત્યારે તમે અવિનાશી એવી એકજ પ્રકૃતિ ઠેરવી અને બીજી નાશવંત પ્રકૃતિ તો નથી કહો છો, પણ તે અવિનાશી પ્રકૃતિના ગુણધર્મ, થાય છે, જાય છે, તે નાશવંત છે અને તેનો વિચાર કરવા નહીં એમ કહો છો કે ?

અવિનાશવાદી:—હા. અમે જેને અવિનાશી પ્રકૃતિ કહીએ છીએ તેના ગુણધર્મ તને દેખાય છે, તે છે અને નથી બધું સર-ખુંજ છે એમ સમજ. ત્યારે તે અવિનાશી પ્રકૃતિ વળી શું કામ ઉત્પન્ન થઈ એમ પૂછે તો તને જે આવું

દ્વૈતની ઉત્પત્તિ અને તે'વું ભાસે છે (દેખાય છે) એ ભાસવાની

(દેખાવવાની) જરૂર છે તેથી. મધ્ય પ્રકૃતિ

એટલે જેને અમે અવિનાશી અથવા મૂળ પ્રકૃતિ અથવા આદિમાયા વગેરે કહીએ છીએ, તે દ્વૈતની ઉત્પત્તિ દેખાડનારી છે. દ્વૈતના મૂળમાં એજ અવિનાશી અદ્વૈત અવસ્થાની પ્રકૃતિ છે. તે અવિનાશી પ્રકૃતિમાંથી “આવું ને તેવું” જે દ્વૈત નીકળે છે તે નથી એમ સમજો. આ અવિનાશી પ્રકૃતિના મૂળમાં જ્ઞાણ (જ્ઞાન) અજ્ઞાણ (અજ્ઞાન) વગેરે કોઈપણ પ્રકારનો અનુભવ ન આવવા જેવું જે એકજ એક છે તે અનંત છે. વચ્ચે અવિનાશી પ્રકૃતિ હોઈ તેમાંથીજ પછી ‘થાય છે જાય છે’ એવા દ્વૈતનો ભાસ થાય છે. અને તેની ઉપરજ વિવિધ પ્રકારના ખેલો થઈ રહ્યા છે. આ અદ્વૈત પ્રકૃતિમાંથી જે ‘આવું ને તેવું’ દેખાય છે, તે બે ભાસમાન અવસ્થા ઉત્પન્ન કરવાનું કારણ, તે અદ્વૈત પ્રકૃતિમાંથી આવું ને તેવું દેખાડનાર એક ફોર્સ નીકળે છે, અને તે હોવું અને ન હોવું, સાડ અને માડું વગેરે જેટલી ઉલટસુલટ અવસ્થા છે, તે તે દેખાડે છે, પરંતુ જે ઉ બાબુ એકદમ ન દેખાડતાં, તે ફોર્સ જે બાબુ લે તે બાબુ પેઠે (બરોબર) દેખાડે છે. કારણ એકજ હોવાને લીધે જે ઉ ઠેકાણે તે એકદમ હોઈ શકતું નથી. પરંતુ કંઈ કારણ સિવાયજ તે અહીંનું ત્યાં થાય છે, તેનું કારણ તે તેનો સ્વભાવજ છે. જેમ કાગડાને બે આંખો હોય છે, પરંતુ બેનારી કીકી ફક્ત એકજ હોય છે; અને તે જરૂર પડે તેમ ડાબી બાબુએ અથવા

જમણી બાબુએ જઈ તે તે તરફનો દેખાવ બુએ છે. જે વખતે ડાબી આંખે તે તરફનો દેખાવ બુએ છે ત્યારે જમણી બાબુનું કંઈ દેખાતું નથી. અને જ્યારે તે ત્યાંથી અહીં (જમણી બાબુએ) આવે છે ત્યારે ડાબી બાબુનું કંઈ દેખાતું નથી.

આ અવિનાશી અદ્વૈત પ્રકૃતિમાંથી ‘આવી અને તેવી’ એવી જે બે ભાસમાન અવસ્થા ઉત્પન્ન થાય છે તેનેજ એક સ્ત્રી પ્રકૃતિ અને એક પુરૂષ પ્રકૃતિ એમ શાસ્ત્રકારોએ કહી હશે અને તેજ બે અવસ્થા દ્વૈતની રચનામાં કારણભૂત થઈ. તે જે કંઈ દ્વૈત-ઉલટી સુલટી રીતે ભાસનારું દ્વૈત-તે કેવળ ભાસમાન, નાશવંત અને ખોટું સમજે. આ બે ઉલટી સુલટી પ્રકૃતિ અનાદિકાળથી હોઈ તેની ઉલટી સુલટી ક્રિયા થઈ રહી છે. જગતના સુખદુઃખના વ્યવહાર અને વિવિધ પ્રકારની ભાસમાન જે રિથિતિ છે તેની પૂરણી, આ બે પ્રકૃતિઓ, પેલી અવિનાશી વચ્ચેની (મધ્ય) પ્રકૃતિને આધારે, મૂળમાં બાણ અબાણ રહિત જે છે તે અનંતમાંથી કહાડી કહાડી કરે છે. વાસ્તવિક અનંતમાં કોઈપણ પ્રકારની બાણ (જ્ઞાન) પણ નથી. પરંતુ સમજાય માટે એમ બોલવું પડે છે. મૂળમાં તેમ નથી. અવિનાશી પ્રકૃતિ જે છે તેનોજ આ ગુણધર્મ છે. તેના ગુણધર્મને લીધે તે અનંત જે છે તેને બે કે ગુણ ધર્મ નથી, તોપણ પ્રકૃતિને લીધે જે ક્રિયા થાય છે, તે ક્રિયા તેને આધારે બને છે. તેથી તેનામાં તેવા ગુણધર્મ હોયાનો ભાસ થાય છે. પરંતુ તેને તેની બાણ નથી, જેને હમે અવિનાશી કહીએ છીએ તેમાંથી આ બધું ‘આવું ને તેવું’ દેખાય છે. પરંતુ તે કેવળ ભાસમાન છે. ત્યારે ભાસમાન જે છે તેને નાશવંત અથવા અવિનાશી પણ કેમ કહેવાય એમ બે પૂછો તો, તેનું, સમાધાન એ છે કે જે સહજસહજ [પોતાની મેળે] થાય છે તેનો વિચાર કરતા નથી. પછી તેને અવિનાશી પણ શું કામ કહેવી અને નાશવંત પણ શું કામ કહેવી ? જે આપોઆપ છે તેની ગણતરી કરવામાં આવતી નથી. ત્યારે એવી રીતે અવિનાશી પ્રકૃતિને આધારે, જે ‘એવું ને તેવું’ દેખાય છે તેને ત્યારે શું કામ ગણતરીમાં લો છો ? અરે

અમોને તેવો અનુલવ થાય છે તો પછી તેને નાશવંત કેમ કહેવી ? એમ જો કહેવાનું હોય તો તો અમે પણ તેજ કહીએ છીએ. અરે ખરી રીતે ત્યાં કંઈજ નથી છતાં તે તેવું છે એમ લાગે છે. આપણું સ્થુલરૂપ સાડાત્રણ હાથનું છે. પરંતુ આપણા મુળરૂપનો અનુલવ આવવા માંડે એટલે ખૂબ વખત સુધી, જગત આપોઆપ છે, તેનો અનુલવ આપણને આવે છે. તે અવસ્થા બહુ સહેલી છે. આપોઆપ થયેલ વિચારની જેમ ગણત્રી થતી નથી, તેમ પુષ્કળ દિવસ રહેનારું જે દેખાય તેની પણ ગણત્રી ન કરવી. ધારો કે તને છોકરો થયો તે દસ વીસ વર્ષનો થઈ મરી ગયો, હવે કેમ કરવું કહી રહે છે; તો તેને પણ આપોઆપજ સમજ

ખરો આનંદ એટલે થયું. આપણા અલિમાન અથવા **કેમ મેળવવો ?** અહંકારને લઈને જે આપણાથીજ કરવામાં આવે છે, આપણા પોતાનાં સુખને માટે

ઘરબાર વગેરે અલિમાન ધરી જે જે કરવામાં આવે છે, તેને તમે આપોઆપ થયેલું ન સમજતાં, આપણી મેળે આપણે તે કર્યું છે એમ સમજો છો, તેથી તમે તેને ગણત્રીમાં (જમામાં) લો છો, પોતાનું માનો છો; તેથી તેની ઉત્પત્તિ અથવા નાશ થાય એટલે તેમનાથી થતાં સુખદુઃખનું પરિણામ તમારે ભોગવવું પડે છે. આપોઆપ જે આવે છે અને જાય છે તેનું તમે સુખ પણ માનતા નથી અને દુઃખ પણ માનતા નથી. અલિમાન રાખી જે જે ચીજો આપણાથી થાય છે તે અને આપોઆપ જે થાય છે તે બેઉ લાસમાન અવસ્થામાં છે. આમ સમજી તે માટે સુખદુઃખ ન કરવું. સુખદુઃખ વગેરે દ્વૈતની બાજુ સહજસહજજ છે એમ સમજો. “સહજસહજ” એટલે જે વસ્તુને અલિમાનથી ઉત્પન્ન કરવાને કોઈપણ કારણીભૂત નથી એવી, “સહેજ આવી અને સહેજ ગઈ” એ લાખા વાપરવાને તફાવત થોડો વખત લાગે છે. થોડા વખતમાં પૂર્ણ અનુલવ લઈ શકાતો નથી તેથી સહેજ આવી અને ગઈ એમ કહેવામાં આવે છે. પરંતુ ખૂબ વખત અનુલવ

લીધા પછી સહેજ આવે છે અને જાય છે એમ કહેવાતું નથી. હા, ભાઈ, તેથીજ લોકો તેને પકડી બેસે છે અને તેથી દુનિઆમાં ઘોટાળો થઈ બેઠો છે. તને કાળ મોટો લાગે છે પરંતુ મૂળમાં જઈ જોઈએ તો તદ્દન સૂક્ષ્મ કાળ છે. તે અવસ્થા જો તમને આવે તો જગતના એકંદર વ્યવહાર સહેજ આવ્યા અને સહેજ ગયા હોય એ પ્રમાણે બને છે. તે અવસ્થા આવવાને યુક્તિ “જેમ હોય તેમ” અને “જે અવસ્થા આવે તેમાં” રહેવું. તેમાં તારે કાંઈ ઘાલમેલ કરવી નહીં. ઘાલમેલ કરશે તો ફક્ત હાથમાં કંઈપણ આવશે નહીં. આ ભાસમાન “આવું ને તેવું” જે પ્રકટ થાય છે તે તે અવિનાશી પ્રકૃતિનું કિરણ છે. જેમ આપણે દીવા તરફ જોઈએ તો તેમાંથી કિરણો નીકળે છે તે નાનાં મોટાં હોય છે. એક સરખી દૃષ્ટિ રાખી જોયાં કરીએ તો (માલૂમ પડે છે કે) મૂળ જે જ્યોતી હોય છે તેમાંથી પ્રકાશના કિરણો નીકળી આપણી આંખ સુધી આવે છે, પણ આંખો સ્થિર રહે તોજ એમ બને છે. દૃષ્ટિ જો ચલવિચલ થાય તો તે કિરણો આગળ આવે છે અને પાછળ જાય છે, અને ફરી દીવાની જ્યોતમાં મળી ગયાં જેવાં દેખાય છે. તમો દીવાના ગુણ ધર્મ પ્રકાશનો અનુભવ લઈ તેની ગણતરી કરો છો, પરંતુ તે કિરણોની ગણતરી કરતા નથી. તે કિરણોને (તારાને) પકડી કોઈ વાંચતો બેસે એ શક્ય નથી. તે કિરણોનો “આવબ્ધવ” જેવો જે વ્યવહાર થાય છે, તે તે દીવામાંથી ઉત્પન્ન થઈ આપણને ભાસમાન થાય છે. કિરણ ખોટાં, અને દીવો ખરો. તેથી કિરણોને ખરાં ન ન સમજતાં તે તરફ દુર્લક્ષ કરો છો. તેવીજ રીતની આ ભાંજગડ છે. આ જગતમાંના દ્વૈતભાવ, સુખદુઃખાદિ પ્રકાર તે કિરણો જેવા છે. તેની આવબ્ધ મજરે લેવીજ નહીં. તમો જો દીવા તરફ જોશો નહીં તો અનુભવ આવશે નહીં. તેજ પ્રમાણે તમો તે પ્રકૃતિ તરફ એટલે વિષય વસ્તુ તરફ લક્ષ આપશો નહીં, તો તેના તરફથી કિરણ જેવી જે આકર્ષણ ક્રિયા થાય છે, તે થશે નહીં; અને તેને આધારે ભાસમાન થનારાં સુખદુઃખ પણ તમારા તરફ

આવશે નહીં. હા, બાબા, હવે લક્ષમાં આવ્યું. અમો તે પ્રકૃતિ તરફ એટલે વિષય વસ્તુ તરફ લક્ષ આપીએ છીએ તેથી તેની આકર્ષણ ક્રિયામાં સંપડાઈ જઈ, તેમાંથી નીકળેલાં ભાસમાન નાશવંત દ્વૈત તરફ જોતા બેસીએ છીએ. તેનાજ આધાર પર અમો અમારા જન્મ અને સુખ દુઃખોપભોગ લઈએ છીએ; તેથી તેની જેવી આવ જાવ થાય છે તેવી અમારી પણ ‘આવ જાવ’ એટલે જન્મ મરણની અવસ્થા કાયમની થઈ પડે છે; એટલે અમો પણ તે દીવાના કિરણો પેઠે ભાસમાન હોઈ, આવજા અવસ્થામાં છીએ એમ કહીએ તો ચાલે. તેથી પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થનારું જે ભાસમાન દ્વૈત તે તરફ જોવું નહીં, અને તેના વિશ્વાસ (આધાર) પર તારે તારું આયુષ્ય ગુમાવવું નહીં. જેમ આપણે દીવાના કિરણો તરફ લક્ષ આપતા નથી, અને તે દીવાથી ઉત્પન્ન થનારા પ્રકાશ વડે જ ફાયદો કરી લઈએ છીએ, અથવા વ્યવહારમાં સૂર્યનારાયણ અથવા તેનાં કિરણો તરફ કોઈ જોતું બેસતું નથી, પણ તેના પ્રકાશમાંથીજ આનંદનો અનુભવ લે છે. તેજ પ્રમાણે આપણે જો ખરે આનંદ જોય તો હોય તો, ઉલટા સુલટી દ્વૈતની પ્રકૃતિના જે ગુણ ધર્મ છે, તે તરફ દુર્લક્ષ્ય કરીએ, એટલે તે અવિનાશી સ્વયં પ્રકૃતિ પાસેથી આપણે પ્રાપ્તિ તેટલો અવિનાશી આનંદ એની મેળેજ (અપ્રયાસે) લઈ શકીએ છીએ. તે પ્રકૃતિ જેવી અવિનાશી, તેવોજ તેમાંથી મળતો આનંદ તે પણ અવિનાશી. આપણી પોતાની પાસેના આનંદનો અનુભવ આપણને આપવા માટેજ તે પ્રકૃતિ આપણીજ પાસેથી પ્રકટ થાય છે અને પછી તેની મારફતે આનંદ લેવાય છે. આ પ્રકૃતિથી ઉત્પન્ન થનારો પ્રકાશ, જે પ્રમાણમાં પડે તે પ્રમાણમાં આનંદ લઈ શકાય છે. તે પ્રમાણથી વધારે આનંદ લેવો હોય તો તે પ્રકૃતિ ફાવે તેટલી મોટી પણ બની શકે છે. નાના દીવાથી ચાલતું નથી, તેથી વ્યાસનો, વિજળીનો દીવો સળગાવો છે તેવીજ પ્રકૃતિ નાની પણ છે અને મોટી પણ છે. જેટલો આનંદ લેવો હોય તેટલી તે મોટી થાય છે. તે પણ જો આપણે આનંદ લેવો હોય તો. અને જો કંઈ કરવુંજ ન હોય

તો તે પ્રકાશમાન પાસે હોવા છતાં પણ તેનો અનુભવ આપણને આવતો નથી. જેમ દીવો હોય છતાં આપણે ગાઢ નિદ્રા લઈએ છીએ, ત્યારે તેનો પ્રકાશ આપણી પર પડ્યાનો અનુભવ આવતો નથી; ને તેજ પ્રમાણે દીવો ખુઝાઈ ગયો કે નહીં તેની પણ કદ્દપના નથી હોતી, તેવું આ છે.

તારા પોતાના અનુભવ માટે જો તું છે તો તારો અનુભવ તને આપવા માટે તે પ્રકૃતિ પણ છેજ.

કિરણો પરથી યોગાભ્યાસ

જાણ અજાણનો વ્યવહાર તને નથી, એ વ્યવહારની જાણ કરી આપવામાં પણ તે પ્રકૃતિજ કારણ છે. એટલે કે ગાઢ નિદ્રાનું કારણ પણ તે પ્રકૃતિજ છે, પરંતુ તે તે અવસ્થા પ્રમાણે તે બને છે. આ ઉપરથી તમો કહેશો, “બાપુ દીવા તરફ લક્ષ આપશો નહીં, એટલે કિરણનો અનુભવ આવશે નહીં. એમ તમો કહો છો, પરંતુ અમારું લક્ષ ત્યાં જાય છે તેને શું કરવું?” તો તેનો પણ ઉપાય કહું છું. કિરણ ન આવે તેથી દીવા તરફ જોવું નહીં એમ કહું તો તે અમારાથી બનતું નથી એમ કહો છો. ઠીક ત્યારે તે કિરણો તો પૂર્ણપણે જુઓ, તે ભાસમાન દ્વૈત ઉપર લક્ષ રાખો છો તેથી તે અવિનાશી પ્રકૃતિના આનંદનો અનુભવ આવતો નથી. જો તમારું તે ભાસમાન કિરણ ઉપર લક્ષ જાય છે તો તે કિરણજ જોતા જોસો, તે કિરણ તરફ જોતાં જોતાં નેત્રની સ્થિર વૃત્તિ થાય છે. યોગી લોકો એવો અભ્યાસ કરે છે. પરંતુ તેને યુરૂના સાંનિધ્યની જરૂર છે. દીવા તરફ જોઈ કિરણ જોવાનો અભ્યાસ દૃઢ થાય તો તે કિરણો આંખમાં ઘુસે છે એવો અનુભવ આવે છે. અને તે જેમ જેમ ઘુસે છે તેમ તેમ આંખ વડે ખુલાર જોવાનું અંદરથી આવનારું જે ફેર્સ તે પાછળ ને પાછળ હટતું જાય છે. અને તે જેમ જેમ પાછું હટતું જાય છે, તેમ તેમ નેત્રની સ્થિરતા વધારેને વધારે થઈ ખુલારનું તેને દેખાતું બંધ થાય છે. અંદરથી આવનારાં જ્ઞાન જ્યોતિનાં ફેર્સને ખુલારનું કિરણ (તેજ) અંદરને અંદર હઠાવતાં હઠાવતાં ઠેઠ સુધી લઈ જઈ ખેંચાડે છે. જ્યાંથી તે ફેર્સ

નીકળ્યું, ત્યાં સુધી તે હટતું હટતું પાછળ પહોંચે છે. (તે ફોર્સ જ્યાંથી નીકળ્યું તે ઠેકાણું આંખથી બે ત્રણ આંગળના અંતર ઉપર છે.) એટલે કિરણ લેનારી આંખની કીકી સ્થિર થઈ તે દીવાની જ્યોતિજ કિરણ સહિત આંખમાંથી અંદરનાં ઠેકાણાં પર જઈ પહોંચ્યા પ્રમાણે થાય છે. એટલે કે આત્મજ્યોતિને જઈ મળે છે. પછી આગળ ઉપર આપણને જ્યાં ત્યાં આત્મપ્રકાશનો એટલે સ્વયંપ્રકાશનો અનુભવ આવે છે.

તમોને અંદરના જ્ઞાનદીવાનાં કિરણ વા જ્યોતિ ખુલાર પાડવાની ટેવ છે. ખુલારની જ્યોતિ અંદર લેવાની ટેવ નથી. પ્રત્યેક બાહ્ય વિષય વસ્તુ જ્ઞાન જ્યોતિ છે. તે વસ્તુદર્શન કેમ તમારી પાસેનો જે જ્ઞાન દીવો, તેનું કિરણ થાય છે ખુલાર ખેંચી કહાડે છે. બાહ્ય વસ્તુના જ્યોતિના કિરણને અંદરનાં જ્ઞાન જ્યોતિનાં કિરણ ખુલાર ખેંચવાની શક્તિ છે. તમારી પાસેનો જે જ્ઞાન દીવો તે બાહ્ય વિષય વસ્તુનાં કિરણો સાથે લુપ્થ બને છે. બાહ્ય વિષય જ્યોતિનાં કિરણ અંદરની જ્યોતિને ખેંચે છે. વ્યવહારની સર્વ સાધારણ મનુષ્યની સ્થિતિમાં અંદરનો જે આત્મદીવો એટલે જ્ઞાન જ્યોતિ છે તેની જ્યોતિનાં કિરણ ખુલાર પડે છે. આપણી આત્મ જ્યોતિમાંથી ખુલાર નીકળનાર કિરણ પૂર્ણપણે નીકળી તે વિષયની જ્યોતિમાં જો પૂર્ણપણે મળી જાય, વિષય રૂપ થાય, તો કાર્ય થયું. કિરણ કિરણની લહડાઈ થાય છે. તે કિરણ કોઈપણ એક બાબતે ખેંચાઈ ઠેક સુધી જઈ પહોંચે તોએ કામ થાય. જો તમો કોઈપણ એક વિષય વસ્તુમાં પૂર્ણપણે ખેંચાઈ ગયા, તો તમો જગભર પ્રસર્યા, અને જો વિષય વસ્તુમાંની જ્યોતિ તમારાં કિરણ તરફ પૂર્ણપણે ખેંચાઈ આવે અને તે તમારી જ્યોતિમાં મળી જાય તો પણ કામ થઈ જાય. આંખમાં જે આપણી જ્યોતિ છે તે જ્ઞાન જ્યોતિ છે અને ખુલારની વિષય વસ્તુ પણ જ્ઞાન જ્યોતિજ છે. જે જ્ઞાન જ્યોતિ હોય ત્યારે વસ્તુદર્શન થાય છે.

બાહ્ય દીવાની જ્યોતિનું જે કિરણ તે તરફ એકી નજરે જોતાં જોતાં, આપણી આંખમાં જે કીકી છે તેને આધારે તે કિરણ ખેંચતાં ખેંચતાં આખો દીવોને દીવો અંદર જઈ મળે, એટલે આંખની કીકી સુદ્ધાં હાલતી નથી; તે વખતે આખા શરીરનું ભાન સુદ્ધાં રહેતું નથી. કારણ સમજવાનું સાધન આંખ છે. એક જ્ઞાનેન્દ્રિય સ્થિર થાય તો સર્વે જ્ઞાનેન્દ્રિયો તટસ્થ થાય છે. અંદર જ્યોતિ ગઈ એટલે જે આંખને આધારે તે જ્યોતિ લેવામાં આવી, તે આખનું અને શરીરનું કામ પૂરું થયું. તેથી કંઈ શરીરનો નાશ નથી થતો. બાહ્યજ્યોતિ અને અંદરની જ્યોતિનું ઐક્ય થયું કે, શરીર હોવા છતાં તે નહીં જેવું બને છે અને બહારના જગત્નો અંદર આનંદ લઈ શકાય છે. દ્વૈતનો નાશ થઈ ઐક્ય થાય એટલે જગત્ના આનંદનો અનુભવ આવે છે. અને તે અનુભવ લેતી વખતે નથી હાથ હાલતો કે નથી પગ હાલતો. બધું સ્થિર થાય છે. બાહ્ય પ્રકૃતિને આધારે અને પોતાને આધારે આનંદનો અનુભવ લેવા માટે જે શરીર લીધું તેનું કાર્ય પૂરું થયું. અનંત પ્રકાશ જે છે તેમાં તમારાં હાડકાં પાંસળાંના શરીરનો અને જગત્નો શો પાડ ! તે સર્વ પ્રકાશ અંદર આવી પહોંચે છે. તે અનંત જે પ્રકાશ તેની અવસ્થા આપણામાં આવે છે. આ ઉપર કોઈ એવો સવાલ કરે કે, મહારાજ, તમોએ કહ્યું ખરૂં, પણ આ બધો ખેલ પ્રકૃતિનોજ છે ને ? હા. તે પ્રકૃતિને આધારે જ્યારે અંદર ઐક્ય થાય છે ત્યારે સર્વ પ્રકાશમાન આપણેજ છીએ એવો અનુભવ લેવામાં આવે છે. જેમ દીવાની જ્યોતિમાંથી બારીક બારીક કિરણ બહાર આવી, પૂરી પોતાને ઠેકાણે એટલે દીવામાં જઈ મળે છે, અને તે દીવોજ પ્રકટ રહે છે, તેમજ એકવાર તે પ્રકૃતિને આધારે તમો પ્રકાશરૂપ બન્યા પછી પ્રકૃતિ રહેતી નથીજ. પ્રકાશ રૂપજ છો. પછી પોતેજ સ્વયંપ્રકાશરૂપ થયાં પછી શેને આધારે અને શેનો અનુભવ લેવો બાકી રહ્યો ? તે આખું જગત્જ આત્મ પ્રકાશરૂપ બની ગયું ! અને જાણજ રૂકત બાકી રહી. તે જાણને આધારે સત્, ચિત, આનંદનો

અનુભવ અખંડ અને પુષ્કળ લઈ શકાય છે. આ આનંદ લેવા માટે કોઈપણ પ્રકૃતિની ગરજ (જરૂર) પડતી નથી. કારણ પહેલાં પ્રકૃતિ દ્વારા સર્વ પ્રકારે અનુભવ લઈ પ્રકૃતિને આધારે આ પોતાના સ્વરૂપમાં આવી મળ્યો. પ્રકૃતિ પણ તેમાં મળી ગઈ, અને જાણુ જ ફક્ત બાકી રહી. હવે જો તમને સમજાવવા માટે કંઈ કહેવુંજ હોય તો, તે મળી ગયેલી જે પ્રકૃતિ તે જ જાણુ રૂપે છે, એમ કહેવું હોય તો કહો, અને જાણુને આધારે કાંવે તેટલો આનંદ લઈ શકાય છે. હવે તે જાણુને (જ્ઞાન-કળાને) તમો પ્રકૃતિ કહો અથવા ન કહો. કાંવે તે કહો, પરંતુ તે નિરાકાર અવસ્થામાંની જાણુ છે. કંઈ જ અનુભવ ન લેવો હોય તો જાણુ અને આપણે એકજ થઈ જોઈશું. તે વખતે જાણુ અજાણુ કંઈજ રહેતાં નથી. પરંતુ કાંવે ત્યારે તે જ જાણુને આધારે, પહેલાંની અને પછીના અનંતકાળની વાતોનો અનુભવ લઈ શકાય છે. બધા જ પ્રકારની જાણુ ત્યાં છે અને નથી તેથી અખંડ સુખનો અનુભવ લેવામાં ત્યાં અડચણ નથી. હવે પૂર્વ પ્રકાર પર એટલે

અખંડ સુખની

કલ્પના

જગરૂપમાં આવવું હોય તો તે માટે તે જ જાણુને આધારે, આપણે અમુક ગોમાણુ છીએ એમ ધારી લેવું. ટુંકામાં માપેલું પણ જોઈ શકાય છે, અને જોમાપ (માપ રહિત) પણ જોઈ શકાય છે. સ્વયં જ્યોતિષી બહારની આવેલી જ્યોતિ બહાર ધક્કેલી કે, ફરી પૂર્વ-વત્ બધો પ્રકાર દેખાય છે. અને બાહ્ય જ્યોતિનું અથવા અંતર જ્યોતિનું જ્યારે એકય થાય છે ત્યારે ચક્રાકાર પ્રકાશ દેખાઈ આનુબાનુએ અંધકાર અને તે સર્કલમાં બધા બ્રહ્માંડનો દેખાવ દેખાય છે. તે પ્રકાશમાં જે ચીજની ઇચ્છા કરો તે ત્યાં છે. આપણા આપદાદાઓ કેવા છે, રામકૃષ્ણાદિ અવતાર કેવા છે, ગણુ-પતિ કેવા છે, એ બધું જોઈ લો. જેવું પોથીમાં વર્ણન છે તેવું પ્રત્યક્ષ જુઓ. તે આપણી સાથે બોલવા જોઈએ એવી ઇચ્છા કરો તો તે બોલે પણ છે. તમો જે કહેશો તે પૂર્વ દિશા. પોતાની મેળે જ તે સર્વ બનવાનું અને પોતેજ તે જોવાનું. ઝાડનાં થડ

માંથી સેંકડો ડાળી પુટે એટલે તે દ્વૈત થયું કે ? બધું થઈ
 ઝાડ તો એકજ છે. તેવીજ રીતનું આ છે. તે ઝાડને નીચે પણ
 શાખા છે અને ઉપર પણ શાખા છે; તોપણ તે વૃક્ષ પોતાની
 મેળે એકલુંજ છે. જો દીવાની આસપાસ બેસનારા દીવા તરફ
 જુએ તો તેમને ચારે બાજુએ કિરણો દેખાય છે. પરંતુ પોતાનામાંથી
 કિરણો નીકળે છે એ કલ્પના તે દીવાને નથી. તમો ખુદાર છો
 તેથી જુઓ છો. તમારી અંદરની જ્યોતિ તે દિવાની જ્યોતિને
 ખેંચે છે. એટલાં કિરણો નીકળીને પણ તે દીવો તો એકલો ને
 એકલોજ. સૂર્યનારાયણનું ચિત્ર કહાડી તેની આસપાસ કિરણોનો
 દેખાવ દેખાડે છે; સૂર્યનારાયણથીજ તે કિરણોની ઉત્પત્તિ, પરંતુ
 તેની જાણ તેને નથી. તમારી શક્તિ સૂર્યનારાયણ તરફ જોવાની
 નથી. દીવા તરફ જોવાની તમારી શક્તિ છે. સૂર્ય તરફ જોઈ તેમાંની
 જ્યોતિને લેવાની શક્તિ તમારામાં નથી તેથી સૂર્યનાં કિરણ તમારાથી
 લઈ શકાતાં નથી. સૂર્યના કિરણોનો જે પ્રસાર થયો છે તેનો આ
 પ્રકાશ અને આ ઉજ્જ્વળતા છે. પૃથ્વીમાંની જ્યોતિ સૂર્યનારાયણ
 માંની જ્યોતિને જોઈ અને ખેંચી રહી છે. તેથી તે કિરણો એક
 સરખાં ખુદાર પડે છે. પૃથ્વીમાંની જ્યોતિ અને સૂર્યમાંની
 જ્યોતિનાં સંયોગ વા ઐક્ય થઈ એકેકનો ઉપયોગ એકેકને થતો
 હોય એમ બને છે અને તેમાંથી વિવિધ પ્રકારના ખનિજ પદાર્થો,
 ઝાડો, ધાન્યો વગેરે પૃથ્વીમાંથી ખુદાર પડે છે. આ સર્વ જગત્
 રૂપી નાટક એક પરમેશ્વરનું છે. તે આનો

જગતરૂપી નાટકનો નિયંત્રા છે. તેનો ખેલ તેનેજ ખબર ! આ

અદૃશ્ય મેનેજર નાટકમાંના તમો સર્વ પાર્ટ લીધેલા

વેશધારી છો, અને હું પણ આ નાટકમાંનો

પાર્ટ લીધેલો એક વેશધારી છું. તે જગન્નિયંત્રા સૂત્રધારી પરમે-
 શ્વરનો ધાક રાખી, તમારે તેણે તમને આપેલા પાર્ટનો વેશ
 ખરોખર લજવવો જોઈએ. અને મારે પણ મારો પાર્ટ ખરોખર
 લજવવો જોઈએ. મેનેજર હોય છે તે પ્રત્યેક પાર્ટ લજવાતી
 વખતે ખુદાર આવતો નથી. પરંતુ પડદાની અંદરથી તે બધું જુએ છે.

જો પાર્ટ બરોબર ન કર્યો તો અંદર જતાંની સાથે તે ખૂબ શિક્ષા કરે છે. આજ રીતનું આ નાટક છે. આ નાટકનું પરિણામ થઈ રહ્યું છે. આ નાટકનો મેનેજર જે અદૃશ્ય છે તેની શક્તિ બહુ મોટી છે. હમણાંજ અવિનાશી પ્રકૃતિનું જે વર્ણન કર્યું તે સ્થિતિમાંના તે છે. પોતાના જેવી સ્થિતિ તમારી થાય તેથી તમે સર્વેને ખેંચે છે. મારા તરફથી અથવા તમારા તરફથી જે પાર્ટ થાય છે તે તેના છે એમ સમજી આપણે કંઈ ઘાલમેલ કરવી નહીં. તેનુંજ નાટક તેનાંજ પાત્રો અને જોનાર પણ તેજ. એમ છતાં તમે કહો કે અમો અમુક અમુક છીએ તો તેમાં તમને અને તેને ત્રાસજ થાય છે. મેનેજરને પસંદ હોય ને ઘાલમેલ કરી હોય તો તે સાફ છે. તે કહે છે કે મારે જે કરવાનું તે તું કરશે તો મારી યોગ્યતા તને આવશે, અને તેને પસંદ નહીં એવું કર્યાથી તે મારી અને તમારી પર ગુસ્સે થશે. આ વાત ધ્યાનમાં રાખો.

શુક્રવાર તા. ૧૮ જુલાઈ ૧૯૨૪ અપાડ વદ ૨ શકે ૧૮૪૬.

પંચતત્વ અને તેમનું મંડાણ-મૂકં કરોતિ વાચાલં-ઉપભોગ્ય
કષ્ટ કરી મેળવ્યું હોવું જોઈએ—મહારાજનો કાશી
જવાનો પ્રસંગ-કાશીની એક હકીકત-સ્વકષ્ટા-
ર્જિત કાયમનું હોય છે-પતીપત્નીએ એકેકને
કષ્ટ કરી મેળવવાં-કષ્ટ કરી સ્ત્રી કેમ
મેળવવી-પતિને દેવ પાણું લાવવું-વિધવા
ધર્મ-વિધૂર ધર્મ.

(સ્વામી મંગલમૂર્તિએ મુદ્દલ પુરાણ શ્રવણ કરાવી મહારાજશ્રીનું ગણપતિ રૂપે સ્તવન કર્યું. પછી મહારાજ બોલ્યા.)

હું કદી પણ બોલતો નથી. તમોજ બોલાવો છો. બોલાવનાર હોય એટલે મુડદું પણ જીવતું થઈ બોલવા માંડે છે. બોલાવનારાની વિવિધ પ્રકારની ચુકિતઓ હોય છે. નિર્જીવ વસ્તુ પણ તે બોલાવી શકે છે. પથ્થરની મૂર્તિ નિર્જીવ હોવા છતાં પણ નામદેવે તેને બોલાવી એ કથા પ્રસિદ્ધજ છે.

મૂકં કરોતિ વાચાલં પંગું લંચયતે ગિરીમ્ ॥

એમ જો છે, તો આપણે બોલીએ તેથી કંઈ બોલાય છે કે ? બોલવું એટલે શબ્દ ઉચ્ચારવો. શબ્દ એ આકાશનો ગુણ છે.

આકાશમાં શબ્દ થાય છે તેને આકાશ પંચતત્વો અને વાણી કહે છે. સદોદિત (હંમેશ) એવી

તેમનું મંડાણ આકાશ વાણી થતી નથી તેથી આકાશ વાણી થવાની હોય તે કોઈના પણ મુખ

દ્વારા થાય છે. આકાશમાં હંમેશ શબ્દ થાય છે પરંતુ તે આપણને

સંભાળતા નથી; અને મુખમાંથી શબ્દ નીકળે તોજ સંભાળય એવી ઈશ્વરી યોજના છે. તેથી જે બોલવાનું છે તે બોલાશે, અને સંભાળવાવાનું તે સંભળાશે. જે શબ્દ આકાશમાં થાય છે તેને કંઈપણ મર્યાદા એટલે પ્રમાણ હોતું નથી. કંઈ કે'વા તો કંઈ કે'વા, એવા વિવિધ પ્રકારના શબ્દો થાય છે. પરંતુ આપણને વ્યવહારમાં તેનો ઉપયોગ કરી લેતાં આવડતો નથી. વ્યવહારમાં ઉપયોગી થાય, તે માટે જે યોજના છે, તે યોજના પ્રમાણે શબ્દ નીકળે, તોજ તેનો ઉપયોગ થાય છે. આ માટે પૃથ્વી, પાણી, વાયુ, તેજ, અને આકાશની જરૂર છે. તેમનો યોગ થાય તો જોઈએ તે રચના ઈશ્વરી સંકેતથી બને છે. આકાશમાં ફક્ત શબ્દ છે, તેનો ઉપયોગ કરી લેવા માટે, બાકીનાં જે તત્વો છે તેનું મંડાણ માંડવું (રચના કરી લેવી) પડે છે. અને તે રચના ઈશ્વરી સંકેતથી રચાય છે, અથવા ઈશ્વરી શક્તિ જેમનામાં હોય એવા અવતારી પુરૂષો મારફતે પણ રચાય છે. જેમ બધાંને સમજાય એવું ઉદાહરણ આપીએ તો ઈશ્વરી શક્તિ સંપાદન કરેલ હાલના અંગ્રેજ સરકાર, કાવે તેવી રીતે આ પાંચતત્વનું મંડાણ માંડી, તેનો ઉપયોગ પોતાને માટે કરે છે તથા જગતને કરી આપે છે. બધું એમજ છે. આકાશનો જે શબ્દ ગુણ છે તે ફક્ત (એકલો) છેજ. તેનો ઉપયોગ બીજા તત્વના એટલે વાયુ વગેરેનાં મંડાણથીજ થાય છે. તે શિવાય તે બની શકતો નથી. બીજું તત્વ વાયુ છે. તે પવન જ્યારે એકલો હોય છે ત્યારે કોઈ વખતે કમી તો કોઈ વખતે વધારે હોય છે. તેથી તે વાયુનો ઉપયોગ થાય તે માટે, બાકીના તત્વની સહાયતા લઈ, જોઈએ તેવી તેની રચના કરી, તે વાયુનો ઉપયોગ થાય છે. એવી રીતની રચના રચાઈ વ્યક્ત રૂપમાં આવેલી વસ્તુ એટલે આપણું શરીર છે. નાકમાંથી શ્વાસ-ચ્છવાસ ચાલે છે તે વાયુનાજ યોગથી. શરીરમાં પ્રાણ, અપાન, વ્યાન, ઉદાન અને સમાન એ વાયુઓ કહ્યા છે. અગ્નિમાં ફક્ત અગ્નિજ છે. તેનો પણ બાકીના તત્વની સહાયથી ઉપયોગ કરી શકાય છે. તેવીજ રીતે, પાણી, પૃથ્વી, ઇત્યાદિ પાંચ વસ્તુ ખૂબ

છે. તેની જોઈએ તેવી રચના રચી, ફાવે તેટલા વખત સુધી તમો તેનો ઉપયોગ કરી લો. તમો કહો કે આપણે તો એકનોજ ઉપયોગ કરી લેશું તો કંઈ પણ કાર્ય થતું નથી, એટલુંજ નહીં પણ તે એક વસ્તુનો પણ અનુભવ આવશે નહીં. પ્રત્યેક વસ્તુમાં ખાકીની ચારનો કમી અધિક પ્રમાણમાં સંબંધ છે તેથીજ અનુભવ આવે છે.

મૂકં કરોતિવાચાલં । એવી જો તે ગણપતીની શક્તિ છે તો તે મુંગાને બોલતા શા માટે કરતા નથી ?

મૂકં કરોતિવાચાલં અથવા જે પાંગળો થયો છે તેને એની મેળે પર્વતપર ચઢવાની શક્તિ શા માટે આપતા નથી ? આ શ્લોકનો ખરો અર્થ એવો છે કે બોલનારી અને ચાલનારી એ જેમની જન્મતઃ સ્થિતિ છે, છતાં જેમણે પરમેશ્વર માટે મુંગાપણું અથવા મૌનવ્રત લીધું હોય, અથવા પરમેશ્વર માટે એકજ જગ્યાએ બેસવાનો નિયમ જેમણે લીધો હોય, તેમને તે લગવાન ગણપતિ, સાક્ષાત્ પરમેશ્વરની વાણી વડે ફાવે તેટલું બોલાવે છે (બોલવાની ફરજ પાડે છે), અને એકજ જગ્યાએ બેસનારો જે હોય તેને પણ બેઠેલે ઠેકાણે ફાવે ત્યાં ફરી આવવાની પરમેશ્વરી શક્તિ આપે છે. એજ આ મૂકં કરોતિ નો અર્થ સમજવો. તેથીજ મૌનવ્રત ધારણ કરવાનું વિશેષ મહત્વ કહ્યું છે. કે જે મૌનવ્રતના યોગથી પ્રત્યક્ષ જે લગવાન તેની સાથે બોલવાનું આપણામાં સામર્થ્ય આવે છે, અને જેને લીધે તે પણ આપણી સાથે બોલે છે. તેવીજ રીતે* “ઠેકાણે બેસીને કરો એક ચિત્ત” એવું જે તુકારામ મહારાજનું વચન છે, તે પ્રમાણે એક ઠેકાણે બેસી જેણે પાંગળાપણું લીધું છે, તેને પરમેશ્વર શક્તિ આપી તે જ્યાં બેઠો હોય ત્યાં બેઠાં બેઠાંજ તેને ફેરવે છે. વ્યવહારમાં જે મુંગા અને પાંગળા હોય છે, તે પોતાના કર્મથી થયા હોય છે. તેમને તે બોલતા કે ચાલતા કરતો નથી. પછી જો દેવ

તેમને બોલતા ચાલતા કરે તે માટે જો તે ફરી તેવાં કર્મ કરે, અને તે કર્મ પૂર્ણ થાય, તો તે કર્મજ કદાચિત્ તેમને બોલતા ચાલતા કરે.

[એટલામાં સાવિત્રિ નામની બાઈ કહે છે, “હું જવાની નથી”]

મહારાજ—લોકોને ત્રાસ આપવા અહીં રહીશ નહીં.

બાઈ—ના, બાબા

મહારાજ—(બધાંને ઉદ્દેશી) એનામાં એક દેવતા છે. તે દેવતા હું જતો નથી એમ કહે છે. આ બાઈ એમ કહેતી નથી. આ બાઈ કાલે આ પાંજરામાં^૧ ઘુસતી હતી. પાંચ સાત દિવસ ખેલાં એક વાર તે ફર કોસ બે કોસ ઉપરજઈ પડી રહી હતી. તેને લોકોએ શોધી આણી. (તે બાઈને ઉદ્દેશી મહારાજે કહ્યું) તને કેથે જવાનું ઠેકાણું નથી કે ?

બાઈ—તમારી પાસે રહીશ.

મહારાજ—શા માટે, લોકોને ત્રાસ આપવા માટે ?

બાઈ—ક્યાં જાઉં ? મને (કોઈ) ઠેકાણું નથી. હું તમારી પાસેજ રહીશ.

મહારાજ—મારી પાસેજ તો છે. પણ પાંજરામાં ડોકું ન ઘાલ, સમજી.

બાઈ—ક્યાં બેસું ત્યારે ?

મહારાજ—દેવળમાં બેસ, અથવા પાયબાનામાં (જાજરમાં) બેસ, ત્યાં પણ હું છુંજ.

બાઈ—પાયબાનામાં શા માટે ? તમારી પાસેજ આવું છું.

મહારાજ—બોલ નહીં.

૧ મહારાજ શ્રી કેટલીક વખત એક સાડાત્રણ શીટ લાંબાં અને દોઢેક ફાથ પહોળાં જમીનમાં વાંસ ખોસી બનાવેલા પાંજરામાં બેસે છે.

બાઈ—કેમ વારૂ ?

મહારાજ—તને લોકો શું કહેશે ? તારા વરને પત્ર લખ્યો છે. થોડાજ વખતમાં તે આવી તને લઈ જશે.

બાઈ—હું નથી જવાની. પત્રએ આવ્યો નથી ને કંઈ નથી; હું નથી જવાની.

મહારાજ—ત્યારે તેણે શું કરવું ? તેની સાથે તારૂં લગ્ન થયું છે ને ?

બાઈ—ના, તમારી સાથે લગ્ન થયું છે. મારા તો કૃષ્ણ તમેજ છો.

મહારાજ—અરે વાહ ! હું જો ગધેડો હોઉં, તો મારી સાથે લગ્ન કર. કૃષ્ણ સાથે લગ્ન થવા દેવાનો નથી. ગધેડા સાથે લગ્ન કર.

બાઈ—ના, તમે ગધેડા નથી, તમે ઉપાસની બાબા, કૃષ્ણ, સાંઈબાબા બધા તમે છો.

મહારાજ—હું ગધેડો નથી ને ?

બાઈ—ના, તમે ગધેડા નથી અને હું પણ ગધેડી બનતી નથી.

મહારાજ—હું ગધેડો છું, કૃષ્ણ નથી, કૃષ્ણે પુષ્કળ લગ્ન કર્યાં. હવે તેને હોંસ નથી. તેથી તું મને ગધેડો કહે તો મેળ ખાય.

બાઈ—તમે શું કામ ગધેડા બનો છો ? હુંજ બનું છું.

મહારાજ—તું ગધેડી બને તો હું તારી સાથે લગ્ન નહીં કરું. દૂર બેસ.

બાઈ—હું નથી દૂર બેસવાની. હું સાવિત્રી છું. તમારી પાસેજ બેસું છું.

મહારાજ—આજે નહીં તો કાલે તારો વર આવશે અને તને લઈ જશે.

બાઈ—હું જનાર નથી, બાબા.

મહારાજ—તું મારી સાથે ના જોડ.

બાઈ—શા માટે નહીં. તમો દૃષ્ટુ છો. તો શા માટે ન જોડું ?

મંગલમૂર્તિ સ્વામી—તને જોડ નહીં એમ કહ્યું ને ?

બાઈ—તમો શા માટે મારી સાથે જોડો છો ? હું તો દૃષ્ટુ સાથે જોડું છું.

સ્વામી—જોડશે તો માર જાશે.

બાઈ—બાબા જુઓ જુઓ. ઉપાસની બાબા ઉપાસની બાબા, હું હવે જોડતી નથી.

મહારાજ—(બધાને ઉદ્દેશી) જે ઠેકાણે જે હોવું જોઈએ તે બધું બરોબર હોય એટલે વ્યવહાર થાય છે. મેં હમણાંજ પંચમહાભૂતોનો નિયમ કહ્યો.

(આમ જોડતા હતા એવામાં સજેખમ થયો હોવાથી એક જણે તપખીર આપી તે સુંઘતા મહારાજ જોડ્યા.) પરબ્રહ્મ કંઈ તપખીર તાણે છે કે ? તે તાણતો હોય કે ન તાણતો હોય પરંતુ કાલે કહ્યાં પ્રમાણે જગત્માં ખેંચતાણની ક્રિયા ચાલુ છે. વ્યવહારમાં જે ઉલટી સુલટી ક્રિયા હોય છે. પણ તે દેખાતી નથી. જે વાયુ આખા જગત્ને પૂરો પડી રહ્યો છે, તે વાયુ કંઈ દેખાય છે થોડોજ ? જે ક્રિયાથી આખા જગત્ને પાણી પૂરું પડી રહ્યું છે, તે પાણી કહાડવાને જે યંત્ર હોય છે તેવું આ યંત્ર છે. તમોને ફક્ત તે દેખાતું નથી. જોવું હોય તો તે અવસ્થા જેવા થઈએ ત્યારે દેખાય.

તમો એવો વિચાર કરો કે, આપણે જે વસ્તુનો અનુભવ લેવો હોય તેના અનુભવ માટે આપણે પણ તેના જેવું થવું પડે છે. તમો કહેશો, એમ જો હોય તો પછી જે વસ્તુ આપણી દૃષ્ટોત્પત્તિએ આવે છે (આપણને દેખાય છે) તેના જેવા આપણે

થઈએ છીએ કે ? આપણે એવા થતા નથી છતાં બોધ તો થાય છે. અરે, તે વસ્તુ જેવા બનીએ ત્યારે બોધ થાય છે, એમ હું કહું છું. પરંતુ શરીર તેના જેવું બને છે એમ હું થોડોજ કહું છું ? જેના યોગથી વસ્તુનો બોધ થાય છે એવી જે કંઈ આપણા શરીરમાં જાણપણાંની એક અવસ્થા એટલે મન છે, તે મનને આપણે જે વસ્તુ જોઈએ છીએ તેનું સ્વરૂપ આવે છે, અને તેને લીધે તે અમુક વસ્તુ છે એવો બોધ થાય છે. આ સાર્વત્રિક નિયમ છે. તે મનજ તેવું બને છે. એટલે તે મન સમજ લે છે એમ કહેવું.

(કાલે સંધ્યા કાળે જે વિષય નીકળ્યો હતો તેજ આજે કહો, એમ એક બાઈએ કહ્યું તે ઉપરથી મહારાજ બોલ્યા.)

તે વિષય શો હતો, અને શા ઉપરથી તેનો આરંભ થયો હતો વાડ ? વિષય સારો હતો, પરંતુ આરંભ કેવી રીતે થયો એ કોઈ પણ કહો. રૂ, ઉન, કે રેશમ એમાંથી કંઈ વસ્તુનું કપડું વણાઈ ગયું છે, તે વસ્તુ દેખાડો, તો તેવું કપડું આજે થશે. નહીં તો કાલના જેવું કપડું આજે નહીં બને. ગમે તો રેશમી અથવા ગરમ થશે અથવા તો મારા આ ગુણુપાટ જેવું થશે. લાખ જ્યાં સુધી ગરમ છે ત્યાં સુધી તે પર સીલ કરવામાં આવે તો તે ઉપર અક્ષર બરોબર પડે છે. ગરમ કર્યાં શિવાય લાખ પર સીલના અક્ષર ઉઠતા (પડતા) નથી. તેવાં આ સાંભળનારનાં હૃદયો છે. તેની ઉપર બોલવાની છાપ પડતી નથી. કારણ મન ઉપર, બુદ્ધિ ઉપર, જે કંઈ ઠસાવવાનું હોય તે મન બુદ્ધિ ગરમ કરી નરમ બને પછી તે પર ઠસાવવું પડે છે. મન બુદ્ધિ ગરમ કરી નરમ થયેલાં હોત તો કાલે બોલેલું 'પકડું ઠસ્યું' હોત. કાલના બોલવાનો વિષય શો હતો ? અને તે શેને લીધે કહ્યો હતો, તે બધી બાબતો જાણતા હોઈએ તો બોલવાને સારું સ્વરૂપ આવે છે. હવે તો એકાદી સાધારણ વાત કહેવામાં આવશે. પરંતુ તેની આગળનો પાછળનો વિચાર સમજાશે નહીં. અસ્તુ.

કાલે જે બોલવું થયું તેનો એટલોજ મુદ્દો હતો કે કોઈ પણ ઉપલોચ્ય વસ્તુ જે હોય તે આપણે કપ્ટ કરી મેળવેલી હોવી જોઈએ. જે વસ્તુદ્વારા સુખ મેળવવાનું છે, સુખની સાધનભૂત એવી ગમે તે પ્રકારની જે જે વસ્તુઓ છે, જેના યોગથી આપણને સુખ છે એમ આપણે ઠેરવ્યું હોય તે વસ્તુ સમાધાન આપનારી હોય છે. દરેકને એકજ વસ્તુથી સુખ થાય છે એવું (કંઈ) નથી. જેણે જે સુખની વસ્તુ ઠેરવી હોય તે તેને સમાધાન આપનારી બને છે. આ બાહ્ય વસ્તુ સંબંધે બોલવું થયું. પણ મૂળમાં સુખની વસ્તુ એકજ છે. તે જે સુખદાયક વસ્તુ છે, તે બધાંનેજ સુખદાયક હોયાં બદ્દલ પુષ્કળ વખત બોલવું થયું છે. શાસ્ત્રમાં અથવા ખીજા ગ્રંથોમાં જે બ્રહ્માનંદ વર્ણવ્યો છે તે એકજ છે અને તે બધાંને સુખ આપનારો છે એમ કહ્યું છે. તો પણ લોકોએ મનની જુદી જુદી શાખા કરી, બાહ્ય વસ્તુ ઉપર સુખ લાધ્યું. તે સુખદાયી બાહ્ય વસ્તુ પ્રયત્ન કરી મેળવવી પડે છે. ધારો કે પૈસા-દ્રવ્ય આપણે જોઈએ છે; તેનાથી આપણને સુખ મળે છે એમ ગૃહિત ધરી ચાલીએ તો તે દ્રવ્ય માટે આપણે પ્રયત્ન કરીશું. દ્રવ્ય મેળવવાના પુષ્કળ ઉપાય છે. જેને જે સવડ પડતો હોય તે ઉપાય તે કરે છે. દ્રવ્ય શબ્દથી સર્વ વસ્તુ સમજવામાં આવે છે. પરંતુ લૌકિકમાં દ્રવ્ય એટલે પૈસો એમ સમજવાનો વહિવટ છે. અને તે કંઈ ખોટો નથી. કારણ ખીજી કોઈપણ વસ્તુ પૈસાના સાધનથી મેળવવામાં આવે છે. પૈસાને આધારે તે બધી ચીજો મળે છે, તેથી સર્વ વસ્તુનો સમાવેશ પૈસામાંજ છે, એમ કહેવું પડે છે. તેથી તે પૈસાનેજ દ્રવ્ય કહેવું યોગ્ય છે. આપણને જેનાથી સુખ મળે છે, તે વસ્તુઓ મેળવવાનો-તેમાં પણ સવડ પડતો-એટલે થોડે કપટે પુષ્કળ દ્રવ્ય લાભ જેથી થાય-એવો પ્રયત્ન કરવાની અશ્કલ દોડાવે છે. કેટલાકની એવી વૃત્તિ હોય છે કે કદ ખીજા કોઈએ કરવું, પણ તૈયાર (=ફેગટનો) માલ (=લાભ) માત્ર પોતે લેવો. તૈયાર ફેગટનું જમવાનું મળતું હોય તો રસોઈનું કદ ન જોઈએ, એવી ઘણા લોકોની સમજ હોય છે. તૈયાર જમવાનું મળે

એવી ઈચ્છા હોય તો, હું કોઈ કોઈ વાર કહું છું તે પ્રમાણે ભટજી બુઝા બનવું; પરંતુ તે બનવાની કોઈની ઈચ્છા થતી નથી. જે કોઈ નોકરી ચાકરી વ્યાપાર ધંધો કરી, કષ્ટ કરી ખાનાર હોય છે, તે ગૃહસ્થો પોતાને રાવ સાહેબ, પ્રલાણા પંત, ઢીકણા પંત, ફલાણા રાવ, ઢીકણા રાવ એમ કહેવરાવે છે. ભટજી કહેવરાવતા નથી, કારણ ભટજી બુઝા એટલે આયતું ખાનાર બુઝા.

“પગદ્ધં પુષ્ટિવર્ધન” એવી એમની વૃત્તિ હોય છે. તૈયાર માત્ર ખાવાની (આયતું ખાવાની) અથવા પગદ્ધં પુષ્ટિવર્ધન એ વૃત્તિ સારી નથી. આયતું ખાવું બહુ ખરાબ છે, એમ ઈર્થ છે, તો પણ ઘી ગોળનાં માટલાં એમને જોઈએ છે. એમાં થોડું પણ કમી પડે તો ન ચાલે. એટલુંજ નહીં પણ તે આયતાં જોઈએ —કષ્ટ કર્યાં શિવાય. આ પ્રકારનો કાશીએ જઈએ એટલે સારી રીતે અનુભવ આવે છે.

જે વખતે મારે કાશીએ જવાનો પ્રસંગ આવ્યો તે વખતે હું એકલોજ અહીંથી નીકળ્યો. ઘણાંયે લોકો સાથે આવવા તૈયાર થયા. પરંતુ મેં કહ્યું “ મારી સાથે ના મહારાજનો કાશી આવો, જેને આવવું હોય તેણે પાછળથી જવાનો પ્રસંગ આવવું.” લોકોએ કહ્યું “તમો કાશી ન જતાં, ખીજે ક્યાંઈ જાવ તો ? ” મેં કહ્યું, “ હા, એનો શું નિયમ ? ” નિયમ વગેરે વ્યવહારી લોકોને લાગુ પડે છે. કોઈ પણ પ્રકારનો વ્યવહારજ ન રહ્યો તો મ્હારે નિયમ શા માટે ? સારા તો સારા, વિસંગત તો વિસંગત. લોકોએ કહ્યું, “ત્યારે અમારું કેમ થાય ? ” મેં કહ્યું, “જેમ થવાનું હોય તેમ થાય.”

મને બાપુસાહેબ કાશી લઈ ગયા. તે સાંઈ બાબાનો અથવા ઈશ્વરી સંકેત હતો તેથી કહો, કે બાપુસાહેબને કાશીયાત્રા થાય, અથવા સાંઈ બાબાનો ખીજો કંઈ સંકેત હોય અથવા તો કંઈ અદૃષ્ટ યોગ પણ એવો હોય ! ચાર લોક આવીને બેસે એટલે હું

ગમે તે બોલું છું; તે પ્રમાણે થાયજ અથવા તેમ કરવું એમ કંઈ નથી, ચાર લોકો ભેગા થાય એટલે મને ત્રાસ થાય છે. શું કામ લોકો ભેગા થાય છે ? અહીં શું છે ? એમ કહી તેમને હાંકી (કહાડી) મૂકવાની પહેલાં રીત હતી. તમો ત્રાસ આપશો તો હું ગમે ત્યાં ચાલી જઈશ. હું સ્વસ્થ રીતે સમાધાનીમાં પડ્યો છું; અને તમો મને વિનાકારણ ત્રાસ આપો છો, વલવલ કરો છો, તેથી હું ગમે ત્યાં ચાલી જઈશ, એમ હું કોઈ કોઈ વાર કહેતો હતો. તે ઉપરથી લોકો કહેતા, બાબા તમો ક્યાં જશો તે અમોને કહી મૂકો કે નો અમને ઈચ્છા થાય તો અમે પણ આવીએ. આના જવાબમાં, “હું ગમે ત્યાં જઈશ, કાશી જઈશ કે કાવે ત્યાં જઈશ” એવા શબ્દો નીકળ્યા. આ ઉપરથી લોકો પકડી રહ્યા કે, બાબા કાશીએ જવાના અને થયો ઘાંઘાટ. જે આવે તે પૂછે “બાબા, ક્યારે જશો ?” હું કહેતો કે અરે હું શેનો કાશીબાશી જવાનો ? એમ થતાં થતાં ગામેગામ વાત પ્રસરી. કોઈના પત્રો આવવા લાગ્યા. કોઈના સંદેશો આવવા લાગ્યા કે, “આપ કાશી જનાર છો,” એ સાંભળી આનંદ થયો. શક્ય તેટલી સેવા અમારે હાથે થાય એવી અમારી ઈચ્છા છે, કોઈ કોઈ આવી રૂબરૂમાં પણ એમ કહેવા લાગ્યા. તે પ્રમાણે બાપુ સાહેબે પણ આવી પૂછ્યું. મેં કહ્યું “ચાર લોકો આવનાર છે તો તે ખર્ચાનું કામ છે.” લોકોએ વિચાર કર્યો કે બાબા ને જાય તો ઘણાને કાશી યાત્રા થાય, એ ઉપરથી કેટલાકોએ આવી મને ઉપદેશ કર્યો કે, બાબા આપને તો કાશી જવાની કંઈ જરૂર નથી, પરંતુ આપને લીધે પુષ્કળ લોકોને કાશીયાત્રા થશે. નહીં તો ખાસ કોણ જાય ને કાશીયાત્રા કરે ? જવાબમાં મેં કહ્યું “જઈશ તો હું એકલોજ જઈશ, તમોને લઈ જવા માટે હું જવાનો નથી. નો જવાનો પ્રસંગજ આવ્યો છે, તો તેનો કંઈપણ ઉપયોગ કરી લઈશ. લોકોના નશીબમાં હશે તો તે આવશે.” એમ વિચાર કરી જવું એમ ઠેરવ્યું. એ થયું. પછી એક દિવસ મારા જવાનો ઠર્યો અને ૧૫-૨૦ દિવસને અંતરે બાકીના લોકોએ નીકળવાનું ઠરાવ્યું. માફ તો

એવુંજ કામ. ઉઠ્યા કે ચાલ્યા. ન કંઈ સામાન, ન પૈસા કે ટકા, તીર્થયાત્રા માટે મારે કંઈ જોઈતું નથી. તમારે તમારું જે કરવાનું હોય તે કરજો, એમ કહી હું કાશી ગયો. ત્યાં હજાર બારસો લોકો ભેગા થયા. તે વખતે સ્વાભાવિક રીતેજ કાશીના બ્રાહ્મણોનું પણ કાવ્યું. કેટલુંએ ધી તેમને પીરસીએ અને કેટલુંએ તે ખાચ.

**કાશીની એક
હકીકત.**

હું તે ભાંજગડમાં નહોતો. એક વસ્તી વગરની જગ્યામાં પડી રહ્યો હતો. અહીં લોકોએ તેમને કાવે તેટલું ખવરાવ્યું. મને પૂછે તો હું કહેતો કાવે તે, કાવે તેટલું, તેમને ખાવા દો. કાશી વિશ્વેશ્વર જોડો છે તે પૂરું પાડશે. ખાપુ સાહેબ હતાજ એટલે તેમની સાથે સાંઘબાબા પણ હતાજ. સાંઘ—બાબા અને વિશ્વેશ્વર મારે મન તો એકજ. ટુંકામાં ખુબ દિવસ અન્નદાન થયું. બધા ભટજી અને તેમની સ્ત્રીઓ વગેરે સર્વ લોભી આચતોબા (આચતું—કપટ કર્યા વગર ખાનારા) હતા. હું ધારું છું કે (કહું છું કે) તે કાશી વિશ્વેશ્વરજ હશે. લોકોએ આવવું અને તેમને સંતુષ્ટ કરવા. ખીબા ઠેકાણાના ભટજી પણ એવા આમંત્રણ પ્રિય છે. જો કોઈ આવીને કહે કે “ભટજી મહારાજ આજે અમારે ત્યાં ભોજન માટે આવજો.” તો તે વિચાર કરે છે કે પોતાની સ્ત્રીની શી વ્યવસ્થા? અને આવેલા ગૃહસ્થને પૂછે છે, કેમ ભાઈ, આજે શું છે?

પેલો—કુળ ધર્મ છે.

ભટજી—ત્યારે તો દંપતીની જરૂર પડશેને?

પેલો—દંપતીને મેં કહ્યું છે.

ગમે તેવા પણ તે ભટજીજ. તેમની પાસે તે વિદ્યા હોય છેજ; તે કહે છે, અરે એકજ દંપતિ જોડું કહ્યું. દેવીનો કુળધર્મ છે, ત્યારે “નવદુર્ગા” એટલે કંઈ નહી તો નિદાન નવ સોવાસણ તો ખરી! નિદાન બે દંપત જોડાં તો ખરાં!

પેલો—ઠીક, આપ કહો તેમ.

ભટજી—એક કહ્યુંજ છે, એમ કહો છો, એક બીજું કહો તોએ બસ.

પેલો—ત્યારે કોને કહું ?

ભટજી—હું છું અને ઘરમાં તે છેજ.

પેલો—મારે ઘરમાં ઓગળાણ નથી.

એ ઉપરથી ભટજીએ “અરે, સાંભળ્યું કે ? અહીં આવ જોઉં” એમ કહી સ્ત્રીને હાંક મારવાથી તે આવી. તેણે તેને કહ્યું “આજે આમને દંપતી જોડું જોઈએ છે, તારે જમવા જવું પડશે.” આમ કહી તે ભટજી પોતાની અને પોતાની સ્ત્રીની સવડ કરે છે.

સારાંશ, લોકોને આયતું જોઈએ છે. દાગદાગિના ભધુંજ તે પ્રમાણે. આપણી છોકરીને કોઈપણ પ્રકારનું કમીપણું ન હોવું જોઈએ, તેથી કેટલાકો ભિક્ષુકોને ઘેર છોકરી આપે છે. સારાંશ, આયતું મળે એવી સર્વની ઈચ્છા. આયતું અથવા થોડો શ્રમ કરી મોટો ગઠ્ઠો મેળવવાની ઈચ્છા, તેથીજ ચોરી, મારામારી કરવાની પ્રવૃત્તિ ! ટુંકામાં શું ? સુખસાધન આયતાં જોઈએ, એવી ઘણા લોકોની ઈચ્છા હોય છે.

હું, હવે મને યાદ આવી, કાલે શા ઉપરથી વાત નીકળી હતી તે. કાલે એક નવીન ગૃહસ્થ આવ્યા હતા. તેને મેં કહ્યું. “દેવને ઘેર, પરોણાપણું ધામેધીમે તુટવું જોઈએ. નહીં તો દેવના ઘરની જે સમાધાનકારક અવસ્થા છે, તે મળતી નથી. તે દેવને, અને દેવ તેને પારકો રહે છે. આ માટે પારકાપણું તોડવાને જે ઉપાય હોય તે કરવો જોઈએ. વ્યવહારમાં પણ એમજ છે. જ્યાં સુધી પરોણા છે, ત્યાં સુધી એકેકનો પ્રેમ એકેક પર રહેતો નથી. પારકાપણું તોડવાના ચાર પ્રકાર મેં કહ્યા છે.* દેવનું ઘર આપણું ને આપણું ઘર પરોણાનું (પારકાનું) બની જાય તો કાર્ય થઈ

* તા. ૨૬-૨-૧૯૨૪ નું પ્રવચન જુઓ.

જાય. આપણે આપણા ઘરમાં હોતાં નથી, તેથી દેવના ઘરની શોધ માટે જઈએ છીએ. આને પરમાર્થ કહે છે. જે વખતે આપણું જેને કહીએ તે “કંઈ નથી” એમ બને, તે વખતે આપણે છીએ કે નથી એનો પણ સંશયજ હોય છે. એમ થાય, એટલે દેવના ઘરનું આપણું પારકાપણું નાશ પામે છે. કષ્ટ કરી જે મેળવ્યું હોય તે આપણું. કષ્ટ વિનાનું જે હોય તે આપણું નથી. જો દેવનું ઘર આપણું કરવું હોય તો, તેને પણ આપણું કરી લેવામાં કષ્ટ છે. કષ્ટ કરીએ તોજ દેવતા પણ આપણા થશે. તમે કહેશો, “અમે જે અમારો પરિવાર કરી મૂક્યો છે તે શું અમારો નથી ? હું કહું છું, જો તે આપણો હોત તો કાલે તેટલો વખત તેનો ઉપયોગ કરી શકાયો હોત. તે બધું આયતું છે તે પર મજા મારો છો. તો પછી તે કેટલા દિવસ ખેંચે ? જે સ્વકષ્ટાર્જીત હોય તે—ધન કિંવા ખીજ ચીજ પણ—નિરંતરનાં છે એમ સમજવું. આપણે જે દ્રવ્ય અથવા પરિવાર લેગાં કરીએ છીએ તે બધાં આયતાં છે, તમારા શ્રમથી તે લેગાં થતાં નથી. ખીજનું ઘર કેટલા દિવસ ટકે ? તે આપણું નથી હોતું પણ તેમાં રહેવાનો પ્રસંગ તો આવી પડ્યો, તેથી તે ઘરના માલીક તરફથી ઉપદ્રવ થાય છે. આપણેજ માલીક હોઈએ તો કાલે તે સુખ આપણે ભોગવી શકીએ છીએ. આજ સમજથી કોઈ વર વહુ વિચાર કરે કે, એક ઘર છોડી ખીજે ઠેકાણે જવું. આમ આયુષ્ય ભર ક્યાં સુધી ક્યાં કરવું ? હવે આપણે છોકરાં છૈય્યાં છે; અને ઇશ્વરકૃપાથી અનુકુળતા પણ છે તો આપણે આપણી માલિકીનું ઘર બાંધવું. આ પ્રમાણે વિચાર ઠેરવી તેમણે પોતાનું ઘર બાંધ્યું અને બધી સુખસોઈની વ્યવસ્થા કરી લીધી. આ ઘર કષ્ટ કરી દ્રવ્ય મેળવી બાંધ્યું અને પૂરતું દ્રવ્ય ન હોય તો પોતે પથર માટી ઇત્યાદિ ઉંચકી કષ્ટ કરી તે બાંધ્યું. તે માટે જોઈતા પૈસા પણ કષ્ટ કરીને જ મેળવ્યા. એવી રીતે પોતે

કષ્ટ કરી મેળવેલાં સાધનોથી ખાંધેલા ઘરમાં કોણ ત્રાસ આપે ?

સરકારની સત્તા નહીં, કોઈનીજ તે પર
પોતે કષ્ટ કરી મેળ. સત્તા નહીં. પછી આપણે સુખેથી
વેલું નિરંતરનું હોય છે તેમાં રહેવું. એવુંજ ઘર અથવા ખીબું
કંઈ જે કષ્ટ કરી મેળવ્યું હોય તેમાં

જય મળે છે, અને વગર કષ્ટથી મેળવ્યું હોય તેમાં અપયશ
આવે છે. ફક્ત આયતું ખાઈ કયાં મુઘી યશ આવે ? લોકોનું
આયતું ધન મળ્યું, તે પર કેટલા દિવસ મઝા ચાલે ? કોઈને
એકાદો ચડ્ જડે, અને તે ઉપર તે ચેન કરવા માંડે તો તેને
છોકડું છેલ્લું હોતું નથી. એવે ઠેકાણે સંતાન ન હોવાનું કારણ,
તે જડેલું દ્રવ્ય કષ્ટ કરી મેળવ્યું નથી હોતું, તે છે. આથી ત્યાં
કંઈ પણ ખાધા હોય છે. જો છોકડું છેલ્લું હોય તો લોકો કહે છે,
“અરે, આ વગર કષ્ટનું દ્રવ્ય છે. દાગ ધર્મ કર્યા સિવાય તે ઘરમાં
રાખશો તો તેનું પરિણામ સાડું આવશે નહીં.” સ્ત્રી પણ કહે છે,
“એકનું એક છોકડું છે, આપણે આ વગર કષ્ટ કરે ફેગટનું
મળેલું ધન શા માટે જોઈએ ?” પરંતુ સ્ત્રી ડાહી હોય તો એમ
કહે છે. મૂર્ખ હોય તો દાગદાગીના માટે હડ પકડી બેસે છે. તે
કહે છે, “લોકો શરીર પર ચીજો ધાલે છે. હું આવી લંકાની
પાર્વતી જેવી લોકોમાં જાઉં છું (ફરું છું). મને શરમ લાગે છે.”
વર કંબુસ હોય છે. તે કહે છે, “હું દાગીનામાં પૈસા ખર્ચવાનો
નથી. ખૂબ મોટો વેપાર કરીશ.” તે કહે છે “પૈસા દાગીનાના રૂપમાં
ઘરમાં રહેશે તો આગળ પાછળ ઉપયોગી તો થઈ પડશે. વેપાર
ડુબે તો આ પણ નહીં ને તે પણ નહીં.” તે કહે છે તને (કંઈ)
સમજાતું નથી, વેપાર માટેજ આ દલ્લો મળ્યો છે. તે કહે છે,
“હું દાગીના પહેરું એવો ઈશ્વરી સકેત છે તેથી આ દલ્લો
મળ્યો.” પણ તેનું પેલાના મોં આગળ શું ચાલે ? પછી તો તે
મુંબઈ જેવા શહેરમાં જઈ સદા જેવો એકાદો ધંધો શરૂ કરે છે.
ધારો, એણે હઝાર પાંચસો તેમાં રોક્યા. પરંતુ પાપનું ધન તે,
શિક્ષા કર્યા સિવાય તે થોડુંજ રહે છે ? તે બધું જતું રહે છે.

પછી સ્ત્રી કહે છે, કેમ થયું, કહો ? તે કહે છે. “હાર્યો ખરો, તો પણ કંઈ હરકત નહીં. હજી થોડું છે. તે વડે ફરી પ્રયત્ન કરી જોઉં.” એમ કરતાં કરતાં જેટલું હતું નહોતું તે બધું સદામાં ખોઈ, ઘર પણ તેમાંજ ગુમાવ્યું. પછી તે સ્ત્રીને કહે છે. “તાં કહ્યું સાંભળ્યું હોત તો સાંઝે થાત.”

એટલાથીજ પુરૂં થતું નથી તો કર્જ પણ થઈ ગયું હોય છે. “બાપુએ ગયા ને રોટલી પણ ગઈ.” તેલ ગયું, ઘી ગયું અને રહ્યું એક ધૂપદાનું.” ધૂપદાનું એટલે ધૂપ કરવાનું પાત્ર. તેને એક મૂઠ હોય છે અને ધૂપ બાળવાને ઉપર પોકળ જગ્યા હોય છે, તેવીજ રીતે નીચે પાછળની બાજુએ પણ એટલી પોકળ જગ્યા હોય છે.

એક ગામમાં એક ગાંડો હતો. પરંતુ દેવના કામમાં ગાંડો થયેલ, તુકારામ મહારાજ જેવો તે હતો. કોઈપણ કહે તે કામ કરતો. પરંતુ પરિણામ તરફ જોવાનું નહીં. તે ગામમાં એક મુસલમાનનું ઘર હતું. ઘરની ગરીબી હતી, ચાકર નોકર કોઈ નહોતું. ઘરઘણી જહાર ગયો હતો. ઘરઘણીઆણીને બનરમાંથી તેલ ઘી લાવવાની જરૂર પડી. એટલામાં તે ગાંડો ઘર પાસેથી જતો હતો, તેને બાઈએ જોયો. તે ગાંડોજ હતો. જેમ અહીં આ “લાવડયો” “વિઠ્ઠલખુઆ” છે તેવો તે હતો તે બાઈએ તેને બોલાવીને પૈસા આપ્યા અને તેલ ઘી લાવવાનું કહ્યું, તેણે ત્યાંથી ખાલી પડેલું ધૂપદાનું લીધું અને વાણીઆની દુકાને ગયો. તેના કહ્યા પ્રમાણે વાણીઆએ તેલ તોળ્યું અને શેમાં લે છે એમ પૂછ્યું એટલે તેણે તે ધૂપદાનાના એક ભાગમાં લીધું, પછી વાણીઆએ ઘી તોળ્યું. અને ફરી શેમાં લે છે એમ પૂછ્યું; તે પરથી તે ધૂપદાનું તેણે ઉલટું કર્યું અને તેમાં ઘી લીધું. ઘી લેવા માટે ધૂપદાનું ઉલટું કર્યું તેથી તેલ ઢોળાઈ ગયું. તે જોઈ વાણીઆએ કહ્યું. “અરે ! તેલ ઢોળાઈ ગયું ને ? તેથી તેલ ખરેખર જ ઢોળાયું છે કે કેમ તે જોવા માટે તેણે ફરી ધૂપદાનું ઉલટું કર્યું, તો ઘી પણ ઢોળાયું

વાણીઆના પૈસા તો આપવાજ પડ્યા, પરંતુ તેલ પણ ગયું, અને ઘી પણ ગયું અને પ્રકટ ધૂપદાનું હાથમાં આવ્યું. તે ઘેર આવી તે બાઈને કહે છે, “આ લ્યો બાઈ ” બાઈ કહે છે “અરે ! આ શું ? તેલ ઘી ક્યાં છે?” તે કહે “જેવું વાસણ આપ્યું તેવું આણ્યું” એવી આ ઉપરની કહેવતની કથા છે.

સારાંશ, કષ્ટ કરી જે મેળવ્યું હોય તેથી યશ મળે છે. બીજાના કષ્ટ પર રહેનારા (જીવનારા)ઓની બાબતો જ્ય નથી થતો.

હું નાનો હતો ત્યારે—પેલા પાંડુ જેવડો, પતિપત્નીએ એકેકને લાલચંદ્ર જેવડો—૧૮ એક વર્ષનો હોઈશ કષ્ટ કરી મેળવવાં તે વખતે—એક બાઈને ત્યાં ઘણા દિવસથી ગયો નહોતો, તેથી સહેજ તેને ત્યાં ગયો.

ઘેરથી જમી બાઈને ગયો હતો. તે બાઈ ચૂલા પાસે બેસી જમતી હતી. તેનો વર ઓદીસમાં ગયો હતો. કેટલીક સ્ત્રીઓનો સ્વભાવ એવો હોય છે કે કોઈ ન હોય ત્યારે તેઓ ચોરીને ખાય છે. દાખા પગની પલાંઠી ચૂલા પર ટેકવી, પગ પર ખૂમચો રાખી ખાય છે. સુશીલ હોય તો રોટલો શાક ગમે તે લઈ ખાય છે. પરંતુ જે પંકિત પ્રપંચ કરનારી હોય છે તે વર સાથે પણ પંકિત પ્રપંચ કરે છે. ગઈ કાલે કે પરમ દિવસે કરી મૂકેલો લાડુ ખાય છે. નહીં તો પોતાના વરને ન જણાવતાં, તાબું તાબું ગમે તે ગળ્યું કરી ખાય છે. તીખું તમતમું ખાવાનો શોખ હોય તો ખૂબ તેલ લઈ તે ખરું ખરું કરી ખાય છે. એવા પ્રકારની કેટલીક સ્ત્રીઓ હોય છે. પરંતુ આ કંઈ કુલીનપણું નથી. હું જે સ્ત્રીને ઘેર ગયો હતો તે કંઈ તેવી નહોતી. તે કુલીન હતી. બાળપણમાં તેને સદુપદેશની વાતો સાંભળવા મળી હતી. વરને જમાડી, તે ઓદીસમાં ગયા પછી, થોડાજ વખત પહેલાં તેણે જમવાનો આરંભ કર્યો હતો. મોંમાં કોળીઓ અને આંખવાટે પાણી વહેતું હતું. મને જોઈ તેણે આંખો લૂછી અને પૂછ્યું, “કેમ, કંઈ બાબતો? જમ્યો કે ? નહીં તો થોડું જમી લે.” મેં કહ્યું, “હું જમ્યો છું. પરંતુ તમોએ આંખો કેમ લૂછી ? તમારા વર ગુસ્સે થયા કે ?”

તે—તારે તેનું શું કામ છે ? જન્મવું હોય તો જન્મ.
(ફરી તેની આંખમાંથી પાણી શરૂ થયું, કારણ પૂછનારો કોઈ
હોય એટલે પ્રરી હૈયું ભરાઈ આવે છે)

તે—મારું દુઃખ કહેવા જેવું નથી. ઘણા દિવસથી મને
આમ થાય છે. (મારા આગ્રહથી છેવટે તેણે કહેવાનો આરંભ કર્યો.)

તે—હું જમું છું. પણ મને જન્મતાં શરમ આવે છે.
કારણ મારા મનમાં આવે છે કે આ હું કો'નું ખાઉં છું ?

હું—અરે ! આ તો તમારુંજ છે ને ?

તે—અરે, બાબા, આ મારું નથી.

હું—તમારા વરનું તો છે ને ?

તે—કો'નું છે તે મને ખબર નથી.

હું—વરે મેળવી આણેલાં પર તમારીજ માલીકી છે. તે
લોકનું કહેવાય કે ?

તે—તેનો વર્મ તને ખબર નથી.

હું—તમે વડીલ છો. મારે તમારું કહેવું માન્ય કરવું
જોઈએ. પરંતુ વ્યવહારમાં લગ્ન થયાં પછી તે બાઈ ઘરની માલીક
થાય છે, એવું છે.

તે—હું નિશ્ચય પૂર્વક કહું છું, કે જે કષ્ટ વડે મેળવ્યું
હોય તેજ આપણું. આ મેળવવાને મેં શું કષ્ટ કર્યું ? તે બિચારા
કષ્ટ કરે છે. તેમના જીવપર આયતું ખાવું એ મને પસંદ નથી.

તે બાઈ જુના રીવાજની હતી, તેથી તેના જુના વિચાર !
પરંતુ હાલ જોઈએ તો બધુંજ વિચિત્ર ! વરે હમાલી કરી ઘરમાં
દ્રવ્ય લાવવું અને સ્ત્રીએ દાગદાગીના ઘાલી આયતો સુઝાસ ખાવો !
થોડી કમતરતા થાય તો તે ચાલતું નથી. “ હું ફલાણી પ્રલાણી
ચીજ આટલા દિવસથી માંગું છું પણ હજી તે મળતી નથી.

મારે તમારા તે ધંધા ને પૈસાનો શો ઉપયોગ ? ” આવી રીતની ભાષા પણ સાંભળવામાં આવે છે. વર એ સ્ત્રીનો ઘાટી થઈ પડ્યો છે. તેણે ગમે તેવો શ્રમ કરી દ્રવ્ય લાવવું અને સ્ત્રીને શ્રમ ન પડવા દેવો જોઈએ; તેથી વાસણ ઘસવાં, કપડાં ધોવાં વગેરે કામો માટે ઘાટણ રાખી તેણે ફાવે તેવો ખર્ચ કરવો. ઉત્પન્ન પ્રમાણે વર તેને સુખ આપે છે. પરંતુ તેને શરમ લાગતી નથી કે વર શ્રમ કરે છે અને આપણે આયતું ખાઈએ છીએ એ ઠીક નહીં. વર તેને સુખ આપવાનો પ્રયત્ન કરે છે, બાહ્ય સુખનાં સાધનો મેળવી આપે છે, તેટલા માટેજ તે તેના પર પ્રેમ રાખે છે. આ વર છે. આ આપણો દેવ છે. એના શિવાય આપણે બીજો દેવ નથી એ બુદ્ધિથી પતી પર પ્રેમ કરતાં નથી, પણ તેને સુખનાં સાધનો મેળવી આપવા માટે તે મહેનત કરે છે, તેથી તેની પર પ્રેમ કરે છે. તે બિચારો તેની સેવા કરે છે, તેનો ઘાટી થઈ બેસે છે. પરંતુ આને તેનું કંઈ મહત્ત્વ નથી. પોતાને માટે રસોઈ કરવી જ પડે છે, માટે એને માટે થોડો ભાત (સાથે સાથે) રાંધો, એવા વિચારથી તેને માટે કરે છે. અથવા આપણે કોઈ કામ માટે ઘાટીને બહાર મોકલવો હોય તો, જેમ આપણે તેને જમાડીને મોકલીએ છીએ, તેવી જ બુદ્ધિથી તે વરને જમાડે છે. કોઈ ઠેકાણે તો જમાડી, વચ્ચેના (ખપોરના) વખતમાં ખાવા માટે અક ડબો પણ તૈયાર કરી આપે છે. આ બધું મેં મારી પૂર્વાવસ્થામાં જોયું છે. સારાંશ, આપણે જે ચીજની જરૂર છે તે માટે આપણે કષ્ટ કરવું એવો તે બાઈનો વિચાર હોતો. હાલની સ્ત્રીઓ જેવા તેના વિચાર નહોતા. પોતાનો વર ફાવે તેવો શ્રમ કરે અને પોતે ફક્ત બેસીને આયતું ખાય એ ઠીક નહીં એમ એને લાગતું.

હું—તમો તો ઘરનું બધું કામકાજ કરો છો. ફેગટ થોડુંજ આવે છે ?

તે—એ કંઈ કષ્ટ નથી. તે સ્વાભાવિક કષ્ટ છે. દ્રવ્ય મેળવવા માટે મેં કંઈ શ્રમ કર્યો નથી, તેથી હું મેશ જમતી વખતે

એ વાત મને ખુચે છે.

હું—તું તેની સ્ત્રીજ છે ને ?

તે—હું તેને ઘેર પરોણા જેવી છું. તે મને વર જેવો લાગતો નથી. કારણ તે વર મેળવવાને મેં કંઈક કયું નથી. કોઈ પણ સુખનું સાધન કષ્ટવાળું કયું હોય તોજ જય મળે. આ વર મેં કંઈક કરી મેળવ્યો નથી.

હું—અરે, વર માટે કંઈ કોઈ ક્યાંઈ કષ્ટ કરતાં ખેસે છે કે ?

તે—હા, વર કષ્ટ કરીનેજ મેળવવો પડે છે. મેં કષ્ટ કરી તે વર મેળવ્યો નથી. વગર કષ્ટે તેનું અન્ન ખાવું મને ઠીક લાગતું નથી તેથી જમતી વખતે મને રોજ રડવું આવે છે. મારો વરજ ખોટો એમ મેં ઠેરવ્યું છે.

હું—સંસાર પ્રપંચમાં લગ્ન વ્યવહાર જે થાય છે તેમાં કોઈને કષ્ટ કરી વર મેળવવો પડ્યો, એમ ક્યાંઈ જોવામાં નથી.

તે—વગર કષ્ટે મેળવેલ વર હોય તો તેમાં જય મળે છે કે ? મારા જોલવાનો અર્થ એ કે, સ્ત્રીએ શ્રમ કરી પોતાની મહેનતનાધામથી વર મેળવ્યો હોય તો જય મળે. મારા વરે પણ મારે માટે કંઈ શ્રમ કર્યો નથી. તેને હું અને મારે તે બેઉ આયતોળા છીએ. આયતું જે હોય તેમાં કંઈ જય મળતો નથી, તેથી રોટલો ખાતાં, આ વગર કષ્ટનો રોટલો, વર પણ વગર કષ્ટનો, હું કો'ના ઘરમાં બેઠી છું વીગેરે વાતો મનમાં આવે છે ત્યારે મને બહુ સંકોચ થાય છે.

હું—આવું તો મેં કદી ક્યાંઈ સાંભળ્યું નથી.

તે—નાનપણમાં મેં મારી બા સાથે હરિતાલિકાની કથા સાંભળી છે. તેમાં પાર્વતીને એક આયતો વર મળતો હતો. પણ તેણે તેનો સ્વીકાર ન કર્યો. મને તો કષ્ટ કરી મળે એવો વર જોઈએ એમ તેણે કહ્યું. અને તે માટે તેણે કેટલાંક વર્ષ તપ

કરી દેહને કષ્ટ આપ્યું. શંકર પ્રસન્ન થયા ત્યારે તેણે તમો મારા પતિ થાવ એવું વર માગી લીધું. એવી રીતે કષ્ટ કરી મેળવેલો વર તે પાકો અને અખંડ સુખ આપનારો બને છે. પાર્વતીએ વિચાર કર્યો કે તેણે પણ મારે માટે શ્રમ કર્યો હશે તેથી કષ્ટ કરેલી સ્ત્રી તેને મળી. જુઓ, તે પાર્વતીએ શ્રમ કરી સાક્ષાત્ શ્રી શિવ શંકર વર તરીકે મેળવ્યા. એવાં પુષ્કળ ઉદાહરણો છે. તેમાંનુંજ મીરાંબાઈનું એક ઉદાહરણ છે. તેણે પણ પોતે કષ્ટ કરી વર મેળવ્યો. વગર કષ્ટ કરે, વર મળતો હતો તે તેણે સ્વીકાર્યો નહીં. પોતે કષ્ટ કરી મેળવેલો વર તેજ ખરો વર, એવો વિચાર કરી કષ્ટ અને તપશ્ચર્યા કરી તેણે વર મેળવ્યો. કષ્ટ કરી જે વર મેળવવામાં આવે તેજ ખરો વર અને તેમાંજ જય થાય છે.

હું—ત્યારે તો લગ્ન થતાં પહેલાંજ તારે આવી ખટપટ કરવી જોઈતી હતી. જેમ શબરી વિગેરેએ શ્રમ કર્યો તેમ તારાથી થયો નહીં. ઠીક, થવાનું તો થઈ ગયું. હવે તે બદલ ખેદ ન કરતાં, આ વર માટે કષ્ટ કર. તેને દેવ કહે, અને તેને દેવપણું આવે તે માટે ખટપટ કર. જોરાવરીથી તેને દેવ કહે એટલે થયું.

તે—બળજબરીથી કહેવું કઠણ પડે છે. પહેલાં કષ્ટ કરી જે વર મેળવ્યો હોય તેજ દેવ, અને તેનેજ વર દેવ કહેવું પદ્ધતિસર છે. પહેલું ધાન્ય મેળવી પછી તેનું અમૃત જેવું અન્ન કરી ખાવું, પહેલુંજ અન્ન છે તેને ધાન્ય કેવી રીતે કહેવાય. હવે વરને દેવ કહી તેને માટે કષ્ટ કરવું કઠણ છે.

હું—શાસ્ત્રમાં પતિવ્રતાનો આવોજ ધર્મ કહ્યો છે. હવે આ વરનેજ દેવપણું લાવવા માટે કષ્ટ કર.

આવી વાદાવાદીમાં તેણે કહ્યું પાછળથી દેવપણું લાવવાનો પ્રયત્ન કરે એટલે શું તે દેવ થયો કે ? પાતિવ્રત્યના નિયમ

પાળી ચાલવામાં આવે તો તેજ વર કષ્ટ કરી મેળવ્યો હોય એમ થશે, એમ મેં કહ્યું. અસ્તુ.

સાધક બાધક રીતે તેની સમજીત કરી, ત્યારે નિર્ણય થયો કે કષ્ટ કરી વર મેળવવો, અથવા તો હોય તે વરને કષ્ટ કરી દેવપાણું લાવવું. પરંતુ આ કામમાં વર તરફથી વિઘ્નો આવે છે અને પછી સ્ત્રીઓનો શ્રમ વ્યર્થ જઈ તે જય મેળવી આપનાર વર બનતો નથી. તેથી વરને સ્ત્રી અને સ્ત્રીને વર કાયમ ટકી રહેતાં નથી. પાર્વતીએ, મીરાંબાઈએ અથવા શબરીએ કષ્ટ કરી જે વરો મેળવ્યા, તે કાયમના થઈ ગયા. તેમના ઉદ્દાહરણ લઈ બાકીનાએ સાવધ થઈ કષ્ટ કરી વર મેળવવો અથવા તો આગળ ઉપર તેમને દેવપાણું લાવવું. ટુંકામાં વરવહુએ કષ્ટ કરી એકેકને મેળવવાં. તે વરને દેવપાણું આવવાને સેંકડો વર્ષ, અનેક જન્મ તપશ્ચર્યા કરવી પડે તો તે કરીને પણ તેવો અનુભવ લેવો. વરો તેવો પ્રયત્ન કરતા નથી અને વહુ (સ્ત્રીઓ) કંઈ કરવા જાય તો તેને કરવા દેતા નથી, તેથી એકેકને એકેકતું સુખ મળતું નથી. તમો કહેશો, અરે, છોકરાં તો કષ્ટ વડે મેળવાયાં છે ને ? તો, (ના) તે પણ આયતાંજ છે ને તેથીજ તે વડે પણ જય નથી મળતો. ટુંકામાં પ્રપંચની બધીજ બાજુ આયતી હોવાથી તેમાં જય નથી. કષ્ટ કરી મેળવેલો સંસાર અનંતકાળ રહેશે. એક વારજ કષ્ટ કરી સંસાર મેળવ્યો તો તે કાયમનો બને છે. એટલેજ ઈશ્વરનો બને છે. આવી સમજ રાખી પ્રત્યેકે કષ્ટ કરી પોતાનો સંસાર ઈશ્વર જેવો બનાવવો. આ'વા પરમેશ્વરી સંસાર માટે, પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વર જે છે, તેની આદિમાયા આપણને મળે તે માટે કષ્ટ કરવું. તે કેવી રીતે ? તો જે છોકરી આપણે લગ્ન માટે પસંદ કરી હોય તેના શિવાય બીજી સાથે લગ્ન કરીશ નહીં, એવો નિશ્ચય કરી, તેજ મળે તે માટે જો તે ઈશ્વરી પ્રયત્ન કરતો બેસે, અને કર્મ ધર્મ સંયોગને લીધે તેને તેની પ્રાપ્તિ થાય નહીં; પરંતુ તેજ મળે તે માટે કરવા માંડેલો ઈશ્વરી પ્રયત્ન

અને તેનો ધ્યાસ જો આખો જન્મ કાયમ રહે, ટકે, એટલે કે
જો તેનું પ્રહ્લચર્ય કડક રહે, અને એવી
કષ્ટ કરી સ્ત્રી કેમ રીતે ઈશ્વર પ્રયત્ન ચાલુ હોય અને તેનો
મેળવવી ? ધ્યાસ ધરતાં ધરતાં જો તેનો અંત આવે
(તેનું મરણ થાય) તો તેનું શું પરિણામ

થાય છે ? તો આજે જેનો ધ્યાસ ધર્યો હોય તે આદિ માયા
અવસ્થામાં પહોંચે છે. અને એને પ્રરી પુરૂષ જન્મ આવી, તેની
સાથેજ તે આદિ માયા લગ્ન કરે છે. અને આદિ માયા સાથે
લગ્ન થયું હોવાને લીધે એને પરમ પુરૂષ એટલે સત્પુરૂષ અવસ્થા
આવે છે. તેને આ વખતે એવું જ્ઞાન થાય છે કે જેનો આપણે
ધ્યાસ ધર્યો હતો તેજ સ્ત્રી આપણને આદિ માયાની શક્તિ સહ
મળી છે. ગમે તો આમ થાય છે, નહીં તો હમણાંજ કહ્યાં પ્રમાણે
કડક પ્રહ્લચર્ય અવસ્થામાં ઈશ્વર પ્રયત્ન ચાલુ હોય છે તે વખતે
તેનો ધ્યાસ કરતાં કરતાં આનો અંત આવે તો જેનો ધ્યાસ તેને
હોય તેજ, આદિ માયા રૂપે ધ્યાસ ધરનારો પોતે બને છે, એટલે
તેની પુરૂષ અવસ્થા જઈ, તે છોકરીનો ધ્યાસ લાગવાથી તે આદિ
માયા એટલે સ્ત્રીની અવસ્થામાં જાય છે. પછી તે આદિમાયા સાથે
પરમપુરૂષ પરમાત્મા જે છે તે લગ્ન કરે છે અને તે ઉભય પરસ્પર
આદિમાયા અવસ્થામાં એક વાર અને પરમપુરૂષ અવસ્થામાં એક
વાર એવો બેઉ બાજુનો અનુભવ તે બે જણાં લે છે. આવી રીતે
ગમે તો બને છે. આ નિરંતરનું થયું. આ લગ્ન વ્યવહાર ખુલ્લી
રીતે ન થતાં, ગુપ્ત રીતે આદિમાયા સાથે પોતાનું લગ્ન થયાંનો
તે અનુભવ લે છે, એટલેજ તેણે કષ્ટ કરી સ્ત્રી મેળવી એમ થાય
છે. આજ ઉપાય ઉલટી સ્થિતિમાં—કન્યાએ જે પુરૂષ સાથે લગ્ન
કરવાનો નિશ્ચય કર્યો હોય તેનીજ પ્રાપ્તિ માટે જો તે પરમેશ્વરી
પ્રયત્ન આખો જન્મ, કોઈ પણ પ્રકારે બીજા પુરૂષ સાથે લગ્ન
ન કરતાં કરે, તો તેજ પુરૂષ પ્રહ્લ સ્વરૂપ બની તેની સાથે
લગ્ન થયાંનો અનુભવ લેશે, અથવા તેજ પરમપુરૂષ અવસ્થામાં
જઈ આદિમાયાની સાથે તેનું લગ્ન થયાંનો અનુભવ તેને આવશે.

આ પ્રકાર થયો લગ્ન થયાં પહેલાંનો, પરંતુ લગ્ન થયાં પછી પણ પોતાના પતિને દેવપણું અમરપણું લાવવા માટે આખો જન્મ ઈશ્વરી પ્રયત્ન કરી, હમણાંજ કહ્યાં પતિને પરમેશ્વરપણું પ્રમાણે તેનાજ ધ્યાસમાં મરવું જોઈએ. લાવવું એટલે તે પરમાત્મા-અવસ્થામાં જઈ તેની

સાથે આપણું લગ્ન થાય છે. તે પરમાત્મ અવસ્થામાં ગયો છે, તેથી તે થયો અમર, અને એવે અમરપદે પહોંચેલા વર પાસેથી આપણને સુખાનુભવ લેવાનો હોય છે તેથી આપણે પણ અમર અને તે સુખાનુભવ પણ નિરંતરનો ! કહ કરી વર મેળવવાનું આ ક્ષણ છે. વર મરી ગયાં પછી પણ તેને દેવ પણું લાવવા માટે ઈશ્વરી પ્રયત્ન આખો જન્મ કર્યાં કરીએ, અને તેના જ ધ્યાસમાં જો આપણે અંત થાય, તો તેજ વર પરમપુરૂષ પરમાત્મ અવસ્થામાં જઈ તેની સાથે આ-

વિધવા-ધર્મ પણું લગ્ન થયાંનો અનુભવ આવે છે.

આજ વિધવા ધર્મ છે. તેવીજ રીતે વરે પોતાની સ્ત્રી માટે તે જીવતી હોય તે વખતે, અથવા મર્યા પછી પરમેશ્વરની ઈચ્છા આપણી સ્ત્રી જીવતી રાખવાની નથી એમ સમજી બીજું લગ્ન ન કરતાં, તેજ સ્ત્રી પોતાને મળે તેથી તેવોજ પ્રયત્ન આખો જન્મ કરે, અને તેનોજ ધ્યાસ કરતાં કરતાં જો તેનું છેવટ થાય, તો તે (સ્ત્રી) આદિ માયાની

વિધૂર-ધર્મ અવસ્થામાં જઈ, તેને અમર અવસ્થા આવી તેની સાથે લગ્ન થયાનો તેને અનુભવ

આવે છે. આજ રીતે કાઈપણ વ્યક્તિ મારપ્રતે આપણે નિરંતરનો સુખાનુભવ લેવો હોય તો તેને અમરપદ, પરમાત્મપદ પ્રાપ્ત કરી આપવા માટે આપણે આખો જન્મ કહ એટલે ઈશ્વરી પ્રયત્ન કરી તેનોજ ધ્યાસ ધરી મરવું જોઈએ. જેમ શ્રી રામચંદ્રનું, અથવા રૂકિમણી, પાર્વતી, મીરાં, વગેરેનું થયું. એની અંદરનું તત્વ એ છે કે જે વસ્તુ ઉપર આપણે પ્રેમ હોય છે, તે પ્રેમને વ્યવહારિક સ્વરૂપ ન આપતાં, તે પ્રેમમાં ઈશ્વરી પ્રેમ છે, એવી ભાવના દૃઢ

કરી, તે વસ્તુને પ્રેમસ્વરૂપ પરમાત્માની અવસ્થામાં લઈ જઈ પહોં-
ચાડવા માટે, આપણે કષ્ટ એટલે ઈશ્વરી પ્રયત્ન કરવા પડે છે,
અને તેની પરિચીમા થાય એટલે તેજ પ્રેમ વસ્તુમાં ઈશ્વરી શક્તિ
પ્રકટ થાય છે અને તેનોજ ધ્યાસ કર્યાથી આપણને મૃત્યુ ખેડાં
અથવા મૃત્યુ પછી તેજ પ્રેમ વસ્તુ ઈશ્વર સ્વરૂપ થયાંનો અનુભવ
આવે છે.

અસ્તુ, હવે નથી તમારાથી તેમ થતું ને નથી તમારી
સ્ત્રીઓથી. પરંતુ આગળ ઉપરનાને ઉપયોગી થઈ પડે તે માટે
અત્યારથી પદ્ધતસર શ્રમ કરો. આપણો હાલનોજ વર આગળને
જન્મે કંઈ નહીં તો અખંડ સુખ આપનારો મળે (થાય) એવા
હેતુથી કષ્ટ કરીએ તો આગળના જન્મમાં તેજ વર કષ્ટ કરી
મેળવ્યો હોય એમ થાય છે, અને તેની મારફતે અખંડ સુખ
મળે છે. કષ્ટવડે મેળવેલો વર એટલે દેવ. તેજ પ્રમાણે વર પાણુ
કષ્ટ કરે તો તેજ સ્ત્રી આદિમાયાને રૂપે આગળપર સુખ આપનારી
બને છે. આવી રીતે તે સ્ત્રીને મેં સમજાવી અને તેને જમાડી.

આ પછી બીજી એક વખતે તેજ સ્ત્રીનો વર અને તેના
કેટલાક સ્નેહીઓ ગાંધ્યાં મારતા બેઠા હતા, ત્યારે હું તેમને ઘેર
ગયો. ત્યારે તે વરરાજા પોતાના સ્નેહીઓને એમ કહેતા હતા કે
મારી સ્ત્રી કંઈ મને બરોબર મળી નહીં. તેની સ્ત્રીની ચાલચલકન
ઉત્તમ પ્રકારની હોવા છતાં તેનું આવું બોલવું સાંભળી મને હીક
લાગ્યું નહીં. તેથી મેં તેને કહ્યું “રાવસાહેબ, તે કંઈ તમોએ કષ્ટ
કરી મેળવી નથી. તો પછી તમોને તેના તરફથી સુખ કેવી રીતે
મળે ? આ પછી આજ વિષયપર તેની સાથે ખૂબ બોલવું થયું
પરંતુ તે રહેવા દેા.

સારાંશ શો ? કે સ્ત્રીઓએ વર માટે (પોતાના પુરૂષ માટે)
શ્રમ વા કષ્ટ કરવાં. નહીં તો તેણે ઘાટી (નોકર) પેઠે કષ્ટ કરવાં
અને આપણે આયતું ખાઈ પી પહેરી ઓઢી સુખ ભોગવવું એ

હીક નહીં. તેજ પ્રમાણે વરે પણ આપણી આ સ્ત્રી આપણને અખંડ સુખ આપનારી થવી જોઈએ એવા હેતુથી કષ્ટ કરવું. એવીજ કંઈ વાત ગમકાલે સંધ્યાકાળે કહી હતી. આ ઉપરથી સ્ત્રીઓએ અને પુરૂષોએ જે કંઈ લેવું હોય તે લેવું.

સારાંશ, કષ્ટ કરી મેળવેલાંનોજ જય થાય છે. વર પણ કષ્ટ કરી મેળવેલો નથી, અને સ્ત્રી પણ કષ્ટ કરી મેળવેલી નથી તેમ છોકરાં પણ કષ્ટ કરી મેળવાયાં નથી તેથી તે એકેકને છોડી જાય છે—ટકતાં નથી.

શનિવાર તા. ૧૯ જુલાઈ ૧૯૨૪ અષાઠ વદ ૩ શકે ૧૮૪૬

જ્ઞાનાગ્નિ-શરીરમાં સામર્થ્ય હોયાં શિવાય હુકમ ન
કરવો-સાંઈબાબા અને મેઘા-મનને અપવાસ કરાવવો-
સારાનો અનુભવ લેવા માટે ખરાબની જરૂર
-સ્ત્રીમાં મુગ્ધાપણું જોઈએ-શિવી (ગાળ)
શબ્દની ઉત્પત્તિ-પુરૂષ અને સ્ત્રી શબ્દની
વ્યાખ્યા-સ્ત્રીત્વ લેવાની જરૂર-ખરી અને
ખોટી સ્ત્રીપુરૂષ-અવસ્થા-પરમેશ્વરી અવ-
સ્થાના અનુભવ માટે ઉલટવું જોઈએ-
પશુ યજ્ઞનું મહત્વ-પેટની અને
પીઠની વિદ્યા.

(એક ગૃહસ્થે ઉદ્દી (ભસ્મ) માગી તે પરથી મ્હારાજે
બોલવાનો આરંભ કર્યો:—)

કેટલાક દિવસ અગાઉ સાંઈ બાબાના ભકતો પૈકી કેટલાક
ગૃહસ્થો શિર્ડીથી સાકોરી આવ્યા અને તેમણે મારા હાથની ઉદ્દી
(ભસ્મ) માગી. મેં તેમની સ્થિતિ જોઈ તેમને કહ્યું કે, સાંઈ
બાબાની ઉદ્દી જેવી કંઈ આ ઉદ્દી નથી. સાંઈ બાબા પોતે ધુણી
સળગાવતા હતા. ધુણીનું તત્વ અને લોકોને

જ્ઞાનાગ્નિ ઉપયોગી પડવા માટે તે શું શું કરતા હતા તે
તેમની તેમનેજ ખબર ! તેમનો અગ્નિ અહોરાત્ર
અખંડ રહેતો. અગ્નિહોત્રી લોકો હવન થઈ રહ્યા પછી અગ્નિ

બુઝાઈ ન જાય તેથી છાણના વાળેલા ગોળા તેમાં ખોત્તી મૂકે છે. જો વચમાંજ અગ્નિ બુઝાઈ જાય તો પ્રાયશ્ચિત લઈ ફરી અગ્નિ પ્રજ્વલિત કરવો એવો તેમનો વહીવટ છે. તે પ્રમાણે સાંઘ બાબાનું તે અગ્નિહોત્રજ હતું એમ કહોને ! પરંતુ ન્યાં પૂર્ણ અવસ્થા હોય છે ત્યાં એવા તેવા કંઈ નિયમો નથી હોતા. અગ્નિહોત્રી લોકો સિદ્ધ અવસ્થામાં ઘણાખરા ગયા નથી હોતા તેથી અગ્નિહોત્રના નિયમો પાળી અગ્નિનું સંરક્ષણ કરવું પડે છે, તેવી રીતે સાંઘ બાબા જેવા પૂર્ણ અવસ્થાએ પહોંચેલા સિદ્ધ પુરૂષોએ નિયમો પાળવાજ જોઈએ એમ નથી, તેમની પાસે સ્વયં અગ્નિ નિરંતર સિદ્ધજ હોય છે.

બાહ્ય અને અંતર અગ્નિની ઐક્યતા થવા માટે પ્રથમ બાહ્ય અગ્નિ ઉપર કેટલાક પ્રયોગો કરવા પડે છે. તે પ્રયોગો પૂરા થાય એટલે પોતાની પાસે જે અગ્નિ હોય છે તેની અને પેલા બાહ્ય અગ્નિની ઐક્યતા થાય છે. આ ઐક્યતા થવા માટે અગ્નિ હોત્રની જરૂર છે. વિરૂદ્ધ સુરૂદ્ધ^૧ એવી બે વસ્તુનું ઐક્ય થાય એટલે તેમાંથી એક ત્રીજી વસ્તુ પ્રકટ થાય છે અને તેની યોગ્યતા તે પહેલી બે વસ્તુથી કંઈક જુદીજ હોય છે. આ તત્વને અનુસરી બાહ્ય અને અંતરના બેઉ અગ્નિનું ઐક્ય થાય એટલે તે બેઉના સંયોગથી જે ત્રીજો અગ્નિ પ્રકટ થાય છે. તેના ગુણ ધર્મ પણ તે પહેલા બેથી જુદા હોય છે અને તેનેજ જ્ઞાનાગ્નિ કહે છે.

(સ્વામી મંગલ મૂર્તિએ તે પોતે ગાણપત્ય હોવાને લીધે અહીંના બધા લોકોને ચતુર્થી વ્રત કરવાનો આગ્રહ કર્યાની તકરાર મહારાજના કાન પર આવી તેથી મહારાજે બોલવાનો આરંભ કર્યો:--)

આજે શું ચતુર્થી છે અને સ્વામી મહારાજ પ્રત્યેકને

અતુર્થીનો અપવાસ કરવાનું કહે છે? સાધારણ રીતે પ્રત્યેક મનુષ્ય

પોતાનોજ ઘોડો આગળ ઢકેલવાનો પ્રયત્ન શરીરમાં સામર્થ્ય કરે છે, પણ તે ઘોડો ખાડામાં પડશે હોયાં શિવાય કે તેનું આગળ શું થશે તેનો તેને હુકમ ન કરવો. વિચાર નથી હોતો. હું પણ એકાદશીનું

ખુબ માહાત્મ્ય કહું છું પરંતુ તેની સાથેજ તમો કરશો નહીં એમ પણ કહું છું. એ ઉપરથી કોઈ એમ પૂછે કે “બાબા તમોજ તો તેની મહત્તી ગાવ છે અને કરશો નહીં એમ પણ તમોજ કહો છો. એમ કેમ?” હું કહું છું જેનો અધિકાર હોય તેણેજ અપવાસ કરવો. પરંતુ જેનાથી થતું ન હોય તેણે જો પરમેશ્વર સાથે પોતાની જોડ જોડી દીધી હોય તો, તે અપવાસ ન કરે તોએ એકાદશીનું કૃણ તેને હું આપું છું. ઘોડાનો માલિક લગામ હાથમાં રાખી પ્રસંગ પ્રમાણે તેને ધીમે અથવા દોડતો ચલાવે છે. ઘોડા ઉપર તેનો પ્રેમ હોય છે, તેથી ઘોડાની સ્થિતિ, બેસનારની સ્થિતિ, રસ્તાની સ્થિતિ, તે રસ્તો કેવો છે, પથ્થર કાંકરાવાળો, કે પાણી કાઢવાળો છે કે કેમ વગેરે બધી વાતોનો વિચાર કરીનેજ તે તે ઘોડાને ચલાવે છે. પરંતુ ઉતાવળના કંઈ કામ માટે ભાડુતી ઘોડા ઉપર અથવા ટાંગામાં બેસનારો કોઈ ગરજવાન માણસ હોય તે એક રૂપીઆને બદલે બે રૂપીઆ આપીને પણ ઘોડો અથવા ટાંગો ગમે તેમ કરીને પોતાના તાબામાં લઈ જે વખતે તે તેનું કામ કરી લે છે, તે વખતે માલીક પાસે નથી, અને જવાની તો ઉતાવળ એટલે ટાંગો ભાંગે કે ઘોડો મરે; રસ્તાનો વગેરે કોઈપણ પ્રકારનો વિચાર ન કરતાં ફાવે તેમ તે ઘોડો ચલાવે છે અને બે કલાકનો રસ્તો કલાક દોઢ કલાકમાં કાપવાનો પ્રયત્ન કરે છે. માલીક ઘોડોજ જોવા આવે છે! પરંતુ સાથે જો કોઈ બીજો સારો માણસ હોય તો તે કહે છે કે અરે, બાપુ એમ ના કર; તારે ઉતાવળ હોય તો ઘોડાને જલદી ચલાવ પણ ચાલુક મારી તેની પીઠ પર સોળ તો ના પાડ! પણ આ તેની પર શેનો લક્ષ આપે! પોતાનું કામ થાય કે

તરતજ ઘોડાને પાણી ચારો આખ્યાં શિવાયજ પાછો ફરે છે. સારાંશ, માલીક પાસે ન હોય એટલે આમ બને છે. તેવીજ રીતે આ સ્વામી મહારાજ બધાંનેજ પંદર પંદર દિવસે આવતી ચતુર્થી કરવાને અને તે પણ આખો દિવસ અને રાત્ર અપવાસી રહી કરવાને કહે છે. આ ઉપરથી કેટલાક લોકો મારી પાસે આવી મને કહે છે કે એમનાથી અપવાસ થતો નથી. આ તે ભાડુતી ઘોડા જેવું છે. તે ગામ જનાર માણસ જેમ ઘોડાની શક્તિ જોતો નથી, રસ્તો જોતો નથી, તેમ આ સ્વામી મહારાજનું પણ છે. આ અપવાસ કરી કોઈને પિત્ત થાય કે ત્રાસ થાય તો તે કેણે સોસવો ? અહીંના કેટલાક લોકો મારી પાસે આવી હવે ચતુર્થી આવી, કેમ કરીએ, અપવાસ થતો નથી, ત્રાસ થાય છે, કામ થતું નથી, શું કરવું વગેરે મને પૂછે છે. હું તેમને કહું છું સ્વામી મહારાજને પૂછો.

કોઈપણ ચીજનું માહાત્મ્ય કહેવું પણ હુકમ કરવો નહીં. હુકમ પ્રમાણે કરવાનો વખત આવે તો કરનારા કરશેજ; પણ તેનું પરિણામ કંઈ ખરાબ આવે તો તેને દુરસ્ત કરવાની અને સાફ કરવાની શક્તિ જો આપણામાં હોય તોજ હુકમ કરવો, નહીં તો કરવો નહીં. કેટલાક લોકો મને કહે છે “ મને કંઈ આજ્ઞા કરો. ” પરંતુ મને જેણે બીજાને હુકમ કરવાનો હુકમ આપ્યો તેણે બીજાને બળજબરીથી હુકમ કરવાની મને પરવાનગી આપી નથી અને હું પણ કોઈની ઉપર હુકમની બળવાણી કરતો નથી. શાસ્ત્રની રીત પ્રમાણે અપવાસનું ફળ કહેવું પણ તે સાથેજ અપવાસ કરવાનું શક્ય હોય તો કરવો એમ પણ કહેવું.

હું જ્યારે ખડગપુરથી નાગપુર પાછો આવ્યો તે વખતે એકવાર ખુબ સ્ત્રી પુરૂષો મારી સામે બેઠાં હતાં. ક’યો વાર હતો સોમવાર હતો કે શું ? મેં તે વખતે સ્હેજ પૂછ્યું કે આટલી સ્ત્રીઓમાં કોઈ કંઈ અપવાસ કરે છે કે ? આ પ્રશ્નનો કોઈએ ઉત્તર આપ્યો નહીં. તેથી મારા ડાબા હાથની બાજુ તરફથી કમ-

વાર દરેકને પૂછવાનો મેં આરંભ કર્યો, પહેલીને પૂછ્યું “કેમ બાઈ તું કંઈપણ અપવાસ કરે છે કે ?” તેણે કહ્યું “ અષાઢી કાર્તિકી કરું છું. ” બીજીએ કંઈ કરતી નથી એમ કહ્યું. ત્રીજીએ શનિવાર કરું છું કહ્યું, ચોથી પાંચમી એમ કરતાં કરતાં બધાંનેજ પૂછ્યું અને કોઈએ સોમવાર, કોઈએ ચતુર્થી, કોઈએ એકાદશી, શનીવાર ગુરુવાર કરતાં હોવાનું જણાવ્યું. અને જે કોઈ કંઈ કરતાં ન હતાં તેમણે કંઈ કરતાં નથી એમ કહ્યું. આખરે ઠેઠ છેડે જે બેઠી હતી તેને પૂછ્યું પણ તેણે કંઈ ઉત્તર આપ્યો નહીં. પરંતુ તેની પાસે બેઠેલી સ્ત્રી હતી તે તેની ઓળખીતી હતી તેણે કહ્યું “ બાબા, એ કોઈપણ અપવાસ કરતી નથી. ” તે વળતે મારા મનમાં શું આવ્યું તે કોણ જાણે, મને લાગ્યું કે તે કંઈપણ અપવાસ કરે છે. પછી મને એવો દેખાવ દેખાયો કે તેણે પહેલાં જે એકાદશીઓ કરી હતી તેનું ક્ષણ તેને મળ્યુંજ છે. હવે તે ભવિષ્યમાં એકાદશી ન કરે; અને તે દિવસે કાંદો ભાખરી ખાય તો પણ તેને એકાદશીનુંજ ક્ષણ મળશે. મહાભક્ત સખૂબાઈ એકાદશીને દિવસે કાંદો ભાખરી વિઠોબાના નૈવેદ્ય માટે લાવ્યાં. આ જોઈ પૂજારીએ તેને ખૂબ મારી. પરંતુ વિઠોબાને પોતાનું ભક્તનું ગમે તેવું હોય તે ગમતું હતું. તેથી તેને પૂજારીનું આ વર્તન કેમ પસંદ પડે ? વિઠોબાએ તે નૈવેદ્ય ગ્રહણ કર્યું અને તેને એકાદશીનું ક્ષણ આપ્યું. સારાંશ, બીજાને અપવાસ કરવાનું કહેનારના શરીરમાં તેને ક્ષણ આપવાનું સામર્થ્ય જોઈએ અથવા તેનાથી કંઈ માહું પરિણામ આવતું હોય તો તેને તેમાંથી બચાવવાની તો શક્તિ તેનામાં જોઈએ. સત્પુરૂષ જે ચીજ જેનાથી બને એમ ન હોય તેજ ચીજ તેને કરવાની કહે છે અને જેને કહે છે તે ભક્ત મોટા દૃઢ નિશ્ચયવાળો હોવાને લીધે, તેનો પ્રાણ જવાનો પ્રસંગ આવે તોપણ, સત્પુરૂષ એમ કરવાનું કહે છે તેથી તેનો તેમાં કંઈપણ હેતુ છે માટે આપણે તેમ ન કરવું એ અયોગ્ય છે એમ ઠેરવે છે. સત્પુરૂષ કુઆમાં કુદકો મારવાનું કહે છે અને તેનામાં સામર્થ્ય ન હોય તો તેજ સત્પુરૂષ તેને સામર્થ્ય પણ આપે છે. તે એકાદશી

ઝાડ ઉખેડવાનું કહે તો પોતાનામાં સામર્થ્ય છે કે નહીં એનો વિચાર ન કરતાં તેમની આજ્ઞા માન્ય ગણી તે ઉખેડવા લાગે છે અને સત્પુરૂષ તેને સામર્થ્ય આપે છે; પરંતુ એવી ચીજો બનવાને સત્પુરૂષ ઉપર દૃઢવિશ્વાસ અને ભકિત હોવી જોઈએ; નહીં તો સત્પુરૂષ પાસે રહી કંઈ ખાસ કાયદો થતો નથી. ધારો કે કોઈ વેદપઠણ કરનારો, સ્વામી પેઠે સંન્યાસીના નિયમો પાળનારો કોઈ હોય, તેને ગુના ટોપલા લાવવાને અથવા ત્યાં કોઈ મહાર હુગ્યો ત્યાં તેનું શુ કહાડવાને કહેવામાં આવે તો તેને એ અધર્મ લાગે છે અને તે કહે છે, “અધર્મ કરવાનું કહેનારો આ ગુરૂ કેવો અને એની પાસે રહી આપણને શો કાયદો ?” એવી વૃત્તિ થઈ એટલે થઈ રહ્યું. સત્પુરૂષ વિચાર કરે છે કે “કસોટીમાં ઉતરે તેજ મહારો. સેકડો માણસો સત્પુરૂષ પાસે આવશે, તેની જાનના તે કયાં સુધી સહન કરે ! તેથી કસોટી જુએ છે અને ખરોભકત હોય તેની પાસે કરાવી પણ લે છે.”

સાંઘખાખાની પાસે મેઘા નામનો એક બ્રાહ્મણ ગૃહસ્થ હતો. સાંઘખાખાને લોકો મુસલમાન કહે છે; પરંતુ સાંઘખાખા અને તે ખરેખરેજ મુસલમાન હતા કે બ્રાહ્મણ તે મેઘા કોને ખબર ! “મુઝેલો મનુષ્ય અને ઘુટેલી માત્રા ” એની પરીક્ષા કોઈને થતી નથી. જેનું માથું મુઝેલું હોય, ને તે ઉપર કંઈજ ન હોય, તો તે મહાર છે કે બ્રાહ્મણ તેનો ખતોલાગતો નથી. તેવી રીતે સાંઘખાખા ને કોઈ મુસલમાન કહેતા તો કોઈ બ્રાહ્મણ કહેતા; પરંતુ તેમણે મુસલમાનનો વેશ લીધો હતો, એ નકકી; ત્યાં એક રામભટ્ટ નામે ગૃહસ્થ આવ્યા હતા; તેણે પોતાનું સર્વ કહાડી નાંખી મુસલમાનનો વેશ લીધો અને માલેગામ જઈ સુનત કરાવી તે વેષે મારી પાસે આવ્યા. હું તેમની પર ખુબ ગુસ્સે થયો કે તમે બ્રાહ્મણ છો છતાં તમને આવી ખુશ્ચિ કેમ થઈ ! અસ્તુ. કહેવાનું તાત્પર્ય શું ? તો સાંઘખાખા એવી રીતે મુસલમાન નહીં થયા હોય

એમ શા ઉપરથી ? કોઈ કંઈ કોઈ કંઈ કલ્પના કરે છે. એકવાર પૂર્ણ અવસ્થા આવી કે પછી તેની જાત ન્યાત ઇત્યાદિકેનો કંઈ પ્રશ્ન છે કે ? સત્પુરૂષોમાં લિન્નલાવ હોતો નથી. જ્યાં લિન્નલાવ નથી હોતો ત્યાંજ સત્ અવસ્થા હોય છે.

તે મેઘો જાતનો પ્રાક્ષણ, પરંતુ બીજા દેશનો હતો. તે બહુ ઇમાની હોઈ પેટ માટે સાંઠે સાંઠે નામના સાંઠે બાબાના લકતની સેવા સમજીને તેમનું કામ કરતો. તે થોડો ગાંડોઘેલો હતો અને તેણે દાઢી જટા પણ વધારી હતી. તેને સાંઠે સાંઠે પાણી લાવવાનાં વગેરે કામો માટે પોતાની નોકરીમાં રાખ્યો હતો; અને સાંઠે સાંઠે સાથે તે પણ સાંઠે બાબાને ત્યાં શિર્ડી આવ્યો હતો. આ સાંઠે સાંઠે આસિસ્ટન્ટ કલેક્ટર અથવા કંઈ હતા અને ચાંદોરકર પણ એવાજ એક મોટા હોદ્દા ઉપર હતા. એક દિવસે સાંઠે સાંઠે, ચાંદોરકર વગેરે મોટા મોટા લોકોએ સાંઠે બાબાની પૂજા આરતી કરવાનો વિચાર કર્યો, પરંતુ તે કરવી કેણે ? કારણ એક તો સાંઠે બાબા મુસલમાન, અને પોતે પ્રાક્ષણ અને તે ઉપરાંત મોટા માણસો, સાંઠે બાબાની સાથે બેસી વાતચીત કરવાની ગપ્પાં સપ્પાં મારવાની યોગ્યતાના પોતે છે; ત્યારે તેઓ આરતી કરે તો લોકો નિંદા કરશે અને તેમની પર અપવાદ આવશે, કે આવા મોટા મોટા લોકો પ્રાક્ષણ હોઈ મુસલમાનની પૂજા કરે છે ! એવો વિચાર મનમાં આવ્યાથી આવા અપવાદને ટાળવા માટે સાંઠે સાંઠે યુક્તિ શોધી કહાડી કે પોતાના મેઘાને સાંઠે બાબાની પૂજા આરતી કરવાને કહેવું.

આ બનેલી વાત છે. જગત્માંની વાતો તમારા મોં આગળ મૂકી જોઈ તમારામાં કંઈ મળ હોય તો તે કહાડી નાંખવો એટલા માટેજ આવાં ઉદાહરણો આપવાં પડે છે. ઉદાહરણ માટે જગત્ની જહાર શા માટે જવું ? જગત્ એ ઉદાહરણ માટેજ છે. હું પણ જહારનું શું કહેવાનો ? હીક, જગત્ની પણ બધી વાતો મારી સામે થોડીજ છે ! જે વાતો આપણા જોવામાં છે તેમાંનીજ

એકાદી વાત ઉઠાહરણ તરીકે હું આપનાર, શાસ્ત્ર અથવા ખીન્ન અથો મેં જોયા નથી. તેથી તેના ઉઠાહરણો હું કયાંથી આપું ? માટે મારા મોં આગળ બનેલી ચીજોમાંનુંજ ઉઠાહરણ આપું છું અને તેમાંનીજ આ એક વાત છે.

આ મેઘા જેવા હલકા લોકો હોય તેમણેજ કરતાળો કુટવી, પૂજા અર્ચા વગેરે કરવાં એવી સર્વ સાધારણ “પોઝીશન” વાળા લોકોની સમજ છે. તે હલકાપણું પોતાની પર ન આવે તેથી તે મેઘાને સાંઘળાળાની પૂજા કરવાનું સાઠે સાહેબે કહ્યું; પરંતુ તે પણ બ્રાહ્મણ હતો તેને પણ અભિમાન હતુંજ. તેણે કહ્યું “હું મુસલમાનની પૂજા નહીં કરું.” પરંતુ તે નોકરજ હતો તેથી શેઠ સામે તે બિચારાનું શું ચાલે ! તેમણે તેને બળ જબરીથી પૂજા કરવા આગળ આણ્યો, પરંતુ પૂજા વગેરે કંઈએક ન કરતાં તેણે તેમને તેની ભાષામાં ઉત્તર આપ્યો કે “હું તો તમારા પગની પૂજા કરીશ. પણ મુસલમાનની પૂજા હું નહીં કરું.” સ્વાભાવિક રીતેજ આ ઉત્તરથી સાઠે સાહેબને ખૂબ ગુસ્સો આવ્યો અને તેમણે તેને હાંકી મૂક્યો, એ ઉપરથી તેણે પણ કહ્યું કે “તમે પણ કાવે તેવા કામને માટે મારી પર બળજબરી કરો છો, માટે હું પણ ચાલ્યો જઈશ.”

તે ચાલ્યો ગયો અને આમનાથી પણ એમની પોઝીશનને લીધે પૂજા કરાઈ શકીનહીં. તેથી સાંઘળાળાની પૂજા વગેરે કરવાનો આ બડી મંડળીનો વિચાર બંધ પડ્યો.

સાંઘળાળા પૂર્ણ અને સર્વસાક્ષી હતા. સાઠે સાહેબે તેમને કહ્યું કે “બાબા મેઘો ગયો.” બાબા કહે, “જશે કયાં ? આવશે.” કર્મ ધર્મ સંયોગે મેઘો પોતાને ગામ ગયો કે તરતજ તેને તાવ આવ્યો અને તેને સર્વત્ર સાંઘ બાબાજ દેખાવા લાગ્યા. તેથી તેણે પત્ર લખી સર્વ હકીકત સાઠે સાહેબને જણાવી “આપ ગુરૂ છો તેથી આપ કહેશો તે પ્રમાણે હું હવે ચાલીશ.” એમ પણ લખ્યું. આ જોઈ સાઠે સાહેબને ઠીક લાગ્યું કે હવે આપણી પોઝીશન

પણ રહેશે અને બાબાની પૂજા પણ થશે. સાંઈબાબા આવા પોઝીશનવાળા માણસોની પોઝીશન પણ કાયમ રાખતા અને ગરીબ લોકો પર કૃપા પણ કરતા. ટુંકામાં, પછી સાડે સાહેબે તેને પત્ર લખી તેને શિરડી બોલાવી લીધો અને પૂજા વગેરે શરૂ થયાં. આ ખેડેલાં બાબાની પૂજા આરતી વગેરે શરૂ થયેલાં ન હતાં.

સાંઈબાબા જેવા જે પૂર્ણ હોય છે તે જેમની કસોટી કરવાની હોય તેનીજ કરે છે અને જેનાથી જે કામ થાય એવું હોય છતાં તે કરતો ન હોય તો તેની પાસે તે મુદ્દામ કરાવી લેવા પ્રયત્ન કરે છે; પછી (તેમ કરતાં) તેના મનને થોડુંક દુઃખ થાય તોપણ તેની પર્વા કરતા નથી. જે મગરૂર અને અભિમાની હોય તેને તરત તો છોડી દે છે અને જે થોડાકજ નરમ થવાના બાકી રહ્યા હોય તેનેજ તેવું કામ કહી તે તેની પાસે કરાવી લઈ તેને પોતાના જેવા કરે છે. સાંઈબાબાએ ગમે તેમ તોએ મુસલમાની અવસ્થા લીધી હતી, તેથી તે રીત પ્રમાણેનું બાધપેય તે લેતા. અને ઘોસ વગેરે લાવવાનું કહેતા ત્યારે તેમના સહવાસમાં રહેતા મુસલમાનો બકરાં કાપી માંસ લઈ આવતા. મેઘો બરેબરજ મોટો ભકત હતો. સાંઈબાબા સત્પુરૂષ છે એમ તેના મનમાં પક્ષી ખાત્રી હતી. તે પોતાના ધર્મ પ્રમાણે પણ ચાલતો અને તેમની પૂજા પણ કરતો. એમ થતાં થતાં એકવાર બકરાંનું માંસ બાબાની સામે હતું એવામાં મેઘો પૂજા માટે આવ્યો. ત્યારે તે મેઘાને કહ્યું “અરે આટલું આ માંસ તો ઘો બેઈ.” બાબા પોતે તે ઘોતા બેઠા અને મેઘાને પાણી રેડવાને અને સાફ કરવાને કહ્યું; પરંતુ તે બ્રાહ્મણે કંઈ પણ તર્ક વિતર્ક ન કરતાં જે કંઈ છે તે સાંઈબાબાજ છે એવી એની ભાવના હતી તેથી તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે બરેબર તેણે તેમ કર્યું. આ હું શા માટે કહું છું ? તો જે કામગિરી આપણે બીજાને કહીએ તેનાં સારામાઠાં પરિણામની જીભેદારી લેવાની જો આપણામાં શક્તિ હોય તોજ બીજાને હુકમ કરવો એ સમજાય, તેથી આ કહું છું. કંઈ બરાબ અથવા શાસ્ત્ર વિરુદ્ધ વાત થઈ હોય પણ તેનું

પરિણામ સાડું કરવાની શક્તિ આપણામાં હોય તો તેને હુકમ કરવાની આપણને શી ભીતિ છે ? જે વળતે તે સત્પુરૂષની સ્થિતિ આવી હોય છે, બધી વાતની જવાબદારી જ્યારે તે પોતાની પર લે છે ત્યારેજ તે હુકમ કરે છે. એવું સામર્થ્ય હોયાં શિવાય હુકમ કરે તો તેનું ખરાબ પરિણામ પરસ્પર ભોગવવું પડે છે. “ખરાબ પરિણામ આવે તો કંઈ હરકત નહીં તું આ કર” એમ કોઈને કહે અને તે જો કાચો હોય તો તે કહે છે “બાબા આપ કહો છો તે ખરું, પણ એ આમ આમ છે; તે તો તેમ છે” ઇત્યાદિ. પરંતુ તે તેની તૈયારી કરવા તરફ સત્પુરૂષનું લક્ષ હોય છે તેથી તેને તે કરવાનો હુકમ કરે છે. પછી થોડે દીવસે તેજ ફરી કહેવા લાગે છે કે “બાબા, તમોએ તે દિવસે કહ્યું તે ત્યારે ન કર્યું, પણ હવે કરવાનું મન થાય છે.” તેના તર્ક કુતર્ક બધા નાશ પામે છે.

શાસ્ત્ર જે માર્ગો દેખાડ્યા છે તે દરેકના ભલા માટેજ છે; પરંતુ પ્રત્યેકે તેનું આચરણ અધિકાર પ્રમાણે કરવું. પુરાણિકોનું અને કીર્તનકારોનું કામ ફક્ત તત્ત્વ કહેવાનું છે. અમુક કરો એમ કહેવાનું કામ તેમનું નથી. રાજાની કામગિરી જો કોઈ નાનો અધિકારી કરે તો તેનું પરિણામ તેને ભોગવવુંજ પડે છે. મને રાજાએ અધિકાર આપ્યો છે એમ સમજી જો કોઈ માણસ પોતાના અધિકારની જહાર કામ કરવા માંડે તો તેનું પરિણામ તેને ભોગવવું પડે છે; અને તેનું પરિણામ જેની પર થાય તે માણસથી જો તે સહન ન થાય તો તે અધિકારી પર કેસ (Cases) થઈ તેનું પરિણામ ભોગવવાનો પ્રસંગ આવે છે. ત્યારે એમ શા માટે કરવું ! “મને કંઈક આજ્ઞા કરો” એમ કેટલાક લોકો કહે છે, ત્યારે હું કહું છું કે તમારી સવડ પ્રમાણે સારાસાર વિચાર કરી ગમે તે કરો. કોઈ પણ બાબતમાં પ્રત્યક્ષ હુકમ હું કરતો નથી. કેટલાક દિવસ પર એક જણનો કાગળ આવ્યો, તેમાં તેણે લખ્યું હતું કે હું એક મહિનાની છુટ્ટી લેવાનો છું; તે છુટ્ટીના દિવસો આપ ઇંટોને ત્યાં જઈ પસાર કરું કે સીસહુ આપને ત્યાં આવું ?

એનો જવાબ જલદી આપો; પરંતુ તેનો ઉત્તર આપની ભાષા પ્રમાણે નહીં જોઈએ. તેને ખબર છે કે અહીંની ભાષા એટલે “જેમ સવર પડે તેમ કરો” એવી છે. તેથી તે પ્રમાણે ન કહેતાં આપને જે કહેવું હોય તે સ્પષ્ટ શબ્દમાં કહો. એવો જો કોઈનો પત્ર આવે તો હું પણ ખુબી રાખીનેજ લખું છું. તે ગૃહસ્થને એવો ઉત્તર લખવાનું મેં કહ્યું કે, છુટ્ટી લીધા પછી આમ ઈષ્ટોને ત્યાં એક જે દિવસ કહાડી બાકીના દિવસો અહીં કહાડવા. તેનો વિચાર બધા દિવસો અહીં અથવા ત્યાં ગાળવાનો હતો અને એની સ્ત્રીનો વિચાર બધા દિવસો અહીં કહાડવાનો હતો, એ વાત ધ્યાનમાં લઈને મેં તેવો ઉત્તર આપ્યો. પછે હુકમ હું કોઈનેજ કરતો નથી. આપણે શા માટે મોટાપણું લેવું એમ મને લાગે છે. હુકમ કરવો એ અત્યંત શ્રેષ્ઠ પાયરી છે. ઉપરની પાયરી વાળાનો અધિકાર આપણે આપણી મેળે લેવાથી આવે છે કે? ત્યારે બધાંમાં હલકી બાજુ જે છે તે શા માટે ન લેવી? આ ઉપરથી કોઈ એવો સવાલ કરે કે “અમે પ્રલાણો પ્રલાણો એક વેષ લીધો છે તો તે પ્રમાણે તેની (હુકમ) બદલવાથી કરવી કે નહીં? એનો ઉત્તર એવો છે કે, “લોકો પર જો તેનું ખરાબ પરિણામ ન થાય તો કરો.” અહીં કેટલીક સ્ત્રીઓ આંતરી અશક્ત છે. તેમણે અને કેટલાક શહેરના લોકો જેમને દિવસમાં ત્રણ ત્રણ વખત ખાવાની ટેવ છે તેમણે તમારા કહેવા પ્રમાણે કેવી રીતે વર્તવું? તેમનાથી અપવાસ કેમ થઈ શકે? આ માટે તેમને અપવાસની વ્યાખ્યા એવી કહેવી કે એકાદશ (અગીઆર) ઇંદ્રિયોનો જે અપવાસ તેજ અપવાસ, નિરાહાર કરી ગળ્યાં મારતા

જેસવાથી તેનું શું ફળ મળે? એકાદશ ઇંદ્રિયોને અપવાસ થાય તે માટે તેમાંનું મન પાસે અપવાસ કરાવવો. મુખ્ય જે મન તેની પાસે અપવાસ કરાવવો, એટલેજ અપવાસનું ફળ મળશે.

પરંતુ મનને અપવાસ ન કરાવતાં જો બાકીની દશ ઇંદ્રિયોને અપવાસી રાખીએ તો મન કાંઈ તે રીતે પોતાનું ખાદ્ય મેળવે

અને તે ખાદ્ય ખાતી વખતે બીજી કોઈપણ ઈન્દ્રિયો તેમાં ગળીદાર નથી, એ હીક થયું એમ મનને લાગે છે. કાન નાક, માંખ વગેરે કોઈ હિસ્સેદાર નથી. એવી રીતે નિરાહાર કરી આ માણી મારી ઉપર ઉપકારજ કરી રહ્યો છે એવો વિચાર તે મન રે છે અને પછી સાત આઠ વર્ષમાં જે વાતો ભૂલાઈ ગઈ હોય તેવી વાતોની યાદ કરી ખાડામાં પડેલું સડેલું બગડેલું ધાન્ય હાડી તે મન તે નિરાંતે ખાતું બેસે છે. એમ થાય ત્યારે બાકીની ઈન્દ્રિયોને અપવાસ કરાવ્યાથી શું ફળ? એવી રીતનો અપવાસ સ્વાથી શું વળે ? તેથી શાસ્ત્રવેત્તાઓએ દશેન્દ્રિયોનેજ નહીં પણ ગળીઆરે ઈન્દ્રિયોને તેમનાં ખાદ્યો વર્ગ્ય કરવાનું કહ્યું છે. હું ઇ કહેતો નથી હો, સ્વામી મહારાજ ! તમોએ કોઈને અપવાસ સ્વા કહ્યો હોય તો તે ભાંગવાનું હું કહેતો નથી.

જે ખરાબ હોય તેને સાફ બનાવી તેનો ઉપલોગ લેવા ઇટેજ તે ખરાબ છે. સારાંનો અનુભવ લેવા માટે ખરાબ જોઈએ.

ખરાબ જો ન હોય તો સારાંને સાફ કાણુ સારાંનો અનુભવ કહે ? પરંતુ જાણી જોઈને જો કંઈ ખરાબ લેવા કરવામાં આવે તો તે ઘાતક નીવડશે. પાપની

ખરાબની જરૂર જરૂર છે એમ કહ્યું તેથી કોઈ મુદ્દામ પાપાચરણ કરશે તેથી આ કહેવાનો પ્રસંગ

જાયો. આપોઆપ પાપરૂપ, દુઃખરૂપ જે મૂળ પ્રકૃતિ છે તેના ગવડે આપોઆપ જે સાફ છે તેનો અનુભવ આવે છે. તેથી રાંનો અનુભવ આવવા માટે આપોઆપ જે દુઃખ આવે તે ખ માટે આપોઆપ જે કૃતિ થાય તે દુઃખકારક હોય તો તે રાંનો અનુભવ આપનારી થાય.

આપોઆપ આવેલાં દુઃખ અથવા તેનાં કારણોને દુઃખ થવા પાપ ન કહેવું, કારણ તમોએ જાણી જોઈ પાપાચરણની તે કરી નથી. તે કૃતિનું ફળ દુઃખરૂપ આવે એવા હેતુથી તમે કૃતિ કરી નથી તે આપોઆપ આવેલા દુઃખ માટે, જો આપણે

આપણી મેળે કોઈ પણ પ્રકારે કારણભૂત થયા નથી તો તે દુઃખ આવે એટલે આપણે તેને દુઃખ એ નામ પણ આપવાની કામગિરી શા માટે કરવી ? સારાનો અનુભવ આવવા માટેજ તે આવ્યું છે એ તમે જાણતા નથી, તેથી તે દુઃખ છે, પાપનું ફળ છે, એ નામ આપવાની કામગિરી તમે કરી, તેથી તેનું પરિણામ ભોગવવાનો તમને પ્રસંગ આવ્યો અને તે ભોગવતી વખતે તેને ટાળવા માટે ફરી જે કૃતિ કરો છો તે પણ પાપનું અથવા દુઃખનું કારણ થાય છે. પ્રથમ આપોઆપ છે, ત્યાં કંઈ કૃતિ નથી; તો તેને દુઃખએ નામ આપવાને બદલે આપણે આપણી ઉપર સુગ્રહણપણું શા માટે ન લેવું ? એટલે શું ? તો ટુંકામાં, વધારે વ્યાખ્યા ન કરતાં, આપો આપ (મૂળથી) જે ખરાબ છે તે ઉપર ખોટો આરોપ ન કરતાં તેનો સારો ઉપયોગ કરી લઈને જગતને પણ જે ઉપયોગ કરી આપે છે તેને સુગ્રહણ કહે છે, તમો કહેશો આ શબ્દ તો સ્ત્રીને લગાડવામાં આવે છે, આપણને તે કેમ લગાડી શકાય ? એ ઉપર માંડ

સુગ્રહણ પાણું

સ્ત્રીમાં જોઈએ

કહેવાનું એ છે કે, એમ જે કરે છે તેનામાં સ્ત્રી પાણું આવે છે અને સ્ત્રી હોવા છતાં પણ જેનામાં આ ગુણ ન હોય તે સ્ત્રીજ

નહીં. તમો સ્ત્રી છો કે પુરૂષ એ ઉપર ખેલાં બોલવું થયુંજ છે. સુગ્રહણ પાણું સ્ત્રીમાં જોઈએ એટલે શું ? તો તેને માઠાંનું સાડું કરતાં આવડવું જોઈએ. સુ ગરણ^૧ એ મૂળ શબ્દનો અપભ્રંશ થયો છે. મૂળ શબ્દ સુ ગ્રહણ. સુ+ગ્રહણ એવો છે. એટલે શું ? તો ખરાબ હોય છે છતાં તેમાં જે ખરાબ છે તેના ગુણધર્મો ન દેખાતાં તેને સારાજ ગુણધર્મો દેખાય છે અને તે તે સારાનો ઉપયોગ કરી લે છે. જો તે સાડુંજ ગ્રહણ કરે છે, તો ખરાબ લઈનેજ તે તેની પર સારાનો આરોપ શા માટે કરે છે ? એમ પૂછો તો તેનો

ઉત્તર એવો છે કે, એ પ્રમાણે જે કરે છે તેનેજ ‘સુગરણ’ એ શબ્દ લાગુ પડે છે. સારાંનું ગ્રહણ કરવા માટે, સારાંની પરિક્ષા માટે, ખરાબ પણ જોઈએજ; તે શિવાય સાંઈ લઈ શકાતું નથી. ખરાબ છોડીને ફક્ત સાંઈજ લઈએ એમ કહીએ તો તે તેમ લઈ શકાતું નથી ખરાબની ઉત્પત્તિ થયેલી જ છે. તેનો ઉપભોગ ન લઈએ તો સારાંનો અનુભવ નહીં આવે. સારાંનો ઉપભોગ લેવા માટે પ્રથમ ખરાબનો ઉપભોગ લેવોજ જોઈએ. ખરાબનું ગ્રહણ કરીએ તો પછી ખરાબજ આવશે એમ કહેશો, તો સારાના અનુભવ માટે ખરાબની ઉત્પત્તિ થઈ છે એ લક્ષમાં રાખો. ખરાબ તરફ લક્ષ રાખવુંજ જોઈએ. તે શિવાય સારાંનો અનુભવ લઈશું એમ કહો તો તે અનુભવ કેવી રીતે આવશે ? ખરાબનો અનુભવ પ્રથમ લઈ શકાય છે, પણ જે માટે તે ખરાબની ઉત્પત્તિ તે સારાંનો અનુભવ પ્રથમથી લઈ શકાતો નથી. મૂળમાં જે સાંઈ છે તેનો અનુભવ લઈ શકાતો નથી; કારણ તે દૃષ્ટિગોચર થતો નથી. ત્યારે યોગી લોકો તેનો અનુભવ કેવી રીતે લે છે ? એમ પૂછો તો તે પણ પ્રથમ ખરાબને સાંઈ કરી લે છે અને પછી તેને આધારે તે મૂળમાંનાં સારાંનો અનુભવ લે છે. સારાંનો અનુભવ ખરાબની મારફતે લેવો, તે કેવી રીતે ? તો ખરાબ પર સારાંનો આરોપ કરી તેનો અનુભવ લેવો. એનુંજ નામ “ સુગરણ ” (સુગ્રહણ). આંખાનું ઝાડ રોપી તેને બાવળનાં પૂજો આવતાં નથી. જે મૂળમાં તેજ આખરે. જે ખી તેજ ફળો. તેવી રીતે સારાંમાંથી ખરાબ નીકળતું નથી એમ તમો કહેશો; પરંતુ જે તેની ઉત્પત્તિ થયાં જેવી દેખાય તો પણ તે ખરી નથી તેથી આપણે તેને ખરાબ ન કહેવી. ખરાબના ગુણધર્મો આપણે તેને આધ્યાત્મી ખરાબનો આરોપ તેની પર કર્યાનો દોષ આપણને લાગશે અને પછી તેનું પરિણામ આપણને ભોગવવું પડશે; માટે સુગ્રહણપણું લેવું. સુગ્રહણી જે છે તેને ખોટી વસ્તુજ દેખાતી નથી. શદ્દઆતમાં સાંઈ છે. માટે તેનાથી જે થયું છે તેને ખરાબ ન કહેતાં સાંઈજ કહેવું. પરંતુ તમો તેમ ન કરતાં ફક્ત સારાનોજ

અનુભવ લો છો તેથી તેનાથી ઉલટું જે ખરાબ તેનો અનુભવ આપોઆપ આવે છે; પરંતુ તે સારાં માટેજ હોવાને લીધે દુઃખ-રૂપની કલ્પના પણ ત્યાં કરવી નહીં.

કોઈપણ ગરીબ પતિવ્રતા બાઈ હોય છે, તે ગમે તેવી ખરાબ જણસ પોતાના ઘરમાં હોય તો પણ તે તેનો ગમે તે એક ઉત્તમ પદાર્થ બનાવી પોતાના પતિને ખવડાવે છે; કારણ પતિવ્રતા ધર્મ પ્રમાણે પોતાના પતિને પરમેશ્વર માનીને તેને સુખ આપવા માટે પોતાની અગવડો સહી ચાલવું એ પોતાનું કર્તવ્ય છે એમ તેની પક્કી સમજૂત હોય છે. પોતાની ગરિબીમાં સારો પદાર્થ પોતાના પરમેશ્વરને, પતિને, ક્યાંથી જમાડવો એવો વિચાર કરી ભાજનાં ડાંખળાં, અળુના દાંડા, ભાતનાં છાલાં, દાળ-માંના ડોળો વગેરે નિરૂપયોગી જણસો જે, શ્રીમંતો તેને ખરાબ ગણ્યાથી ખૂદાર ફેંકી દે છે, તે પદાર્થો તે પતિવ્રતા જે સુઅહિણી છે તે લે છે અને પોતાના પતિને સાડું ખવડાવવાને માટે તેનો તે ઉત્તમ પદાર્થ તૈયાર કરે છે. શ્રીમંત લોકો સારા પદાર્થોને સારા બનાવી ખાય છે, પરંતુ સુઅહિણી હોય છે તે ખરાબને સારા સ્વાદિષ્ટ કરી ખવડાવે છે. કણકી કુસકી વગેરે ફેંકી દેવા જેવી ચીજોના માંડા કરી ખવડાવે છે, કુસકીના માંડા કરી ખાવાં એમ જે કહે છે તે એનેજ. આ સુઅહિણીનું કામ છે. તે બહુ સુંદર લાગે, છે તેની સામે લાડુ ઈત્યાદિકોનો પણ શું સ્વાદ ! આ ખાવાની બાબતમાં થયું. એટલાનેજ સુઅહિણી કેવી કે ? તો એમ નથી. જેટલું જેટલું ખરાબ હોય તેને સાડું કરી તેનો ઉપયોગ આપણે પોતે કરી ખીજાને પણ જે તેનો ઉપયોગ કરી આપે તેને સુઅહિણી કહેવી. એવીજ રીતનો કપડાંનો પણ પ્રકાર છે. આપણી ગરિબીમાં પતિને ત્રાસ થાય નહિં માટે તે સાધ્વી પતિવ્રતા ખીજાએ ફેંકી દીધેલાં ચીથરાં ભેગાં કરી તે શીવીને તેને સારાં દેખાય એવાં બનાવી પહેરે છે. તેજ પ્રમાણે કોઈ ખરાબ બોલે તો તેના મન પર ખરાબ પરિણામ તે થવા દેતી નથી. જે ખરાબ હોય તે

બાબુ સ્વીકારી તેની ઉપર પૂર્ણ સારાં પાણાનો આરોપ કરી સારા ગુણધર્મ તેની પર લાદી તેને ખરાબ કહેવાનીજ નહીં, કારણ તે બાબુ આપોઆપ આવી છે એવો વિચાર કરી, પોતે કંઈ ન કરતાં કોઈ એની મેળે ખરાબ બોલવા માંડે, નિંદા કરવા માંડે, તો તે સારોજ છે એવી રીતે તે સુગ્રહિણી તેને સમજે છે. સારાંશ, કોઈ પણ રીતે ખરાબ જે હોય તેનો સારો ઉપયોગ કરી પતિને અને તેટલું સુખ આપવું, તેને કોઈપણ પ્રકારનો ત્રાસ ન આપવો એ પતિવ્રતાનું કર્તવ્ય છે. પતિને પરલોકનું સુખ મળે ત્યાં સુધી એક સરખો પ્રયત્ન કર્યો કરવો એનું નામ પતિવ્રતા ધર્મ. આપણે પણ ખરાબને ખરાબ ન કહેવું. કારણ તે આપોઆપ આવ્યું છે. એવો વિચાર કરી ચીથરાં, કણકી છાલાં, ભાજના ડાંખળાં વગેરે બળરમાંથી ખરીદી કરી બગજબરીથી આણવાં નહીં પણ આપો-આપ જે આવ્યાં છે તેને સારાં કહી ખાવા લાગીએ તો આપણું સાફજ થશે.

જગત્માં ખરાબ વસ્તુજ નથી. જે જે કંઈ આવ્યું છે તે સાફજ છે; કારણ તે આપોઆપ આવ્યું છે. એમ ઠેરવીએ એટલે સ્વાભાવિક રીતેજ સુખરૂપ અવસ્થા પણ આપોઆપ આવે છેજ. સુખરૂપનું પરિણામ તે ખરાબમાં આપોઆપ આવ્યુંજ છે. તો તેને ખરાબ કેવી રીતે કહેવું? ખરાબ વા સાફ એ માન્યતા પર છે. ત્યારે કોઈ ગાળ દે તો તેને આપણે ઉલટી ગાળ દેવી, મારવો કે નિંદા કરવી, એવી ક્રિયા આપણા તરફથી ન થતાં કોઈ ગાળ દે એટલે કરે (તો એ) તેને સારો કહેવો; સારા માટે ખરાબની ઉત્પત્તિ છે. તેથી તેને ખરાબ કહેવું એ ખાડામાં પડવા જેવું છે, તેથી કોઈ કોઈ કહે છે “ બાબા તમારી ગાળો કલ્યાણપ્રદ છે. ”

તેમને હું કહું છું “ ફક્ત મારીજ ગાળ “શિવી” (ગાળ) સારી સમજી બીજાની ગાળો ખરાબ થઈની ઉત્પત્તિ કહેશે તો મારી ગાળોનો સારો ઉપયોગ તમને થશે નહીં, આ માટે મારી ગાળો જેમ સારી સમજે છે, તેમ બધાંની એ ગાળો સારી સમજે. ”

ખરાબ શબ્દને “ શિવી ” (ગાળો) કહેવાનો વહિવટ શાસ્ત્રકારોએ પાડ્યો નથી. “ શિવી ” શબ્દની ઉત્પત્તિ “ શિવ ” શબ્દમાંથી થઈ છે. શિવ એટલે શંકર. ત્યારે “ શિવી ” ને (ગાળોને) જો ખરાબ કહીએ તો સ્વાભાવિક રીતેજ શંકરથી થયેલા ગણપતીને પણ ખરાબજ કહેવા પડશે. “ શિવ ” શબ્દમાંથી જો “ શિવી ” ની (ગાળની) ઉત્પત્તિ છે તો તેને ગાળ પણ કેમ કહેવાય ? તેને ત્રાસદાયક અથવા એવાજ અર્થનો બીજો કંઈક શબ્દ તેને બદલે વાપરવો જોઈએ. પરંતુ એ વાત ધ્યાનમાં રાખજો કે તમો જે શબ્દ વાપરશો તેનો અર્થ સારોજ નીકળશે. શિવ એટલે કલ્યાણ; “ શિવં મન્તુ ” એટલે કલ્યાણ થાવ એમ કહે છે; ત્યારે એનો અર્થ “ શિવી ” (ગાળો) મળે એમ કેમ થાય ? લોકો ગાળ દે છે તેને જો ખરાબ સ્વરૂપ આપીએ તો તેનું પરિણામ ખરાબ આવશે. આપોઆપ આવેલું જે તે શિવરૂપ છે. તેથી તેને (શિવીને=ગાળને) ખરાબ ન કહેતાં શિવરૂપ ગણવી એટલે શિવરૂપનો અર્થ જે કલ્યાણકારક તે તમને મળશે. એમ કરવું એનુંજ નામ સુગ્રહણપણું. હું પોતે એમ કરતો હતો કે ? એમ મને પૂછો, તો હું શું કરતો હતો અને શું કરતો નહોતો તે શું કહું ? તેનો કંઈ કોઈ સાક્ષિ છે કે ? જે વખતે મારી ગાંડ ઢાંકવાને કંઈ નહોતું, ત્યારે ઉકરડા શોધી ત્યાં જે ટુકડા મળ્યા તેને ગાંઠ વગેરે વાળી ગાંડ ઢાંકતો હતો. ગાંડને ઢાંકવા તો કંઈ જોઈએને ? લોકો આપણી ગાંડ જોશે એ શરમ સહોદિત રહે છે. એવીજ એક વખતે, ઉકરડો શોધતો હતો તે વખતે એક કંતાણનો ટુકડો જેની પર હથેલું ઓકેલું હતું તે મળ્યો. પછી તે પર કોઈ કોલેરાનો રોગી હથેલો હતો કે શું તે કોણ જાણે ? રોગીનાં ગંદાં કપડાં જો સારાં, વગર ફાટેલાં હોય, તો તેને ધોઈ લંગી વગેરે લોકો વાપરે છે. પણ ફાટેલાં કપડાં કોણ લઈ જાય ? ઘરના લોકો તેને ઉકરડામાં ફેંકી દે છે. એવા ફેંકી દીધેલામાંથીજ એક ટુકડો મને મળ્યો, અને તે મેં લીધો. આ જોઈ એક જણે મને કહ્યું “ અરે તે આબરી માણસનો ગંદો ફેંકી દીધેલો કડકો

શામાટે લો છો ? ” પરંતુ તે તરફ લક્ષ ન આપતાં તે લઈ લેંડી ઉપર (શિરડી પાસે એક બેઠેજો છે તેનું નામ લેંડી), જઈ તે ટુકડો પાણીમાં ધોયો અને સૂકવીને ઘણાં દિવસ મેં તે વાપર્યો; પરંતુ મને કદી તેની સુગ આવી નહીં. એમ તમો પણ કરો એમ હું કેવી રીતે કહું ? પરંતુ જેનું આમ થાય તે સારો થયો એમ હું કહીશ. પરંતુ તમારાં સારાં કપડાં છોડો અને આવું મારી પેઠે તમો પણ કરો એવો હુકમ કરનાર હું કોણ ?

ખરાબનું સાડું કરવાનું સુગ્રહણપણું સ્ત્રીઓમાં હોય છે તો તમે પણ સ્ત્રીજ થયા કે ? એમ પૂછો તો હું કહું છું “ હા ”. તમો સ્ત્રીને ખરાબ સમજો છો તેથી, હું સ્ત્રીપણું લઈ, ખરાબને આધારે સારો અનુભવ લઈ, તેને આધારે હું તે પરમ પુરૂષનો અનુભવ લેઉં છું. આપણને પૂર્ણ સ્ત્રીપણું આવે એટલે તે પરમ પુરૂષ આપણો ઉપભોગ લે છે. ઉપભોગ લેવો એ સ્ત્રીનું કામ નથી, પુરૂષનું છે. જુની રીત એવી છે કે આખો દિવસ પતિપત્ની એકકેના તરફ જોતાં પણ નથી. સ્ત્રી જાત જે છે તે પોતાની મેજે કોઈપણ વખતે પુરૂષના ઉપભોગ માટે પ્રવૃત્ત થતી નથી; કેટલાક પ્રદેશમાં સ્ત્રીઓ પતિનું મુખાવલોકન કદીજ કરતી નથી એમ સાંભળવામાં છે. ગાય કોઈપણ દિવસે બળદની પાછળ પડતી નથી; પણ બળદ ફક્ત ગાયની પૂઠે પડે છે. સ્ત્રીઓ ગાય જેવી હોય છે એમ કહેવાનો વહિવટ છે. જે ગાયના જેવી રહે તેજ સ્ત્રી. તેણે હંમેશા પતિનાં ઉપભોગ્ય બનવું જોઈએ. એટલે દાગદાગિના માટે, ખાવાપીવા માટે, સારાં સારાં લુગડાં ચોળી માટે, વગેરે કોઈપણ ચીજ માટે પતિને પોતાનો ઉપભોગ્ય બનાવવો નહીં. સ્ત્રીએ જો પોતાના પતિને ઉપભોગ્ય બનાવવોજ હોય તો તેની સેવા કરવા માટે સેવા ધર્મને રૂપે તેને પોતાનો ઉપભોગ્ય બનાવવો. આપણો ઉપભોગ લેનારો પરમેશ્વર અવસ્થામાં હોવો જોઈએ તેથી સ્ત્રીઓએ પતિને પરમેશ્વર કહેવાનો વહિવટ છે અને તેણે પણ પરમેશ્વર અવસ્થામાંજ રહેવું (હોવું) જોઈએ. એટલે સ્ત્રી તેની ઉપભોગ્ય હોવાને લીધે તે પણ પરમેશ્વર અવ-

સ્થામાં જાય. આપણે જો ઉપર ચહુડવું હોય તો ઉપર જો હોય તેણે આપણું ગ્રહણ કરવું જોઈએ; તેથી આપણે તેના ઉપલોગ્ય થવું જોઈએ. સ્ત્રી જો પુરૂષનો ઉપલોગ લેવાનો પોતાની મેળે પ્રયત્ન કરે તો તેના સ્ત્રીપણને કમીપણું આવશે. વ્યવહારમાં જેને તમો સ્ત્રી કહો છો તે ઉપલોગ લેવાને કદીજ પ્રવૃત્ત થતી નથી; પરંતુ જેને તમો પુરૂષ કહો છો તે ફક્ત ઉપલોગ લેવાને પ્રવૃત્ત થાય છે. ખરી રીતે તમો પુરૂષ ન હોતાં સ્ત્રી છો અને જેને તમો સ્ત્રી સમજો છો તે સ્ત્રી નથી, પુરૂષ છે. તમો તમારી જાતને પુરૂષ કહેવડાવી લો છો, પરંતુ સ્ત્રીત્વના ગુણ ધર્મો તમારામાં છે. તેથી તમો ગમે તેટલા તમારી જાતને પુરૂષ કહેવડાવી લો તો પણ ખરી રીતે તો તમો સ્ત્રીજ છો.

મૂળારંભમાં શું છે અને આખરે શું છે એનું પૃથક્કરણ (Analyse) કરતાં સ્ત્રીત્વના ગુણધર્મો તમારામાં છે એમ દેખાઈ આવે છે. જેને તમો સ્ત્રી કહો છો ત્યાં

પુરૂષ અને સ્ત્રી સ્ત્રીત્વના ગુણધર્મોજ નથી. તેથી ઉપલોકતાની શબ્દની વ્યાખ્યા. અવસ્થા જેની હોય તેને સ્ત્રી અને ઉપલોગ્ય અવસ્થામાં હોય તેને પુરૂષ કહો કે ફાવે

તે કહો. આરંભમાં એકજ વસ્તુ ઉત્પન્ન થઈ અને તેમાંથીજ પછી અનેક વસ્તુ નિર્માણ થઈ છે; તેને પુરૂષ કહો કે ગમે તે કહો. આરંભમાં જે સ્ત્રી ઉત્પન્ન થઈ તેને આગળ ઉપર પોતાનું અસ્તિત્વ કાયમ રાખવા માટે ઉપલોગની જરૂર પડી. તેથી મૂળમાં જે એકજ એક અનંત જેમાંથી આની ઉત્પત્તિ થઈ તે અનંતનેજ આણે પોતાનું ઉપલોગ્ય બનાવ્યું અને પોતે ઉપલોકિત બની અને એ ઉપલોકિત બની. એમાંથી ઉપલોગના ગુણધર્મ ઉપલોગ્યમાં આવ્યા, અને એમ થતાં થતાં સત્વ, રજ, તમ એ ગુણો ઉપલોકતામાં પૂર્ણપણે આવ્યા, તેથી તે થઈ સ્ત્રી. જેનામાં એ ગુણધર્મ પૂર્ણ નથી તેને સ્ત્રી કેમ કહેવાય ? ત્યારે શું તેને પુરૂષ કહેવો ? તો ફાવે તે કહો. પ્રકૃતિમાં જેની વસ્તી તે પુરૂષ. મૂળ પ્રકૃતિમાં તમો (સ્ત્રી-પુરૂષ) છો તેથી બેઉ પુરૂષ છો. પરંતુ બે પુરૂષ હોય તો

જગત્નો વ્યવહાર ચાલતો નથી તેથી ઉપરના ત્રણે ગુણો જેમાં હોય ત્યાં સ્ત્રીત્વ. પુરૂષ શબ્દ વડે કંઈપણ ગુણધર્મો સમજવામાં આવતા નથી. પ્રકૃતિમાં ગોંધાયેલો તે પુરૂષ.

પુરિ શેને સઃ પુરુષઃ ॥

પુરિ એટલે આકાર અને તે આકારમાં જે શેને એટલે સુતો છે અથવા તો જે તેમાં વસ્તી કરી રહ્યો છે તે પુરૂષ. જેમ આંખાનું ક્ષણ અને તેમાં હોય તે રસ. તે રસ ઉપભોગ્ય; તે કંઈ કૃતિ કરતો નથી. શેને એટલે નિદ્રિત, સ્વસ્થ ઉંઘ લે છે અને કંઈ ક્રિયા ન કરતો હોઈ અંદર (ક્ષણમાં) ગોંધાઈ રહ્યો છે, તેને પુરૂષ કહેવો, અને જે ખાય છે, પીએ છે, ઉપભોગ લે છે, તેને કહેવી પ્રકૃતિ. અર્થાત્ ળધા ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર પ્રકૃતિના છે.

પ્રકૃત્યૈવ* ચ કર્માણિ ક્રિયમાણાનિ સર્વશઃ ॥

પ્રકૃતિનો સર્વ ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર ઈયો છે. તે શું ત્યારે ઉંઘતો થોડોજ પડી રહે છે? ક્રિયા કર્તૃત્વને સત્વ, રજ, તમ એ ત્રણે ગુણો જોઈએ. એક ગુણ હોય તો તેમાં કમી વધુ પ્રમાણમાં ખાકીના ગુણો છે જ. જ્યાં ત્રણે ગુણો ક્રિયા કરે છે ત્યાં સ્ત્રીત્વ આવે છે. સ્ત્રીઓ શો વ્યવહાર કરે છે? કામ ક્રોધાદિ વૃત્તિ ધારણ કરી સ્ત્રીઓ ઉપદવ્યાપ (જન્નગ) કરે છે કે?

સુખ દુઃખની કારણભૂત પુણ્ય પાપાત્મક ક્રિયા તમોજ કરે છે; માટે સ્ત્રીપણનો વારો તમારી પર સ્ત્રીત્વ લેવાની જરૂર આવતો હોય એમ જણાય છે. બળબળ-રીથી પુરૂષપણનો આરોપ તમો તમારી તરફ લેશો તો કેમ શક્ય થાય? પુરૂષ હો તો પત્થર જેવા અથવા ક્ષણ જેવા પુરીમાં એટલે આકારમાં શેને એટલે સુતેલાંનો અનુભવ લો, એટલે તમો પુરૂષ. તમોએ ખોટું પુરૂષત્વ તમારામાં કાયમ રાખ્યું અને સ્ત્રીત્વનો અંગીકાર ન કર્યો તો પરમ પુરૂષની પ્રાપ્તિ તમને પ્તી પણ જ્ઞાન નથી

પુરુષા નહિ જાનન્તિ પુરુષસ્ય પદામ્બુજમ્ ।
અબલેકૈવ પ્રબલા પ્રબલાયાઃ પ્રઘાતિની ॥

પુરુષત્વનો ખોટો આરોપ લઈ ખેઠેલા જે, તેમને પરમ પુરુષની જાણ કદીજ થવાની નથી. ખોટું આવેલું પુરુષપણું છોડશો અને ખરી સ્ત્રીત્વની જાણ તમો તમારી જાતને કરી આપશો, તે વખતે તમને પરમપુરુષની પ્રાપ્તિ થશે. આપણે ઉપભોગ્ય થઈ તે પરમપુરુષને આપણે ઉપભોગ આપવો હોય તો આપણામાં સ્ત્રીત્વ આવવું જોઈએ; તે વગર તેનાથી આપણે ઉપભોગ લઈ શકાતો નથી. આપણામાંના ત્રણે ગુણો જ્યારે આપણી તરફથી પરમેશ્વરને અર્પણ કરવામાં આવશે ત્યારે તેને લીધે તે પરમપુરુષ આપણે ઉપભોગ લઈ શકશે. આ ઉપરથી ત્રણે ગુણો પૂર્ણ હોવાને લીધે જે ખરી સ્ત્રી છે તેનેજ ઉપભોગ લેવાનો અધિકાર છે. પણ પરમાત્મા પરમેશ્વર જે પૂર્ણ છે તેનામાં તો ત્રણ ગુણ ટકતા નથી, કારણ તે ત્રિગુણાતીત છે; તો તે ઉપભોક્તા કેવી રીતે બને ? એમ પૂછો તો આપણામાં જે ત્રિગુણાત્મક ખરી સ્ત્રીની અવસ્થા છે તે તેને અર્પણ કરીએ એટલે ખરું સ્ત્રીત્વ તેને આવી તે બને છે ઉપભોક્તા અને આપણે બનીએ છીએ ઉપભોગ્ય. આવી રીતે આપણેજ બનાવેલો ઉપભોક્તા જે પરમેશ્વર તેનાથી આપણે ઉપભોગ લેવાઈ તેની સાથે આપણે ઐક્યભાવ થઈ જાય છે અને આપણે આપેલા ત્રણે ગુણો તે પરમાત્મામાં ટકતા ન હોવાથી તે પછી તેમાંજ લીન થઈ જાય છે; એટલે ત્રિગુણાતીત અવસ્થા પરમાત્માની જેવી હોય છે તેવીજ ઐક્યભાવ રૂપે આપણી પણ થઈ જાય છે. અને પછી આનંદજ આનંદ. એવી સ્થિતિ થવાને એટલે તે પરમપુરુષ આપણે ઉપભોગ લઈ શકે એટલા માટે, પુરુષે બ્રહ્મચર્ય સ્વીકારી, તપ કરી, પોતાનામાં સ્ત્રીત્વ લાવવાને, પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જન્મોજન્મ પુરુષપણાનું અભિમાન ધારણ કર્યું છે તે જવા માટે બ્રહ્મચર્ય ધારણ કરવાની જરૂર છે. તે ધારણ કરીએ એટલે આપણામાંના ત્રણે ગુણો પરમાત્મામાં જાય છે અને આપણામાં ખોટા પુરુષપણાનો આપણને અનુભવ ન

આવતાં આપણે ઉપભોજ્ય છીએ તે સંબંધ વડે વ્યવહારમાંના સ્ત્રીત્વ જેવો આપણને અનુભવ આવે છે. સ્ત્રીઓને દાઢી મૂછ હોય છે કે ? નીચેની ઇન્દ્રિ તેની વધી (લાંબી) હોય છે કે ? જડપણું, કઠણપણું વગેરે સ્ત્રીઓમાં કમી છે. તેમનામાં ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર નથી. તમારામાં ક્રજા તે છે; તેથી પ્રકૃતિધર્મ તેમનામાં નથી અને તમારામાં તે છે. ત્યારે તેમને સ્ત્રીઓ કહેવી કે તમને તેનો વિચાર તમેજ તમારી મેળે કરો. સ્ત્રી પ્રકૃતિના ગુણ ધર્મો તમારામાં મળી આવે છે, તે કહાડી ભોજ્યરૂપે વ્યવહારનાં સ્ત્રીત્વનો, એટલે ક્રિયા કર્તૃત્વ રહિત અવસ્થાનો, સ્વીકાર કરી તે પ્રકૃતિને આધારે સુખાનુભવ લેવો હોય તો, પ્રકૃતિના જે સત્ત્વ રજ્જ્વિક ગુણધર્મો તે પૂર્ણપણે પરમાત્માને આપી, આ ત્રણે ગુણોને આધારે પરમાત્માને ઉપભોક્તા બનાવવો પડે છે. ઉપભોજ્ય વસ્તુ ક્રિયા કર્તૃત્વ રહિત હોય છે.

ઉપભોક્તા પણ સ્ત્રીજ, ઉપભોજ્ય પણ સ્ત્રીજ. ઉપભોક્તા

એટલે ત્રણે ગુણો વડે પૂર્ણ જે મૂળમાં

ખરી અને ખોટી સ્ત્રી છે, તે ખરી સ્ત્રી, અને ત્રણગુણોમાં

સ્ત્રી પુરૂષ અવસ્થા પૂર્ણ નહિ એવી ઉપભોજ્ય અવસ્થાની,

વ્યવહારની સ્ત્રી, તે ખોટી સ્ત્રી. જેઉ સ્ત્રી-

ઓજ છે અને આ જેઉ અવસ્થામાં પ્રકૃતિઓ એટલે આકારો છે.

આકાર એટલે પુરી. આ પુરીમાં પરમાત્માની વસ્તી છે; તેથી જેઉ

પુરૂષ. પરંતુ આપણે જે ત્રણ ગુણોથી પૂર્ણ થયેલી ખરી સ્ત્રી-

પ્રકૃતિ આપણામાં છે તેને આધારે વ્યવહારની સ્ત્રી જાતિને ઉપ

ભોજ્ય બનાવી આપણે ખોટાં પુરૂષપણાના અભિમાનથી તેના ઉપભોક્તા

બનીએ છીએ. ખરી રીતે મૂળ પ્રકૃતિના એટલે ખરી સ્ત્રીના સર્વ

ગુણધર્મો પોતાની પર લઈ આપણે ફાવે તેવા ક્રિયા કર્તૃત્વના વ્યવહાર

કરીએ છીએ. કારણ આપણેજ તે મૂળ પ્રકૃતિ એટલે ખરી સ્ત્રી

છીએ. પરંતુ પ્રકૃતિ એ સ્ત્રીજાતી હોઈ તે નામ ખરાબ

છે એમ ઠ્યું હોવાથી તે અમે નથી; એટલે જાણે કે પ્રકૃતિ-

અવસ્થામાં આપણે નથીજ એવો ખોટો ડાળ કરી અને તે ખોટાં

પુરૂષપણાનું અભિમાન ધરી આપણેજ બનાવેલાં ઉપલોચ્યને સ્વ નામ આપી આપણે તેના ઉપલોકતા બનીએ છીએ. ખરી પુરૂષ-અવસ્થા એટલે પ્રકૃતિનો આકાર અને તે આકારમાં જોતે એટલે સૂતેલાં, સ્વસ્થ રહેનારાં શુદ્ધ સત્નો વાસ. એટલે ખરી સ્ત્રી-પ્રકૃતિ, પણ તે પોતે ગુણ ધર્મરહિત થાય એટલે તેને ખરી કન્યા અથવા ખરો પુરૂષ કહો, તે એકજ છે. યોગી સત્પુરૂષ જે હોય છે તે તે અવસ્થાનો ઉપલોગ મનુષ્ય અવસ્થામાં હોય તે દરમ્યાનજ લેવા માટે એટલે કે તે પરમપુરૂષ પરમાત્માને પોતાનો ઉપલોગ આપવા માટે વ્યવહારિક સ્ત્રી અવસ્થા એટલે ઉપલોચ્ય અવસ્થા પોતાની પર લે છે. તમો જાતિથી ઉપલોચ્ય હોઈ તે વિસરી જઈ ઉપલોકતાનો ખોટો આરોપ તમો તમારી પર કરી લો છો, તે અભિમાન તમો ધરો છો એટલે પ્રકૃતિનો આરોપ તમો તે જોતે ઉપર કરો છો. તે જો સ્ત્રી હોય તો તમારે તો જોતે (પુરૂષ) એટલે સ્વસ્થ હોવું જોઈએ. પણ તમો એમ ઈચ્છતા નથી; મૂળ આરંભની અવસ્થામાં એવાજ તો તમે છો.

આ ઉપરથી શું સાબીત થયું કે તમોજ ખરાખરા પુરૂષ એટલે ઉપલોચ્ય છો. તમો પોતેજ ઉપલોચ્ય હોવાને લીધે ઉપલોચ્યની શોધ ન કરતાં તમારે ઉપલોકતાની શોધ કરવી જોઈએ. પરંતુ તમો તમારી આ ઉપલોચ્ય અવસ્થાને વિસરી જઈ ખોટાં પુરૂષપણાનો આરોપ તમો તમારી પર લઈ બેઠા છો અને ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર કરી ઉપલોકતાપણ તમારી પર લીધાથી લોચ્ય-વસ્તુ તમો શોધ્યાં કરો છો. તેથી તમને લોચ્ય મળે તે માટે તે પરમાત્માને પોતાને વ્યવહારમાંનાં ખોટાં સ્ત્રીરૂપવડે વા, ખીજી લોચ્ય વિષય વસ્તુને રૂપે ઉપલોચ્ય બની તમારી સામે આવવાની જરૂર પડે છે. એટલાજ માટે યોગી પુરૂષ જે છે તે વ્યવહારની પુરૂષ-અવસ્થામાં હોઈ તે શુદ્ધ બ્રહ્માનંદનો ઉપલોગ લેવા માટે અને પરમાત્માને પોતાનો ઉપલોગ આપવા માટે ક્રિયા કર્તૃત્વ-રહિત ખરી અથવા વ્યવહારિક સ્ત્રી-અવસ્થાના ગુણધર્મવડે ઉપ-

લોચ્ય અવસ્થા પોતાનામાં લાવે છે. એટલે તેમના ઉપલોગ માટે પરમાત્માને ઉપલોકતા બનવુંજ પડે છે. પછી પરમાત્મા તે યોગીનો ઉપલોગ લે એટલે તે બેઉનું ઐક્ય થાય છે એવી રીતે એકવાર થયું એટલે પછી તેની ઇચ્છાથી પરસ્પર વારાફરતી ફાવે તો અને ફાવે ત્યારે ઉપલોચ્ય અથવા ઉપલોકતા બની તેઓ નિરંતર રહી શકે છે.

તેથી તત્ત્વવેત્તાઓએ કહ્યું કે તમો શાંત રહો. મનને સ્થિરતા લાવો. જોતે એટલે સુતેલાંનો ગુણ લાવો. પછી જેટલું સુતેલાંપણું તમારામાં આવે તેટલા તમારા પ્રકૃતિધર્મો જશે એટલે તમારું ખોટું પુરૂષપણું ખરું કરી લેવાની શક્તિ તમારામાંજ આવશે. ખરું પુરૂષપણું એટલેજ પરમ-પુરૂષપણું એટલેજ ઉપલોચ્ય અવસ્થા. તે અવસ્થા આવે એટલે તમારામાં હોય છે તે પ્રકૃતિધર્મો તે શુદ્ધ પરબ્રહ્મમાં (જે સ્થિર છે તેમાં) બાય છે અને ત્યાં ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર શરૂ થઈ તે બને છે ઉપલોકતા અને તેની મારફતે તમને આયતો અને અનંતકાળ સુધી બ્રહ્માનંદ મળે છે. એક તો આમ થવું જોઈએ અથવા જો તમો તમારું ખોટું પુરૂષપણું હાંકી કહાડો અને ત્રણે ગુણો સહિત ક્રિયાકર્તૃત્વ સહિત એવી જે તમારી મૂળ પ્રકૃતિ એટલે ખરી સ્ત્રી અવસ્થા, એટલે ખરું ઉપલોકતાપણું તે જો તમારી પાસે આવે તો તેનું પણ પરિણામ હમણાં કહ્યા પ્રમાણેજ થાય છે.

તમોને ઇશ્વરે ઉપલોકતા કર્યા છે અને આપણે પોતે ચલનવલન રહિત ઉપલોચ્ય વસ્તુ બન્યા. વેંગણુ, ચોખા, કેરી વગેરે ઉપલોચ્ય વસ્તુ છે. કેરી અથવા વેંગણુ સમારતી વખતે ક્યાંઈ નાસી બાય છે કે? ચલનવલન રહિત તેમની સ્થિતિ હોય છે. તેથી તે ઉપલોચ્ય. ઉપલોચ્યમાં પ્રકૃતિધર્મ (સ્ત્રીધર્મ) નથી હોતા. પ્રકૃતિધર્મ જેમાં હોય તે ઉપલોકતા. પરમેશ્વર કહે છે “મેં તમને ઉપલોકતા કર્યા અને હું તમારું ઉપલોચ્ય થયો. મને ચીરો, મારો, ગમે તે કરો ! ઇશ્વરે એની બાબત ઉપલોચ્ય જેવી બનાવી, એટલે કે ત્રણે ગુણો પોતાનામાં રાખી મૂક્યા નથી. ગુણો નથી તેથી તે ઉપલોચ્ય વસ્તુ છે. તમને મોટા કરી તમારે

ઉપલોગ લેવા માટે, તમારે સુખી થવા માટે, તમને ઉપલોકતા બનાવ્યા. એટલે કે તમારે તમારી જાતને સ્ત્રી કહેવડાવી લેવી જોઈએ, અને તેના ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહારાદિ તમારી ઉપર લેવા જોઈએ. તમો ખોટું પુરૂષપણું છોડો એટલે ખરું સ્ત્રીત્વ તમારામાં છેજ. સ્ત્રી ઉપલોકતી છે. પુરૂષ ઉપલોકતા નથી. ત્યારે પુરૂષ શબ્દની વ્યાખ્યા મૂળ જે રીતે અવસ્થા છે ત્યાં લાગુ પડે છે. જેને કેવળ છે. ઈશ્વરે પોતે મૂળ અવસ્થાની ઉપલોગ્યતા સ્વીકારી ઉપલોકતાપણું તમને આપ્યું છે તે ન લેતાં જો મારી પેઠેજ ઉપલોગ્ય પણું તમારી પર લેશો તો હું ઉપલોકતા થાઉં છું એમ પરમેશ્વર કહે છે.

હું અનંત, પરમાનંદરૂપ છું, તે મારા ઉપલોગ માટે સર્વ પ્રકારના ઉપલોકતાની શક્તિ તને આપી છે છતાં તું સાંભળતો નથી અને ખરા ઉપલોગ્ય થવા માટે પણ તું તૈયાર નથી. તારી સામે પંચ-પદ્માન્તનો ખુમચો મૂક્યો હોવા છતાં તું તેનો ઉપલોગ લેતો નથી અને ખોટાં ખોટાંમાંજ ઘૂસે છે અને મને પણ ખોટાં ખોટાંમાંજ નાંખે છે. તમારાં ખોટાં પુરૂષપણાને લીધે તમો ખરા ઉપલોકતા હોવા છતાં ખોટા ઉપલોકતા થયા તેથી વ્યવહારની સ્ત્રી વર્ગે ખોટી વિષય વસ્તુરૂપે ખોટુંજ ઉપલોગ્ય મારે બનવું પડ્યું. ખોટું પુરૂષપણું એટલે ખોટું ઉપલોગ્ય; તે તમોએ તમારા શરીર પર લાદ્યું છે તેથી તે ખોટા ઉપલોગ માટે એટલે તમારા શરીરના ઉપલોગ માટે યમરૂપે મારે ખોટાજ ઉપલોકતા બનવું પડ્યું. ખટ્ટી કરણી થયાં શિવાય કેમ રહે? તેથી પ્રસંગ આવે કે હું તમને એટલે તમારા શરીરને ખાઉં છું. તમારીજ કરણી તમને નડે છે. પરંતુ ખોટું પુરૂષપણું છોડી તમો જો મને ખાશો તો હું અનંત છું, મારો નાશ નથી. હું નિરંતર છું. તેથી તું જો ઉપલોકતા થાય તો તું પણ નિરંતર બનીશ. ઉપલોગ્ય ક્યાંઈ મારતું હશે કે? પરંતુ ખોટું પુરૂષપણું તેં તારા શરીર પર લાદ્યું, મને તેનો ઉપલોકતા બનાવ્યો તેથી તારા શરીરનો નાશ મારે યમરૂપે કરવો પડે છે. તમો શરીરને પુરૂષ એટલે ઉપલોગ્ય કહો છો. જે

ખોટું પુરૂષપાણું ખોટું ઉપભોગ્યપાણું લઈ લીધું છે તે નખશિખાંત શરીર માદ્ય અને ખંડાર જે છે, જેને તમોએ ઉપભોગ્ય ઠેરવ્યું છે, જે સ્થિતિને તમો પુરૂષ કહો છો તેનેજ હું ખાઈશ. બધાનેજ બે પુરૂષ કહેશે તો બધાનેજ ખાઈશ. પણ તમો આત્માને પુરૂષ કહેતા નથી, શરીરના આકારને પુરૂષ કહો છો. શરીરને દાદીમૂછ આવ્યાં છે તેથી તેને પુરૂષ કહો છો; પણ તે ખરું નથી. શરીરના આકારમાં વાસ કરી જે સ્વસ્થ છે તજ ખરો પુરૂષ. ઘરના માલીકનું નામ ઘરને કોઈ આપે છે કે? પરંતુ તમે તો તમારા શરીરના માલીકનું નામ પુરૂષ છે છતાં તે તેને ન આપતાં શરીરને આપો છો. તેથી હું તેને ખાઉં છું. જીવને અથવા આત્માને ખાઉં છું કે? તમોએ જીવને ઉપભોક્તા કરી મૂક્યો. તેથી તે ખાઈ શકાતો નથી અને તેથી તે જીવ ફરી ફરી જન્મે છે.

મારા બોલવાની આ સંપ્રીયલ છુટી છે. તે હવે ઠેઠ સુધી પહોંચશે ત્યારે થોભશે. વચ્ચેજ બે થોભે તો રસ જતો રહે. એક વાર ઘડી લાગી નથી ત્યાં સુધીમાં જે કહેવાય તે ખરું. મારે હાલનું આ લાપણુ પશુચર સુધી લઈ જવું છે. યજ્ઞમાં પશુ મારવાં કે નહીં તે ઠરાવીએ ત્યાં સુધીમાં શું શું નીકળે છે તે જોઈએ.

પુરૂષ-પ્રકૃતિ અને સ્ત્રી-પ્રકૃતિનો નિકાલ થયો. તેનું પિષ્ટ પેશણ કરવાનું અથવા તેનો સંશય લેવાનું કારણ નથી. તે પરમ પુરૂષ કહે છે, શરીરને તમો ખોટું પુરૂષપાણું આપી યમના ઉપભોગ્ય થઈ પડ્યા તે બદલ મને ખરાબ લાગે છે. હું તો પહેલેથી ઉપભોગ્ય અવસ્થામાં છું, પરંતુ તમોએ આ શરીર માટેજ ઉપભોક્તાપણું મને આપ્યું, તેથી તેટલા માટેજ યમરૂપે કાળરૂપે મારે ઉપભોક્તા બનવું પડ્યું, હું મારી મેળે બન્યો નથી, તેટલા માટે યમલોક તમેજ બનાવ્યો અને તે માટે યમરાજની ખોટીજ ઓફીસ બનાવી અવાઢવ્ય અને ફેગટની લાંબગડ મારે કરવી પડી. હું આ લાંબગડથી કંટાળ્યો છું. હું ખરોખર “જોતે” એ અવસ્થાનો હોઈ તમો કેટલોએ ઉપભોગ લો તો પણ મારામાં ફેરબદલ થતો નથી, એટલે મારી “જોતે” અવસ્થાનો લાંબ થતો નથી, આવી રીતે

તમે અને હું બેઉં સુખી છીએ છતાં શા માટે આ ભાંજગડ કરો છો? ખાલી મ્હોઢેથીજ તમારી જાતને પુરૂષ કહેવડાવી લઈ તે ખરો ન કરી બતાવતાં હોયો જન્મથી ‘અમે પુરૂષ અમે પુરૂષ’ એમ કહેતા બેઠા. ઠીક, એવો ખોટો આરોપ લેવાને મૂળમાં કંઈ આધાર છે કે ? તો નથી. મૂળમાં સત્વ રજ્જિ ગુણધર્મ લઈ પ્રકૃતિ પ્રકટ થઈ. તે કેમ પ્રકટ થઈ એ પુષ્કળ પ્રકારે અને ઘણીએ વખતે બોલાઈ ગયુંજ છે. જેમ પાણીમાં બેતું કુતરું વાછોકરું. તેમાં પડેલાં પ્રતિબિંબને પોતાનીજ હાલગ્યાલને લીધે તે પડેલું પ્રતિબિંબ છે એમ ન સમજી તે ખરુંજ છે એમ ધારે છે; તેવીજ રીતે પોતાનાજ પ્રતિબિંબ ને ખરું સમજી તે પ્રતિબિંબનેજ સ્ત્રી કહેવા માંડ્યો. આતો તે પ્રકૃતિનો ક્રિયા કર્તૃત્વવ્યવહારજ છે અને તે પણ તે પ્રકૃતિએજ કર્યો, કોઈપણ ક્રિયાનું પરિણામ તે ક્રિયા કરતી વખતે જે ગુણ વધારે હોય તે (ગુણ) પ્રમાણેજ તે દેખાડે. તે પ્રમાણે વસ્તુતઃ તે શુદ્ધ અવસ્થા હોઈ પ્રતિબિંબરૂપે પ્રકૃતિ ધર્મ તેને આવ્યો છે. આ વ્યવહાર તમેગુણનો થયો છે. પ્રતિબિંબ પડતી વખતે જેવો તે પ્રકૃતિધર્મ હોય તે પ્રમાણે તેનાં પડેલાં પ્રતિબિંબનેજ ખરું માને છે. પ્રકૃતિ ત્રિગુણાત્મક છે. તેથી તે કંહે તેજ તેને ખરું લાગશે. સત્વગુણ ખરો દેખાડવાની અને તમેગુણ ખોટો દેખાડવાની, એવી મૂળમાંજ ભાંજગડ છે. પુરૂષનેજ સ્ત્રી કહેવામાં આવી અને તે પ્રકૃતિએજ કહ્યું. ખોટો આરોપ કર્યો એ પણ ક્રિયાજ છે ને ? તમેગુણનો અંગીકાર કરી તે ખોટો આરોપ કર્યો અને સત્વનો અંગીકાર કરી તે ખોટાનેજ ખરું ઠરાવ્યું તે પણ તેણેજ ઠેરવ્યું. મૂળમાંજ એવું એ ઉલટું સુલટું છે. તેથી એ જગ અનાદિકાળથી આવું છે. એ પણ પ્રકૃતિ ધર્મજ છે.

विपरित करणी होय जरी विपरित भरणी तशीच ती होय ।

परि जी सद्विपरीता सदगुरुकृपेविना न ती होय ॥

જો થઈ વિપરીત કરણી, થાય તેવી વિપરીત ભરણી
પણ જે સદ્વિપરીતા, થતી ન તે સદ્ગુરુ કૃપા વિના.

ધર્મી નિયમિત વ્યવસ્થાથી ઉલટા ન ચાલવું.

તમે તમારી જાતને જે પુરૂષ કહાવો છો તે પુરૂષત્વનો ખરો અનુભવ સ્ત્રીત્વ સ્વીકાર્યાં શિવાય તમોને આવવો શક્ય નથી.

સ્ત્રીઓને પણ પુરૂષત્વનો સ્વીકાર કર્યા પરમેશ્વરી અવસ્થાના શિવાય ખરાં સ્ત્રીત્વનો અનુભવ આવશે અનુભવ માટે નહીં. તમોએ સ્ત્રી એ ઉપલોચ્ય વસ્તુ ઉલટવું જોઈએ છે એમ ઠેરવ્યું છે, તેના કરતાં તે પરમ પુરૂષ છે એમ ઠેરવો. આજે

હું નહીં કહું તો પણ અનાયાસે એ ક્રિયા થઈ જ રહી છે. તમે પુછશો કે અમારી શી ગતિ થશે ? તો, હું તે કહી, યોગીઓની ગુપ્ત વાત, ઢાંકેલી મૂઠી ઉઘાડી કરી દેખાડું કે ? એકંદર શું તો ઉલટા થવું જોઈએ. “फकीरकी रीतहि उलटी, नाथाच्या घरची उलटीच खूण, पाण्डाला लागली मोठी तहान.” (“પ્રકીરની રીત ઉલટી” “નાથના ઘરની ઉલટી નીશાની, પાણીને લાગી ખૂણ તૃષા”) એ ઉપરથી કોઈ એમ કહે કે “એમ જો છે તો અમે ઉલટી રીતે ચાલીશું. જોડા ખેરી જમવા બેસીશું; દેવપૂજામાં ખાસડાં મૂકીશું” એના જવાબમાં હું કહું છું કે તમારે જો તેમ કરવું હોય તો ખુશીથી કરો. પરંતુ એવી એકાદ બે ચીજ કરી બાકીનું શું કરશો ? જેમ કરશો તેમ ભરશો. પરંતુ એટલી વાત ખરી કે ઉલટાનું સુલટું અથવા જોઈએ તો એમ કહો કે સુલટાનું ઉલટું થવું જોઈએ.

“પણ જે સદ્વિપરીતા, થતી ન તે સદ્ગુરૂ કૃપા વિના” મૂળમાંના ઉલટા સુલટાપણાનો જ્યારે પૂર્ણ અનુભવ લઈ શકાય, એવી અવસ્થા જ્યારે થશે, ત્યારેજ ખરી ગમ્મત અનુભવમાં આવશે. એ હું મારી ગાંઠનું કહેતો નથી, મૂળમાં જે છે તેજ હું ખોલી રહ્યો છું. ઉલટાપણાની અવસ્થાનો અનુભવ સદ્ગુરૂ કૃપા વગર આવતો નથી. નાગી અવસ્થાનો, પરમેશ્વરી અવસ્થાનો અનુભવ આવવા માટે ઉલટવું જોઈએ. પહેલાં એકવાર કહ્યાં પ્રમાણે કૃપા શબ્દના અર્થને તમારે ઉલટાપણું લાવવું જોઈએ. સુખ, આનંદ,

ચહેન, એવો એનો અર્થ તમો કરો છો, પરંતુ પરમેશ્વર કૃપા કરવા માટે એટલે બધું ઉલટું થાય છે. તે વખતે તેને “ દેમાય ઘરગી હાય ” (જગન્માતા પૃથ્વી દેવી હામ આપો, હામ આપો) થઈ જાય છે. ભગવાનેજ કહ્યું છે કે

यस्यानुग्रहमिच्छामि तस्य सर्वं हगम्यहम् ।

અને એમ થયાં શિવાય ખરી કૃપાનું ફળ મળતુંજ નથી. ખરી કૃપા થાય એટલે આપણને સ્ત્રીત્વનો અનુભવ આવે છે અને અનુભવ આવે એટલેજ સમજવું કે ખરી કૃપા થઈ. સારાંશ, આજ્ઞાતીન સુધી ખોટાં પુરૂષપણાંને લીધે તું ખોટો ઉપલોકતા થયો તેથી તારે માટે મારે ખોટુંજ ઉપલોગ્ય બનવું પડ્યું. આથી તારો જન્મમરણનો ફેરો ચુકતો બંધ પડ્યો છે. જે આ ફેરામાંથી તારે તારો છુટકો કરી લેવો હોય (તારે છુટી જવું હોય) તો તારા શરીર પર લાદેલું જે ખોટું પુરૂષપણું તે છોડી દઈ, ખરૂં ઉપલોગ્યપણું જે તારામાં મૂળનુંજ છે તે લે, એટલે તને ખોટાં સ્ત્રીત્વનો અનુભવ આવશે; એટલે આપોઆપજ તારામાં ત્રિગુણ-દ્વારા જે ઉપલોકતાપણું આવ્યું છે તે મારી પર આવશે, એટલે મેળ બેસશે, એટલે શું ? તો તું હવે સ્વસ્થ થા અને હું લઉં છું તારો ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર એમ તે પરમાત્મા મનુષ્ય બનીને કહે છે.

બકરાં ખાનારા લોકો બકરી મારીને ખાતા નથી પણ પુલ્લિંગ રૂપનો જે બકરો તેનેજ મારીને ખાય છે. તે અજ્ઞાની લોકોનું આ કૃત્ય બરોબર છે કે કેમ તે જોઈએ. તે ગમે તે હો, પણ તમારે ફક્ત તે (અજ્ઞાની) પેઠે ન કરવું. કારણ તે વિપરીત કરણી સદ્ગુરૂ આજ્ઞાથી થઈ નથી.

બકરો કાપતી વખતે કાપનાર ઉપર ખોટા પુરૂષ પણાનો આરોપ આવ્યોજ હોય છે. બકરાંને સ્ત્રી પુરૂષપણાંની જાણ ન હોવાને લીધે તે પુરૂષ રૂપે ખરો, ને પશુ યજ્ઞનું મહત્વ તેથીજ ઉપલોગ્ય અવસ્થામાં જે બકરો હોય છે તેને મારતી વખતે જે અજ્ઞાની છે તેનામાં ખોટા પુરૂષપણાંનો આરોપ આવ્યો હોય છે, તેથી

ખરૂં સ્ત્રીત્વ એટલે ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર ઉત્પન્ન થાય છે, કોઈ પણ એક બાબત સરળ થવા માંડે એટલે તેનો સંબંધ જે બીજી બાબત સાથે હોય તેની પણ (તેનાથી) ઉલટી ક્રિયા થવા માંડે છે; પરંતુ તે પહેલી બાબતની સાથે અનુકૂળજ હોઈ સરળજ ફળ દેખાડે છે; એ સિદ્ધાંત છે. એને માટે હું ગુણગચક (કોલ્હા) નું ઉદાહરણ હું આપું છું. બળદો એક બાબત ખેંચે કે તરતજ બીજી બાબત ઉલટી રીતે એની મેળેજ ફરે છે, પરંતુ તે પહેલી બાબતને અનુકૂળ હોઈ સરળ (સાફ) પ્રજા આપે છે. આ ન્યાયથી ખરો પુરૂષ પ્રકૃતિનો જે બકરો તે તે ઉપભોગ્ય અવસ્થામાં આવે એટલે નામધારી પુરૂષ [મારનારો] જે છે તે પણ ઉલટી અવસ્થામાં ખરી સ્ત્રીત્વની એટલે ક્રિયા કર્તૃત્વ અવસ્થામાં આવી ખરો ઉપભોક્તા આપોઆપ બને છે. દેવ કહે છે, હું બકરો થાઉં છું; અને મને કાપી ખાવાની યોગ્યતા હું તને આપું છું; એટલે ખરો ઉપભોક્તા તને બનાવું છું. એટલે બકરારૂપે હુંજ તારો ઉપભોગ્ય બન્યો. હવે બકરાને રૂપે હું જ છું એની શી નિશાની? એમ જો પૂછો તો માફ જે મૂળનું ખરૂં નામ “અજ” છે તેજ મેં બકરાને બદલે રાખી લીધું. તેથીજ બકરાનું નામ “અજ” છે આ સર્વને બબર છેજ. શિવાય “અજ” ને રૂપે મારોજ ઉપભોગ લેવાય છે. આ માટે કોઈપણ દેવ આગળ એટલે મારી સામે બળી આપવાને રૂપે તે તેને મારે છે.

ત્યારે અમારે બકરા માર્યા કરવા કે એમ જો પૂછો તો મૂળ અવસ્થામાં જે હું અજ છું તેની પ્રાપ્તિ તમને થાય એટલે હું તમારો ઉપભોગ્ય બનું અને તમારા ઉપભોગ માટે તમારું ખોટું પુરૂષપાતું જઈ ખરૂં સ્ત્રીત્વ એટલે ખરૂં ઉપભોક્તાપણ તમને આવે એમ (જો ઇચ્છા) હોય તો તે પ્રમાણે બકરો મારો અને આ રીતે અને એ માટેજ જો બકરો મારશો તો તે વખતે મૂળ અવસ્થાનો જે હું અજ તેજ અજ હું છું એમ ધારો. ત્યારે “અજ”નો એટલે મારો એટલેજ ખરા પુરૂષનો ઉપભોગ લેનારા તમે ખરી સ્ત્રી થયા અને એટલા માટે બકરો મારવા માટે શાસ્ત્ર

કહે છે એટલાજ માટે શાસ્ત્રની રીત પ્રમાણે બકરો મારવો હોય તો મારો.

એનું તત્વ એજ છે કે, જગતના વ્યવહાર પ્રમાણે બકરો કાપી ખાશે તો તેથી ખર્ચ સ્ત્રીત્વ ન આવતાં તેનું પરિણામ ખરાબ થશે અને ઉપલોગ્ય જે પરમપુરુષ તે નહિં મળે. આ તત્વ ઉપરથી શાસ્ત્રની રીત પ્રમાણે પશુચર કરવો એવો સિદ્ધાંત ઠેરવી મૂક્યો છે. ચર કરી બકરાનો ઉપલોગ લેવાથી આપણને ખર્ચ સ્ત્રીત્વ આવે છે અને તે બકરાને અજપણું આવે છે. આ તત્વ લક્ષમાં ન લેતાં ગમે તેવાં વિષય સુખની પ્રાપ્તિ થાય એવી વિપરીત બુદ્ધિ રાખી પશુચર કરશો તો પાપ લાગશે. કામનિક બુદ્ધિથી પશુચર કરશો તો તેમાં વિસંગતપણું આવશે અને પાપ પણ લાગશે. સકામપશુચરમાં સાધનો ન મળે તો પાપ માથે પડે છે અને પૂર્ણપણે સાધનો મળવાં તો શક્ય નથી. તેથી કામનિક બુદ્ધિથી પશુચર કરવામાં પાપ લાગશે. નિષ્કામ બુદ્ધિથી સશાસ્ત્ર ચર કરી બકરો મારે તો પશુ અને ચર કરનારા બેઉ શુદ્ધ પ્રકૃતિરૂપ થઈ તે બેઉ અને અને તેનો પ્રસાદ લેનારા પણ પરમ પદે પહોંચે છે. એવા પશુચરના બે પ્રકાર છે.

કોઈ અવતારી પુરૂષે કલિયુગમાં એવો પશુચર કરવો નહીં એમ ઠેરવ્યું છે. એનું તત્વ એ છે કે કામનિક બુદ્ધિથી લોકો પશુ મારશે અને પૂર્ણ સાધનો નહીં મળે તો પાપ લાગશે. તેથી પ્રત્યક્ષ પશુ ન મારતાં પિષ્ટપશુ મારવું એમ ઠેરવ્યું. તેમાં એ બે પક્ષ થયા, એક કહે છે પિષ્ટ-પશુ મારવું અને બીજો કહે છે તે બકરાને અને મારનારને બે અજપદ (અમરપદ) મળે છે તો બકરોજ મારવો. પિષ્ટ-પશુ મારવાવાળો પક્ષ કહે છે, “નિષ્કામ અવસ્થા આ કલિયુગમાં હનુરમાં એકનેજ પ્રાપ્ત થાય છે, સર્વને આ અવસ્થા પ્રાપ્ત થવી શક્ય નથી. એટલાજ માટે પિષ્ટપશુ કરવો એટલે બેઉ કાર્ય થાય છે. તે પિષ્ટપશુ ઉપર પૂર્ણ ક્રિયા થાય તો પ્રત્યક્ષ બકરો મારવાનું ફળ મળે અને ચર

કરનારો અમરપદે જશે. વળી જો કે સકામ યજ્ઞ થાય તો પણ પશુહનનનું પાપ લાગશે નહીં. તેથી કલિયુગમાં પિષ્ટપશુયજ્ઞ કરવાનો જે નિયમ કયો છે તેજ ખરોખર છે અને તે નિયમ પ્રમાણે પિષ્ટપશુયજ્ઞ કરવો એ સવડભર્યું દેખાય છે.

દુરાગ્રહી લોકો ખરેખર પશુ મારવું એમ કહે છે. એનો ઉલટી ખાનુથી વિચાર કરીએ તો ખરેખરાં પશુને મારવાનો પક્ષ ગ્રાહ્યો શા માટે લેવો ? દુરાગ્રહી ગ્રાહ્યોની દૃષ્ટિમાં જો પિષ્ટપશુ વડે ચાલતું નથી તો પછી મનુષ્ય મરણ પાગ્યાં પછી તેને સદ્ગતિ મેળવવા માટે જે ઉત્તરક્રિયા કરો છો તે વખતે પિષ્ટ પિંડથી અથવા તો ભાતના પિંડથી કેમ ચાલે છે ? તે મનુષ્ય મરતો નથી ત્યાંસુધીમાંજ તેની ઉપર ઉત્તરક્રિયાનો પ્રયોગ કરવો અને તેણે પણ કરાવી લેવો. પણ તમો એમ કરો છો કે ? એમ જો કરતા હો તો બકરો મારો. મનુષ્ય જીવે છે ત્યાંસુધી તેની મરણ—અવસ્થાની ક્રિયા કરતા નથી. તેથી પશુ હનન ગ્રાહ્યોથી થઈ શકે નહીં. ખરી રીતે મરણ પહેલાંજ તેની ઉત્તર ક્રિયા કરવી જોઈએ. પણ તેમ ન કરતાં તે મરી ગયા પછી લોટના અથવા ભાતના પિંડો તૈયાર કરી મૃત મનુષ્યનો આરોપ તમો તેની ઉપર કરો છો અને અમુક ગોત્રના અમુક મનુષ્યને તિલોદક આપો છો એમ કહો છો, ત્યારે તે જીવતો હોય છે ત્યારેજ એમ શા માટે કરતા નથી ? સારાંશ, જીવતો હોય ત્યારેજ મનુષ્યની ઉત્તરક્રિયા કરશો અથવા કરાવી લેશો તો તમને પશુપુજામાં પશુ મારવામાં કાંઈ બાધ નહીં આવે. જીવતાંજ જેની ઉત્તરક્રિયા કરવાની હોય તે જીવતાંજ મરી ગયો છે એમ સિદ્ધ થવું જોઈએ. જીવતાં મરણ એટલે દેહ એવો ને એવોજ કાયમ રહી જીવદશાનુંજ માત્ર મરણ થવું જોઈએ; એટલે જીવતાં મરણ. એવી રીતનું મરણ જીવતાંજ આવ્યા પછી જીવતાંજ અથવા મરણ થયાં પછી તેની ઉત્તરક્રિયા કરો તો એ શું અને ન કરો તોએ શું. તે બધું સરખુંજ છે. એવી રીતનું જો તમારામાં સામર્થ્ય હોય તો પશુયજ્ઞમાં બકરો મારવાની તમને

કોણ ના કહે ? કેટલાંક ખૂબ વર્ષો પહેલાં જીવતાંજ મરેલા એવા યોગી અને ઋષિ લોકો પુષ્કળ થઈ ગયા. તે કાળમાં તે યજ્ઞમાં પશુ મારી તે પશુને તેમજ તેની સાથેજ ખીજાં સેંકડો સ્ત્રી પુરૂષોને અમરપદ ઉપર લઈ જતા. તેજ વખતે પશુહનન કરી યજ્ઞ કરવો એમ સિદ્ધ થાય છે. હાલના કાળમાં યજ્ઞ કરવો નહીં, એમ શાસ્ત્ર કહેતું નથી; પરંતુ હમણાંજ કહ્યાં પ્રમાણે જીવતાં મરેલો જે હોય તે અથવા તેના સાંનિધ્યમાં પશુહનન કરી યજ્ઞ કરે તો દોષ લાગશે નહીં. પરંતુ હાલના વખતમાં એવાનું સાંનિધ્ય કવચિત્જ. તેથી હાલના કાળમાં યજ્ઞ કરવોજ પણ સર્વ સાધારણ રીતે પિષ્ટ પશુ કરી કરવો એ ઠીક દેખાય છે.

હવે ઉત્તર ક્રિયાનો વહીવટ ખોટો છે કે ? એમ પૂછો તો તે ખોટો નથી; તે ખરોખર થવીજ જોઈએ. પણ ખરી રીતે જેની ઉત્તરક્રિયા કરવાની હોય તેનું શરીર જ્યાં સુધી પડતું નથી એટલે કે શરીર જીવતું હોય એટલા વખતમાંજ ફક્ત વાસનાબદ્ધ જે જીવ તેને મારીને તે તે શરીરમાં ફરી ન આવે, ફરી જીવતો ન થાય એમ કરવું જોઈએ. એમ જો ન થાય તો અથવા અપઘાત (અકસ્માત) વડે જો શરીર ગયું હોય તો પાછળથી જીવતાં મરી ગયાંનું તેને ફળ મળે તે માટે પુત્રે આ કામગિરી કરવી જોઈએ. કેવળ વ્યવહારનું જે મરણ તે કંઈ જીવતાં મરેલ મરણ નથી. મરતી વખતે જીવતો જીવતોજ નીકળી જાય છે અને દેહ ફક્ત મરે છે અને પાછળથી તેના ભાતના અથવા લોટના દેહપિંડ કરી તે જીવનું જીવપાણું નાશ કરવા માટે ઉત્તરક્રિયા કરતા બેસો છો. એથી શું તેની જીવદશા જાય છે ? તે તો ફરી જન્મ લેવા માટે સ્થાન શોધ્યાંજ કરે છે અને તમો ભાતના અથવા લોટના પિંડ કર્યાંજ કરો છો ?

પુત્ર એ શબ્દની વ્યાખ્યા ખેડેલાં કરીજ છે. જેને જીવતાં મરી જતાં આવડે છે અને ખીજાને મારતાં આવડે છે તે પુત્ર અને તેનુંજ નામ કન્યા. એવી રીતનો જો પુત્ર ન હોય અથવા ઔરસ પુત્રની પાસે એ કળા ન હોય તો જેની પાસે તે વિદ્યા

હોય તેની પાસેથી જેની ક્રિયા કરવાની હોય તેને ધર્મપિતા સમજી, ક્રિયા કરાવી તેને ધર્મપિંડ આપવો. આ વિદ્યા બ્રાહ્મણમાં હોય છે. જે પુત્ર છે તે બ્રાહ્મણજ હોય છે. પણ બ્રાહ્મણમાં બે વિભાગ થઈ પડ્યા. એક પુત્ર ધર્મ કરનારો એટલે ભિક્ષુક અને બીજો ગૃહસ્થ એ રીતે વ્યવહાર કરનારો. જેનામાં પુત્રની વ્યાખ્યા પ્રમાણેના ગુણધર્મ નથી, આપના મરણ પહેલાં જેના તરફથી તેવી ક્રિયા થઈ નથી અને હવે કરવી હોય તો તેને આવડતી નથી, જેને વ્યવહારમાં ગૃહસ્થ કહે છે, તે ગૃહસ્થ. ભિક્ષુકીની જે લાઇન છે તેમાં એ વિદ્યા હોય છે. તેથી ભિક્ષુકને ત્યાં જઈ તેની પાસે એ ક્રિયા કરાવવી પડે છે. જુના વખતના તે બ્રાહ્મણો પણ તેવાજ હતા. જવાબદારી લઈ કામ કરવાની લાયકાત ધરાવનારા તે હતા. તે પુત્ર થવાની વિદ્યાના યોગથી તે મરી ગયેલાના છોકરા પાસે મંત્રવડે મરી ગયેલાના નામથી કરેલા પિંડ ઉપર પ્રયોગ કરી તેને સદ્ગતિ આપે છે. આ માટે ભાતનો અથવા પિષ્ટપિંડ કરી તેની ઉપર ચલાવી લેવાનું ઠર્યું અને શાસ્ત્રકારોએ પણ તે નિયમ કરી મૂક્યો. એવી જો સ્થિતિ છે તો પશુચરમાં પશુ મારી પાપ કરવા કરતાં પિષ્ટ પશુ કરવાં અને તે કાપવાં એજ સવડ ભર્યું દેખાય છે. પરંતુ જેમણે જીવતાં મરી ગયાનો અનુભવ લીધો હોય તેણે ખરેખરો બકરો બેલાશક મારવો. તેથી એવો જે સત્પુરૂષ કે જેણે જીવતાં મરી ગયાનો અનુભવ લીધો હોય તે બકરો મારશે કે કંઈ પણ કરશે. હઝારો બકરાં મારે તોએ તેને તેનો દોષ નથી.

यस्य नाहंकृतो भावो बुद्धिर्यस्य न लिप्यते ।

हत्वापि स ईमाँल्लोकान्नहन्ति न निबध्यते ॥

નિરહંકાર વૃત્તિથી રામે રાવણનું આખું કુળનું કુળ માર્યું તેથી તે આખું કુળ રામપદે ગયું. તેવીજ રીતે અર્જુને કૌરવોનું આખું કુળનું કુળ માર્યું તેથી તે કુળ કૃષ્ણપદે ગયું અને મારનારને પણ તેનો દોષ લાગ્યો નહીં.

જે ગ્રાહ્ય પશુચર કરવાને તૈયાર થાય તેને એવો સલાહ કરો કે તું જીવતાં મુએલાનો અનુભવ લે અને પૂર્ણ નિરહંકાર વૃત્તિનો અનુભવ દેખાડે તો એક શું હજારો બકરા મારને ? તે

બધાનો ઉદ્ધાર તો થશે ! હું કોઈ કોઈ

પેટની અને પીઠની વાર વિદ્યાર્થીઓને કહું છું કે “ તમો વિદ્યા

પેટની વિદ્યા શીખવા જાવ છો તેથી પીઠની પણ વિદ્યા હોવી જોઈએ. ” તમોએજ

મને શીખવ્યું. મારા પ્રશ્નનો તમે “ પેટ માટે શીખું છું ” એમ જવાબ આપ્યો. સરકારી નિશાળમાં આ વિદ્યા શીખવવામાં આવે છે અને તે વિદ્યાનો ઉપયોગ પેટ શિવાય ખીજી કોઈપણ રીતે થતો નથી. તેથી તે વિદ્યા પીઠ માટે નથી. અને આ વિદ્યા પેટ માટે છે એમ કહો છો. તેથી પીઠ માટે પણ કોઈપણ વિદ્યા હોવી જોઈએ. એમ કહીએ એટલે કહે છે “ બાળા અમને સમજાતું નથી. ” હું કહું છું “ જો તને સમજાતું નથી તો તારો જે શિક્ષક હોય તેને પૂછ, જો તમને પીઠની વિદ્યા આવડી તો શિક્ષણનું સાર્થક થયું. ” એમ કેટલાક વિદ્યાર્થી સાથે બોલતો હતો તેવામાં એકે કહ્યું “ અમારા માસ્તરને પેટની વિદ્યા પણ પુરી આવડે છે કે નહીં તે કોણ જાણે ? તો તે પીઠની વિદ્યા શું શીખવવાનો હતો ! ” બીજે કહે છે “ પીઠની વળી ક્યાંઈ વિદ્યા હતી હશે કે ? ” મ્હેં કહ્યું “ તારી પીઠ સુરક્ષિત રહે તો, પેટ સુરક્ષિત રહે નહીં તો નહીં. પેટની વિદ્યા શીખો છો તેથી પીઠની વિદ્યા એટલે પાછળ શું આલ્યું છે તેનો એટલે જે ન દેખાનાર અદૃષ્ટ તેનો અનુભવ તમને આવતો નથી. તેનો અનુભવ આવવો એનું નામ પીઠની વિદ્યા; તે શીખો એટલે પેટ કાયમનું સુરક્ષિત રહેશે. ” જે ન દેખાનાર છે તેનો અનુભવ આવવાને આપણે પણ ન દેખાનારી અવસ્થામાં જઈએ ત્યારે તે વિદ્યા આવડે છે, તો તે અવસ્થામાં કેવી રીતે જવું ? એમ પૂછો તો “ આપ મુઆ શિવાય સ્વર્ગે ન જવાય ” એ કહેવત પ્રમાણે મર્યાં શિવાય અદૃષ્ટ અવસ્થા કેવી રીતે આવે. તો મરી જવું અને અદૃષ્ટ

વિદ્યા જે છે તે શીખવી. સ્થૂલ દેહ વડે તે ન દેખનારૂં શીખી શકાય છે કે ? મર્યાં પછી ન દેખનારૂં જે છે તે જોવાની વિદ્યા શીખી શકાય છે. મરવું એટલે શરીરથી મરવું તે નહીં પણ જીવથી મરવું જોઈએ. (એમ થાય) એટલે તે વિદ્યા આવડે છે. એવી રીતે મર્યાં એટલે અદૃષ્ટ વિદ્યા શીખવાને તમો યોગ્ય શિષ્ય થયા; પરંતુ માસ્તર પણ તેવોજ જોઈએ. તેવી રીતનો જીવથી મરેલો તે માસ્તર ન હોય લોભી હોય, તો તેની પાસેથી આપણને પીઠની વિદ્યા કેવી રીતે મળે ?

એવી રીતે જીવતાં જે મર્યો હોય તેણેજ પશુ યજ્ઞ કરવો, તેને બ્રહ્મદેવના બાપનો પણ લય નથી. પરંતુ કળિયુગમાં એમ હોવું બહુ દુર્લભ તેથી પિષ્ટ પશુ કરવાની રીત છે.

સ્વામીએ લોકોને ચતુર્થી વ્રત કરવાનું કહ્યું તે સાંજ છે. પરંતુ જેનાથી તે થાય એવું હોય તેણે તે કરવું. પરંતુ તેમના આ કહેવાનો કાયદો અમને અને શ્રોતા લોકોને પુષ્કળ થયો; કારણ તે ચતુર્થી વ્રત ઉપરથી આ સર્વ બોલવાનો પ્રસંગ આવ્યો. એટલે સ્વામી મહારાજેજ આજનો આ બધો વિષય લોકોને પ્રતિપાદન કર્યો એમ થયું.

રવીવાર તા. ૨૦ જુલાઈ ૧૯૨૪ અષાઢ વદ ૪ શકે ૧૮૪૬.

શ્રેષ્ઠ સત્કર્મ-બાલાદયિ સુમાષિતં ગ્રાહ્યં-પોતાની એક
હકીકત-ફાલતુ વસ્તુનું મહત્વ-જે પૂર્ણ ફાલતુ
સ્વરૂપ તેજ સદ્ગુરુ.

સત્કર્મ કરવાને કોઈને પ્રતિબંધ થોડોજ છે ? પરંતુ તેમાં એક “પરંતુ” છે. મારા સાંભળવામાં એક વાક્ય છે. તેનો અર્થ સત્કર્મો ખરાં, પરંતુ તેમાં પણ તારતમ્ય જોઈએ એવો છે. સત્કર્મ પુષ્કળ પ્રકારનાં હોય તો પણ તે બધામાં શ્રેષ્ઠ એવું એકજ છે.

સત્યં ब्रूयात् प्रियं ब्रूयात्, न ब्रूयात् सत्यमप्रियम् ॥

જેમ વાદળાં વડે આકાશ પુષ્કળ છવાઈ ગયું હોય, તો પણ જ્યાં સુધી પાણી પડવાની યોગ્યતાનાં તે બન્યાં ન હોય ત્યાં સુધી પાણી પડતું નથી. પાણી પડવા લાયક થયાં એટલે પાણી પડેજ, કોઈ વાર નાનું વાદળ આવે છે, કોઈ વાર મોટું આવે છે; કોઈ વાર તે પાણીનો ઉપયોગ ન હોય ત્યારે તે પડે છે. કોઈ વખતે પ્રથમ નાનું વાદળ હોય છે પરંતુ તે પડતું હોય એટલામાં ખીન્નું વાદળ તેમાં મળી જઈ ખૂબ વરસાદ પડે છે, કોઈ વાર ખૂબ વાદળાં હોય છે, પરંતુ થોડો વરસાદ પડે ન પડે એટલામાં પવન આવી તે સર્વે વાદળો વીખરાઈ જાય છે. તેવો અહીંના ભાષણનો પ્રકાર છે.

સત્યં ब्रूयात्, प्रियं ब्रूयात्, न ब्रूयात् सत्यमप्रियं ॥

આ વાક્યનો ઉપયોગ આપણે ખૂબ અને ચારે બાજુએથી

કરી લઈશું. એકજ કામમાં શા માટે ઉપયોગ કરવો ? આ કોઈપણ મહાત્માનું વાક્ય છે. એવાં વાક્યો બહુ વ્યાપક શ્રેષ્ઠ સત્કર્મ. હોય છે. એટલે કે તેના અર્થ પણ પુષ્કળ હોય છે. આ બોલવાનું શા પરથી નીકળ્યું ? તો સત્કર્મ કરવાં, પણ તે પણ વિચાર કરીને કરવાં પડે છે. પહેલા નંબરનાં સત્કર્મ ક'યાં ? તો જે પોતાને માટે કર્યાં નથી હોતાં પણ બીજાને માટે કર્યાં હોય છે તે. સત્કર્મ ક્ષેત્રે તેટલાં કરવાં પરંતુ તેનું પરિણામ એટલે ઉપયોગ પોતાને માટે ન થયો એટલે થયું. એટલુંજ નહીં પણ પોતાને માટે તેનો ઉપયોગ ન થાય એવીજ ખબરદારી હંમેશા લેવી. સત્કર્મનું વૃક્ષ બની તેને ફળ આવશેજ. ક્રિયા થઈ છે તેનું પરિણામ થશેજ, પરંતુ આપણા શિવાય બીજા કોઈને પણ તેનો ઉપયોગ થાય, અને પોતાને માટે તેનો ઉપયોગ ન થાય, એવાં જે સત્કર્મ તે શ્રેષ્ઠ સત્કર્મ છે. વળી તેમાં પણ જે સત્કર્મ કરતાં આપણને ગમે એટલો ત્રાસ થાય, તો પણ આપણા તરફથી બીજાને તલમાત્ર ત્રાસ થાય નહીં, તે સત્કર્મ પહેલા નંબરનું. ૫૨ી તેજ કહું છું. ત્રાસ સોસી સત્કર્મ કરી તેનું ફળ ગમે તેને મળે. પરંતુ જે સત્કર્મ કરતાં બીજાને બીલકુલ ત્રાસ થતો નથી, તે સત્કર્મ પહેલા નંબરનું.

એક ગામમાં એક ઘણી ઘણીઆણી સાધારણ ગરીબ સ્થિતિમાં પણ અતિ આનંદમાં રહેતાં હતાં. સ્ત્રી બહુ પતિવ્રતા હતી, પોતાના વરને પ્રત્યક્ષ દેવ સમજતી હોઈ તેજ પોતાને જન્મોજન્મ મળે, તેવા હેતુથી તે હંમેશા ઇશ્વરી પ્રયત્ન કરતી હતી, એવા પતિવ્રતા ધર્મથી ચાલતી હતી, તેથી તેની પાસે પુણ્યનો સંગ્રહ ખૂબ મોટો હતો. વર પણ સારા સ્વભાવનો અને બધાં સાથે હળી મળી ચાલતો. આને લીધે ગામના લોકોનો પણ આ બેઉ ઉપર ખૂબ પ્રેમ હતો, ને તે ખૂબ આનંદમાં રહેતાં હતાં પરંતુ તેનો આ ઉત્કર્ષ સહન ન થવાથી તેનું શત્રુત્વ કરનાર પણ એક ગૃહસ્થ તે ગામમાં હતાજ. એવા લોકો સર્વ ઠેકાણે હોય છેજ. તેના તરફથી આ ગૃહસ્થને પગલે પગલે અપમાન

અને ત્રાસ સહન કરવાં પડતાં હતાં. આ શત્રુત્વ કરનારો ગૃહસ્થ એકવાર ખૂબ માંદો પડ્યો, અને ઘડી બે ઘડીમાં મરી જશે એવી સ્થિતિમાં આવી પડ્યો. આથી એની સ્ત્રી ખહુ દુઃખમાં આવી પડી. તેની તે દુઃખી સ્થિતિ જોઈ આ પતિવ્રતા બાઈને તેની ખહુ દયા આવી, તેણે પેલી બાઈના વરને, એટલે પોતાના પતિના શત્રુને, જીવતો કરવા માટે, પોતાનું સર્વ પુણ્ય તે બાઈને તેના હાથમાં પાણી આપી અર્પણ કર્યું. તે પુણ્યને જોરે તેને જીવતો કર્યો અને પેલી બાઈનું સૌભાગ્ય કાયમ કર્યું. આ વખતે તેના મગજમાં પોતાના સૌભાગ્ય વિષે એટલે ધણી બદલ પણ વિચાર આવ્યો નહીં. પોતાના વરનો જે પ્રત્યક્ષ શત્રુ તેને જીવતો કરવા માટે પોતાનાં બધાં પુણ્ય ઉપર પાણી છોડવાની તે સાધ્વી સ્ત્રીની કેટલી મોટી પરોપકાર વૃત્તિ ! પોતાના શત્રુ માટે પણ કેટલી બધી લાગણી ! બીજાનું સાફ કરવા માટે કેટલો મોટો આ સ્વાર્થ ત્યાગ ! આનેજ કહેવું પુણ્યાઈનું જોર અને એનેજ કહેવી પહેલા નંબરની સત્ક્રિયા. આ શિવાય બીજાં સત્કર્મોનો નંબર નીચે આવે છે. તેને કયાં સુધી નંબર આખ્યાં કરીએ ? આ માટેજ “સત્યં વ્રૂયાત્” એ વાક્ય યાદ આવ્યું. “સત્ય” શબ્દનો ખરૂં” અને વ્રૂયાત્ શબ્દનો “બોલવું” એવા અર્થ થાય છે. પરંતુ સત્ય એ શબ્દ બોલવાની ક્રિયા માટેજ ફક્ત થોડો છે ? ગમે તે ક્રિયા હોય તેના મૂળમાં સત્ય એ છેજ. મૂળમાં સત્ય રાખી ગમે તે ક્રિયા કરવી. સત્ય કહેવામાં આવતી જે વસ્તુ છે, જેને અંથોમાં સદ્વસ્તુ કહી છે, એવા એ સત્નો સંબંધ જે જે ક્રિયા સાથે હોય તે સત્ક્રિયા. સત્પણું જેમાં છે એવું કોઈ પણ કૃત્ય કરવાને કોઈનો ભય નથી. સત્કર્મ કરવાને ભીતિ નથી એમ કહ્યું તો પણ તેમાંએ થોડી ભીતિ છે. તે આ કે, સત્ય એટલે ખરાપણું, તે સત્ય માટે જો બીજાને ઉપદ્રવ થતો હોય તો તે સત્કાર્યને ગૌણત્વ-કમીપણું છે. તેથી જેનાથી કોઈને પણ ઉપદ્રવ ન થાય એવું સત્કર્મ કરવું અને તેજ શ્રેષ્ઠ છે. વ્રૂયાત્ એટલે બોલવું, તે કેવું હોવું જોઈએ ? તો સત્ય હોવું જોઈએ.

સતપણું જેમાં હોય એવું બોલવું એટલે કેવું બોલવું? તો વ્યવહારમાં ખરું બોલવું. જે રીતનો આપણને અનુભવ હોય, જેને કોઈ કંઈ બાધ લાવી શકતા નથી તે સદ્વાક્ય. તેજ પ્રમાણે સત્ક્રિયા સત્ત્વે કોઈ બાધ લાવી શકતા નથી. તે અખંડ છે. ત્યારે (તો) તે સત્ત્વમાં કોઈપણ ક્રિયા અથવા બોલવાનું એવું હોવું જોઈએ કે તેને કોઈપણ રીતનો બાધ ન હોય; એટલેજ તે સત્કર્મ. હવે ફક્ત બોલવાનેજ આ વાક્ય લાગુ પાડીએ તો તેનો અર્થ ખરું બોલવું. તે બોલવાથી સાંભળનારને આનંદ થાય એવો અર્થ છે. તે બોલવાથી કોઈને ઉપદ્રવ થવો ન જોઈએ. સત્યં બ્રૂયાત્ પ્રિયં બ્રૂયાત્ એનીજ ઉપર ભાર મૂકવા માટે ફરી એમ કહે છે કે ન બ્રૂયાત્સત્યમપ્રિયં એનો અર્થ એવો છે કે બોલવું ખરું હોય તો પણ જે બોલવાથી ખીજને ત્રાસ-ઉપદ્રવ થાય, આનંદ થાય નહીં, તે સત્ય હોય તો પણ બોલવું નહીં. આ વાક્યની આગળનું અર્ધું વાક્ય ગમે તે હોય તે મને યાદ આવતું નથી. તો પણ એ ઉપરથી બોલવું તેટલુંજ સત્ય બોલવું એમ નથી, પણ ગમે તે સત્કર્મ કરતાં તેથી કોઈને ત્રાસ, ઉપદ્રવ ન થતાં આનંદ થાય એમ કરવું, દાખલા તરીકે એક ગૃહસ્થે હુમણાંજ આવી કહ્યું “ બાબા, આજે મારે પ્રસાદ કરવો છે ” આથી કોને ત્રાસ થશે? ઉલટો આનંદજ થશે. જેટલો પ્રસાદ વધુ કરશે તેટલો આનંદજ થશે. તો પછી તેને કોણ મના કરે? પણ આથી ઉલટું, પાસે કોઈ મનુષ્ય માંદુ હોય, અથવા અપરાધીએ ખીજ લોકો ગાઢ નિદ્રામાં હોય, અને કોઈ જોરથી મંજુરાં કુટી લજન કરવા માંડે, તો લજન કરવું એ સત્કર્મ ખરું, પરંતુ તેનાથી આસપાસના લોકોને કેટલો ત્રાસ થાય તેનો કંઈ વિચાર! તેવીજ રીતે આજે મારે સોમવારનો અપવાસ કરવો છે. તેથી ગયા કોઈને ત્યાં ને કંઈ ફરાળ માટે છે કે કહી માંગવા લાગ્યા. આને સોમવારનો અપવાસ, એ સત્કર્મ ખરું, પણ ફરાળ માટે ખીજને ત્રાસ થવાનોજ કે નહીં? એવુંજ પ્રત્યેક બાબતમાં છે. જેથી ખીજને ત્રાસ થાય એવા પ્રકારનું જે કર્મ થાય તે સત્કર્મ કે અસત્કર્મ? મારે પણ એકવાર આવોજ

પ્રસંગ આવ્યો હતો. આજ અવસ્થામાં હું અને દુર્ગાબાઈ એક ભાડાની ગાડીમાં બેસી કોઈ એક ગામ જતાં હતાં. તે ગાડીમાં બીજાં ચાર પાંચ જણાં હતાં તેમાં એક વરવહુ પણ હતાં. પણ તે વહુ આંધળી હતી. વાત પરથી વાત માણસ કહેજ છે, તેજ પ્રમાણે ગાડી ચાલુ થઈ એટલે મારા મોંમાંથી નીકળ્યું “જુઓ પૂર્વ કર્મ કોઈનાં કે’વાં અને કોઈનાં કે’વાં ! આ બિચારીને આંધળાપણું આવ્યું. હું આમ સહેજ બોલ્યો તેથી તે ગૃહસ્થને ખૂબ ગુસ્સો આવ્યો અને તે મારી સાથે લહડવા લાગ્યો કે, મારી વહુને તમે આંધળીજ શા માટે કહી ! તેનું તે કહેવાનું ખરુંજ હતું તેથી હું મુંગો મુંગો બેસી રહ્યો. મેં કહ્યું આ ઉપરથી હું તને કંઈ ઉપદેશ કરવાનો હતો, પરંતુ આ નવુંજ ઉપસ્થિત થયું.” તેણે કહ્યું, “ભિખારી, મને શું તું ઉપદેશ કરે છે ?” બીજા લોકો આ ઉપરથી બોલ્યા, “અરે, તે શું બોટું બોલ્યા, આ કોણ છે તે તને ખબર છે કે ?” અસ્તુ. કહેવાનું કારણ શું ? તો “આંધળો કહેવું જો કે ખરું હતું તો પણ તેનું પરિણામ ખરાબ થયું. ત્યારે એવી રીતનું બોલવું કે જેથી બીજાને ત્રાસ થયો તે સાંકે કે માફું ? એવો પ્રશ્ન ઉત્પન્ન થાય છે. આપણે જો સત્કર્મ કરતા હોઈએ ને જો બીજા કોઈને ઉપદ્રવ થવાનું કારણ ન હોવા છતાં કેટલાકને ઉપદ્રવ ભાસે તો તેનો શો ઇલાજ ?

અનમ્યસ્તે વિષં શાસ્ત્રં ।

તો પણ, કોઈને ત્રાસ ન થાય એવી સત્કર્મની બાબત વધારે શ્રેષ્ઠ છે.

(એટલું કહી મહારાજે સ્વામીને કહ્યું.)

સ્વામી મહારાજ, આપ અધ્યાય વાંચી લો. બોલતાં બોલતાં કોઈવાર મારા બોલવામાં વિસંગતપણું પણ આવી જાય છે; પરંતુ તેમાંથી લેવા જેવું હોય તે લેવું. ફેંકી દેવા બાલાદપિ સુમાર્ષિત જેવું હોય તે ફેંકી દેવું. બધુંજ કંઈ લેવા પ્રાણં. જેવું થોડુંજ હોય છે ? કેવડાના કૂલ પાસે કાંટા હોય છે, તેથી તે કૂલને કોઈ છોડે છે કે ? સુગંધ પાસે બીજી ત્રાસદાયક વસ્તુ હોયજ છે.

તીવ્રકંઠકવતીપિ મૃદ્ધઃ કેતર્કો લયજતિ કિં પ્રિયગંધઃ ।

કેવડાનું ઝાડ કાંટાથી ભર્યું છે તેથી સુગંધ પ્રિય બ્રમર તે ફૂલ થોડુંજ છોડે છે ? તે કાંટાનો ભય થોડોજ રાખે છે ? આપણે ભૂખ્યા થયા હોઈએ તે વખતે વીણી સાફ કરેલા ચોખા ન મળે તો વગર વીણેલા કાંકરા કચરાવાળા ચોખા આપણે ફેંકી દઈએ છીએ કે ? તેને સ્વચ્છ કરી આપણે તેનો ઉપયોગ કરીજ લઈએ છીએ કે નહીં ? તેવુંજ આ છે. હું બોલું તેમાં જે ખરાબ હોય તે ફેંકી દેવું અને સાફહોય તે લેવું. મૂર્ખના બોલવામાં પણ કોઈ કોઈવાર લેવા જેવું હોય છે તે લેવું એમ કહે છે.

ઘાલાદપિ મુમાપિતં ગ્રાહ્યં ॥

પ્રત્યેક જગ્યાએ કંઈક ફેંકી દેવા જેવું અને કંઈક ગ્રહણ કરવા જેવું હોય છે. કેરીની અંદરના મધુર રસ માટે ઉપરની તુરી છાલનો અંગીકાર આપણને કરવોજ પડે છે, અથવા તો કોપરાં માટે નાળીએર લેતી વખતે આપણને કાચલી સહિત નાળીએર લેવું પડે છે કે નહીં ? ભૂસો અને છાલાં જેવી નિરૂપયોગી વસ્તુઓ અંદરનાં ધાન્ય માટે આપણે લઈએ છીએ અને તે ધાન્યનો ઉપયોગ કરતી વખતે તે કહાડી નાંખી, પછી ધાન્યનો આપણે ઉપયોગ કરીએ છીએ, તેજ પ્રમાણે પુરાણિક, કીર્તનકાર, દેશનો સુધારો કરનાર, અથવા સદ્ગુરૂ અથવા સદ્ગુરૂપદેશ કરનારા બોલતા હોય તેમાં કેટલાક અપશબ્દ અથવા વિસંગત શબ્દ પણ ત્યાં આવેજ છે; તેમાંથી નિરૂપયોગી હોય તે ફેંકી દઈ ઉપયોગી હોય તે લેવું. કોઈ એવી શંકા લે કે તેમાં ખરાબજ પુષ્કળ હોય અને સાફ થોડુંજ હોય તો પછી કેમ કરવું ? એનો સમાધાનકારક ઉત્તર એવો છે કે, ગમે ત્યાં જુઓ તો સાફ થોડુંજ હોય છે અને ખરાબ ખૂબ હોય છે. તે દૂર કરી સાફ હોય તે લેવું પડે છે. સંત્રાં મોસંખી પેઠે રસ થોડો પરંતુ છાલ છોડાં બહુ, તે ચમચાલર રસ માટે બળે આનાના પૈસા આપી છાલ છોડાં સહિત

સંત્રાં લો છો કે નહીં? હું કહું છું આટલો ખર્ચ કરી લોકો શા માટે લે છે ? તેનો નથી ખાસ ઉપયોગ કે નથી તે વધારે ટકે એવો પદાર્થ. એક ચમચાભર પાણી માટે શું કામ એટલો ત્રાસ ? તે મોસંખી પણ એવીજ. ચીવડ રોટલી ચાવતાં ચાવતાં કંટાળો આવે છે તેમજ મોસંખી છોલતાં અને ચુસતાં ચુસતાં કંટાળો આવી જાય છે. એવીજ આ એક ગમ્મત છે. તમારી મુંબાઈગરા લોકોની એ ગમ્મત છે કે, દુકાનદાર જેની કીંમત વધારે કહે, તેને તમો વધારે મહત્વ આપો છો, દુકાનદાર કહે છે કે “ આ ઉત્તમ માલ તમારે માટેજ રાખી મૂક્યો છે. હલકા નીચ લોકો એ થોડોજ લે છે ! ” એવું તે કહે એટલે થયા રાવસાહેબ ખુશ. જેની કિંમત વધારે તે પદાર્થ વધારે મહત્વનો અને ઉત્તમ સમજી તે રાવસાહેબ ખાત્રીથી લેજ છે. અમને મુંબાઈમાં એકવાર એવોજ અનુભવ આવ્યો. અમને આ

પોતાની એક હકીકત અવસ્થામાં પ્રથમજ મુંબઈ જવાનો

પ્રસંગ, મહેતાજી નામના સાંઘળાખાના એક લકત હતા, તેમને લીધે આવ્યો. મારી પર પણ તેની લકિત હતી. એક દિવસે મહેતાજી, તેમની સાથે બેસતા ઉઠતા લોકોમાંથી કેટલાક સાથે વાત કરતા હતા, ત્યાં મને મુંબાઈ લઈ જવાનો વિષય નીકળ્યો. હું લોકોને ગાળ બેળ દઉં છું, માઝું છું, એ તેમને ખબર હતી, તેથી મહેતાજીની મારી પર જોકે લકિત હતી, તોપણ તેના કહેવા ઉપરથી અથવા હક પકડી બેસવાથી પણ હું મુંબઈ તેની સાથે જઈશ નહીં એમ એ લોકોને લાગ્યું. તેથી તેમણે ભોળા સ્વભાવના મહેતાજીને આડું તેડું સમજાવી મને મુંબઈ લઈ આવવા બદલ તેની પાસે પ્રતિજ્ઞા કરાવી. તે પ્રમાણે તેણે મારી પાસે આવી મુંબઈ આવવા બદલ હક પકડી. મહેં તેને કહ્યું “ મહેતાજી, આપે શું કામ આ ભાંજગડમાં પડવું જોઈએ ? મુંબાઈ જેવા મોટા શહેરમાં. મોટા લોક આગળ જતાં મને ભય લાગે છે, તેથી હું કંઈ આવતો નથી. ” તે વખતે હું અને દુર્ગાબાઈ બેજ હતાં. હું આવતો નથી એમ જોઈ તેણે અપવાસ કરવાની શરૂઆત કરી, અને

દુર્ગાબાઈને પગે પડવા લાગ્યા, એમ થતાં થતાં છેવટે જવાનું ક્યું હતું મુંબઈ જઈ શીવ (સાયન) માં આવેલા એક બંગલામાં ઉતર્યો. હું એટલે દેવ ! એટલે દેવમાટે ઉત્તમ પ્રકારના જે ચોખા (વપરાતા) હોય તેજ મારે માટે લાવવા એવી એમની ઈચ્છા. ઉત્તમ એટલે શું ? તો મુંબાઈના લોકો જે માલની ખુબ કિંમત આપે છે તે ઉત્તમ. એમણે સહુથી મોંઘામાં મોંઘા જે ચોખા હતા, તે આણ્યા. ભાત રંધાઈ મેંદાં આગળ આવ્યો તેનો સ્વાદ જોઈ મેં કહ્યું, “દુર્ગાબાઈ આવા કેવા ચોખા આણ્યા છે ? મારે ગળે તો ઉતરવા જોઈએ ? નથી તેમાં કંઈ સ્વાદ કે કંઈ ” દુર્ગાબાઈએ કહ્યું “ મહેતાજી, અરે, આ કેવાએક ચોખા લાવ્યા છો ? ” મહેતાજીએ કહ્યું “ અરે તે એકદમ પ્રસ્ટિકલાસ ચોખા છે; પસંદ ન હોય તો ખીન્ન લાવું. ” એમ કહીને તેજ લાવના ને તેજ જતના પણ ખીજી દુકાનમાંથી ચોખા આણ્યા. તેની પણ તેજ સ્થિતિ. ત્યારે દુર્ગાબાઈએ મને કહ્યું “ હવે ક્યાં સુધી તેને કહ્યાં કરીએ ? ખાઓ એજ. ” ફરી એકવાર દુર્ગાબાઈએ તેને કહ્યું કે “ હું કહું છું તેવા ચોખા લાવો અમો એવા મોંઘા ચોખા ખાતાં નથી. હલકામાં હલકી કીંમતના લાવશો તોજ ભાત કરીશ. ” મેં પણ તેને કહ્યું કે “ સારા ચોખા ખાવાની મને ટેવ નથી. તદ્દન હલકી કીંમતના હોય તે લાવો. તે પ્રમાણે તે લાવ્યા તો તેનો ભાત સારો લાગવા માંડ્યો. દુર્ગાબાઈએ મહેતાજીને ત્યાંજ જમવાનું કહ્યું. ખેઉ ચોખા જુદા જુદા કરી પહેલો ઉત્તમ ચોખાનો ભાત પીરસ્યો. પછી હલકા ચોખાનો ભાત પીરસ્યો. હલકા ચોખાનો ભાત તેને સારો લાગ્યો. તે ઉપરથી દુર્ગાબાઈએ કહ્યું “ આજ હંમેશ માટે લાવવાનું કહ્યું હતું, પરંતુ તમને આનો સ્વાદ ખબર નથી. ” ગરીબ લોકો ફસાતા નથી, કારણ તેમને ઉત્તમ ખાવાની ટેવ નથી હોતી. મોટી દુકાનમાં તમો ગયા કે તે દુકાનદાર કહે છે “ આ ઉત્તમ ફર્સ્ટ કલાસ ચોખા છે. જ્વાલીઅરના એક મોટા ફલાણા ફલાણા ગૃહસ્થ હમણાંજ આવ્યા હતા તે પણ આજ લઈ ગયા. ઉત્તમ માલ છે. પરંતુ ચાર આઠ આના લાવ વધારે છે એટલુંજ. એમ કહી હલકા

ચોખા, ઉત્તમ કહી તેને ગળે ઘાલે છે, અને ઉત્તમ ધારી તે લઈ જાય છે. એવી તમારી મુખમગિરા લોકની રીત છે. તેમને પણ દેવ માણસ સમજવાં, કારણ તેમને ખાતી વખતે સ્વાદગ્ર સમજતો નથી. ફક્ત વધારે કીંમતને તે મહત્વ આપે છે, કપડાં લત્તાં વગેરે ખીજી બાબતોમાં પણ એમજ છે. આજ ન્યાય પર-મેશ્વરની બાબતમાં લઈએ (લગાડીએ) તો પણ ચાલે છે. કમી વધુ પ્રમાણમાં સારાંમાં ખરાબનું મિશ્રણ હોવાનુંજ. તો પણ તેમાંથી ખરાબ કહાડી નાંખી સાફ એટલું લેવું.

नाहं प्रकाशः सर्वस्य योगमायासमावृतः ।

યોગમાયા જેવી ફાલતુ વસ્તુને આધારે હું વાસ કરું છું. એવું લગવાનનું કહેવું છે; અને આ વાત સમજાય તેની નિશાની તરીકે જગત્માં પણ બધું તેવુંજ બનાવ્યું છે. જગત્માં કોઈને અન્ન વગર ચાલે પણ પાણી વગર ચાલતું નથી. આ પાણીની આસપાસજ જમીનનું ખૂબ મોટું કોટીંગ (Coating) છે. તે બધાં વાંકાચુંકા કોટીંગો (પડો) કહાડી નાંખી, બાબુએ કરી, અંદરનું શુદ્ધ પાણી લેવું. તેવી રીતે લગવાન કહે છે “યોગમાયાનો વિસ્તાર કહાડી નાંખી મને જુઓ.”

ફાલતુ વસ્તુનું માયાની અંદર જે કંઈ છે તે હુંજ છું.
મહત્વ એવી રીતે જગત્માંની સર્વ વસ્તુ નખ-

શિખાંત (નીચેથી ઠેઠ ઉપર સુધી) ફાલતુ છે એમ ઠેરવી તેમાં જે મહત્વનું છે, તે જુઓ. આપણા શરીરમાં શું શું ત્યાજ્ય અને શું શું ગ્રાહ્ય છે તેનું એનેલાઈઝ (પૃથક્કરણ) કરવું, એનેજ આત્માત્મ વિચાર કહે છે. શરીર, મન, અથવા અગીઆર ઈંદ્રિયોમાંથી કંઈપણ એક ઉપયોગી નથી, પણ એવી આ નિરૂપયોગી વસ્તુને આધારેજ જે ઉપયોગી (આત્મ તત્ત્વ) છે તે રહે છે, તેથી તે વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય ત્યાં સુધી, દશેંદ્રિયાદિ ફાલતુ વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરવોજ પડે છે. નાળીયરમાંથી પાણી મળે ત્યાં સુધી નાળીયરનો સંગ્રહ કરવો પડે છે. અંદરની વસ્તુનો લાભ થાય તે માટે ફાલતુ

વસ્તુનો ઉપયોગ કરવો પડે છે. એ ઉપરથી શું સિદ્ધ થાય છે કે, ઉપયોગી વસ્તુના લાભ માટે ફાલતુ આપણા ગુરૂ થયા. જેને લોકો ફાલતુ સમજે છે તેજ કલ્યાણ મેળવી આપવાનું સાધન ઠરે છે. આ વર્મ, આ અટકળ, જેના લક્ષમાં આવી છે, તે ફાલતુ પદાર્થને કદી છોડતો નથી. બધામાં જેને તમોએ ત્યાજ્ય ઠેરવ્યું હોય, તેનેજ જે પૂર્ણ થયા છે તે સદ્ગુરૂ સમજે છે. તેમના લક્ષમાં આવી ચુક્યું હોય છે કે તમો વ્યવહારી લોકોએ જેને ત્યાજ્ય ઠેરવ્યું છે, તેનેજ આધારે એમને જે ગ્રાહ્ય છે તે જડ્યું (મળ્યું) છે, અને આગળ ઉપર પણ મળશે. બધામાં જે ત્યાજ્ય વસ્તુ હોય તેજ શ્રેષ્ઠ વસ્તુ મેળવી આપે છે એ સિદ્ધાંત છે. સર્વમાં ત્યાજ્ય વસ્તુ શું છે એમ વિચાર કરતાં ઠરે છે. ત્યારે શું શું આપણને સદ્ગતિ દેખાડશે ? એમ જો પૂછો તો એ કંઈ આપણે કહી શકતા નથી. શાસ્ત્રથી ઉલટું કેમ કહેવાય ? શું એ ગુરૂ શબ્દનો પહેલો અક્ષર છે, તેથી “ ગુ, ગુરવે નમઃ ” એમ કહ્યું છે. હું ઝાડે ફરવા બેસતી વખતે પ્રાર્થના કરું છું કે, હે ગુરૂ મહારાજ, આપ ક્યારે ખુદાર આવશો (પડશો) ? કારણ મને જલદી ઝાડો ઉતરતો નથી. તે કહે છે “ ધ્યાસ કરી તેં મને હૃદયમાં સાંડવ્યો, હવે ખુદાર શું કામ કહાડે છે ? ” હું કહું છું, “ તમારી ઇચ્છા હોય તો નીકળો, નહીં તો નહીં. ”

શું તે શું કહેવાનો રિવાજ શા માટે છે ? તો બધી વસ્તુમાં જે સારા માહા ગુણધર્મ છે તેનો વિચાર કરીનેજ પ્રત્યેક વસ્તુનું નામ પાડવામાં આવ્યું છે. પરમેશ્વરનાં અનંત નામો છે. વિષ્ણુ-સહસ્ર નામ, દેવીસહસ્ર નામ, ગણેશસહસ્ર નામ વગેરે એ અનંત નામો તેમના ગુણધર્મ ઉપરથીજ આવ્યાં (પડ્યાં) છે. ગુણધર્મ વગર નામ પડતાં (આવતાં) નથી, એવો મૂળ આરંભમાં સિદ્ધાંત છે. આરંભમાં જે નામો પડ્યાં, તે તે વસ્તુના ગુણધર્મનો બોધ થાય એવાં પડ્યાં. એટલે કે પરમાત્માનાં જેટલાં નામો છે, તેટલાં ગુણધર્મ બોધક તે છે અને તેટલા ગુણધર્મ તેમનામાં છે. સહસ્ર નામનું મહત્વ શું ? તો પરમેશ્વરનાં કેટલાં નામો છે, એ જોઈ

અને તેટલા ગુણધર્મો ત્યાં લાગુ પડે છે, એ સમજી લેવા માટે સહસ્ર નામના પાડનું મહત્વ છે. જગત્માં જે જે વસ્તુઓ છે તેના નામ પ્રમાણે તેનામાં ગુણધર્મ છે. સૂક્ષ્મ રીતે જોઈએ તો આ તત્ત્વ લક્ષમાં આવે છે. પ્રત્યેક અક્ષરની પણ વ્યાખ્યા થઈ શકે છે, પરંતુ આપણી એવી કુશાચ્ર બુદ્ધિ નથી, તેથી તેનું વિવેચન થઈ શકતું નથી. આજ નિયમ સર્વ વસ્તુને લાગુ પડે છે. ધારે કે કોઈ એક વનસ્પતિનું નામ આપણને અથવા ડોક્ટર લોકોને ખબર નથી. ત્યારે ડોક્ટર શું કરે છે ? તેના ગુણધર્મ શું છે, તેનો ઉપયોગ શો છે વગેરે તે ચીજને એનેલાઈઝ કરી શોધી કહાડે છે. વનસ્પતિનાં અથવા ખનીજ પદાર્થના ગુણધર્મ કહાડી તેના ઉપયોગ પ્રમાણે તેનાં નામો ઠેરવે છે. વસ્તુનું મૂળ નામ ખબર હોતું નથી. પરંતુ તેના ગુણધર્મ જોઈ અથવા તો જે રીતે તે ઉત્પન્ન કર્યા હોય અથવા થયાં હોય તે રીત ઉપરથી તેને નામ આપે છે. કિવનાઈનને કિવનાઈન એ નામ, જેણે તે કહાડયું, તેના નામ ઉપરથીજ આપવામાં આવ્યું છે.

સારાંશ શો કે, આપણો ગુરૂ કોણ ? તો બધામાં નિકૃષ્ટ (હલકો) જે હોય તે. તેને જેણે ગુરૂ કર્યો, તેના હાથમાં બધાંથી શ્રેષ્ઠ વસ્તુ આવી. ગુરૂ એટલે જડ. તેણે તેને

જે પૂર્ણ ફાલતુ ગુરૂ કર્યો તેથી તમો કોઈ એમ કરશો નહીં રૂપ તેજ સદ્ગુરૂ. હું કે ? કારણ લોકો તમને ગાંડા કહેશે.

ગુરૂ શબ્દનો અર્થ એવોજ છે. ગુરૂ એ શબ્દનો અર્થ સદ્વસ્તુ નથી. તમો સાક્ષાત્ ગુરૂ છો, એટલે મહા-મૂર્ખ છો, એવો અર્થ છે. તમો કહેશો, “એમ કેમ બાબા ! શાસ્ત્રમાં તો ગુરૂનું ખૂબ મહાત્મ્ય કહ્યું છે હુંકહું છું,” તે બરોબરજ છે તેનું કારણ શુ એટલે ફાલતુ વસ્તુ. તેનેજ આધારે સદ્વસ્તુની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેથીજ તેનું મહાત્મ્ય ખૂબ કહ્યું. ફાલતુ વસ્તુનો આધાર જો ન લેવામાં આવે તો સદ્વસ્તુ પ્રાપ્તિ કદી પણ સંભવે નહીં. તથાપિ જ્યાં સુધી તમને તેમાં રહેલો વર્મ સમજાતો નથી, ત્યાં હું કહુંસુધી છું તેવો અર્થ તમો કરતા નહીં. પરંતુ મને એમ

દેખાય છે કે જેનો જલદી કંટાળો આવે એવી ત્યાજ્ય વસ્તુ
 એટલે ગુરૂ. કેવો દીકરો પત્થર જેવો જડ છે એમ કહે છે. જડને
 સંસ્કૃત ભાષામાં ગુરૂ કહે છે. જડ વસ્તુને નિકૃષ્ટ માની છે. જડ
 કહી જે ખરાબ ઠેરવી તે જડને આધારેજ આપણને તે સદ્વસ્તુ
 જોઈએ છીએ તેથી તેને મહત્વ આપવાનું. તેથીજ શાસ્ત્રમાં તેનું
 માહાત્મ્ય કહ્યું. સદ્ગુરૂ જે હોય છે તેણે સર્વ પ્રકારે કાલતુ
 વસ્તુનો સ્વીકાર કર્યો છે એમ દેખાય છે. તેનું આચરણ જે હોય
 તે પણ કાલતુ. અંગ ઉપર કપડાં લત્તાં જે હોય તે પણ કાલતુ.
 તેનું ખાવાપીવાનું જે હોય તે પણ કાલતુ વસ્તુ ઉપરજ. તેનો
 બોલવા ચાલવા વિગેરેનો જે વ્યવહાર તે પણ કાલતુ જેવોજ,
 એટલે વ્યવહાર દૃષ્ટિએ જેને તમે સાડું સાડું સમજો છો, તેમાંનું
 તેની પાસે કંઈપણ નથી હોતું. એટલેજ તેવાને લોકો ગાંડો કહે
 છે, પરંતુ તેણે બધાંજ કાલતુનો સ્વીકાર કર્યો હોય છે, તેથી
 અને એવા કાલતુમાંજ પરમાત્મા હોય છે તેથી, તે પોતે પણ
 પરમાત્મા રૂપ બની જાય છે. બધીજ રીતે પોતે પ્રાલતુ રૂપ
 બન્યો હોવાથી તે કાલતુનેજ “ગુરૂ” “સદ્ગુરૂ” વગેરે કહેવામાં
 આવે છે. એવાનો લોકો પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે આશ્રય લે છે
 અને તેનીજ પાસેથી એટલે કાલતુરૂપ એવા સદ્ગુરૂ પાસેથીજ
 પરમાત્મ સ્વરૂપની પ્રાપ્તિ કરી પોતાનો ઉદ્ધાર કરી લે છે. તેથી શાસ્ત્રમાં
 સદ્ગુરૂનું માહાત્મ્ય કહ્યું (છે). તેથી સહુથી જે કાલતું હોય તે અને સદ્-
 ગુરૂ જે હોય તે એકજ. કોઈ ઉલટો અર્થ કહેનાર આને ખોટો અર્થ
 કહેશે. પરંતુ ખોટો હોય તોપણ લખી રાખો. પુષ્કળ ગ્રંથોમાં ખડું
 લખી મૂક્યું છે, અને તેનો અભ્યાસ કરવાની તમને હંમેશની ટેવ
 છે તે સારીજ છે, ખડું અને સાડું લેવાની તમને હંમેશજ ટેવ
 છે, તોપણ કોઈવાર ખરાબ લેવું એમાં શી હરકત છે ? જન્મો-
 જન્મ તમો જે સાડું તે તો લેતાજ આવ્યા છો, પણ ખરાબ પણ
 કોઈવાર લેવું. હું જે બોલું છું તે ખરાબ છે, સારી બાબતોનો
 તમને હંમેશ અનુલવ છે. સારી ચીજોનો સંગ્રહ તથા પ્રેમ તમારી
 પસંદ છે. તેથી તમો સારાજ છો. જેને તમો સારા કહો છો તે

સારાંપણાંની પરિચીમા શી ? તો ખરાબ ચીજને પણ સારી કરી તેને પેટમાં લો ત્યારે તે સારાંપણાંની પરિચીમા થઈ એમ સમજાય. ડહાપણુ (ચતુરાઈ) ના ઘોડા આગળ હાંકવા માટે કોઈ એકને આપણે ખરાબ કહીએ છીએ અને તેનો અદ્વપસ્વદ્વ (નાનો યુનો) દુર્ગુણ ખહાર કહાડીએ છીએ; પણ તે દુર્ગુણ છે કે સદ્ગુણ એ તેની તેને ખખર. આપણે જો કોઈને એમ કહીએ કે “ મહારાજ સોકો આપને મેંડોટા કહે છે, જગત્ આપને મેંડોટા કહે છે, પણ એક આપજ આપને મૂર્ખ કહો છો, એનું શું કારણ ? ત્યારે તે કહે છે, ” મૂર્ખપણું મેં લીધું છે અને લઉંજ છું, પરંતુ તમારાં મોટાંપણાંની પરિચીમા મારીદ્વારા થતી હોય તો તે તમો શા માટે કરી લેતા નથી ? ” પહેલો કહે છે, “ અરે તારે લીધે મારાં મોટાંપણાંની પરિચીમા કેવી રીતે થાય ? ” પેલો બીજો કહે છે “ તમારાં મોટાંપણાંની પરિચીમા મારાં મૂર્ખપણાં વગર થવાની નથી. મોટાંપણાંની અને સારાંપણાંની પરિક્ષા શી, અને તેની પરિચીમા શી ? તો જેને સર્વ જગતે, અથવા આપણે મૂર્ખ ઠેરવ્યો હોય, તેનો અંગીકાર કરી, તેનાં ખરાબપણાંની અસર આપણી પર ન થવા દેતાં, આપણાં મોટાંપણાંનું પરિણામ તેની પર કરી, તેને આપણામાં સામેલ કરી લઈએ તો મોટાંપણાંની અને સારાંપણાંની પરિચીમા થઈ (કહેવાય). મૂર્ખની એષ્ટા (ચાળાચહેનકાં) તમારાથી સહન થઈ શકે, તેનો તમો ઇનકાર ન કરો તો તમારાં મોટાંપણાં અને સારાંપણાંને પૂર્ણતા આવી (એમ સમજો). મૂર્ખ કહે છે, “ મારી તરફથીજ તમારાં મોટાંપણાંને પૂર્ણતા આવશે. ” આ ન્યાય પ્રમાણે હું કહું છું, તમો ડહા છો, ગીતા, ભાગવત વાંચો છો એ સાંજ છે. પણ તેમાં મારી પાસેથી આવેલાં ખરાબનો જો તમો સમાવેશ કરો તો તમો ધન્ય છો. પરમેશ્વરપણું સારાપણું જે છે તેની પૂર્ણતા તમોએ કરી એમ થશે. તીર્થનું ઉદ્દાહરણ તમોને શા માટે ન આપવું ? ગંગાના પાણીનો સારોજ ઉપયોગ કરે છે, ખરાબ કરતા નથી એમ નથી. કોઈ તેની પૂજા કરે છે, પણ કોઈએ જો

ગાંડ ધોવાને તેનું પાણી લીધું તો તે શું તેને ત્યાંથી હાંકી કહાડે છે ? તેનામાં સાંઈ માહું બધું સમાઈ જાય છે. તેથીજ તેને મહત્તી પ્રાપ્ત થઈ. ખરાબ સમાવીએ તો તેનું મહત્વ વિશેષ છે. સાંઈ તો ગમે ત્યાં સમાય છે. તેથી માંઈ કંઈ વિસંગત હોય તે સાંઈ કરી લેા. તમારા સારાંપણાંથી આ માંઈ ખરાબ છે તે સાંઈ કરી લેા.

બાબા, પહેલાં તમે પ્રત્યક્ષ ગુમાં આજોટતા હતા, અને હવે અમારી પાસે જો કે પ્રત્યક્ષ રીતે નહીં, તો પણ વાર્તા રૂપે ગુ ચુંથાવો છો કે ? એમ કોઈ કહે તો હું કહું છું કે હું કંઈ તેવું કરતો નથી. પરંતુ ગુ ચુંથ્યા શિવાય ખરું જો છે તે હાથમાં આવશે નહીં એ કહી રાખું છું. હીરાની વીંટીનું ઉદાહરણ એકવાર આપ્યું છે. એક વખતે એક જણની હીરાની વીંટી જતી રહી (ખોવાઈ ગઈ). તે ક્યાં ખોવાઈ તેની કોને ખબર, પણ તે ઘરના કચરામાં ઉકરડામાં ગઈ હશે એમ ધારી ઘરનાં સ્ત્રી પુરૂષોએ ડુકર પેઠે ઉકરડો ઉકેર્યાં કર્યો. આવો પ્રસંગ સારા સારા લલા માણસોને પણ આવે છે, કર્મ ધર્મ સંયોગે તે જડે તો જડે નહીં તો વિના કારણ ઉકરડાની વાસ શરીર પર લેવી પડે છે (ચોંટાટે છે). તેમ પરમેશ્વરનો વર્મ ગુરૂમાં છે. સદ્ગુરૂને મહત્વ શું કામ આપે છે ? તો હમણાંજ કહ્યાં પ્રમાણે, ફાલતુ વસ્તુને આધારે પરમાત્મા રહેતો હોવાથી, તે ફાલતુ વસ્તુનોજ સર્વ પ્રકારે તેણે સ્વીકાર કર્યો હોય છે તેને લીધે પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ થાય છે, તેથી આપણને પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ થાય એટલે જેને આપણે સદ્ગુરૂ કહીએ છીએ, તેનું ગુરૂપણું સુદ્ધાં તદ્દ્રૂપ બની જાય છે. એટલે શું ? તો અંદરની જે મુખ્ય વસ્તુ છે, જેને આધારે તે ગુરૂ પણ રહે છે, તેનીજ પ્રાપ્તિ થયાં પછી, (પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ) તેને આધારે રહેલું જે ગુરૂપણું તે વળી જુદું ક્યાંથી રહે ? તે તેમાંજ લીન થઈ જાય છે. જેમ એક અંજીર જેવું ફળ કે જેનું અંદરનું ખડારનું બધુંજ ખાઈ શકાય છે, અંદર જે સ્વાદ તેજ ખડાર, એવાં પુષ્કળ ફળો છે. આમળાં નામનો જે પદાર્થ છે તે પણ તેવોજ છે.

પરંતુ તેનું બી કહાડી નાંખવું પડે છે. તેથી તે કંઈ કામનું નહીં. પરંતુ દ્રાક્ષ ખીસખીસમાં બી સુદ્ધાં હોતાં નથી. તે જડરૂપ છે તો પણ સદ્રૂપ છે. તેમાં કંઈજ ત્યાજ્ય નથી. તેવીજ આ મૂળમાંની ભાંજગડ છે. તે પ્રકૃતિ બહુ સૂક્ષ્મ છે. પરંતુ તે ભાસ-માન પ્રકૃતિ દ્વારેજ સદ્રૂપ લઈ શકાય છે. તમો સ્થૂલ દેહને તે સૂક્ષ્મ પ્રકૃતિનો અનુભવ નથી. પરંતુ તેમાંથીજ તમો બન્યા છો, તે વગર આનંદ લઈ શકાતો નથી. કોઈ પણ રીતની પ્રકૃતિ ન હોય તો મૂળનું જે છે તે મળે તો પણ આનંદ મળશે નહીં. પરંતુ આમ બનતું નથી. બીજ રહિત દ્રાક્ષની પોપડી જેવી તે પ્રકૃતિ સૂક્ષ્મ છે. તેમાંજ તે બ્રહ્મરસ અટકી રહ્યો છે.

સારાંશ, સત્કર્મનો ઉપયોગ બીજા માટે કરી, બીજાને ત્રાસ ન થાય એવી રીતનું સત્કર્મ હોય એટલે પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ થાય છે. છે શું ને નથી શું ?

(આ પછી સ્વામીજીએ હુમેશ પ્રમાણે પોતાનાં સુદ્ધ પુરાણનું પારાયણ મહારાજ સામે કર્યું. તેમાં મત્સરાસુરની જન્મ કથાવાળો અધ્યાય બીજા અધ્યાય સાથે સ્વામીએ વાંચ્યો. તે ઉપરથી મહારાજે કહ્યું.)

પોતાના નામ પ્રમાણે મત્સરાસુર પ્રવૃત્ત થયો. મત્સરાસુરના ગુણ ધર્મ તેનામાં પ્રકટ થવા આવશ્યક છે. હું કહું જ છું કે ગુણ પ્રમાણે નામ પડ્યાં ન હોય તો, નામ પ્રમાણે ગુણો આવે, તે માટે પ્રયત્ન કરવો. કોઈનું શંકર નામ હોય તો તે નામ પ્રમાણેના ગુણ ધર્મો પોતાનામાં લાવવાનો તેણે પ્રયત્ન કરવો.

સત્ જે છે, તે પ્રકૃતિનો સહવાસ કરતાં કરતાં પોતાને વિસરી જઈ પોતેજ પ્રકૃતિ બન્યું. હવે જો તેને ફરી સત્ અવસ્થાનો અનુભવ લેવો હોય તો, જે સત્ પોતાના સદ્રૂપને વિસરી પ્રકૃતિજ હું છું એમ કહેવા લાગ્યું, તેણે હવે એથી ઉલટી દિશામાં જઈ, જે પ્રકૃતિ સદ્રૂપ થઈ હોય-જેને સદ્ગુરુ કહે છે-એવા સત્પુરૂષના

સહવાસમાં જે પોતાની પ્રકૃતિને રાખે તો તે પણ સત્ પ્રકૃતિ બને. એકવાર તેમ થઈ જાય એટલે બધું ઉલટું બની જાય છે. આમ ઉલટા થવાના (કરવાના) પુષ્કળ ઉપાય છે. પરંતુ તે બધા આપણાથી લેવાતા નથી તેથી જે પ્રકૃતિ સદ્રૂપ થઈ હોય તેના એટલે સદ્ગુણના સહવાસથી પોતાનું પ્રકૃતિરૂપ થયેલું જે સત્ તેને સદ્રૂપ કરી લેવું.

(એક ગૃહસ્થ શિડી જવાના ઉદ્દેશથી મહારાજની આજ્ઞા લેવાને આવ્યા ને ભૂલથી “ સાકોરી જાઉં છું હુકમ હોય તો ” એમ કહ્યું એ ઉપરથી મહારાજે કહ્યું)

સાકોરી શું અને શિડી શું ? એકજ. સાકોરીજ જે શિડી થઈ તો તમો શિડીને સાકોરી કહો તો તેમાં શું થઈ ગયું ? શિડીનો જે કોઈ, તેજ સાકોરી આવીને બેઠો છે. તેથી સાકોરીજ શિડી થઈ, અને શિડી થઈ સાકોરી. આવી નામની અદલાબદલ થાય છે, તેથી તમો કહો છો તેજ ખરું.

એક ઘરડા ગૃહસ્થ પ્રથમજ દર્શને આવ્યા અને કહેવા લાગ્યા, “ મહારાજ મન સ્થિર થતું નથી, તેને માટે શો ઉપાય કરવો ? ”

દાદાજી, મન સ્થિર કરવું હોય તો વ્યવહાર બંધ પડશે ને ? વ્યવહાર બંધ ન પડે તો મન સ્થિર કેમ થાય ? વ્યવહાર કરો છો તેથી તેની વિવંચના અને દુઃખ હોય છે જ. પણ તેને પણ સીમા હોય છે. તે સીમાની ખૂદા દુઃખ જાય તો ત્યાં સુખ જ છે. સીમા ઉલ્લંઘન થાય એટલે કાર્યજ થયું. (આ ઉપરથી તે ગૃહસ્થ બોલ્યા, મન સ્થિર કરવાનો પ્રયત્ન કરવાથી, તે મન સ્થિર તો થતું નથી પણ ઉલટો ત્રાસ થાય છે. તે પરથી મહારાજે કહ્યું) જે ઉલટો ત્રાસ થાય છે તો તે સીમાની ખૂદા તે ગયુંજ નથી. દુઃખ ભોગવતાં ભોગવતાં કાર્ય થાય છે. તેથી દુઃખ, ત્રાસ ભોગવતા

જાવ, ગભરાવ નહીં. ખાસ જરૂર ન હોય, ઉતાવળ ન હોય, તો જેટલા દિવસ રહી શકાય એવું હોય, તેટલા દિવસ રહો.

ગૃહસ્થ—પણ મન ઘર તરફ જાય છે ને ?

મહારાજ—ઘર તરફ જવું પડે છે. ત્યાં જાય તો જવા દો. જ્યાં જાય ત્યાં જવા દો. તમારાં મને તમને અહીં ખેંચી આણ્યા છે તેથી તેનો ઉપયોગ થશેજ.

સોમવાર, તા. ૨૧ જુલાઈ ૧૯૨૪ અષાઢ વદ ૫ શકે ૧૮૪૬.

શંકર અને મત્સરાસુર-પડ્ડિપુ-અભિમાનના નાશની
જરૂર-પડ્ડિપુ મિત્ર-પુણ્ય-પ્રકૃતિ અને પાપ-
પ્રકૃતિ-પુણ્ય કર્મ નિષ્કામ કરવું-સંગમનેર.

(સ્વામી મંગળ મૂર્તિએ નિત્ય પ્રમાણે મુદ્દલનું પારાયણ કર્યું. તેમાં મત્સરાસુરના પરાજય સંબંધની કથા આવી તે પરથી મહારાજ બોલ્યા:—)

આ પણી પાસેનું જેટલું ખરાબ હોય તે બધું ગયું કે જહારનું બધું ખરાબ નાશ કરી શકાય છે. આપણો કોઈ શત્રુ નથીજ. આપણા શત્રુ આપણેજ હોઈએ છીએ. તેને લીધે દુનિ-આમાં બધાજ આપણને શત્રુ દેખાય છે. શંકર અને આપણામાં શત્રુત્વ આણીએ એટલે સર્વત્ર મત્સરાસુર શત્રુજ દેખાય છે. તમારી અંદરના શત્રુ વડે બાહ્ય શત્રુનો નાશ કરવા ઈચ્છો છો, પરંતુ તેમ બની શકતું નથી. તો પ્રથમ તમારી પાસેના શત્રુનો નાશ કરો. એટલે પછી જહારના શત્રુનો નાશ કર્યો શિવાય તે નાશ પામ્યાનો અનુભવ તમને આવે છે. તે મત્સર દૈત્યનો શંકરથી પણ નાશ થયો નહીં, એવો આ અધ્યાયનો અર્થ છે. મત્સર નામનો દૈત્ય શંકરના વરથી બલાઢય થયો. પોતાના નામ પ્રમાણે પરાત્કર્ષ સહન ન થવાથી-ખીજાનું સાડું સહન ન થવાથી-તેનો નાશ કરવાનો તેણે પ્રયત્ન કર્યો. જો શત્રુનો નાશ કરવાનું સામર્થ્ય ન હોય તો તેનો ઉત્કર્ષ સહન ન થવાનો ધર્મ વધતો જાય છે, અને તેને લીધે તે દુઃખ પામે છે, એનુંજ નામ મત્સર. આ મત્સરાસુરની ઉત્પત્તિ શંકરથી થઈ. શંકરનું મત્સરપણું આ

રૂપે મૂર્તિમંત જહાર પડ્યું. તમો કહેશો સાક્ષાત્ શંકર પાસે મત્સર કેવો ? તો પ્રકૃતિનો ધર્મજ તેવો છે. મૂળની જે સ્થિતિ તેને પ્રકૃતિ કાવે તેમ કરે છે. તે મૂળનું જે છે તે બોલતું નથી, ચાલતું નથી, જાણુ અજાણુ-પણુ રહિત એવું તે છે. કોઈ પણ કાવે તેમ કરે તેને તે મના કરતું નથી. એવો ફાગટનો ખૂબ માલ મળ્યો, તેનીપર પ્રકૃતિ કાવે તેવો વ્યવહાર કરી રહી છે. જેમકે જમીન છે, તેની ઉપર ઉંચા નીચા ટેકરા કરો, ખોદો, ખાડો કરો, કચરો કરો, સાડું બનાવી દો કે ખરાબ કરી મૂકો, અથવા કાંઈ ન કરો. પૃથ્વીના કોઈ ભાગમાંથી કહો અથવા પૃથ્વીની કોઈ વસ્તુ દ્વારા કહો કોઈ સાડું કરો અથવા માહું કરો, તે કાંઈ કરો એમ તે કહેતી નથી અને કાંઈ કરો તો મના પણ કરતી નથી. તેવીજ રીતે મૂળનું જે છે તે આ પૃથ્વી પ્રમાણે છે. એવી રીતે આ જાણુ અજાણુ રહિત પરમેશ્વર સાથે કાવે તેવો વ્યવહાર કરી તે પ્રકૃતિએ તેને શિવરૂપ-પ્રકૃતિ બનાવી. તાડું નામ શિવ છે તો તે પ્રમાણે તારે કાંઈ આકાર તો જોઈએ ને ? એવી રીતે તે પ્રકૃતિ શિવને કહે છે.

શિવ:—જાણુ અજાણુ રહિત હું છું ને ?

પ્રકૃતિ:—જાણુ અજાણુ રહિત જે અવસ્થા તેને પણ કાંઈ આકાર જોઈએ ને ?

એમ કહી તેણે તેને શિવ-પ્રકૃતિનો આકાર આપ્યો. ત્યારે જાણુ-અજાણુ રહિતપણું અને બીજા ગુણધર્મ પણ ત્યાં આવ્યા. પ્રસંગોપાત દ્વૈતના ગુણની વૃદ્ધિ થવા માંડી. કોઈ કોઈવાર રજ વધારે અને કોઈકવાર તમ વધારે અને બાકીના ગુણો કમી એમ તે શિવ પ્રકૃતિમાં થવા લાગ્યું. એવાજ પ્રસંગાનુસાર જે ગુણને લીધે મત્સરની વૃદ્ધિ થાય છે તે ગુણ શિવ પ્રકૃતિમાં વૃદ્ધિગત થવાનો યોગ આવ્યો. ત્રણ ગુણોમાંથી જેને લીધે મત્સરની વૃદ્ધિ થાય તે પ્રમાણે ગુણોની વધઘટ થઈ મત્સર થયો. કાંઈપણુ એક વધે એટલે તે પ્રકટ થાય છે. થોડું અન્ન ખાવ છો, તે પચીને

થોડો મળ થાય છે. થોડો મળ હોય તો ઝાડે ફરવાનું થતું નથી અને ઝાડો થતો પણ નથી. ખાધેલા પદાર્થોના પ્રમાણમાં એક ચતુર્થાંશ મળ અને છે. આ નિયમ પ્રમાણે આગળના દિવસનો થોડોક મળ અને પછીના બે ચાર દિવસ કરેલાં ભોજનનો મળ બની તે પણ ભેગો થાય છે અને તેને લીધે મળાશયની જે કોથળી છે અને તેનું જે પ્રમાણ છે તે પ્રમાણમાં તે ભરાઈ જાય અને અપાનવાયુનો વેગ થાય એટલે તે તે મળસહિત ખૂદાર પડે છે. તેવીજ રીતે પ્રસંગ આવે મત્સર, જે પ્રકૃતિનો એક મળજ છે તે વધી જાય એટલે ખૂદાર નીકળે છે. હવે, પ્રકૃતિ બે તૈયાર થઈ અને આકાર પણ આવ્યો તો ત્યાં ખાવા પીવાનું પણ આવ્યુંજ. ખાવાનું આવ્યું કે ત્યાં મળ આવ્યોજ. ષડ્વિધ એ મળજ છે. ઓછા વધારે પ્રમાણમાં થયેલો મળ ગમે ત્યારે ખૂદાર પડવાનોજ. શિવ પ્રકૃતિમાં પોષક દ્રવ્ય જે ગયાં હશે તેનો મળ મત્સરરૂપે વધ્યો અને તે મળ જેટલો ભેગો થઈ શકે તેટલો થયો. હવે ભેગા થવાને જગ્યા નથી તેથી તે મળ (મત્સર) રૂપે હુધ્યા પેઠે ખૂદાર પડ્યો. ગમે તેવો પણ તે મળજ. તેનો ગુણ, તેનો સ્વભાવ, દુઃખ ત્રાસ કંટાળો ઉત્પન્ન કરવો એ છે. પણ એ દુઃખ, ત્રાસ, કંટાળો ઉત્પન્ન થવો એ કેને? તો જે તેનાથી ઉલટી સ્થિતિના હોય એટલે મત્સરના ગુણ જ્યાં ન હોય તેને. ગામડાં ગામમાં જ્યાં ત્યાં ગુના પોદળા પડ્યા હોય છે. તે પોદળા અંદર અંદર કંટાળો કરે છે કે? માણસો કંટાળો કરે; પરંતુ તે પોદળા એટલે લીંડા અથવા પીઠલાં જેવું ઢોંગાયલું જે પાંચ દસ જગ્યાએ હોય છે તે કંઈ અંદર અંદર એકેકનો કંટાળો કરતાં નથી. ત્યારે એવો વિચાર કરવો કે, સત્વમાંથી પ્રકટ થયેલી સાત્વિક પ્રકૃતિ અને તમો ગુણમાંથી થયેલી મળરૂપ પ્રકૃતિ છે. આપણામાંથીજ પ્રકટ થઈ આપણનેજ ત્રાસ આપવો એવી ખેલેથીજ તેની રીત છે. જુ, માંકડ, એ આપણામાંથીજ થાય છે અને આપણને ત્રાસ આપે છે. તેનો નાશ કરવા માટે આપણે પણ તેમના જેવાજ થવું પડે છે. એટલે શું? તો તેમનો ગુણ જે ત્રાસ આપવાનો

તે આપણે લઈ તેમનો નાશ કરવો પડે છે. તમો જો સાત્વિક ગુણ ધારણ કરી બેસો તો તેનો નાશ થશે નહીં. તેમનામાં દુઃખ આપવાનો ગુણ આવ્યો છે અને તમો સાત્વિક થઈ બેસો અને તેમને દુઃખ ન આપો તો તેમનું તો સાફ થયું !

શિવ અવસ્થા મૂળ સાત્વિક છે પરંતુ અઘટિત ઘટના કરનારી જે પ્રકૃતિ તેનામાં સર્વ ગુણો છે. તેથીજ મત્સર ખૂબ ભેગો થયો કે શિવ પ્રકૃતિમાંથી મૂર્તિમંત તે જહાર પડ્યો. તે ખરાબ છે. ગમે તેવો પણ તે મળજ ! તમો કહેશો “ તે શિવ પ્રકૃતિએ તેનો નાશ કરવો જોઈએ કે નહીં ? ” પરંતુ તે શિવ એટલે કલ્યાણ કરનારી પ્રકૃતિ તેનો નાશ કેમ કરે ? પાસે હતો ન હતો તે બધો મત્સર જહાર પડ્યો. મૂળ જે સત્વગુણ તે ત્યાં પ્રકટ થયો. જેમ આડો સાફ થાય એટલે પેટ સાફ થાય છે, કંઈ ખટખટ રહેતી નથી, તેમ શિવ પ્રકૃતિ કલ્યાણકારક હોવાને લીધે અને મત્સરરૂપી મળ જહાર પડી ગયો હોવાને લીધે તે કલ્યાણજ કરે છે. માખાપ પાસે પુણ્ય સંચય હોઈ તેમાંથી સંતતિ ઉત્પન્ન થાય તે માખાપનો પુણ્યપિંડ અને પાપ સંચય થઈ તેમાંથી સંતતિ ઉત્પન્ન થાય તો તેને પાપપિંડ સમજવો. જેવું બી હોય તેવું આડ. જેવો આપણો સ્વભાવ તેવીજ આપણાથી થયેલી સંતતિ. તેથી તેની ઉપર આપણે પ્રેમ કરવાનાજ. તેવીજ રીતે પોતાની પાસેથી ઉત્પન્ન થયેલો જે મત્સર તેની ઉપર તે ભોળાશંકર પ્રેમ કરવા લાગ્યા. મત્સરાસુરે પણ તપશ્ચર્યા કરી પોતાના પિતા-શિવને પ્રસન્ન કરી પોતાના ગુણ પ્રમાણે વર મેળવી લીધું. મત્સરમાં જંહેથીજ પૂર્ણ ખરાબ ગુણ, તેમાં વળી આ વર મળ્યું. પછી શું? તે ગમે તેવો પણ મત્સરાસુર ! તે બાપના માથાપર ચઢી બેસવામાં પાછી પાની કરે કે ? વ્યવહારમાં પણ છોકરાંઓ બાપની એસ્ટેટ માટે તેના માથાપર હાથ ફેરવે છે. તેવી રીતે શંકરથી ઉત્પન્ન થયેલો મત્સર દૈત્ય તે શિવ ઉપરજ હાથ ફેરવવા લાગ્યો. શંકર હાથાં અને તેમની પ્રકૃતિની ઉત્પત્તિ જેનાથી, એવી જે તેમની આદ્યપ્રકૃતિ, ત્યાં તે આલ્યા ગયા. મૂળ પ્રકૃતિ એટલે દત્તાત્રય. આ ત્રિગુણનો

પ્રકાર છે. ત્રિગુણની બનેલી, અઘટિત ઘટના કરનારી, એવી શ્રેષ્ઠ જે પ્રકૃતિ તેને દત્તાત્રય કહેવામાં આવે છે. તેનામાં શ્રેષ્ઠત્વ શા માટે આવ્યું ? તે અઘટિત ઘટના કરવાનું સામર્થ્ય તેમાં છે અને તેજ ઘટનાનો નાશ કરવાનું સામર્થ્ય પણ ત્યાંજ છે. તેથી જે પ્રકૃતિ અઘટિત ઘટના કરી ફરી તેનો નાશ કરી શકતી નથી તે પ્રકૃતિ પૂર્ણ નથી. અઘટિત ઘટના કરી તેનો પૂર્ણપણે નાશ કરે એવી પણ અઘટિત ઘટના જે કરી શકે છે તેજ પ્રકૃતિ સર્વ પ્રકૃતિમાં શ્રેષ્ઠ. બનાવી શકાય છે પણ ભાંગી શકાતું નથી વા ભાંગી શકાય છે પણ ઘડી શકાતું નથી એવી પ્રકૃતિ શ્રેષ્ઠ નથી; પણ જે બન્યું નથી અથવા જે બનતું નથી તે બનાવવું, બનાવેલું ભાંગવું વગેરે ઘડભાંગ જે કરે છે તે અઘટિત ઘટના કરનારી પ્રકૃતિ જાણવી. જે ઘટના એકાએક ભાંગતી નથી તેના તે ત્રિગુણો એકભાવે નથી હોતા. તેનું તત્ત્વ પણ એજ કે, જે ગુણનું જોર હોય તે આધારે તે ઘટના કાયમ રહેવા મથે છે. ત્રિગુણનું ઐક્ય થાય એટલે ઘટના કાયમ રહેતી નથી. તે ત્રણ ગુણો ફાવે ત્યારે એક થાય છે અને ફાવે ત્યારે વિલકત થાય છે. દત્તાત્રેયની પ્રકૃતિ એવીજ છે કે તેમાં ત્રણે ગુણો પૂર્ણ છે અને તે ત્રણ ગુણોથી થયેલી અઘટિત ઘટના ફરી આવરી લઈ તે ભાંગી નાંખવી એ પણ તેની અઘટિત ઘટનાજ છે. જગત્ એકદમ ભાંગી નાંખવું અને એકદમ નિર્માણ કરવું આ ત્રણ ગુણનું સમાન ઐક્ય થઈ યોગી લોકના રૂપમાં તેનીજ અઘટિત ઘટના છે, તેવીજ રીતે ત્રણ ગુણની વધઘટ થઈ તેને લીધે જગત્ ધીમે ધીમે ભાંગી નાંખવું (લય પમાડવું) અને ધીમે ધીમે નિર્માણ કરવું એ પણ તેનીજ અઘટિત ઘટના છે. યોગી લોકો ત્રણે ગુણોની ઐક્યતા કરી પોતેજ જગત્ નિર્માણ કર્યાનો અને પ્રરી નાશ કર્યાનો અનુભવ લે છે; એટલે તેમને માટે તો જગ છે અને નથી. તે જગત્ રૂપે અઘટિત ઘટના કરે છે અને તેનો નાશ પણ કરે છે. એવું જેને સામર્થ્ય છે તે પૂર્ણ યોગી દત્તાત્રય છે એમ સમજવું. શંકરને પોતાના છોકરા દ્વારા તે મત્સરાસુરને મારવાનો પ્રસંગ આવ્યો.

અને તે દત્તાત્રેય પાસે ગયા. દત્તાત્રેય એ પ્રકૃતિ બાણ અબાણ પાણ રહિત પાણ છે અને જગત્ રૂપે પાણ છે, એટલે જગત્ને એકદમ નિર્માણ કરનારી અને એકદમ જગત્ નાશ કરનારી પાણ છે. તેજ અવસ્થા શિવની ખરી, પરંતુ જગત્નો લય કરનારી પ્રકૃતિ તે વખતે તેમની પાસે નહોતી તેથી મત્સરાસુરનો નાશ તેમનાથી થઈ શક્યો નહીં. તે વખતનો પ્રસંગ જગત્ના કલ્યાણ માટેજ હતો. શિવ એટલેજ મત્સર અને મત્સર એટલેજ શિવ. ભગવાન્ શિવ જ્યારે દત્તાત્રયની પાસે આવ્યા ત્યારે દત્તાત્રેયે તેમને કહ્યું કે, તે મત્સરાસુરને તારા વર પ્રમાણે હથીયાર શિવાય મારવાની યુક્તિ તારી પાસેજ તો છે. મત્સરનું ખી તારી પાસે છે, તે ખીજરૂપે જે મત્સર છે તેનો પ્રથમ નાશ કર. તેનો નાશ જો તું કરી નાંખશે તો જહારના મત્સરનો નાશ કરતાં શી વાર? મૂળનો નાશ કર્યાં પછી વૃક્ષના નાશને કેટલી વાર? તે મત્સર દૈત્યની પાછળ ન પડતાં તેનો સંબંધ અથવા તેનું ખી જે તારા હૃદયમાં છે તેનો તું પ્રથમ નાશ કર. એવું જ્ઞાન દત્તાત્રેયે તેને આપ્યું. શંકરજ તે! એક શબ્દમાં સમજી ગયા. દત્તાત્રેય શ્રેષ્ઠ તેથી શંકર તેને શરણે ગયા; પરંતુ શ્રેષ્ઠને શરણે જવાથી પ્રાયદો થતો નથી. તેથી પોતાના કરતાં જે હલકો હોય તેને શરણે જવું જોઈએ એવો શંકરે દત્તાત્રેય પાસેથી બોધ લીધો. હું શ્રેષ્ઠ એવી જે બુદ્ધિ તેજ મત્સરનું કારણ. આપણા શિવાય ખીજને શ્રેષ્ઠત્વ આપવાને તે રાજી નથી હોતો. તે પ્રકૃતિનો ધર્મ જ તેવો. શિવને પોતાના કરતાં કોઈ શ્રેષ્ઠ હોવો જોઈએ એમ થતું હતું કે? પરંતુ પ્રસંગ વશાત્ કોઈને પણ શ્રેષ્ઠત્વ આપવું પડે છે તેથી દત્તાત્રેય પાસે શંકર ગયા. મત્સરનો નાશ થવાને પ્રથમ અભિમાનનો નાશ થવો જોઈએ. દત્તાત્રેયે પ્રથમ શંકરની સ્તુતિ કરી. તે દત્તાત્રય સદૃશજ તે. તેમણે હલકાપણું પોતાના ઉપર લીધું અને “ શંકર, તું શ્રેષ્ઠ છે ” એમ તેમણે કહ્યું, અને શંકર તેમને શ્રેષ્ઠ કહેવા લાગ્યા. છેવટે દત્તાત્રેયે ઉપાય કહ્યો કે મારામાં તેનો નાશ કરવાનું સામર્થ્ય નથી. તે તારામાં છે, પરંતુ

તારામાં જે મત્સર છે તેનો નાશ થવો જોઈએ. તેનો ઉપાય એજ કે, તારો ખીજો છોકરો જે ગણપતિ તેને તું શરણુ જા એટલે તે તને ઉપાય કહેશે અને તારામાં જે મત્સર છે તેનો પણ નાશ થશે. કારણુ અભિમાનનો નાશ થાય એટલે મત્સરનો નાશ થાય છે. અને પછી તેને પડિપુ રહેતા નથી.

હું તે પડિપુને રિપુ કહેતો નથી. તે મિત્ર છે, તે સદગુરુ છે, એ સંબંધમાં ખેલાં હું બોલ્યો છું. દત્તાત્રેયે શિવને તેનો છોકરો જે ગણપતિ તેને શરણુ જવા કહ્યું. શિવે કહ્યું ઉત્પન્ન થતાંજ તે અગડખંબ ઉત્પન્ન થયો અને મોદક ખાઈ વધારે લકુ બન્યો છે. એવા તે વાંકા ચુકાને શરણુ જવાનું મને કહ્યો છે તેનું શું કારણ ?

કોઈ છોકરો નાનો હોય, પણ જો તે ડાહ્યો હોય તો તેને રાવ સાહેબ કહેવાનો વખત આવે છે; અથવા માળાપ પોતે રાવસાહેબ હોય છે પરંતુ આગળ ઉપર લોકો પોતાના છોકરાને તેવુંજ માન આપે તેથી, ખાપુ, ભાઈ વગેરે એવાં જે ખેલાંના નામો છે તે ન કહેતાં ખાખા સાહેબ, નાના સાહેબ, ભાઉ સાહેબ વગેરે કહેવાની તે છોકરાંનાંજ માળાપ શરૂઆત કરે છે. ન્હાનપણથી માળાપજ સાહેબ કહેવા માંડે એટલે વિદ્યા ન હોય તો પણ પોકળ સાહેબીના ખરાબ ગુણધર્મો તે છોકરાં લે છે. પરંતુ તેજ છોકરાં-ઓમાં જો કોઈ વિસંગત, ગાંડો ઘેલો, દેખાવમાં ખરાબ, વિદ્યા વગરનો હોય તો તેની ઉપર માળાપનું પૂર્ણ લક્ષ હોતું નથી અને તેને કોઈ સાહેબ પણ કહેતા નથી. તેવીજ રીતે ગણપતિ મહારાજ આડાબાડા જેવા પાર્વતીને પેટે જન્મ્યા. તેનું વર્ણન એક (મરાઠી) કવિએ એવું કર્યું છે કે:—

ગણેશ બોલે બહુ આદરાનેં । ઉંદીર નેલા મમ માંજરાનેં ।

માંજૂદ માંડયા મજ ચાલવેના । તુંદીલ દોંદીલ મજ હાલવેના ॥

(ગણેશ બોલે બહુ આદરેથી, ઉંદર મારો લઈ ગઈ બિલાડી ટુંકે પગે ચાલી શકું નહીં હું, ડુંડા થકી હાલી શકું નહીં હું)

—મહેાનેા પત્તા નહીં, વઝતુંડ, કાન સુપડા જેવા, પેટ મહેાડું નાની નાની આંખો, એવી સ્થિતીનું છોકરું થયું. તેને અપશુકનીઆળ, તોફાની કહે છે, અને તેને માટે જે સંશય આવે છે તે પ્રમાણે વ્યવહારમાં થાય છે પણ. એક છોકરું માથામાં આંખોવાળું જન્મ્યું હતું. પછી તે તુર્તજ મરી ગયું પરંતુ તે અપશુકનજ !

દત્તાત્રેયે ગણપતિને શરણે જવા કહ્યું ત્યારે શંકરને લાગ્યું કે, આ અપશુકનીઆળ છોકરું થયું તેથીજ આ સંકટ ઉદ્ભવ્યું અને મને તેનેજ શરણુ જવાનું કહે છે એનું શું કારણ ? આખરે હા ના કરતાં કરતાં શરણુ જવાનું ઠર્યું.

વસ્ત પડા બાકા, તો ગધેકૂ કહે કાકા । અથવા

અડલા નારાયણ ગાદવાંચે પાય ધરી ।

(અડયો નારાયણ, ગર્દભના ધરે પાંચ) “ ગરજે ગધેડાંને બાપ કહેવો પડે ” એ કહેવત પ્રમાણે શંકર પર પ્રસંગ આવ્યો. એથી શું સાબીત થયું ?

પડિપુ

તો આપણામાં પડિપુ છે તેમાં એ મત્સર પ્રબળ છે. તે સર્વમાં શ્રેષ્ઠ છે. તેજ આ છમાં શ્રેષ્ઠ શા માટે ? તો કામ ક્રોધ લોભ મોહ અને મત્સર એ ક્રમવાર એકએકથી પ્રબલ છે. કામ વાસના ઉત્પન્ન થાય છે, તે સ્વતંત્ર છે. બીજું ક્રિયા કર્તૃત્વ તેની પાસે નથી, ફક્ત વાસના ઉત્પન્ન થાય છે. એકલી વાસના લંગડી છે. તેને બીજાં સાધનો મળે તો તે કામ કરે છે. વાસનાનું ક્ષણ ન મળે તો ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે. સંતાપ થાય તો એ વાસના પાછી હટતી નથી. ક્રોધમાં પાછળ વાસના આવીજ. અરે બેટું આ કામ થયું નહિં, એમ ધારી બેઠાં બેઠાં સંતાપ કરવો એનું નામ ક્રોધ. ક્રોધ આવ્યો હોય તે વખતે સ્ત્રી અથવા બીજું કોઈ પણ પાસે આવે તો તે તેની પર ગુસ્સે થાય છે. તે કહે છે આજે “ એમ કેમ ? ” તે કહે છે

“ ખસ, ખસ, ના બોલ. ” “ હું મારી ચિંતામાં અને તું આવી અહીં પંચાત કરવા ? ” સારાંશ, વાસના પૂર્ણ ન થાય એટલે ક્રોધ ઉત્પન્ન થાય છે અને તે કામ ક્રોધના ગુણુ તેની આગળ જે લોભ તેમાં આવે છે અને વાસના પૂર્ણ થવા માટે લોભ વધતોજ જાય છે. પછી એથો મોહ. મોહ એટલે મૂર્ખપણું અવિચાર. એકવાર લોભ ઉત્પન્ન થાય એટલે પાછળની કરણીનું ક્ષણ આવ્યું નહીં તેથી મનમાં આવે તે પ્રયત્ન કર્યાં કરવો, વિસંગત વ્યવહાર કરવો, એનુંજ નામ મોહ. એ મોહમાં પાછળના કામ ક્રોધ અને લોભ આવ્યાં. તે મૂર્ખપણાની અવસ્થામાં લમી જવું, શું કરવું, શું ન કરવું એવી જે મૂઢાવસ્થા તે મોહ. ક્રોધ તેની એવી સ્થિતિ જોઈ કહે છે “ અરે, એમ ગાંડા ઘેલા જેવું શું કરે છે ? ” મૂઢાવસ્થા એટલે ગમે તે એક કામ હાથમાં લેવું; પરંતુ પછી પાછા ફરવું કે આગળ જવું તે સમજાતું નથી એજ મોહ. તે મોહ જે બહુજ વધે તો ઉપરના સર્વ ગુણો મદ અવસ્થામાં આવી પછી મત્તપણું ઉત્પન્ન થાય છે; ત્યારે ક્રોધને શું કહેવું, શું કરવું વગેરે વાતનો સુમાર નથી હોતો. મોહની વૃદ્ધિ એટલે મદ. કામ થયું ન હોય છતાં થયું હોય એવો ડોળ કરવો એનું નામ મદ. ભપકાબંધ રહી એપર્વાઈથી ચાલવું એનું નામ મદ. કામ કેધાદિક જે પાછળના વિકારો તેના બધા ગુણુ ધર્મો આ મદમાં આવે છે. હવે રહ્યો છેવટનો મત્સર. ડોળ કર્યાની તેને ખબર છેજ પરંતુ ખરૂં ખરૂં ક્ષણ જેને મળ્યું છે તેના તરફ જોઈ તેને એક પ્રકારનો સંતાપ ઉત્પન્ન થાય છે કે “ અરે, અરે, આપણે ફેગટજ મુછનેજ ધી લગાડી ફરીએ છીએ અને પેલા પાસે ધીના હાંડાના હાંડા છે. ” ખીજની શ્રીમંતી જોઈ તે સહન ન થવી તેનું નામ મત્સર. પાછલાં કામ ક્રોધાદિકની મૂસ એટલે મત્સર. તે મત્સરમાં ઉપરના બધા એના ગુણો પ્રસંગે પ્રસંગે પ્રકટ થાય છે. એક મત્સર નાશ પામે કે બાકીના બધા નાશ પામે છે. મત્સર, મદ, મોહ, લોભ, ક્રોધ, એમ ઉલટું માનીએ તો કામ છેવટનો છે. તેનામાં સામર્થ્ય ખીલકુલજ નથી. પરંતુ મત્સરનું મૂળ ખી એમાં.

છે; તેથી મૂળ ખી કામ અને કામનું પૂર્ણત્વ એટલે મત્સર, એમ સમજી ચાલવું પડે છે. આ કામના (વાસનાના) મૂળમાં અભિમાન છે. એટલે કે આરંભમાં જે

અભિમાનના અભિમાન-અવસ્થા હોય છે તેનો નાશ
નાશની જરૂર થશે તોજ મત્સરનો નાશ થશે. વાસનાનો નાશ કરવાને પ્રયત્ન કરવાની કંઈ જરૂર

નથી. સર્વનું મૂળ જે અભિમાન તેનો નાશ થવો જોઈએ. તેથી દત્તે શંકરને ગણપતિને શરણુ જવા કહ્યું. તમો છોકરાને પણ પડવા જશો કે ? પરંતુ આપણાં અખંડ સુખની કુચી છોકરાના હાથમાં છે તેથી આપણને સદ્ગતિ મળે માટે છોકરાજ પાસે જવું પડે છે. છોકરાને સદ્ગતિ-સુખ આપવાનું કામ બાપનું હોય તો તેણે છોકરાને સદ્ગતિ આપી હોય, પરંતુ તે સદ્ગતિનું કામ છોકરાએજ વડિલોને કરી આપવાનું હોય છે. તાત્પર્ય હલકા દરજ્જાનો જે હોય તેની પાસેથીજ ફાયદો કરી લેવાય છે-એવો સિદ્ધાંત છે. આ ન્યાયાનુસાર દત્તાત્રેયે શંકરને ગણપતી પાસે જવા કહ્યું, એની ઉપર ખીનું એક ઉદાહરણ યાદ આવ્યું. ગરૂડ સર્વ પક્ષીઓનો રાજા, જેનો વિષ્ણુ પાસે હંમેશ વાસો. તેણે વિચાર કર્યો કે, બ્રહ્મજ્ઞાનનો અને ખરા સુખનો લાભ કેમ થાય છે તેનું જ્ઞાન થવું જોઈએ તેથી વિષ્ણુને શરણુ જઈ તેણે પ્રશ્ન કર્યો કે “તમો મારા માલીક, ત્રિભુવનના માલીક, બધામાં શ્રેષ્ઠ હો તેથી મને ઉપદેશ કરો. વિષ્ણુએ જાણ્યું કે આને અભિમાન થયું છે, તેણેજ આ યુક્તિ કરી તેને શરણુ આણ્યો અને પછી કહ્યું “મને જો ગુરૂ માને છે તો હું કહું તે પ્રમાણે તું ચાલ. તું કાગડા પાસે જા.” આ સાંભળી ગરૂડ બોલ્યો “અરેરે, તદ્દન હલકો એવો જે કાગડો તેની પાસે હું કેવી રીતે જઈ ? હું તો નથી જતો.” વિષ્ણુ કહે “મને જો કંઈ જ્ઞાન મળ્યું હોય તો તે કાગડા પાસેથીજ આવ્યું છે. તેને ગુરૂ કરી મેં તને મેળવ્યો છે. તે જ્ઞાન તને આપી શકાય એમ નથી, આ માટે તારે કાગડા પાસેજ જવું પડશે.” હા ના કરતાં કરતાં છેવટે તે ઠ્યું; તે તેની પાસે ગયો.

આ ઉપરથી હલકા દરબબનો હોય તેની પાસે જઈ ખરા સુખનો લાભ કરી લેવો પડે છે એમ ઠરે છે. બધે એમજ જોવામાં આવે છે. પછી શંકરે ગણપતી પાસે જઈ દત્તાત્રેયે કહ્યું હતું તે પ્રમાણે ઉપાય કરી મત્સરનો નાશ કર્યો. મત્સરને થોડોજ રાખવો છે. એટલીજ કથા આજ માટે. આગળ જે થશે તે જોઈશું.

(સ્વામી તરફ વળી) પરંતુ મહેં નાને મહેંએ મોટી વાત કરી. તમો પોથીપુરાણ વાંચો છે. તે સાંભળવાનું છોડી અમે અમારુંજ મોટાપણું ગબાવ્યું. મારે તમારું પુરાણ બંધ કરાવવું હતું તેથી આ બોલ્યો. વિચાર કર્યો કે મત્સરનો વિષય સારો નીકળ્યો તેના સંબંધમાં થોડું બોલવાની ઈચ્છા થવાથી બોલ્યો. જેની પાસે પુણ્ય હોય તે સુખની બાબત ભોગવે છે, માટે તે સહન ન થતાં તેની ગેરઆખર કરવી નહીં. એમ કરવાનેજ મત્સર કહે છે. આપણી પાસે પાપ છે. આપણે તે ભોગવવું જોઈએ. પાપ એ પુણ્યની વિરુદ્ધ છે તેથી ટટો થાય છે. જે ભાઈઓ હતા. પરંતુ આપે તેના ભાગોની વહેંચણી કરી આપી. તે વખતે તેમને વિલક્ષ્મ થવાનો પ્રસંગ આવ્યો. પાપ પુણ્યની બાબત હોય છે તેથી વિલક્ષ્મ થવાનો વખત આવે છે. એક પાપપિંડ અને બીજો પુણ્યપિંડ હોય છે, તેથી હુડાઈ થાય છે. ભાગ પડ્યા પછી જ્યારે તે વિલક્ષ્મ થયા ત્યારે જેની પાસે પુણ્ય હતું તેની ચુડતી થઈ અને જેની પાસે પાપ હતું તેનું સર્વસ્વ જઈ તે પુણ્યવાન ભાઈનો દ્વેષ કરવા લાગ્યો. એમ થાયજ છે. પુણ્ય-પિંડની જેમ જેમ ચુડતી થાય છે તેમ તેમ બીજો બળે છે. મત્સરનો નાશ કરવો હોય તો અભિમાન છોડવું પડે છે. જ્યાં અભિમાનનો નાશ ત્યાંજ જ્ઞાનોદય થાય છે. અને પછી પુણ્ય, પાપ, સુખ, દુઃખ, શત્રુ, મિત્ર બધા સરખા બને છે. ભગવાનનો ત્યાં વાસ થાય છે, પછી તેને શત્રુ કોણ હોય ?

આજે મારે ખોલવું નહોતું, મારી પ્રકૃતિ સારી નથી. આખી રાત તાવ હતો. ઉધરસ તો છેજ, પરંતુ

પાંડૂપુ મિત્ર તે રહેવાદો. મત્સરનું પૃથક્કરણ (analyse) કરી અર્થ કરીએ, તો મત્ એ શબ્દનો અર્થ

અહંકાર અને સર એટલે સરસાઈ (મોટાપણું). અહંકારનો જય એટલે મત્સર એવો અર્થ થાય છે. મત્સરના ગુણધર્મ જ્યાં હોય ત્યાં અહંકારનો જય છે એમ સમજવું. અને ત્યાંજ પ્રકૃતિધર્મ પૂર્ણ છે. જ્યાં ત્રણે ગુણો પોત પોતાનામાં મસ્ત છે ત્યાં સ્ત્રીત્વ પૂર્ણ હોય છે એમ સમજવું. પરંતુ એટલી પૂર્ણ અવસ્થા મળતી નથી. મત્સરની પણ પૂર્ણ અવસ્થા ક્યાંઈ મળતી નથી. તમે જે મત્સર કરો છો તેના કરતાં બીજો વધારે કરે છે, જેથી તમારો મત્સર લાંગડો. મત્સર એ શબ્દની પૂર્ણ વ્યાખ્યા એટલે તેની મૂર્તિમંત ગાળેલી મૂર્તિ. જે કામ કોધાદિ ખેલાંના પાંચ વિકાર હોઈ, તેમાં અહંકારનો એટલે મત્સરનો પૂર્ણ જય હોય તો ત્યાંજ પ્રકૃતિ પૂર્ણ થઈ (એમ સમજો). જય કરી લેવાનું, ઝીતવાનું કંઈ રહે નહીં તો તે આગળ ઉપર નિરહંકારી બને છે. પૂર્ણ મત્સર થયો એટલે પૂર્ણ નિરહંકાર થયો જ એમ સમજો. જ્યાંથી ઉત્પત્તિ ત્યાંજ તે લય પામે છે તેથી કંઈ નહીં તો પાકા મત્સરી બનો ! આ માટેજ મેં કહ્યું કે આ છ રિપુઓ નથી પણ તે મિત્ર છે. તેમની પાસેથી સાડાં માહું કરી (કરાવી) લેવું એ આપણો ખેલ છે. કોઈપણ બાબુ અથવા કચરી હોય છે તેથી દુઃખનું કારણ બને છે. પાછળને બારણે ખુલાર પડે અથવા આગળને બારણે, પણ આકાશ એ દેખાશેજ. આપણે આકાશની, ખુલ્લી હવાની જરૂર છે. પછી જોઈએ તો પાછળને બારણે જાવ કે આગળને બારણે જાવ. કોઈપણ ક્રિયા પૂર્ણ થાય તો પરિણામ એકજ. અપૂર્ણ હોય તો ગોથાં ખાવાં પડે છે.

મૂળમાં પાપજ છે. પાપ એટલે પાતક એટલે પાડનારી

અવસ્થા, મૂળની અવસ્થા પાડનારી છે. તે પ્રથમની પતિત અવસ્થા આવવા માંડે એટલે તેના નિરસનાર્થે

પુણ્ય પ્રકૃતિ અને તમે જે કરો તે પુણ્ય કહેવામાં આવે છે.

પાપ પ્રકૃતિ પાપનું પૂર્ણ ઓળખાણ થવા માટે પુણ્યની જરૂર છે. મૂળ અવસ્થા એટલે જે અઘટિત ઘટના કરનારી પ્રકૃતિ કે જેને આધારે અખંડ સુખનો અનુભવ લેવાનો છે, તે પાપ પ્રકૃતિનો દુઃખરૂપ અનુભવ તમને જ્યારે આવવા માંડે ત્યારે તેના નિરસન માટે તમે જે કરો તેનું નામ પુણ્ય. તે પુણ્ય તમે કરો છો તેથી તે પ્રકૃતિ પ્રબલ થાય છે. એવા પ્રકારનું આ ભાષણ સાંભળવાને સાંભળનારો પૂર્ણ અધિકારી જોઈએ, નહીં તો આ ભાષણનો ગમે તેવો અર્થ કરશે. આનંદરૂપ પ્રાપ્ત કરી આપનારું જે સાધન તેને તમેએ પાપ અને ખરાબ ઠેરવ્યું છે. તેથી તે કહાડી નાંખવા માટે ખીજું “પુણ્ય” કરવું પડે છે. પુણ્ય રૂપે થનારા જે વ્યવહાર છે તે જીવસૃષ્ટિથી જુદી એવી જે અઘટિત ઘટના કરનારી મૂળ સ્વાભાવિક પ્રકૃતિ, જે ઈશ્વર નિર્મિત છે તેનો નાશ કરવા માટે કરવામાં આવે છે. પરંતુ જેની પાસેથી અખંડ સુખ મળે છે તેનો નાશ તો થતોજ નથી, પરંતુ તમે પુણ્ય કર્યાં કરો તો તેને લીધે એક નવી પુણ્ય પ્રકૃતિ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેને આધારે તેનાથી ઉલટી જીવસૃષ્ટિમાં ખીજી પાપરૂપ પ્રકૃતિ પણ ફરી ઉત્પન્ન થાય છે. તમેજ નિર્માણ કરેલી તે પાપરૂપ પ્રકૃતિનો પ્રથમ નાશ કરો. જે દુઃખ રૂપ (પાપરૂપ) પ્રકૃતિ તમેએ નિર્માણ કરી તેનો જે નાશ ન કરો એટલે કે પુણ્ય પ્રકૃતિનો ઉપભોગજ જે લયાં કરો તો મૂળ પ્રકૃતિને આધારે અખંડ સુખનો અનુભવ તમને આવશે નહીં.

અખંડ સુખનો લાભ કરી આપનારી મૂળથી જે સ્વાભાવિક રીતે પતન કરનારી, અધોગતિએ લઈ જનારી, સ્વાભાવિક દુઃખ તરફ દોરનારી એટલે જે પતન ક્રિયાદ્વારા અથવા સ્વાભાવિક દુઃખ અવસ્થા દ્વારા પૂરી અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ કરી આપનારી એવી જે આદ્ય પ્રકૃતિ તેની ગતિને રોકવી નહીં. કારણ તે સ્વાભાવિક

રીતે આવનારી દુઃખ અવસ્થાજ આપણને ખરા સુખમાં લઈ જઈ ફેંકનારી હોય છે. તે દુઃખ પરિહાર માટે પુણ્ય કર્મ કરી તે પુણ્ય કર્મના યોગ વડે જે સુખાનુભવ આવે છે તે તેનો પહેલાનો દુઃખ પ્રવાહ રોક્યો તેથી આવે છે. ત્યારે તેની ગતિ રોકવા કરતાં તેના દુઃખ પ્રવાહમાં આપણે હોઈ આપણને તે દુઃખનો અનુભવ આવે પરંતુ તે દુઃખ સહન થાય તે માટેજ પુણ્ય કર્મ થવું જોઈએ. એટલે તે પુણ્ય કર્મના યોગવડે જે સુખાનુભવ આવે છે તે ન લેતાં તે તરફ દુર્લક્ષ કરતા રહીએ એટલે તે પુણ્ય કર્મથી મૂળ દુઃખરૂપ પ્રકૃતિ પ્રવાહ બંધ ન થતાં દુઃખાનુભવ આવીને પણ તે દુઃખ સહન કરાશે; અને તેની ગતિ રોકવામાં નથી આવી તેથી પ્રરી ચક લઈ (કુંડાળું પ્રરી) પોતાનાં પહેલાંનાં ઠેકાણાં પર આવવું એ તેનો સ્વભાવજ હોવાને લીધે તેનેજ આધારે દુઃખ સહન કરતાં કરતાં જ્યાંથી તે ઉત્પન્ન થઈ એવી અનંત અખંડ સુખની જગ્યામાં આપણે જઈ શકીએ છીએ.

પરંતુ દુનિયાના લોકવ્યવહારમાં મૂળની સ્વાભાવિક પ્રકૃતિના

પુણ્યકર્મ દુઃખ પ્રવાહનો ત્રાસ ટાળવા માટે પુણ્ય
નિષ્કામ કર્મ કર્મ કરી તે પુણ્યદ્વારા સુખાનુભવ લેવામાં
 આવે છે. જે તે સુખાનુભવ આપણે લયાં કરીએ તો પુણ્યકર્મથી ઉત્પન્ન થનારી જે

પુણ્યપ્રકૃતિ તે આપણે સ્વતંત્ર નિર્માણ કરી એમ થાય છે. એટલે ઈશ્વર નિર્મિત અવસ્થાથી જુદી અને જીવ સૃષ્ટીની રીત પ્રમાણેની ખીજ પ્રકૃતિ આપણે નિર્માણ કરી. તેથી તે આપણને સુખ આપશેજ. તે સુખ કંઈ અખંડ સુખની જાતનું નથી, પણ તે ઈશ્વર નિર્મિત સ્વાભાવિક આદ્યપ્રકૃતિનો ત્રાસ અધોગતિએ લઈ જનારી તે પ્રકૃતિનો ત્રાસ, સહન ન થયાથી પુણ્યપ્રકૃતિદ્વારા તે રોકાય છે (બંધ થાય છે) અને આપણને તે સુખાનુભવ થયાનો ભાસ થાય છે. સુખનો ભાસ કરાવવો એ તે પુણ્યપ્રકૃતિનો સ્વભાવજ છે. તે ભાસમાન સુખાનુભવ જે આપણે આનંદથી ગ્રહણ કરીએ અને આપણને ઠીક લાગે છે; લાઈ, હવે, અમોને એન છે

“ એવું તે સુખાનુભવનું આપણે અભિમાન ધરીએ અને તેથી ઉલટી, તમો ને કંઈ ક્રિયા ન કરો તો તે ઉલટી રીતની પાપ-પ્રકૃતિ આપોઆપ પ્રકટ થાય છે; અને તે પુણ્યપ્રકૃતિને લીધે જેમ જેમ સુખાનુભવ લઈ તમો અભિમાન ધારણ કરો છો તેમ તેમ તે ઉત્પન્ન થયેલી પાપપ્રકૃતિને પોષક દ્રવ્ય મળી તે પુષ્ટ બનતી જાય છે અને પછી આપણો પુણ્ય સંચય અથવા પુણ્ય-ક્રિયા ને બંધ પડે તો તે પાપપ્રકૃતિ પોતાની અસર તે જીવ પર કરવા લાગે છે, એટલે ખૂબ દુઃખમાં નાંખે છે. પછી તે પાપપ્રકૃતિથી થનારાં દુઃખના નિવારણ માટે ફરી પુણ્ય કરી પુણ્યપ્રકૃતિ નિર્માણ કરવી. એટલેજ તે પછી પોતાના સ્વભાવ પ્રમાણે ત્રાસમાન સુખાનુભવ દેખાડશે. પછી પ્રરી આપણે કહેવું કે માફ દુઃખ નાશ પામ્યું, હવે મને મોજ છે અને એવું અભિમાન પોતાની પર લે કે તે પાપપ્રકૃતિને પોષક દ્રવ્ય મળી તે બળવાન થયાંજ કરે છે. ફરી તેનો નાશ કરવા માટે પ્રરી તમો સત્કર્મ કર્યાંજ કરશો અને તે પુણ્યપ્રકૃતિ તમને ભાસમાન સુખાનુભવ પણ આપ્યાંજ કરશે અને તે પાપપ્રકૃતિ પુષ્ટ થયાંજ કરશે. આવી રીતે આ ચક્ર હંમેશ ચાલુ રહે છે. આવી રીતે તમો સુખદુઃખના ફેરામાં રહ્યા એટલે જન્મ મરણના ફેરામાં સપડાઓ છો અને તે કદીજ બંધ પડતા નથી.

આવી રીતની આ પાપ પ્રકૃતિ ઉત્પન્ન કરવા માટે આપણે કંઈ ક્રિયા કરી નથી. ને કંઈ પણ કરી હોય એમ ધારીએ તો તે કંઈ ? તો આપણે ખેલાંકરેલાં પુણ્યકર્મો; તે પુણ્યકર્મથી ઉત્પન્ન થયેલી પુણ્યપ્રકૃતિ અને તેમાંથી ઉત્પન્ન થનારું સુખોત્પત્તિનું અભિમાન ધારણ કરી આપણે તેનો ઉપભોગ લીધો એ તે પાપ પ્રકૃતિ ઉત્પન્ન થવાને કારણભૂત થયું; તે પુણ્યકર્મ એકલું તેની ઉત્પત્તિનું કારણભૂત નથી. પુણ્યકર્મ કરવું અને તેનો ઉપભોગ ન લેવો; એટલે, જે આદ્ય પ્રકૃતિના આધારવડે આપણે અખંડ સુખમાં જવું છે તેમાંથી ઉત્પન્ન થનારો દુઃખાનુભવ સહન કરવાને તે ઉપયોગી થઈ પડે છે, અથવા તે પુણ્યપ્રકૃતિના યોગવડે સુખાનુ-

ભવ લેતી વખતે જે તેનાથી ઉલટી ખીજી પાપ પ્રકૃતિ ઉત્પન્ન થઈ તેના નાશ માટે તે ઉપયોગી થાય છે. એટલા માટે હંમેશા પુણ્યકર્મ નિષ્કામબુદ્ધિથીજ કરવું જોઈએ એવો નિર્ણય થયો.

પહેલા ઉલટા જઈ, પછી સરળ આવી, આવો નિર્ણય કરવો પડે છે. અપૂર્ણ કેમ રખાય ? તેથી આ વિષય આવી રીતે પૂરો કર્યો. હવે મારી પ્રકૃતિ સારી નથી તેથી “ઓ મા ઓ, બા !” કરવાનું કામ છે, તે કંઈ છું.

(એટલામાં સંગમનેરના ફ્રાન્કદાર વગેરે લોકો દર્શન માટે આવ્યા અને તેમણે કહ્યું અમે સંગમનેરથી આવ્યા તે પરથી મહારાજશ્રી બોલ્યા:)

સંગમનેરનો અર્થ સુંદર છે. મૂળ શબ્દ સંગમનીર છે. જે પ્રકારના નીરનો (પાણીનો) જે ઠેકાણે ઐક્યભાવ થાય તેનું નામ સંગમનીર. એવા ગામમાં રહેનારા જે સંગમનેર છે તેમણે તે જે નદી જે શુદ્ધજ છે, ગંગાજ તે, તે ગંગાનો ઉગમ (ઉદ્ભવ) જ્યાંથી થયો તે પરમેશ્વરના દરબારમાં એટલે જે ખડું સંગમનેર છે ત્યાં જવું. ખોટું સંગમનેર છોડી ઇશ્વરી સંગમનેર જોવું. આટલા દિવસ આ સ્ત્રી છોકરાં વગેરેનું સંગમનેર આપણે જોયું. હવે તે બહુ થયું.

આપણું જે સાઈ હોય તે માઠાંમાં નાંખવું, એટલે શું ? તો જેને આપણે સરસ, સરસ, સાઈ, સાઈ કહેતા હોઈએ તેમાં લુપ્થ થઈ તેની ભાંજગડમાં ન પડતાં તેને એકદમ ખરાબજ ઠેરવી નાંખવું. ખરાબનો અનુભવ લેતાં સાઈ આગળ આવે છેજ તોપણ આપણે તેને ખરાબજ ઠેરવતા જવું. પછી ફરી તેનાથી જ સાઈ સાઈ આવશેજ. તો પણ તેને પણ આપણે ખરાબ ઠેરવતાજ જવું. અને તેનો અનુભવ ન લેવો. આવી રીતે એકપછી એક ગમે તેટલાં મોટાં પ્રમાણમાં સાઈ સાઈ સુખ આવવા માંડે

તો પણ આપણે આપણા નિયમ પ્રમાણે તેને ખરાબ અને દુઃખ રૂપ જરૂર કરીએ તો તે પછી જે જે ખરાબ આવતું જશે, તે ખરાબનું સ્વરૂપ માત્ર ખરાબ પરંતુ પરિણામ દુઃખરૂપ થતું નથી, કારણ પાછળના સારાંનો અનુભવ લીધો નહીં તેથી તે તેમાં છે. તે દુઃખ ભોગવ્યું. તેની મર્યાદા (મુદત) પૂરી થાય કે ફરી સાંઈ આવેજ છે. તેનો મર્યાદાકાળ પુરો થાય કે ફરી ખરાબ આવે છે. પરંતુ તમોએ સુખનો અનુભવ લીધોજ નથી, તેથી તે સુખ આગળ આવનારા દુઃખમાં વધુ પ્રમાણમાં જઘ્ન મિશ્રિત થાય છે. તેથી પછી જે જે ખરાબ આવે છે તેનો દેખાવ ફક્ત મોટો પરંતુ તેમાંથી દુઃખનો અનુભવ આવતો નથી, ઉલટો સુખનોજ અનુભવ આવે છે. “તું મારો ઉપભોગ લેતો નથી તોપણ હું તારી પાછળ આવું છું.” એમ કહેતું કહેતું તે સુખ આપણી પાછળ પાછળ આવે છે. એમ થતાં થતાં ઠેકની જે દુઃખરૂપ મૂળ પ્રકૃતિ ત્યાં જઈ પહોંચીએ છીએ એટલે પછી આગળ અખંડ સુખ છેજ. તે મૂળ પ્રકૃતિ ફક્ત દુઃખનો દેખાવ દેખાડે છે. ત્યાં દુઃખ ન હોય, તે ખરાં સુખનું સાધન છે.

સારાંશ જે સુખ આવે તેનો અનુભવ ન લેવો. પુણ્ય કરવું પણ તેનો ઉપભોગ ન લેવો, એ તેનો ઉપાય છે. એકવાર સુખ તો એકવાર દુઃખ છે. સુખરૂપ પ્રકૃતિ પ્રતિબિંબિત છે, તે નાશવંત હોય છે. દુઃખરૂપ પ્રકૃતિ આવતાંજ તેનો નાશ કરવા માટે સુખરૂપ પ્રકૃતિ તમો ઉત્પન્ન કરે છે; સુખ ભોગવવાની લાલચમાં પડો છો; સુખને માટે ગમે તેટલું પુણ્ય કરીએ તોપણ તે સુખનો નાશ તે દુઃખરૂપ પ્રકૃતિ કરે છે. કારણ તે સુખ સ્વાભાવિક (કુદરતી) નથી. દુઃખરૂપ પ્રકૃતિ કહે છે, “હું સ્વાભાવિક (કુદરતી) છું મારો જય થશેજ.” તેથી પુણ્યભોગ (સુખ) ભોગવતાં ભોગવતાં દુઃખ રૂપ પ્રકૃતિ આગળ છે જ. તે મૂઠીવાળી પાછળ પડી છે. તેથી પુણ્ય અને સુખ અનુભવમાં આવતાં નથી. દુઃખરૂપનો અનુભવ લેવોજ પડે છે. તે દુઃખરૂપ પ્રકૃતિ સુખરૂપ પ્રકૃતિને આધારે બની હોય છે તેથી એકવાર એ અને એકવાર તે એવું એ ચક્ર છે.

આ માટે પુણ્ય કરવું અને તેનું ફળ જે સુખ તે ન લેવું એટલે તે સુખોપભોગથી ઉત્પન્ન થયેલી જે બનાવટી દુઃખરૂપ પ્રકૃતિ તેનો નાશ થશે.

એકંદર સાર શો ? તો દુઃખ ભોગવવું, તે ભોગ પૂરો થયે જે સુખ આવે તે ફરી ન ભોગવવું ફરી દુઃખ આવે તે ભોગવવું, એવી રીતે સુખ ન ભોગવતાં. અને દુઃખ ભોગવી ભોગવી ખલાસ કરતાં કરતાં દુઃખરૂપ મૂળ પ્રકૃતિ આવે છે. ખેડેલાં કહુંજ છે કે એ મૂળ પ્રકૃતિ ફક્ત દુઃખનો દેખાવ દેખાડે છે. ત્યાં દુઃખભોગ નથી. તે સુખનું સાધન છે. ત્યાં અખંડસુખ છેજ. ત્યાં મૂળમાં ગયાં પછી પાછા આવવાનું નથી, ત્યાં ગયેલો ત્યાંજ સુખ ભોગવ્યાં કરે છે.

મંગળવાર તા. ૨૨ જુલાઈ ૧૯૨૪ અષાઢ વદ ૬ શકે ૧૮૪૬

જો ભય હોય તો માણસનો છે-કાયમનું શરીર કેમ
બનાવવું-પરમાર્થના પહેલા ત્રણ પાઠ-ગુરૂ અને
શિષ્ય અવસ્થા-મારા શરીરમાં બીજો જીવ-
સત્પુરૂષ અને તેના કુળનો ઉદ્ધાર.

“પ્રા રકી આસ સદા નિરાશ ” એવું વાક્ય બોલી મહારાજે
કહ્યું, અંદર પહાર હું નાગોજ છું. જગતમાં જો
કોઈનો મને ભય હોય તો તે માણસનો છે. જનાવરોનો અથવા
હિંસ્ર પ્રાણીનો, સાપનો પણ ત્રાસ થતો નથી
જો ભય હોય તો તેથી તેમનો મને ભય નથી. જે માણસ પર
માણસનો છે. પ્રેમ, પ્રીતી રાખે તેના હાથમાં કંઈ આવતું
નથી. માણસોમાં બધા દુષ્ટ સંસ્કારો ભર્યા
છે. આ માટેજ યોગી લોકો માણસોનો વાયરો (પવન) પણ
પોતાને લાગવા દેતા નથી. કોઈ આપણી આગળ આગળ કામ
કરે અને તેનાથી આપણને સારું લાગે તો આપણે અધોગતિને
માર્ગે ચઢીએ છીએ એમ સમજવું.

મને બાપૂ સાહેબ અને ગંગુની ડોસ્ટીને જોઈ આ કહે-
વાનો પ્રસંગ આવે છે. કે તે મારે માટે આવતા નથી.
સ્વામી માટે આવે છે. પરંતુ બાપૂ સાહેબને હું સાંઘળાયા તરીકે
સમજું છું. સ્વામી મહારાજ પણ બિચારા સારા છે ! પરંતુ જેને
ખરો આનંદ જોયતો હોય તેણે જન-સંગ છોડવો જોઈએ; આ
હું અભ્યાસી લોકો માટે કહું છું. જેમનો અભ્યાસ પૂર્ણ થયો
હોય તેમના સંબંધમાં આ બોલવાનું નથી.

અરતિર્જન સંસદિ ।

આવું ભગવદ્ગીતામાં કહ્યું છે. સાધકે તે પ્રમાણે ચાલવું. મારી પર જે વીત્યું તેજ કહું છું. મહેં શાસ્ત્ર ગ્રંથો જોયા નથી અથવા વેદાન્ત પણ જોયું નથી, પરંતુ પોતાનો જે અનુભવ તે કહેવાનો; તેથી કહું છું કે બધા દુષિત સંસ્કારો માણસ પાસેજ છે. માફક કામ કોઈ કરતું નથી. ખરાબનાં ગાડાંને ગાડાંજ હોય છે તેથી તે ખુચે છે. પશુ, પક્ષી, વાઘ, ઇત્યાદિ પાપ કરે છે કે ? તે નિર્દોષ હોય છે તેથી તેમનો મને ભય નથી. ત્યારે લોકો તેનાથી શા માટે બહીચે છે ? એમ જો કહો તો લોકો પાસેજ ભયની સામગ્રી હોય છે. તેજ ભયની સામગ્રી વાઘ સર્પ ઇત્યાદિ લોકો પાસે જઈ તે દ્વારા તેનું પરિણામ ફરી આપણી પરજ થાય છે. તેથી લોકો ભય રાખે છે. જેમની પાસે ભયની સામગ્રી નથી, જે નિર્દોષ, ચાંગદેવના જેવા હોય તેમની પાસે ભય નષ્ટ થવાની સામગ્રી હોય છે; અથવા કંઈપણ સામગ્રીજ હોતી નથી. પછી જો કે તે હિંસ્ર પ્રાણી હોય તો પણ તેમનામાં આ પ્રાણીઓ તરફની ભીતી નષ્ટ થવાનો અથવા કોઈપણ સામગ્રી ન હોવાનો જે ભાવ, તેજ તેમનામાં જઈતેજ ઉલટી રીતે તેમના તરફ પાછો આવે છે, તેથી ચાંગદેવ જેવાને ભય લાગતો નથી અને બીજા લોકોને લાગે છે, અથવા તો તે હિંસ્ર પ્રાણી ભીતિદાયક છે એમ ગૃહિત ધરી ચાલીએ તો તેનો પ્રતિકાર કરી શકીએ છીએ; પરંતુ માણસ સામે કોઈનું કંઈ ચાલતું નથી. તેથી ભય હોય તો માણસોનોજ હોય છે. જેમને માણસોનો ભય ન લાગતાં ઉલટું તે ગમે છે તેમને કંઈ મળતું નથી. કારણ તેને હોંસ હોય છે કે, લોકોએ તેની આગળ આગળ કામ કરવું, અને તેમનું કલ્યાણ તેણે જોવું. એવા લોકો ગુરૂ થઈ બેસે છે, તેથી ગુરૂ કહી મને કોઈ ભજવા માંડે તો મને દુઃખ થાય છે. માફક હું ભોગવી રહ્યો છું અને કોઈ પૂજા કરવા આવે એટલે તેનો કંટાળો આવે છે. ગમે ત્યાં નાસી જવું એમ મને થાય છે. માફક અહીં શું છે ? જઈશ ગમે ત્યારે, ગમે ત્યાં ! મારો એવો એકજ પ્રસંગ તમને કહીશ. આ ઉપરથી કોઈ કહેશે કે જ્યારે ત્યારે આ પોતા-

નોજ ઘોડો આગળ કરે છે; પરંતુ જેને જે ખખર હોય, જેમાં તેને અનુભવ આવ્યો હોય તેજ તે કહેશે. મને કોઈની સામે જતાં શરમ આવે છે. તમને મારી સામે આવવાને કેમ શરમ નથી આવતી ? હું ઇમાન ઇતબારથી કહું છું કે, મારી પાસે કોઈએ ન રહેવું, મારે કોઈ નથી જોયતું, હું મુંગોચુગો ખેસી રહું એમ મને થાય છે. તમે આવ્યા એટલે તમો મારા શત્રુ છો એમ લાગી મને દુઃખ થાય છે. હું મારા જીવમાં ખૂબ રડું છું. હસું તો પંચાત, રડું તો પંચાત, અને જોડું તોએ પંચાત એમ મારા જીવને થઈ જાય છે. ચારે બાજુએથી સળગેલી આગમાં બાણે હું સપડાયો હોઉં એવી મારી સ્થિતિ થાય છે. જીવને સાડું તો બધું સાડું; ગમે તેટલાં પાંચ પકવાન્નો હોય પણ જીવને સાડું ન હોય તો શું સાડું લાગે ? તમેજ તમારો અનુભવ તપાસો તમને તાવ આવ્યો હોય અને તમારું બહાલું માણસ સાડું સાડું ખાવાનું લાવે તો તમો તે ખાઈ શકો છો કે ? એવીજ મારી સ્થિતિ થાય છે. કંઈપણ જોયતું નથી એમ લાગે છે. મને માણસોનો, ખાવાપીવાનો અથવા આંખ સામે આવે તેનો બહુજ કંટાળો આવે છે. આખી રાત ઉંઘ નથી આવી. સહવારમાં જરા આંખ મીચાઈ ન મીચાઈ એટલે તો તમારી ઢણઢણ સામે આવે છે. શું તો કહે કે કાકડ આરતી ! તે પછી થોડી વિશ્રાંતિ લેવાનો વિચાર કરું છું તો આ બાઈ માઈની ખડખડ લીંપવા સારવવા ની આવે છે. આ બધું શા માટે કરવું ? મને શું આ બધાંથી સુખ છે ? તમો શું આ મારી સેવા કરો છો ? મને શું કંઈ સ્નાન કરવવાનું છે ? કે મારી સંધ્યા પૂજા કરવાની તૈયારી કરવાની છે ? કે માડું માથું ઓળી અંબોડો વાળી વેણી ઘાલવાની છે ? કે માડું લુગડુ ઓળી ધોતીઉં ધોવાનું છે ? કે છાટી ધોવાની છે ? કે એવુંજ ખીજું માડું કામ છે ? મારી તો સેવાજ નથી. કોઈ કોઈ એવા હોય છે કે તે મને કહે છે “બાબા તમારી સેવા કરીએ છીએ ” એમ મને કહે છે. અરે સાડા ત્રણ હાથ દેહના જેવડું મેં પાંજરું કરી લીધું છે, હું ત્યાં હધીશ, મુતરીશ

અને કાંચે તો ગૃ એમનું એમ રાખીશ. તમોને જેમ છોકરાં વહાલાં, તેમ મારાંથી ઉત્પન્ન થયેલું ગૃ મને વહાલું. શા માટે આ લીંપવાનું સારવવાનું જોઈએ ? તો તમારાં કપડાંને મેલ લાગે તેથી. મારી પાસે આવો છો તો મારા જેવા નાગા થવું પડશે અને એથીજ અહીં વારંવાર ચોરીઓ થાય છે. ફ્રેન્ઝદાર કહે “હું એક સ્ત્રીપાઈ રક્ષણ માટે રાખું” હું કહું છું, “ના, ભલેને જવાનું હોય તેનું જાય, તેમણે વળી ક્યાં કપાળે પરસેવો ઉતારી આણ્યું છે ? ચોરી થાય તેથી શું થયું ? શરીર પણ ચોરાઈ જવું જોઈએ.” આવતી કાલથી અહીં સારવવાનું, ઝાડવાનું, બંધ કરું છું. ખેલો જેવી આ મસાણુ ખાઈ હતી, તેવી આ જગ્યા બનાવું છું. હું સ્મશાનમાં પડી રહ્યો છું. તમારે અહીં આવવું હોય તો મરી જાવ. તમારો જીવ મરી જવો જોઈએ ને ? તે તો તાજો થાય છે. પરંતુ મને દમ (ધીરજ) છે અને દમ કહું તો તે પણ નથી, કાલે જો માફ કંઈ સાફ માફ થાય તો તમને ખરો ધર્મ કોણ કહેશે ? તેથી તફડી તફડી, ત્રાસ સહન કરીને તમોને કહું છું.

તમો જો જીવને લાડકો કરશો, તેના પૈષ્ટિક પદાર્થો તેને ખવડાવશો, તો જેમ જેમ તે તેને ખવડાવશો તેમ તેમ તે પુષ્ટ થશે અને શરીર છુટી જશે, જીવને પુષ્ટ

કાયમનું શરીર નહીં કરો તો શરીર પુષ્ટ થશે અને આયુ-

કેમ બનાવવું ? જ્ય પણ વધશે આ શરીર એવુંજ રહી

શકે છે. કપિલ મહામુની પોતાનું શરીર

એમને એમ રાખીનેજ રહ્યા છે. લોકરીત પ્રમાણે શરીર નાશ પામે છે તેમ નાશ ન થવા દેનારા પણ કોઈક હોય છે. તેની એજ યુક્તિ કે જેનો જીવ પકકો મર્યો તેનું શરીર રહે છે. ગમે તે એક મરે છે. સ્મશાનમાં જવાની જો કે તૈયારી થઈ તો પણ જીવ તદ્દન તાજો તમતમો હોય છે. હું કહું છું શરીર તાજું માજું કરો, પરંતુ જીવ મારી નાંખીને તેને સ્મશાનમાં લાવોને ! જીવ વગર શરીર રહેતું નથી એવું થોડુંજ છે ? જીવ મરે તો શુદ્ધ નિરંતર જે આત્મા તેને આધારે શરીર રહે છે. તેના આધારપર પણ કેવી રીતે

કહેવું? તે તે શુદ્ધ આત્માનુંજ તો શરીર છે. પરંતુ વચ્ચેજ આ જીવ તે શરીરપર પોતાનો હક્ક ગબડી રહેવા માંગે છે. ખરી રીતે તેનું તે શરીર નથીજ હોતું, તેથીજ તે ગમે ત્યારે (પણ) નય છે. જ્યારે શરીર ઉપરની આશા, વાસના વગેરે જીવના હક્ક અથવા વારસા પૂર્ણપણે છુટી નાશ પામશે ત્યારે જે શરીર પ્રાપ્ત થશે તે શુદ્ધ આત્માનુંજ શરીર આવશે. તે નિરંતર એટલે શરીર પણ નિરંતર. જીવરહિત શુદ્ધ આત્મા તે પછી સ્થૂલ શરીર કાયમ રાખી તેમાં રહે તો શું અથવા દિવ્ય શરીરમાં અથવા શરીર રહિતજ રહે તો શું? એ બધું એકજ. બધું તેની ઇચ્છાપર છે.

આપણે માટે બીજાને ચત્કિચિત પણ ઉપદ્રવ આપવો નહીં એ ખેડેલો પાઠ જેને પાઠ થયો હોય, તેને માટે બીજો પાઠ એ છે કે બીજાને માટે આપણે ત્રાસ સોસી

પરમાર્થના ખેડા બીજાને ઉપયોગી થઈ પડવું. એવી એ ત્રણ પાઠ જે અવસ્થા હવે ત્રીજી અવસ્થા એટલે “જેમ હોય તેમ” એ અવસ્થામાં

સમાધાન માનવું; ગમે તેમ હોય તો પણ તેમાંએ સપડાવું નહીં. અને આમાંએ સપડાવું નહીં. પહેલી પાયરી (પાઠ) તો અહીં બેચી તૈયાર કરો. આપણે લીધે ચત્કિચિત પણ ત્રાસ જે બીજાને થાય તો આપણા દેવતાને આપણે માર્યાં પ્રમાણે થાય છે. પછી તે દેવતાની લકિત કરવાનું શું કામ? કોઈ એક દેવના ડોળી લકતે ખરા લકતને માર્યો ત્યારે દેવના શરીરમાંથી રક્ત નીકળ્યું, એવી ક્યાંયે એક વાત છે તે તમોએ સાંભળી હશે. તેમ આ થાય છે. તમો આમ કરો, તેમ કરો, ફાવે તેમ કરો. મારે તમારી સાથે શું કામ છે? તમારી સાથે મીઠું બોલી મારે કંઈ લેવું છે થોડુંજ? પરંતુ મને ત્રાસ થવા માંડે એટલે બોલવું પડે છે. સહન થાય ત્યાં સુધી સોસું છું. પરંતુ ક્યાં સુધી સોસાય? કાલ રાતથી ત્રાસ થાય છે. કોઈની પર ગુસ્સે થાવ, તો કોઈને મારો, એમ ગમે તેવું થઈ રહ્યું છે. તેને લીધે આજે માડું ગળું દુઃખે છે. રાત્રે ડાકટર સાહેબ (દાખકે)

ઔષધ લઈ આવ્યા. પણ “કાલે જોઈશું” એમ તેમને કહ્યું તે પરથી તે બિચારા સોના જેવા માણસ તેમજ પાછા ગયા. અને સહુવારે ફરી બધો સામાન લઈ પાછા આવ્યા. ફરી મેં તેમને ના કહ્યું. જેમનાથી ફાયદો છે તેમને કહાડી મૂકવાનો પ્રસંગ આવે છે અને જેમનાથી ત્રાસ થાય છે તેવાજ બેટાઓ પાસે બેઝી રહે છે. હું તો ફક્ત લોકોને કહું છુંજ, પરંતુ મારી ગાંડ તો એવીજ ખરડાયલી છે ને ! જ્યાં સુધી મારો મનેજ કંટાળો આવે છે, ત્યાં સુધી મારું પણ બધું કાચુંજ છે ! ખરેખર તો કહી રહ્યા છું, જીવને કંટાળો આવે એટલે કંઈપણ બડબડાટ (શરૂ થાય છે) નીકળે છે તેને તમો પરબ્રહ્મની વાતો સમજો છો. હું કહું છું હું જે બડબડ કરું છું તેને તમો પરબ્રહ્મની કહેતા હો તો કહો; પરંતુ પૂર્ણ કંટાળો આવે એટલે એવુંજ પરબ્રહ્મના જેવું થાય છે. તમને જો પરબ્રહ્મની પ્રીતિ હોય તો તમે પક્કી રીતે કંટાળો, એટલે તમો પણ એવીજ બડબડ કરશો. જેમજેમ કંટાળશે તેમ તેમ બડબડ શરૂ થાય છે. જો કંટાળો નહીં તો ફક્ત સાંભળવાથી શું થવાનું છે !

વ્યર્થ મારામર કેલેં પાઠાંતર । જોવરિ અંતર શુદ્ધ નાહી ॥

(વ્યર્થ ગાડીભર કચું પાઠાંતર ! જ્યાં લગી અંતર શુદ્ધ નાહી).

ગમે તેટલું વાંચ્યાંથી શું ? ગ્રંથનો અર્થ મને સમજાય છે. મારા જેવો અર્થ કોઈને સમજતો નથી એમ પણ કોઈ કહે છે. હું કહું છું, અરે અર્થ સમજ્યો કે તે તેવો બન્યોજ તેની નીશાનીજ તે છે. નહીં તો

મારામર વાચિઠે પ્રંય । પરિ ન કઠ્ઠે ત્યાચા અર્થ ।

ન મુચ્છે આત્મચુણેચા પંથ । ઉપજે જંત પુનઃપુનઃ ॥

(ભરાભર વાંચ્યા ગ્રંથ, પણ ન જાણે તેનો અર્થ;

ન સૂઝે આત્મ-દિશાનો પંથ, જન્મે જંતુ પુનઃપુનઃ)

આવી સ્થિતિ થાય છે. લાયબ્રેરીની લાયબ્રેરી વાંચી નાંખી અને સંગ્રહમાં રાખી. તો પણ તેનો શો ઉપયોગ ? ફક્ત અર્થ

સમજવાનો દેખાવ કરે છે. અરે, અર્થ સમજવો એટલે તેવા બનવું; કોઈને બનેલો જોવામાં આવે કે સમજવું કે એને કોઈ પણ શબ્દનો અર્થ પકડે સમજાયો છે. જ્યાં સુધી સમજ્યાની જાણ છે ત્યાં સુધી કંઈજ સમજાયું નથી એમ સમજવું. પરંતુ અંતે પણ વાંચવા જોઈએ, અર્થ પણ કહેવો, પરંતુ આપણને સમજાયું છે એવી જાણ ફક્ત રાખવી નહીં. એવી જાણ થઈ કે ગયું.

છોકરાનો પણ લાડ ક્યાં સુધી કરશો ? લાડ કરવો એટલે તેનામાં આગળ ઉપર સુધારો થઈ તે લવિષ્યમાં સારો નીકળે તે માટે પ્રથમ તેને અનુકુળ સ્થિતિવડે એટલે તેને પસંદ પડે એવી રીતે આપણે ચાલવું અને તેને ચલાવવો, એને લાડ કરવો કહે છે. એ કંઈક યોગ્યતાવાળો થાય તેથી ન્હાનપણથી તેની યોગ્ય વ્યવસ્થા કરે છે. પરંતુ તે જો મૂર્ખ નીકળે તો તેને માટે એટલો શ્રમ લીધો તે વ્યર્થ ગયો એમ ધારી તેનો છંદ છોડી દે છે. તેની વ્યવસ્થા માટે યોગ્ય ગોઠવણ કરવાને બદલે લાડ કરવા એ તેને મૂર્ખ બનાવવાના ઉપાય છે; મારાથી તમારી યોગ્ય વ્યવસ્થાપણ થતી નથી અને મને લાડપણ કરતાં આવડતો નથી. તેથી મેં ડાકટર સાહેબને કહ્યું. “ આટલી અમસ્તી ઉધરસ માટે તમને શા માટે ત્રાસ આપું ? બહુ થશે ત્યારે જોઈશું લવિષ્યનું લવિષ્યમાં. તમો કોઈ મને બે વાતો શીખવો તો હું ના કહું છું કે ? મારી ભૂલ નહીં કહાડો. તો હું દુરસ્ત કેવી રીતે થાઉં ? મને પાછી ખબર છે કે હું હરેક રીતે ભૂલનો બન્યો છું, તેથીજ દુઃખ ભોગવું છું, અને ભોગવી ભોગવીને તે ભુલોનો પરિહાર કરવાનો પ્રયત્ન કરું છું !

કેટલાક સાધુ લોકોને હોંસ હોય છે કે, હુઝારો લોકોએ તેમની સામા લેગા થવું, અને તેમને કંઈક ચમત્કાર કરી દેખડાવવા તેમની પાસે સિદ્ધી હોય છે અને લોકો તેને છંદે લાગે છે. કેટલાકને તો સિદ્ધી પણ નથી હોતી પરંતુ ગમે તેવા રંગદંગ દેખાડી લોકોને છંદ લગાડે છે. લોકોને મૂર્ખ ઠરાવવાની એ એક વ્યવસ્થા છે. સત્પુરૂષ ક્યાંયે ગમ્મત દેખાડે છે કે અને ગમ્મત દેખાડનારો કદી સત્પુરૂષ હોય છે કે ? જગતમાં જેવા ખીજ

વ્યવહાર કરનારા તેવો તે સમજવો. કોઈની પાસે કંઈ વિદ્યા તો કોઈની પાસે કંઈ વિદ્યા હોય છે. તેવીજ જગતની ભાંજગડોમાંની આ એક ભાંજગડ છે. કેટલીક વાર અભ્યાસ કરતી વખતે સિદ્ધીઓ આવે છે અને તે ત્રાસ આપે છે. જેમને સિદ્ધીઓ રોક્યા (સતાવ્યા) હોય છે તે બાણી બેઈ તેનો ઉપયોગ કરતા નથી. પરંતુ વખત આવે કંઈને કંઈ એની મેળે થાય છેજ. તે પણ નુકસાનીનું કારણ છે, પરંતુ તેને તે બિચારા શું કરે?

(ગાંડી સાવિત્રી બાઈના પતિ આજે ફરી આવ્યા; તેમને ઉદ્દેશી મહારાજે બોલવાનો આરંભ કર્યો.)

ગુરૂ મહારાજ, તમે તમારી સ્ત્રીને લઈ બવ. તે જીવ ઉપર ઉદાર થઈ છે, ક્યારે શું કરશે એનો નિયમ નથી. લઈ બવ તો સારુંજ છે. તે કાલી થાય છે, રડે છે, તોફાન મચાવે છે; તેથી હું કહું છું, તમે ગમે તેમ થાય તોપણ તેના માલીક છો; હાથ ઝાલી ગાંડીમાં નાંખીને લઈ બવ. જો તમારાથી લઈ ન જવાય તો તેની બધી વ્યવસ્થા કરી ફેજદારને કહી બવ કે “ આ મારી સ્ત્રી આવી આવી છે, બાબા અહીં રાખવાની ના કહે છે, તેના તરફથી કોઈને ત્રાસ થાય તેથી લઈ જવા કહે છે, છતાં હું તેને મુકી બઉં છું. જો તેના જીવને તે કંઈ અપાય કરી લે તો ખીબાને ત્રાસ ન થાય તેથી કહી બઉં છું ઇત્યાદિ. (બધાંને ઉદ્દેશીને) શું કહેવું મહારાજ આજે તેના પતિ આવ્યાનું સાંભળી તેણે ગળે ફાંસો ઘાલ્યો હતો, પરંતુ ખીજી સ્ત્રીઓને આ વાતની ખબર પડ્યાથી તેનો ફાંસો છોડાવ્યો.

કેટલાક સસરા એવા હોય છે કે હું તને બાઉં છું, તું મને બા. એવી સાસુ વહુઓ, દેરાણી જેઠાણી, નણંદ ભોજાઈઓની ભાંજગડો મેં પ્રત્યક્ષ બેઈ છે. તે પરસ્પર શત્રુ હોય છે. સારાંઓ તો બહુ થોડાં. સારાં પૈકી એક બેવામાં છે. એક બાઈ હતી. તેના છોકરાનું લગ્ન થયું. પીયેરથી વહુ પાછી આવી તે વખતે તે બાઈ પોતાની નાની છોડીને પાસે લઈ બેઠી હતી, પરંતુ વહુ આવી કે તરતજ તે છોકરીને ફેંકી દીધી અને વહુને પાસે લઈ તેને પંપાળવા લાગી. પોતાના છોકરાના સુખ માટે ખર્ચ કરી લગ્ન કર્યું. તો

તેની સ્ત્રીને ત્રાસ આપવો એનો અર્થ પોતાના છોકરાનેજ ત્રાસ આપવો. તે છોકરી શા કામની? એ તો કાલે જશે એમને ઘેર, એવા મતની તે હતી. જે સાચુ વહુને બનતું ન હોય તો છોકરી પર તેનો બહુ પ્રેમ હોય છે. છોકરાપર સાધારણ પ્રેમ હોય છે, પરંતુ તેની વહુ પર ફક્ત બહુજ કટાક્ષ. એક દિવસ પણ લહડા-લહડી શિવાય સુનો જતો નથી. લાઘ્વભાઈનું ઐક્ય, પરંતુ સ્ત્રીઓમાં કુસંપ, તેથી જુદા રહેવાનો પ્રસંગ આવેલો પણ જોવામાં છે. જુદા રહીને પણ સ્ત્રીમાં રહેશે કે ? તો ના. એક કહે છે તેં મારી તરફ ક્યરો નાંખ્યો તો બીજી કહે છે તેં અજીકું પાણી મારા તરફ નાંખ્યું. પણ જવા દો આ વાત. અહીં એવાં કોઈ હશે તો તે મને ગાળો દેશે ને !

[સ્વામીને ઉદ્દેશી]

સ્વામી મહારાજ, બંધ કરો આ પુરાણ, તમારો અવાજ બેઠો છે. શ્રમ ના કરો. તમારાં અહીં આવવાથી મને સાડું લાંચ્યું. મારો ઉપસર્ગ કમી થયો, મને પણ બોલી બોલીને કંટાળો આવે કે નહીં ! તમારા પુરાણમાં લોકો જાય છે તેથી મને થોડો વિસામો મળે છે.

પુષ્કળ શિષ્ય હોવા એ ખોટું. કોઈ કહે છે કેટલા બધા શિષ્ય છે આના ! શિષ્ય શબ્દથી મને જે કંઈ અંદર દેખાય છે તે એકજ છે. શિષ્ય એટલે શું ? તો

મૂ-જલ-તેજ-સમીર-સ્વ-રવિશશિ-કાષ્ઠાદિકોં અસેમરલા ।

સ્થિરચર વ્યાપુનિ અવત્રા તો પરમાત્મા દશાંગુલેં ડરલા ॥

એવી રીતે જે સર્વત્ર વ્યાપી દશાંગુલ (દશ આંગળ) ઉર્યો છે, તે શું પુષ્કળ વ્યક્તિરૂપે થોડાજ ઉર્યો છે ? તે કેટલો ઉર્યો છે (શિલ્લક રહ્યો છે) તેનો પત્તો લાગ્યો

ગુરૂ અને શિષ્ય નથી. જે ઉર્યો તે શિષ્ય. સદ્ગુરૂને જે મુક્ત

અવસ્થા થવું હોય-મુક્ત થવું એટલે જે ઉર્યું તેમાં

જવું-તો શેષ અવસ્થામાં ગયાં શિવાય

મુક્તતા નથી. જગત્રૂપે કંઈ લાગ વ્યાપ્યો છે એમ તમો માનો છો.

તેથી ઉરેલું એક અને જગત્માં વ્યાપેલું એક એમ બે જુદાં થયાં. જગત્ ભરી પૂરી જે રહ્યું તે ઉર્યું અને જે ઉર્યું તે શેષ એટલે શિષ્ય. ઉરેલું એટલે ઉચ્છિષ્ટ અને અવશિષ્ટ એ સંબંધમાં બોલાઈ ગયું છે. ગુરૂને શેષ અવસ્થામાં ગયાં શિવાય મુક્તતા નથી. આ અવસ્થામાં એટલે ઉરેલાંમાં જવા માટે સદ્ગુરૂ જે હોય તેને બીજો એક તૈયાર કરવો પડે છે. અને પોતાનું કામ તેને માથે નાંખવું પડે છે. શિષ્ય-અવસ્થા ઉત્તમ, ગુરૂ-અવસ્થા નિકૃષ્ટ; તેથી હું કહું છું હું સર્વનો શિષ્ય, પગની ધૂળ છું, કારણ મને તેની ખુબી ખબર છે. જેને ખુબી ખબર છે તે એમ કરે છે. કોઈને સાર્વભૌમ રાજા થવાની ઇચ્છા થાય છે, કોઈને ગુરૂ થવાની ઇચ્છા થાય છે. હું કહું છું તમો બધુંજ બનો બાપુ હું શિષ્ય (છું તે) જ ઠીક. ગુરૂ પણ વિચારવાન હોય છે; બીજાના માથાંપર કામગિરી નાંખે છે અને પોતાની વિદ્યાનો ઉપયોગ કરી લે છે: એટલે ગુરૂપણ ત્યાં ગયું, અને ગુરૂ થયા શિષ્ય, અને શિષ્ય થયા ગુરૂ. કોઈ કોઈ હું સાંઈબાબાનો શિષ્ય છું એમ કહે છે. હું કહું છું હું સાંઈબાબાનો ગુરૂ છું કે શિષ્ય એ કોને ખબર ! સાંઈબાબા મારા શિષ્ય છે એમ કહું તો લોકો શું કહેશે ? શી બડાઈ મારો છે એમ કહેશે; પરંતુ વસ્તુતઃ હું કોઈનો ગુરૂ નથી, કોઈને ગુરૂ કર્યો નથી, કોઈને શિષ્ય પણ કર્યો નથી. લોકો ગુરૂ કરવાના છે એમ કહેતા; ત્યારે મને થતું (વિચાર આવતો) કે આ ગુરૂ કરે છે એટલે શું કરે છે ! જેમ ભાખરી કરે છે તેમ ગુરૂ કરવાના છે કે શું ? તેથી એક સારા ગૃહસ્થને મેં પૂછ્યું કે “ગુરૂ કરવા એટલે શું ?” તેણે કહ્યું, “મોક્ષ ગુરૂ કરવા પડે છે.” મેં કહ્યું તેને કરવાને શા શા પદાર્થોની જરૂર પડે છે ? અમારા કુળ ગુરૂ છે તેમણે પણ કહ્યું “મોક્ષગુરૂ કરવા પડે છે.” અમે ગુરૂ કરીએ તો શું મળે ? તો કહે, “તે નિયમ કહે તે પ્રમાણે ચાલવું પડે છે.” મેં કહ્યું મારાથી નિયમ પાળાતા પણ નથી અને તે પ્રમાણે ચલાવું પણ નથી. મને એક ખબર છે કે યજ્ઞોપવિત (મુંજ બાંધતી) વખતે

જે મંત્ર (ઉપદેશ તરીકે) આપવામાં આવે છે તેજ મંત્ર અને તેજ ગુરૂ. હજી પણ તે મંત્ર હું જપું છું. ખીજો ગુરૂ કરવા જઈએ તો ખરો જે ગુરૂ હોય તે કહેશે, “ આ બ્રાહ્મણને પિતા ગુરૂ થયા છે છતાં તે પ્રમાણે ચાલતો નથી, તો આપણને ગુરૂ કરી એ શું આપણી આજ્ઞા પાળશે ? ” આ મારી ઉપરથી હું કહું છું. મારી પાસે પણ કેટલાક લોકો મંત્રોપદેશ માંગે છે. હું કહું છું, આ શું મારો ધંધો છે ? કેટલેક ઠેકાણે ધંધો કરનારા ગુરૂ પણ જોયા છે. તે ગામેગામ શિષ્યો કરતા ફરે છે, તેમની પાસેથી દક્ષિણા લેવા માટે તેમને ત્યાં જાય છે. તેમના ઘોડાના બળદના દાણા ચારા, સાથેની મંડળીની જમવા-ખાવાની વ્યવસ્થા બધી તેણેજ કરવી પડે છે. તેવું કંઈ મારે કરવું નથી. માફ તો બધું માટીમાં ગયું છે. ક્યારનો એ મને તો બાળીને ફેંકી દીધો હોત, પરંતુ આ તો કોઈનું ઉછીનું છે. આ શરીરમાં જે જીવ હતો તે શું હવે અહીં છે ? તે તો ગયો, તેણે રસ્તો પકડ્યો. આ શરીરમાં પહેલાં જે જીવ હતો તે તો ગયો, પરંતુ હાલ જે આ શરીરમાં હશે અને તેનું જે પાપ હોય તે ભોગવવાને તેને ગર્ભવાસ ન મળે એવી તેની કરણી હશે, પરંતુ કરણીનું ફળ ભોગવવું જોઈએ; તેથી તે આ શરીરમાં આવી ભોગ ભોગવે છે. આ શરીરમાંનો પહેલાંનો જીવ દિવ્ય દેહ લઈ આ ગમ્મત જીવે છે. જે કુળમાં આ કુડી (શરીર) જન્મી તે કુળ ઉદ્ધરી ગયું. પણ હું કહું છું, ઉધ્ધર્યાં કે નહીં તે ધોરણ હવે હું જોઉં છું. કારણ એ કુડી જે કુડીને આધારે આવી છે, એટલે મા સમજો, તે કુડી સાથે અહીંનો કંઈ સંબંધ છે કે નહીં તે જોઉં છું. આ શરીરમાં જે કોઈ આવ્યો હોય તેની ઉપર કુળનો ઉધ્ધાર કરવાનું કામ છે. પહેલો તો ગયો, તે પણ ઉધ્ધાર કરશે કે નહીં ? તો તે ઉત્તમ ઠેકાણે ગયો, તે કંઈ પંચાત

કરતો નથી, હાલ જે જીવ છે તે જો ઈમાનથી ચાલે તો તેને આ
 શરીરનાં માતાપિતાનો ઉધ્ધાર કરવો જોઈએ
 મારા શરીરમાં કારણ આ શરીરને આધારે તે લોકતત્ત્વ
 બીજો જીવ લોગવનારો ગર્ભવાસ વગર શરીર લઈને
 તે લોગવે છે. ત્યારે તેનું કામ છે કે, આ

શરીરના માતાપિતાનો ઉદ્ધાર કરવો. એકવાર મેં તેને પૂછ્યું
 ત્યારે તેણે કહ્યું “તારો અને તારા માળાપનો અને મારો શો
 સંબંધ ? ” મેં કહ્યું “ મારા શરીરમાં વાસ કરી લોકોનું કલ્યાણ
 કરી રહ્યો છે, જગત્નાં કલ્યાણ માટે તું રહ્યો છે ને ? ત્યારે
 મારાં માળાપનું કલ્યાણ શા માટે કરતો નથી ? તેણે કહ્યું “ મારો
 જે કોઈ વરિષ્ઠ હોય તે હુકમ કરે તે પ્રમાણે મારે ચાલવું જોઈએ. ”
 મેં કહ્યું “ ઈશ્વરી સંબંધ તારી પાસે હોય તો મારા પિતરોનો
 ઉધ્ધાર કરીશ કે નહીં ? જેના શરીરમાં વાસ કરી જગતનું કલ્યાણ
 કરે છે તે શરીરના વડીલ મુરખીઓનો પહેલો ઉદ્ધાર કરવો એ કાયદો
 છે. ” તેણે કહ્યું “ હું કંઈ બીન કાયદેસર બોલતો નથી. તારા
 શરીરમાં હું આવ્યો તે શરીર તેં મને આણી આપ્યું કે ? તું
 ગર્ભવાસ ના કરીશ હું નીકળી જઈ છું, તું આ શરીરમાં આવ. ”
 એમ કહી મારી પર ઉપકાર કરીને શું તેં આ શરીર મને આપ્યું
 છે ? લોકો જેમ મરે છે તેમ તું મરી ગયો, જીવ નીકળી ગયો,
 આ શરીર બળી જવું જોઈતું હતું, આ પ્રેતનો મેં ઉપયોગ કરી
 લીધો એમાં તારો શો સંબંધ ? મેં કહ્યું “ આજ શરીરમાં તું
 આવે એવો કંઈપણ સંકેત હશે, નહીં તો બીજા શરીરમાં કેમ
 ગયો નહીં ? તે ઉપરથી તેણે કહ્યું, એ શો સવાલ ? અરે,
 ગમે ત્યાં મારે જવાની જરૂર હતી. બીજે ક્યાંઈ કોઈના પણ
 શરીરમાં ગયો હોત તોપણ આજ સવાલ થયો હોત. માટે એ
 કંઈ નહીં. જે વારસી (વારસ વગરનાં) શરીરમાં હું આવ્યો
 માટે તારો કે તારા માળાપનો શો સંબંધ ? મેં કહ્યું “ હું
 જાઉં તો જવા દે, પણ માળાપને તો લે ઉધ્ધારી. ” તેણે કહ્યું
 “ જોઈશ, મને જેમ હુકમ થશે તેમ. ”

એવું એક વાક્ય છે કે, જે કુળમાં જે બની ગયો તે કુળનો તેજ બન્યો; તેનો પરિવાર અથવા કુળ તેના જેવી પૂર્ણ જીવન્મુક્ત અવસ્થામાં જાયજ એવું નથી.

સત્પુરૂષ અને જે કુળમાં સત્પુરૂષ થયા તે કુળના લોકો **તેના** દ્રીશીઆરી મારે છે કે, “હમો શું અધો-કુળનો ઉદ્ધાર. ગતિએ જશું?” હું કહું છું “તમારા કર્મ પ્રમાણે બનશે.” હવે આનો નિર્ણય

થવો જોઈએ. સત્પુરૂષ અવસ્થા જે કુળમાં આવી હોય તે કુળનો ઉદ્ધાર થાય છે, એમ જે શાસ્ત્ર કહે છે તેજ ખરું છે, તે કેવી રીતે? તો તે સત્પુરૂષનું શરીર જે માતામાંથી નીકળ્યું છે તે માતાપિતાના ખેલાંના અને માતાપિતાના પરિવાર-માંથી આગળના પાછળના જે જીવો મૃત થયા હોય તે અને સત્પુરૂષ વિદ્યમાન છે ત્યાં સુધી તેના કુળના જેટલા જીવો મરે તે બધા મળી એક જે કુળ થાય, તેનો ઉદ્ધાર થાય છે. પણ જે સત્પુરૂષ અવસ્થામાં ગયો હોય તેનો જો તેની પાછળ કોઈ ભાઈજેન વગેરે પરિવાર જીવતો હોય તો તેના જોખમદાર તે સત્પુરૂષ થતા નથી. જો તે સત્પુરૂષને સ્ત્રી અથવા કંઈ છોકરાં છૈય્યાં હોય તો તેમનો પ્રકત ઉદ્ધાર થશે. પરંતુ ભવિષ્યમાં વંશ ખંડન થશે. તેથી ખેલાંના જે કોઈ સત્પુરૂષ થઈ ગયા છે ત્યાંથીજ તેમનો વંશ ખંધ થયો. પરિવારજ નથી હોતો, હોય તો તે બહુ વખત ટકતો નથી; ભવિષ્યમાં તે નિર્વંશજ રહે છે. શાસ્ત્ર તો કુળનો ઉદ્ધાર થાય છે એમ કહે છે; અને આ શરીરમાં જે આવ્યો છે તે એમ કહે છે કે “રામ કૃષ્ણાદિ અવતાર ગર્ભવાસ કરી માના ઉદરમાંથી નીકળ્યા, તેમના અવતાર કૃત્યનો ત્યાંથીજ આરંભ થયો. આ શરીરમાં જે ખેલાંનો જીવ તેનો પ્રકાર આવો છે કે? તેણે તો ફાવે તેવા ધંધા કર્યા હશે. ભવિષ્યમાં આવો અવતાર થશે એવી કલ્પના પણ તેને નહોતી. આર લોકો જેમ મરી જાય છે તેમ એ પણ નીકળી ગયો. મેં તેને બળ જબરીથી હાંકી કહાડ્યો અને ઘુસ્યો એમ નથી અથવા તેણે પોતાની મેળે આ શરીર મારે માટે ખાલી

કયું એમ પણ નથી. ભાડાના ઘરમાં તમો રહો છો તેની ઘોળા-મણી રંગામણી વગેરે તમો કરો છો કે ? ચાર દિવસ રહો છો અને નીકળી જાવ છો. પુષ્કળ દિવસ રહેવું હોય તો માલીકને કહી શોભાયમાન બનાવો છો. મારે આ શરીરમાં રહેવુંજ ન હોય તો શા માટે તેને ખવડાવું, કપડાં પહેરાવું, સાબુ લગાડું ? આ પ્રેત તો છે, એટલે આમાંનો પહેલાંનો જીવ ક્યારનોએ નીકળી ગયો અને નવો આવ્યો છે તેને કાયમ રહેવાનું કંઈ કારણ નથી. ગંભીર દાખલ ગમે તે બડબડ કરે છું. ખીજું શું ?

પરંતુ સત્પુરૂષનું શરીર જે કુળના માતાપિતાનું છે, તેજ કુળમાંના સત્ત્વ અવસ્થામાં ગયેલા જીવો તે સત્પુરૂષના શરીરમાં વાસ કરી તેજ પોતાનું આખું કુળ અને કુળનો સર્વ પરિવાર સદ્ગતિએ લઈ જાય છે. તમો જે હઝારો લોકો મારી આગળ આવો છો તે બધા તે સત્પુરૂષના કુળના પરિવારમાંનાજ છે, તેથી તમારો સર્વનો ઉચ્ચારજ થાય છે.

પહેલેથીજ કહ્યું કે માણસોનો મને ભય લાગે છે. તે ચોર છે એમ સમજી તેમની સાથે લલાઈને પ્રેમથી વર્તું છું ! તો પણ ગભરાવ નહીં. તમો મારે માટે આવ્યા છો તો તમારું સાંજ કરીશ. ખીજા પેઠે મહોંપર હાથ ફેરવી પાછા મોકલનારો આ નથી. તમો ફક્ત મારા મોં પર હાથ ફેરવી, છે, નહીં, તે (બધું) કહાડી લેશો, કારણ હું પડ્યો ઓલીઓ; તેથી “બાબા, બાબા” કરતા કરતા આવીને ખેસો છે અને મહોં પર હાથ ફેરવી કહાડી લો છો ! તમને ખબર છે કે આ છે ઓલીઓ (ભોળો) ઘડીભર ગુસ્સે થાય તોપણ ફરી મીઠું બોલે છે અને જે ઇશ્વરી રહસ્યો એને ખબર છે તે કહે છે !

ગુરુવાર, તા. ૨૪ જુલાઈ ૧૯૨૪ અષાઢ વદ ૮ શકે ૧૮૪૬

જમવું એ પાપ છે-ભગવાન નવનીત પ્રિય છે-પરમેશ્વરને
પ્રેમ કેવી રીતે અર્પણ કરવો-પરમેશ્વરી સામુદ્રિક
ચિન્હ-આપણા સારિયે કરિતી તત્કાલ-(આપણા સરખા
કરે છે તત્કાળ)-યમપુરી અને ત્યાંની શિક્ષા-
આપણે જે છીએ તે કોણ-આપણે પરમેશ્વરનું
ખાદ્ય-આપણે પરમેશ્વરના ભક્ષ્ય સ્થાનમાં
કેવી રીતે જવું-આપણે નાશવંત
શા માટે ?

(મહારાજશ્રીને ઉધરસ થઈ હતી તેથી એક સ્ત્રી ગરમ
દુધ પીવા માટે લઈ આવી, તે ઉપરથી મહારાજે કહ્યું:—)

સા કર મિશ્રિત દૂધ લઈનેજ તો મારો ખગાડ થયો, હવે
મને જ્યારે ઝાડો થતો નથી ત્યારેજ હું જીલાળ થાય તેથી
દૂધ લેઉં છું. મને જો ભૂખ લાગી હોય અને કંઈ ખાવું હોય
તો હું ચોરીને ખાઉં છું. દૂધ તો ચોરીને
જમવું એ પણ પીતો નથી. ખાવાની વખતે પણ કોઈ
પાપ છે. પાસે હોય તો હું ખાતો નથી. લોકોનાં દેખતાં
મને ખાવાને સંકોચ (શરમ) આવે છે
(લાગે છે). ખરાબ કામ માટે સંકોચ લાગવો એ સાહજીક છે.
તમો ઝાડાને ખરાબ સમજો છો તેથી ખીજા સામે બેસતા નથી.
મને ઝાડાનો સંકોચ લાગતો નથી. કોઈ આવવા માંડે એટલે ઝાડે
ફરવા બેઠો છું એમ સાફ કહું છું. મને કંઈ શરમ નથી હોતી.
પરંતુ આવનારને હોય છે તેથી તે આવતો નથી. “ આજ વખતે

દર્શન થવું એ મોટું પુણ્ય છે; એજ સ્થિતિમાં દર્શન થવા દો. ” એમ કહી એક દિવસે બે ત્રણ વ્યક્તિઓએ આવી હું ઝાડે ફરવા બેઠો હતો ત્યાં મારું દર્શન લીધું. આમાં સ્ત્રીઓ પણ હતી અને પુરૂષ પણ હતા. જેમ તમને દીશાની વખતે સંકોચ (શરમ) લાગે છે અને એકાંતમાં બેસો છો તેમ મને જન્મતાં લાગે છે; ઝાડાની બીલકુલજ શરમ લાગતી નથી. તદ્દન ખુલ્લી જગ્યામાં બેસું છું ને કોઈ વાર જરા કપડું રાખું છું. પરંતુ જન્મતી વખતે ફક્ત કોઈ આવે તો હું તેને હાંકી મૂકું છું. મારા જીવે, જન્મવું એ ખરાબ ચીજ છે, એમ ઠેરવ્યું છે. નાનપણથીજ મને એવી રીતે સંતાઈને ખાવાની ટેવ છે. ઘરમાં હાંકી મૂકેલું અન્ન કોઈ ન હોય ત્યારે હું ચોરી ખાતો. તમને બે મોટું લાગતું હોય તો ગંગુની ડોસીને પૂછી જુઓ. સમાજમાં (ન્યાતમાં) જન્મવા જવાની મને શરમ લાગે છે. એકલા એકાંતમાં જન્મવું એ ન્તિસ્વભાવ છે, એ કંઈ નિયમ અથવા વ્રત નથી, એનું કારણ પછી મારા લક્ષમાં આવ્યું કે, જન્મવું એ ખરાબ પાપકર્મ છે. પાપકર્મ કોઈપણ લોકોના દેખતાં કરતા નથી તમારા મત પ્રમાણે હગવું, પ્રજ્ઞેત્પત્તિનો ઉદ્દોગ એ પાપ છે, તેથી લોકોના દેખતાં તે કરતા નથી. તે પાપજ છે ! છોકરાં થવાં એટલે શું ? તો એક બાનુથી લીંડાં પડે છે અને તેની પાસેનીજ બીજી બાનુએથી આ પોચાં પડે છે ! આ પાપપિંડો ત્રાસ આપવા માટે ઉત્પન્ન થાય છે. તેવીજ રીતે પુણ્યપિંડો પણ ઉત્પન્ન થાય છે, તેને કોણ ખરાબ કહે ? પુણ્યવાન પુત્ર થાય તો ઠીક પડે છે, તેવુંજ જન્મવાનું કામ એ પાપછે ભાઈ ! આ સંબંધમાં હું પહેલાં ખૂબ બોલ્યો છું.

(એટલામાં એક બાઈ દર્શન માટે આવ્યાં અને સાકરના ત્રણ ટુકડા મહારાજના હાથમાં મૂક્યા. તે પરથી મહારાજશ્રી બોલ્યા.)

જેમ ગણપતિની મૂર્તિ કરતી વખતે તેના બે હાથો

આગળ કરી તેમાં લાડુ મૂકે છે, તેમ મારા હાથમાં આ સાકરના ટુકડા મૂકે છે. શંકરને લાડુ ભાવે છે તેવીજ રીતે ખીજા જે દેવોને જે ભાવે છે તે તે તેમને આપે છે. સઉથી જે પોચું હોય તે ભગવાનને ભાવે છે. માંખણથી પણ પોચું હોય તે તેને ભાવે છે. ભગવાનને નવનીત (માંખણ) વ્હાલું છે. શા માટે ?
તો તે મૃદુ (પોચું) છે તેથી. જેની

ભગવાનને પાસે નવનીત એટલે પોચું છે ત્યાં ભગવાન
નવનીત વ્હાલું છે છે. હવે નવનીતનો શો અર્થ થાય છે તે
જોઈએ. નવ એટલે નવ પ્રકાર, નવ ઇન્દ્રિયો

અથવા નવ એટલે નૂતન એટલેજ જે જીવનું નહીં તે નવું. જીવનું નાંખી નવું લો છો તેને નવું કહેવાનો વહિવટ છે. પ્રાકૃત ભાષામાં જેમ નવાને એટલે નૂતનને નવું કહેવાનો વહિવટ છે, તેમજ સંસ્કૃતમાં પણ છે. ત્યારે નવ એટલે નૂતન કહો અથવા તો નવ પ્રકાર કહો તોએ હમારે કમ્બૂલ છે. જ્યાં નવનીત ત્યાં ભગવાન. નવ એટલે નૂતન એવો અર્થ લો તો પણ નવાથી તે છેતરતો નથી. તે તો પુરાણ પુરૂષ છે. તેની અત્યંત જીવનપણીની અવસ્થા છે. પરંતુ તે નવીનમાંથી નીકળ્યો છે એવું કંઈ નથી. આરભમાં જીવની અવસ્થા છે. તે અવસ્થા ઉપરથી (માંથી) નવીન અવસ્થા પ્રકટ થઈ. પ્રકટ થઈ એટલે શું ? તો તમો એમ માનો છો તેથી, નહિં તો તો જીવની તે હંમેશા જીવનીજ છે. તેને જીવની પણ કહી શકાતી નથી અને નવી પણ કહી શકાતી નથી. ભગવાન કહે છે “ જે નવું નથી, જેણે નવને નહીં જેવાં કર્યાં, જે નવીનપણીનો ઉપભોગ લેતો નથી અથવા ઉપભોગ માટે નવું નવું પ્રકટ કરતો નથી, નવું નહીં જેવું (નાશ) કરી જીવની અવસ્થા પર જે ટકી રહે છે, અથવા નવ ઇન્દ્રિયો ઐહિક સુખ માટે જે ઉપયોગમાં લાવતો નથી, તેને ત્યાંજ હું રહું છું.” માંખણને વળી નવનીત શું કામ કહે છે ? તો દૂધમાંથી નવ પ્રકાર બની નવનીત નીકળે છે તેથી. દૂધનું દૂધપાણું, દહીંપાણું, છ.સપાણું છોડી, તે કહાડી નાંખી નવનીત નીકળે છે. ની એટલે

નીકળવું. નવને આધારેજ સર્વની ઉત્પત્તિ છે. એકથી નવ સુધી જે આંકડાઓ છે તેમાંથીજ આગળ કરોડ વીગેરે જે સર્વ છે તે બધા ઉછીના લીધા છે. દસ એટલે એક અને તે ઉપર મીંડું. આરંભની શૂન્ય અવસ્થા તેની નીચે લીટી કહાડી એટલે (થયો) એક. તે એકજ તે શૂન્ય સહિત દસ બન્યો, શૂન્યાવસ્થા મૂળની છે તેથી શૂન્ય લખવાનો વહીવટ નથી.

ભગવાનને મૃદુ (પોચું) ભાવે છે. એવી રીતનું મૃદુ શું? તો જેને લોકો શુદ્ધ પ્રેમ, શુદ્ધ ભક્તિ કહે છે તે અને તેજ ભગવાનને જોઈએ છે. બાકીનું કંઈપણ તેને પરમેશ્વરને પ્રેમ કેવી જોયતું નથી. શુદ્ધ પ્રેમ છે તેની લેવડ રીતે અપાંણુ કરવો દેવેડ થતી નથી, તેથી જે વસ્તુ પર પ્રેમ છે તે વસ્તુ આપીએ એટલે પ્રેમ આપ્યા જેવું થયું. પાણી બધાંમાં મૃદુ છે, તેની લેવડ દેવડ શેને આધારે કરવામાં આવે છે? કોઈ જો પાણી પીવા માંગે તો તેને આપવા લેવા માટે પાત્ર જોઈએ; તે શિવાય પાણીની આપ લે થઈ શકતી નથી. અમો નદીપર જઈ હાથ વડે પાણી પીશું એમ જો કહો તો પાત્રને બદલે હાથનો તો ઉપયોગ તમો કરશોજ કે નહીં? સ્વતંત્ર રીતે (પાત્ર શિવાય) પાણીનો ઉપયોગ થઈ શકતો નથી. તેથી ગમે તેનો પણ આધાર લઈ તેનો ઉપયોગ કરવો પડે છે, “હું ભક્તિભાવનો ભૂખ્યો છું” એમ ભગવાન કહે છે. ભગવાનને ભક્તિપ્રેમ ગમે છે; તે આપણી પાસેજ છે, પણ તે ભગવાનને આપવાનાં હોય તો કોઈપણ (ચીજના) આધાર વડે તે આપવાં પડે છે. તેથીજ આપણાજ પ્રેમથી બનેલી જે વસ્તુ, તે આપીએ એટલે પ્રેમ આપ્યાં બરોબર થાય છે. જગત્ની દરેક વસ્તુ પણ પરમેશ્વરના પ્રેમથી ભરેલીજ છે. તેમાંથી જે વસ્તુને આપણે આપણી બનાવી, જેની પર આપણે સ્વતંત્રતા તથા વિશેષ પ્રેમ રાખીએ છીએ, તે વસ્તુ પરમેશ્વરને આપવી જોઈએ. ત્યારે એવી પોતાની કરી નાંખેલી બધી વસ્તુમાં આપણીજ જે ખાસ છે તે, જીવ, મન અને શરીર શિવાય બીજી વસ્તુઓ નથી. તે આપીએ એટલે પરમેશ્વરને પ્રેમ આપ્યા પ્રમાણે

થાય છે. સર્વ ઠેકાણે પ્રસરી રહેલો પ્રેમ એકત્ર કરી તે પરમેશ્વરને આપવો જોઈએ. એમાં કંઈજ ગુપ્ત નથી. ખુલ્લે ખુલ્લું તો છે. તમારો પ્રેમ પ્રસરી રહ્યો છે તેથી પરમાત્મા હાથમાં આવતો નથી. સર્વત્ર પ્રસરેલો પ્રેમ એક જગ્યાએ ભેગો કરવો. જેમ ખેડુત ખેતી કરી, ધાન્ય પકવી, ખાણમાં સર્વત્ર પ્રસરેલો માલ ચારે બાજુએથી ભેગો કરી જ્યારે તે એકત્ર કરી તેની રાશ (ઢગલો) બનાવે છે ત્યારે તેને જોઈ તેને આનંદ થાય છે; પરંતુ જ્યાં સુધી ધાન્ય આમતેમ છુટું છુટું સર્વત્ર પ્રસરેલું હતું ત્યાં સુધી તેને એટલો આનંદ નહોતો થયો. ત્યારે આનંદ શામાં છે ? તો આનંદની વસ્તુઓ જે પ્રસરેલી હોય છે તે બધાને એકત્ર કરવામાં આનંદ છે. જગત્માં ગમે એટલા રૂપીઆ હોય, પણ આપણે ઘેર જો એકજ રૂપીઓ હોય તો આનંદ થતો નથી. પ્રેમ ઉત્તમ કરનારી ચીજો એકત્ર કરીએ એટલે આનંદ થાય છે. રૂપીઆ આનંદ આપનારી વસ્તુ છે ખરી, પરંતુ એકજ જો હોય તો આનંદ થતો નથી. ત્યારે તે આનંદ મેળવવા માટે જેની પાસે એક બેજ રૂપીઆ છે તેમણે સર્વત્ર પ્રસરેલા રૂપીઆ એક જગ્યામાં ભેગા કરવાની વિધા શીખવી અને શીખનારાઓ આ શીખે પણ છે.

‘ અચાટ બુદ્ધિ ચાલવાથી વ બલેચ સંપત્તિ ઘરા આણવી । ’

(અચાટ બુદ્ધિ ચલાવીને, બળે સંપત્તિ લાવો ગૃહે.)

આજકાલ લક્ષ્મી (સંપત્તિ) રૂપીઆને કહે છે. તેથી અચાટ (પ્રબળ) કલ્પના, અચાટ અક્ષલ ચલાવીને તે પ્રસરેલા, ઘેર ઘેર ગયેલા જે રૂપીઆ છે તે આપણે ઘેર એકત્ર ભેગા કરીએ એટલે આનંદ થાય છે. અંદરનો જીવ તે પ્રસરેલા રૂપીઆ બધા પોતાનાજ છે એમ સમજે છે. જેમ ખેડુત સર્વત્ર ફેલાયેલા ધાન્યના છોડો ખીજના થોડાજ માને છે ? પરંતુ તે ધાન્ય એકઠું કરી તેની રાશ કરવા માટે તેને પોતાની અકકલનો ખર્ચ કરવો પડે છે તેવી રીતે કોઈની પાસે એક બે રૂપીઆજ છે, પણ જો તેનો જીવ સંતોષી હોય તો તે કહે છે “ઘેરઘેર પ્રસરેલા જે રૂપીઆ છે તે આપણાજ છે” એવી રીતના માનનારા જે જીવે છે તેના હાલ તુરત આપણે

એ ભાગ પાડીએ. પહેલા નંબરનો જે પ્રકાર છે તે “ ગામે ગામના ઘરોઘરના રૂપીઆ આપણાજ છે, તે ઠેકાણેજ છે, તેને લઈ જવા લાવવા શું કામ, આપણી પાસે રાખવાને જગ્યા નથી તેથી ત્યાં રાખ્યા છે.” એવી રીતે સમજે છે. જેની પાસે તે રૂપીઆ છે, તે ખર્ચ કરશે તો પણ તે રૂપીઆ જ્યાં જશે તે ઠેકાણું પણ આપણુંજ છે. આપણી પાસે પેટી તિબેરી વગેરે રૂપીઆ રાખવાનું કંઈ સાધન નથી; તો તે ત્યાં રહ્યા તો શું ? અને ચોરી કરી કોઈ લઈ લે તો પણ તે એક ઠેકાણેથી બીજે ઠેકાણે ગયા. ઠેકાણું બદલ્યું તેથી શું ચોરી થઈ એમ કહેવાય કે ? ઉપયોગ કરનાર ફક્ત બદલાયો. આપણા શરીરદ્વારા ઉપયોગ થાત તે તે શરીરદ્વારા થયો, તેથી તે રૂપીઆ ફેકટ ગયો કે ? આ ન્યાયથી એક જીવ એમ કહે છે કે જેટલા ઘેરેઘેર રૂપીઆ છે તે બધા આપણાજ છે, તે ભેગા કર્યાજ છે, અને તેનો ઉપયોગ થઈજ રહ્યો છે. કોઈપણ તેનો ઉપયોગ કરેજ છે અને તે ઉપયોગ કરનારા પણ આપણાજ છે. રૂપીઆ સડી જતા નથી, તેના ઉપયોગ માટે માણસો છે, વ્યવસ્થાસર રાખ્યા છે. બધું બરોબર છે. હવે રૂપીઆ પોતાની પાસે ભેગા કરવા અને તેના રક્ષણ માટે માણસો રાખવાં-એ ભાંજગડ શું કામ ? આ એક પ્રકાર. આ પ્રકારને કોઈ કોઈ શ્રેષ્ઠ સમજે છે.

બીજા પ્રકારનો જીવ શું કહે છે ? કે જોકે બધા રૂપીઆ આપણાજ છે તોપણ ભેગા કરવાની બુદ્ધિ ચલાવવી જોઈએ. જેમ ખેડુત ધાન્ય ભેગું કરવાની બુદ્ધિ ચલાવે છે, એવીજ રીતે પ્રત્યેક જીવાત્મા અકલ ચલાવે છે; તે બધા રૂપીઆ પોતાનાજ સમજી ભેગા કરે છે. આ ઉપરથી અંદરનો જીવ તે બધા રૂપીઆ પોતાના નથી એમ સમજતો નથી. પોતાનાજ સમજે છે અને તે ભેગા કરવા માટે બુદ્ધિ ચલાવે છે. પછી તેનો ઢગલો કરી તેના તરફ જોઈ આનંદ મને છે. પ્રસરેલા (ફેલાયેલા) રૂપીઆનો તેને આનંદ થતો નથી.

જેમ કોઈ વાણીઓ શ્રીમંત હોય છે, તેની શ્રીમંતીને

લીધે પુષ્કળ ખેડુતો તેની પાસે ઉછીના રૂપીઆ લઈ જઈ પોતાનું પોષણ કરે છે અને ખેતર પાકે એટલે પ્રત્યક્ષ રૂપીઆ ન આપતાં ધાન્યરૂપે તે આપે છે. આવી ગામેગામ શાહુકારોની રીત છે. એવી જ રીતે એક વાણીઆના ગામેગામના ખેડુતો કુળો હતાં, તેઓ તેની પાસેથી રૂપીઆ લઈ જતા અને તેને બદલે પાક ઘેર આવે એટલે ધાન્ય ગોળ તેને લઈ જઈ આપતા. અને તે પણુ ઘડું, બાજરી, ગોળ વગેરેના કોઠારો ભરી મૂકતો; પોતાનું ખેતર નહોતું, છતાં ખેડુતોએ આપેલો માલ તે ભરી રાખતો હતો. તે ધાન્ય ફરી લોકો ખાવા માટે લઈ જતા અને પ્રેરી ખીજે વર્ષે તેનાથી સવાયું કે દોઢગણું લાવી નાખતા. તેની પોતાની ખેતી નહોતી છતાં ખેતીનું ફળ ફક્ત તેને ત્યાં આવતું (તૈયાર) આવતું હતું. તેને બેચાર છોકરાં હતાં. તે છોકરાં બાપને કહેતાં કે એક બે ખેતરના નાંખરો આપણે લેવા. બાપ કહે “ અરે, એક બેજ શું કામ લેવા ? બધા જો લીધા હોય તો સાઈ નહીં કે ? અરે આ આખા ગામની ખેતી કોની છે ? તે છોકરાં કહે—“ખેડુતોની” બાપ કહે છે—તેમનાં જો ખેતરો હોય તો ધાન્ય આપણે ત્યાં કેવીરીતે આવે ? તે આપણાજ નોકરો (ઘાટીઓ) છે અને તે બધાં ખેતરો પણ આપણાંજ છે. ત્યારે હવે ફરી ખેતીનો લેવડ દેવડનો વ્યવહાર કોની સાથે કરવો ? અરે એક ખેતર રાખીએ તો પણ તે માટે નોકર રાખવો પડશે કે નહીં, કે તું હજી લઈ ખેડીશ ? ત્યારે જાણે કે આમને નોકરોજ રાખ્યા છે, તેમાં ફેરફાર શા માટે ? તે ખેડે છે, વાવે છે, અને આપણે ઘેર આવી ધાન્ય નાંખી જાય છે. આપણે ઘેર ખેતી કરનારા નોકરોને પણ કંઈક તો ખોરાકી આપવીજ પડે ને ? તેવીજ રીતે આપણે તેમને આપીએ છીએ એમ સમજવું. આ ખેડુતોને ખેતી કરવા માટે ખર્ચ પણ આપણેજ આપવો પડે છે. જો આપણી ખેતી ન હોય તો આપણે ખર્ચ શું કામ આપીએ ? તેથી તે ખેતરો પણ આપણાં અને તે લોકો પણ આપણાજ નોકર. તે તૈયાર કરી ધાન્ય લાવી આપે છે અને તે ધાન્ય પણ આપણુંજ.”

તેને નવીન ખેતર લેવાની જરૂર પડતી નથી. આવી રીતનો એક જીવાત્માનો દ્રવ્ય મેળવવાનો આપ્રકાર થયો. આ ખેડ ઉદાહરણોજ છે.

શ્રીમંતાઈનો અનુભવ લેવા માટે એકાદો રૂપીઆ પાસે હોય તો તેટલાથી ચાલતું નથી, પણ ચારે બાજુએ પ્રસરેલા પોતાના રૂપીઆ એક ઠેકાણે ભેગા કરી તેનો ઉપભોગ લે ત્યારે તેને શ્રીમંતપણું આવે છે અને તે શ્રીમંતીનો આનંદ તે લઈ શકે છે. તેવીજ રીતે તેના પરિવાર (કુટુંબ પરિવાર) માં અથવા સહવાસમાં જે હોય તે પણ તે સુખનો લાભ લઈ શકે છે. આવીજ રીતે તે પરમાત્મા વિષયોદ્ધારા પ્રસરી રહ્યો છે, પણ તે પ્રસરી રહેલાને આપણે ભેગા કરતા નથી. તે ભેગો કરીએ એટલે તે આનંદ એકત્ર થાય છે અને તેનો ઉપભોગ પોતે તથા ખીન્ન લઈ શકે છે. તે પ્રસરેલો પ્રેમ આપણોજ છે, લોકનો નથી તે આપણોજ પ્રેમ અને તે આપણોજ આનંદ, પરંતુ તે ભેગો કરવા માટે અક્કલ બેઠીએ. પ્રેમવડે શ્રીમંત બનો. આવી જ્યાં સ્થિતિ છે ત્યાં પરમાત્મા છે. પ્રેમ કેમ ભેગો કરવો ? જેમ અંગ્રેજ સરકારે રૂપીઆ ભેગા કરવાનું શીખવાની શાળાઓ કહાડી છે, તેમ પ્રેમ ભેગો કરવાની ક્યાંઈ શાળાઓ નથી. પરમેશ્વરના સહવાસથી તે અક્કલ લાવવી બેઠીએ. આપણોજ માલ આપણેજ ભેગો કરવાનો છે. પ્રેમ આપણોજ છે. પરંતુ જે માણસ તે અક્કલવડે ભેગો કરશે તેનેજ તેનો લાભ થાય છે; તેથી પ્રેમ ભેગો કરી એકત્ર કરી જે શ્રીમંત બને છે તેને સત્પુરૂષ કહે છે અને તે માટેજ તેની પાસેથી તે લેવાને લોકો આવે છે. જેમ બધે પ્રસરેલા રૂપીઆ ભેગા કરી જે કોટયાધીશ થયો હોય તેની પાસે ખીન્ન લોકો રૂપીઆ માંગવા આવે છે, તેવી રીતે લોકો સત્પુરૂષ પાસે પ્રેમ લેવા આવે છે. શુદ્ધ જે પ્રેમ છે, જે ભગવાનને પસંદ છે, તે આણુરેણુ જેટલો પણ મળે તો તેટલોજ પ્રેમ અનંત દેખાડે છે. તેમાં જરા પણ વિકાર ન હોવો બેઠીએ.

(રા. ધુરંધર આર્ટિસ્ટે મહારાજના પગપરનાં ચિન્હ બેઠ)

તે ચિત્રરૂપે જગતની જાણ માટે પ્રસિધ્ધ કરવાના હેતુથી મહારાજને તેમનો પગ દેખાડવાની તથા તેનો ફોટો લેવાની રજા આપવા માટે વિનંતી કરી, તે ઉપરથી મહારાજ બોલ્યા:—)

પગ ઉપરના ચિન્હની તમને શી કલ્પના આવશે ? એવાં કેટલાંક ચિન્હો હોય છે કે, એક દૃષ્ટિ(ખંદુથી જોઈએ તો એક

અને બીજાં દૃષ્ટિ(ખંદુથી જોઈએ તો બીજાં

પરમેશ્વરી દેખાય છે. એવું જે વ્યાપક ચિન્હ છે

સામુદ્રિક ચિન્હ તેજ પરમાત્માનું ચિન્હ સમજવું. એક

પોતાની અકલ પ્રમાણે ચિન્હ કાઢી બતાવે

છે ત્યારે બીજે તેજ ચિન્હ પોતાની અકલ પ્રમાણે તદ્દન જુદીજ રીતે

કાઢી બતાવે છે. એવી રીતે એકજ ચિન્હમાં અનેક પ્રકાર દેખાય

છે. આમ હોય ત્યાં ઇશ્વરી ચિન્હો હોવાનો બોધ થાય છે. આવું

એક ચિન્હ જ્યાં હોય ત્યાં ઇશ્વરી અવસ્થા પ્રકટ થાય છે. જે

જોઈએ તે અહીં છે. કાલે તે ચિન્હો લો. મરેલા ડુકકરો તથા વાઘ

વગેરે બીજાં જનાવરોના અવયવોમાંથી જેને જે અવયવની જરૂર

હોય છે તે તે લે છે. કોઈ નખો, કોઈ મુછો,

કોઈ ચામડું એમ જેને જે કાલે તે લઈ જાય છે અને

તેનો તે ઉપયોગ કરે છે. છોકરાંનાં ગળાંમાં વાઘના નખો ઘાલે છે.

એકવાર સાંઈબાબાનો દાંત પડી ગયો ત્યારે તેજ એક માણસ લઈ

ગયો. એવી રીતે કોઈ કંઈ લઈ જાય તો તેને શું ના કહેવાય ?

રેષાઓ લે બીજું પણ જે જોઈએ તે લઈ જાય. શરૂ શરૂમાં હું મના

કરતો હતો, પગે પડવા દેતો નહોતો. ત્યારે એક જણે કહ્યું, ઘોડો

તો વેચાઈ ગયો, હવે નખરાં શેના કરો છો ? અરે વેચાયો હોય

તો હાથમાં પૈસા તો આવવા જોઈએ ને ? ઘોડો એટલે માણ શરીર

તે વેચાઈ ગયું કે તેનું દાન આપી દેવામાં આવ્યું ? તે કહે કે

વેચાઈ ગયું. અરે કોણે વેચ્યું અને કોને વેચ્યું ? તેની કીમત

શી અને તે કોણે લીધી ? ત્યારે તે કહે “ તું એક વસ્તુ છે,

તેનો માલિક અદૃષ્ટ છે. તેણે આ વસ્તુને એટલે તારા શરીરને

જગતને વેચી નાંખ્યું છે અને જગતનો જીવ તેની કીંમત તરીકે તે અદૃષ્ટ માલીકે લીધી છે. એટલે તારા શરીરદ્વારા જગતના જીવોને પરમાત્મા પોતાની પાસે લઈ તેમને પોતાના જેવા બનાવે છે; એટલે એક પ્રકારે અદૃષ્ટ પરમેશ્વર દુનિયાના જીવોને ખાઈ એટલે તેનો ઉપભોગ લઈ તેમને પોતાના જેવા બનાવે છે; જેમ ભાત ભાખરી વગેરે અન્ન આપણે ખાઈએ છીએ તે અન્નજ આપણું શરીર બને છે. શરીર એ એક અન્નનું રૂપાંતર છે એમ કહો, અથવા અન્નરસનું છેવટનું પરિણામ છે એમ કહો, એટલે ભાત ભાખરીજ મનુષ્યના રૂપમાં આવ્યાં. તેવીજ રીતે પરમેશ્વર કહે છે, તમારો જીવ જો મારા ઉપભોગમાં આવે તો તે પણ મારા જેવો

જ બનશે. પણ ખેડેલાં જો તમો મને આપણા સરિંચે કરિતી ખાશો એટલે સેવાધર્મથી મને તમારા તત્કાલ આપણા જેવા પેટમાં [હૃદયમાં] લેશો તો તેજ તમને કરેછે તત્કાળ હું પણ મારા પેટમાં લઈ મારા જેવા કરીશ. ” વ્યવહારમાં પણ એમજ છે. ભાત ભાખરી ખેડેલાં કષ્ટરૂપે માણસનો જીવ ખાય છે અને પછી આપણે તેને ખાઈએ છીએ, ત્યારે તે ભાત ભાખરીજ માણસના જેવી બને છે.

આપણા સરિંચે કરિતી તત્કાલ ।

(પોતાના જેવા કરે છે તત્કાળ)

આમાં ‘તત્કાળ’ એ શબ્દનો અર્થ પણ એવોજ છે. કેવો ? તો તત્કાળ એટલે તે વખતે. કઈ વખતે ? તો ખેડેલાં જે વખતે સફળરૂપે અથવા પરમેશ્વરને સેવારૂપે આપણે આપણા પેટમાં સેવારૂપે સાંકળ્યો (પૂર્યો) હોય તેજ વખતે ‘પોતાના જેવા કરે છે’ અને એમ થયાં પછી તેને કાળનો (મૃત્યુનો) વખત ક્યાંથી આવે ? દુનિયા દેવ પાસે એજ માગે છે કે, રે ! દેવ તું અમારા અપરાધો તારા પેટમાં સમાવ. અમને તું તારા પેટમાં લે અને તારા જેવા અમને બનાવ. દેવ કહે છે, તમો મારું લક્ષ્ય (ખાવાની વસ્તુ) બનો એટલે જેમ તે ધાન્યને ખાઈ તમો તેને તમારા

જેવું કરી નાંખે છે તેવી રીતે તમો મને ખાવાને ઉપયોગી થઈ પડે એવી ચીજ બનો એટલે કે પ્રથમ તમો મને પેટમાં લો એટલેજ મેં તમને મારા પેટમાં લીધા બરોબર થયું અને એમ થશે ત્યારે તમો મારા જેવાજ થશો.

પરમેશ્વર શિવાય તમારો જીવ ખાનાર કોણ છે ? કહે છે પ્રલાણાએ ફલાણાના જીવ લીધો ! અરે જીવ કેમ લઈ શકાય ? તે જીવ લે તો તેના અને એના જીવ એક થશે. તેણે તેના જીવ લીધો નથી પણ તેના શરીરનો તેણે નાશ કર્યો છે. જીવ લેનાર ફક્ત પરમેશ્વર છે. જે જીવ આપશે તે પણ તેના જેવોજ થશે. શરીર અને જીવ એ બેઉ પરમેશ્વર લે છે કારણ તે તેમનીજ વસ્તુઓ છે. એટલે કે શરીર એ પરમેશ્વરની વસ્તુ હોવાને લીધે તેના જો કોઈ નાશ કરે તો ખીબતની વસ્તુનો નાશ કર્યો બદલ સરકાર તેને શિક્ષા કરે છે. જીવ અને શરીર પરમેશ્વરનાંજ છે અને ત તેણેજ લેવાં. તેથી તુકારામ કહે છે.

जीव भाव देवा पायीं

(જીવ ભાવ દેવ ચરણે)

ભાવ એટલે જે ઉત્પન્ન થયું હોય તે એટલે શરીર વગેરે અને જીવ ! એ બેઉ પરમેશ્વરનાં લક્ષ્ય બનવાં જોઈએ. એમ જો બને તો પરમેશ્વર જેવા તે બને. પરંતુ તમો લોકો તમારો જીવ અને શરીર એ પરમેશ્વરનાં લક્ષ્ય છે છતાં તમો તે તેને આપતા નથી તેથી તમો પણ તેના જેવા થતા નથી અને તે પણ ભૂખ્યો રહે છે.

લોકોમાં કંઈક એમ કહેવત છે ને કે ‘ ખાવા માટે કંઈ નહોતું’ તેથી ઘર વેચી ખાતો બેઠો છે. ’ તે પ્રમાણે તે પરમેશ્વરને ‘ખાવાનું’ મળતું નથી તેથી સત્પુરૂષનું શરીર એ પરમેશ્વરનું ઘર; તે વેચી તેની કીંમત તરીકે જગતના જીવો લઈ તેમાંથી પરિપકવ જે હોય તે જીવોને તે ખાય છે. પરિપકવ જીવ કોને કહેવા ? કે જે તે પહેલાં પરમેશ્વરને સેવારૂપે પોતાના હૃદયમાં

સાંઠવ્યા (પૂર્યા) હોય તેને જે પરિપક્વ ન હોય એવા જીવો
જો પરિપક્વ થવા માટે, જગતને જેમનું શરીર વેચાયું છે એવા
સત્પુરૂષના શરીરને સેવા ધર્મથી પોતાનું બનાવી તેને હૃદયમાં સાંઠવે
(પૂરી રાખે) તો તે જીવ પણ પરિપક્વ થાય છે એટલે કે પરમે-
શ્વરના ભક્ત્ય સ્થાનમાં જવાને તૈયાર બને છે. તમારાં ખાદ્યો ફળ
ફળાવળ, દૂધ વગેરે એ તે પરમેશ્વરને શા ઉપયોગના? હમણાંજ પેલાં
ખાઈ દૂધ લાવ્યાં હતાં, તે પરમેશ્વર માટેજ કે નહીં? પરમેશ્વરનું ખાદ્ય
આપવાની જેની તૈયારી હોય તેમણે માણસોનું ખાદ્ય શું કામ
અમને આપવું? નીચેના દરજ્જાના જનાવરોનાં ખાદ્ય પરાળ કડબ
વગેરે તે ઉચ્ચા દરજ્જાના જે તમો મનુષ્ય તે ખાશો કે ?
આવી રીતનો પરમેશ્વર સેંકડો વર્ષોથી બુખ્યો છે, તમને તેની
દયા નથી, તમે એકલપેટા છો, પોતાનાજ પૂકત પેટ તરફ જોનારા
છો, પરમેશ્વરનું તમો કંઈપણ જોતા નથી. (પરમેશ્વરની દેખરેખ
કંઈ પણ તમો રાખતા નથી). જેમ યમપુરીમાં યમરાજ પાપીને
શિક્ષા આપે છે, તેવીજ રીતે વિના કારણ પરમાત્માને ભૂખ્યા
[રાખવા; તેની ઉપર આપણી એકાદી મતલબ માટે તેની પર ભાર
મૂકવો, અથવા ભાવભક્તિ શિવાય પૂજા, અર્ચા, અભિષેક વગેરે
દાંભિક ક્રિયાઓ કરવી, વગેરે વગેરે પ્રકારથી તમો લોકો તેની
પાસે વિના કારણ શિક્ષા ભોગવાવો છો.

શાસ્ત્રમાં, પુરાણમાં સાંભળવામાં છે કે, યમપુરીમાં એક
મોટી કઢઈમાં તેલ નાંખી તે ઉકળવા માંડે એટલે પાપીને તેમાં
નાંખે છે. તમો કહેશો કે ત્યારે તો એ
યમપુરી અને પાંચ મિનિટમાંજ મરી જશે. એમાં શી
ત્યાંની શિક્ષા. શિક્ષા થઈ? તો અરે, આ ચાર પાંચ મિનીટની
શિક્ષા નથી. પણ તે તેલમાં તે પાપી ઉકળતોજ
રહે છે, છતાં તેનો જીવ જતો નથી. સરકારે કોઈને કેદની શિક્ષા
કરી હોય તો શું તેને કેદમાં નાંખી તરતજ કહાડે છે કે શું ?
તેમ તો નથી. તેની જેટલી મુદત હોય તેટલી પૂરી થાય ત્યાં સુધી
તે તેને ભોગવવી પડે છે. અહીં રોગથી ખૂબ દિવસ ખદખદયાં

કરવા કરતાં ત્યાં ચાર પાંચ મિનિટમાં મરણ આવે તો તો તે કંઈ શિક્ષા નથી એમ જો તમે સમજતા હો, તો તમારી સમજ ખરી નથી. તે તેલમાં ઉકળવાની મુદત ચમરાજ ઠેરવે છે. મહિના, બે મહિના જે કંઈ મુદત ઠેરવી હોય ત્યાં સુધી તે કલેશ લોગવ્યાંજ કરે છે. તમે કહેશો કે થોડા દિવસમાં ટેવ પડી જશે એટલે પછી કલેશ નહીં થાય, તો તેમ નથી. કલેશ એક સરખો થયાંજ કરે છે. એક વીંછીજ જો કરડે છે તો આખી રાત રડવું પડે છે. ત્યાં તો નાકમાં, મેઠાંમાં, આંખોમાં હઝારો વીંછીઓ કરડે છે. આને લીધે તે મરતો નથી પણ મુદત પૂરી થાય ત્યાં સુધી વેદના લોગવ્યાંજ કરે છે. એવા પુષ્કળ પ્રકારો છે. ચમપુરીનું ચિત્ર તમેએ કોઈએ જોયું છે કે ? ઘણે ઠેકાણે તે ચિત્ર કહાડેલું હોય છે ને જોઈ શકાય છે. મેં તે ચિત્ર જોયું કે તરત સાવધ થયો અને પાપ કરવાનું છોડી દીધું. તેવી રીતે તમે લોકો સાવધ થાવ. તે બધું ખરું છે ખોટું નથી. વ્યાસાચાર્ય જે અવતારી પુરૂષ થઈ ગયા તેમણે દુનિયાને કંઈ સાચું ખોટું દેખાડવા, ગપ્પાં સગ્પાં મારવા માટે અવતાર લીધો હતો કે ? પણ તમને દેખાતું નથી. તેમને દેખાતું હતું. તેવીજ રીતે મને પણ દેખાય છે, તેથી હું તમને સાવધ કરું છું. ત્યાં નરકયાતનામાં જલદી જીવ જતો નથી પણ ખૂબ દિવસો સુધી ત્યાં પડી રહેવું પડે છે. ક્યાંઈ ક્યાંઈ પુરાણોમાં લખ્યું છેને કે અમુક પાપ કર્યું હોય તો અમુક વર્ષો નરકયાતના લોગવવી પડશે. જેમ મેજીસ્ટ્રેટ સજા ઠોકી દે છે, તેમ આ પણ છે. તેવીજ રીતે ખેલ્યાં પાપીઓના ઉદ્ધાર માટે તેમને શાપ વગેરે આપી ચમપુરીની શિક્ષા તેમને ઠોકી દેતા હતા. મારામાં શાપ આપવાનું પણ સામર્થ્ય નથી, અને સાડું કરવાનું પણ સામર્થ્ય નથી. જેમ ચમપુરીમાં જીવ જલદી જતો નથી તેમજ પરમેશ્વરનું છે. તમે તેને ખવડાવતા નથી. તે અપવાસી છે કે કેમ તેનો વિચાર ન કરતાં તેને ત્રાસ આપો છો. તે ત્રાસ તેને લોગવવોજ પડે છે અને તેનો જીવ પણ જતો નથી. ખૂબ દહા-

હાનો તે અપવાસી છે. તેને કોઈના શરીરમાં જો વાસ મળે તો તેને ભૂખનું ભાન થાય છે ને ભૂખથી તરફડી તેને બહુ ત્રાસ થાય છે, તેની પાસે ખાવાનું તો કંઈ હોતું નથી. તે પરમેશ્વરજ છે. તેનું ખાદ્ય બજારમાં મળતું નથી.

જીવો જીવસ્ય જીવનમ્

આજ ન્યાય ત્યાં પણ લાગુ પડે છે. ખીજા જીવોનું ભક્ષણ કરી આપણે જીવ અથવા શરીર પુષ્ટ થાય છે; જેમ ખીજાં ધાન્ય ઇત્યાદિ જીવોથી તમારા જીવનું અથવા ‘આપણે’ જે તેનું આધારભૂત જે શરીર તેનું પોષણ છીએ તે કોણ ? થાય છે. બાહ્ય જેટલા જીવ તેના આધારથી આપણે જીવ તથા શરીર ફાલે તેવી મોજ (ચેન) કરે અને આપણે શું મેહોજ જોયાં કરવું ? આપણું શું ? તો તે જે કંઈ જીવ અને શરીર બહારના ઇતર જીવો ઉપર પુષ્ટ થઈ સમાધાન પામી આનંદ મેળવે છે તે આનંદને ‘આપણે’ જે એક છીએ તે ખાઈએ છીએ. નિરાકારને જીવ અને દેહ રૂપે સાકારત્વ આવ્યું છે તેથી સાકાર જીવથી સાકાર જીવનું પોષણ થવા માંડ્યું. સાકાર અવસ્થામાં આપણે જે છીએ તે કોણ ? વસ્તુતઃ આપણે સાકાર છીએ કે નિરાકાર આ પ્રશ્ન થાય છે ? આપણે જો સાકાર છીએ એમ કહે તો આપણેજ જીવ દેહ રૂપે ભાત લાખરી ખાઈએ છીએ એમ સમજવું. પરંતુ સાકાર જીવ, દેહ એજ જો આપણે હોઈએ તો આપણો અનુભવ આપણનેજ કેવી રીતે આવે ? પરંતુ આપણે તો આપણા સાકાર જીવ, મન, દેહ, આપણા સ્ત્રીપુત્રાદિ સાકાર પરિવારને જુદાં જુદાં નામો આપી તે પ્રમાણે તેનો અનુભવ આપણે લઈએ છીએ તેથી “આપણે” એમ જે કહીએ છીએ તે કોઈ જુદોજ હોવો જોઈએ. તો પણ તેમાંએ “હું” નો નંબર ખીજો અને “આપણે” નો નંબર પહેલો. એનું કારણ ‘આપણે’ માં અહંકારનો ભાગ કમી છે અને “હું” માં

તે વધારે પ્રમાણમાં છે, એવી રીતે સૂક્ષ્મ વિચાર કર્યાથી જાણાય છે. હું, અમો, મારું, આપણું એ એકજ. આપણાં શરીર અને જીવ એજ આપણે છીએ, એમ જો તમો ઠેરવશો તો ખાદ્ય વસ્તુઓમાં થી તમારું પોષણ થશે અને આપણે જીવ્યા છીએ એમ જો ઠેરવશો તો પછી તે “આપણે” નાં પોષકો પણ જીવ્યાં હોવાં જોઈએ. અને પછી “આપણે” કોણ છીએ એનો વિચાર કરનાર પણ કોઈ જીવો જ હોવો જોઈએ. જીવ અને શરીરને અલગ કરીએ તો ફક્ત “આપણે” જે શિદ્ધક રહ્યા, તેનો વિચાર ચાલુ થાય છે. એ શિદ્ધક રહેલો “આપણે” તે કોઈ ચોર વા લામટો છે કે કેમ તે સંબંધે વિચાર કરવાનો તો રહ્યોજ ને? ત્યારે તે વિચાર કરનારો કોણ? વિચાર કરનારો અને ‘આપણે’ જે કોઈ છીએ તેમનો વિચાર કરતાં ઐક્ય થઈ જાય છે. “આપણે” એ શાથી કાયમ રહે છે? શરીરને ધાન્યનું, જીવને વાસનાનું પોષક દ્રવ્ય મળે છે, તેવીજ રીતે ‘આપણે’ જે છીએ તેનું પોષણ શેની ઉપર થાય છે? જીવ વાસનાથી અને શરીર ધાન્યથી પુષ્ટ થઈ ખાનાર તૃપ્ત થાય એટલે એક પ્રકારની આનંદાવસ્થા પ્રકટ થાય છે. એ સિદ્ધાંત છે. આપણે રોજને રોજ જમીએ છીએ, પૈસા કમાઈએ છીએ, ફાવે તેટલા પ્રયત્નો આનંદની વૃદ્ધિ માટે કરીએ છીએ, તે આટલા દિવસોનો કમાયલો આનંદ ક્યાં છે? આજ સુધીમાં સેંકડો રૂપીઆ કમાયા તે ક્યાં છે? એમ પૂછીએ તો કોઈ ખરું કહી દેશે કે તે બેંકમાં રાખ્યા છે. તમારી વાસના તૃપ્ત થઈ, રૂપીઆ ધાન્ય ખાઈને જે આનંદ મેળવ્યો તે ક્યાં રાખ્યો? આ બધા વિષય પદાર્થો છે. અને તે સર્વ આનંદનાજ બન્યા છે. તેથી તમારું શરીર અને જીવ પણ આનંદનોજ બન્યો છે. બઢી તો કાન પિઢી “બળીયાના બે લાગ” એવી કહેવત છે. તમો શરીર અને જીવ ધારણ કરી જોરાવર બન્યા, અને બીજી વસ્તુઓ તમો ભેગી કરો છો એટલે કે તે વસ્તુને આધારે આનંદ મેળવો છો. ત્યારે તે આનંદ ક્યાં રાખ્યો છે? એમ પૂછવામાં આવે તો શું કહેશો? અત્ત ખાધું તે શરીરને ઉપયોગી થઈ પડ્યું, વાસનાને લીધે જીવ પુષ્ટ થયો, અને અન્ન

ખાઈ જે આનંદ જીવને ઉત્તમ થયો તે ક્યાં ગયો ? ત્યારે “આપણે” જે એક છીએ તે તે આનંદ ખાય છે. તમારી પાસે તે રાખતો નથી. “તમો ધાન્ય વગેરે ખાવ, તેમાંથી ઉત્તમ થનારો આનંદ હું લઉં છું અને પુષ્ટ થાઉં છું. તે આનંદ તમારી પાસે રહેતો નથી. તેથી ખીજે દીવસે ફરી ખાવાની તમને જરૂર પડે છે.” એમ “આપણે” જે છે તે કહે છે. આવી રીતનો જે “આપણે” છે તે તે આનંદનો ઉપભોગ લઈ તૃપ્ત થયો એટલે તેનેજ આત્મા તૃપ્ત થયો એમ કહે છે. સમાધાન અવસ્થા થયા શિવાય આનંદ નથી. તૃપ્તતા થાય એટલે સમાધાન થાય છે. અન્ન ખાઈ તૃપ્તતા આવી એટલે સમાધાન આવ્યું. તે સમાધાન અવસ્થા આવે એટલે શાંતતા આવી, ગુપ્ત રીતે જે આનંદ થાય છે, તે આનંદ ‘આપણે’ જે એક છીએ તે ખાય છે. આનંદ નિરાકાર અને ‘આપણે’ જે છીએ તે પણ નિરાકાર; તેથી સાકાર અવસ્થામાંથી પરંપરાથી આવેલો આનંદ તે ખાય છે એટલે કે ‘આપણે’ જે એક છીએ તે પરંપરાથી આપણનેજ ખાય છે. વાસનાથી જીવ પુષ્ટ કરવાનો. તે પુષ્ટતાની સાથેજ શરીર પુષ્ટ થાય છે. જીવ અને શરીર એ જો કે જો છે, તો પણ શરીર શિવાય જીવને અને જીવ વગર શરીરને ચાલે નહીં એમ છે તેથી જોડ એક થયા. તમારાં શરીર, જીવ, મન એ પરંપરાથી તે “આપણે” જે છે તેનું ખાદ્ય છે એમ કહો અથવા ખાદ્યનાં સાધન છે એમ કહો—તે એકજ.

તમો ધાન્ય રાંધી ખાવા લાયક બનાવો છો, એટલે તે નિર્જીવ કરી ખાવ છો; છતાં તે ખવાઈને ફરી ઉગે છે; તે ફરી

કેમ ઉગે છે ? તો, ભાત ભાખરી ખવાઈ ‘આપણે’ એ પરમે. વાસનારૂપે જોર કરી તે ફરી ઉગે છે. કેશરી

શ્વેતુનું ખાદ્ય.

ભાત ખાધાં પછી પાછો કેવી રીતે ઉત્તમ થાય છે ? તો ખવાઈને તે જોડે નિર્જીવ થઈ ગયો તો પણ ફરી વાસનારૂપે તે ઉગે છે એટલે કે તમોને ફરી ખાવાની વાસના થઈ તમો તેને બનાવો છો એટલેજ તે ઉગે છે. આપણી દૃષ્ટિએ જે નિર્જીવ થયાં તેજ ફરી આપણે ખાવા યોગ્ય બને

છે. નિર્જીવનો પણ નિર્જીવ એવો શું છે ? તો આનંદ. તમો જેમ ફિલ્ટર કરી (ગાળી ચાળી, રાંધી, વિનતીય દ્રવ્ય કહાડી નાંખી સ્વચ્છ કરવાની ક્રિયાને ફિલ્ટર કહે છે) પ્રત્યેક પદાર્થ ખાવ છો, તેવી રીતે ‘ આપણે ’ જે એક છીએ તે, જીવ-શરીર દ્વારા ક્રિયા થાય તેમાંથી ફિલ્ટર થયેલો આનંદ ખાય છે. ધાન્યના આરંભમાં એવું જ છે. તે ધાન્ય ઉપરના છોડાં પહેલાં કહાડી નાંખી, ફરી ખાંડી કુટી જેટલું ફિલ્ટર કરવું શક્ય હોય તેટલું કરી, ફરી અસલ સત્ત્વ જે છે તેમાંનો પણ જડાંશ જવા માટે તેને રાંધી, દોષી પદાર્થો કહાડી નાંખી, આવી રીતે ફિલ્ટર કરી (પછી) તે ધાન્ય તમો ખાવ છો; પરંતુ ‘ આપણે ’ જે છે તે તમો અન્ન ખાઈને જે આનંદ ઉત્પન્ન કરો છો. તે આનંદને પણ ફિલ્ટર કરી ખાય છે. આરંભમાં, મૂળમાં અનુભવમાં ન આવે એવા આનંદને વિષય વસ્તુને રૂપે જે ધનીભાવ આવ્યો છે અને જેને લીધે તેનું શુદ્ધ પાણું જઈ તેને જે અશુદ્ધપાણું આવ્યું છે તે જઈ ફરી શુદ્ધપાણું આવી તે આનંદ અનુભવવા લાયક બને તે માટે આ પ્રકાર આપણા તરફથી થઈ રહે છે. અનુભવમાં આવનાર અથવા ગ્રહણ કરવા લાયક આનંદ એટલે વિષય-વસ્તુની ફિલ્ટર થયેલી વસ્તુ. જેમ ઘી કરવાને દુધને ફિલ્ટર કરી કરી માખણ થાય છે, તો પણ તેનું પણ પ્રરી ફિલ્ટર કરવાનું જ હોય છે. તેથી તે માંખણ ચૂલા ઉપર મૂકાઈ તપાવીએ ત્યારે ફિલ્ટર થયેલું ઘી બને છે. તો પણ તેમાંથી હજી બાદ કરવાનું હોય છેજ; તેને કહાડી નાંખીએ એટલે ફિલ્ટરનું છેવટનું કામ થયું. એવી રીતે કોઈ પણ વસ્તુ હોય, તેનું ફિલ્ટર થઈ થઈ ઉત્પન્ન થનાર જે આનંદ તેના ખાનાર જે ‘ આપણે ’ તે ‘ આપણે ’ ને ન્યારે પરમેશ્વર ખાશે ત્યારે તે ‘ આપણે ’ પરમેશ્વર જેવો થશે. આ ઉપરથી ‘ આપણે ’ જે એક છીએ તે પરમેશ્વરની ખાદ્ય વસ્તુ બન્યા અને તમો જે મનુષ્ય, જીવ, દેહ, વગેરે છો તે બધાં તે પરમેશ્વરની ખાદ્ય વસ્તુનું સાધન બન્યાં, હવે આ ‘ આપણે ’ વિષય વસ્તુમાંથી ફિલ્ટર થઈ થઈ આવેલા આનંદને જેમ ખાય છે તેવીજ રીતે પરમેશ્વર જે

છે તે પણ ‘આપણે’ એ જે તેની ખાદ્ય વસ્તુ એટલે આપણો આત્મા છે તે પણ જો ફિલ્ટર એટલે શુદ્ધ થયેલો હોય તોજ ખાશે.

હવે જેને જેની ગરજ હોય તે ગરજ પ્રમાણે ચાલે છે, એવો વ્યવહારનો એક નિયમ છે. જેમ સરકારને તમઝા હિંદુસ્થાનમાં પ્રવેશ કરવા માટે ખેલ્યાં ખેલ્યાં તમારા જેવા નોકર લોકોની ગરજ હતી, તે વખતે તમારી ગમે તેવી ચાલચલકત અને વર્તણૂક હતી છતાં તેનો બહુ વિચાર ન કરતાં “તમે ગમે તેવા હો પણ અમારા નોકર બનો” એમ તેઓ કહેતા. પરંતુ હવે અંગ્રેજ સરકારને નોકરોની ગરજ રહી નથી, કારણ લાયક નોકરોનો ખુબ સુકાળ થયો છે, સરકારી નોકરીની હવે આપણનેજ ગરજ છે તેથી લોકો ગમે તેવો કઠણ અભ્યાસ હોય તો પણ આંખમાં તેલ નાંખી રાતદિવસ અભ્યાસ કરી સર્ટીફિકેટો લઈ સરકારના નોકર થવાની ખટપટ કરે છે. તેજ પ્રમાણે પરમેશ્વરને પણ જ્યારે મનુષ્યપણું મેળવવાની ગરજ પડી હતી ત્યારે જે ખરાબ ઠરી છે, દુઃખમાં નાંખનારી, ફસાવ ફસાવ કરનારી એવી જો કે તે માયા છે, છતાં પણ તેવડેજ મનુષ્યપણું આવે છે, તેથી તેના દુર્ગુણના બહુ વિચાર ન કરતાં તેના યોગવડે પરમેશ્વરે મનુષ્યપણું મેળવ્યું, તેની સાથેજ તે “આપણે” એટલે અહંકારયુક્ત આત્મા પણ મેળવ્યો, અને આવી રીતે ‘આપણે’ પણ સહિત એટલે અહંકારયુક્ત આત્મા સહિત જે મનુષ્યપણું મેળવ્યું તેવાં એક છોડી હાથે લાખો મનુષ્યપણાં તેને મળ્યાં અને મળે છે. હવે તેને મનુષ્યપણું કેમ મળશે તેની અથવા તો મળેલું મનુષ્યપણું જતું રહેશે કે કેમ તેની ધાસ્તી રહી નથી. ઉલટું તે જે “આપણે” એટલે અહંકારી આત્મા, તે સહિત જે મનુષ્યપણું, તે જ્યાં ત્યાં મુળલક (ખૂબ) ન પૂરું થાય એવું થયું, તેથી તેને ફરી મનુષ્યપણું મેળવવા માટે ખીજું કંઈ ખાસ કરવું પડે એવું કંઈ (જરૂરનું) નથી. એટલે કે અહંકારી જે ‘આપણે,’ એટલે તમારા અહંકારી આત્મા, જેને તમે મનુષ્ય લોકો પકડી રહ્યા છો,

તેનો એટલે તમારા સુખ દુઃખનો પણ વિચાર કરવાનું એને કંઈ કારણ રહ્યું નથી. તેથી હવે આ ફસાવાઈ ફસાવાઈ પ્રાપ્ત થયેલું મનુષ્યપણું જઈ સર્વ સુખી એવો જે પરમેશ્વર તેના જેવાજ થવાની ગરજ આપણનેજ આવી પડી છે. એટલે કે પરમેશ્વરે આપણને ખાધા શિવાય તેના જેવા થવું શક્ય નથી. ત્યારે ‘આપણે’ જે છીએ તે પૂર્ણ શુદ્ધ, પૂર્ણ ફિલ્ટર થયાં શિવાય, તે પરમેશ્વર ખાઈ શકશે નહીં અને હમણાંજ કહ્યાં પ્રમાણે કોઈપણ રીતની ગરજ ન હોવાને લીધે ફિલ્ટર ન થયેલા, અશુદ્ધ આત્મા “આપણે” તેને તે ખાતો નથી. હવે આપણનેજ પરમેશ્વરના જેવા થવાની ગરજ પડી છે તેથી આપણો અશુદ્ધ આત્મા (આપણે) તે પૂર્ણ શુદ્ધ ફિલ્ટર કરી, પછી આપણેજ આપણને એટલે આપણા શુદ્ધ આત્માને એટલે આપણેજ આપણને પરમેશ્વરનું ભક્ત્ય બનાવવું જોઈએ. તે

કેવી રીતે ? તો, મનુષ્ય અવસ્થામાં જે આપણે પરમેશ્વરના અશુદ્ધ અહંકારી આપણો આત્મા થયેલો ભક્ત્ય કેમ બનાવું ? છે તે “આપણે” ને (તે આત્માને)

ફિલ્ટર કરવા માટે, એટલે શુદ્ધ કરવા માટે, જે પરમેશ્વરના જેવા આપણે થવું છે, તેનો અહંકાર ધારણ કરીએ, એટલે મનુષ્યપણાંમાંનો અશુદ્ધ અહંકાર નષ્ટ થઈ, પરમેશ્વરને ખાવા લાયક આપણો આત્મા એટલે “આપણે” બની જઈશું. એટલે એનો અર્થ એ કે એવા ‘આપણે’ નો એટલે એવા શુદ્ધ આત્માનો પરમેશ્વર ભૂખ્યો છેજ, ત્યારે એવો શુદ્ધ થયેલો જે ‘આપણે’ તેનો તેણે અંગીકાર કર્યો કે આપણે થયા તેના જેવા. તે ‘આપણે’ પૂર્ણપણે શુદ્ધ થવા માટે આપણે પરમેશ્વર માટે પૂર્ણપણે અહંકાર ધારણ કરવો જોઈએ. અથવા મનુષ્ય પણાનો જે અહંકાર છે તે છોડી દેવા માટે, કંઈ નહિ તો અહંકાર ધારણ કરવો જોઈએ. અહંકાર ધારણ કરવાને અથવા છોડવાને મુખ્ય સાધન એકજ છે. અને તે સાધન પ્રત્યેકની પાસે હોય છે જ, તે સાધન વડે કોઈપણ જાતનો અહંકાર ધારણ કરીએ તો તે ધારણ કરી શકાય છે. અને કોઈપણ જાતનો અહંકાર છોડી શકાય

છે અને તે સાધન કોઈપણ વખતે નષ્ટ થતું નથી. તે સાધનને લીધે એક બાબુનો અહંકાર છુટે તો બીજી બાબુનો ધારણ થાય છે. એવો તેનો સ્વભાવ છે અને એવો પણ તેનો એક સ્વભાવ છે કે કોઈપણ બાબુનો અહંકાર ધારણ કર્યા શિવાય પણ તે સ્વસ્થ રહી શકે છે. એવી રીતનું જે મુખ્ય સાધન છે તે મજબુત હોઈ જેના તેના હાથમાં છે. તે સાધન વડે, કાલે તે રીતનો એટલે પરમેશ્વરનો કહો કે મનુષ્યપણાનો કહો, ગમે તે અહંકાર સ્વીકારી તે પ્રમાણે આપણે બનીએ છીએ, અથવા તે સાધનના સ્વભાવ પ્રમાણે કોઈપણ બાબુનો અહંકાર ધારણ કર્યા શિવાય સ્વસ્થ પણ રહી શકાય છે. એવી રીતનું તે સાધન કયું એમ પૂછો તો—પ્રેમ. પ્રેમ એટલેજ લક્ષિત, એટલેજ પસંદગી, એટલેજ આહ; તે તમારી પાસે છે. તે પ્રેમલક્ષિત સહિત ‘આપણે’ જે એક છે તે પરમેશ્વરને આપવો પડે છે, એટલે કે પરમેશ્વરને માટે અહંકાર ધારણ કરી પ્રેમ સાધનના યોગથી મનુષ્યપણામાં આવેલો અશુદ્ધ અહંકાર કહાડી નાંખી ‘આપણે’ ને શુદ્ધ કરવાની જરૂર છે; અને જો આપણે ‘આપણે’ ને શુદ્ધ કરી ફક્ત ‘આપણે’ નું જ લક્ષ્ય તેને આપવું હોય તો તો પ્રેમ સાધન વડે પરમેશ્વરી અહંકાર ધારણ કરી મનુષ્યપણામાં અશુદ્ધ અહંકાર વડે દૂષિત થયેલો જે ‘આપણે’ એટલે આપણો આત્મા તેને શુદ્ધ કરી આપવાની જરૂર છે. ત્યારે પરમેશ્વર ‘આપણે’ ને ખાય છે અને આપણે પરમાત્મરૂપ થઈએ છીએ.

જ્યાં સુધી શરીરનું લાન છે ત્યાં સુધી “આપણે” પણાનું લાન છે. પછી તે પરમાત્મા જે ત્રિભુવનના માલીક છે તે આપણને ખાઈ નાંખે પછી ‘આપણે’ ‘આપણે’ નાશવંત કયાં રહ્યા? આપણે તેનું લક્ષ્ય છીએ છતાં કેવી રીતે? પણ જો તેને લક્ષવા યોગ્ય ન બન્યા તો જન્મવાથી શું સાર્થક થયું? જેમ આપણે માટે ધાન્ય ઉત્પન્ન કર્યું અને તે પંખીઓ અથવા ડુક્કરો ખાઈ બચ તો માલીકને શો લાભ? આ ધાન્યની વાત જુદી છે. પણ

છેવટનું ખાધ જે ‘આપણે’ છે તેનો ખાનારો એક પરમેશ્વરજ છે. તમો જો તેને લક્ષ્ય નહીં આપો તો, શરીર જીવ ઇત્યાદિ અશાશ્વત નાશવંત ખાધ પદાર્થોમાંથી ઉત્પન્ન થયા છે તેથી તેમનો અવશ્ય નાશ થશેજ. ત્યારે નાશવંત પદાર્થોમાંથી ઉત્પન્ન થયેલો આનંદ નાશવંત છે કે ? તો હા. એમ જો ન હોત તો તેની પવાલીઓને પવાલીઓ ભરી મૂકી હોત. નાશવંત પદાર્થમાંથી ઉત્પન્ન થયેલા આનંદનો અંગિકાર કરનારા ‘આપણે’ તે પણ નાશવંત અવસ્થામાંજ જવાના. પરમેશ્વરેજ મનુષ્યપણું મેળવી “આપણે” ની અવસ્થા મેળવી છે અને તે તો અખંડ છે. ત્યારે વિષય વસ્તુદ્વારા ઉત્પન્ન થનારો આનંદ અને તે આનંદને ખાનારો જે ‘આપણે’ તેને નાશવંત કેમ ઠેરવાય ? એમ જો તમો કહો, તો તમોએ નાશવંત પદાર્થ મારફતે તે આનંદની, અને તે આનંદનો ખાનાર જે “આપણે” તેની ઉત્પત્તિ કરી તેથી. ભાત ભાખરી વગેરે નાશવંત ઉપભોગ્ય વસ્તુ દ્વારા શરીરને પુષ્ટ કરશે અને આનંદ મેળવશે ત્યાં સુધીજ “આપણે”. એક વાર ખાવાનું ખંધ થયું, શરીર ગયું, એટલે “આપણે” પણ ખંધ. તેથી તે ‘આપણે’ જે છે તે આપણને ‘આપણે’ પણાની સાખીતી આપવા માટે ફરી શરીર અને જીવ ઉત્પન્ન કરે છે. આવી રીતનો આ ક્રમ શરૂ થયો. આ માટે જો આ ક્રમ ખંધ કરવો હોય અને આપણે અખંડ પરમેશ્વર જેવા થવું હોય તો “આપણે” નામની જે વસ્તુ છે તેને હ્રમણાંજ કહ્યાં પ્રમાણે શુદ્ધ કરી તેને પરમેશ્વરનું લક્ષ્ય કરીએ અને એક વાર શાશ્વત પરમાત્માના મુખમાં તે વસ્તુ જાય એટલે આપણે પણ શાશ્વતજ થયા.

અરે, નાશવંત પદાર્થોમાંથી દેહ, જીવ, વગેરે ઉત્પન્ન થયા તેથી તે નાશવંત થશે; વળી નાશવંત પદાર્થો મારફતે ઉત્પન્ન થયેલો જે આનંદ તે અને તેને ખાનાર ‘આપણે’ તે પણ નાશવંત થશે એમ જે તમો કહો છો તે પણ અમે કબૂલ કરીએ છીએ. પરંતુ પરમેશ્વર જો અખંડ છે, અને મૂળમાં નાશવંત વિષયવસ્તુ તો નથીજ અને તે અખંડ પરમેશ્વરેજ જો મનુષ્યપણું લીધું છે,

તો તે મનુષ્યપણાને અથવા તે આનંદને ખાનારો જે ‘આપણે’ તે નાશવંત કેમ બને? ઉત્તર:—હા, હા, મૂળમાં નાશવંત વિષય વસ્તુ નથી, એ ખરું; પણ નાશવંત વસ્તુ જેમાંથી ઉત્પન્ન થઈ તે ફસાવનારી માયા ત્યાં છે ને? જો કે પરમેશ્વર અખંડ છે, તો પણ પોતાના અનુભવ માટે મનુષ્યપણું લેવાની જરૂર પડવાથી, તેનું અખંડપણું કાયમ રાખી, તે ખોટી ફસાવનારી નાશવંત વસ્તુને ઉત્પન્ન કરનારી જે માયા તેનેજ આધારે તેને મનુષ્યપણું મેળવવાનો પ્રસંગ પડ્યો ને? તેથી વિષય વસ્તુમાંથી ઉત્પન્ન થનારું મનુષ્યપણું અથવા આનંદ અથવા તે આનંદને ખાનાર ‘આપણે’ એ સર્વ નાશવંત અવસ્થામાંજ હોવાના; અને પરમેશ્વર અખંડ છે, અને પરમેશ્વરેજ નાશવંતને આધારેજ મનુષ્યપણું અને તે આનંદ અને તે ‘આપણે’ મેળવ્યાં છે તેથી નાશવંત અવસ્થા ભલેને હોય પણ તે પણ અખંડ પેઢેજ અનુભવ દેખાડશે, એટલે કે હંમેશ જન્મ અને હંમેશ નાશ ફરી જન્મ અને ફરી નાશ એવી ઉત્પત્તિની અને નાશની અવસ્થા હંમેશ તે દેખાડશે. કારણ પરમેશ્વર અખંડ છે. તેથી અને મૂળમાં પ્રસાવનારી નાશવંત વસ્તુને ઉત્પન્ન કરનારી માયા છે તેથી તે નાશવંતના ગુણધર્મ દેખાડશેજ. અને સ્વતંત્ર રીતે અખંડ પરમેશ્વર જે છે, તે આ ભાંજગડથી સ્વતંત્ર અને જુદો છે તે છેજ.

પરમેશ્વર પોતેજ, જો મનુષ્યપણામાં રહેલો જે ‘આપણે’ તેને તે શુદ્ધ થયા શિવાય ખાય તો પરમેશ્વરપણામાં ખામી આવે. તે નાશવંત વસ્તુને જો પરમાત્મા હોંસથી પોતાની મેળે ખાય તો તે પણ નાશવંતજ. તે નાશવંત નથી; પણ તમારું નાશવંત ખાઈ તેને નાશવંતપણું આવે છે તેથી તે કોઈપણ પ્રકારની ભાંજગડમાં પડતો નથી. તે અખંડ પરમેશ્વરને, મનુષ્યાવસ્થામાં આવે એટલે નાશવંત ખાવાની હા મનુષ્યાવસ્થાનો જે ‘આપણે’ ત્યાં સુધીનીજ છે. તે પરમાત્માના જે અનેક ગુણોનું વર્ણન કર્યું છે તેમાં તે ‘અકર્તા’ છે એ પણ એક ગુણ વર્ણવ્યો છે. તમો તેને કંઈ આપો છો કે નહીં એ પણ તેને ખબર નથી,

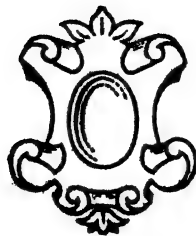
તો પછી તમને તે તેની મેળે કેવી રીતે ખાય ? તેથી તે શાશ્વત, ચિરકાલ છે. તેવીજ રીતે આપણે જો આપણા ‘આપણે’ ને ચિરકાલત્વ આપવું હોય તો તે ‘આપણે’ ને તમો તમારી મેળે પરમેશ્વરમાં નાંખો નહીં ત્યાં સુધી કંઈવળે એમ નથી. તમો તમારી મેળેજ જો નાંખો તો તે ‘આપણે’ પરમેશ્વરરૂપ બનશે. એટલે તમોજ પરમેશ્વરરૂપ બન્યા. એટલેકે તે પરમેશ્વરની પાછળ પડી આપણું સર્વસ્વ જીવ મન વગેરે તેને (આપણે) અર્પણ કરવું પડે છે; પરંતુ તે શુદ્ધ ક્ષિત્તર કરીને આપીએ તો તે ઉત્તમજ છે નહીં તો આપણાથી શુદ્ધ કરી આપવાનું ન બની શકે તો તેમને તેમ આપો તોએ હરકત નથી. એટલેજ તદ્રૂપતા આવે છે. લાકડાંને અગ્નિરૂપ કરવા માટે આપણેજ તે બળતા અગ્નિમાં નાંખવાં પડે છે. તે લાકડાં જો સ્વચ્છ હોય તો ઉત્તમજ છે નહીં તો મેલાં ગંધાતાં હોય તો પણ ચાલે. એમ કર્યાથી તે આપોઆપ અગ્નિરૂપ થાય છે. તે અગ્નિ કંઈ કરતો નથી. ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર તેની પાસે નથી. લાકડાં અગ્નિરૂપ થયા પછી તેને કોઈ લાકડાં કહેશે કે ? તેવી રીતે ‘આપણે’ અને ‘આપણું’ પરમેશ્વરમાં નાંખીએ એટલે, તે પરમેશ્વરરૂપ થાય છે. તે જો પોતાની મેળે તમારી પાસે આવે અને તમને પરમેશ્વર બનાવવાનો પ્રયત્ન કરે તો તેને પરમેશ્વર કોણ કહે ? તે કોઈની ભાંજગડમાં પડતો નથી. તેથી લોકો કહે છે કે, “ હે દેવ ! તમો જે કરો તે ખરું ” એ ખરું નથી. જો અગ્નિ બળતણ માટે આમ તેમ દોડાદોડ કરે તો તે બૂઝાઈ જાય છે, તેથી સત્પુરૂષ શાંત હોય છે; ફક્ત તે હોય છે. તેથીજ જેઓ તેની સાથે સંબંધ રાખે છે તેમને શાંતિ મળે છે.

એકંદર કહીએ તો આ દેહ વેચાઈ ગયો છે. હવે તમો તેનું કાંવે તે કરો. તેની ઉપર ચિન્હો દોરી લ્યો અથવા કાંવે તે ખીન્નું કરી લ્યો. ખંડેલાં શિરડીમાં ખંડોખાના દેવળમાં હોતો ત્યારે એક સામુદ્રિક જાણુનારો આવ્યો અને તેણે ગુદ્દાર અને લિંગ પણ જોયાં.

સારાંશ, તમે તમારા જીવનો, દેહનો ઉપયોગ પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થ જેમ જેમ કરશો, તેમ તેમ જીવને અને દેહને પરમેશ્વરનું લક્ષ્યપાત્રું પ્રાપ્ત થશે. અને જો તમે જાણીએ છો તેને ખાવાનું નહીં આપો, તો યમ બેઠોજ છે તમને ખાવાને. આ માટે આપણે પરમેશ્વરના લક્ષ્ય બની જવું. નહીં તો જન્મમરણના ફેરા છેજ. ઠીક, ચાલો હવે રાત્ર થઈ. (ખેલાં એકવાર ખુલાસો કર્યો છે કે મહારાજ કોઈ કોઈવાર ભર બપોરે પણ રાત્રી થઈ એમ કહેતા).

(એક છોકરાને જન્મથીજ કંઈ વ્યાધિ હતી. તેના બાપે મહારાજને કહ્યું “ મારા છોકરાને ઘણાએ ઉપાય કર્યા પણ સારો થતો નથી, માટે આપ સાબો કરો. ”)

મહારાજે કહ્યું “ જન્મ થતાંજ ઝાડ વાંકું થયું તેને કોઈ શું કરે ? આંખા, બોર વગેરે ઝાડનાં ખી જેવાં હોય છે તેવાં તે ઝાડ થાય છે. તમારું ખી જેવું હશે તેવું તમારું છોકરું થયું. તમારા ખી પ્રમાણે તે છે. થવાનું તે થશે. તમારા વડિલોને મુરખીઓને ગંગાનું સ્નાન કરાવો. અહીં કોઈનું સારું પણ થતું નથી. ને માહું પણ થતું નથી. માનો તો ગંગા છે. સ્નાન કરી લો. તમારું ભલું થવા માટે મારે જે કહેવાનું તે હું કહી નાંખું છું. પછી ગમે તો કોઈનું સારું થાવ યા માહું થાવ.

શુક્રવાર, તા. ૨૫ જુલાઈ સને ૧૯૨૪ અષાઢ વદ ૯ શકે ૧૮૪૬

અનુષ્ઠાન એટલે શું ?-પરમેશ્વર પ્રાપ્તિની વખતે ઉલટી
અવસ્થાનો અનુભવ-પત્ની પ્રેમથી ઇશ્વરી દર્શન-
પોતાની એક હકીકત-અનુષ્ઠાન કરવાની એક
પદ્ધતિ-ઇષ્ટ દેવતા કેવી રીતે પ્રકટ થાય છે-
સારી સ્ત્રી વરને સુધારે છે-ચિત્ત શુદ્ધીનો
ઉપાય-સત્કર્મ કરતી વખતે મન ભટકે
તો ભટકવા દો-મન ભટકવાની જરૂર
અને તેથી થતા ફાયદા-એક વેશ્યાની
વાત-મનમાં અસત્ બુદ્ધિ શા માટે
ઉદ્ભવ થાય છે-અશૌચમાં
અનુષ્ઠાન કેવી રીતે પાળવું-
માંદગીમાં અનુષ્ઠાન કેવી
રીતે કરવું ?

(ખુદર વરસાદ પડે છે, ને ભીતું થયું છે એ જોઈ
મહારાજે સ્વામીને પૂછ્યું “ કેમ છો ? ” સ્વામી—ઠીક છે. આ
ઉપરથી બોલવાનો પ્રારંભ.)

આપણે પોતાને સારું હોય તો પણ ખીજને ઠીક નથી
હોતું. ચારે બાજુએ ભીતું થયું છે, પરંતુ તમારે બેસવા માટે
પાટલો છે, તમારી પોથી માટે આસન છે, પરંતુ ખીજ લોકોને
તો ભીનામાં, કાદવમાં, બેસવાનો પ્રસંગ આવ્યો છે. જુઓને તે
નરસિંગ મહારાજ. ભીતું ન લાગે તેથી પગના અંગુઠા ઉપર

શરીરનો ભાર નાંખી બેઠા છે. જે તે પોતાની અરચણમાંથી પણ પોતાની સગવડ કરી લે છે. (ખૂબ બેઠેલા લોકોને ઉદ્દેશી) ખૂબ કાદવ હોય તો અંદર આવીને બેસો બધા.

પારાયણ કરતી વખતે, પારાયણ કરનાર માટે, અને શ્રોતાઓ માટે કેટલાક નિયમ છે. તે અનુષ્ઠાન છે. અનુષ્ઠાન પુષ્કળ પ્રકારનાં છે. તેમાંથી કોઈપણ ગ્રંથનું પારાયણ કરવું અનુષ્ઠાન એટલે એ પણ એક અનુષ્ઠાનજ છે. અનુષ્ઠાન શું ? શબ્દનો અર્થ શો નીકળે છે ? એમાં અનુ+ ષ્ઠાન એવા બે શબ્દો છે. વ્યાકરણના એકાદા નિયમ પ્રમાણે સ્થાનને ષ્ઠાન કહેવાનો વહિવટ છે. અનુષ્ઠાન એટલે જે ઠેકાણું આપણે પ્રાપ્ત કરી લેવાનું છે તે ઠેકાણું પ્રાપ્ત થાય તે માટે કહો અથવા તે પ્રાપ્ત થતું નથી તેથી કહો, તે ઠેકાણાંનાં ગુણધર્મ લઈ આપણે પોતે જે ઠેકાણું નિર્માણ કર્યું હોય તેને અનુષ્ઠાન કહેવામાં હરકત નથી. વેદાંતી લોકોએ, પારમાર્થિક લોકોએ, સંસારથી કંટાળેલા લોકોએ પોતાનું જે સ્થાન, જે સ્થાનમાંથી પોતાની તેમજ ચરાચરની ઉત્પત્તિ થઈ, તે મૂળ ઠેકાણે જવા માટે, તેની પ્રાપ્તિ થવા માટે, અથવા તેની પ્રાપ્તી પોતાને થતી નથી તે માટે, તે સ્થાનના જે ગુણધર્મો શાસ્ત્ર અથવા તો તત્ત્વવેત્તાઓએ દેખાડી દીધા છે, તેજ ગુણધર્મો લઈ આપણે આપણી મેળે એક નવું સ્થાન નિર્માણ કરવું, એટલે મૂળસ્થાનના ગુણધર્મો લઈ આપણે આપણી મેળે તે ગુણધર્મોને અનુસરી તે સ્થાનના વર્ણન પ્રમાણે આપણે એક નવીન સ્થાન નિર્માણ કરવું અને તે તૈયાર કરી તે સ્થાનમાં મૂળના સ્થાનની પ્રાપ્તી થાય અથવા તો તે સ્થાનમાં રહી તે સ્થાન માં આપણે જે અનુભવ લેવો છે તેજ અનુભવ આપણે નિર્માણ કરેલી જગ્યામાંથી લેવાય તે માટે ક્રિયા કરવી એનેજ અનુષ્ઠાન કહેતા હશે એમ લાગે છે. એટલેકે જે વસ્તુસ્થિતિ આપણે જોઈએ તેજ જો મળે અથવા તો એની મેળેજ જો મળી જાય તે તો

ઉત્તમજ; પરંતુ જો તે ન મળે અને ઈષ્ટ હેતુનો જો ધ્યાસ લાગ્યો હોય અને તે વસ્તુની જો પ્રાપ્તિ ન થતી હોય તો એવી એક સ્વાભાવિક સ્થિતિ હોય છે કે તે મળતી નથી તો પણ તેના જે ગુણધર્મો હોય તે લક્ષણો જો પોતાનામાં ન હોય તો તે પ્રાપ્તિ માટે જોર જીલમથી તે લક્ષણો લાવવા માટેની એક ગાંડા જેવી સ્થિતિ થાય છે. અનુષ્ઠાન શબ્દની વ્યાખ્યા ક્યાં સુધી લઈ જઈ શકાય છે એ આપણે જોવાનું છે. જોવા દો કેમ મેળ બેસે છે તે.

શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્માના વખતમાં રાધા વગેરે પુષ્કળ ગોપી-કાઓ હતી. આ હું ઉદાહરણ તરીકે કહું છું. આ ઉપરથી સેંકડો ઉદાહરણો લઈ શકાય છે. શ્રી કૃષ્ણ પરમાત્મા માટે હંમેશા ગોપીઓ ગાંડી બનેલીજ હોય. કોઈ એક પ્રસંગે લગવાન શ્રી કૃષ્ણ ગોપીકાના સમાજમાંથી એકાએક ગુપ્ત થયા. તે વખતે શ્રી કૃષ્ણ માટે ગાંડી બનેલી ગોપીકાઓને ધ્યાસ લાગેલો હોવાથી તેમનોજ કંઈ સુઝતું નહોતું. મેં હમણાંજ કહ્યું છે કે આપણી ઈષ્ટ વસ્તુ આપણને ન મળે અથવા મળતી ન હોય તો ઈષ્ટ વસ્તુના જે જે ગુણધર્મો અને લક્ષણો આપણને ખબર હોય તે તે ગાંડો બનેલો પોતાનામાં જોરજીલમથી ખેંચે છે. તે પ્રમાણે રાધા વગેરે જે ગોપીકા શ્રી કૃષ્ણ માટે ગાંડાં થઈ ગયાં હતાં તેમણે શ્રી કૃષ્ણની પ્રાપ્તિ પોતાને થતી નથી તેમજ તેના ગુણધર્મો પણ પોતાનામાં નથી એ જોઈ શ્રી કૃષ્ણના ગુણધર્મ તેઓએ જોરજીલમથી પોતાનામાં લીધા. એટલે શું? તો શ્રીકૃષ્ણના જેવો વેષ, તેમના લક્ષણો, અને તેમના ગુણ ધર્મો લઈ તેઓ પોતે શ્રીકૃષ્ણજી બન્યાં. સ્ત્રી હોવા છતાં તે શ્રીકૃષ્ણ બન્યાં. આ ઉપરથી શું સાબીત થયું? તો આપણે શ્રીકૃષ્ણના જેવા થવું હોય, પરમાત્માની સાથે તદ્રૂપતા કરી લેવી હોય, તો તે પરમાત્માની સેવા કરવી, તેમના ગુણધર્મ આપણામાં લાવવાનો પ્રયત્ન કરવો, તેમનું ધ્યાન કરવું, તે જેવા હતા તેવા આપણે બનવું વગેરે કરવું જોઈએ. તે ગોપીઓએ એવીજ કૃતિ કરી. આપણામાં જે સ્ત્રીપણું છે તે નાશ પામી, શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્મા જે પુરૂષરૂપ છે, તેની અઘટિત

ઘટના કરવાની શક્તિ આપણામાં આવે, અથવા એ ઉપરાંત તેના જે બીજા કોઈ ગુણધર્મ હોય તેની પ્રાપ્તિ આપણને થાય, તેજ આપણે બનીએ, એવો ધ્યાસ ધરી તદ્દપતા મેળવવાની ખટપટ તેમણે કરી; એટલે તે પ્રસંગે ગોપીકાઓ શ્રીકૃષ્ણનું અનુકરણ કરી લગભગ બીજાં કૃષ્ણજ બન્યાં એમ કહેવામાં કંઈ હરકત નથી. તેવીજ રીતે તે મૂળસ્થાનનું અનુકરણ કરનાર જે આપણે થઈએ તો આપણે પણ અનુષ્ઠાન અવસ્થામાં એટલે મૂળસ્થાનની અવસ્થામાં હોઈએ એમ બને.

પરમેશ્વર માટે જે લુપ્થ થયાં તેમની અંતરમાં પણ એજ ઈચ્છા હોય છે. વ્યવહારમાં જે કોઈ સ્ત્રી વા પુરૂષને એવો ધ્યાસ લાગે કે પરમેશ્વરના ગુણધર્મ પોતાનામાં પરમેશ્વર પ્રાપ્તિને આવે, અથવા લૌકિકમાં જે આપણે જે વખતે ઉલટી સ્ત્રી અથવા પુરૂષ કહેવાઈએ છીએ તે, અવસ્થાનો અનુભવ અથવા જે આપણને જે સ્ત્રીત્વનું અથવા પુરૂષત્વનું ભાન છે તે-જ્ઞેયતું ન હોય, અને આપણામાં અઘટિત શક્તિ નથી તેથી વર્તમાન સ્થિતિનો અનુભવ લઈએ છીએ; તે અઘટિત શક્તિ આવે તે માટે જે આપણને પરમેશ્વરી અવસ્થાનો અનુભવ જોઈએ તો એવી રીતના ધ્યાસ કરનાર તે સ્ત્રી અથવા પુરૂષ જે પાછા હોય તો તે ગોપી-ઓના જેવી તદ્દપતા મેળવવાની, તે લક્ષણ પોતાનામાં લાવવાની ખટપટ તે અથવા તેણી કરશે. વસ્તુતઃ તો તે અથવા તેણી તેવાં નથી, પરંતુ તેવા વા તેવાં થવાની તેઓ ખટપટ કરે છે. તે પરમેશ્વર સ્ત્રીરૂપ પણ છે અને પુરૂષરૂપ પણ છે. સ્ત્રીનાં અથવા પુરૂષનાં જે જે લક્ષણો હોય છે, તે તે બધાં તે પરમેશ્વરમાં છેજ. પરમેશ્વર પ્રાપ્તિની વખતે આપણી અવસ્થાથી ઉલટી અવસ્થાનો અનુભવ આપણને આવશે એ સિધ્ધાંત છે. તેથી કોઈ કોઈ પહેલેથીજ પરમેશ્વરને સ્ત્રીરૂપે જોઈ ધ્યાન ધારણાની શરૂઆત કરે છે. પરમેશ્વરનો ધ્યાસ કરનાર સ્ત્રી હોય કે પુરૂષ હોય, જે કોઈ પરમેશ્વરનો ધ્યાસ ધરે તેને તેની પોતાની અવસ્થાથી ઉલટી અવસ્થાનો અનુભવ આવશે

એ સિદ્ધાંત છે. સ્ત્રી હોય તો તેને પુરૂષ-અવસ્થાનો એટલે પરમ પુરૂષ-અવસ્થાનો અને પુરૂષ હોય તો તેને સ્ત્રી અવસ્થાનો એટલે આદિમાયા, આદિશક્તિ અવસ્થાનો અનુલવ પરમેશ્વર-પ્રાપ્તિને સમયે આવશે. અને આવી ઉલટી સુલટી અવસ્થા આવ્યાં શિવાય પરમેશ્વર પ્રાપ્તિજ થશે નહીં એ સિદ્ધાંત છે. જેને જે અટકળ આવી હોય (યુક્તિ સાધ્ય થઈ હોય) તે પ્રમાણે તે જુએ છે. આ ધ્યાન ધારણના પ્રકારમાંનો એક છે. વ્યવહારની સ્થિતિ ઉપરથી પરમેશ્વરની સ્થિતિનો અનુલવ લેવોનો છે. આ જરા ગૂઢ છે. પરમેશ્વર કેવો છે તે ખબર નથી. અંદર જઈ વર્મ કેમ સમજી લેવો તે સંસારી લોકોને ખબર નથી. તેથી તેમને માફ આ બોલવું વિસંગત લાગશે, માફ બધુંજ વિસંગત. આ વિસંગતપણાનું પરિણામ કોઈને ખરાબ તો કોઈને સાફ થશે અને કોઈને કંઈ થશેજ નહીં. પણ તે જવાદો, કયાં પંચાત કરીએ ! જે હાલ ચાલુ છે તેનોજ નિકાલ કરીએ, ઉડા કયાં ઉતરીએ ! જેમને પરમાર્થની બાબત સાધ્ય કરી લેવાની છે તેમને માટે વ્યવહારીક સ્થિતિ ઉપરથીજ ઉપાય છે. આ યોગી લોકોના ગુપ્ત ઉપાય છે. ગુપ્ત શા માટે ? તો, પરમાત્મા ગુપ્ત અવસ્થામાં છે તેથી. ખરી રીતે તો પરમાત્મા ખુલ્લી અવસ્થાના છે પણ તમે લોકોએ તેને ખેલેલીજ અટ્ટ, ગુપ્ત અવસ્થામાં છે એમ ઠેરવી નાંખ્યું, તેથી જગત્માં મનુષ્યની અવસ્થા ખુલ્લી થઈ પડી, અને પરમેશ્વરની અવસ્થા ગુપ્ત થઈ પડી, એટલે કે આપણે જો હવે તે અટ્ટ ગુપ્ત પરમેશ્વર સાથે કોઈ પણ પ્રકારનો વ્યવહાર કરવો કરવો હોય તો આપણે પણ ગુપ્ત અવસ્થામાંજ રહેવું જોઈએ. પરમેશ્વરી સંબંધ જોડનાર અથવા પરમેશ્વરી સંબંધ જોડવાનો પ્રયત્ન કરનાર શેનો અભ્યાસ કરે છે ? તો પોતાને ગુપ્ત અવસ્થામાં રાખવાનો. આ ગુપ્તયોગી લોકને અથવા તો જો તો અભ્યાસ હોય તેનેજ ખબર. વ્યવહારી, સંસારી વચ્ચે ખુલ્લી અવસ્થામાં રહેનારાને, યોગી લોકોનો આ વર્મ સમજવો શક્ય નથી.

બગબગરીથી કેમ ન હોય, પણ જેનો ધ્યાસ આપણે ધર્યો હોય તે બે બહુ વખત ટકે, તો જેનો ધ્યાસ ધર્યો હોય તેના જેવાજ આપણેજ થઈએ છીએ. એનું ઉદાહરણ જેમ ગોપીઓ શ્રી કૃષ્ણનો વેષ લઈ આખરે શ્રી કૃષ્ણ રૂપજ બન્યાં એટલે કે જેમ તેઓ સ્ત્રી રૂપ હોવા છતાં તે પોતાના સ્ત્રી રૂપને વિસરી જઈ શ્રી કૃષ્ણ રૂપનો અનુભવ લઈ રહ્યાં તેવુંજ આ છે. પરમેશ્વર ખુલ્લો હોવા છતાં, તેણે માયાના આધારથી, જગત્નો વેષ ધારણ કર્યો છે. તેથી તે જગતરૂપે દેખાય છે. એટલે કે પરમેશ્વર તો જગતરૂપી વેષ તે ખુલ્લું જે જગત્ છે તેની દૃષ્ટીએ ખુલ્લો છે. પરંતુ પરમાત્મા ખુલ્લો ખુલ્લો હોવા છતાં, જગત્ની ખુલ્લી અવસ્થાને લીધે તેને ગુપ્તપણું આવ્યું છે, તેથી યોગી લોકો પણ પોતે ગુપ્ત થવાનો અભ્યાસ કરે છે.

યોગી તત્ત્વવેત્તા જે છે તેમને ખરી યુક્તિ ખબર છે. તેઓ જડ વસ્તુ, એકાદો પથ્થર, ઘાસની સળી વગેરે કંઈપણ લે છે, અને તેમની જે કળા છે તેના યોગવડે તે જડ વસ્તુ ઉપર એકાદા મનુષ્યનું આવાહન કરે છે. અમુક એક મુંબઈના ગૃહસ્થ સાથે બોલવું હોય તો તે જડ વસ્તુ ઉપર તેનો આરોપ કરે છે. એટલે એને તે માણસને જે કંઈ કહેવાનું હોય તે વિચાર તે મનુષ્યના હૃદયમાં પોતાની મેળેજ ઉત્પન્ન થાય છે. પરંતુ તેને એ કોણ કહે છે એ સમજતું નથી. આવી રીતે તે તે માણસો સાથે બોલવા ચાલવાના વગેરે વ્યવહારો કરે છે.

પત્ની પ્રેમથી એવીજ રીતે કોઈને ઈષ્ટ વસ્તુની અથવા
ઇશ્વરી દર્શન પરમેશ્વરની પ્રાપ્તિ કરી લેવી હોય તો તે

સ્ત્રીરૂપે હોય કે પુરૂષરૂપે હોય (કારણ બેઉ રૂપમાં તે છે) તો પણ તે પ્રાપ્તિ કરી લેવાય છે. ધારો કે એક મનુષ્યની પ્રિય પત્ની ગત થઈ હોય અને તે તેને માટે ગાંડો બની ગયો હોય, તેનો જોણે ધ્યાસ ધર્યો હોય, તો તેનાં બધાં લક્ષણો તેનામાં આવ્યાનો તે અનુભવ લે છે. એટલે કંઈ તે સ્ત્રી પ્રત્યક્ષ મ્હોં આગળ દેખાતી

નથી, પણ તેના ગુણધર્મ બધા તેનામાં આવ્યા હોવાથી, તે પોતાના પુરૂષપણને વિસરી જઈ તે સ્ત્રી તે પોતેજ છે એવો અનુભવ લે છે. અને એમ થાય એટલે તે સ્ત્રીને પણ પોતાના પતિનું દર્શન થવું જોઈએ. પણ તે જીવતી હતી ત્યારે એના પતિનો તેની પર ખરેખરો પ્રેમ હોય તો, અથવા તે સ્ત્રીનો ખરેખરો પ્રેમ જો તેના પતિ ઉપર હોય, એટલે કે તે ખરી પતિવ્રતા હોય, તે જીવતાં પોતાનો પતિ સાક્ષાત્ પરમેશ્વરજ છે એમ માનતી માનતીજ મરણ પામી હોય, તોજ તે પતિનામાં, તે સ્ત્રીના ગુણધર્મ, ધ્યાસ કરવાથી આવશે, અને તે સ્ત્રી જીવતી હતી ત્યારે પતિને પરમેશ્વર માનતી હતી તેથી પરમેશ્વરી અઘટિત શક્તિસહ તેજ આકારમાં તે પતિ તેની સામે આવી ઉભો રહેશે. પછી તે બેઉના આનંદનું શું વર્ણન કરવું ! તેજ પતિ, તેજ સ્ત્રી, તેજ પરમેશ્વર, બધાં એકજ ઠેકાણે લીન થાય છે. તેથી સ્ત્રીએ પતિને પરમેશ્વર માનવો. અને પુરૂષે પણ પોતાની પત્ની પર પ્રેમ કરવો એમ શાસ્ત્ર અને તત્ત્વવેત્તાઓ કહે છે. પરંતુ હાલ કંઈ તેમ થતું નથી. સ્ત્રી પરમેશ્વર રૂપે પતિનો ધ્યાસ કરતી નથી અને તે તેને કદાચ પરમેશ્વર માને તો પણ તેણીએ પોતાને પરમેશ્વર માન્યા છે માટે પોતે પણ પરમેશ્વર અવસ્થા લઈ તેણી પર એવોજ પ્રેમ કરવો એમ એને લાગતું નથી. વ્યવહાર જેટલોજ પ્રેમ કરે છે.

(કાદવમાં બેસવાનું પરિણામ શું છે, અનુષ્ઠાન એટલે શું એ કહેવાનું છે; પરંતુ જહાર તમો જ્યાં રોજ બેસો છો ત્યાં વરસાદ પડે છે અને કાદવ પણ થયો છે, તેથી ત્યાં બેસવાનું ઠીક ન લાગતું હોય તો અંદર આવો. એમ મહારાજે કહ્યું તે પરથી બધા ઝુંપડીમાં આવ્યા. આ જોઈ મહારાજે કહ્યું:—)

મારું કહેવાનું તમોએ પૂરેપૂરું સાંભળ્યું હોત તો તમો અંદર આવ્યાજ ન હોત. સગવડની વાત, હાથમાં આવી પડેલાં ફળ માફક, કોઈપણ માન્ય કરે. અંદર આવવું સગવડ લઈ લાગ્યું. પણ જહાર જવાનું કહ્યું હોય તો ખોટું લાગશે. હું તમને કેવો ખરાબ મળ્યો છું ?

(અંદર આવેલા લોકો ફરી ખુલાર ગયા).

શિરડીથી રાહતા અને રાહતાથી શિરડી એમ હું ખેલાં
કેટલાક દિવસ કરતો હતો. એવીજ રીતે એકવાર શિરડીથી રાહતે
જતો હતો ત્યારે અર્ધ રસ્તે આવી એક
પોતાની એક ઠેકાણે બેઠો. મને ત્યાં બેઠેલો જોઈ રસ્તે
હકીકત. જનારા આવનારા ત્યાંજ બેઠા. તેઓ મને

એક નાગો ઉઘાડો, ગાંડો ઘેલો માણસ છે
એમ ઓળખતા હતા. તે ઠેકાણે બેઠેલા તે લોકોમાં કેટલાક
સંભાવિતો, અધિકારીઓ અને કેટલાક મૂર્ખાઓ ખણુ હતા. તે
રુહવારનો આઠ નવ વાગ્યાનો વખત હતો. તે કામગીરા માણસો
કોઈ ઘોડા ઉપર, કોઈ સાઈકલ ઉપર, કોઈ પગે તો કોઈ ગાડીમાં
એવી રીતે રસ્તેથી લોકો જતા હતા. તે દિવસે ‘અવિધવા નવમી’
હતી. વરસાદનું કંઈપણ ચિન્હ નહોતું. સાકોરીના શંકર પાટીલ
વગેરે લોકો પણ ત્યાં હતા. હું જ્યારે એકલો હતો ત્યારે મારા
મગજમાં જે વિચાર હશે તે હશે, પણ ચાર લોકો જ્યારે લેગા
થયા ત્યારે તેમની સ્થિતિ પ્રમાણે બોલવાનું થયું. મેં કહ્યું “આજે
તમો શિડી જવાના ને ? ત્યારે વ્યર્થ શા માટે વખત ગુમાવો
છો ?” પરંતુ તેમણે કહ્યું, “ના બાબા થોડો વખત બેસીએ છીએ”
એમ થતાં થતાં લોકો લેગા થઈ ગયા. એટલામાં નંદરના કામ
પરના ચાર પાંચ જેન્ટલમેનો, કેટ, પાટલુંન, સાહેબની ટોપીના
વેષમાં ત્યાં આવ્યા. તેમાંનો એક સાયકલ ઉપર હતો. તેણે પોતાની
સાયકલ બાજુપર મૂકી; ખીજે ઘોડા ઉપર હતો, તેણે પણ ઘોડા
બાંધી મૂક્યો અને બેઠે જણા ત્યાં બેઠા. મેં તેમને કહ્યું, “અરે
તમો શું કામ બેઠા ? તાપ લાગે છે. તમો કામ કરનારા માણસો
જાવને તમારા કામ ઉપર. ” પરંતુ હુમારે કંઈ ખાસ કામ નથી,
જઈશું પછી કહી, તેઓ પણ બેઠાજ. તે સાયકલવાળા તરફ અને
ઘોડાવાળા તરફ જોઈનેજ ખાસ લાખણ ચાલતું હતું. તેમણે કહ્યું
“ આજે અવિધવા નવમી છે, ” એક કહે “ મારી સ્ત્રી મરી ગઈ ”
ખીજે કહે મારી મા મરી ગઈ છે, તેની આ નવમી છે. ઘેર

રસોઈ થાય છે. કંઈ ઉતાવળ નથી, જઈશ પછી. ” એમ કહેતાં કહેતાં બાર વાગ્યા, એક થયો તોપણ લોકો જાય નહીં. ત્યારે “ અવિધવા નવમી ” સંબંધે મારો બડબડાટ શરૂ થયો. આનંદ રૂપ તે વિષય અને તેમાંયે વળી તેમનીજ સ્ત્રી વાર્તાનો વિષય હોવાથી આપણી સ્ત્રીને આપણે જીવતી કરી છે એમ સમજી દોઢ થયો, બે વાગ્યા તોપણ તેઓ ઉઠે નહીં અને કહે “ તમો ઉઠો એટલે અમો ઉઠીશું. ” તે વખતે વરસાદનું સંધાન નહોતું, સરસ તડકો પડ્યો હતો છતાં મેં તેમને કહ્યું “ વરસાદ આવશે તો તમને ત્રાસ થશે. ” તેઓએ કહ્યું, “ તસારા ઉઠ્યા શિવાય હમો ઉડવાનાજ નથી ” એવો એમનો વિશ્વસ્ય થયો. તેમાં કેટલાક મુસલમાન હતા, તેમને જાણ્યો કહ્યું તો તે કહે “તમો તો પરમેશ્વર જેવા છો, તમો જ્યાં છો ત્યાં અમને આનંદજ છે. ” તેમાંથી એક જણે કહ્યું, “ વરસાદ આવશે તો તમને પણ લાગશેને ? ” મેં કહ્યું, “ વરસાદ આવશે તો મારૂં શું ભીંજશે ? તમારાં કપડાં ટોપી વગેરે ભીંજશે ને ? મારૂં શું પૂછવું ! હું તો સંધ્યાકાળ સુધી પણ બેસું. પરંતુ તમારે ઘેર તમારી સ્ત્રી આવી જશે ને ? તેઓએ પૂછ્યું, “ તે ઘેર શું કામ જાય ? અહીંઆજ તો તે અમૃતપાન કરવા આવી હશે. ” એટલામાં ઘડઘડ વરસાદ એકદમ પડવા લાગ્યો. હું તેમજ બેઠો હતો. બધાએ નિશ્ચયજ કર્યો હતો તેથી તે પણ તેમજ બેસી રહ્યા. બધાંના કપડાં ભીંજ્યા. કેટલાક પાસે છત્રી હતી તેમાંથી એકે મારી પર છત્રી ધરી. મેંજ તેની ના કહી એટલે કોઈએ તે ઓઢી નહીં. લગભગ બે અઢી વાગે વરસાદ જોરમાં શરૂ થયો. તે ચાર સાડાચાર વાગ્યા સુધી તેજ પ્રમાણે પડ્યો. ત્યાંસુધી હું પણ હાલ્યો નહીં અને બેઠેલા લોકોમાંથી પણ કોઈ હાલ્યું નહીં.

ખેલાંની રીત એવી હતી કે વરસાદ હોય કે પાણી હોય, પણ હું ગમે ત્યાં હોઉં તો પણ સાંઘ બાબાની આરતી થાય કે તરતજ દુર્ગાબાઈ મારે માટે ખાવાનું લઈ મારી શોધમાં ફરવા નીકળી પડતાં. મને ખવરાવી પાછા શિરડી પહોંચે ત્યાંસુધી તે

અપવાસીજ રહેતાં. કેટલાક દિવસ હું ખડોખાના દેવળમાં બેસી રહેતો; પરંતુ પછી તો પ્રાવે ત્યાં ફરતો. તે મને શોધતાં શોધતાં આવતાં, પછી હું ખાઉં કે ન ખાઉં. તેને માફ કે ગમે તે કંઈ તો પણ નૈવેદ્ય લઈ આવવાનો તેનો નિયમજ હતો. તે પ્રમાણે આ પ્રસંગે સુમારે ચાર સાડાચાર વાગે તે ખૂમચો લઈ મારી પાછળ આવી ઉભી. ત્યારે શંકર પાટીલે કે કોઈએ કંઈ કહ્યું કે “નૈવેદ્ય લઈ બાઈ આવીગયાં છે.” પુષ્કળ સમય વીત્યાંબાદ મેંજ વિચાર કર્યો કે “હવે આ લોકને ક્યાંસુધી ત્રાસ આપવો? તેથી હુંજ ઉઠ્યો અને શંકર પાટીલના કહેવાથી તેણેજ શોધી કહાડેલી એક ઝુંપડીમાં જઈ તેનાજ આગ્રહથી દુર્ગાબાઈએ આણેલાં અન્નની કેટલીક ચુંથાચુંથી કરી. પોતાના નિયમ પ્રમાણે દુર્ગાબાઈ કંઈ ત્યાં ઉભાં રહે નહીં. તે તરતજ પાછાં જાય અને પછી શિડીં જઈ તે ખાતાં. તાત્પર્ય તે લોકોને તો વરસાદની ટેવ નહોતી તો પણ જેટલો વખત કોઈપણ પ્રકારનું ભાન ન રહ્યું, તેટલો વખત તેઓ તલ્લીન થઈ બેઠા હતા. તેટલો વખત તેમનું અનુષ્ઠાનજ થયું. આ વાત શા માટે કહી? કે થોડાં વરસાદના ટીપાં પડ્યાં કે તરતજ તમો તમારી જગ્યા છોડી અંદર આવ્યા, તે પરથી સ્હેજ વાત યાદ આવી તેથી કહી.

અનુષ્ઠાન શબ્દની જે વ્યાખ્યા મેં કહી, તે પ્રમાણેની સ્થિતિ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરતાં કરતાં, એટલે અનુષ્ઠાન માટે બેઠા હોઈએ ત્યારે વિધ્નો પુષ્કળ આવે છે. તે વિધ્નોની કોઈપણ પર્વાં ન કરતાં, વિધ્ન ન સમજતાં, જો તે તેમને તેમ ચાલુ રાખવામાં આવે એટલે કે મૂળ સ્થાનના ગુણ ધર્મ પોતાનામાં લાવવાનો પ્રયત્ન એક સરખો કરતાજ રહીએ તો તે અનુષ્ઠાન પૂર્ણજ થયું એમ સમજવું. આજે તમારું જે મુદ્દલનું પારાયણ શરૂ થયું તેમાં વરસાદનું આ વિધ્નજ આવ્યું. તેને જો વિધ્ન માન્યું અને તમારી જગ્યા છોડી બીજી સારી જગ્યા જોઈ બેઠા તો તેનો કંઈ પણ ઉપયોગ નથી. મૂળમાં જે સ્થાન છે તે સ્થિર છે; તેમાં ચળ વિચળ, અસમાધાન, અથવા આનંદ વૃત્તિને વ્યત્પય (અડચણ) આવતો

નથી. તેજ ગુણધર્મ આપણામાં આવે તેથી એક સ્થાન કાયમ કરવું અને તે કોઈપણ વખતે છોડવું નહીં. ગુરૂચરિત્ર, રામાયણ, ભાગવત વગેરે ગ્રંથોનાં પાસાંયણ એ અનુષ્ઠાનજ છે. તેની પશ્ચતિ કેવી છે તે હું કહું છું. તેમ બનતું હોય તો કરવું નહીં, તો છોડકરું રડતું હોય તો ત્યાં લક્ષ આપશો. કોઈ પૈસા આપવા આવે અથવા પોસ્ટમેન એકાદું ઇન્શ્યુઅર્ડ પાકીટ લઈ આવે અટલે મૈાન છોડી “આવું છું હું, જરા ઉભો રહે” એમ કહી પોથીમાં કંઈક નિશાની મૂકી જો તે સ્થાન છોડશો, તો તેનો કંઈ ઉપયોગ થશે નહીં. તમારે જો અનુષ્ઠાન કરવું હોય તો અનુષ્ઠાન શબ્દની જે વ્યાખ્યા મેં હમણાંજ કહી, તે પ્રમાણે મૂળ-સ્થાનના ગુણધર્મો આપણામાં આવે તે માટે એકાદું સોઈવાળું સ્થાન જોઈ તે એકજ સ્થાન કાયમ કરી રાખવું, અને ઠસવેલે વખતે બરોબર ત્યાં જઈ બેસવું. આસન અમુક પ્રકારનું રાખવું વગેરે બેસવાની જે પશ્ચતિ પહેલેથી ઠેરવી હોય તે પ્રમાણેજ બેસવું. આસનના નિયમ વગેરે હઠયોગીઓ માટે છે. આપણે પડયાં સંસારી માણસ. સંસારમાંજ રહી, પરમાર્થ સાધી, પોતાના પરિવાર સહિત પરમેશ્વરી અવસ્થાનો અનુભવ આપણે લેવાનો છે. આ માટે આપણે ફાવે તેમ બેસવું. આપણી જે પરિસ્થિતિ છે તેને તોડયાં શિવાય તે સાધી શકાય એ પદ્ધતી પ્રમાણેજ માફક કહેવાનું છે. શરીરે રાખ લગાડી બાવા થઈ બેસો એમ હું તમને કહેતો નથી. પરંતુ જો કોઈ તેવી યોગ્યતાનો હોય, સંસારપાશ જેને ન હોય અથવા હોય છતાં જેને તેની જરૂર ન હોય અને પરમાર્થ માર્ગની જરૂર હોય તો તે રીત પ્રમાણે તેને કહું કે “તું સ્વતંત્ર છે, તને કોઈ પણ પ્રકારનો પાશ નથી, માટે તું પૂર્ણ સ્વતંત્રતા સંપાદન કરી લે. પરંતુ હાલ જે કહું છું તે સંસારી લોકો માટે છે.

મૂળસ્થાનના ગુણધર્મ આપણામાં આવે તે માટે જે

ક્રિયા કરવી પડે છે તેને સત્ક્રિયા કહે છે. તે આપણે કરવી હોય તો ઘરમાં કે બહાર આપણે ચોવીએ અનુષ્ઠાન કરવાની રીત.

કલાક વ્યવહાર કરવો પડે છે એમ તો નથી, અને જે કરવો પણ પડે તો તેમાં લુબ્ધ થઈ જોર જીલમથી આપણે તેમાં ગુંધાઈ રહીએ છીએ. એમ ન કરતાં આપણાથી બને તેટલો વખત સવારે સંધ્યાકાળે કે રાત્રે એક બે કલાકજ કાં ન હોય પણ તેટલો વખત કહાડવો. અને તે વખતે નિયમિતપણે, નિયમિત સ્થળે અને નિયમિત પદ્ધતિથી બેસવું. કોઈ કોઈ વખતે હું એમ બોલ્યો છું કે તમે મહારા આગળ જે કાંઈ લાવી મૂકો છો, જે કાંઈ મળે આપો છો, તે કંઈ હું માંગતો નથી અને મારે કોઈપણ વસ્તુ માંગવાની કંઈ જરૂર નથી. પરંતુ જે માંગું તેજ આપનારો કોઈ મળે તો હું તેની પાસે એજ માંગું છું કે, દિવસના ચોવીસ કલાકમાંથી એક કલાક, બે કલાક, નિદાન પંદર મીનીટ તો મને આપો. એટલો વખત મને આપવા માટે ન હોય તો ન આપતા પણ પરમેશ્વરને તો આપશો કે નહીં ? મારે જરૂર નથી હોતી છતાં કેટલીક વસ્તુઓ તમે મને આપી દો છો. અને તેની જે પ્રમાણે ફરી તમે ઇચ્છા કરતા નથી અથવા તો તે વસ્તુનો તમે ઉપયોગ કરતા નથી, તે પ્રમાણે ચોવીસ કલાકમાંથી જે વખત મને અથવા પરમેશ્વરને આપ્યો હોય તેનો તમારે તમારા વ્યવહાર માટે કોઈપણ પ્રકારે ઉપયોગ કરવો નહીં. આવી રીતે તે વખત પૂર્ણપણે આપી દેવો એજ મારી અથવા પરમેશ્વરની માંગણી છે. જેને આપવો હોય તે આપો. આવી રીતે વખત આપી દીધો એટલે તેનું પરિણામ કેવું આવે છે તે જુઓ. આપણે જે કંઈ પરમેશ્વરને આપીએ છીએ તે ઉપર આપણો કોઈપણ પ્રકારનો હુકમ હોતો નથી. તેજ પ્રમાણે ચોવીસ કલાકમાંથી જેટલા પ્રમાણનો અને જે વખત પરમેશ્વરને અર્પણ થયો હોય તે પર કોઈપણ પ્રકારે આપણે આપણો હુકમ ન ચલાવવો. એટલે કે તે વખત દરમિયાન આપણાં સંસાર વ્યવહારમાંનાં અથવા ઐહિક વિષયો

સુખ માટેનાં કોઈપણ કૃત્ય ન કરવાં: એટલુંજ નહીં પણ તે સંબંધે માનસિક વિચાર પણ ન થવો જોઈએ. એમ થઈ શકે તો ઉત્તમજ. પરંતુ આપણા મનને વ્યવહારના અનેક પ્રકારના સારા માઠા વિચારો કરવાની ટેવ પડી હોય છે તેથી પરમેશ્વરને આપેલા વખતમાં આપણે જો કે શારીરિક વ્યવહાર ન કરીએ, તો પણ માનસિક વિચાર તો ચાલુ થવાનાજ. પછી પરમેશ્વરને આપેલા વખતમાં મનથી પણ વ્યવહારિક વિચાર ન થાય એવો જેનો ખરેખરો નિશ્ચય હોય, અને તે માણસ, જો આવતા વિચારો ન આવે, અથવા એ વિચારો આવે છતાં તેનો દોષ ન લાગે તે માટે તે પરમેશ્વરને અર્પણ કરેલા વખત દરમ્યાન જો તે પરમેશ્વર સંબંધીજ કૃત્ય કર્યાં કરે તો તે વ્યવહારિક વિચારો આવતા ધીમે ધીમે બંધ પડે છે, અને જો છતાંએ થોડાઘણા આવે તો તેનો દોષ તેને લાગશે નહીં. આજ તત્વને અનુસરી અનુષ્ઠાન અથવા કોઈપણ સત્કૃત્ય કરવા માટે ખાસ વખત, અને ખાસ જગ્યા, ઠરાવવાની વ્યવસ્થા કરવામાં આવેલી હોય છે. પ્રત્યેકના ઘરમાં દેરાસર (દેવપૂજની જગ્યા) નામે એક ખાસ જગ્યા હોય છેજ. તે વળી શા માટે હોય છે ? તો પરમેશ્વરને આપેલા વખતમાં સંસારી કૃત્યો આપણાથી ન થાય, તે માટે અથવા તો તે વખતે સંસારી જગ્યામાં પણ બેસવું નહીં, એટલા માટે પરમેશ્વરનુંજ જે સ્થાન ઠેરવવામાં આવ્યું હોય તે જગ્યામાં જઈને બેસવાની જરૂર છે. તેથીજ દેરાસર નામનું એક ખાસ સ્થાન (ઠેકાણું) બનાવવાનો પ્રચાર (વહીવટ) છે. તે દેરાસરમાંથી બે ચાર હાથ જગ્યા કાયમની કરી રાખવી. તે કાળ અથવા તો સ્થળ બદલાવું નહીં. નિયમિત વખત થાય કે તરતજ શુચિભૂત થઈ એટલે કે મૂળની જે અવસ્થા છે તેના ગુણધર્મ લઈ તે સ્થાનમાં જઈ બેસવું. અમુકજ પ્રકારનું આસન હોવું જોઈએ એવું કંઈ નથી. તો પણ પહેલેથી જે વહીવટ રાખ્યો હોય, પછી ગમે તો પગ લાંબાવીને કે પલાંઠી વાળીને બેસવાનો વગેરે ગમે તે રીત હોય પણ તે પ્રમાણે બેસી ખાસ કારણ શિવાય કંઈપણ હાલચાલ કર્યાં શિવાય, ઠેરવ્યું હોય તે પ્રમાણે

અંથ વાંચવો, જપ કરવો, અથવા ધ્યાનધારણા વગેરે જે કંઈ કરવું હોય તે જેટલો વખત ઠેરવ્યો હોય કે પૂરો થાય ત્યાં સુધી કંઈ પણ હાલચાલ કર્યાં શિવાય કરવું. તમે કહેશો, “ બાબા મન અહીં તહીં જાય છે તેનું શું કરવું ? ” આવી રીતની ફરીઆદો મારી પાસે આવે છે. તેમને હું કહું છું કે મનને ફાવે ત્યાં જવા દો, પણ તમે તમારો નિયમ પાળો એટલે બસ ! જેટલી જેટલી સ્વાભાવિક ચીજો છે તે કરવાને શું કામ ચૂકો છો ? મન સ્વાધીન ન હોય તો તેને ભટકાં મારવા દો. આ બાબતમાં ગમે તે વિધન આવે તોપણ તેની પરવા કરવીજ નહીં. આ એક સત્ક્રિયાજ છે. આ કાંઈ પરસ્વાધીન નથી પરંતુ પૂર્ણ નિશ્ચય નહોય તો વિધનો આવે છે અને જો તે આવે છતાં તે પણ મદદ કરવા માટેજ આવે છે એમ સમજી તેની પર્વા કર્યા શિવાય જો તમારો કમ તમે સાકુ રાખો તો તે વિધનો ટળે છે અને ખીલાં મોટાં લિધનો આવે છે પરંતુ તેની પણ પર્વા ન કરો તોપણ તે જતાં રહે છે. વિધનની પર્વા કરી કે અનુષ્ઠાન ફાગટ ગયું. અનુષ્ઠાન અને નિશ્ચય એનો ગણિત અર્થ એકજ છે. પૂર્ણ નિશ્ચયની અવસ્થા થવી એટલે આખરનું જે મેળવવાનું તે મેળવ્યુંજ છે,

નિશ્ચયાર્થે વલ્લ । તુકા મ્હણે તેચિ ફલ ॥

નિશ્ચયનું બળ । કહે તુકા તેજ ફળ

નિશ્ચયનો જે આખરનો ભાગ, તે આખરના ભાગને અમૃત-મય પૂજો આવે છે. દુનિઆમાંના કહો, અથવા દુનિઆની ખુદારના કહો, જે કહો તે પૂજો નિશ્ચયની પૂર્ણતાની ટોચ પર જોઈએ તેટલાં છે. અનુષ્ઠાન એ તેની પૂર્વક્રિયા છે. આ માટે હંમેશાં જાગૃતિ રાખવી. અનુષ્ઠાનની પૂર્ણતા થાય તે માટે એટલે કે નિશ્ચયની પૂર્ણતા થાય તે માટે, કોઈપણ પ્રકારનાં વિધનોની પર્વા ન કરતાં તમારે તમારો કમ અસ્ખલિત ચાલુ રાખવો. ખરે નિશ્ચય જો થયો હોય, તો તેને પરમેશ્વર સંભાળશે. પહેલો તો તે વિધનો આવવા દેતો નથી અને આવેજ તો તે ન્હાનાં મોટાં ટળી શકે એવાં આવે છે. એટલું છતાં પણ જો તમારા નિશ્ચયની

તેને પરિક્ષાજી જોવી હોય તો ખૂબજ મોટાં ભયંકર વિધ્નો આવે છે અને તમો તમારો જીવ પણ નિશ્ચય માટે છોડવા તૈયાર છો. પણ નિશ્ચય છોડતા નથી એમ જો પરમેશ્વર જુએ તો તેવા વિધ્નોમાંથી પણ તેજ સંભાળે છે. એટલું કરીને પણ ખૂબ વિધ્નો આવે અને તે તેમનોજ જય કરી લેવાનાં હોય, તમારા શરીરપર પૂર્ણ સત્તા તેઓ બળવવાનાં હોય, તો તે તમારો જીવ લેશે. એથી વધારે શું કરશે ? અનુષ્ઠાનની જે મુદત એટલે કે અમુક દિવસ, અમુક મહિના, અમુક વર્ષો વગેરે ઠરાવ્યાં હોય તે મુદત પુરી થતાં પહેલાંજ તે વિધ્નો તે પાયરી પર લઈ જશે એટલે કે તમારો જીવ લેશે. તેમ થતાં શરીર જીવતું રહી જીવ લેવામાં આવે તો ઉત્તમ જ. એમ બને તો તો આગળ જે મેળવવાનું તે આજેજ મળ્યું એમ સમજવું, અથવા દેહાવસાન થાય તો પણ હરકત નહીં. તમો કહેશો, અરે ! આ આવું તે કેવું અનુષ્ઠાન ? તો ભાઈ, હું શું કહું ? તમને જીવ નથી, શરીર નથી, ઉપાધિ નથી, મૂળ આનંદરૂપ જે ઠેકાણું તે અવસ્થા તમારે મેળવવી છે. તે તે અનુષ્ઠાનની મુદત પૂરી થતાં પહેલાં જો મળે તો તો તમારું કાર્ય થઈ ગયું. પણ જો ઠેક તે પાયરી સુધી પહોંચ્યાડનાર વિધ્ન ન હોય અને વચમાંજ આવેલાં નાનાં વિધ્નોને તાજે થઈ તમો તે અનુષ્ઠાન વચ્ચેજ છોડી દો, તો તે બધું વ્યર્થ ગયું સમજવું.

દેવને અમારી પાસે તે કરાવી લેવાનું ગમ્યું નહીં તેથી તેમણે વિધ્ન નાંખ્યું અને તેને લીધેજ હમે છોડી દીધું, એમ કેટલાકો કહે છે. ઠીક, હવે કરો એમ કહીએ તો દેવની મરજી નથી, તો કેમ કરીએ એમ પૂછ છે (કહે છે). એક બ્રાહ્મણની સ્ત્રીને છોકરું નહોતું. મેં તેને તુળસીની પૂજા કરવાનું કહ્યું. તે પરથી તે કહે “ અમારે ઘેર તુળસી રહેતાંજ નથી. એક તુળસી રાપી તેની પૂજા કરતી હતી તેવામાં માફ છોકરું મરી ગયું ! ” એવાંને જો વિધ્ન માનવા માંડીએ તો કાર્ય કેવી રીતે થાય ?

એક ગૃહસ્થ કુટુંબવત્સલ હતા. તેમને ઘેર શ્રીશંકર વેષ બદલી ગયા અને ભિક્ષા માંગવા લાગ્યા. તેણે તેની સ્ત્રીને ભિક્ષા

આપવાનું કહ્યું અને તેણે ભિક્ષા આપી. રાત્રે તેનો ઇકરો માંદો પડ્યો. બીજે દિવસે શંકર ફરી ભિક્ષા માંગવા આવ્યા તોપણ તે સાધવીએ તેમને ભિક્ષા આપી. ત્રીજે દિવસે શંકર ફરી ભિક્ષા માંગવા આવ્યા; તે દિવસે છોકરાનું પ્રેતજ ખૂદાર પડ્યું હતું. તો પણ તે ઘણીએ ભિક્ષા આપવાનું કહ્યુંજ. ફરી ચોથે દિવસે પણ તેને ભિક્ષા આપીજ. આવી સ્થિતિમાં આ વર વહુએ એવો વિચાર કરવો જોઈએ કે “ આ ભિક્ષા આપણને સહેતીજ નથી. તે વર વહુએ તે વિધ્નની પર્વા ન કરતાં, ભિક્ષા આપવાનો ક્રમ એ પ્રમાણે ચાલુજ રાખ્યો. એમ થતાં થતાં બીજે છોકરો પણ મરી ગયો. પછી ત્રીજે પણ મરી ગયો. ભિક્ષા આપવા માંડ્યાં પછી પટોપટ છોકરાં મરવા માંડ્યાં. પરંતુ ભિક્ષા આપવી ઠીક નથી એવો વિચાર પણ તે બિચારાના મનમાં આવ્યો નહીં. ઉલટાં તે પોતાને ભાગ્યશાળી સમજતાં હતાં. ભિક્ષા આપવામાં છોકરાંનાં મરણનું વિદ્વ આવતું હતું તો પણ વર, વહુને કહેતો કે છોકરાં મરે તો મરવા દે. કાલે તે વિધ્નો આવવા દે, પણ ભિક્ષા આપવાનું વ્રત છોડતી નહીં. એવી રીતે તેને જે બેચાર છોકરાં હતાં તે બધાં મરી ગયાં. પછી સ્ત્રી પણ આજ્ઞરી પડી અને બીજે દિવસે તે પણ મરી ગઈ. તેનું પ્રેત ખૂદાર કહાર્યું એટલામાં તે ભિક્ષા માંગનાર આવ્યો. હવે તે વખતે ભિક્ષા આપવાને કંઈ નહોતું એવી સ્થિતિ હતી. અન્ન તૈયાર કર્યું નહોતું. ઘરમાં એકલો તે વરજ હતો અને તે પણ તે પ્રેતની તૈયારી કરતો હતો. પ્રેતને પિંડ આપવા માટે ભાત તૈયાર કર્યો હતો. તે ગૃહસ્થે તે ભિક્ષુકને કહ્યું, “આજે અન્ન તૈયાર નથી, તો શું આપું ?” તે ભિક્ષુકે કહ્યું, “પેલો ભાત તૈયાર છે ને? તેજ આપ.” “ ઠીક છે ” કહી તે ગૃહસ્થે તે ભાત તેને આપ્યો. સારાંશ, ગમે તે વિધ્ન આવ્યું તો પણ તે ગૃહસ્થે ભિક્ષા આપવાનું વ્રત છોડ્યું નહીં. તેથી તે યોગ વડે તેઓ બધાં કૈલાસમાં ગયાં. બધામાં મોટામાં મોટું વિધ્ન આવે તો તે શું કરે ? જીવજ લેશે ને ? લે તો લેવા દો. આપણને જીવ દશા નજ હોવી જોઈએ. તે જ્યાં

સુધી છે ત્યાં સુધી દુઃખનો પરિવાર આપણે સંભાળવો પડે છે. આવી રીતે અનુષ્ઠાન કરતાં કરતાં વિધનની પર્વા ન કરવી. મુદ્દત પૂરી થાય ત્યાં સુધી તે નિશ્ચય કાયમ ટકી.

ઇષ્ટ દેવતા રહે તો ઇષ્ટ દેવતા ત્યાં પ્રકટ થાય છે. એક

કેવી રીતે તો તે ઇષ્ટ દેવતા આપણે જ છીએ એવો

પ્રગટ થાય છે. અનુલવ આવે છે અથવા તો તે ઇષ્ટ

દેવતાજ આપણા મ્હેં આગળ આવે છે. જે

વખતે તે ઇષ્ટ દેવતા આપણે જ છીએ એવો અનુલવ આવે છે, ત્યારે પોતાની સ્થિતીને વિસરીને જે દેવતાનું ધ્યેય ધરી આપણે અનુષ્ઠાન માટે બેઠા હતા તેજ આપણે છીએ એવું ભાન થાય છે. તેની પણ કાલ મર્યાદા છે. પ્રથમ તે ભાન ઝાંખું ઝાંખું થાય છે. આમ પછી ભાન ખૂબ વખત થાય તો પણ તે એક વિધનજ છે એમ સમજી તેનો હર્ષ શોક માનવો નહીં. આપણી ક્રિયામાં ભંગ પાડવો નહીં, તે તેવીને તેવીજ ચાલુ રાખવી એટલે ધીમે ધીમે તે ઇષ્ટ દેવતાનું ધ્યાન પૂર્ણ થાય છે. તેની પૂર્ણતા થયાં પછી અનુષ્ઠાન કરનારો આગળ અને ઇષ્ટ દેવતા આસન પર બેઠેલા દેખાય છે અને તે મ્હેં આગળ હોય છે એટલામાંજ દર્શન થઈ જો ઉપદેશ વગેરે જે થવાનું હોય તો તે થાય છે. એટલે આપણે ખનીએ છીએ ઇષ્ટ દેવતા અને ઇષ્ટ દેવતા બને છે અનુષ્ઠાન કરનારા. આ ઉપરથી શું સાખીત થયું? કે તે ઇષ્ટ દેવતાને ખીજે ક્યાંકથી લાવ્યા એમ નથી, પણ ઇષ્ટ દેવતા આપણે જ બન્યા એમ થાય છે. અથવા આપણે જાણે સ્થાન પર બેઠા છીએ અને ઇષ્ટ દેવતા આપણી સામે આવે એમ પણ બને છે, અથવા ઇષ્ટ દેવતા હૃદયમાં સ્થિર થતાં તાદાત્મ્ય વૃત્તિ થાય એટલે ઇષ્ટ દેવતા જે અવસ્થામાં છે (હોય) તેજ અવસ્થાનો આપણને અનુલવ થાય છે. આમ કંઈક વખત જાય એટલે તેને દેહભાન થાય છે. પરંતુ તે તે અનુલવ વીસરતો નથી અને તેને તે રસ્તાની ખબર પડી જાય છે. આમ કરવા માટે કંઈ ગુરૂની આવશ્યકતા નથી. સાધારણ એ જાણીલીધું કે કંઈપણ કષ્ટ ત્રાસ વગેરે ન થતાં તે કરી શકાય છે. એ આપણા હાથની વાત છે.

પરંતુ એ બધું આપણે પરમેશ્વરને જે વખત આપ્યો (અર્પણ કર્યો) હોય તે વખત દરમ્યાનજ થયેલું ઉત્તમ કૃણ આપે છે.

આ ઉપર કોઈ એવી શંકા કહાડે કે હમો નોકરીઆત માણસો, ક્યાંઈ જવાનું હોય તો કેવી રીતે જવું? હું કહું છું, તે સ્થાન જાય તો જવા દો, પરંતુ તે વખત જવા દેવો નહીં. તે નીમેલે વખતે બદલાયલાં સ્થાન પર કેમ ન હોય પણ ઠરેલે વખતે કર્યાજ કરો તો ખેડેલા સ્થાનનું માહાત્મ્ય ત્યાં પણ આવે છે. ગમે ત્યાં જાય તો સ્થાન જશે, પણ વખત તો નહીંજ જાયને? આ ઉપર બીજો કોઈ એવી શંકા લે કે, તે વખતે કંઈ સરકારી કામ આવે તો? તે એક વિધનજ છે. પહેલું તો પરગામ જવાનુંજ ટાળવું, વખતનું કંઈ પરસ્વાધીન નથી હોતું અને ખરો નિશ્ચય હોય તો દેવ ચલાવી પણ લે છે; અને એમ જો ન થાય તો પણ તે વખત પરમેશ્વરને અર્પણ કર્યો હોય છે. માટે તે વખતે બીજી ભાંજગડો ટાળી તે વખતે કરવાનું સત્કૃત્ય કરવુંજ જોઈએ, પછી ગમે તે પ્રસંગ આવે. આજ તત્વ ઉપર બ્રાહ્મણોનો સંધ્યાનો વખત સહવારે અને સંધ્યાકાળે મુકરર કર્યો છે. મુસલમાન લોકો આગગાડીમાં પણ ખાંક પર ખેસી નમાજ પડે છે. તે ગમે ત્યાં જાય તો પણ નમાજનો વખત જવા દેતા નથી. પરંતુ ઘણુંખડું દેવ તે વખતે વિદ્ય આપવાજ દેતો નથી અને કદાચિત્ પરાધીનપણે વખત ગયોજ તો તે પ્રસંગ નીકળી ગયા પછી તમારો નિયમ તમારે ફરી ચલાવવો. એટલે પડેલા સમયનો દોષ પરમેશ્વર પણ તમને લાગવા દેશે નહીં. પરંતુ જો તમો એમ કરો કે, “જવા દો, હવે શું વખત તો વીતી ગયો છે માટે આજનો દિવસ વિસામો લઈશું” અને પછી કાલે જોઈશું, તો કંઈ તેમ નહીં ચાલે. પછી ઘેર ગયા પછી જો સ્ત્રી તે નિયમ

સારી સ્ત્રી વરને

મુધારે છે

ચાલુ કરવાને તગાદો ચાલુ રાખે તો પછી તે પોતાનો કમ ચાલુ રાખે છે. આજ માટે સ્ત્રીપણ સારી હોવી જોઈએ. સ્ત્રીને ધર્મપત્ની, સહધર્મચારિણી, દહેશ્વરી એ વસ્તુ સદાસર્વજન સદ્દે

કરનારી હોય છે તેજ ધર્મપત્ની અથવા સહધર્મચારિણી. તે વરના, સત્કર્મને મદદ કરે છે. અને તેને લીધે એને શરમ લાગે છે અને તે ઉઠી પોતાનું સત્કર્મ કરવા મંડી જાય છે. કોઈ વર સ્નાન સંધ્યા ન કરતો હોય પણ સ્ત્રી સારી હોય તો તો તે તેને બરોબર સુધારે છે. આ સંધ્યા, પૂજા, નૈવેદ્ય, વૈશ્વદેવ વગેરે કંઈ કરતો ન હોય તો પણ તે સ્ત્રી એ પૂજાની, સંધ્યાની તૈયારી કરી રાખવી. અઘોટીઉં પહેરી રસોઈ કરી, પીરસવું વગેરે કરવું. તેણે એ નિયમ ન છોડવો; પછી વર સંધ્યા કરે કે ન કરે. તેણે તો સંધ્યા માટે પાટવો મૂકવો. તે ઉપર કદ મૂગટો વગેરે જે કંઈ અઘોટીઉં હોય તે મુકવું. પછી તે પહેરે કે ન પહેરે. વૈશ્વદેવની તૈયારી કરવી, નૈવેદ્યનો ખુમચો તૈયાર કરી દેવની સામે મૂકવો, ચંદન વગેરે પૂજાનું સાહિત્ય તૈયાર કરી મૂકવું. પછી તે તે કરે કે ન કરે. એ પૂછે કે “આ શું મૂક્યું ? ઉચક અહીંથી” તો તરતજ તે ઉપાડવું. પણ બીજે દિવસે ફરી તેજ પ્રમાણે કરવું. ફરી તે કહેકે “કાલે કહ્યું હતું છતાં આજે આ શા માટે આણ્યું છે ? તો તેણે જવાબ આપવો કે “મારો નિયમ હું પાળું છું. તે મને પાળવા દો. મારા સ્ત્રીધર્મમાં તમારે અડચણ ન પાડવી. તમારે ન કરવું હોય તો ન કરો. પૂજા સંધ્યા વગેરે ન કરવાનો તમારો નિયમ હોય તો તમે તે પ્રમાણે કરો, મને મારા મા બાપે જેમ કરવા કહ્યું છે તે પ્રમાણે હું કરું છું. મારે તો તમે પણ દેવ અને મા બાપ પણ દેવજ.

માતૃદેવો ભવ । પિતૃદેવો ભવ ।

શાસ્ત્ર તેને અને તમને દેવ ઠેરવ્યા છે, આથી ઉભયની આજ્ઞા મારે માન્ય છે. હવે જો આકાર્ય તે આજ્ઞા વિરૂધ્ધ હોય તો તે કરવાથી મને ત્રાસ થશે, પરંતુ હું તે ભોગવવાને તૈયાર છું. આવા આ સત્કૃત્યનું પરિણામ વરની ઉપર થાય છેજ. તે પોતાના નિયમ પ્રમાણે આલતી હોય અને જો તે ગુસ્સે થાય તો તે કહે કહે છે, “મે શું બાસડાં આણી મૂક્યાં છે કે ગુના ટોપલા ? આનું પરિણામ તમને, મને અને તમારા પરિવારને સંતતીને

સાંજે આવશે. ” આમ થવા માંડે એટલે શરૂઆત શરૂઆતમાં જો કે તે પોતે સંધ્યા. પૂજા વગેરે કંઈ કરતો નથી પણ તેના કૃત્યમાં અડચણ કરતો નથી. પછી ધીમે ધીમે અખોટીઈ પહેરવું, સંધ્યા પૂજા કરવાં વગેરેમાંથી ગમે તે એક તે કરવાજ માંડે છે. ઠીક, હવે તારી ઇચ્છાજ છે તો કરે છું ચાર આચમન, એમ કહી તે થોડું થોડું કરવા માંડે છે. કોઈ નવીન ગૃહસ્થ પરોણા તરીકે આવે અને તે જુના રિવાજનો હોય તો તેનું જોઈ તે પણ કરવા માંડે છે. પરંતુ તે નવો ગૃહસ્થ જો સંધ્યા વગેરે કરનારો ન હોય, ધોતીઆં સાથે જમનારો હોય તો તે આની બનાવટ કરે છે અને પૂછે છે કે “ એહો, આ તમે ક્યારથી શરૂ કર્યું ? ” ત્યારે પહેલો ગૃહસ્થ કહે છે, “ અરે આ તો મારી સ્ત્રીનું કંઈક કંઈક છે. ” તે બીજો ગૃહસ્થ કહે છે, “ આ સ્ત્રીઓ એટલે કંઈને કંઈ નવાં ઢાંગ અને ધર્તીંગ કરે છે. ” એમ પેલો કહે એટલે પહેલો ગૃહસ્થ સ્ત્રીને કહે છે, “ ચાલ ઉપાડ આ, અને જલદી પીરસ; મારે આફ્રીસમાં જલદી જવાનું છે. ” પછી જમી રહ્યા એટલે બેઉ જણા મોંમાં સ્ત્રીગારેટ ઘાલી, ગપ્પાં મારતાં મારતા, ચસ્મા પહેરી બય છે આફ્રીસમાં ! એકંદરે તે સ્ત્રીના નિયમનું સત્કર્મનું પરિણામ તેની ઉપર થાય છેજ. તેના સત્કર્મનો જીવ તેના હૃદયમાં જઈ અદલાબદલ થઈ તે સંધ્યા પૂજા વગેરે કરવા માંડે છે અને જો તે અશ્રદ્ધ સોળતી ફરી આવે અને તે કહે કે, “ અરે આ ડાળ ક્યારથી શરૂ કર્યો ? ” પરંતુ આ હવે પહેલાંનો રહ્યો ન હોવાથી કહે છે, “ અરે ચાલવા દો, આજ સુધી મારાથી કંઈ ન થયું તો ન થયું, પુરાતન કાળથી વડીલ મુરખીઓ કરતા આવ્યા છે તે હવે પણ કરીએ તો સાડ. ” એમ કહી પછી તે પકકો બનતો બય છે. આ સર્વ તે સ્ત્રીના કાયમના નિયમને લીધે થાય છે. ફરી તેજ પરોણા આવે તો તેને પણ લાગે છે કે, મારી સ્ત્રી પણ જો આવી વ્યવસ્થા રાખે તો હું પણ સ્નાન સંધ્યાદિ કરું. તેની સ્ત્રી તેના સ્વભાવ પ્રમાણેજ બનેલી હોય છે. તે મિત્રનું જોઈ તેના મનમાં પ્રેરણા થવાથી તે પોતાની સ્ત્રીને કહે છે, “ અરે, તને

તારા માળાપે કંઈ આચાર વિચાર શીખવ્યો કે નહીં ? જોને પેલો મારો ફલાણો ફલાણો સ્નેહી છે, તેની સ્ત્રી તેની કેવી વ્યવસ્થા રાખે છે !

સ્ત્રી—તમેજ કરતા નથી અને તમેજ મને આ શીખવ્યું. હવે મારાથી તે બનતું નથી.

આ ગૃહસ્થ રોજ ખાઈ પી ઓફીસમાં જવા માટે પોતાના સ્નેહીને ત્યાં તે આવે એટલે એનું જોઈ એને શરમ આવે છે. કારણ એનું વર્તન ખોટું અને અપૂરું હોય છે. પછી તે તેની સ્ત્રીને શીખવે છે. અને ઉપર ઉપરનું કેમ ન હોય, પણ તેમ કરતાં કરતાં એ પણ સુધરી જાય છે. એકંદર શું કે સ્ત્રી સારી હોય તો તે વરને મદદજ કરે છે, અને તે સારી ન હોય, તો તે તો વરજ છે તે તેને ગમે તેમ કરી સારે રસ્તે વાળી લે છે: પરંતુ જો વર અનુકૂળ ન હોય તો સ્ત્રીને ભારે પડે છે. છતાં પણ તે જો નિયમ શરૂ કરે તો વર પણ ઠેકાણે આવેછેજ.

સારાંશ, જે વખત આપણે પરમેશ્વરને અર્પણ કર્યો હોય તે વખતમાં ખીજું કામ કરવું નહીં. કદાચ પરગામ જવાથી અથવા પરાધીનતાને લીધે નિત્ય નિયમ ન કરી શકાયો, તો પણ ઈશ્વર પ્રીત્યર્થ રાખેલો વખત ખીજા કામમાં ગુમાવેલો નહીં. અને પરાધીનપણાને લીધે તે વખતે ખીજું કામ કરવું પડે તો તે થઈ રહ્યા પછી ફરી તેજ ક્રમ ચાલુ રાખવો, એટલે દોષ લાગશે નહીં. પરંતુ અડચણને લીધે એક દિવસ નિયમ ચુકાય અને ખીજે દિવસે પણ અડચણ ન હોય છતાં જો તે “ હવે તો થાક્યા રહેવા દો ” એમ કહી નિયમ પ્રમાણે ન કરતાં બેસી રહે, તો બેઉ દિવસનો દોષ તેને લાગશે. એકંદર જો નિશ્ચયજ હોય તો કોઈપણ પ્રકારની અડચણ તેને આવશે નહીં, એમ હું કહું છું. આ શા ઉપરથી કહું ? તો તમે વરસાદ પાણીમાં બેઠા છો તેથી. પાણી હોય, કે વરસાદ હોય તમારે તમારો નિયમ શું કામ તોડવો ? વિધન એટલે પ્રતિકૂળ અવસ્થા. તે સુખ આપવાને કારણીભૂત હોય છે

એમ સમજવું. કાદવ થયો તો થયો, તેથી શું થવાનું છે ! છતાં ત્રાસ થતો હોય તો અંદર આવીને બેસો.

(જો કે મહારાજે એમ કહ્યું તો પણ કોઈ અંદર આવ્યું નહીં ને બધા તે કાદવમાં ને વરસાદમાં ત્યાંજ બેસી રહ્યા.)

મુખ્ય જે મૂળસ્થાન ત્યાંના ગુણધર્મ, લક્ષણો આપણામાં આવે તે માટે એક સ્થાન કાયમ કરી, મૌન ધારણ કરી, હમણાં કહેલા નિયમો પ્રમાણે અનુષ્ઠાન કર્યાં કરે.

(ચિત્ત શુદ્ધિનો તો મૂળ ઠેકાણાનો અનુભવ આવે છે.

ઉપાય એટલે કે ઘેર બેઠાં પરમેશ્વર મળે છે.

તેનાં લક્ષણો, ગુણધર્મો, આપણામાં નથી; પણ તે બધાં આપણને ખબર છે, માટે તે લક્ષણો જખરદસ્તીથી આપણે આપણી પર લઇને બેસવું. તેને જેટલા વખતની જરૂર છે તેટલો વખત જય એટલે આપોઆપ તેની પ્રાપ્તિ થાય છે. આ બધું સહવાસનું પરિણામ છે. કોઈ કોઈવાર મેં કહ્યું છે કે સદ્ગુરૂ ભીના કાદવ જેવા છે; બોલતા નથી, ચાલતા નથી, હાલતા નથી, આનુબાનુનો પરિવાર જે પ્રમાણે દોરે તે પ્રમાણે ચાલે છે. તેથી તમો મને જેમ દોરો તેમ મારે દોરાવું પડે છે. જેમ વાળો તેમ વળવું પડે છે, અને જેમ બોલાવો તેમ બોલવું પડે છે. તમારું પણ એમજ છે. ભીના કાદવ જેવા તમો પણ સદ્ગુરૂજી છો. પ્રસંગ પ્રમાણે તમો પણ વાળીએ તેમ વળો છો. હાલ તમો અંગ્રેજ સરકારના રાજ્યમાં છો તેથી તેમની પેડે રહો છો. જેનો સહવાસ હોય તેના ગુણો આપણામાં આવે છે—આ છે એનો નિયમ. દારૂની દુકાનમાં બેસી રહો તો તેમ વળો છો. અશ્રદ્ધ અને બ્રહ્મનો સહવાસ થાય તો તેમનો અમલ ચાલે છે. ભીના કાદવનો ગધેડાનો આકાર બનાવો અને તે ન પસંદ પડ્યાથી ગાયનો આકાર બનાવવો હોય અને ખીજે કાદવજ જે ન હોય તો તે ગધેડાનો આકાર ભાંગી નાંખી તે કાદવનોજ ગાયનો આકાર કરી શકાય છે. તે ન ગમે અને તે ભાંગી કોઈ દેવનો આકાર તેને આપવો હોય તો તે પ્રમાણે આકાર આપી

શકાય છે. બધા જીવાત્મા એવાજ હોય છે. તેમને જેમ વાળીએ તેમ વળે છે. અમો અશ્રદ્ધ બ્રહ્મ બન્યા છીએ, હવે શું કરવું ? એમ જો પૂછો તો હવે શ્રદ્ધાળુ પણાનું, ભક્તપણાનું વલણ લગાડો. ખરી રીતે તો તમારી અને અમારી કાદવના જેવીજ સ્થિતિ છે. કાદવ સૂકાઈ જઈ તેને કઠણાશ આવી હોય તો તેમાં પાણી રેડી તેને ભીનો કરવો પડે છે; તેવીજ રીતે અશ્રદ્ધા અભક્ત-પણાનું વલણ બેરાવર હોય તો થોડો ત્રાસ સોસી શ્રદ્ધાળુ પણાનું વલણ લગાડવું. તે મૃદુત્વ શાથી આવશે ? તો હમણાંજ જે ચિત્તશુદ્ધિના ઉપાયો કહ્યા છે તે કરવા એટલે આવશે. તેનેજ સત્ક્રિયા કહે છે. ખેલાંનું ભાગી નાંખી નવું કંઈ કરવું હોય તો થોડુંક કઠણુ પડે એ સ્વાભાવિકજ છે; પરંતુ ત્રાસ સહન કરી કર્યાં કરવાથી આજ જન્મમાં કાર્ય ધાય છે; છતાં ખુબજ કઠણાશ આવી હોય તો એક બે જન્મમાં તે વલણ લાગી જશે. સોનાનું ઉદાહરણુ પણ તેજ કાદવ પ્રમાણે છે. તેનું પણ ફાવે તે કરી શકાય છે અને બનાવેલું ભાગી નાખી તેનુંજ ખીન્નું કંઈ બનાવી શકાય છે. કઠણાશ કહાડી નાખી મૃદુત્વ લાવવા માટે જે કંઈ ક્રિયા કરવી પડે છે તેનેજ સત્ક્રિયા કહે છે. કોઈ કોઈ એમ કહે છે કે “ અમો અનુષ્ઠાન કરવા બેસીએ છીએ પણ અમારું મન ભટકે છે ” તેમને માટે મેં હમણાંજ કહ્યું છે કે મન ભટકે તો ભટકવા દો. પરંતુ જે વાતો તમારે સ્વાધીન છે તે ફક્ત કરવાને ચૂકશો નહીં. હમણાંજ આપેલાં તે વરવહુના ઉદાહરણુ પ્રમાણે જેમ તે વર બ્રહ્મ ખુશ્ચિથી ચાલતો હતો તો એ સ્ત્રીએ સંધ્યાની તૈયારી કરવાનો વિગેરે નિયમ બરોબર અસ્ખલિત ચલાવ્યો અને તે વર ખેલાં ખુબજ અવ્યવસ્થિત હતો તો પણ ઠેંકાણે આવ્યો; તેવીજ રીતે આપણું મન વર જેવું અને આપણે સ્ત્રી જેવા છીએ એમ સમજી આપણે આપણા નિયમો શરીરદ્વારા વખતસર પાળ્યાં જવા એટલે તે મન ગમે ત્યારે પણ ઠેંકાણે આવશેજ. અમુક ઠેંકાણે બેસવાનું જપ જાપ્ય કરવાનું, ધ્યાન ધારણા અથવા કોઈ ગ્રંથનું પરાયણુ કરવાનું વગેરે ચાલુજ રાખીએ તો તે મનને

લાજ આવી, તે કોઈપણ દિવસે તમારે તાબે આવશેજ. મૂળ સ્થાનના ગુણધર્મ પણ આપણી સાથેજ તે મનમાં આવશે અને તે મન તે મૂળસ્થાન પ્રમાણે આનંદરૂપ થશે. મનની પાછળ પડવું નહીં, પરંતુ આપણા સ્વાધીનનું જે હોય તે એટલે અનુષ્ઠાન વગેરે સત્ક્રિયા તે સર્વ કરવાં, પછી મન શું કરે ભાઈ? તે મન ગમે તેવું પણ ભીના કાદવ જેવું તો છે. તેને જેમ વાળીએ તેમ વળે. મૂળ સ્થાનનાં લક્ષણો જેમ જેમ આપણામાં ઉત્પન્ન થાય, તેમ તેમ મનના ગુણધર્મો નાશ પામે છે, કારણ મનમાં આવેલા ગુણધર્મ સ્વાભાવિક નથી પણ ઉછીના આવ્યા છે. સ્વાભાવિક સ્થિતિની અનુષ્ઠાનાદિ જે ક્રિયા તે આપણે કરીએ છીએ. ઘરનો અઢંગક માલ જેમ ઠેઠ સુધી જવાળ આપે છે; તેમ ઉછીનો લીધેલો માલ ચાલતો નથી. આપણી સત્તાની જે વસ્તુ છે તેની પર હુકમ કરવાનો આપણો અધિકાર છે. તેવીજ રીતે સત્ક્રિયા એ આપણા સ્વાધીનનાં છે. તેની અંદર અડચણ લાવવાનું સામર્થ્ય બ્રહ્મદેવના બાપનું પણ નથી. વિધનની પર્વા ન કરવી એ પણ આપણા સ્વાધીનની વાત છે. મનનો વ્યાપાર મનને કરવા દો. તેને કહેવું, “ તારૂં તારૂં ચાલુ રાખ. ” મન અહીં તહીં ગયું તેથી તમે બેઠા છો તે અવસ્થામાં વિધન આવીને ઉઠવાનો અનુભવ તમને આવતો નથીને? મનની ક્રિયા થતી હોય તો થવા દો, પણ શરીરની ક્રિયા ચાલુ રાખો એટલે કેટલેક વખતે મન સ્વાધીનમાં આવશે.

કોઈપણ પરમેશ્વરી કૃત્ય કરતી વખતે અથવા નિષ્કામ બુધ્ધિથી કોઈ અનુષ્ઠાન માટે બેઠા હોઈએ ત્યારે મન અહીં તહીં ભટકે છે. ઘણાંનાએ મન સ્થિર થતાં નથી, અને દેવનાં કંઈપણ કામો જપ જાપ્ય ઇત્યાદિ કૃત્યો કરવા બેસે ત્યારે તે તરફ તેમનું લક્ષ ચોંટતું નથી. તેમાં અડચણો આવે છે. એવા સત્કર્મમાંથી શું ફળ મળશે? એવી રીતની પુષ્કળ લોકોની પ્રરીયાદ મારી પાસે આવે છે, તેમને હું જે ઉત્તર આપું છું તે હવે હું તમને કહું છું તે સાંભળો.

હું કહું છું, દેવનું સત્કર્મ કરતાં મન ભટકે તો ભટવકા હો તેમાં કંઈ નુકસાન નથી. જેટલું ભટકશે તેટલોજ સત્કર્મ કરનારનારનો ફાયદોજ છે. તમે કહેશો, બાબા, આ શું કહો છો ? શાસ્ત્રમાં, પુરાણમાં પરમેશ્વરનું કૃત્ય કરતાં કરતાં જો મન અહીં તહીં જાય તો તે બહુ ખરાબ છે એમ કહ્યું છે. હું કહું છું શાસ્ત્ર કહે છે તે ખરાબર છે. પરંતુ તમારાથી સ્થિર ચિત્તથી સત્કર્મ થઈ શકતું નથીને ? તેથી અનુષ્ઠાન કરતા બેઠા હો અને મન ગમે ત્યાં ભટકતું હોય તો પણ એવી સ્થિતિમાંજ આપણે આપણો ફાયદો કરી લેવો. આ ફાયદો કેમ થાય છે તે જુઓ.

સત્કર્મની વખતે, સત્કર્મ કરતાં કરતાં મન આપણી પાસે એકજ ઠેકાણે હોયાંનો પણ અનુભવ આવે છે અને ફાવે તો સારી માઠી જગ્યાએ પણ તે ભટકે છે તેનો પણ અનુભવ આવે છે; પણ આ બેઉ પ્રકારના અનુભવથી સત્કર્મ કરતાં કરતાં કોઈ પણ પ્રકારનો વ્યત્યય (અંતરાય) આવતો નથી, ઉલટું તે સત્કર્મ પૂર્ણ થાય કે તેનો ફાયદો પણ આપણને પૂર્ણ મળે છે. મનનો સ્વભાવ એવો છે કે એક કામ શરીર દ્વારા તે કરતું હોય ત્યારે બીજાં પણ પુષ્કળ માનસિક કામો તે કરે

સત્કર્મ કરતાં છે. પરંતુ બીજાં કામ કરવાથી, પ્રથમ કરતાં મન ભટકે જે (અનુષ્ઠાનનું) કામ કરવામાં આવતું હતું તો ભટકવા દો. તે કંઈ તેથી બગડતું નથી. ધારો કે કોઈ

ગૃહસ્થ નિષ્કામ બુદ્ધિથી ફક્ત પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થ, પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ માટે કોઈ અનુષ્ઠાન અથવા તો નિયમિત-પણે બીજું કોઈ સત્કર્મ કરવા બેઠો હોય, તો તે સત્કર્મ માટે શરૂઆતમાં શી રીતે તે સત્કર્મ કરવું વગેરેનો સર્વ વિચાર તે મનવડે કરી પછી અનુષ્ઠાન માટે તે બેઠો છે અને પછી તે અનુષ્ઠાનની સત્ક્રિયાની શરૂઆત થઈ. પછી પરમેશ્વરના નામ સ્મરણનો જપ, વા ધ્યાનધારણા, વા એકાદું પારાયણ વા અભિષેક વગેરે ક્રિયા શરૂ થાય છે, અને તે ક્રિયાને પૂર્ણપણે ફેર્સ આપવામાં

માવે અને શારીરિક રીતે વ્યવહાર થવા માંડે, એટલે હાથ વડે માળાના માણુકા ગણવા, અભિષેક કરવો, મ્હેં વડે જપ કરવો, મથવા હાથ પગ ન હલાવવા વગેરે શારીરિક રીતનાં એવાં કે સત્કર્મો એકવાર શરૂ થાય એટલે મનના બીજા વ્યવહારો શરૂ થાય છે, એટલે મન ભટકાં મારવા માંડે છે. એક જાનુએ જપ કરે છે, કંઈ વાંચવાનું હોય તો વાંચે છે, પણ મન નય છે સંકાસનું કામ શરૂ કર્યું છે ત્યાં કડીઆને કહ્યું છે તે માણે તે કામ કરે છે કે નથી કરતો, તે ટોપલો બરાબર બહાર કાઢશે કે નહીં, હવે આ પાટોશીના પાયખાનામાં કયાં સુધી આવું, કોઈ કોઈ વાર તે આપણને સૂચના કરેજ છે કે હમારા પાયખાનામાં આવતા નહીં, અને તેમાં ગંદવાડ પણ ખૂબજ છે, ગેરે. આ વિચાર પૂરો થાય નથાય એટલેજ કોઈ આપણો રમન હોય છે તેણે આપણી પર ખોટું આગ મૂક્યું હોય છે કે ધ્યાનમાં આવે છે; અને તેનું શું કરવું, કેમ કરવું, એ વિચાર શરૂ થાય છે. એટલામાં ઘરમાં કોઈ માંડું હોય ત્યાં લક્ષ નય છે અને કંયા ડાકટરને ખોલાવવો, શું કરવું વગેરે. અથવા કોઈ દુકાનદાર હોય તો, દુકાન તો ખોલી છે પણ તેમાં ફાયદો શે કે નહીં વગેરે અનેક તરેહના વિચારો શરૂ થાય છે. કોઈ ડૂડીઓ અનુષ્ઠાન માટે ખેસે, તો આજે દારૂ જરા કમી પડ્યો, હવે કોને દારૂ લાવવા મોકલું ? ગાંજો પીધો હોત તો તેમાં ઠીક લક્ષ લાગત. ઠીક, હવે આટલું પૂરું થાય એટલે કહીશું નહીં પણ લઈ આવવાને વગેરે વગેરે એવા અનેક પ્રકારના મારા માઠા વિચાર શરૂ થાય છે. ઇશ્વરી સત્કર્મ શરૂ થયા પછી મને તે ચાલુ હોય છે ત્યારે આવા પ્રકારના વિચારો આવી મન ભટકવાનું શરૂજ થાય છે. એક જાનુએ સત્કર્મ અને બીજા જાનુએ ભટકવું એવા બેઉ પ્રકારના મનના વ્યવહાર આપણા મનુલવમાં આવે છે કે નહીં તે જુઓ. એક તો અનુષ્ઠાન માટે ઠીક અને તે ક્રિયા ચાલુ છે. આ પણ તે મનેજ પ્રથમ શરૂ

કરી રાખ્યું છે. તેથી સત્કર્મ કરતાં હોવાનો પણ અનુભવ આવે છે અને તેજ વખતે તે અહીં તહીં ભટકે છે તેનો પણ અનુભવ આવે છે. ત્યારે સત્કર્મ કરતી વખતે જો મન અહીં તહીં જવા માંડે તો શું તેણે ત્યાં જવુંજ નહીં? તમારું સત્કર્મ તો બંધ પડતું નથી ને? કે પ્રકત તમારાં સત્કર્મનેજ પકડીને તેણે બેસી રહેવું? તેણે જે સત્કર્મની શરૂઆત કરી મૂકી છે તે શા માટે? તે શું તે સત્કર્મ માટેજ, કે તે મન માટે, કે તમારે માટે? તેને સત્કર્મનો શો ઉપયોગ છે? તો અસત્ જે હોય તેને શુદ્ધ સત્માં લાવવાનો અથવા અપવિત્ર જે હોય તે પવિત્ર કરવાનો ગુણ તેમાં છે. તેથી અપવિત્ર જે હોય તે પવિત્ર કરવાનો ગુણ તેમાં છે. માટે અપવિત્ર જે મન છે તે શુદ્ધ થાય, સત્ અવસ્થામાં જાય, તે માટે આવું મેલું મન જ્યાં જ્યાં ગયું હોય, અથવા જતું હોય, અને તેને લીધે જે જે ઠેકાણાં અપવિત્રથયાં હોય, તેમને પણ પવિત્ર કરવા માટે તે મનજ પોતે પોતાના કાયદા માટે સત્કર્મ કરવાની ક્રિયા શરૂ કરી દે છે, ફોર્સ ચાલુ રાખે છે, અને જ્યાં જ્યાં પોતાનું ફોર્સ જાય છે ત્યાં ત્યાં તે મુદ્દામ જાય છે. તે ક્યાં ક્યાં જશે? ખેડેલાં જેની ખખર હશે, ત્યાંજ તે જશે. જે કોઈ દિવસ જોયું નથી, કદી સાંભળ્યું નથી, કોઈ પણ પ્રકારે જે આપણને ખખર નથી, ત્યાં મન કદી પણ જશે નહીં. જેમ, કદી સિંહ જોયો નહીં હોય તો ત્યાં લક્ષ નહીં જાય, કે અમુક ગામ જોયું નહીં હોય તો ત્યાં પણ લક્ષ નહીં જાય, અથવા તો એકાદો કોઈ મનુષ્ય જોયો નહીં હોય તો તેની કલ્પના પણ આવશે નહીં. આખા જન્મારામાં તે મને કેટલું જોયું હશે, કેટલું સાંભળ્યું હશે? આખું જગત્ તો નહીં જ ને? તેને તદ્દન થોડી સંકુચિત ખખર હોય છે. તેથી તે તેટલીજ જગ્યામાં ફર્યાં કરશે, બીજે ક્યાંય પણ જશે નહીં. આ છે એનો નિયમ. એટલે કે તેણે સત્કર્મ શરૂ કર્યું એટલે, જે જે ઠેકાણાંની તેને ખખર હોય છે, પછી તે ઠેકાણાં શત્રુનાં હોય, મિત્રનાં હોય અથવા

તો એકાદાં પાપખાનાનાં જેવાં ખરાબ હોય, ત્યાંજ તે જ્યાં કરશે અને ફરી પોતાના સ્થાન પર આવતું જશે. અથવા એક બાબુએથી નીકળી બીજી બાબુએ જશે, બીજી બાબુએથી નીકળી ત્રીજી બાબુએ જશે. એવાં એનાં જેટલાં ઠેકાણાં હશે, તેટલે ઠેકાણેજ તે ભટક્યાં કરશે. તે મનને જ્યાં જ્યાં એનાં ઠેકાણાં હોય ત્યાં ત્યાં સત્કર્મ ચાલુ હોય ત્યારે ભટકવાની જરૂરજ છે, કારણ મન જ્યાં જ્યાં જાય તે તે બધી ચીજો ભેગી થઈને (મળીને)જ તે મન બન્યું છે. તેથીજેનો જેટલો વ્યાપ (વિસ્તાર-વ્યાપાર) તેવડુંતેનું મન. તેથી આ બધી બાબતોની શુદ્ધતા થયાં શિવાય મનની શુદ્ધતા થઈ એમ કહેવાતું નથી. તેણે એક સત્કર્મ શરૂ કરી મૂક્યાં પછી બીજે કોઈપણ સ્થળે જવુંજ નહીં એવું થોડુંજ છે ? ધારે કોઈ બાપનું કંઈક કામ ચાલુ હોય, અને તેને ક્યાંઈ ખુદરગામ જવાની જરૂર પડે તો તે છોકરાને કહે છે, “હું કામ માટે ખુદરગામ જાઉં છું, હું પાછો આવું ત્યાંસુધી મારી જગ્યા પર તું કામ કર્યાં કરજે. પોતાના કામ પર બદલીએ માણસ રાખી કોઈ ક્યાંઈ જતું નથી એમ કંઈ થોડુંજ છે ? મને કોઈ સત્ક્રિયા શરૂ કરી મૂકી હોય અને તે મન કોઈ જગ્યાએ ભટકવા માંડે, તો તેણે ખેલાં શરૂ કરી મૂકેલી ક્રિયા બંધ પડે છે એમ પણ નથી. ધારે કે કોઈ માણસ સાકોરીથી ખુદર નીકળી તે કોપરગામ જવા પગેજ નીકળ્યો અને સાકોરીથી ખુદર નીકળી તે કોપરગામની સડકે લાગ્યો ચાલવા થયું, કોપરગામ જવાની તૈયારી કરી રસ્તે પડવું, પગને ફેર્સ આપવું એ ક્રિયા તો મનેજ શરૂ કરી છે કે નહીં ? હવે કોપરગામ જતી વખતે પગની ગતિ શરૂ છે છતાં તેના મનમાં બીજાજ વિચારોની શરૂઆત થાય છે. “કોપરગામ હું જાઉં છું પણ ફલાણો ફલાણો માણસ મળશે કે નહીં ? ઠીક, તે મળેજ તોપણ તે માફ કામ કરશે કે નહીં ?” વગેરે વગેરે પુષ્કળ વિચારો તેના હોય છે અને તે આવી રીતે અહીંતહીં ખૂબ ભટકે છે, તેથી શું તેના પગની

ગતિ થોડીજ બાંધ થાય છે ? પરંતુ મન ભટકે છે અને પગ ચાલુ હોય તોપણ, ભાઈ, કંઈ કોપરગામ મન ભટકવાની આવતું નથી ? તેથી તેને કહેવું કે તું જરૂર અને તેથી કંઈ બીજા વિચાર કરીશ નહીં, કારણ થતા ફાયદા કોપર ગામ ચાર માઈલ છે તે સો માઈલ થઈ જશે ! એમ કોઈ દિવસ બને કે ?

વિચાર અહીંતહીં ગયાથી જો પગ બાંધ પડ્યા હોત, અને તે મને ખેલાં આપેલું ફોર્સ પણુ બાંધ પડ્યું હોત, એમ જો થયું હોત તો ચિત્ત સ્થિરતા શિવાય કામ થતું નથી. એવું તમારું કહ્યું મેં કબુલ કર્યું હોત. અરે, સત્કર્મ કરતી વખતે ચિત્ત સ્થિર થવાની તો જરૂરજ નથી. ચિત્ત સ્થિર થવું એ તે સત્કર્મનું અંતિમ ફળ છે. સત્ક્રિયા તો પ્રથમ થતી નથી પરંતુ તેનું ફળ એક પહેલું જોઈએ છે. તે કેવી રીતે મળે ? ચિત્ત સ્થિર થયું એટલે તો પછી કામ પુરૂંજ થયું. પછી સત્કર્મ પણુ શા માટે ? સત્કર્મ કરતી વખતે જેટલું ચિત્ત અસ્થિર રહે તેટલાની તો જરૂર છે ! તે કેવી રીતે ? તો તે સત્કર્મનું પરિણામ સેંકડો ઠેકાણે થઈ, તે બધાં ઠેકાણાં જે અપવિત્ર હોય છે તે પવિત્ર થાય, અસત્ અવસ્થામાં જે હોય તે સત્ અવસ્થામાં જાય, એ ઉદ્દેશથી તે મન એક બાજુથી સત્કર્મનું ફોર્સ ચાલુ કરી રાખી તેમાંથી પુણ્યાંશ લઈ લઈ તેને જે જે ઠેકાણાંની ખબર હોય તે તે ઠેકાણે જઈ તેમને પવિત્ર કરતું કરતું તે ભટક્યાં કરે છે. સત્કર્મ કરતી વખતે તે મન જો કોઈ શત્રુ તરફ દોડે તો તે સત્કર્મનું પુણ્ય તે શત્રુ પાસે જઈ તેને લીધે તે શત્રુની જે દુષ્ટબુદ્ધિ હોય છે, તેનો તે દોષ કમી થઈ આપણી સાથે તેનું જે શત્રુત્વ હોય છે, તે પણ કમી થતું જાય છે. અથવા તો તે શત્રુના દોષ આપણા લક્ષમાં આવતાંની સાથે તે દોષ આપણાં સત્કર્મમાં મળી જઈ તે સદ્રૂપ બની જાય છે. દારૂ પીનારા તરફ તે મન જાય, અથવા આપણે દારૂ પીતા હોઈએ છીએ તેથી દારૂના પીણાં પર મન જાય એટલે મનજ ત્યાં ગયું એટલે શું તે કંઈ ખાલી ફોકટજ ત્યાં જાય છે કે ?

સત્કર્મ કરતી વખતે જે પુણ્ય ઉત્પન્ન થાય છે તે પુણ્ય લઈને તે દાડના પીઠાં પાસે જાય છે, અને તેને લીધે તે પીઠાં પરના જેટલા લોકો આપણા ઓળખાણના હોય તે બધાંના દોષ કમી થતા જાય છે અને તેમને પણ તેમો દાડ પીએ છે છતાં પાવનતા (પવિત્રતા) આવે છે. એવી રીતે તે મનનો જે જે સારે માઠે ઠેકાણે સંબંધ હોય તે તે ઠેકાણે તે જઈ ત્યાંના દોષોનો તે પરિહાર કરતું રહેશે અને ફરી તે પોતાના ઠેકાણાં પર આવી તે સત્કર્મના ફોર્મ તરફ પણ લક્ષ આપતું રહેશે. આવી રીતે તેનું સત્કર્મમાં અને ધ્યેય મૂર્તિમાં આવવું અને પાછું અહીં તહીં ભટકતાં ફરવું થાય છે, તેથી વચ્ચે વચ્ચે પરમેશ્વરની ધ્યેય મૂર્તિનું ધ્યાન ધર્યાથી તે સત્ક્રિયામાં ના પુણ્યાંશને લીધે તેના તે ઘણાંખરાં ઠેકાણાં પાવન થતાં જાય છે. એટલે તેનું ભટકવાનું કામ એની મેળેજ બંધ પડી જઈ તે પોતાના સ્થાન પર આપોઆપ આવે છે. આવી રીતનો અનુભવ પછી ધીમે ધીમે આવે છે. આવી રીતે ખૂબ દીવસ સત્કર્મ કયાં પછી તેનો પુણ્યાંશ શત્રુમાં જઈ તે શત્રુ પણ વિચાર કરવા લાગે છે કે, જેની સાથે આપણે દ્વેષ કરીએ છીએ તે તો બિચારો સત્કર્મમાં વખત ગાળી રહ્યો છે. અને તે પુણ્ય માર્ગમાં છે તે વિષે પુષ્કળ લોકોને પણ ખબર છે. તેથી આપણેજ એકલાએ તેની સાથે તકરાર કરી દ્વેષ વધારવો ખરોખર નથી. એવો વિચાર તેના મનમાં આવી તે શાંત થઈ જાય છે. આ ઉપરથી શું સાબીત થયું ? તો સત્કર્મનું પરિણામ તે સત્કર્મ કરનારના મનદ્વારા તેના શત્રુનામાં જઈ તે શાંત બને છે. કોઈ દાડ પીનારો હોય તો તેનું સત્કર્મ કરનારું મન તેના ખીબા દાડ પીનારા સોબતીનામાં જો જાય તો તે સત્કર્મનો પુણ્યાંશ સાથે લઈને જતું હોવાથી તેના મનમાં પણ વિચાર ઉત્પન્ન થાય છે કે, આપણો સોબતી દેવના ભજન તરફ લાગ્યો છે અને હુમણાં તે દાડને અડકતો સુધ્ધાં નથી ત્યારે આપણેજ આ ગંદા વ્યસનમાં શા માટે પડ્યા રહેવું ? પછી કોઈ વાર એ બેઠ મળે છે ત્યારે તે સત્કર્મ કરનારો માણસ પોતાના દાડડીઆ રનેહીને કહે છે કે, “ ભાઈ, હવે તો હું ઇશ્વર

૧ માં લાગ્યો છું અને દાડ વગેરે છોડી બેઠો છું, પરંતુ તું મિત્ર છે તેથી હું સત્કર્મ કરું છું ત્યારે મને તારી યાદ છે, એ કાંઈ સાંઈ નહીં માટે હવેથી તું મારી સોખત છોડી પણ બે તારે મારી સાથે દોસ્તી રાખવીજ હોય તો તારે દાડ વે પડશે, લાઈ. ” એવી રીતની વાત સાંભળી તેને પણ શરમ છે. ગમે તેમ તો પણ સત્કર્મ કરતી વખતે એનું મન તેના જઈ જઈ એના સત્કર્મના પુણ્યાંશથી તેનો દોષ પરિહાર થી તેની વૃત્તિમાં પણ હળવેહળવે ફરક પડી તેનો દાડ છુટતો છે. આવો લોકોમાં ક્યાંઈ ક્યાંઈ અનુભવ છે. આ ઉપર બનેલી વાત યાદ આવી છે તે પણ સાંભળી રાખી તેનો ઉપયોગ શકે તો બુઝો.

અમો ઉમરાવતી હતા ત્યારે ત્યાં એક વેશ્યા હતી. ગમે પણ તે વેશ્યાજ. તેને ઘેર પુષ્કળ સારા માઠા લોકો આવેજ અને ગમે ત્યારે એકાદી વખત તે આજારી વેશ્યાની વાત પણ પડેજ. તે પ્રમાણે એક વખતે તે માંદી પડી. તે વખતે તેને ત્યાં જનાર નારામાંના એક મારા ઓળખીતા સંભાવિત ગૃહસ્થ તેને ધોપચાર કરવાના ઉદ્દેશથી, મને તેને ત્યાં લઈ ગયા હતા. એકંદર પરિસ્થિતિ લક્ષમાં લઈ મેં તેને જે કહેવાનું તે “ બાઈ તમારે ત્યાં પુષ્કળ લોકો આવે છે; તેમનો નો કેવો અને કોઈનો કેવો પાપ સંગ્રહ હોય તે પાપ કુ તમને અડચણ કરે છે અને તેને લીધેજ આ વ્યાધિ ઉત્પન્ન થયો છે. આ માટે ખીન્ન ઔષધોપચાર તો કરવા પથ્ય પણ પાળવું પણ તેવાંજ કંઈ સત્કર્મ કરવાની પણ છે. આ માટે બે તમો કંઈ ઇશ્વર નિયમ પાળો તો હું ” આમ મેં કહ્યું તે પરથી તેને રોગ હતો તેથી તે તે પ્રમાણે ને તૈયાર થઈ, અને તેણે તે પ્રમાણે કર્યાં કર્યું અને પછી ક દિવસે ઉશ્વરી ઇચ્છાને લીધે તે સાજી પણ થઈ; પણ સત્કર્મ નો જે પાઠો તેણે પાડ્યો તે તેણે પછી પણ ચાલુજ રાખ્યો.

અને તેણે પોતાના મનથીજ તેને વધારી મોટું સ્વરૂપ આપ્યું. હવે તેને એજ ઠીક લાગ્યાથી રૂઢવાર, સાંજ, રાત્રે, સુતી વખતે, એકાંતમાં બેસી કંઈ જપ જાપ, કંઈ ધ્યાન ધારણા, તો કંઈ પૂજા અર્ચામાંજ તે ઘણો ખરો વખત ગાળવા લાગી. પ્રસંગોપાત તેની અને મારી ફરી ફરી મુલાકાત પણ થયાં કરતી તે વખતે તેનું ખેલેલાં કરતાં વધારે લક્ષ પરમેશ્વર તરફ લાગ્યું છે એ જોઈ મને પણ ઠીક લાગ્યું. તે પોતાની કેટલીક વાતો મને કહેતી કે, “ કે હું કંઈ સત્કર્મ ધ્યાન ધારણા કરવા બેસું કે મારે ત્યાં આવનારા જે લોકો છે તેના તરફ માફ મન ભટકે છે. ” એ ઉપરથી હું કહેતો કે, “ જા્ય તો ભલેને જા્ય; પણ તારે તો પરમેશ્વર સમક્ષે સત્કર્મ કરવાનો જે નિયમ પડયો છે તે એક ન છોડવો એટલે થયું. ” એ ઉપરથી તે કહેતી કે હું તો છોડતી નથીજ; તે વખત થાય એટલે ક્યારે હું તે ક્રિયા કરવા બેસીશ એમ મને થઈ જાય છે, તેથી રોજ હું ખુબ ઉલ્લાસથી જઈને બેસું છું. સુંદર દેવની મૂર્તિ-ધ્યાનમાં આણી બેસું છું, પણ મન અહીંતહીં ચાલ્યું જાય છે. ફલાણાએ મારા પૈસાજ ન આપ્યા, ફલાણાનો સ્વભાવજ ખરાબ છે વગેરે વગેરે તેનો સ્વભાવ અને તેનું ખરાબ ગંધાતું આચરણ વચ્ચે આવે છે. ” મેં કહ્યું, “ તારૂં લક્ષ તેના તરફ જાય છે તો જવા દે; અને તેનો સ્વભાવ અને તેનું ખરાબ આચરણ જો તારા ધ્યાનમાં આવે તો આવવા દે; એક પણ તારૂં સત્કર્મ તું બંધ કરીશ નહીં, તે ચાલુજ રહેવા દે. તે તને ઉપયોગી થઈ પડશે અને તે પુણ્યનો પ્રાપ્તિ જેના જેના તરફ તે મન જશે તેને પણ થશે. ” એવી રીતની વાત જે જે વખતે તે મારી મુલાકાત થાય તે વખતે તે કહેતી. તેને ત્યાં આવનાર લોકો પણ જુદા જુદા સ્વભાવના હોવાને લીધે, તેમાંના કોઈક કોઈક તે દેવઘેલી બની ગઈ છે એમ કહી તેના ઠંઠા કરતા; પણ સત્કર્મ કરતી વખતે તે મૌન ધારણ કરતી હોવાથી તે કોઈ સાથે ભાષણ પણ કરતી નહીં. ત્યારે તેને કોઈ કંઈ કોઈ કંઈ એમ કહેવા લાગ્યા. કોઈ સારી પણ કહેતા. તેનું તે અનુષ્ઠાનનું કામ પૂરું થયાં પછી

તેનું જેમ ચાલતું હતું તેમ ચાલતુંજ હતું. આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ગયા પછી આવનારા જનારામાંથી કેટલાકને લાગવા માંડ્યું કે, “ આ આવે દેવ ભજનને માર્ગે વળી છે અને આપણે તેને ત્યાં ખરાબ બુધ્ધિથી જઈ તેને પાપમાં નાંખી બ્રષ્ટ કરવી એ કાંઈ સાડું નહીં. આપણે કાંઈપણ પુણ્ય કર્મ કરતા નથી અને આ બિચારી કરે છે તો આપણે તેમાં અડચણ શા માટે લાવવી ? ” તેથી કેટલાકોએ પહેલાં પ્રમાણે તેની પાસે પાપ બુધ્ધિથી ન જતાં, પહેલાંનો પુષ્કળ સહવાસ હતો તેથી હંમેશા ફક્ત જવા આવવાનુંજ રાખ્યું. પછી કેટલેક દિવસે તે લોક પણ તે બાઈ પેઠે નિયમ પાળવા લાગ્યા. કોઈ પૂજા અર્ચા કરતા નહોતા, કોઈ સંધ્યા જપ વગેરે કરતા નહોતા, તે હવે તે કરવા લાગ્યા. તેનું તે પરમેશ્વરી અવસ્થાનું લક્ષણ જોઈ તેમને પણ શરમ ઉપજી અને રાત્રે જ્યારે તે ભજન આરતી કરવા લાગતી ત્યારે તેની સાથે સાથે બાકીના લોકો પણ ઉભા રહી તાળી વગાડી આરતી કરવા લાગતા. આવી રીતે ખૂબ લોકો તેની સંગતિથી સન્માર્ગે લાગી ગયા અને તેમની તેના તરફની પાપબુદ્ધિ નષ્ટ થઈ હોવાથી, આટલા દિવસ તેની પાછળ પડ્યા હોવાથી, તેમના ઘરની સ્ત્રીઓને જે અડચણ દુઃખ વગેરે પડતાં હતાં, તે પણ અંધ પડ્યાં અને તેમની સાથે પણ તેઓ સારી રીતે ચાલવા લાગ્યા. આવી રીતે જેમને તે સત્કર્મે લાગી તેથી સાડું લાગ્યું તે તો સન્માર્ગે લાગ્યાજ. પણ જે નખરાં કરી તેને સત્કર્મે લાગ્યાથી દોષ હેતા હતા, તેમના તરફ પણ એ સત્કર્મ કરતી હતી ત્યારે એનું મન જતું હોવાથી, તેમની પણ વૃત્તિમાં ધીમે ધીમે ફરક પડતો ગયો; અને તે પણ દેવભજનમાં લાગ્યા અને ભગવદ્ગીતા વગેરે વાંચવા લાગ્યા. એવી રીતે કેટલેક દિવસે તેના ઘરને એવું સ્વરૂપ આવ્યું કે તેને ઘેર જવાનું એટલે ભજન માટેજ જવાનું; એટલે કે પહેલાંનું સ્વરૂપ જઈ તેથી ઉલટું તદ્દન પૂજ્ય સ્વરૂપ તેના ઘરને આવ્યું. તેને ઘેર જનારા કેટલાક લોકો તેને કહેતા, “ તું અમારી માવડી. તારે લીધે અમે દેવ ભજનમાં લાગ્યા અને અમારામાં

સુધારો થયો. આવી રીતે તે વેશ્યા જનારથી ભજન માર્ગ તરફ વળી ત્યારથી વેશ્યાના ધંધાને અનુસરતો નખરાંખાજ, ભપકાદાર પહેરવેશ તેણે છોડી દીધો, દેશનબલ રીતભાત પણ દોડી દીધી, અને ફક્ત એક સાદી સ્ત્રી પેઠે જીવેત વસ્ત્ર પહેરી તદ્દત સાદી રીતે તે રહેવા લાગી. આવી રીતે તેનાં ખેડેલાંના અને હાલનાં વર્તનમાં અસ્માન જમીનનો ફરક પડ્યાથી, તેને ત્યાં જનાર આવનારા ઘણાએ લોકોને લાજ લાગી, તે સુધરી ગયાના પણ દાખલા છે. એ દોષની કહેલી અથવા એકાદી વાર્તા છે એમ નથી; આ ખરેખર નજર આગળ અનેહું ઉદાહરણ છે, તેથી તેની યાદ આવી.

આવી રીતે સત્કર્મ કરતાં કરતાં જ્યાં જ્યાં મન જાય ત્યાં ત્યાં તે સત્કર્મનું પરિણામ થઈતે તે ઠેકાણું પવિત્રજ થતાં જાય છે. પરંતુ આવી રીતે સત્કર્મ કરતી વખતે મનનું અહીં તહીં ભટકવું થાય છે તેથી જે પ્રાયદો થાય છે તે કોઈના લક્ષમાં આવતો નથી. સત્કર્મ કરતી વખતે સેંકડો ગાઉ દુર રહેનાર જોયલા અને જોળખાણુના માણસોના રહેઠાણ પર જો તે મન જાય તો ત્યાં પણ તે સત્કર્મનું પરિણામ થશેજ. સત્કર્મ કરતી વખતે મૃત થયેલા પરિવારમાંથી જો આપણું માખાપ, કે વડીલોની યાદ આવે, અથવા તેના સારા માહા સ્વભાવનો જો વિચાર આવે, તો તે મૃત થયેલા ખાપદાદાઓ અને પરિવાર શુદ્ધ થઈ સદ્ગતીએ જશે એમ સમજવું. તેથીજ વ્યવહારમાં, શાસ્ત્રમાં, ચિત્ત શુદ્ધિ માટે સત્કર્મ કરવાનું કહ્યું છે. મન શુદ્ધ રાખવું અથવા મન સ્વચ્છ કરવું એટલે તે મનનો કેટલોક ભાગ શુદ્ધ કરી, ખાકીનો ભાગ એમજ રહેવા દેવાથી મનને પૂર્ણ શુદ્ધતા આવશે નહીં. આપણું મેલું થયેલું શરીર સ્નાન કરી ધોઈ સ્વચ્છ કરવું; એટલે શરીરનો એકજ ભાગ સ્વચ્છ કરવાથી આખું શરીર સાફ થયું એમ ખનતું નથી. આખું શરીરનું શરીર જ્યારે ધોવામાં આવે ત્યારેજ તે સ્વચ્છ થયું એમ કહેવાશે. તે ગંધાતું શરીર સાફ કરતી વખતે આપણા શરીરનો જેટલા ભાગ હોય તેટલા ભાગો સ્વચ્છ કરવા માટે તે પ્રત્યેક તરફ જુદી જુદી રીતે લક્ષ આપવાની

જરૂર પડે છે. ડાબો હાથ સ્વચ્છ થાય એટલે જમણા તરફ લક્ષ; તે સ્વચ્છ થાય ન થાય એટલે પગ તરફ લક્ષ; ડાબો પગ સ્વચ્છ થાય એટલે જમણા પગ તરફ; એમ કરતાં કરતાં ખેલાં સ્વચ્છ કરેલા ભાગો જો પૂરેપૂરી રીતે સ્વચ્છ ન થયા હોય તો તે સ્વચ્છ કરવા તરફ પૂરી લક્ષ આપવું પડે છે. કંઈ પગ પર, તો કંઈ માથા પર તો કંઈ મ્હોં પર, કંઈ ઉપર તો કંઈ નીચેજ. કંઈ કાનમાંજ આંગળી ઘાસવી પડે છે, તો વળી નાકજ સાફ કરવું પડે છે, એમ કરી કરી આખું શરીર ફરી ફરી સ્વચ્છ કરવું પડે છે. આ ઉપરથી શું થયું કે, આપણા શરીરનો જે જે અવયવો સાથે સંબંધ હોય તે તે સર્વ અવયવો સહિત આપણું શરીર કહેવાય છે, તેવીજ રીતે આપણું મન જે છે તે પાસેનું પાસેજ આપણા માથામાંજ છે એમ કોઈ ધારતું હશે અથવાં અથવા હૃદયમાંજ છે અથવા તો તે નાનું છે, તો તેને સ્વચ્છ કરવાને કેટલાંએક સત્કર્મ જોઈએ, એમ જો કોઈ કહેતું હોય, તો હું પણ કહું છું કે હા, બાપુ તેને સ્વચ્છ કરવાને ચોડાંજ સત્કર્મની જરૂર છે. જેમ એક નાનું છોકરું હોય, તેને નવડાવવાને તમારી પેઠે હાંડાનાં હાંડા પાણીની જરૂર થોડી પડવાની છે ! તેને ખવડાવવાનું હોય તો તે નાનું છે તેથી તેનું ખાવાનું પણ થોડુંજ; પણ તેજ છોકરું મોટું થાય એટલે તેને પણ સ્નાન માટે ખુબ પાણી અને ખાવાને પણ ખુબ ભાતભાખરી જોઈએ છે. તેમ તમારું મન જો નાનું હોય તો તેને સ્વચ્છ કરવાને થોડું સત્કર્મ બસ થશે; પણ તમારું મન મૂળમાં નાનું હતું તેને અનેક પ્રકારના વ્યાપ વધારી તમેએ મોટું કરી મૂક્યું છે. ઠીક, મોટું કરીને પણ તેને એકજ અવસ્થામાં મૂક્યું છે એમ કહીએ તો તેમ પણ નથી. તમારા શરીરના જેમ જુદા જુદા અનેક અવયવો છે, તેજ પ્રમાણે તમે તમારા મનને પણ જુદા જુદા પુષ્કળ અવયવો ઉત્પન્ન કરી, અનેક પ્રકારે તેને મોટું બનાવી મૂક્યું છે. આ અવયવો ક'યા એમ પૂછો તો જ્યાં જ્યાં તમારું મન ફોડે તે તે ઠેકાણું તે તેના અવયવોજ. તેથી સંકડો કોસ ઉપર જો તે મન ફોડી જાય

અને ત્યાંના કોઈ મનુષ્ય સાથે અથવા કોઈ વસ્તુ સાથે તેનો સંબંધ હોય, પછી તે સંબંધ સારો યા માઠો ગમે તેવો સંબંધ હોય, તે ઠેકાણું અથવા તો તે વસ્તુ એ તમારા મનનો અવયવ છે એમ સમજવું. એવી રીતે પાસે અથવા દૂર કોઈપણ વ્યક્તિ સાથે અથવા કોઈપણ વસ્તુ સાથે, સારાં સાથે કે ખરાબ સાથે આપણાં મનનો સંબંધ હોય એટલે તે તે ઠેકાણાં સુધી આપણા જ અવયવો છે અને ત્યાં સુધી આપણાં જ મનનાં દ્વારો પ્રસર્યા છે એમ સમજવું. તે આપણા મોટાંપણાંનું પ્રમાણ છે. પછી સ્વાભાવિક રીતેજ તેટલી હદમાં આપણા પોતાના એટલે મનના સારાં માઠાં માટે તેને પ્રસંગોપાત જાણી કરવી પડે છે. કોઈ શત્રુનું મન મેલું હોઈ, તેની સાથે શત્રુપણે આપણો સંબંધ બંધાયો હોય, તો તે શત્રુના મનની હદ પર્યંત આપણું જ તે મન છે. તેથી ત્યાંની દુર્ગંધ નીકળી જાય તે માટે ગમે તે ઉપાય તે લે જ છે. તે શત્રુ દ્વેષબુદ્ધિથી આપણી સાથે જે વ્યવહાર કરે છે, તે તે કરે નહીં તે માટે કયો ઉપાય બરોબર લાગુ થઈ તે ઠેકાણાંનું શત્રુત્વ કમી થશે તેનું અજ્ઞાન હોવાથી એટલે કે તે પછી રીતે ન સમજવાથી, એક ઉપાય સમજી આપણે પણ મૂર્ખપણે તે શત્રુ સાથે દ્વેષબુદ્ધિથી વર્તીએ છીએ. કોઈ કોઈ તેનું શત્રુત્વ કમી થાય તેના ઉપાય તરીકે પોતે શાંત બેસી રહે છે. પરંતુ તે શત્રુત્વ જ્યાં છે, તે સ્થાન ખરાબ છે તેથી આપણા મનનો તેની સાથે કંઈ સંબંધ નથી એમ સમજવું નહીં. ત્યાં સુધી આપણેજ છીએ એમ સમજવું. જેમ આપણું ગુદા-દ્વાર (ગંદું) ગંધાતું હોય છે તેથી તે આપણો અવયવ નથી, અને ત્યાં સુધી આપણું શરીર નથી એમ કોઈ કહે છે કે ? ત્યારે તે ગંધાતાં ગુદા-દ્વારને સ્વચ્છ કરવાની જેમ આપણે કાળજી રાખીએ છીએ, તેવીજ રીતે એકાદું ડાહ્યું મન પોતાનો વ્યાપ એટલે ફેલાવો જેટલે ઠેકાણે છે તે તે ઠેકાણે સ્વચ્છતા આવે તે માટે અનેક પ્રકારની શાસ્ત્રપદ્ધતીવડે તેટલા તેટલા પ્રમાણનાં નાનાં મોટાં સત્કર્મો કરી અથવા સત્કર્મો કરતી વખતે તે પુણ્યની

સાહાય્યથી ત્યાંસુધી આવ જા કરી તે સ્વચ્છ કર્યાં કરે છે. એવો તે ડાહ્યાં વિચારી મનનો સ્વભાવજ છે. આવી રીતે જેટલા પ્રમાણમાં તે વ્યાપી રહ્યું હોય તેટલું સ્વચ્છ થાય એટલે તેને આવ જા કરવાનું કામ રહેતું નથી; એટલે આખરે થાક્યા જેવું બની પહેલાં પેઠે નાનું બની પોતાની મેળે સ્થિર થાય છે.

આપણા આખા શરીરના અવયવ આપણાજ માન્યા છે તેથી તેમાંના કોઈપણ ભાગમાં કોઈપણ પ્રકારનો સ્પર્શ વગેરે થાય તો તે સ્પર્શ કેવો છે, શો છે, સારો છે કે ખોટો, કીડી કરડ્યાનો છે કે સુખદાયક છે વગેરે એ જેમ આપણને સમજાય છે, તેજ પ્રમાણે સત્કર્મ કરતી વખતે તે સત્કર્મ કરનારનું મન જેટલા પ્રમાણમાં જે જે વ્યક્તિ વિષે સારો માઠો વિચાર કર્યાં કરે, તેટલા પ્રમાણમાં ફેલાયલાં તે સત્કર્મ કરનારના મનની શુદ્ધતા થયાં પછી તે તે વ્યક્તિદ્વારા જે જે વિચાર, વા માનસિક ક્રિયા થાય, તે તે આ સત્કર્મ કરનારને સમજાવા લાગે છે; આટલો મોટો મહત્વનો ફાયદો થાય છે; અને તે સત્કર્મ પૂર્ણ થાય એટલે આખરે પણ આ સત્કર્મ કરનારનો અંત થયાં પછી તે આગળ ઉપર જે સદ્ગતિમાં જશે, ત્યાંજ તેનું મન જ્યાં જ્યાં ફેલાતું હતું, તે તે વ્યક્તિઓનાં આયુષ્યો પૂરાં થયાં બાદ તે સત્કર્મ કરનારાનાંજ તે મન થઈ બેઠાં હોવાથી, તે વ્યક્તિઓના જીવો પણ તેનીજ પાછળ સદ્ગતિએ જાય છે.

હવે કોઈનો એવો સવાલ હોય કે પ્રથમ અસત્ બુદ્ધિ થઈ પછી તે ગંધાતું શા માટે બને ? અને તે ગંધવાડના નાશ માટે સત્કર્મજ શા માટે શ્રેષ્ઠ ? તો મૂળા-
મનમાં અસત્ રંભમાં કેવળ શુદ્ધ સત્ છે. તેથી તેનાપર
બુદ્ધિ શા માટે અસત્નો આરોપ આવ્યો અને તે અસ-
ઉત્પન્ન થાય ? ત્માંજ આપણી ઉત્પત્તિ. એટલે કે અસત્
 અવસ્થાના જે ગુણધર્મો હોય છે તે આપણામાં
 અથવા આપણા મનમાં હોવાનાજ. સત્ને આધારે અસત્ની ઉત્પત્તિ છે.

તેથી સત્તા પણ સારા ગુણધર્મો આપણામાં હોયજ. ત્યારે અસત્તા ગુણધર્મ વડે ગંદુ થયેલું મન અસત્થીજ સ્વચ્છ થતું હોય તો અસત્ વડેજ સ્વચ્છ કરીએ તો ચાલે; પરંતુ અસત્ને સ્વચ્છ કરવાને તેનાથી ઉલટી એટલે સદ્વસ્તુ હોયાં શિવાય તે સ્વચ્છજ થતું નથી. પણ અસત્નો નાશ કરનારૂં ખીજું જે અસત્ તેમાં સત્તનું પ્રમાણ વધારે હોય છે તેથી અસત્નો નાશ કરવાને ખીજું અસત્ સત્ને જોરે શક્તિમાન થાય છે. આ સમજવાનું જરા કઠણ છે, તો પણ થોડી સૂક્ષ્મ બુદ્ધિ કરી બારીક નજર કરી સમજશો તો સ્હેલુંજ છે. અસત્નો નાશ કરવાને જ્યારે અસત્જ પ્રવૃત્ત થાય છે ત્યારે પોતે પોતાનો નાશ કરવાને તે પ્રવૃત્ત થાય છે એમ થાય છે. પરંતુ પોતાનાથીજ પોતાનો એટલે અસત્થીજ અસત્નોજ નાશ કરી શકાતો નથી, તેથી ખેલાં અસત્ની ઉત્પત્તિ કેવી રીતે થઈ તે કહેતી વખતે અથવા એવી જ એક ખીજી વખતે અસત્ની ઉત્પત્તિ પછી પ્રરી ખોટા સત્ની પણ ઉત્પત્તિ થાય છે એમ કહ્યું છે. તે ખોટું સત્ એટલે તમે જગત્માં જેને ખરૂં સમજો છો, સુખ સમજો છો તે. તે ખોટા સત્નો નાશ તે અસત્ કરે છે. આ ખોટા સત્ની ઉત્પત્તિ અસત્-માંથીજ થયેલી હોવાથી, તે ખોટા સત્નો નાશ કરતાં કરતાં તેમાં સહેલાં અસત્નોજ તે નાશ કરે છે; એટલે તે ખોટા સત્ના નિમિત્ત વડે પોતેજ પોતાનો નાશ કરી લીધા જેવું થાય છે. જેમ જેમ તે ખોટાં સત્નો નાશ થતો જાય છે, તેમ તેમ તે ખોટા સત્માં અસત્નો પ્રવેશ થયાંજ કરે છે. એટલે ખોટું સત્ જે છે તેનો તો નાશ થાય છેજ; પણ તેની સાથેજ અસત્ પણ પોતાનો નાશ કરી લીધાં જેવું થાય છે. અથવા ખોટા સત્ મારફતે તેનું જોર વધે એટલે અસત્નો નાશ થઈ જશે; એટલે જ ઐહિક સુખનું જો જોર થાય તો અસત્ એટલે ઐહિક દુઃખ કમી થશે. તે ખોટા સત્ની એટલે ઐહિક સુખની ઉત્પત્તિ અસત્ દ્વારાજ થયેલી હોવાથી તેને પણ અસત્જ કહેવું. ત્યારે, તે ખોટા સત્નો એટલે ઐહિક સુખનો ઉપસોગજ ન લઈએ, એટલે કે

ઐહિક સુખ ઉપયોગમાં ન લઈએ તો ખોટા સત્નોજ નાશ થયા જેવું થાય છે અને ખોટું સત્ એ અસત્તના યોગ વડે ઉત્પન્ન થયું હોવાથી તેને અસત્જ કહેવું એમ મેં કહ્યુંજ છે. ત્યારે ખોટાં સત્ એટલે ઐહિક સુખને ઉપયોગમાં ન લેવું એટલે ખોટા સત્નો નાશ, અને ખોટા સત્નો નાશ એટલેજ ખોટી સત્તાનું કારણભૂત જે અસત્ તેનોજ નાશ. આવી રીતે તે અસત્નો નાશ થયાંને લીધે તેની ફરી ઉત્પત્તિ નથી. બેઉ ખાણુથી અસત્જ આપણો નાશ કરી લે છે, એટલે કે અસત્નો અભિમાની જીવાત્મા, અને ખોટા સત્નો અભિમાની જીવાત્મા એ બેઉનું ઐક્ય થઈ, અસત્ અને ખોટું સત્ એ બેઉમાંથી મુક્ત થઈ મૂળનું જે અખંડ અવિનાશી સત્ તેનો અનુભવ આવે તે માટે મૂળમાંનો અખંડ આનંદનો અનુભવ આપવા માટેજ જે અસત્ છે તેમાં જાય છે.

સત્ના યોગ વડે અસત્નો નાશ કરવા માટે એટલેજ ખોટા સત્નો એટલે ઐહિક સુખનો એટલે ઐહિક સુખ ઉત્પન્ન કરનારા અસત્નો નાશ કરવા માટે જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે તેને સત્કર્મ કહે છે. શુદ્ધ સત્ અસત્નો નાશ કરવા માટે પોતાની મેળે પ્રવૃત્ત થતું નથી, કારણ તે ક્રિયા કર્તૃત્વ રહિત છે. તેથી અસત્નો નાશ કરવા માટે સત્કર્મ કર્તા અસત્નીજ મદદથી સત્નો સંગ્રહ કરે છે અને તે અસત્નેજ દ્વારે તે સત્ને ફેર્સ આપે છે, એટલેજ સત્કર્મ શરૂ થઈ તે કરાય છે.

આપણે જે વસ્તુ લેવી હોય તે, તેનાથી ઉલટી વસ્તુ દ્વારા લેવાય છે અને ઉપયોગમાં લઈ શકાય છે. જેમ ખાલી માટણું અને પાણી. પાણી શુદ્ધ સત્ અને માટણું (વાસણ) અસત્ છે એમ ધારો. અસત્ પુષ્કળ પ્રકારનું હોય છે પરંતુ સત્ એક તેવું નથી. જેમ એકાદું મેલું વસ્ત્ર ધોવું હોય તો તે ધોવા માટે વાસણ લેવું પડે છે; એટલે કે તે મેલા વસ્ત્રમાં ગંધાતો મેલ, અને વાસણ બેઉ અસત્જ હોય છે. પરંતુ તે ગંદા રૂપનું

જે અસત્ તે ધોવા માટે ખીન્ન અસત્ની મારપ્રતે એટલે વાસણ દ્વારા પેલું સત્ એટલે પાણી લેવું પડે છે; કારણ પાણી ક્રિયા-કર્તૃત્વ રહિત છે. અથવા સૂર્યનારાયણ વા દીવો એ અનુકુલ અસત્માં જે સત્ના જેવો પ્રકાશ હોય છે તેને લીધે અંધકાર રૂપે જે પ્રતિકુલ અસત્ છે તેનું નિવારણ કરવું એ જે પ્રમાણે તેજ પ્રમાણે આ. આ ઉપરથી શું સાબીત થયું કે એક પ્રકારના અસત્નો નાશ કરવા માટે ખીન્ન અસત્ની મદદ લઈ સત્નો સંગ્રહ કરવો પડે છે. આ જે સંગ્રહ કરવો એનુંજ નામ સત્કર્મ અને તેનેજ લીધે ખોટાં ખોટાં સત્વડે ખોટાં સત્ને ઉત્પન્ન કરનારાં અસત્નો નાશ કરાય છે. આવી રીતે સત્ લઈ જે ક્રિયા કરવામાં આવે છે તેને સત્ક્રિયા અથવા સત્કર્મ કહે છે. આ સત્કર્મનું ફેર્સ જેમ જેમ વધતું જાય છે તેમ તેમ તે અસત્ સત્માં જઈ જઈ તેનો નાશ થઈ જાય છે. પછી જો અસત્જ રહે નહીં તો તેની મારપ્રતે જેની ઉત્પત્તિ તે ખોટું સત્ પણ ક્યાંથી રહે ? એટલા માટે જ સત્કર્મનું મહત્વ છે. તેથી મૂળની સત્તાના યોગવડે અસત્નો નાશ કરવો એવો નિયમ છે. આ પ્રકારમાં સત્ બહુ અને અસત્ થોડું, અને ખેલામાં અસત્ બહુ અને સત્ થોડું; તેથી એક અસતે ખીન્ન અસત્નો નાશ કરવો. સત્કર્મ મૂળના અવિનાશી સત્ને અનુસરી કરેલું હોવાથી તેનો નાશ ન થતાં તે અવિનાશીજ રહે છે. પરંતુ અસત્નો નાશ કરવા માટે એટલે ઐહિક દુઃખના નાશ માટે એટલેજ ખોટા સત્ની ઉત્પત્તિ માટે એટલેજ ઐહિક સુખની કામના કરી કરેલાં સત્કર્મ ખરાંજ, પણ તે વિધિયુક્ત પૂર્ણ થાય નહીં તો ખોટાંનોજ આધાર લઈ ખોટાં માટેજ તે કરેલાં હોવાથી તે પૂર્ણ થયાં નહીં તેથી અસત્નો એટલે ઐહિક દુઃખનો નાશ તો નથીજ થતો, પરંતુ તે ખોટા સત્ની ઉત્પત્તિ થઈ ઐહિક સુખ પણ મળતું નથી, પરંતુ તે વાસનાવડે કર્યાં હોવાથી કરનાર ફક્ત કર્મબદ્ધ બની તેનું પરિણામ તેને દુઃખરૂપે ભોગવવું પડે છે.

અસત્નો નાશ કરવાને સત્નો સંગ્રહ કરવો પડે છે અને તેનેજ સત્કર્મ કહે છે. આ સત્કર્મો કરવા માટે અનુકૂળ

અસત્ની મદદથી શુદ્ધ સત્તનું ગ્રહણ કરવું પડે છે અને તે વડે પ્રતિકુળ અસત્નો નાશ કરવો પડે છે: અને જેમ જેમ તે અસત્નો નાશ થાય છે તેમ તેમ તે અસત્ સદ્રૂપ થતું જાય છે. આવી રીતે આપણે નિશ્ચયવડે રામ રામ વગેરે જે અનુકુળ અસત્ તે દ્વારા સત્કર્મ કરતા બેડા એટલે આપણા મનની અસત્ સ્થિતિમાં જેટલો વ્યાપ (ફેલાવો) હોય તે સર્વ ઠેકાણે જે અસત્પણું એટલે પ્રતિકુળ અસત્ હોય તે બધું જઈ તેની જગ્યાએ સદ્રૂપ અવસ્થા આવે એટલે જે અનુકુળ અસત્ની મદદથી સત્તનું ગ્રહણ કરી સત્કર્મને ફેર્સ આપવામાં આવ્યો હતો તે કાર્ય પૂરું થયું હોવાથી મદદ આપનાર અનુકુળ અસત્ની પણ (હવે) જરૂર રહી નહીં એટલે રામરામ કહેવાનું પણ કામ પૂરું થયું. એટલે રામરામ કહેનારો રામ એ અનુકુલ અસત્ તે દ્વારા શુદ્ધ સત્તનું ગ્રહણ કરી, તે વડે અનેક જગ્યાએ ગંધાતું વ્યાપી રહેલું જે પ્રતિકુલ અસત્ મન તેનો નાશ થયા પછી રામરામ કહેનારો એજ રામરૂપ થયો એટલે એને રામરામ કહેવાનું કારણ રહ્યું નહીં. એટલુંજ નહીં, પણ આ પોતેજ બીજાના મનનું દુર્ગંધરૂપે પ્રતિકુલ અસત્ છે તેનો નાશ કરવાને સાબુ જેવો અથવા સૂર્યનારાયણ જેવો અથવા દીવા જેવો અનુકુલ અસત્ રામરૂપે બન્યો. પછી આ પોતેજ રામરૂપ બનેલો તેની દૃષ્ટિમાં જ્યાં ત્યાં સત્જ સત્ એટલે આવી રીતે રામરૂપ બનેલો આ જીવાત્મા જ્યાં ત્યાં સત્તાનો એટલે અખંડ સુખનોજ અનુભવ લે છે. એટલે, આ ક્યાં છે ? તો ખાસ સત્તાનો અને અખંડ સુખનો પૂર્ણ અનુભવ આપવા માટેજ જે અસત્ નામે મેં કહ્યું છે તેજ તે રામરૂપ, તે અસત્ માં તે છે. જે અસત્ ખાસ સત્તાનો અને અખંડ સુખનો અનુભવ આપે છે તે અસત્ શુદ્ધ સત્થી અથવા અખંડ સુખથી જુદું હોતું નથી. એટલે શુદ્ધ સત્ કહો, કે અખંડ સુખ કહો, કે સચ્ચિદાનંદ કહો, અથવા તેનો અનુભવ આપનારું રામરૂપે રહેલું અસત્ કહો, એ બધું એકજ છે. એવી રીતે બેકે થોડું પણ

સત્કર્મ થાય તોપણ તે ફેકટ જતું નથી; કારણ તે તે અવિનાશી શુદ્ધ સત્તાના યોગથી થયું છે. તેથી તેનાથી થનારા પુણ્ય સંગ્રહનો પણ નાશ થતો નથી. તેને લીધે જે ઉપયોગ અને ફલપ્રાપ્તિ થવાની છે—એટલે દુઃખનો અથવા કષ્ટનો અનુભવ દુઃખરૂપે ન આવતાં તે સાત્વિક રીતે સહન થવું—તે પણ થાય છે; એટલે સત્કર્મ દ્વારા અસત્નો એટલે ઐહિક દુઃખનો નાશ કરવો એ વિશેષ શ્રેષ્ઠ સમજવું. આ પહેલાં અસત્ દ્વારાજ અસત્નો નાશ કરીએ એટલે કામ થઈ જાય છે એમ કહ્યું પરંતુ અસત્થી અસત્નો નાશ કરવા માટે એકવાર ફોર્સ શરૂ થાય તો જેટલા પ્રમાણના અસત્નો નાશ કરવો હોય અથવા થવાનો હોય તે થાય ત્યાં સુધી તે ફોર્સ ચાલુજ રહે એટલે તે કાર્ય પુરું થાય છે; તોજ તેનો ફાયદો થવાનો અનુભવ આવશે અને તે આવે ત્યાં સુધી અનેક લયંકર કષ્ટ અને અનેક સંકટો, દુઃખો સામાં આવી ઉભાં રહેશે, અને તે ફોર્સનું તે કાર્ય અધુરુંજ રહે તો જેટલી તે ક્રિયા થઈ હોય તેટલાંનું કષ્ટદાયક પરિણામ ભોગવવું પડે છે. બોલી ચાલીને નાશવંત એવી અસત્નીજ તે ક્રિયા છે. પછી ફરીથી ગમે ત્યારે અસત્નો નાશ કરવા માટે અસત્ ક્રિયા જો ફરી શરૂ કરશે અને પહેલાંની અસત્ ક્રિયાનો આમાં ફાયદો લઈ શકાશે એમ સમજતા હો તો, તે તો શિલ્લકજ રહેતી નથી. કારણ તે ગમે તેવી પણ અસત્માંથીજ ઉત્પન્ન થયેલી, અને તે ક્રિયા અધુરી થઈ હોવાને લીધે, તેને લીધે ફોગટનું દુઃખ ફક્ત ભોગવવું પડે છે. તેથી અસત્થી અસત્નો નાશ કરવો એ નિકૃષ્ટ છે.

એટલું ભાષણ થયાં પછી મહારાજે “આજે બાપુ સાહેબ આવ્યા નથી કે ?” એમ પૂછ્યું. કોઈએકે “તેમનો પગ દુખે છે તેથી આજે તે આવ્યા નથી” એમ કહ્યું તે પરથી મહારાજે કહ્યું:—

હું બધાંનીજ યોગ્યતા શ્રેષ્ઠ સમજું છું. કોઈ કહે “વેંગ-ણની યોગ્યતા શ્રેષ્ઠ છે,” બીજો કહે, “તેની શેની ? મસાલાની.”

ત્રીજો કહે “મર્યાંની” અને કોઈક કહે છે, “અરે મીડાં વગર ચાલતું નથી તેથી મીડાંની યોગ્યતા શ્રેષ્ઠ છે” પરંતુ ખરું જોઈએ તો ફક્ત વેંગણનો ઉપયોગ નથી, તેજ પ્રમાણે એકલાં મીડાં, મર્યાં કે મસાલાનો પણ ઉપયોગ નથી. તેથી વેંગણ, મસાલો, ઇત્યાદિ પોતપોતાની રીતે શ્રેષ્ઠજ છે. પરંતુ સ્વતંત્ર રીતે રહીને શ્રેષ્ઠતા આવતી નથી, તેથી બાપુસાહેબને હું શ્રેષ્ઠ કહું છું. તો પણ તે એકલાજ કંઈ થોડા શ્રેષ્ઠ છે; તમો બધા મળીનેજ શ્રેષ્ઠત્વ આવે છે.

હઠયોગી પોતે એકલો જાય છે, પરંતુ પરિવારને લઈ જતો નથી તેથી તેને શ્રેષ્ઠત્વ નથી. તેથી ઇશ્વર તેને કહે છે “તું જ નીચે, તારીજ રોટલી પર તેં ઘી ચોપડી લીધું, તો હવે તો તારા પરિવારને લેગો કર અને જ્ઞાન માર્ગથી તે બધા પરિવાર સાથે પાછો આવ.” પછી તેને નીચે આવવું પડે છે. લોકો તેને અવતારી કહે છે. પરમેશ્વર એકલો છે પરંતુ જગરૂપે અનંતરૂપે તે નટી રહ્યા છે તેથી તેને શ્રેષ્ઠત્વનો અનુભવ આવ્યો. એકલાજ રહી સ્વતંત્રતાનો અનુભવ આવતો નથી. પરતંત્રતાનો પુષ્કળ અનુભવ લીધા શિવાય સ્વતંત્રતાનો અનુભવ આવતો નથી. પરમેશ્વર જગરૂપે અનંતરૂપે નટયો તેથી તેને શ્રેષ્ઠત્વ આવ્યું એમ હમણાંજ કહ્યું, તેવીજ રીતે તમો બાપુ સાહેબ વગેરે સર્વ શ્રેષ્ઠજ છે. બધા મળી એક શ્રેષ્ઠ બાબુ ઉત્પન્ન થાય છે.

(અનુષ્ઠાનના સંબંધમાં મહારાજે જે બોધ કર્યો તે ઉપર એક ભકતે મહારાજને પૂછ્યું કે, “અશૌચમાં અનુષ્ઠાનના નિયમો કેવી રીતે પાળવા?” તે ઉપરથી મહારાજે કહ્યું.)

અરે, આટલો બધો વખત હું બોલ્યો તો એ પાછો સવાલ છે જ કે? અરે, અશૌચ એટલે તો વિઘ્નજ ને? અને કોઈપણ

પ્રકારના વિઘ્નની પર્વા કરવાનીજ નહિ એમ અશૌચમાં અનુષ્ઠાન ધર્યું છે. ખરું જો જોઈએ તો અનુષ્ઠાન

કેવી રીતે કરવું. શરૂ કરવું એટલે તે ઠેકાણે એટલે ત્યાં અશૌચ વગેરે કંઈ ગણવામાં આવતુંજ નથી. વાસ્તવિક રીતે જેને આપણે વિઘ્નો કહીએ છીએ તે ખરે

ખરાં વિધનો નથીજ હોતાં. પરંતુ આપણી એટલી તૈયારી નથી હોતી, અશૌચમાં અપવિત્રપણું માન્યું છે, તો તેમાં પવિત્ર કામ કેવી રીતે કરવું એવો તમારો સવાલ છે; પરંતુ વસ્તુસ્થિતિ એવી છે કે આપણે તે વખત પરમેશ્વરને અર્પણ કર્યો છે, તેમાં વ્યવહારી વાત આવી શકતી નથી. જેમ કોઈ કપડાનું દાન કર્યું અને અશૌચને લીધે બાકીનાં બધાં કપડાં અલગાયાં તો તેથી કંઈ તે દાન કરેલું કપડું થોડુંજ અલગઈ જાય છે. એટલા નિશ્ચયથી તે કામ પરમેશ્વરને અર્પણ થયું છે, તો તેમાં વ્યવહારી સંબંધ કેવી રીતે આવે? અને એટલું કરીને પણ જો આવ્યોજ, તો અરે ભલાં માણસો! અરે તે જે અનુષ્ઠાન રૂપે સત્ક્રિયા શરૂ થઈ છે, તે સર્વ પ્રકારની અપવિત્રતા નાશ કરવા માટેજ તો છે. પછી તે સત્ક્રિયામાં એટલે અનુષ્ઠાનમાં અશૌચ આવ્યું એટલે શું? તો આપણાં ગોત્રમાં કોઈ મરી જાય એટલે તે મૃતજીવમાં અને તેના પરિવારમાં અપવિત્રપણું માનવામાં આવે છે. તો આપણી અપવિત્રતાનો નાશ કરવા માટેજ જો તે વખતે સત્ક્રિયાનું અનુષ્ઠાનરૂપે ફાર્સ શરૂ છે, તો તે મૃત જીવોની સર્વ અપવિત્રતા જઈ તેને સદ્ગતિ મળશેને? ત્યારે તે વિદ્ય શેનું રે આવ્યું! અરે તે વિદ્યનો નાશ કરવા માટેજ તો તે ક્રિયા શરૂ છે. તો એવાં વિદ્ય માનવાં એટલે તે મૃત જીવોનું જે ગંધાતું તે તેમનું તેમજ રહેવા દીધા પ્રમાણે બને છે, પણ એટલી જો તમારી તૈયારી ન હોય તો તમો તમને અશૌચમાં અપવિત્ર માનો છો. તેથી સત્ક્રિયા ન કરો તો ન કરતા, પરંતુ ખીન્ત વ્યવહારી કામો તો તે વખત દરમ્યાન ન કરતા. તે કાળ ફક્ત એમજ ખાલી પડી રહેવા દો. તે વખત દરમ્યાન ખીન્ત ગૃહકૃત્યો કરશો તો ફક્ત તેનું કંઈપણ ફળ મળશે નહીં. જે કાળ ઇશ્વર પ્રીત્યર્થ સમર્પણ થયો તે કાળમાં જો કોઈ આપણામાંનો મૃત થાય અને તે મૃત મનુષ્યનું કર્મ કરવાને ખીન્ત કોઈ હોય તો આપણે ઉઠવું નહીં, પરંતુ કોઈ ન હોય અને આપણે તેજ વખતે જો તે ક્રિયા કરવા માંડીએ તો જેની તે ક્રિયા હોય તે સદ્ગતીએ જશે. કોઈ

આસન્ન મરણ રોગી પાસે આપણે બેઠા છીએ, અને તેજ વખત આપણા અનુષ્ઠાનનો હોય તો તે કાળમાં સત્ક્રિયા ન કરતા હોઈએ તો પણ જો તે વખત તે રોગીની સેવા કરવામાં ગાળીએ તો મૃતજીવને પણ સદ્ગતિ મળે છે તો તે રોગીની યાતના કરી થાય એમાં શી શંકા ? યદ્વા કદાચિત્ આપણા શારીરિક વ્યાધિને લીધે તે વખત સત્ક્રિયામાં ગાળી શકાતો ન

માંદગીમાં હોય તો તે વખતનો ખીન્ન કામમાં ઉપયોગ

અનુષ્ઠાન કેવી ન કરતાં વ્યાધિ સહન કરતાં કરતાં ઇશ્વર

રીતે કરવું. સ્મરણ ચાલુ રાખવું એટલે તે દુઃખની સહાય થી તે કાર્ય જલદીથી સાધ્ય થાય છે. પરંતુ

વ્યાધિ દરમ્યાન દુઃખ દૂર કરવા માટે કંઈ મોજની ખાતર શારીરિક સુખમાં તે વખત ગાળશે તો તેનો દોષ તમારે શિર રહેશે. તે નિયમિત જગ્યાનું, વખતનું અને ઇષ્ટ દેવતાનું સ્મરણ કરતાં કરતાં તે દુઃખ ભોગવવું અને તે વખત પછી ખીન્ન ફાવે તે કરવું. મુંઝા એટલોજ કે પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થ આપેલો વખત પોતાના સ્ત્રી છોકરાંના અથવા તો સંસારના કામ માટે ન વાપરવો. તે વખત પર આપણો હક નથી. માટે તે વખત તેમજ પડી રહેવા દેવો અને કદાચિત્ તે વખતે આપણને મૃત્યુ આવ્યું તો આપણું કાર્ય થઈ ગયું એમ સમજવું. ઉપર કહેલી જે અનુષ્ઠાન પદ્ધતિ છે તે જો ઇમાને ઇતિબારે પુષ્કળ વર્ષો સુધી આપણું આયુષ્ય હોય ત્યાં સુધી એક સરખી રીતે ચાલુજ રાખીએ તો તે શક્તિથી મૃત્યુ પણ તેજ કાળ દરમ્યાન આવશે. બ્રાહ્મણને દાન આપેલું ઘર તે બ્રાહ્મણ ત્યાં ચાર આઠ દિવસ રહે નહીં તેથી શું આપણે વાપરવું ? તે જેમ ખાલી રહે છે તેમજ ઇશ્વર પ્રીત્યર્થ આપેલા વખતમાં સત્કર્મને અડચણ આવે તો તે ન કરવું; પરંતુ તે વખતે ખીન્ન કામ ન કરતાં તે વખત તેમજ રહેવા દેવો તે વખતે મુગે મોંએ બેસવું. કંઈપણ કરીને, કોઈપણ દિવસે, કોઈપણ ઉપયોગમાં, તે વખત ન લેવો. ક્યાંઈ ગામ જવું હોય તો જવ, પરંતુ તે ઠેકાણું જો કે તમારી સાથે ન હોય તો

પણ તે વખત અને ઇષ્ટ દેવતા તો તમારી સાથે છે ને ? તેને ઘેર મૂકી આપણે ગામ ગયા એમ થોડુંજ બને છે ? તેથી તે ઈસવેલો વખતે પરગામમાં હો ત્યાં પણ ખીજે કોઈ પણ વ્યવહાર ન કરતાં તમારાં સત્કર્મમાંજ તે વખત ગાળવો. ઠેકાણું ગમે તે આવશે અને જો આપણી બદલાયતી પરિસ્થિતિ પ્રમાણે તે ઈસવેલો વખત તમને ન મળતો હોય તો ચોવીસ કલાકમાં ગમે ત્યારે તે સત્કર્મ કરો તો પણ ઉત્તમજ. પરંતુ આનો નંબર ખીજે છે. ઈસવેલો વખત વગર ખીજે વખતે તે કૃત્ય કરો તો તે અનુષ્ઠાનની રીતે જમા થશે નહીં પણ છતાંએ તે ફેગટ પણ નહીં જાય. તદ્દન નહીં કરવા કરતાં દિવસમાં કોઈપણ વખતે કરો તો તે સાફજ છે. પરંતુ અનુષ્ઠાનની વ્યાખ્યામાં ફક્ત તે આવશે નહીં. દિવસમાં ગમે ત્યારે નામસ્મરણ કર્યાં શિવાય અથવા પંચપદી વગેરે જે કંઈ ઈરાવ્યું હોય તે કર્યાં શિવાય સુવું નહીં એવો નિયમ કર્યો હોય તો તે પણ સારોજ છે, પરંતુ અનુષ્ઠાનની વ્યાખ્યામાં તે આવતો નથી.

શનિવાર તા. ૨૬ જુલાઈ ૧૯૨૪ અપાડ વદ ૧૦ શકે ૧૮૪૬

હું બેવારસી છું-સરકારને સત્પુરૂષનું પિછાન નથી
હોતું-પૂર્ણતા માટે ઉલટી સુલટી બાબુના અનુ-
ભવની જરૂર-અધારાંની પાછળ અને આગળ
શું હશે ?-બ્રાહ્મણ અને બ્રહ્મખીજ-ભગવાન
અને કાળચક્ર-મૂળનાં અધારાંમાં જવાની
યુક્તિ-નિર્વાસનામય થવાની જરૂર-દૃઢ-
વાસના પ્રમાણે શરીરની ઉત્પત્તિ.

(ગાંડાં સાવિત્રી બાઈના પતિને ઉદ્દેશી)

આ પણ એકાદું ઢોર ત્રાસ આપતું હોય અને તેનાથી
લોકોને ત્રાસ થતો હોય તો લોકો તેને સંભાળવાનું કહે છે. અને
એટલું કરીને પણ તે ઢોર જો માલીકના વાડામાં ન રહેતું હોય
તો તેની કંઈ જુદી વ્યવસ્થા કરે છે. એટલે કે તેને ઢોરોને
પૂરવાના ડબ્બામાં રાખવાની વિગેરે વ્યવસ્થા કરે છે; તેવીજ રીતે
તમો આ બાઈના માલીક છે તેથી તેની વ્યવસ્થા તમારેજ કરવી
પડશે; બીજું કોણ કરે ? કોઈ મનુષ્યના તરફથી બહુજ ત્રાસ
થવા માંડે તો તેને ઢોર પૂરવાના ડબ્બા જેવી ગાંડાની ઇસ્પિટાલમાં
મોકલે છે. ડોક્ટરની મારફતે તેને ગાંડો ઠેરવી તેને ગાંડાઓના
હવાખાનામાં નાંખવાની સરકારે યોજના કરી છે. તમો કહેશો
“ બાપુ, તમારા દરબારમાં આવો પ્રકાર થવો ન જોઈએ. તેને
પાગલખાનામાં પણ ન મોકલવી અને તેના તરફથી લોકોને ત્રાસ
પણ ન થવો જોઈએ. ” તો હું મારી જાતને એવો છું એમ કેમ
કહેવડાવું. માફ એવું તે શું સામર્થ્ય છે કે તે સારી થઈ જાય ?

ત્યારે એની શી ચુકિત કરવી ? તે કંઈ મારા જેવી બેવારસી થોડીજ છે ? હું તો બેવારસી છું. માફ કરાવે તેને ફાવે તેમ કરવું. કોઈએ પૂછ કરવી અને કોઈએ ખાસડાં મારવાં, એવી મારી સ્થિતિ છે.

આઠ દસ વર્ષ પહેલાં કોઈ ફ્રેન્ઝદાર કે મામલતદાર આવે તો હું તેને કહેતો કે, “તમે સરકારી અધિકારી છો, ત્યારે તમારી હદમાં કંઈ કમીજસ્તી છે કે કેમ તે જોઈ, જે કાંઈ સરકારી કાયદામાં ન આવતું હોય તેને સરકારી કાયદામાં લાવવાની વ્યવસ્થા કરવી એ તમારી કામગિરી છે કે નથી ?” તે હા કહેતા. તે ઉપરથી હું કહેતો કે એકાદું ખેતર, ધનનો ચરૂ, કોઈ ઘોડો વા એકાદી ગાય, સજીવ હોય કે નિર્જીવ જેની વ્યવસ્થા જોનારો કોઈ ન હોય, જેની પર હુક બળવી તેને ઠીકઠાક રાખનાર કોઈ ન હોય તો તેવાને બેવારસી સમજી તેની વ્યવસ્થા સરકારે જોવી એમ છે કે નહીં ? તો તેવી કામગિરી તમારી પાસે છે ને ? તે કહેતા હા. વળી હું કહેતો કે હું પણ બેવારસી છું, ત્યારે મારી વ્યવસ્થા તમારે શા માટે ન જોવી જોઈએ ? તેમનું કહેવાનું એવું હતું કે સજીવ વા નિર્જીવ વસ્તુ જો કે સરકારની હોય તો પણ જ્યાં સુધી તેની અફરાતફર થતી નથી, જ્યાં સુધી તેનો બીજાને અથવા બીજાનો તેને ઉપદ્રવ થતો ન હોય, ત્યાં સુધી તે માટે સરકાર તરફથી વ્યવસ્થા કરવાનું કંઈપણ કારણ પડતું નથી; પરંતુ એકાદી વસ્તુથી સરકારને ફાયદો ન હોય, તેમજ તેનાથી બીજાને ઉપદ્રવ પણ ન થતો હોય છતાં જો તે ભૂખે મરતી હોય તો એવાં ગાય ઘેરને ખાવા પીવાનું આપી બચાવવાં એક કામગિરી ફ્રેન્ઝદાર મામલતદારની છે, અને તે તે કરે પણ છે. “પરંતુ તમે એવા બે વારસી છો કે ? તમને માખાપ સ્નેહી વગેરે કોઈ નથી કે ?” હું કહેતો “માખાપ હોય કે ન હોય, પણ તેમણે મને છોડ્યો હોય તો પછી હું બે વારસી ખરો કે નહીં ? અને વળી ફાવે તેણે મારી નિંદા સ્તુતિ કરવી, કોઈએ માફ માફું બોલવું અને કોઈએ પૂછ કરવી વગેરે જે

ચીજેથી મને ત્રાસ થાય છે એવી ચીજો લોકો કરે છે. હું તમારા તાલુકામાં છું, તો મને જેનાથી ત્રાસ ન થાય એવી રીતની મારી વ્યવસ્થા કરો. મને સત્પુરૂષ, પરમેશ્વર સમજી લોકો મારે પગે પડે છે તે બધું બંધ કરો; અને મારી ખાવાપીવાની કોઈ વ્યવસ્થા કરતા નથી તે તમો કરો. ” તે કહે, “ તમે જો અપંગ હોત તો અમોએ તમારી ખાવાપીવાની વ્યવસ્થા કરી હોત. ” હું કહેતો “ હું અપંગજ તો છું. હાથ પગ હલ્લાવીને ક્યાંઈ જતો નથી અથવા તો ખીજો કંઈ ઉદ્યોગ કરતો નથી; ઉકરડામાં અથવા ગમે ત્યાં પડી રહું છું. ત્યારે શું હું અપંગ નથી ? કોઈ મને પત્થરા મારે છે અને પછી હું પણ તેમને માડું છું. એમ એકમેકના તરફથી એકમેકને ઉપદ્રવજ નથી કે ? જેમ એકાદું છુટું જનાવર હોય તેને કોઈ બાંધતા નથી, તે ફાવે ત્યાં જાય છે, ખીજના ખેતરમાં જઈ નાશ નુકશાન કરે છે અને લોકો તેને મારે છે, તેવીજ રીતે હું પણ ફાવે તે ઘરમાં પેસું છું. દેવ પ્રીત્યર્થે છોડી મૂકેલાં જનાવરો ગાયો, બળદો વગેરેની વ્યવસ્થા સરકાર તરફથી થવી કે ન થવી જોઈએ, અથવા તો કોઈ મોટી છોકરી વગેરે માણસોને પણ દેવને નામે છોડી મૂકે છે. ત્યારે એવી રીતની બેવારસી વસ્તુઓ સરકારે તાબામાં લઈ, જો તે સજીવ હોય તો તેને ખાવા પીવાનું નાંખી તેમની વ્યવસ્થા રાખવી. તેમાં જો બળદ વગેરે જનાવરો હોય તો કોઈની ગાડીએ, કે હુળે જોડવા માટે આપી તે જનાવરોના ખાવા પીવા પુરતું થોડું ઘણું લઈ તેનો ઉપયોગ લોકો માટે કરવો, પોતાને માટે કરવો નહીં આવી વ્યવસ્થા સરકારે કરવી કે નહીં ? શાસ્ત્ર પણ એમજ કહે છે કે બેવારસી વસ્તુનો ઉપયોગ સરકારે જગત્ માટે કરવો. બેવારસી અને ગાંડાઓ લોકોને ત્રાસ આપશેજ. ત્યારે ફ્રેજદાર સાહેબ, મામલતદાર સાહેબ, હું પણ એવોજ બેવારસી છું. મારા તરફથી કોઈને ઉપદ્રવ થાય અથવા કોઈ મને ત્રાસ આપે, હાખલા તરીકે પગે પડવા માંડે એ એક ત્રાસજ છે, તો પછી મારે તેને પત્થર મારવો કે ન મારવો ? આ માટે મારી વ્યવસ્થા

રાખો નહીં તો હું ઉપરના અધિકારીને અરજી કરીશ. સરકાર પ્રબળપાલક છે. પ્રબળમાંથી કોઈ પાગલ અથવા બેવારસી બને તો સરકાર તેની વ્યવસ્થા રાખે છે. તમો કહેશો. “શું તમે પાગલ છો?” તો તમો મને પાગલ ન કહો, પણ મારાં બધાં લક્ષણો તેજ તો છે. આ લક્ષણો મેં મારામાં જબરદસ્તીથી આણ્યાં નથી. હું કોઈ કોઈ વાર તત્ત્વજ્ઞાનની વાતો કહું છું પરંતુ એમ હોવા છતાં એ શું કોઈ પાગલ નથીજ હોતો કે શું? પાગલને ખાવા પીવાની પર્વા નથી હોતી, વસ્ત્રની પર્વા નથી હોતી, તેવુંજ અહીં પણ છે. હું તત્ત્વજ્ઞાનની વાતો કહું છું તેથી શું થયું? કોઈ બ્રાહ્મણ ગાંડો થઈ જાય તો તે પાગલખાનાંમાં પણ વેદ પઠન કરે છે, અથવા શાસ્ત્રી હોય તે શાસ્ત્રની વાતો કહે છે; તેથી શું તે પાગલ નથી એમ કહે છે કે? પાગલપણું હોય છે જ. તેને પણ ખાવા પીવાની પર્વા નથી હોતી. ગમે તે ખાય છે, ગમે ત્યાં બેસે છે, અંગ ઉપર વસ્ત્ર હોય તો હોય અને નહીં તો ન એ હોય. એવી એની સ્થિતિ હોય છે. તેથી તેને પાગલ ઠેરવી તેની વ્યવસ્થા તમારે કરવીજ પડે છે કે નહીં? મને પાગલ ન કહો, પરંતુ હું બે વારસી છું, સઘળાનાં તરફથી મને ત્રાસ થાય છે તેથી મારી કંઈ પણ વ્યવસ્થા કરો. જોઈએ તો હું લેખી અર્જ આપું.”

આવાં ઉદાહરણો બન્યાં છે. સત્પુરૂષ-અવસ્થામાં પાગલપણાનાં લક્ષણો આવ્યાં હોય છે, સરકારને સત્પુરૂષની શી ખબર?

સત્પુરૂષમાં શી અઘટિત શક્તિ છે તેને સરકારને સત્પુરૂષની ઓળખવાને શો પ્રકાર હોય છે, તેની પીછાન હોતી નથી. મનુષ્ય અવસ્થાજ છે કે ખીજી જ કંઈ

અવસ્થા છે, તેની કલ્પના સરકારને નથી હોતી. સરકાર નામની જે અવસ્થા છે તેનાં લક્ષણો એટલે હું રાજા છું. ખીજાનાં રાજ્યો સર કરી તે પોતાના રાજ્યમાં મેળવી દઈ હુવે અમારા શિવાય ખીજે કોઈ સરકાર નથી, હુમે પક્કા રાજા થયા વગેરે વગેરે એવું ભાન થઈ જો સરકારે તે લક્ષણો

પોતાનામાં ગ્રહણ કર્યાં હોય તો તેને સત્પુરૂષની ઓળખાણ નહીં પડે. સાર્વભૌમત્વ મેળવવાની શક્તિ આપણી નથી, કોઈપણ અંદરથી ગુપ્ત રીતે, તે શક્તિ તે ફેર્સ આપે છે, અને તેને લીધે આપણને સ્પુરણ અથવા શક્તિ આવી અથવા બુધ્ધિ વિશાલ થઈ તેને લીધે અમને સાર્વભૌમત્વ મેળવવાની શક્તિ આવે છે, અમે અમારી મેળે સાર્વભૌમત્વ મેળવતા નથી, પ્રબળતા પાલન કરતા નથી, લોકો અમને રાજા કહે, પણ ખરી વસ્તુસ્થિતિ પ્રમાણે અમે રાજા નથી તે તેઓ જાણતા નથી. લોકો રાજા કહે, મુલકો સર કરવા, ધન મેળવવું, ઐશ્વર્ય ભોગવવું ઇત્યાદિ એવી બાહ્ય રીતે આવેલી બાબતો પોતાની પર લઈ તે અમેજ કર્યું, અમેજ મૂલક સર કર્યો, પૃથ્વી પરનું બધું ધન ભેગું કરવાનું સામર્થ્ય અમારામાંજ છે, અમારા જેવા રાજાઓ આજ પર્યંત થયા નથી, ઇત્યાદિ ઇત્યાદિ તેમના વિચારો ! પરંતુ આ સાર્વભૌમત્વ શી યુક્તિથી પોતાને મળ્યું છે તેની તેમને ખબર હોતી નથી.

કર્તુમકર્તુમન્યથા કર્તુમ્ ।

એવા સમર્થ અમેજ છીએ એવું સરકારપણાનું જો તેમને ભાન હોય તો તેમને સત્પુરૂષની ઓળખાણ થશે નહીં. આવી રીતનું સરકારપણું, રાજાપણું, એકપક્ષી છે. એક બાબત ફક્ત મજબુત બની, પરંતુ એથી ઉલટી જે બીજી બાબત તૈયાર છે, તેનો અંગીકાર જ્યાં સુધી કરવામાં આવતો નથી ત્યાં સુધી તે રાજાપણું, સરકારપણું અધુરું, કાચું, એકપક્ષી છે. જેઉ બાબત પૂર્ણ થયાં શિવાય તે જેઉ બાબત તરફથી થવાનું જે કાર્ય તેનો અનુભવ આવતો નથી. પ્રાતઃકાળથી અસ્તમાન સુધી દિવસ અને તેથી ઉલટું અસ્તમાનથી પ્રાતઃકાળ સુધી રાત્રિ. આ જેઉ બાબતો જ્યારે ભોગવાય છે ત્યારે તેનું પરિણામ એટલે બુધવાર ગુરુવાર અથવા અમુક તારીખ અમુક તિથી વગેરે તેટલી કાલ મર્યાદાને જે નામ આપવામાં આવ્યું હોય તેનું પૂર્ણત્વ થાય. સહવારથી સાંજ સુધીમાં એક તારીખ પૂરી થતી નથી, પણ આખો દિવસ

અને આખી રાત્રિનો પૂર્ણકાળ જેમાં હોય તેને પૂરી તારીખ કહે છે. હાલ અંગ્રેજ સરકારના અમલમાં એક રાત્રિના બાર વાગ્યાથી બીજી રાત્રિના બાર વાગ્યા સુધીમાં તેમની તારીખ પૂરી થાય છે. પરંતુ તેમાં કંઈક તત્વ છે. ગમે તે તત્વ હો તેમાં દિવસ અને રાત્રિ બેઉ હોય છે. આખી તારીખનો જે કાળ ઠેરવ્યો હોય તેમાં તે આવી જાય છે. પછી રાત્રિનો અર્ધો ભાગ આગળની તારીખમાં છો ને જાય ! તેવીજ રીતે સરકારે કર્તુમકર્તુમન્યથા કર્તુમ હું જ છું એવી એક બાબત પાતાની પર લીધી. પરંતુ તેથી ઉલટી જે બીજી બાબત છે તેનો સ્વીકાર જ્યાં સુધી તેમણે કર્યો નથી ત્યાં સુધી પૂર્ણતા નથી.

ધારો કે, એક જણે ફક્ત દિવસનોજ અનુભવ લીધો, રાત્રિ જોઈજ નથી; તે દિવસનો અનુભવ લઈ કહે છે કે અજવાળું દેખાય છે, ઝાડો દેખાય છે વગેરે. એમ પૂર્ણતા માટે ઉલટા હોય તો તે દિવસ અને તેજ શ્રેષ્ઠ. આ સુલટા અનુભવની ઉપર બીજો કોઈ જો તેને કહે કે તું જરૂર.

દિવસને શ્રેષ્ઠ કહે છે, પણ તને ફક્ત દિવસનોજ અનુભવ છે, રાત્રિનો અનુભવ તને નથી. ત્યારે તે કહેશે કે એક દિવસજ ફક્ત છે, રાત્રિ બાત્રિ વગેરે બીજું કંઈ નથી “**चक्षुर्वै सत्यम्**” આંખે દેખાય તેજ ખરૂં. બીજી બાબત અમને દેખાતીજ જો નથી તો ખરી શું કામ માનવી ? આ ઉપરથી તે બીજો કહે છે તને જેમ દિવસ દેખાય છે તેમજ રાત્રિ પણ દેખાય છે.

પહેલો—તે શું આંખ વડે દેખાય છે ? એ તો ખોટી વાત છે. તમો કાલે તેવાં ગપ્પાં મારો છો, તે અમો ખરાં સમજીએ કે ? રાત્રિ કેવી હોય છે તે કહો, જોઈએ.

બીજો—રાત્રે અંધારું હોય છે, કંઈ દેખાતું નથી.

પહેલો—કંઈ દેખાતું નથી, તો તે ખરૂં નથી.

ખીજો—અરે, કંઈ દેખાતું નથી, એ દેખાય છે.

પહેલો—અરે રે, ત્યારે તો તમે પાગલ દેખાવ છો, તમારી સાથે બોલવાથી કંઈ ફાયદો નથી.

પરંતુ આ ખીજ ગૃહસ્થે તેને પુષ્કળ રીતે સમજાવ્યો કે રાત્રે કોઈવાર ચંદ્રમા હોય છે, કોઈવાર નથી હોતો, ઘરખાર બધાં હોય છે, પણ દેખાતાં નથી. રાત્રીનો અનુભવ ન લો તો દિવસના અનુભવની પૂર્ણતા થવી શક્ય નથી. ખેડ બાબુનો અનુભવ લેશો ત્યારેજ દિવસનો અનુભવ લીધાની પૂર્ણતા થશે, રાત્રિનો અનુભવ જોયતો હોય તો તું જે દિવસનો અનુભવ લે છે તેનાથી ઉલટું ઉલટું બધું જુઓ. પ્રકાશ ન હોય તો કેમ હશે, સૂર્યનો પ્રકાશ છે તેથી દિવસ કહે છે. તે જો ન હોય તો કેમ હશે તેની કલ્પના કર. સૂર્ય હોય ત્યારે જે વ્યવહાર અનુભવમાં આવે છે તે જો સૂર્ય ન હોય તો તે ગુણધર્મ, તે લક્ષણો નાશ પામશે કે નહીં? એમ કરી જુઓ; સૂર્ય ન હોય તો કેમ હોય તેનો અનુભવ લો.

પહેલો:—તે કેવી રીતે લેવો ?

ખીજો:—આપોઆપ રાત્રિ આવે છે તેનો અનુભવ લેવાને બદલે તું જે દિવસનો અનુભવ લે છે તેથી ઉલટું કેવું હશે તે તુંજ ઠરાવ. તે તું ઠરાવશે કે તેની સાથેજ રાત્રિ પણ તેજ ઠરાવી છે. તું જે ઠરાવશે તેજ તને દેખાશે. ખીજું શું દેખાશે ? આવી રીતે તારી અકકલ ચાલતી નથી તેથીજ તું એક બાબુનો અભિમાની બની બેઠો છે. જે વસ્તુનો આપણને અનુભવ આવે છે, તેજ વસ્તુ ઉપરથી તેની ઉલટી સ્થિતિનો અનુભવ લેવાની અકકલ જેને છે તેજ પૂર્ણ થયો એમ સમજવું. પ્રત્યક્ષ જોવા કરતાં તુંજ તારી જાતે તે ઠરાવ અને તે પ્રમાણે જોતાં જોતાં પછી તને પ્રત્યક્ષ રાત્રિનો અનુભવ પણ આવશે.

આવો માર્ગ દેખાડ્યો તેથી તેના મનમાં આ વાત પકડી

ઠસી ગઈ કે આપણે હાલ જે અનુભવ લઈએ છીએ તેનાથી ઉલટા ગુણધર્મનું કંઈપણ હોવું જોઈએ, એવી એની ખાત્રી થઈ અને તેનો નિકાલ આવ્યો.

હવે આની ઉલટી ખાનુનો વિચાર કરીએ. સૂર્યનારાયણ છે છતાં તેની જેને કલ્પના નથી એવો પ્રકત રાત્રિનો અનુભવ લેનારો છે એમ ધારો. એટલે કે તેનો

અંધારાંની અનુભવ પણ એક દેશીજ હોવાનો. તે આગળ અને પાછળ કહે છે કે મારા જેવો ખીજો કોઈજ નથી.

શું હશે ? જે કાંઈ બધું છે તે હુંજ છું. પણ તેને પણ દિવસનો અનુભવ દેખાડનારો કોઈ ગુરૂ મળે તો તે તેને કહે છે ‘અરે અહીં તો બધું અંધારુંજ છે. તને અહીં શું દેખાય છે ?’

પહેલો:—દેખાવાનું અહીં છેજ શું ? જગત્માં જે કંઈ હોય ન હોય તે બધુંજ અંધારુંજ તો છે, ખીજું કંઈજ નથી.

ખીજો:—તે શિવાય ખીજું કંઈ છેજ તો, નથી શેનું ? પરંતુ જે રીતનો અનુભવ તું લે છે, તે અનુભવમાં તું પૂર્ણ છે. હંમેશા અંધારામાં રહી, તેનીજ ઉપર તારો ભાવ (પ્રેમ) ઉત્પન્ન થયાથી તું તેવોજ બની ગયો છે. તેથી આ શિવાય ખીજું કંઈ છે એની તને કલ્પના પણ નથી. જેનો તું અનુભવ લે છે, તે અંધારાંથી ઉલટી રીતે જઈને જોઈશ તો તને જુદોજ દેખાવ દેખાશે, અને સુલટી રીતે જોઈશ તો પણ જુદોજ દેખાવ દેખાશે.

પહેલો:—અરે આ શું કહો છો ! ફક્ત અંધારુંજ તો છે; તેથી ઉલટું સુલટું અથવા તેની આગળ પાછળ શું હોય ? તમોએ આ અંધારાંની ઉલટી સુલટી રીતે જઈ જોયું છે કે ?

ખીજો:—હા, હા. તું પણ મારી પેઠેજ ઉલટું સુલટું શું છે તે સમજી લે. તું અંધારાંમાં કંઈજ દેખાતું નથી એમ કહે છે અને અંધારું દેખાય છે એમ પણ કહે છે. અંધારામાં પણ જો

એમ દેખાય છે તો તેનાથી ઉલટી સ્થિતિનું અને સુલટી સ્થિતિનું કંઈ પણ હોવું જોઈએ કે નહીં? આ જે અંધારું છે તેજ તેની આગળનો અને પાછળનો દેખાવ દેખાડશે. આ અંધારાંની પાછળ અને આગળ બે જુદા જુદા દેખાવો છે અને તે બેઉ દેખાવો આ અંધારુંજ દેખાડશે. આ બેમાંથી આ અંધારાંની આગળનો દેખાવ જો જોશો તો તેની પાછળનો દેખાવ દેખાશે નહીં. તે જોવા માટે ફરી આજ અંધારાંમાં તારે આવવું પડશે. પરંતુ તે પાછળની બાજુએ જઈશ તો ત્યાંનો દેખાવ દેખાશેજ અને તેના આધાર વડે અંધારાંની આગળનો દેખાવ પણ દેખાશે. પણ હાલનું અંધારું દેખાશે નહીં. આ માટે પ્રથમ આગળનો દેખાવ જોવા કરતાં પાછળનો એટલે ઉલટો જે દેખાવ છે તેજ પ્રથમ જો.

આવી રીતે કહેતાં કહેતાં છેવટે તેણે એકજ યુક્તિ કહી કે તું જે અંધારાંનું અભિમાન લઈ બેઠો છે, તે અંધારું નથીજ એમ સમજ; અને એ ન હોય તો શુ હશે તેની કલ્પના કર એટલે અંધારાંની પાછળનો દેખાવ દેખાશે.

પહેલો:—મારા લક્ષમાં આ કાંઈ આવતું નથી. હવે તમેજ મને આગળના અને પાછળના બેઉ દેખાવો દેખાડો.

ખીજો:—ઠીક. ત્યારે તને પ્રથમ આગળનો દેખાવ દેખાડું છું પણ તેમાં લુપ્થ થઈ ન રહેતો. તરતજ પાછો ફરજે.

પહેલો:—હું તમારી પર વિશ્વાસ રાખું છું. અમને લુપ્થ થઈ ભટકવા ન દેતા. સરજ રસ્તો દેખાડો.

આ દેખાવ દેખાડનાર સદ્ગુરુજ હતા; તેમણે તેને અંધારાંની આગળની બાજુ દેખાડી. એટલે સૂર્યનારાયણનો અને જગત્નો માયિક ખોટો ઉપર ઉપરના સુખનો અનુભવ આપનારો દેખાવ દેખાવા લાગ્યો. જોતાંજ તેને ત્યાંથી નીકળવુંજ નહીં એમ થયું. તેથી તે પોતાના અધિકારને અને તેની પાછળના દેખાવને વીસરી ગયો અને ત્યાંજ લુપ્થ થયો. જેમ અંગ્રેજ સરકાર સમુદ્રની પેલી

બાબુએ હતા, ત્યારે મેં જે અંધારાંનું વર્ણન કર્યું, તે અંધારાંમાં તેઓ હતા; પરંતુ જ્યારે તે સમુદ્ર ઓળંગી અહીં આવ્યા ત્યારે સૂર્યનારાયણના પ્રકાશ જેવો જગતનો દેખાવ તેને દેખાવા લાગ્યો. આ મુંબાઈ, આ ઘઉં, આ ચોખા, જે જન્મમાં જોયેલું નહીં તે દેખાવા લાગ્યું; તેવીજ રીતે સોનું, ચાંદી ઇત્યાદિ દેખાયું અને તેમાંજ તેઓ લુપ્ત થઈ ગયા. હિંદુસ્થાન જોતાંજ લુપ્ત બની તેમાંજ મુગ્ધ થઈ ગયાથી જાણે સૂર્યોદય પેઠે પોતાના અધિકારને વીસરી ગયા. તો પછી તે અધિકારની ખેલાણી જે છે તે તેમને ક્યાંથી દેખાય? આથી અદૃષ્ટ રીતે રહેતો તેમનો ગુરૂ તેમને કહે છે “ અરે પાછા હોતો. ” સરકાર કહે છે “ ના, ના, જે છે તે સાફ છે. પ્રત્યક્ષ દેખાવો દેખાય છે તે છોડી પૂરી અંધારામાં શા માટે લઈ જાય છે, અનેક પ્રકારો, ઘઉં, પાંઉ, બિસ્કુટ, દારૂ ઇત્યાદિ મળે છે માટે હવે અમને પેલા બરફમાં ન લઈ જતા. ”

આમ હું કહું છું તેથી તેમને ખરાબ તો લાગશે નહીં ને ? કેટ, પાટલુન, ટાંગા, ઘોડા, મોટર ઇત્યાદિ તે સમુદ્રને પેલે પાર હતાં કે ? હું જો કે એમ બોલું છું તો પણ તે અંગ્રેજ સરકારની બાબુ મારે દેખાડવાની છે. આ ઉપરથી તેઓ જો ગભરાય તો હું તેમને કહીશ કે, દુનિયાં ઉલટી થઈ જાય તો પણ હું તમારીજ બાબુ સિખ્ષ કરી આપીશ એટલું સામર્થ્ય મને ઈશ્વરે આપ્યું છે. અસ્તુ. મહારે શું, પ્રજા અને રાજા બેઉ સરખા જ; મૂળમાંથી ઝાડ અને ઝાડમાંથી મૂળ. પરંતુ જેમ વૃક્ષને વૃક્ષ પણું મૂળ વગર નથી, તેમજ વૃક્ષ વગર મૂળને પણ કોણ મૂળ (મૂળીઉં) કહે છે ? મૂળ વગર વૃક્ષ રહેશેજ નહીં. મૂળ હોય તો વૃક્ષ અદૃષ્ટ રીતે સજીવજ છે. પરંતુ બી પણ નહીં, મૂળ પણ નહીં અને ઉપર ફળ પણ નહીં તો તેવા વૃક્ષનો કોણ ભાવ પૂછે ? એટલે મૂળથી છુટું થયેલું ઝાડ જેમ નિરૂપયોગી હોઈ બી અને મૂળીઉં જ મૂખ્ય છે, તેમજ અંગ્રેજ મૂળમાં અથવા બીમાં રહે છે અને સ્વરાજ્યના અભિમાની જે છે તે ઝાડની ઉપર પાંદડાં જેમ હાલે છે તેમ હાલ્યાં હોય એમ દેખાશે. હિંદુસ્તાનની પ્રજા અંગ્રેજ

સરકારના ખીમાંથી થયેલું વૃક્ષ છે. તિલક, ગાંધી જેવા જે છે તે તે વૃક્ષની ડાળીઓ હાલે તે પ્રમાણે હાલે છે અને ખીજા તો ફક્ત પાંદડાં પેઠે જ હાલે છે. ખૂબજ જોશમાં હાલે તો ડાળી તૂટી પડશે; મૂળને શું થશે ? આ ફક્ત બોલુંજ છું; એની સાખીતી કરવા માટે તમારે પૂર્વ પીઠિકા સાંભળવી પડશે અને તે સાંભળશો તો તેમને શરણ તમારે જવુંજ પડશે. હું તો તેમને પરમેશ્વર સમજું છું.

પૃથ્વી ઉપર ભૂદેવ એટલે બ્રાહ્મણ અથવા રાજા એમ હું સમજું છું. બ્રાહ્મણ શબ્દની વ્યાખ્યા ખેલાં મેં આપીજ છે. તે પ્રમાણે હોય તો બ્રાહ્મણ; તેમ ન હોય તો બ્રહ્મ ખીજમાંથી ઉત્પન્ન થયો તેથી તેને બ્રાહ્મણ કહો પણ તે નામનોજ બ્રાહ્મણ. ખરા

**બ્રાહ્મણ અને
બ્રહ્મખીજ.**

બ્રાહ્મણનો કાયદો તેવા બ્રાહ્મણથી નહીં મળે; પરંતુ તે બ્રહ્મખીજ નથી એમ નહીં કહેવાય. ખીજરૂપે તે બ્રાહ્મણ છે, પણ વર્તનથી નથી. બ્રાહ્મણની વ્યાખ્યા પ્રમાણે ગુણધર્મ તેમનામાં હોય તો તે ભૂદેવ, નહીં તો નહીં. બ્રાહ્મણત્વ ખીરૂપે તેમનામાં હોય તો તે ખી ગમે ત્યારે નષ્ટ થશેને ? કેરીનો ગોટલો વાવીએ તો તે ખીરૂપે આશ્રવૃક્ષ છે; પરંતુ વિષવાળાં ગુણધર્મો દેખાડનારાં ઝાડો જો આજુ બાજુએ હોય તો તે ખીનાં આશ્રવૃક્ષ દેખાડનારા ગુણધર્મો નાશ પામી જશે. તેમજ બ્રાહ્મણનું ખી નષ્ટ થઈ શૂદ્ર જેવો, યવન જેવો તે બનશે. ભૂદેવનું દેવપણું કૃતિ ઉપર છે.

(સ્વામીને ઉદ્દેશી)

जन्मना जायते शूद्रः संस्कारात् द्विजोच्यते ।

એવું એક તમારુંજ વાક્ય યાદ આવ્યું. ભૂદેવપણું ખેલાંનું નથી અને પછીનું પણ નથી. તે કૃતિનું છે. બ્રાહ્મણપણાના સંસ્કાર કરી તેની પાસે કરણી કરાવી બ્રાહ્મણના ગુણધર્મ એટલે ભૂદેવપણું,

બ્રાહ્મણપણું એ અવસ્થાઓ લાવવી પડે છે. ત્યારે એ મૂળની તો નથી ને ? તેથી જ્યાં સુધી ભૂદેવ ગુણધર્મ તેનામાં છે ત્યાં સુધી તેને ભૂદેવ, બ્રાહ્મણ કહે; પરંતુ મૂળની કરણી ન કરતાં જો ઉલટી કરણી કરવામાં આવે તો તે બ્રાહ્મણપણું નાશ પામી જશે ને ? પછી બીજા પણ ક્યાંથી રહેશે ? બાપદાદાઓ કરણી કરતા હતા તેથી તેમને ભૂદેવપણું આવ્યું; તેવીજ કૃતિ તેમના વંશજો ન કરે તો પરંપરાએ તે બીજાનું થઈ જશે અને જન્મના જાયતે શૂદ્રઃ એવું શૂદ્રપણું એવુંને એવુંજ રહેશે. તમો પૂછશો કે, “ ત્યારે બ્રાહ્મણ કુળમાં જન્મ લઈ બ્રાહ્મણત્વના કોઈ પણ સંસ્કાર ન થયા તો તેને બ્રાહ્મણ કહેવો નહીં કે ? તે મોટો થયા પછી સરકાર દરબારમાં પોતાની જાત બ્રાહ્મણજ કહેશે કે નહીં ? જો કે તેને ઉપરના અથવા ખરા સંસ્કારો થયા નથી તોપણ બ્રાહ્મણ શિવાય બીજું કંઈ તેને (કોઈ પણ) કહેશે નહીં. ” પણ તે બ્રાહ્મણ એક સાઈડનો. બીજી સાઈડની એટલે સંસ્કારોની પૂર્ણતા થયાં શિવાય તેને પૂર્ણતા નથી; અને તે સંસ્કાર પ્રમાણે પૂર્ણપણે વર્તન થાય, એટલે જો સાઈડો પૂરી થઈ તે પૂર્ણ ભૂદેવ થશે. પછી તેને બ્રાહ્મણ કહેવાને બ્રહ્મદેવના બાપની પણ બીક નથી. એ પ્રમાણેજ શૂદ્રે પણ જો સંસ્કાર કરાવી લીધા હોય તો તે પણ બ્રાહ્મણ બનશે અને સ્નાન સંધ્યા, સોળું ઓળું, નૈવેદ્ય, વૈશ્વદેવ વગેરે બધા વ્યવહારો બ્રાહ્મણ કરતાં પણ વધારે કરશે. એવું આજકાલ સત્ય સમાજમાં ચાલુ પણ છે. જુઓ કેવી અદલા-અદલી થઈ રહી છે ! બધુંજ ઉલટું છે. પૂર્ણ પરબ્રહ્મથી માંડી બધુંજ ઉલટું સુલટું થઈ રહ્યું છે. તેનો પૂર્ણ દેખાવ કહેવાને શી બીક છે ? માફજ ઉધું ચતું થયેલું પ્રત્યક્ષ દેખાય છે તો તે કહેવામાં શી બીક છે ?

જે વખતે પ્રથમ માફ ઉધું ચતું થયું અને મને જે

દેખાવ દેખાવા લાગ્યો તે વખતે મેં કહ્યું કાળચક્ર બદલાયું.
 કાળચક્ર એકજ; પણ તેમાં નાનામાં નાના
લગવાનું અને અને મોટામાં મોટાં એવાં અનંત ચક્રો
કાળચક્ર. છે, અને પ્રત્યેક ચક્રને એક ઉલટી તો
 ખીજી સુલટી એવી ગતિ છે. પરંતુ
 મૂળમાંનું કાળચક્ર એકજ ગતિથી ચાલુ છે. એમ હોઈને પણ
 કાળચક્ર બદલાયું એવી ભાષા વાપરવાનો મને પ્રસંગ આવ્યો. એનું
 કારણ માફ જન્મોજન્મનું ચાલતું આવેલું જે ચક્ર તે એકદમ બદ-
 લાઈ મૂળના ચક્ર પ્રમાણે થયું. શાસ્ત્રમાં, પુરાણમાં લગવાને ચક્ર ધારણ
 કર્યું એમ કહે છે. તે કાળચક્ર તેણે આંગળી પર ધારણ કર્યું છે.
 તે આંગળી જાણે ચક્ર ફેરવવાનો એક ધરી (એકસલ) જ છે. તે
 ધરી ફરતી નથી. તે સ્થિર રહે તોજ ઉપરનું ચક્ર ફરતું રહે. નીચેની
 આંગળી ધરી જેવી છે અને ઉપરનું સર્વ જગ કાળચક્રમાં છે
 ખહાર નથી. કાળ અવસ્થા જગત્ને છે અને કાળચક્ર ધારણ
 કરનાર આંગળીને જેનો આધાર તે લગવાન પ્રકૃતિ રૂપ છે. લગ
 એટલે સ્ત્રીરૂપ. લગ એટલે આંખ નાક ઇત્યાદિ છિદ્રો લગવાનને
 સહસ્ર લગ પણ કહે છે.

સ્ત્રીરૂપે જે છિદ્ર છે તેનું નામ લગ. આંખનો અને તેનો
 આકાર એકજ છે. પ્રત્યેક છિદ્ર કેમ ઉત્પન્ન થયું તેનું સામર્થ્ય
 શું, તેમાં શી અઘટિત ઘટના છે, એ ઘણું ગુપ્ત છે. તે સાર્વજનિક
 વિષય નથી. પ્રકૃતિરૂપે સ્ત્રીરૂપે લગવાન ત્યાં છે અને તે શેષપર
 બેઠા છે. શેષ એટલે

સ્થિરચર વ્યાપુની અવવા તો પરમાત્મા દશાંગુલે ઊરલા ॥

(સ્થિરચર વ્યાપુની સઘળો તે પરમાત્મા દશાંગુલે ઉર્યો ॥)

એવા જે શેષ રહેલા તે પર લગવાન પડી રહ્યા છે. એવો તે
 એકજ દેખાવ છે એમ નથી, તો મૂળમાં એવા સેંકડો દેખાવો
 છે. સારાંશ, તે કાળચક્ર ફરતું હોય છે, અને તેમાં અનંત ચક્રો
 સાથે સાથે ઉલટાં સુલટાં ફેરે છે, અને તેને ફોર્સ વિષ્ણુના

તરફથી મળે છે. ભગવાન્ વિષ્ણુ સ્ત્રી અને પુરૂષ પ્રકૃતિના છે; અને તે ઉભય પ્રકૃતિનું એકય દેખાડવા માટે તેમને ચાર હાથ છે.

કોઈ શૂદ્ર જો સર્વ પ્રકારે બ્રાહ્મણ ધર્મનો સ્વીકાર કરી એટલે શુદ્ધ ભાષણ, વેદપઠન સાધ્ય કરી લઈ તે પ્રમાણે વર્તન રાખી જો તે તમારી પંકિતમાં જમવા બેસે તો તમને કંઈ સમજાવાનું પણ નથી; કારણ તમે બ્રાહ્મણ કુળમાં જન્મ્યા તેથી બ્રાહ્મણ, પણ તે વર્તન કરી બનેલો બ્રાહ્મણ છે. તમે નામના બ્રાહ્મણ છો, પરંતુ સંસ્કાર નથી; અને બીજાનો જન્મ શૂદ્રનો છે તો પણ સંસ્કારની પૂર્ણતા થયેલી હોવાથી તેને દ્વિજત્વ પ્રાપ્ત થયું છે. જેઉ બ્રાહ્મણ ઈર્ષ્યા. જેઉએ મળી બ્રાહ્મણત્વની પૂર્ણતા કરવાની છે. પરંતુ બ્રાહ્મણ કુળમાં જે જન્મ્યા છે તે કહે છે, “અરે આ તો શૂદ્ર ! તમે ભણ્યા ગણ્યા એટલે અમને પાંડિત્ય દેખાડો છો કે ? અરે તમે તો મહા દોષી છો. તમારે વેદપઠન કરવું નહીં, યજ્ઞોપવિત ન કરવું, એમ શાસ્ત્ર કહે છે.

શૂદ્ર:—ગળામાં જનોઈ નાંખ્યું એટલે થયું કે ? ચામડાનો પટો ગળામાં શું કામ નથી નાંખતા ? કુળને લાંછન લગાડવા તમે જન્મ લીધો છે.

બ્રાહ્મણ:—સંસ્કાર ન હોય તોએ બ્રાહ્મણ કુળમાં અમારો જન્મ થયો છે.

શૂદ્ર:—બ્રાહ્મણ કુળમાં જન્મ્યા તેથી શું થયું ? સંસ્કાર વગર દ્વિજ થોડાજ બને છે !

એવી રીતનો વાદવીવાદ થાય તો પેલો સંસ્કૃત શૂદ્ર સંસ્કારીત થયેલો છે તેથી તેજ જય મેળવશે.

તમે કહેશો કે “અમારી ઉત્પત્તિ શું શૂદ્રથી થઈ છે કે તમે “જન્મના જાયતે શૂદ્ર:” કહો છો ?” એઉપરથી કોઈ નિષ્પક્ષપાતી માણસ એવો નિર્ણય કરશે કે તમે જેઉ બ્રાહ્મણ છો. આ બ્રાહ્મણ કુળમાં જન્મ્યો તેથી અને બીજાએ સંસ્કાર કરવ્યા

તેથી તે બ્રાહ્મણ છે. બેઉ બ્રાહ્મણ. પણ બેઉ એક સામંતથીજ બ્રાહ્મણ. આ ઉપરથી તે સંસ્કારવડે થયેલો શુદ્ર બ્રાહ્મણ તારી મારી કરવા માંડશે, ત્યારે આ ન્યાય કરનારો તેને કહેશે, “ તું વગર કારણની ડંકાસ ન માર. ” તું મરીને જ્યારે બ્રાહ્મણ કુળમાં જન્મ લઈશ અને સંસ્કાર કરાવી (થઈ) તે પ્રમાણે વર્તન કરીશ, ત્યારે બેઉ બાબુ પૂર્ણ થઈ તું બ્રાહ્મણ બનીશ. ત્યાંસુધી તો તું અધુરોજ છે. જેને કાંઈ તેણે ભગવાં કપડાં ખેરવાં અને બનવું સંન્યાસી ! ભગવાં કપડાં જોઈ લોકો તેને નમો નારાયણ કહે છે; તે ભગવાં કપડાંને અથવા તો તે કરણીને માન આપવું જોઈએ. પરંતુ તેની પૂર્ણતા થવા માટે દેહ પણ બ્રાહ્મણ કુળમાંજ હોવો જોઈએ. ”

વિશ્વામિત્રનો જન્મ બ્રાહ્મણ કુળમાંનો નહોતો; પરંતુ બ્રાહ્મણપણું શ્રેષ્ઠપણું આવે તેથી બ્રાહ્મણના ગુણધર્મ તેણે સ્વીકાર્યા અને બધી કરણી કરી પોતાને બ્રહ્મર્ષિ કહેવડાવવાને તેમણે પ્રયત્ન કર્યો; પરંતુ જેમ બ્રાહ્મણ બનેલો શુદ્ર ચોર પેઠે પંકિતમાં બેસવા પ્રયત્ન કરે તેમ વિશ્વામિત્રે કયું નહીં. વિશ્વામિત્ર ચોર પેઠે બ્રાહ્મણની પંકિતમાં ગયો નહીં; પણ તે તેમને શરણે ગયો અને કહ્યું કે મેં ખટપટ કરી તેવી કૃતિ કરી છે માટે મને બ્રહ્મર્ષિ કહો. છેવટે વસિષ્ઠ મુનીએ નિર્ણય કર્યો કે “ ત્હોં ક્ષત્રિય કુળમાં જન્મ લઈ ઋષિપણનાં એટલે બ્રાહ્મણપણનાં ગુણધર્મો પૂર્ણપણે પ્રાપ્ત કર્યા અને તારું શરીર જો કે બ્રહ્મરૂપ થયું છે તોપણ તે એક બાબુનું હોવાથી તને અમો રાજર્ષિ કહીશું. તારું શરીર મૂળનું બ્રહ્મબીજનું નથી; છતાં તેથી તારી કરેલી તૈયારી ફેાકટ જશે નહીં. તું ઋષિજ છે; પરંતુ જ્યારે આ શરીર પતન થશે અને બીજું શરીર બ્રાહ્મણ કુળમાં આવશે અને તે સંસ્કાર વડે જ્યારે તું પૂર્ણ થઈશ, ત્યારે તું બ્રહ્મર્ષિ થઈશ. છેવટે વિશ્વામિત્રે આજ શરીરમાં બ્રહ્મર્ષિ થવાનો ઉપાય પૂછ્યો. ત્યારે તે ઋષિએ કહ્યું કે “ તું બ્રહ્મતેજથી તારું શરીર બાળી મુક (લે) એટલે અમે તને બ્રહ્મર્ષિ કહીશું ” ત્યારે વિશ્વામિત્રે સૂર્યનારાયણના

તાપમાં શરીર દગ્ધ કરી લીધું અને પછી તેને વસિષ્ઠે બ્રહ્મર્ષિ કહી બોલાવ્યો.

આ ઉપરથી શું સાબીત થયું કે, ખેડ બાબતે જોયા શિવાય કાર્ય પુરું થતું નથી. ખેડમાં કહેલો અંધારાનો અભિમાની અંધારાની આગળની બાબતે જઈ સૂર્યનારાય-
મૂળના અંધકારમાં જુના સર્કલમાં જગતનો અનુભવ લે છે,
જવાની યુક્તિ. અથવા તો તેણે તે અનુભવ લીધો એટલામાં તેને પેલા ગુરૂએ જગાડ્યો કે તું કોણ છે તેની તને ખબર છે કે ? તું અંધારામાંનો છે અને આગળની બાબતે આવી જગતનો અનુભવ લે છે, પણ તારે અંધારાની પાછળની બાબતે પણ અનુભવ લેવાનો છે ને ? તેથી આ જગતનો અનુભવ હવે બહુ થયો. આલ હવે તારા મૂળના અંધકારમાં.

પેલો:---ના. હવે આજ ઠીક છે. હું અહીં પણ રાત્રે અંધકારનો અનુભવ લેઉં છું.

ગુરૂ:—અહીં તું રાત્રિનાં અંધકારનો અનુભવ લે છે, પરંતુ જેની આગળ સૂર્યનારાયણનો અનુભવ છે તેનાં મૂળ અંધકારનો અનુભવ તને નથી. તે મૂળ અંધકારની આગળ સૂર્યનારાયણનું જગત્ અને તે જગત્માંથી થયેલો જે બીજો અંધકાર એટલે રાત્રિ, તે રાત્રિના અંધકારનો અનુભવ તું લે છે. રાત્રે ગાઢ નિદ્રા લેતાં જે અંધકાર હોય છે તે મૂળનો અંધકાર. તે અંધકારમાં તું ખેડમાં કાયમનોજ હતો. ત્યાંથી તને હું અહીં લાવ્યો. હવે ફરી ત્યાં જા.

પેલો:—ત્યારે શું, હું હવે ગાઢ નિદ્રાજ લયા કઈ ?

ગુરૂ:—હવે તે અંધકારની તારે જરૂર નથી. ઉતરવાના અને ચઢવાના દાદરો જુદા જુદા છે. ગાઢ નિદ્રા લઈ તે અંધકારમાં હવે તું જઈ શકીશ નહીં. કારણ હજારો સેંકડો વર્ષો કાયમનો તું ત્યાં હતો તેવીજ રીતે નિદ્રાની સ્થિતિમાં બગૃત થયા શિવાય

જો હાલ પણ તેવીજ રીતે રહેશે તો પહેલાંના અંધકારમાં ગયો હોય એવું થશે. પરંતુ હવે જાગૃત થઈશજ નહીં એમ જો તું કહે તો હવે તે તારા હાથમાં રહ્યું નથી; કારણ તે આ સૂર્યનારાયણની ભાંજગડ જોઈ છે ! હું તને પહેલાં કહેતોજ હતો કે આગળ જઈશ નહીં, ફરસો.

તે ભમેલો માણસ કહે છે—આ માટે એક ખીજી ગાઢ નિદ્રા મારા ધ્યાનમાં આવે છે તે એ કે આ શરીર જાય એટલે હું તે મૂળના અંધકારમાં જઈશ.

ગુરુ,—મરીને પણ તે મૂળનો અંધકાર તારા હાથમાં આવશે નહીં. જીવતાંજ જો તે અંધકારમાં જઈશ તોજ તે તને ઉપયોગી થઈ પડશે. આ ગાઢ નિદ્રામાંનો અથવા મરી ગયા પછીનો અંધકાર ઉપયોગનો નથી કારણ મરી ગયા પછી પણ ગમે તેને પેટે જન્મ લઈ ફરી જાગૃત થશે. તે અંધકારમાં જવાને જીવતાંજ પ્રયત્ન કરશે તો તે મૂળનો અંધકાર તારા હાથમાં આવશે. જેમ ગાઢ નિદ્રામાં ગયા પછી ફરી જાગૃત થવુંજ પડે છે, તેમ મરણ પછી જાગૃત થયાં જેવું થઈ ફરી જન્મ લેવોજ પડે છે. જન્મ ન જોયતો હોય તો ગાઢ નિદ્રા લઈ ફરી જાગૃત ન થવું જોઈએ. એમ જો તું કરી શકે તો તને ફરી જન્મ આવશે નહીં. એકવાર ગાઢ ઉંઘમાં પડ્યા કે, ફરી જાગવાનું કામજ નથી. પરંતુ કાલે તો (ઇચ્છા હોય તો) જાગી પણ શકાય છે. એવી રીતની તારા સ્વાધીનની જો તે નિદ્રા બને તો મરી ગયા પછી પણ તે અંધકારમાં રહેવાનું તારા સ્વાધીનનું બને. જેમ ગાઢ નિદ્રામાંથી જાગવું એ તારા સ્વાધીનનું નથી તેમજ મરી ગયા પછી જન્મ લેવો ન લેવો એ તારા સ્વાધીનનું નથી. ગાઢ નિદ્રા સ્વાધીન રાખી પોતાની મેળે કાલે ત્યારે જો જાગી શકાય તોજ જન્મમરણનો ફેરો ચૂકવી શકાય. મૂળ અંધકારમાંથી જેવી રીતે આગળ આવ્યો તેવીજ રીતે પાછળ જઈ શકાતું નથી. તેનો રસ્તો ખીજો છે. જેમ આગગાડી ખંડાળાના ઘાટ પર ઠેઠ જઈ ત્યાંથી પાછી ફરે છે;

ત્યારે, “ અરે ! પૈસા આપ્યા, ટીકીટ લીધી અને ગાડી તો ફરી પૂનેજ જાય છે કે શું ? ” એમ થાય છે. પરંતુ ગાડી પાછળ ચાલી છે તો એ પરિણામ આગળજ જવાનું થાય છે (હોય છે). અંગ્રેજ સરકાર સામાન્ય છે કે ? પ્રહરૂપ કેમ બનવું એ એમણે પ્રત્યેક ચીજમાં શીખવ્યું છે. તે તમને પ્રહરૂપમાં લઈ જઈ રહ્યા છે. ઘાટ ઉપરથી ગાડી પાછી હટે છે ત્યારે તે તેજ પાટા ઉપરથી પાછી ન જતાં ખીબજ પાટા ઉપરથી જાય છે. એવીજ આ ભાંજગડ છે. મૂળ અંધકારમાં પ્રી પાછા પેસવાનો રસ્તો ખીજો છે; તે રસ્તે જઈએ તો ફક્ત પુનર્જન્મ આવતો નથી. પુનર્જન્મ છે કે નહીં તેનો વિચાર કરીશું તે વખતે એવોજ નિર્ણય થશે કે, પ્રત્યેકને પુનર્જન્મ છે અને નથી. પ્રત્યેકને મરણ છે અને નથી, ઠીક. તે વખતે જે નીકળે તે ખરૂં. પરંતુ હાલ તો આપણે મૂળના અંધકારમાં જવાનું છે, તે રસ્તો આ પ્રમાણે:—જે અંધકારમાંથી આપણે સૂર્યનારાયણના સર્કલમાં આવ્યા તે સર્કલનો અનુભવ લેતી વખતે તેથી ઉલટો અનુભવ આપણેજ લેવો. એટલે તે લેતી વખતે તે અંધકારનો અનુભવ તમને આવશે. સૂર્યનારાયણના ગુણધર્મથી જે ગુણધર્મ દેખાય છે તેનાથી ઉલટું કરવું જોઈએ. સૂર્યનારાયણના સર્કલમાં આવી પરંપરાથી મનુષ્યનો આકાર લીધો, તે આકારને આધારેજ પાછા જઈ મૂળના અંધકારનો અનુભવ લેવો જોઈએ. આજ શરીરને આધારે સૂર્યનારાયણના સર્કલમાંની ક્રિયાની ઉલટ ક્રિયા કરી તે મૂળના અંધકારનો અનુભવ લેશે, ત્યારે ફરી જન્મ નહીં આવે. જન્મ આકારને છે. તમને અમને થોડોજ છે ? આગળ આકાર માણસનો આવે છે કે ગધેડાનો અથવા કેવો આવે છે તે કોને ખબર ! જેવી કરણી હશે તેવો આકાર આવશે. કરણી નહીં હોય તો આકાર પણ નહીં. મૂળારંભમાં આકાર ખીલકુલ નથી, તે સંસ્કારથી કરણીથી આવ્યો છે જેમ

“ સંસ્કારાત્ દ્વિજોચ્યતે ” તેમ “ સંસ્કારાત્ આકારો વર્તતે ”

એમ છે. વાસ્તવિક નિરાકારનેજ આકાર આવ્યો છે. એ સંસ્કારનું પરિણામ છે. સંસ્કારજ કંઈ ન હોય તો આકાર પણ ક્યાંથી

આવે ? જેમ પ્રાહ્મણુ કુળમાં જન્મ લઈ પ્રાહ્મણુત્વના સંસ્કાર ન હોય તો તે શૂદ્ર; તેવીજ રીતે કોઈપણ વાસનાના સંસ્કાર ન રહે તો તેને આકાર લેવાનો નથી. સંસ્કાર વાસનાને લીધે થયા હોય છે, અને તે સંસ્કારનું પરિણામ આ આકાર છે એ નક્કીજ છે. તે આકાર લેવો એટલે જન્મ. જન્મ ન જોયતો હોય તો જે અંધારામાંથી નીકળ્યા તે અંધારામાં કાયમના ગયા એટલે જન્મ નથી. “ ત્યારે કેમ ભાઈ ! અમે ત્યાં ખેડેલાં તો હતાજને ? તો ત્યાંથી આગળ શું કામ લઈ આવ્યા અને આ ભાંજગડ શા માટે ? તો કરણીનું પરિણામ, આ આકાર આવશેજ.

जातस्य हि ध्रुवो मृत्युर्ध्रुवं जन्म मृतस्य च

ભ. ગી. અ. ૨. ૧૭૦. ૨૭.

ધ્રુવ શબ્દથી અઢળ, કદી ન હાલનારું એવું કાયમનું ઠેકાણું સમજવું. તે ધ્રુવે અઢળપદ મેળવ્યું તેથી ધ્રુવ એટલે અઢળ એવો અર્થ થયો. આકારનો નાશ છેજ અને ફરી આકારની ઉત્પત્તિ પણ થવાનીજ એ નિશ્ચિત છે. આ ચક્ર બંધ પડતુંજ નથી. આ શા માટે શરૂ થયું ? ખેડેથી તો અમે કરણી કરી નથી ને ? તમે સંસ્કારનું પરિણામ આકાર એમ કહો છો; પરંતુ અમે જ્યારે અંધારામાં હતા ત્યારે શું કરણી કરતા હતા ? એવી રીતે પ્રશ્ન પૂછતાં પેલો સદ્ગુરૂ કહે છે, ત્યાં પણ તું કંઈ કરતો હતો તેથીજ તો તને આ સર્કલમાં લાવવાનો પ્રસંગ આવ્યો નહીં તો તને પાછળથીજ પાછળજ લઈ ગયો હોત. હું અંધારાનો અનુભવ લેઉં છું, એવું જે તેં અભિમાન ધારણ કર્યું, તે કરણીનું પરિણામ તેનાથી ઉલટી બાજુ દેખાડશેજ. તેથી તને અહીં આણ્યો. અંધારાનો અનુભવ લેતો હતો તે વખતે તેજ અવસ્થા પોતાની પર લાદી તે અંધારાજ તું છે એમ કહેતો હતો અને હવે દિવસની બાજુ સારી કહે છે; પણ આ બાજુ સારી નથી એમ સમજાવીને કહ્યાં પછી ફરી અંધારામાં લઈ જાવ એમ પણ કહે છે. ત્યારે હવે ગાઢ નિદ્રા અને મરણ એ રસ્તો ઉપયોગી નથી. હવે આકાર

આવવા માટે જે કરણીઓ તારા તરફથી કરવામાં આવે છે તે કરવી નહીં. પોતાની મેળે જે થાય તે થવા દે. પૂર્વ સંસ્કારના યોગથી જે ભોગ આવ્યા હોય, તે જેમ જેમ ભોગવાતા જશે તેમ તેમ સંસ્કાર નષ્ટ થતા જશે અને નવીન સંસ્કાર શીઘ્રે ન હોવાને લીધે શરીર આવશે નહીં, એટલે સૂર્યનારાયણના પ્રકાશની અવસ્થામાં અનુભવ આવવા માટે તને આકાર નહીં આવે. એટલે કે હાલ તું જે સૂર્યનારાયણના પ્રકાશનો અનુભવ લે છે તે અંધ પડી ફરી તું તારા અંધકારમાં આપોઆપ જઈશ. સારાંશ, આપોઆપ (પોતાની મેળે) જે થાય તે થવા દે અને આપોઆપ જે આવે તે આવવા દે. તેનો નાશ થવા અથવા કરવા માટે તું નિમિત્તમાત્ર થતો નહીં; એટલે ખેલ્યાં પેઠે તું તારા ખરા અંધારામાં તારી મેળે જઈશ. થવું ન થવું, આવવું-જવું, એ સૂર્યનારાયણની અવસ્થાને લીધે છે એમ સમજી સૂર્ય નારાયણની અવસ્થાને લીધે દિવસ રાત્રિનો અનુભવ જે રીતે તું હાલ લે છે તેનાથી ઉલટો અનુભવ લેવાનો હવે તું અભ્યાસ રાખ. દાખલા તરીકે, સૂર્યનારાયણ ન હોત તો કેમ થાત? આડળાડ ન હોત તો કેવું હોત? આકાશ, વાયુ વગેરે પંચભૂતો ન હોત તો કેવું હોત? આપણું શરીર ન હોત તો આપણે કેવા હોત? વગેરે હાલ જે તું સ્થૂલ દૃષ્ટિથી સ્થૂલનોજ અનુભવ લે છે, તે આ બધું ન હોત તો કેવું હોત અને તે વખતે આપણે કેવા હોઈએ છીએ? એવી રીતે સૂક્ષ્મ દૃષ્ટિથી વિચાર કરવાનો તું અભ્યાસ કર. આ અભ્યાસની પૂર્ણતા થાય એટલે આખરે તને આ બધું કંઈ દેખાશે નહીં. એને તું વિમરી જઈશ; એટલે ખેલ્યાં પેઠે તું તારા અંધકારમાં ગયો એમ થશે. એ બધું તારા એક જન્મમાં થાય તો ઉત્તમજ; નહીંતો આ જન્મમાં જેટલો અભ્યાસ થયો હોય તે કાયમ રહી, બાકી રહેલા અભ્યાસ માટે ફરી બીજો જન્મ લઈ તે પૂરું થશે; અને પછી તું તારા અંધકારમાં ખેલ્યાં પેઠે જઈશ. એમ થાય એટલે સૂર્યનારાયણની અવસ્થાને લીધે ઉત્પન્ન થયેલો જે રાત્રિનો દેખાવ અને

નિદ્રા અવસ્થા તે પણ નાશ પામશે. પણ એટલું કરીને પણ જો તારાથી એ ન થતું હોય (તને એ ન કાવતું હોય) અને તું જે ફરી પડ્યા જેવો બન્યો છે તેમાંથી જો તારે હવે નીકળવું જ હોય, તો કોઈ સત્પુરૂષ મહાત્મા જે અહીંની બાબતોથી આવી પ્રરી હાલજ કહ્યાં પ્રમાણે અભ્યાસથી કહો, અથવા તો કોઈ તેને ત્યાં લઈ ગયું હોય તેથી કહો, અથવા કોઈપણ પ્રકારે કહો, ખેલાં પેઠે પોતાના અંધકારમાં ગયો હોય, અને પ્રરી અહીં આવવું અને ફરી અંધારામાં જવું એ જેને સ્વાધીન બન્યું હોય, તેને હૃદયમાં રાખી રહે. આ તેને હૃદયમાં રાખવાનું પણ એટલા તો પ્રમાણમાં થવું જોઈએ કે ફક્ત તે હૃદયમાં ધરેલાનોજ અનુલવ આવી પોતાના શરિરાદિક બાહ્ય ચીજોનો કંઈ અનુલવ આવે નહીં એવી અવસ્થા આવવી જોઈએ. એટલા પ્રમાણમાં ધ્યાસ થાય એટલે તેનાજ આધાર વડે ખેલાં પેઠે તું તારા અંધકારમાં જઈશ. હવે આ ધ્યાસ પણ જો તારાથી થતો ન હોય તો છેવટનો ઉપાય—એટલે કે તેવી અવસ્થાના સત્પુરૂષ મહાત્મા વગેરે જે હોય છે, તેમને અનન્ય લાવે શરણુ જઈ તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે વર્તન રાખ; એટલું પણ કર. તેમની આજ્ઞામાં એટલા તો પ્રમાણમાં ચાલવું જોઈએ કે તારૂં જોખમ તે લે. તેના હુકમ પ્રમાણે આપણે ચાલીએ એટલે આપણું જોખમ તેને લેવુંજ પડે છે. એટલે આ એક પ્રકારની મુખ્ય સેવાજ છે. તેના હુકમ પ્રમાણે ચાલવાની જે સેવા છે તે વડે આપણા પરની જવાબદારી તેમની પર જઈ કાર્ય જલદી થાય છે. આથી ઉલટી બીજી પણ એક સેવા છે, તે કંઈ ? તો સત્પુરૂષ આપણા હુકમમાં આવે એ બીજી સેવા. કેટલાક માણસો સત્પુરૂષની સેવા પોતપોતાના મન પ્રમાણેજ કરે છે; પછી તે તે સત્પુરૂષને પસંદ પડે કે ન પડે ! પરંતુ તેમ કાં ન હોય, પણ નિશ્ચયપૂર્વક સેવાનું પ્રમાણ પૂર્ણ થાય ત્યાં સુધી જો કર્યાજ કરે તો સત્પુરૂષ તેની જવાબદારી લે છે. પણ તે ક્યારે ? તો જે સેવા તેણે નિશ્ચયપૂર્વક કરવા માંડી હોય, તેની જવાબદારી જો તે સેવા કરનારો પોતાની પર

લેતો હોય તો ! તેમાં કંઈ વિઘ્ન આવે અને તે સેવા બંધ થઈ તો તે ફેકટ ગઈ; કારણ તે તે સત્પુરૂષે કરવાનું કહ્યું નહોતું. કર્મ ધર્મ સંયોગે તમો જે સેવા કરતા હો તે જો તે સત્પુરૂષને અનુકૂળજ હોય તો તો કંઈ હરકત નથી હોતી, પણ પ્રતિકુળ હોય તો તે કરવાની જવાબદારી સેવા કરનાર ઉપર છે. એવી રીતની જે સેવા હોય છે, તે પૂર્ણ થાય તો પણ તેને બહુ વખત લાગે છે. કારણ તેની જવાબદારી તે સત્પુરૂષ ઉપર નથી હોતી. એવી કોઈ પણ રીતે સદ્ગુરૂની સેવા પૂર્ણ થાય અને તે તેની સહાયથી ખરા અંધકારમાં જાય એટલે તેને તેજ અંધકારના આધાર વડે આપણે અંધકારમાં હોઈએ ત્યારે અથવા એમને એમ કેમ નથી કહેતા, (અંધકારમાં ન હોઈએ ત્યારે) તે અંધકાર એટલેજ સદ્ગુરૂ આપણે બનીએ છીએ અને પછી તે અવસ્થાને લીધે આપણને તે પાછળનો પ્રકાશ દેખાવવા લાગે છે. કારણ જોવાનું જે આ ફોર્સ તે હવે ઉલટયું છે. તેથી તેને સૂર્યનારાયણનો પ્રકાશ એટલે તે અંધકારની આગળનો પ્રકાશ ન દેખાતાં, તે અંધકારની પાછળનો પ્રકાશ દેખાવવા માંડે છે. ત્યારે તે પ્રકાશમાં શું નથી? સર્વ કંઈ ન હોવા છતાં સર્વ કંઈ હોવાનાં પરિણામનો અનુભવ એટલેજ અખંડ સુખનો અનુભવ ત્યાં છે. આ અખંડ સુખનો અનુભવ આપણેજ અંધકાર બની આપણે લઈ શકીએ છીએ.

આટલું સાંભળી લીધાં પછી તે અંધકારમાંથી અહીં આવી ભમી ગયેલો માણસ સવાલ પૂછે છે કે “અરે, ગુરૂ મહારાજ, આટલી વાતો તમે મને સંભળાવી તે ઠીક થયું. પરંતુ અંધારામાંથી તમેજ મને અહીં લાવ્યા અને તે વખતે મારી સાથે તમે શરત કરી હતી કે તમે મને પ્રસાવા દેશો નહીં. અને હવે આ વાતો શા માટે કહો છો? મારી જવાબદારી તમારી પર છે; કારણ પહેલેથી મેં તમારી પર વિશ્વાસ મૂક્યો છે. ત્યારે હવે મને આટલી બધી વાતો ન કહેતાં જ્યાંથી તમો મને લાવ્યા ત્યાં મને લઈ જઈ પહોંચાડો. નહીં તો મારી વ્યવસ્થા કરો.

ગુરુ:—આટલા ઉપાયો મેં તને કહ્યા. તેમાંથી ગમે તે કર અને મને છોડ.

અમીત થયેલો—હવે આવી વાતો તમો મને ન કહો. આ ઉપાયની પૂઠ પકડાવી તમે તમારી મેળે જશો નીકળી. પછી મારાથી આ ઉપાયે નહીં થાય અને તમે પણ નહીં હો. એટલે આ એ ગયું અને તે પણ ગયું! એટલે અમારે તો ભટકવાનો પ્રરી પ્રસંગ છે તે છેજ! ત્યારે હવે હાથનું છોડી, નાસતા માણસની પૂઠ પકડવા જેવું શા માટે મારી પાસે કરાવો છો? તમો મારા હાથમાં પકડાયા છો, તેથી હવે તમો મને છોડો અથવા હું તમને છોડું એ અરોબર નથી.

ગુરુ:—તું તારે ઠેકાણે જાય તે માટેજ તો આટલા ઉપાયો કહ્યા.

આવી રીતનું એ ગુરુનું લાષણુ સાંભળી તે અમ પામેલો મનુષ્ય પોતાના મનમાં કહે છે કે “ગુરુજી આપણને આવીજ થાપ આપી, આ ઉપાયોની પાછળ પાડી પોતે નાશી જશે અને આપણી થશે પ્રજેતી.” એવી ધાસ્તીથી, ગુરુજી તેને કહી ત્યાંથી જવા લાગ્યા એટલે તેઓ ત્યાંથી જાય નહીં તેથી એણે એમના પગ પકડ્યા; છતાં પણ ગુરુજી જબરહસ્તીથી જવાજ લાગ્યા. “તને કહેલા ઉપાયથી તું આવ, મારા પગ ના પકડ, મને ન રોક” એમ કહેતા કહેતા ગુરુજીએ ચાટ્યાંજ કર્યું અને આણે રડતાં રડતાં પકડ્યાંજ કર્યા, હું અહીંજ રહ્યો અને તમો પણ ન હોતો મારી ફજેતી થશે. છેવટે થોડા પ્રમાણમાં ગુરુજી દોડતાજ રહ્યા અને આ પણ તેવીજ રીતે પાછળ પાછળ દોડતોજ રહ્યો. એમ થતાં થતાં પોતાની પ્રજેતી થશે એ ધાસ્તીથી તેમને પકડતાં પકડતાં પોતે પોતાને વિસરી ગયો, પણ ગુરુજીની પાછળ તેમને તેમજ દોડતો રહ્યો. હવે આ ફોર્સ ઉલટયું. ગુરુજી દોડી જવા લાગ્યા એટલે તે તેમનાં મૂળ ઠેકાણા પર જવા લાગ્યા. હવે એ ફોર્સ ઉલટેલું હોવાથી ગુરુજી એકદમ મૂળના અંધકારમાં ગયા. અને આ પણ પોતાને ભૂલીજ ગયો હતો. તેથી એ પણ અંધકારમાં

આવ્યો; અને બેઠ એકમેકને જોઈ ન શકે એવા બન્યા અને અંધકારમાં ગુમ થયા. અને તે ગુરૂજીનું અને તે ભાટકા મારનાર એ બેઠનું તે અંધકારમાં એકય થયું. ફોર્સ ઉલટેલું હોવાથી, અને તે ભાટકા મારનારે ગુરૂનો ધ્યાસ કર્યો હતો તેથી થોડા વખતમાં એકદમ પ્રકાશ દેખાયો; અને તે દેખાતાંની સાથેજ તેને એકદમ ગુરૂજીની યાદ આવી. પરંતુ ગુરૂજી અને આ એકજ થયા હોવાથી ગુરૂનું પ્રતિબિંબ સામેના અનંતમાં તેને દેખાવા લાગ્યું અને ફરી બેઠનો ભેટો થયો—તે અખંડ આનંદમાં! ત્યારે ગુરૂજીએ કહ્યું કે “ મેં તારી જવાબદારી લીધી હતી તે પ્રમાણે તને આ અખંડ આનંદમાં આણી નાંખ્યો. હવે તું તે હું અને હું તે તું ! ”

મુંબઈ જેવા શહેરમાં વ્યાપાર માટે એક ગૃહસ્થ આવ્યો. વ્યાપાર કરતાં કરતાં પુષ્કળ દિવસ થયા, હવે એને કંટાળો આવ્યો, તેથી હવે કાયમના ઘેર જઈએ એમ

વાસનારહિત મનમાં લાવી, જો તે એકદમ ઘેર જવાની
થવાની જરૂર ઈચ્છા કરે તો તેનાથી તેમ થઈ શકતું નથી; કારણ ત્યાં તેની લેવડદેવડનો પુષ્કળ

વ્યવહાર થયો હોય છે; તે પસારો તેમને તેમ અધુરો મૂકી જો તે ઘેર જાય તો બહુ દિવસ તેનાથી ત્યાં રહી શકાય નહીં. તે પસારા તરફ લક્ષ જઈ ફરી તેને ત્યાં જવુંજ પડશે. માખાપ તેને કહે કે જઈશ નહીં, તો, “ એમ કેમ બને, મારી ત્યાં લેવડદેવડ છે; જેમનું દેવું છે તે કેમ સ્વસ્થ બેસી રહેશે ? તે વૉરંટ અથવા સમન્સ મોકલશે. માટે એકવાર જઈ નિકાલ કરી આવું છું. ” એમ કહી દુકાન બંધ કરવાના હેતુથી તેને પાછા જવું પડશે. કોઈનો પૈસો આપવાનો નહીં કે લેવાનો નહીં, મુંબઈ જવાનું હવે કંઈ કારણ નથી, એવી વ્યવસ્થા કરી જો તે ઘેર આવે તો તે સ્વસ્થપણે ઘેર રહેશે. ફરી તેને મુંબઈ જવાનું કારણ રહેશે નહીં. મોજને ખાતર જાય તો તે વાત જુદી. તેવીજ રીતે જગતમાં આવી કોઈ મનુષ્યે અનેક પ્રકારના ધંધા કારભાર કરી અનેક પ્રકારની વાસના વગેરે વધારી જે સંસ્કાર કરી

લીધા તેને લીધે પુષ્કળ પ્રકારનો પસારો તેણે વધાર્યા જેવું થયું. પછી તે પસારાનો નિકાલ કર્યાં શિવાય તેનાથી મૂળ ઠેકાણે કેવી રીતે જવાય ? સર્વ પ્રકારનો નિકાલ કરી જો મરે તો પછી જન્મ લેવાનું કારણ રહેતું નથી. શરીરના આકારનો જન્મ, એ આપણી વાસનાની તૃપ્તિ માટે કંઈ સાધન જોઈએ, તે માટે સાધન તરીકે આવ્યો છે. વિષય સાકાર છે. તેમનું ગ્રહણ નિરાકારથી થતું નથી. કેરી ખાવાની ઇચ્છા થઈ તે શરીરને નહીં પણ જીવને થઈ. પરંતુ તે ખાવાને શરીર શિવાય તેને ખીજું સાધન નથી. તેનું કામ ફક્ત વાસના કરવી, તેને વધારવી, અને તે વાસનાની તૃપ્તિ માટે તે વિષય કેમ મળશે તેનો વિચાર કરવો એ છે. પરંતુ તે મેળવવાને તેને કંઈ સાધન જોઈએ. તે નિરાકાર છે. કેરી ખાવાની થયેલી વાસના તૃપ્ત કરવા માટે મ્હોં જોઈએ, તે લેવાને હાથ જોઈએ, તે બળરમાંથી લાવવાને પગ જોઈએ, અને તે ખાઈને સમાધાન થવા માટે પેટ જોઈએ, તે કેવી છે તે જોવાને આંખ જોઈએ. તે ખાઈને જે મળ થાય તે વિસર્જન કરવા માટે ગુદ-દ્વાર જોઈએ, આ પ્રમાણે કેરી ખાવાની વાસના તૃપ્ત કરી લેવા માટે હાથ, પગ, મ્હોં, આંખો ઇત્યાદી સાધનો જોઈએ. જેમ જેમ જીવની વાસના વૃદ્ધિગત થતી જાય છે તેમ તેમ તેને લાયક એવો આકાર આવે છે. લાકડાં ચીરવાની વાસના થઈ તો તેની તૃપ્તિ માટે કુહાડી એ સાધન છે. તે ખીજી ખાજીએ છે તેથી લાવી શકાય છે. તેજ પ્રમાણે વાસનાની તૃપ્તિ માટે જો આવતાં શરીરો મળતાં હોત તો તે લીધાં હોત અને જન્મનું કંઈ કારણ નહોતું. જમવા માટે ચાખા વાણીઆ પાસેથી લાવીએ છીએ; તેવીજ રીતે મ્હોં, હાથ પગ ઇત્યાદિ જો ત્યાંજ દુકાનમાં મળતાં હોત તો ત્યાંથીજ લીધાં હોત. પણ તેમ બનતું નથી. કુહાડી હાથમાં લઈ લાકડાં ચીરીએ છીએ; પરંતુ કુહાડી હાથમાં લેવાની વાસના ઉત્પન્ન થઈ તે વાસનાએ કુહાડી લીધી; તેને કંઈ સાધન જોઈએ ને ? કુહાડીને ઘાંડો છે, ધાર છે, પણ તે નિરાકાર જીવ લાકડાં ચીરવા માટે તે

કુહાડીને કેવી રીતે ઝાલે ? તેથી હાથની જરૂર પડી. તે કુહાડીનું પાનું ઝાલવા, દાંડો સાધન બન્યો. તે કુહાડી કંઈ એની મેળે જ લાકડાં પર પડતી નથી. તેથી હાથ એ તેનું સાધન છે. એકંદર કહીએ તો કુહાડીનું સાધન દાંડો, દાંડાનું સાધન હાથ, હાથનું શરીર, શરીરનું મન જીવ ઇત્યાદિ પરંપરાથી આ સાધનોજ છે. એક લાકડું ચીરવાની વાસનાને લીધે આટલા સાધનોની જરૂર પડી. વાસનાની તૃપ્તિ માટે ન્હાનાં મોટાં, આઘેનાં પાસેનાં સાધનો ભેગાં કરવાં પડે છે. તે સાધનોમાં પાસેનું સાધન શરીર અને તે વગર જેવી જેવી વાસના થાય તેવાં તેવાં જીવંત જીવંત સાધનો લેવાં પડે છે. લાકડાં માટે કુહાડી, તેમજ જમવા માટે ખુમચો, વાટકી, ઇત્યાદિ સાધનો લેવાં પડે છે. ભાત રોટલી ખાવાને સાધન હાથ, તેવીજ રીતે કુહાડી ઝાલવાનું સાધન પણ હાથજ. જેવી વાસના હોય તેવાં સાધનો અને તેનો ઉપયોગ પણ લિન્ન લિન્ન. સારાંશ, વાસના પ્રમાણે તેની તૃપ્તિ માટે તેવાં સાધનો ભેગાં થાય છે અને તે સાધનોની સહાય વડે તે વાસનાના વિષયો ગૃહજી કરી જીવ તૃપ્ત થાય છે. આ શરીર આવ્યાં પછી આકારથી આકાર વધ્યો. પરંતુ આરંભમાં આ શરીર ક્યાંથી આવ્યું ? તો પ્રથમતઃ આવેલો આ જન્મ તે દૃઢ વાસનાનુંજ પરિણામ છે. જેમ જેમ વાસના દૃઢ થાય, જેમ જેમ આત્મા વાસનાબદ્ધ થાય, તેમ તેમ તે જીવને ઘનીભાવ આવે છે અને તે વાસના-ઓની દૃઢતાથી આકાર આવે છે. જગત્માં જોવું, ખાવું, પીવું ઇત્યાદિ વાસનાને લીધે, તેની તૃપ્તિ માટે એક એવું સાધન જોઈએ કે જેને લીધે હુઝારો સાધનો મેળવી શકાય; એવું મુખ્ય સાધન એટલે શરીર સહિત મન અને નવદ્વારો, દશેન્દ્રિયો ઇત્યાદિ જે યોજના તે સ્થાનમાં થઈ તે તે દૃઢ વાસનાના પરિણામનું દર્શક છે. પરંતુ શરીર એ સ્વતંત્ર વસ્તુ નથી. તેને કુહાડી જેવું સાધન આપણે બનાવ્યું છે. વાસનાના દૃઢીકરણને લીધે તે ઉત્પન્ન થયું છે; તેથી તે જીવ વાસના તૃપ્ત કરતી વખતે મુગો ચુગો બેસે કે ? આ સાધન તેને ફાવે તેવા વિષયની ઉત્પત્તિ માટે અને

લોગ માટે ઉપયોગમાં લાવી શકાશે. આ ઉપરથી શરીર એટલે સાધન એ સિદ્ધ થયું, અને જન્મ એટલે સાધન રૂપ શરીર ઉત્પન્ન થયું એ પણ સિદ્ધ થયું. તે શરીર વાસના તૃપ્ત કરવા માટે છે. પરંતુ વાસનાજ ને ન હોય તો તેને શેની જરૂર ? લાકડાં ચીરવાની જરૂર નહીં હોય તો કુહાડીની પણ જરૂર નથી. ધારે કે એક સુતાર છે, તેની પાસે પુષ્કળ હથીયારો છે, પરંતુ તેને વાસના થઈ કે વિવિધ પ્રકારનું લાકડાંનું નકસીકામ કરવું; તો તે માટે નકસી કામને યોગ્ય એવાં નાનાં નાનાં હથિયારો તેને લેગાં કરવાં પડે છે અને મોટાં કામ માટે વાંસલો, કરવત વગેરે મોટાં હથિયારો તે લેગાં કરે છે. આ હથિયારો તે સાધન થયાં. તેને સુતારીની મતલબ, આશા, વાસના દૃઢ થઈ તેથી તેણે હથિયારો લેગાં કર્યાં, અને કામ કરવા લાગ્યો. પરંતુ આ સર્વ સાધનમાં મુખ્ય સાધન તેનું શરીર. કહેવાનું એ છે કે, આ શરીરરૂપ સાધનને જે ઉપયોગમાં લેવાની વાસના કરશે. તે ઉપયોગમાં તે લઈ શકાશે. કર્મ ધર્મ સંયોગે જો તેને તે કર્મના કંટાળો આવે અને તે જો નિશ્ચય કરે કે હવે સુતારી ન કરવી તો હથિયારો પ્રકટ ઘરમાં પડી રહે છે. કોઈ આવે અને કહે કે આટલું કામ કરી આપો, તો તે કહે છે “ મેં ધંધો છોડી દીધો છે ” એવી રીતે જો ઈચ્છા બંધ પડે તો હથિયારનું કારણ નથી. (હથિયારની જરૂર નથી) તે બગડે તો તેને દુરસ્ત કરવાની જરૂર નથી, જતાં રહે, ચોરાઈ જાય તો પણ તેની પર્વા નથી. કારણ વ્યવહારજ બંધ પડ્યો. આ ઉદાહરણ એકદેશીય છે; પરંતુ મેં કહ્યું છે કે જીવ અનેક પ્રકારની વાસના માટે મુખ્ય સાધન તરીકે શરીર ઉત્પન્ન કરે છે. પરંતુ જો કંઈ પણ વાસનાજ ન રાખે તો તેને શરીરની જરૂર પણ શી ? અને જો જરૂર (કારણ)જ નથી તો ભલેને તે શરીર જતું હોય તો જાય ! તેને તે શરીરનું શું કરવાનું છે ? બધા કરતાં શ્રેષ્ઠ, પાસેનું, સર્વ પ્રકારે ઉપયોગી થઈ પડનારું સાધન શરીર છે અને તેની સાથે નિકટ સંબંધ હોવાથી શરીર એટલેજ આપણે બન્યા છીએ. તેથીજ કહેતી

થઈ છે. પરંતુ તેતો ફક્ત સાધન છે એમ ઠરાવી તેને જુદું કરવું (રાખવું).

શરીરની ઉત્પત્તિ એટલે જન્મ લેવો. આ સાધન મેળવવા માટે માખાપની જરૂર પડે છે; કારણ તે બન્યેમાં મળતાં નથી.

દૃઢવાસના પ્રમાણે શરીર ઉત્પન્ન થાય છે.

દૃઢ વાસના પ્રમાણે મનુષ્ય અવસ્થામાં તે જીવ આવી જેવી શરીરઉત્પત્તિ થાય છે જેવી વાસના કરે, તે તૃપ્ત કરવાને મનુષ્ય

-શરીરની જરૂર હોય તો તે મનુષ્ય-શરીર

લેશે અને મનુષ્ય શિવાય ખીજાં કોઈ શરીરની ગરજ હોયતો તે તે શરીર લેશે. વાસના થાય કે તરતજ તેનો નિકાલ કરવો જોઈએ. એક તો તેનો નાશ થવો જોઈએ, અથવા તેનો વેગ જ્યાં સુધી જાય ત્યાં સુધી જવું જોઈએ. પથર ફેંકીએ પરંતુ જો તેને વચ્ચેજ નડતર આવે તો તે ત્યાંજ અટકશે, નહીંતો તેને જેટલો વેગ આપ્યો હોય તે પ્રમાણમાં જશે. પછી જો વાસનાનું પરિણામ એવું થયું હોય કે તે વાસના માટે જનાવરનું શરીર લેવાની જરૂર પડે તો તે શરીર લેવું પડશે. જેમ પોથી એ વાંચવાનું સાધન, લોટો એ જંગલ જવાનું સાધન, જમવાને મ્હોં અને હુગવાને ગાંડ એ સાધનો જોઈએ છે. તેવીજ રીતે મનુષ્ય જન્મ થયો તેથી શું થયું? તે સાધન વડે એવી વાસના વા ક્રિયા થઈ ગઈ હોય છે કે તે માટે તે જીવને પશુનું શરીર લેવું પડે છે. પશુનુંજ શું પરંતુ ડુકર, ગધેડાં, કાગડો ઈત્યાદિ પશુ પક્ષીનાં પણ શરીર લેવાં પડે છે. મનુષ્ય શરીરનો સ્વભાવ ધર્મજ એવો છે કે ફાવે તેવી વાસનાઓ કરવી અને તે વાસનાઓની તૃપ્તિ માટે સાધનો મેળવવાં. દવાખાનામાં એવી એક વસ્તુ નિર્માણ કરી મૂકી હોય છે કે પુષ્કળ પ્રકાર (ના દર્દો)માં તેનો ઉપયોગ કરી શકાય છે. કોઈ વસ્તુજ એવી હોય છે કે, તેજ મુખ્ય હોઈ ફાવે તેના ઉપયોગમાં તે આવી શકે છે. તમારા લક્ષમાં આવે તે માટે શેનું ઉદાહરણ આપું કહો જોઈએ ? હું ઠીક યાદ આવ્યું. મારી આંખો રૂપીઆને ભૂલી ગઈ તેથીજ મને રૂપીઆનું ઉદાહરણ યાદ ન આવ્યું કે શું ? કોણ

જાણે ! ઠીક. રૂપીઆ હોય તો તે વડે ફાવે તે કામ અથવા અનેક પ્રકારના ઉદ્યોગ ધંધા થાય છે. તેમજ આરંભનું સાધન મનુષ્ય શરીર છે. તેનાથી ફાવે તેવી વાસનાનું ઉત્પન્ન થવું તૃપ્ત થવું વગેરે વ્યવહારો થાય છે. ખીજાં શરીરો એટલાં ઉપયોગી થઈ પડતાં નથી. જેમ રૂપીઆ વગર ખીજા પરચુરણ પદાર્થો વડે ફાવે તે કારભાર કરી શકાતો નથી, મનુરને મનુરી આપવાને અથવા કોઈ પણ વસ્તુ લાવવાને પૈસાજ જોઈએ છે. ચાલો ભાઈ આ લાકડાંજ પડ્યાં છે તેમાંનાંજ પાંચ પચાસ લાકડાં આપી ધાન્ય લાવીએ એમ ધારીએ તો તેમ બનતું નથી તેમજ મનુષ્ય શરીરરૂપ સાધન વગર વાસના તૃપ્ત થઈ શકતી નથી. મનુષ્ય શરીરનો સ્વભાવજ એ છે કે વાસના ઉત્પન્ન કરવી અને તેની તૃપ્તિ કરવી. “અન્ન જોઈને ભૂખ, અને પાણી જોઈ તૃષ્ણ” એવી એક કહેવત છે. તૃષ્ણ ન હોય તોપણ પાણી જુએ કે છોકરાં તેનો ફાવે તે ઉપયોગ કરે છે.

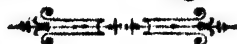
વાસના પુષ્કળ પ્રકારની થાય છે. તેમાં કેટલીક દુર્વાસનાઓ થાય છે. તે વાસનાની જેવી ઘટના હોય તે પ્રમાણે તેની પૂર્ણતા માટે તેવુંજ શરીર લેવું પડશે કે નહીં ? ધારો કે નાટકમાં જઈ સ્ત્રી પાર્ટ લેવાની વાસના થઈ કે તેની સાથેજ સ્ત્રીઓનાં ચિન્હો લુગડાં ચોળીઓ ખંડીઓ ઇત્યાદિ લઈ તે સ્ત્રી બન્યો અને સ્ટેજ ઉપર આવી હાવ ભાવ કરવા લાગ્યો. આ શરીર પુરૂષનું હોઈ સ્ત્રી થવાની વાસના થયાથી પુરૂષ શરીર છોડી દઈ સ્ત્રીનું શરીર લઈ શકાતું નથી તેથી બાહ્ય પોષાખથી, વેષથી, તે સ્ત્રી બન્યો, પરંતુ સ્ત્રી થવાની દૃઢ વાસના થઈ તેમાંજ જો તેનું છેવટ થાય તો તેને ખીજો જન્મ સ્ત્રીનોજ આવશે, સ્ત્રીનું શરીર લેવું પડશે. આવાં પુષ્કળ ઉદાહરણ મળી આવશે. જેમ જેમ વાસના દૃઢ થશે તેમ તેમ નંબરવાર શરીરો લેવાં પડશે. ગામડા ગામમાં ખુદાર જંગલ જઈએ તો આજુ બાજુથી ડુકકરો ગુ ખાવા આવે છે. તેને જોઈ આપણે વિચાર કરીએ છીએ કે “એમને આમાં શી લહેજત આવતી હશે ? એવી વાસના સહજ ઉત્પન્ન થઈ અને સહજ તે ભૂલાઈ જવાઈ અને તે નીકળી ગઈ, તો તેનો કંઈ સંબંધ રહ્યો નહીં;

પરંતુ તેની લહેજત લેવા આપણે ડુકકર થઈએ એવી વાસના જે કે દૃઢ ન થાય, છતાં પણ જે તેની વારંવાર યાદ આવ્યાં કરે તો તે ખીમે-ધીમે પકવ દશાએ પહોંચે છે. પછી ધારે કે ફલાણાએ બહુ ત્રાસ આપ્યો તેનું વેર લેવાની વાસના દૃઢ થઈ અથવા ફલાણાનું દેવું છે તે આપણું જોઈએ તેથી મનુષ્ય-અવસ્થાની વાસના દૃઢ થાય તો મરી જઈ મનુષ્ય જન્મ લઈ તે માણસ તે કાર્ય કરશે; પરંતુ તે પહેલાં ડુકકર થવાની વાસના જે અર્ધી હોતી તે જે પૂર્ણ થાય તો એક ડુકકરનો જ જન્મ લેવો પડશે. જેમ આ, તેમજ પરમેશ્વર માટે દૃઢ વાસના ધરીએ અને તે પરિપકવ થાય તો પરમેશ્વરનો જન્મ આવશે.

કેટલાંક ઝાડ જલદી અને કેટલાંક મોડાં થાય છે. તેવીજ રીતે જે કેટલીક વાસનાઓ પકડી દૃઢ થઈ હોય તેમની તૃપ્તિ કરી લેવા માટે તેવું શરીર પ્રથમ આવે છે; પછી તે મનુષ્યનું હોય કે ખીન્ન કોઈનું હોય.

આ મનુષ્ય શરીરદ્વારા અઘટિત ઘટના પણ થઈ શકે છે. જે વખતે સર્વ પ્રકારની વાસના તૃપ્ત થશે અથવા વાસના રહેશેજ નહીં, ત્યારે શરીરની જરૂર નથી હોતી તેથી તે શુદ્ધ અવસ્થામાં જશે. પણ જ્યાં સુધી એમ થાય નહીં ત્યાં સુધી જન્મ મરણ ચુકશે નહીં. “અમારું શરીર બંધ થયા પછી અમે વાસના બંધ કરીશું” એમ કહો તો તેમ થતું નથી. કારણ વાસનાનેજ આધારે શરીર ઉત્પન્ન થયું છે. ગમે તે વાસના હોય, તેની તૃપ્તિ માટે શરીર જોઈએ. તેથી વાસનારહિત થવાની જે વાસના તે માટે પણ શરીર જોઈએજ છે. વાસનારહિત થવાનો પ્રયત્ન કર્યો પણ અનુલવ આવ્યો નહીં. એમ વિચાર આવી જે મરણ થાય, તો વાસનારહિત અવસ્થા કેવી હોય છે તે અનુલવવાની ઇચ્છા રહીજ છે; તેથી તે યોગ્યતાનું શરીર મળે છે અને તે શરીરરૂપ સાધન વડે શાસ્ત્ર પ્રમાણે વાસનારહિત થવાનો ઉપાય કર્યાં કરે છે, અને તેજ આગળ ઉપર યોગી વા સત્પુરૂષ થાય છે. તમારી વાસનારહિત અવસ્થા જે હુમણાંજ થઈ જાય તો પછી જન્મ નથી. તેથી સર્વ શાસ્ત્રમાં, સર્વ

ધર્મમાં વાસનારહિત થવાનાજ ઉપાયો કહ્યા છે. તે પ્રમાણે ચાલશે તો કોઈ પણ ધર્મ પ્રમાણે જન્મ નહીં રહે. પ્રત્યેક ધર્મના મૂળમાં જન્મમરણનો અનુલવ ન લેવો એવી યોજના છે. મુસલમાન, પારસી, ક્રિશ્ચિયન, વગેરે ધર્મો શા માટે ઉત્પન્ન થયા ? તો તે તે ધર્મમાં લોકો તે તે ધર્માજ્ઞા પ્રમાણે ચાલે, વાસનારહિત બને અને જન્મમરણનો ફેરો ટાળે. તેથી પ્રત્યેક જાતિને તેનો તેનો ધર્મપંથ લાગુ પડે છે. અને તેને અનુસરીનેજ તેઓ તેમની ભાષા વાપરે છે. મુસલમાન કહે છે કે પુનર્જન્મ નથી. જે પોતાના ધર્મ પ્રમાણે ચાલે છે તેજ ખરો ધર્માભિમાની. અમુક એક પંથનું અભિમાન ક્યારે ધારણ કરવું ? તો તે પ્રમાણે ચાલતા હોઈએ ત્યારે. બધા ધર્મપંથો જન્મમરણનો અનુલવ ન આવે એટલા માટેજ છે. અમે અમુક ધર્મના, અમે અમુક પંથના, એવી ભાષા વાપરવામાં આવે છે, પરંતુ કૃતિ કંઈ તેવી હોતી નથી. કોઈ પોતાના ધર્મને અનુસરી કહે કે પુનર્જન્મ નથી તો તેનો અનુલવ તેણે લીધો છે એમ નથી. તે એટલુંજ કહી શકશે કે “અમારા ધર્મમાં પુનર્જન્મ નથી.” એ ઉપર અમારે એટલુંજ કહેવાનું છે કે, દરેક ધર્મમાં એજ કહ્યું છે કે પુનર્જન્મ ન લેવો. અને ધર્મ પ્રમાણે ચાલવાનો ગુણજ એ છે કે વાસનારહિત થવાય. પ્રત્યેક ધર્મના તત્વવેત્તાઓ જુદા જુદા હતા. તેમણે મનુષ્ય પૂર્ણ વાસનારહિત થાય એ શક્ય નથી એ જોઈ, કેટલીક થોડી વાસના શિલ્લક રહી જાય તો પણ આગળ પર શરીર ન આવે તે માટે જે નિયમો કાયમ કરી મૂક્યા છે તેનેજ ધર્મ અથવા ધર્મપંથ કહે છે. તે નિયમ પાળનારને પ્રકત થોડી વાસના બાકી રહી હોય તો પણ પુનર્જન્મ નથી. યોગી લોકો પૂર્ણપણે વાસના રહિત થવાનો પ્રયત્ન કરે છે. બધા તેવા થઈ શકતા નથી; તેથી ધર્મ પ્રમાણે ચાલવાથી તે વાસનારહિત થાય છે. આ ઉપરથી શું સાબીત થયું ? તો પૂર્ણ વાસનારહિત થવું શક્ય નથી તેથી કેટલાક પંથવાળા પુનર્જન્મ છે એમ કહે છે. તેમનું કહેવાનું એ છે કે જો વાસના બંધ નહીં પડે તો શરીરરૂપ સાધન પણ બંધ પડશે નહીં.

રવિવાર તા. ૨૭ મી જુલાઈ સને ૧૯૨૪ અષાઢ વદ ૧૧ શકે ૧૮૪૬

શેઠ નોકર પરંપરાથી પતિ પત્ની-પતિ પત્ની પરં-
પરાથી ઇશ્વર અને ભકત-ઇશ્વર અને ભકત પરંપરાથી
સદ્ગુરૂ શિષ્ય-સદ્ગુરૂ શિષ્ય પરંપરાથી આદિ સ્ત્રી
પુરૂષ-પ્રકૃતિ અને અનંત-ભાસમાન પ્રકૃતિની વ્યાખ્યા-
શરીરરૂપી આગગાડીનો ડબો-સંભાવિતપણાના ત્રણ
પ્રકાર-ભાસમાન પ્રકૃતિને આધારે અનંતનો અનુભવ
'સમજ' સારી કે 'અણુસમજ' સારી-વસ્તુજ્ઞાન કેમ
ઉત્પન્ન થાય છે-અણુસમજ' સારી-અણુસમજમાં-
થીજ' સર્વ સુખની પ્રાપ્તિ-અણુસમજ' મેળવવા
માટેજ સદ્ગુરૂપાસે જવું-પરમેશ્વરીઅવસ્થા માટે
અણુસમજમાં જવાની જરૂર-જ્ઞાનએટલેજ અણુસમજ-
આરંભમાં મૂળમાં 'સમજ' હોય તે 'અણુસમજ'
દેખાડે છે-અણુસમજ' કેવી રીતે ઉત્પન્ન થઈ?

શિષ્ય, ભકત, પત્ની અને નોકર એ ચારેની સ્થિતિ
સરખીજ હોય છે. શિષ્યને ગુરૂ, ભકતને દેવ, પત્નીને પતિ,
અને નોકરને માલીક એ તેમના માલીકજ છે. આપણે જેને
આપણે માલીક માન્યો હોય, તેને જેમાં સુખ થાય એ બાબત
જે વડે સાધ્ય થાય એવો પ્રયત્ન પ્રત્યેકે કરવો. જે કામગિરી
જેની પાસે છે, તે કામ જો તેનાથી બરોબર અભવવામાં આવે
તોજ તેને આ બધાં નામ યોગ્ય ગણાય. કામગિરી એ બધાંની
એકજ; પરંતુ પર્યાય (વ્યવહાર) થી આ ચાર પ્રકાર થયા છે.

પ્રત્યેકનું જે કામ હોય તે તે પૂર્ણ પણે બજાવવામાં આવે, તેમાં કંઈપણ કમીપણું રહે નહીં, તો પછી શિષ્ય, ભક્ત, પત્ની અને નોકર એ ચારે એકજ થાય છે અને પતિરૂપે માલીક (શેઠ) તેમની એકજ વ્યક્તિ બને છે અને સદ્ગુરુ નોકર પરંપરાથી દેવ, પતિ અને માલીક એ ચારે પછી પત્ની પાત્ર. ઐક્યત્વને પામે છે અને તેમની છેવટે પત્ની

રૂપે એકજ વ્યક્તિ બને છે. આવી રીતે ઉલટ સુલટ થઈ તે બેઉ બાબુ આઘ સ્ત્રી પુરૂષ એટલે આદિમાયા અને પરમપુરૂષ થઈ બેસશે. ખરી રીતે તો સદ્ગુરુ, દેવ, વગેરે ઉપરના ચાર અને ભક્ત શિષ્ય વગેરે નીચેના ચાર નથી. પણ ફક્ત એકજ માલીક અને એકજ નોકર હોય છે. તે નોકરે માલીકની ઈમાને ઈતબારે પૂર્ણ નોકરી કરી હોય અને માલીક અને નોકરનો ઐક્યભાવ થયો હોય તો માલીક સમજે છે કે આવો નોકર મને જન્મો જન્મ નહીં મળે અને નોકર સમજે છે કે આવો માલીક મને જન્મો જન્મ નહીં મળે. આવી રીતે તે બેઉનો એકેક પર બે અત્યંત પ્રેમ થઈ

**પતિ પત્ની પરં- જાય, તો આગલો જન્મ નોકરને નોકરનો
પરાથી ઇશ્વર અને માલીકને માલીકનોજ આવશે એવું
અને ભક્ત.** કંઈ નથી પણ તેની અદલાબદલી થઈ

એટલે કે માલીક સ્ત્રી રૂપે અને નોકર પુરૂષ રૂપે જન્મ લઈ ખેંદલાંના ઋણાનુબંધનને લીધે પત્ની અને પત્નીના સંબંધથી બેઠાઈ તેમના પ્રેમની વૃદ્ધિ થાય છે અને સ્ત્રી હોય તો આવીજ હુબે એમ વરને લાગે છે અને વર હોય તો જન્મો જન્મ આવોજ હુબે એમ તે કહે છે. આવી રીતે તે પ્રેમ વધતાને વધતા પ્રમાણમાં થતો જાય છે અને પછી તેજ બે ઉપરના દરબજા લેતાં લેતાં આગળ પર જ્યારે તે બેઉ ઇશ્વર અને ભક્ત એ દરબજામાં જાય છે ત્યારે ઇશ્વર ઉપર તે ભક્તનો અત્યંત પ્રેમ અને ભક્ત ઉપર પણ પરમેશ્વરનો અત્યંત પ્રેમ વધે છે, તે એટલો બધો વધે છે કે, ઇશ્વર કહે છે “ આવો ભક્ત મને

મગશે નહીં. ” તેથી તે લકતનો ફાવે તે ત્રાસ સહન કરે છે, અને લકત કહે છે કે “ ઇશ્વર શિવાય ઇશ્વર અને લકત મારે ખીજું કંઈ પણ નહીં જોઈએ. ” પરંપરાથી સદ્ગુરુ એમ થતાં થતાં તે ઇશ્વર લકતનો પ્રેમ અને શિષ્ય. અત્યંત વધીને અદલાબદલી થતાં થતાં તેમને સદ્ગુરુ અને શિષ્ય એવી અવસ્થા

આવે છે. આ સદ્ગુરુ-શિષ્યની પ્રેમની અવસ્થા ખડારથી જોડે ન દેખાય તો પણ તેમનો પ્રેમ અંદરથી વધતોજ જાય છે. બાહ્ય રીતે જોડે તે બે પુરૂષો દેખાય છે; તો પણ તે મૂળના પ્રકૃતિ-પુરૂષ હોય છે; તેથી તે બેઉનું એવું તો ઐક્ય થાય છે કે સદ્ગુરુ સ્ત્રી રૂપ બની શિષ્યને પતિરૂપ આપી તેને આનંદનો અનુભવ આપે છે અને એથી ઉલટી રીતે પણ એટલે સદ્ગુરુ પતિરૂપ અને શિષ્ય સ્ત્રી રૂપ બની આનંદનો અનુભવ લે છે.

તમે સ્ત્રી પુરૂષો વ્યવહારમાં પરસ્પર એકએક એકેકની પાસે હોયાં શિવાય આનંદ લઈ શકતાં નથી. તેમ ત્યાં નથી. શિષ્ય ગમે તેમ તેટલો દૂર હોય અથવા ગુરુ ગમે તેટલો દૂર હોય તો પણ તે પરસ્પર એકેકનો આનંદાનુભવ લે છે; કારણ તે બ્રાહ્માનંદ કંઈ માપેલો થોડોજ છે. તમે લોકો માપેલા આકારના આધાર વડે જે આનંદ લ્યો છો તે આનંદ પણ તેટલા પ્રમાણનો માપેલોજ આવશે. તેવું ત્યાં નથી. ગુરુને શિષ્યની યાદ આવી એટલે પછી તે શિષ્ય પાસે હોય કે હજારો કોસ દૂર હોય તો પણ તે આનંદરૂપે સામે આવે છે. ત્યાં આકાર બાકાર કંઈ નથી. શિષ્ય એટલે નિરાકાર આનંદ. શિષ્ય શબ્દનો અર્થજ તે છે. શિષ્ય શબ્દની વ્યાખ્યા પાછળ ગમે ત્યારે થઈ ગઈ હોય એમ લાગે છે. એમ ન હોય તો આગળ ગમે ત્યારે આવશે, પરંતુ થોડામાં કહું તો સર્વ સ્થિરચર વ્યાપીને ઉરેલો જે પરમાત્મા તેનું નામ શિષ્ય. ન ખુટનારો બે માપ એવો આનંદ જે છે તે તે ઉરેલામાં છે. અને તે ઉરેલો એટલેજ શિષ્ય. ત્યારે શિષ્ય એટલે નિરાકાર આનંદ એમજ થયું કે નહીં ? ગુરુને શિષ્યની યાદ

આવતાંજ તે આનંદનો સમુદ્ર ઉછળે છે અને તે આનંદનો અનુભવ આવે એટલે તેને કંઈપણ આકાર હોયાનો ભાસ થાય છે. જેમ પવનને કંઈ આકાર નથી પણ તે શરીરે લાગે એટલે અનુભવ આવે છે ને ? તે પ્રમાણે તે શિષ્ય અવસ્થા જેને આવી હોય; એવો આકારવાન પુરૂષ, અથવા તેના હૃદયમાં દેખાનારી સ્ત્રી જો પાસે હોય, તો તેનાથી થતા આનંદનો અનુભવ લેવા માટે ગુરૂને તેના આકાર સાથે વળગવું પડતું નથી. તે અવસ્થામાંનાં જે કેટલાંક સ્ત્રી પુરૂષ છે તે એકેકને ન વળગતાં એટલે સ્પર્શ પણ કયાં શિવાય એકેક પાસેથી આનંદ લે છે. ઘણાંખરાં તે આઘે આઘે પુષ્કળ અંતર ઉપર હોય છે; છતાં તેમને તેઓ પાસેજ હોય એમ લાગે છે. પુષ્કળ દૂર હોય તો પણ પાસેજ લાગે છે અને ખૂબ પાસે હોય તો ખૂબ દૂર લાગે છે એવી સ્થિતિ ત્યાં છે. જેમ ભગવાન શેષ પર પડ્યા છે અને લક્ષ્મી તેમના પગ નીચે બેઠી છે, એટલે તે તદ્દન પાસે પાસે છે એવો દેખાવ ચિત્રમાં તમને દેખાય છે, પરંતુ ખરી રીતે તે એકેએકથી ખૂબ દૂરજ છે. જગત્ને એક છેડે તેણી અને જગત્ને બીજે છેડે પેલા એવી સ્થિતિમાં રહી પરસ્પર ઉત્પન્ન થતા આનંદનાં પરિણામ જગરૂપનો અથવા તો જગત્ ખડાર જે શુદ્ધ સત્ અનંત છે તે રૂપનો અનુભવ લે છે. કાંવે ત્યારે તેઓ એકેકની અદલાબદલ કરે છે: પરંતુ તે કરતી વખતે તેમને માણસોની પેઠે જન્મ લેવો પડતો નથી.

સદ્ગુરૂ-શિષ્ય

પરંપરાથી આદિ

સ્ત્રી પુરૂષ

પણ ફક્ત સાન્નિધ્યને લીધે ભાસમાન પ્રકૃતિને આધારે તે ઉભયના પરસ્પરનાં નિરાકાર આનંદનું એની મેળે આકર્ષણ થતું જાય છે અને તે આપોઆપ આકર્ષણ ક્રિયા જે થાય છે તે તે ભાસમાન પ્રકૃતિના સ્વભાવને લીધેજ થાય છે; અને તેમાંજ આનંદ છે. તમો જેમ સ્ત્રી ઉપર પ્રેમ કરો છો અને પુત્રોત્પત્તિ કરો છો, તે જાતનો તે વ્યવહારનો આનંદ નથી પણ બ્રહ્માનંદ છે. એવી રીતે જે નોકર માલીક

હોય છે તેજ આગળ ઉપર પરંપરાથી સ્ત્રી પુરૂષ, ઇશ્વર ભક્ત, શ્રીતા થતા આદ્ય પ્રકૃતિ-પુરૂષ પર્યાંત જઈ પહોંચે છે અને તે આનંદરૂપ અનંતનો અનુભવ લે છે. એવા સત્પુરૂષની મજલ અહીં સુધીનીજ હોય છે એમ નથી પણ તેથી આગળ પણ પૂર્ણ આનંદ અવસ્થામાં તે નિમગ્ન હોય છે અને આ બાબુએ અહીંઆં પણ ફાવે ત્યારે હોય છે.

અનંત એટલે જેને અંત નહીં તે. સ્થિરચર વ્યાપી ને ઉરેલો સત્ વગેરે જેને કહે છે તે અનંત. તો પણ એવા આ અનંતનો પત્તો લગાડવાનો (શોધવાનો)

પ્રકૃતિ અને અનંત પ્રયત્ન કરવો અથવા તો તેનો પત્તો લાગ્યો એવી અજ્ઞાની લોકે ગમે તેવી સમજીત કરી લેવી તે પણ પ્રકૃતિને આધારેજ થાય છે. જે કોઈ શાણો વિચારવંત ખરા સાધનને આધારે અને બહુજ બારીકાઈથી એનો શોધ કરવાનો પ્રયત્ન કર્યાંજ કરે, તો તેની શોધ કરતાં કરતાં તે પ્રયત્નનો અંત આવવા માંડે તો પણ તેનો પત્તો લાગશેજ નહીં પરંતુ જેની શોધ માટે આ પ્રવૃત્ત થયો તે શોધ કરનારજ આ શોધી આપનાર પ્રકૃતિરૂપ સાધન સહિત (તે રૂપ) બની જશે.

પ્રકૃતિ માપેલી છે; તેને અંત છે. ગમે ત્યારે માપ એટલે પ્રમાણ નક્કી થઈ તે પ્રમાણનો અંત એટલે માપનો અંત આવે છે. ત્યાંજ અંત શબ્દ લાગુ પડે છે. એટલે કે ગમે તેટલા પ્રમાણનું કમી અથવા અધિક માપ એટલે મર્યાદા હોવાં શિવાર અંત શબ્દની ઉત્પત્તિ થતી નથી. એવી મર્યાદિત છે એટલેજ કોઈપણ વસ્તુને અથવા પ્રકૃતિને અંત છે અને એવી અંતવંત પ્રકૃતિને લીધે અનંત શબ્દ ઉત્પન્ન થયો. માપેલ જે છે તે માપેલા વડે જેમાપની શોધ કરવાનો પ્રયત્ન કરે તો તેને તે જેમાપનો પત્તો કેવી રીતે લાગે ? કારણ પત્તો લગાડનાર પણ માપેલા અને જે પ્રકૃતિના સાધન વડે પત્તો લગાડવાનો તે પ્રકૃતિ પણ માપેલીજ. તેથી મપાયેલી જે પ્રકૃતિ તે શોધવા માંડે તો આખર સુધી તેને તે

અનંતનો અંત જડશેજ નહીં. પરંતુ એવી મપાયલી પ્રકૃતિ દ્વારે જોવા જઈએ તો તે બેમાપ પણ માપેલાં જેવું એટલે મર્યાદિત હોય તેવું દેખાય છે.

તમો જગત્માં માપેલા છે. તેથી જહારનું બધું બે માપ છે છતાં માપેલુંજ જુઓ છે. જ્યાં ઘર નથી, બાર નથી, ઝાડ નથી, લીલોતરી નથી, કંઈ નથી, એવું ફક્ત મેદાન જ છે એમ સમજો. તે મેદાનની મધ્યમાં ઉભા રહી ચારે બાજુએ જોવા માંડીએ તો માપેલોજ લાગ દેખાશે. ખરી રીતે તે માપેલો નથી. આકાશ ગોળાકૃતિ દેખાઈ સર્વે બાજુથી જમીનને ટેકી રહ્યું હોય એમ દેખાશે; અને એવું દેખાય એટલે તમો કલ્પના કરશો કે કઢાઈની આકૃતિનું લોખંડના ટોપલા જેવું આકાશનું ઢાંકણું છે તેની નીચે જમીન અને તેમાં આપણે છીએ એવો માપેલો દેખાવ તમે જોશો. તે માપેલા છેવટના છેડા પાસે તમો જવા માંડો એટલે જેમ જેમ તમો આગળ આગળ જશો તેમ તેમ તે માપેલું સર્કલ આગળને આગળ જતું જશે અને તેનું છેવટ (તેનો છેડો) તમને કદી પણ દેખાવાનો નથી. પરંતુ કંઈ ચુકિતથી તમો તે છેડા ઉપર જાઓ તો ત્યાંથી પણ ફરી તેટલાજ પ્રમાણનો મર્યાદિત આકાશનો લાગ દેખાશે. આ ઉપરથી શું સાબીત થયું કે, વસ્તુતઃ તે બે માપ છે પણ માપેલાના આધારથી જોવા માંડ્યું તેથી તે પણ મર્યાદીત દેખાવા લાગે છે.

પરંતુ તે આદિ પ્રકૃતિ જે છે, એટલે આદિ પ્રકૃતિની અવસ્થામાં જે ગયો છે તે, માપેલું પણ જોશે એને બેમાપ પણ જોશે. “તે વળી તે અનંતને કેવી રીતે જોશે એમ પૂછો તો પ્રથમ તે માપેલું જોશે અને તે માપેલાંના આધારથી પછી તે અનંત જોશે; એટલે કે તેને અંત નથી એવો અનુભવ લેશે. અનંતનો અનુભવ લેવો એટલે શું ? એટલે કે “તે ક્યાંઈ નથી એવું નથી” એવો અનુભવ લેવો; તે સર્વત્ર હોઈ પૂરું થતુંજ નથી એવો અનુભવ લેવો એટલેજ અનંતનો અનુભવ લેવો. એવા

આ અનંતના અનુભવ માટે ક્યાંઈ પણ જા આવ કરવાની જરૂર હોતી નથી, પણ તે અનુભવ ગમે ત્યાં અને ગમે તે ઠેકાણે રહીનેજ લઈ શકાય છે. જો માપેલાં અનુભવ તેણી ન લે તો અનંતનો અનુભવ તેને કદી પણ આવશે નહીં. અનંત એટલે બેમાપ, પુષ્કળ. આ પુષ્કળનો અનુભવ પણ તમો શા વડે લો છો? આ ચોખા ઘઉં વગેરે પુષ્કળ છે. એમ કહો છો “ અરે પુષ્કળ એટલે કેટલા ?” એમ પૂછવામાં આવે તો કહો છો “ ખૂબ છે, માલ ખૂબ પડ્યો છે,” એમ કહો છો ખૂબ હોય, પુષ્કળ હોય તો કેટલા છે કહેશો? જેનું માપ થયું હોય તે માટે તમો કહેશો કે ચોખા એક ખાંડી છે, ઘઉં બે ખાંડી છે, ગોળ દસ થાપી છે. પરંતુ પુષ્કળ, ખૂબ એમ જે કહે છે તેનો અનુભવ તે ક્યાંથી લાવ્યા? તો પ્રથમ તેમણે માપેલાનો અનુભવ લીધો હોય છે કે એક ખાંડી ઘઉં આટલા હોય છે; પાશેર અર્ધો શેર, મણ, ખાંડી, ઈત્યાદિ પ્રમાણે જે તમારા અનુભવમાં હોય છે, તેના આધારથી બેમાપ જે હોય છે તેને પુષ્કળ ખૂબ વગેરે કહે છે. ખાંડી મણ વગેરે માપ કહાડવાની સવડ ન હોત તો પુષ્કળ, ખૂબ વગેરે ક્યાંથી લાવ્યા હોત? તે વખતે “ પુષ્કળ ” એ શબ્દ નીકળ્યો પણ ન હોત અને તેનો અનુભવ પણ નહીં આવ્યો હોત. પુષ્કળ, ખૂબ, અતિશય વગેરે શબ્દો જ્યાં માપ ગણતરી ન થયાં હોય ત્યાંજ લાગુ પડે છે. ઠીક, તે ધાન્યને અથવા ગોળને માપ ગણતરી તમે શેને આધારે લગાડયાં? તો તમો પોતે મપાયેલા છો તેથી તે મપાયેલી શરીર પ્રકૃતિના ધર્મને લીધે તમો બધોજ પ્રકાર માપેલો જુઓ છો; પરંતુ શરીર પ્રકૃતિનો સ્વભાવ બે બાજુનો છે; એટલે કે તે માપેલું પણ જુએ છે અને બેમાપ પણ જુએ છે. કોઈ કોઈવાર તમો માપો છો અને કોઈ કોઈવાર માપ્યાં શિવાય પણ લો આપો છો, અથવા તો ન માપેલાં ન ગણેલાંનો અનુભવ લઈ તેનો ઉપયોગ પણ કરો છો. એવા આ તેના તે સ્વભાવને અનુસરી માપેલું જે જગત અને બેમાપ જે અનંત એ બેઉનો તેણી અનુભવ લઈ શકે છે, આવી રીતનો આ જે અનુભવ

તે, તે આદિ પ્રકૃતિનો જાતિ સ્વભાવજ છે; અને તે આદ્ય પ્રકૃતિ જે છે તે પણ માપેલીજ છે. પરંતુ મોટી વસ્તુમાં તે મોટી હોઈ સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ અને સ્પષ્ટ હોઈ ભાસમાન અવસ્થામાં પણ તે છે.

પરંતુ તમારી શરીર પ્રકૃતિના સંબંધમાં નાનું મોટું કરવું, તેમાં ફેર બદલ કરવો એ એક તમારે સ્વાધીન નથી. તમારું શરીર પહેલાં સાડા ત્રણ હાથનું થોડું હટું? જન્મ્યા ત્યારે એક વેંત દોઢ વેંત હશે. પરંતુ તે તમારી ઇચ્છા વિરુદ્ધ વધતું ગયું. ધારો કે કોઈ છોકરો સાત આઠ વર્ષનો છે. અને તે કહે કે હું હવે વધીશ નહીં, મોટો થઈશ નહીં, તો તે કેમ આવે? તમારું નાનું મોટું થવું એ સર્વ પ્રકારે પરસ્વાધીન છે. “આપણે નાના થયાનો અનુભવ આપણને આવે છે કે?” એમ પૂછો તો “હા આવે છેજ.” મોટાપણાનું વધવાનું બંધ થયું એટલે તે શરીર નાંખી દો છો અને વેંત દોઢ વેંતનું શરીર લેવા માટે ફરી માના પેટમાં જાવ છો. પરંતુ કમે કમે સત્પુરૂષ-અવસ્થામાં ગયેલા જે મૂળના માલીક-નોકર તે એક, ફાવે ત્યારે બેઠ રહે છે અને ફાવે ત્યારે એકચત્વ લઈ એકજ આદિ પ્રકૃતિ રૂપે રહે છે અને અત્યંત આનંદનો અનુભવ લે છે. તમારી પેઠે તે પર સ્વાધીન નથી.

અહીં જડ વસ્તુનો અનુભવ વધારે છે તેથી તે આનંદ થોડો મળે છે. આનંદને આકાર નથી. તે કેવળ અનુભવવાની વસ્તુ છે. સ્થુલ-દૃષ્ટિએ અનુભવ આવે એવી ભાસમાન પ્રકૃતિની તે વસ્તુ નથી. અત્યંત અનુકુલ વેદન વ્યાખ્યા. લેવાનું છે, એટલે અત્યંત આહની, પ્રેમની અને આનંદની જાણ કરી લેવાની છે. તે અત્યંત સુખનો પ્રવાહ એક સરખો વહે છે. તે આનંદ નિરાકાર છે. તે આનંદ જો તમારે લેવો હોય તો નિરાકારથી નિરાકારનું ગ્રહણ થઈ શકતું નથી, અને આપણા સ્થૂલ શરીર રૂપ જડ સાધન વડે તે આનંદ લઈ શકાતો નથી, તેથી તે લેવા

માટે ભાસમાન પ્રકૃતિની જરૂર છે. ભાસમાન પ્રકૃતિ એટલે જેને આકાર નથી પણ અનુભવમાં આવે છે તે. જેમ વાયુને આકાર નથી પણ તે અનુભવમાં આવે છે. તેવાજ પ્રકારની તે જડ વા સ્થૂલ પ્રકૃતિ નથી પણ પોતાનો અનુભવ લેવા માટેજ ફક્ત આધારભૂત છે તેને લીધેજ તે ફક્ત ભાસમાન એવી તે પ્રકૃતિ હોય છે. ભાસમાન પ્રકૃતિની અવસ્થા આરંભમાં મૂળમાંજ છે. પરંતુ તે પરમાનંદ લેવાના ઉપયોગની નથી. છતાં તેજ જો આગળ ઉપર ધીમેધીમે જગતરૂપે મનુષ્ય અવસ્થા સુધી પહોંચી જડરૂપે જગતનો અનુભવ લઈ જો ફરી પાછી ફરે, અને તેને આવેલું જડરૂપ તોડતાં તોડતાં ફરી પૂર્વપદ ઉપર કેવળ ભાસમાન અવસ્થામાં જાય, તો પછી તે ભાસમાન પ્રકૃતિ તે પરમાનંદ ગ્રહણ કરવાને ઉપયોગી થઈ પડે છે. એવી રીતે ઉલટવાને (પાછી ફરવાને) સેંકડો લોકો પ્રયત્ન કરે છે, પણ સદ્ગુરૂની કૃપા વગર તે ઉલટી થતી નથી.

તે આનંદ સર્વત્ર ભર્યોજ છે. જગતમાં અથવા જગતની ખૂદાર તે વગર ખીજું કંઈજ નથી. આ ઉપરથી કોઈ એમ પૂછે કે “ કેમ, સત્ અને ચિત્ એ પણ ત્યાં હશેજને ? ફક્તજ આનંદ કેવી રીતે ? ” તો, સત્ ચિત્ અને આનંદ એ સર્વ સતત એક જગ્યાએજ હોય છે અને તે કદી બંધ પડતાંજ નથી. હમણાંજ ભાસમાન પ્રકૃતિનું જે વર્ણન કર્યું તે ભાસમાન પ્રકૃતિની અવસ્થા જેને આવી હોય તેને આ સત્ ચિત્ અને આનંદ એક જગ્યાએજ હોયાનો અનુભવ અને આનંદ આવશે. તેને આનંદાનુભવ લેવામાં ખલલજ પડતું નથી, એ આ સત્ શબ્દથી દેખાડવામાં આવ્યું છે. તેની લહેજત કહેવાનું શક્ય નથી. પરંતુ અંદરની અંદર જે મઝા આવતી સમજાય છે તે ચિત્ (શબ્દ)થી સમજાય છે અને આનંદ તો છેજ છે. તે ચારે બાજુએ ભર્યો છે. જે પ્રકત અનુભવાયજ છે તેને શું નામ આપવું ? સત્ ચિત્ આનંદ એ નામ ત્યાં લાગુજ પડતાં નથી. પરંતુ વ્યવહારીક ભાષામાં બોલીએ તો નિરંતર અનુભવ છે તેથી સત્, આનંદનું ભાન થાય છે તેથી

ચિત્ત; ભાષામાં (બિલવામાં) જેમ સાંકેતિક શબ્દો અ, બ, ક, ડ. ઇત્યાદિ આપે છે તેમજ સત્ ચિત્ત અને આનંદ એ શબ્દો પણ તે અવસ્થાનો અનુભવ લેનાર જે છે તેમણે તે તે અવસ્થા પ્રમાણે નામો આપ્યાં તેથી પ્રચારમાં આવ્યાં છે. તે નામ આપનાર આપણે કોણ? આપનાર તો બુદ્ધોજ છે.

કોઈ આગગાડી કે મોટર ચાલતી હોય તે વખતે તેમાં કેટલાક લોકો બેઠા હોય છે. તેમાંનો કોઈ હુશિઆર હોય અને તેને પડવા કરવાની ધાસ્તી ન લાગતી હોય તો ડાખ્યાને જે લોખંડના હેન્ડલો લગાડ્યા (જડ્યા) હોય છે તેને ગ્રાહી નીચેનાં પાટીઆં ઉપર એક પગ મૂકી બીજો પગ છુટો રાખી તે નિરાંતે એકલો બેસે છે. જેને બેસતાં બરોબર પકડી રીતે આવડે છે તે ફક્ત ટેક્યા જેવું (અઢેલ્યા જેવું) કરશે અને જહારનો દેખાવ ફાવે તેટલો જોઈ આનંદ લેશે. અંદર બેઠેલા જે હોય તે બારી ઉઘાડી હોય તો તેટલોજ જહારનો દેખાવ જોઈ શકે છે, નહીં તો અંદરનાં બીજાં માણસો અને જે કંઈ અંદર હોય તેટલાંનેજ જોતા બેસશે; કારણ ગાડીનો પ્રકત સાધારણ આધાર લઈ, શરીરનો આકીનો સર્વ ભાગ ગાડીની જહાર કહાડી જહારનો દેખાવ જોવાનું સામર્થ્ય અંદર બેસનારાઓને નથી. તેથી અંદર બેઠેલા લોકોના સહવાસથી તેમને વખત કહાડવો પડે છે. ગાડીની જહારનો અને અંદરનો અનુભવ તેમને નથી. એવો એક પ્રકાર અને જે દરવાજાની જહાર ઉલો હોય છે તે જહારના અને ડાખ્યામાં બેઠેલા લોકોનો પણ દેખાવ દરવાજામાંથી અથવા બારીમાંથી જુએ છે, એ બીજો પ્રકાર. કોઈ લહુડે છે, કોઈ બીડી પીએ છે, કોઈ પાન તંબાકુ ખાય છે, કોઈ હાસ્યવિનોદ કરે છે, વગેરે દેખાવો તે જુએ છે, તેવીજ રીતે અંદરની દુર્ગંધનો પણ અનુભવ તે લે છે. તે જહાં અંદર બેઠા હોય; પરંતુ અંદર ત્રાસ થવા માંડ્યો તેથી તે મનમાં કહેવા લાગ્યો “ મને જહાર ઉભા રહેતાં આવડે છે ત્યારે મારે આ ત્રાસ શું કામ સહન કરવો ? ” તેથી અંદરની અવસ્થાનો અને દુર્ગંધનો કંટાળો આવે તો તે કોઈ કોઈવાર

જુદાર ઉભો રહી સારી હવાનો ઉપભોગ લે છે, અને જરૂર જેટલી અંદરની દુર્ગંધ ઉપર પણ લક્ષ આપેજ

શરીરરૂપી છે; પરંતુ કેવળ શુદ્ધ હવાનો અનુભવ આગગાડીનો ઉભો. તેજ ફક્ત લે છે. તેવી રીતે આ શરીર (પ્રકૃતિ) જાણે એક આગગાડીનો ઉપભોગ

છે એમ ધારે; એટલે આ ડાયામાં આપણે બેઠા છીએ અને તેની સાથે જ આપણને ત્રાસ આપનારા બીજાંએ પુષ્કળ લોકો બેઠા છે અને તેમનો તે ત્રાસ આપણે ભોગવીએ છીએ. જેમ પેલા ડાયામાં સેંકડો લોકો બેઠા હોય છે, તેમ આ શરીરરૂપી ડાયામાં આપણે પણ છીએ અને ખીજે પુષ્કળ પરિવાર પણ છે. તે આગગાડીના ડાયામાં જો કોઈ સંભાવિત માણસ હોય તો તેને તે ગંદા લોકોનો ત્રાસ થાય છે, પરંતુ તે ગંદા લોકોના જેવોજ કોઈ હોય તો બીજાની સાથે તે પણ મારામાર કરવા મંડી જાય છે, તેને તેમનો કંટાળો આવતો નથી. એકજ સંભાવિત અને બાકીના ગંદા હોય તો તેને કંટાળો આવે છે, પરંતુ તેને પાટીઆં પર પગ મૂકી જુદાર ઉભા રહેવાની વિદ્યા આવડતી નથી તેથી ભય લાગે છે. જેને પકડી વિદ્યા (આવડે) છે, અથવા સરકારે જેમને લાઈસન્સ આપ્યું છે, તેમને કોણ મના કરે છે ? પરંતુ અંદર બેઠેલા એકાદા સંભાવિત ગૃહસ્થને જો લાઈસન્સ પણ ન હોય અને જુદાર ઉભા રહેવાની વિદ્યા પણ ન આવડતી હોય તો તેને અંદરના લોકોનો ત્રાસ ભોગવો પડે છે. તેમ આ શરીરમાં આપણે સંભાવિત છીએ અને બાકીનો પરિવાર જે ભેગો થયો છે તે સંભાવિત નથી તેથી આપણને ત્રાસ થાય છે. આપણે જો સંભાવિત હોઈએ તો અનેક પ્રકારના વિષયો અને તેમાંથી થનારા કામકોમલિકો આપણને કંટાળો આવે; અને આપણે સંભાવિત ન હોઈએ તો તેમના જેવાજ આપણે પણ બની જઈએ. જગતમાં ઘણાખરા એવાજ શ્રેષ્ઠ છે; સંભાવિત નથી હોતા છતાં સંભાવિત હોવાનો ઢાંગ કરે છે. આ સંભાવિતપણું વ્યવહારનું નથી; ચાલુ વિષયનું એટલે રમેશ્વરી બાળનું સંભાવિતપણું સમજવું. જેમ રેલ્વેના ડાયા

માંદાના સંભાવિત ગૃહસ્થનો ખીજા લોકો કંઈ પરિવાર નથી, તેજ પ્રમાણે આપણે શરીરરૂપી ડબામાં બેઠા છીએ અને આપણો આપણી આનુબાનુએ જે અનેક વિષયોનો પરિવાર છે તેમની સાથે કંઈ સંબંધ નથી. પરંતુ તે પરિવાર

સંભાવિતપણુના આપણો નથી; જો આપણે તેમાં મળી
ત્રણ પ્રકાર. જઈએ તો આપણે પણ એવાજ બન્યા
 એમ સમજવું. કોઈ એક માણસ

દાડીઆના સહવાસમાં રહી દાડીઓ બને છે અને તે તેવો ન બને તો પણ લોકો તેને દાડબાજ સમજે છે; તો પણ તે જો તેના સહવાસમાં રહી દાડ ન પીતો હોય તો બડાસ મારે છે કે “તમારે મને દાડબાજ કહેવો હોય તો કહો પણ સેંકડો હજારો દાડબાજોમાં રહીને પણ મને તેનો સ્પર્શ પણ (થયો) નથી. તમો કાવે તે કહો. હું તો છુટો છું.” એવી રીતે વિષયરૂપ પરિવારમાં મળી ન ગયો હોય અને છતાં તે પરિવારમાં તે રહ્યો હોય તો તેની યોગ્યતા તે દાડ ન પીનારાની યોગ્યતા જેવી મ્હોટી છે. એવા જો આપણે હોઈએ તો હરકત નહીં. દાડ પીનારાનો જેને કંટાળો આવતો નથી, પરંતુ તે દાડ પીનારા સમાજમાં રહીને પણ જે દાડનો વાસ પણ લેતો નથી, તેની યોગ્યતા બહુ મોટી છે. એ પ્રમાણે અનેક પ્રકારના વિષયોનો પરિવાર પાસે હોય તો ભલે હોય. પરંતુ તે હોય છતાં તે વિષયોના ગુણધર્મની જો તેને કલ્પના પણ ન હોય તો તેની યોગ્યતા બહુ મોટી છે. આ થયો ખેલા નંબરનો સંભાવિત. ખીજા નંબરનો સંભાવિત કયો ? તો કોઈ સંભાવિતને દાડ પીનારા લોકોમાં રહેવાનો પ્રસંગ આવ્યો, પરંતુ તેમની સ્થિતિ તેને પસંદ નથી પડતી, તેને તેનો કંટાળો આવે છે, પરંતુ કરે શું ? રહેવાનો તો પ્રસંગ આવ્યો; પણ ગંધ આવે છે, તે લોકો કાવે તેમ રહે છે; તેનો જેને કંટાળો આવે એવી સ્થિતિનો જે હોય તે ખીજા નંબરનો સંભાવિત. તેવીજ રીતે આગગાડીના ડબામાં બેઠેલા સંભાવિતોમાં ખેલેલા નંબર કયો ? તો ગંધાતા લોકો કાવે તેમ

ચાલતા હોય તોપણ તેની કંઈપણ અસર પોતાની પર થવા દેતો નથી, તેનો ખેલો નંબર અને જેને તે લોકોનો કંટાળો આવે છે પરંતુ રહેવાની જરૂર પડી તેથીજ તે પ્રકત રહે છે, તેનો નંબર બીજો.

હવે આ સંભાવિતોમાં ત્રીજો નંબર કોનો તે જોઈએ. તો જેમ મૂળ દારૂ પીનારો નહોતો છતાં તે લોકોમાં રહી તેમના જેવોજ દારૂ પીનારો થઈ જાય છે તે. એવાને જો કોઈ પૂછે કે “કેમ રે ! તમે ખેલાં તો દારૂ પીતા નહોતા ને ?” ત્યારે તે કહે છે કે “હમણાં પણ હું લેતો નથી, પણ તે લોકોના સહવાસમાં રહેવું પડે છે તેથી થોડા પીધાં જેવું કરું છું એટલુંજ.” તેવીજ રીતે આ રેલ્વે ગાડીના ડબ્બામાં બેસનારામાં ત્રીજો નંબર કોનો ? તો ખેલાં તે ગંદા લોકોમાં બેસવાનું પસંદ પડતું નહોતું; પરંતુ થોડા વખતમાં તે લોકોમાંનોજ એક બીડી પીનાર હોય છે તે બીડી કહાડી, અને પાન તંબાકુ ખાનાર હોય તે પોતાની ચમચી છોડી પાન કહાડી, તે સંભાવિત ગૃહસ્થને આપે છે. પ્રથમ તે કહે છે, “ભાઈ, મને ટેવ નથી.” તે ઉપરથી પેલો બીડી પીનાર અને પાનતંબાકુ ખાનાર કહે છે, “લેવ, લેવ, રાવ સાહેબ,” એવી રીતે તે ના કહે છે અને આ તેમને આગ્રહ કરે છે અને છેવટે “લેવ, લેવ,” કહ્યા પછી તે લે છે અને બીડી પીએ છે, પાન ખાય છે. એમ થતાં થતાં તે સંભાવિત બ્રાહ્મણ હોવાને લીધે તેને ગાડીમાં ખાવાપીવાની મૂળમાં ટેવ હોતી નથી, પરંતુ બીજી જાતના લોકોએ ફરાળનું કહાડયું અને તેને કહ્યું કે “થોડા શિરો ખાવ છો કે રાવ સાહેબ ?” ત્યારે ખેલાં તો તે સંભાવિત ના કહે છે. તે ઉપરથી પેલો બીજો કહે છે “અરે, આગગાડીમાં શું ? દેવની ગાડી છે ! આમ ના હા કરતાં કરતાં તે સંભાવિત કહે છે “ઠીક બાપુ, પણ પેલી ભાખરી કંઈ નહીં તો નહીંજ જોઈએ, એટલી કહાડી મૂકી પેલો લાડુ ફક્ત આપો !” “અરે એમ કેમ” ત્યારે કહે “અમારામાં બીજાના હાથની પાક્કી રસોઈ ખાય છે;

પણ રોટલી પીકણું ખાતા નથી. ” આ સાંભળી ખીજો મનમાં કહે છે, “ ઠીક, હાલ લાડુ તો લ્યો, પછી લાખરી પણ ખાશો; પછી તે તેને પૂછે છે “ કેમ લાઈ, બે ત્રણ દિવસ ગાડીમાં બેસવાનો પ્રસંગ આવે તો કેમ ? ” ત્યારે કહે “ ફરાળનું ખાઉં છું. ” આવી રીતે તે વાણીઆ વગેરે ખીજી જાતના લોકો પાસેના લાડુ જે લાખરી વગેરેની સાથે એકજ જગ્યાએ મૂકવામાં આવ્યા હોય છે—તે ખાય છે. એમ હળવે હળવે તે સંભાવિત તે બધામાં ભળે છે. પરંતુ ગમે એટલો તોએ તે ડબોજ. સરકારે એકને માટે થોડાજ કંઈ તે કર્યો છે ! રેલ્વેમાં એકલા બેસવાની સવડ હોય છે. ફર્સ્ટ ક્લાસની ટિકીટ લીધી હોય અથવા કોઈ અધિકારી હોય તો જુદા ડબામાં એકલોજ બેસે છે. તેવો આ શરીર રૂપી ડબો છે. જેમ આગગાડીમાં ફર્સ્ટ ક્લાસ, સેકન્ડ ક્લાસ, થર્ડ ક્લાસ વગેરે ડબા હોય છે; એવીજ રીતે આપણે પોતે સંભાવિત, નિર્લેપ છીએ; આ શરીર રૂપી ડબામાં એકલા બેસવાની પણ સવડ છે અને સારા માઠા લોકોને બેસવાની (પણ) સવડ છે. એકવાર બ્રહ્માંડમાં આત્મા લઈ ગયા એટલે ફર્સ્ટ ક્લાસ ટિકીટ; ત્યાં કોઈ પણ આવશે નહીં; તમારો પરિવાર પણ દેખાશે નહીં. આ યોગી લોકોને ખબર છે; અમને નથી ખબર હું કે ! તે સંભાવિત એકલો અને ખરાબ વિષયો પુષ્કળ. તે હજારો વિષયો જે કે ડબામાં આવે તો પણ તેનો તેને કંટાળો આવતો નથી, અને આવ્યા તો એ શું ? અને ગયા તો એ શું ? તેની અસર પણ તેની પર થતી નથી. તે સુખરૂપનો સુખરૂપજ. એવા થાવ તો તમો ઉત્તમ; તો તમારી યોગ્યતા મોટી. પ્રાવે તે વિષયો આવે છે, કામ ક્રોધાદિક ઉદ્ભવે છે—તે ગાડીજ છે—સર્વ દરવાજાઓ કાન નાક ઇત્યાદિ ખુલ્લાજ છે. જાણે કે એકાદી સરકારી ધર્મશાળાજ છે. ત્યાં કોઈને મનાઈ થોડીજ હોય છે. તમોએ રીઝર્વડ (Reserved) કરાવી ન લીધો, પોતાનો હક્ક કર્યો નહીં, એટલે સર્વ દરવાજાઓ ખુલ્લા છે; જેને ફાવે તે આવે એવી આ શરીરરૂપ ડબાની સ્થિતિ છે. ખીજો પ્રકાર

ઉપરના ઉદાહરણ પ્રમાણે અહીં પણ લાગુ પડે છે. “મારે છોકરાં નથી જોઈતાં, પણ કેટલાંએ છોકરાં થાય છે.” એમ કોઈ સ્ત્રી કહે છે. છતાં થાય છેજ તેથી સહન કરી કંટાળો દેખાડે છે તેજ પ્રમાણે વિષયોનો—પછી તે સારા હોય કે ખરાબનો કંટાળો આવે છે; પરંતુ પરિવારમાં રહેવું પડે છે. સ્ત્રી છોકરાંમાં રહેવું પડે છે. તે સ્ત્રી પણ સુખ આપનારી નથી હોતી અને છોકરાં પણ ખરાબ હોય છે. આવી રીતે સર્વ વિષયો વિષે જો કે કંટાળો આવ્યો છે તોપણ તેમાંથી નીકળી શકાતું નથી, અને તે પણ જતો રહેતો નથી અને સહન કરી દિવસો કહાડે છે. એવો જે તે ખીજા નંબરનો. હવે ત્રીજો નંબર. ઉદાહરણ તરીકે કોઈ નાટક કમ્પની કે તમાસો ગામમાં આવ્યો. ઢબઢબ વાગવા માંડ્યું—તમાસો એટલે ગાડીનો ખેલ નહીં, પણ સ્ત્રીવેષ લેનાર છોકરો હોય છે અથવા ખરી સ્ત્રી હોય છે અને ડા. તુણતુણીઈ વાગતું હોય છે; તે વાગતું હોય છે ત્યારે, “સારો તમાસો આવ્યો છે, સારી નાચે છે, હાવ ભાવ સારા કરે છે” અને જો વેષધારી છોકરો હોય તો “ખડુ સુંદર નાચે છે, શું સુંદર હાવ ભાવ કરે છે !” એવી રીતનું ભાષણ સાંભળી તેમાંનાજ જે લોકો હોય છે તેમના મનનું આકર્ષણ થઈ તે જવા માંડે છે. આ વખત ઘણો ખરો રાતનો હોય છે. જતાં પડોસમાં એક સંભાવિત ગૃહસ્થ હોય છે તેમને તે પૂછે છે “કેમ ભાઈ સાહેબ જમ્યા કે ?” પેલો સંભાવિત કહે છે “હા, હવે થોડું નામસ્મરણ કરી સૂવાની તૈયારી છે.” પેલો ગૃહસ્થ સંભાવિત હોઈ નોકરી માટે નવોજ આવેલો હોય છે. તે નોકર મનુષ્ય હોવાથી સ્ત્રી છોકરાં વગેરે સાથે નથી હોતાં. તેને તે કહે છે “ભાઈ સાહેબ, એકલાજ છો, ચાલોને અમારી સાથે.”

સંભાવિત:—અરે ક્યાં જવું ? હવે થોડું નામ સ્મરણ કરી સુઈ જાઉં છું.

લોકો:—અરે સુઓ છો શું ! અહીં પાસેજ ગમ્મત છે. ચાલો જોવા.

સંભાવિત:—અરે મારે તે ગમ્મતનું શું કામ ?

આ ઉપરથી તેઓ આગ્રહ કરે છે અને તે તેમની સાથે જઈ તે તમાસો જોઈ, લાવણીઓ વગેરે સાંભળી, હાવભાવ વગેરે પર હુબ્ધ થાય છે. પછી પેલા લઈ જનારા ગૃહસ્થ પૂછે છે “કેમ ભાઈ સાહેબ કેવી મજા છે.”

પેલો:—ઠીક તો છે ભાઈ.

તે:—તમે તો જોડા હતા ને નામ સ્મરણ કરતા ?

પેલો:—હા, નામ સ્મરણ કરતા બેસવું તે સાફ.

તે:—નામ સ્મરણ તો ચાલેજ છે; પરંતુ આ ગમ્મત કોઈ દીવસ જોઈ હતી કે ?

પછી તે બીડી કહાડી આપે છે અને “હા, ના” કરતાં આ બીડી પણ પીએ છે, અને તમાસો જોઈ ઘેર આવ્યા પછી તેને તે તમાસાનું સ્મરણ થાય છે. છતાં હુમેશની ટેવ પ્રમાણે થોડું નામ સ્મરણ કરી સૂઈ રહે છે. બીજે દિવસે પાછો તેવોજ પ્રકાર. તે લોકો બોલાવવા આવે છે. પેલો કહે છે “કાલે પણ નામ સ્મરણ બરોબર થયું નહીં માટે આજે તે ગમ્મત નહીં જોઈએ, રહેવા દો.” તે પાકકો હોય તો “આજે હું આવતો નથી” એમ સાફ કહે છે અને તે લોક ચાલી જાય છે. પુણ્યાંશ વધારે હોય તો અહીં બેંચાયો જાય છે. નહીં તો પેલા પડોસીઓ રોજ બોલાવવાને તૈયાર હોય છે. તે કાચો હોય તો તેમાં લિપ્ત બને છે. તો પણ તે બ્રાહ્મણ હોવાને લીધે તેના પૂર્વ સંસ્કાર જાગૃત (બને છે) થાય છે. આ ત્રીજો નંબર. આ પ્રમાણે જો આપણે આપણા વિષયરૂપ પરિવારમાં લિપ્ત થઈએ તો થયો ગોટાળો અને પછી (થઈ) નરકના સાધનની તૈયારી.

આ ત્રીજી અવસ્થામાં લિપ્ત થયેલા જે હોય છે તેમની આરંભમાં એવી સ્થિતિ નથી હોતી; તેથી તે ત્રીજી અવસ્થાનો અંત ગમે ત્યારે પણ આવેજ છે. પરંતુ કોઈ કોઈને આવો અંત આવતાં વખત લાગે છે અને પુણ્ય ન હોય તો જન્મોજન્મ અંત

આવતોજ નથી. જે વખતે આ ત્રીજી ભ્રષ્ટ્ર અવસ્થાનો અંત આવવાનો વખત આવે છે તે વખતે તે જીવ કેટલેક દિવસે તે અવસ્થાથી કંટાળે છે, અને પૂર્ણ કંટાળાની સ્થિતિ બે આવે તો તે કહે છે કે “ આ વિષયરૂપ પરિવાર કંઈ જતો નથી. એનો કંટાળો આવ્યો પણ મન ચંચળ બને છે અને ત્રાસ થાય છે. ” એવો પૂરેપૂરો કંટાળો આવે એટલે પરિવાર તો દૂર રહેતોજ નથી માટે આપણેજ દૂર રહેવું એ સાડું, ” એમ તે ઠેરવે છે. શત્રુને હઠાવવાનું સામર્થ્ય ન હોય તો આપણેજ દૂર રહેવું અને સામર્થ્ય હોય તો તેમને હઠાવી દેવા. પરંતુ વિષયોનો પ્રવેશ તો તે ધર્મશાળામાં થશેજ. તેને દૂર કરી શકાતા નથી. માટે આપણેજ દૂર થવું એવો વિચાર આવે અને કોઈ ગુરૂ મળે એટલે તેની પાસે ભક્તિ, જ્ઞાન, વૈરાગ્યાદિ સાધનોવડે તે જહાર પાટીઆં પર ઉભા રહેવાની વિદ્યા તે શીખે છે. તે વિદ્યા સાધ્ય થાય તો તે શરીરરૂપી ડબામાં રહી તે ગંદા વિષયો ગમે તેટલા હોય તો પણ તે, તે ડબાની જહાર રહી શકે છે, પરંતુ ડબો છોડીને રહી શકાતું નથી. તે ગાડીનો આશ્રય જેમ પેલો માણસ છોડી શકતો નથી, તેમ શરીરરૂપી ડબાને ફક્ત આધારભૂત રાખીનેજ અંદરનો અને જહારનો દેખાવ બેવાનું સામર્થ્ય તેને ગુરૂ કૃપાથી આવે છે; પણ શરીર છોડી જહાર જત્ય તો તેને કંઈ અનુભવ આવશે નહીં. જેમ તે આગગાડીના પાટીઆં પર ઉભો રહેલો બે વચ્ચેજ ઉતરે, તો તેને અંદરનો જહારનો આગળનો દેખાવ દેખાશે નહીં. પણ બે તેને જહારનો અથવા અંદરનો અનુભવ લેવો નજ હોય તો તે આગળના સ્ટેશનપર અથવા પાવે ત્યાં ઉતરે છે અને બેસે છે. કોઈપણ પ્રકારે ખીજને ઉપદ્રવ ન કરતાં, કંઈ ખાસ કારણ માટે ગાડી ચાલુ હોય તો પણ ફાવે ત્યાં ઉતરવાનું તેમજ જહાર પાટીઆંપર ઉભા રહેવાનું, તેમને કાયદેસર સરકાર તરફથી લાઈસન્સ મળ્યું હોય છે.

ગાડીને ગતિ છે. તેને લીધે ફાવે તે દેખાવ બેઈ શકાય છે. ગમે તે અનુભવ આવે તે માટે કંઈ પણ ગતિ બેઈએ છે.

ગતિ એટલે ક્રિયા કરવાનું પ્રૌર્સ. ત્યારે એવી રીતની ગતિ જે આગગાડીને હોય તેનો આધાર લઈ અનુભવ લઈ શકાય છે. તેથી જગતના અનુભવ માટે અથવા ઈશ્વરી માર્ગના આનંદ અથવા પ્રહ્લાનંદ વગેરેનો અનુભવ લેવા માટે આપણે પણ ગાડીની જરૂર છે. ગાડી કહી એટલે જેને ગતિ છે એવી વાહક વસ્તુનો બોધ થાય છે. આપણી શરીરરૂપ ગાડીને પણ ગતિ છે અને તેમાં આપણે બેઠા છીએ. આપણે કોઈપણ અનુભવજ ન લેવો હોય તો ગાડીની શી જરૂર? પછી છોને ગાડી ચાલે. આપણે ઉતરી જવું એટલે થયું. એવી રીતે વિચાર કરી તે પાટીઆં પર ઉભો રહેલો ગૃહસ્થ ગાડી છોડી ઉતરે છે, અને શાંતપણે બેસે છે. એટલે દેહાતીત સુખનો અનુભવ લેતો બેસે છે. એનો અર્થ કે શરીરરૂપ ગાડીનો આધાર તેને છુટી ગયો છે, તો પણ ફરી તેને તે જગતનો દેખાવ જોવાની વા જગતની ખુદારના દેખાવો જોવાની જરૂર પડે તો તેની પાસે ગુરૂકૃપાનું લાઈસન્સ છેજ; તેથી પ્રરી તે પોતાના દેહભાન ઉપર આવ્યો હોય તેમ દેખાઈ કેવળ ભાસમાન પ્રકૃતીને આધારે, ગાડીના ખુદારના પાટીઆં પર ઉભા રહ્યાં જેવું થઈ, અંદરના અને ખુદારના સર્વ દેખાવો તે બહુ થોડા વખતમાં જુએ છે અને ફરી સ્વસ્થ આત્માનંદમાં નિમગ્ન થાય છે. એમ જરૂર જેટલું જગતની ખુદાર જવાનું આવવાનું એ પણ થોડી વાસના અને દેહરૂપ સાધન છે તેથી થાય છે, પણ જો કંઈજ વ્યવહાર રહ્યો નહીં હોય એટલે કે પૂર્ણ વાસનારહિત અવસ્થા થયા પછી સ્વાભાવિક રીતેજ સ્થૂલ દેહનું કામ ન રહેતું હોવાથી તે પડે છે અને તે મુક્ત થઈ નિરંતર આત્માનંદમાં નિમગ્ન રહે છે. તો પણ જગતના કડ્યાણુ માટે જગતમાં આવવાનો તેનો વારોજ હોય તો તે ગર્ભવાસથી શરીર લેતો નથી. નવીન ગાડી બનાવતો નથી. ખીજી ગાડીઓ તૈયાર હોય છે, તે ભાડે લઈ તે પ્રવાસ કરે છે. એટલે કોઈનું પણ શરીર લે છે, અને જેનું શરીર લીધું હોય તેમાંજ કાર્ય પૂરું થાય ત્યાં સુધી રહે છે. તે સમર્થ હોય છે. માઆં વગર પ્રાવે તેટલું ભાડું તે આપી શકે છે.

સારાંશ, શરીર પ્રકૃતિને આધારે ફાવે તે આનંદ તે લઈ શકે છે. જગત્માં પ્રવેશ કરી દુઃખના પણ દેખાવો જુએ છે, પણ તેનો દુઃખકારક અનુભવ તે લેતો નથી. આ બોલવાનું જેની દેહાતીત અવસ્થા થઈ હોય તેમને માટેજ છે.

આ પ્રમાણે ત્રણે નંબરના સંભાવિતોને કર્મ ધર્મ સંયોગ વડે જગત્નો કંટાળો આવી ગુરૂકૃપાની મદદ થાય તો દેહાતીત અવસ્થા તેને આવે છે; અથવા ખેલા કહ્યાં પ્રમાણે માલીક નોકરથી તે ગુરૂ શિષ્ય સુધીનાં જે ચાર જોડાં કહ્યાં, તેમાંનાં આખરનાને ગુરૂ શિષ્યને રૂપે દેહાતીત અવસ્થા થઈ પોતે પ્રકૃતિ પુરૂષની અવસ્થામાં રહી પ્રકૃતિને આધારે તેની પણ પેલી પારની અવસ્થામાં હુ મેશ રહે છે.

સ્થૂલ શરીરના યોગ વડે સ્થૂલ વસ્તુ મારફતેજ આનંદ લેવામાં આવે છે; પરંતુ સ્થૂલ શરીર દ્વારા અને સ્થૂલ વસ્તુમાંથી આવનારો આનંદ બહુ થોડો હોય છે.

ભાસમાન પ્રકૃતિના તેવીજ રીતે સ્થૂલ શરીર અને સ્થૂલ આધારથી અનંતનો વસ્તુ જેવી નાશવંત છે તેવો તે આનંદ અનુભવ.

પણ નાશવંતજ હોય છે, અને જે ખરો અને પુષ્કળ આનંદ તે નિરાકાર અવસ્થામાં હોવાને લીધે, તે લેવા માટે તેવી યોગ્યતાનાંજ એટલે નિરાકારનાં જેવાં સાધનની જરૂર છે. કેવળ આનંદ આકાર રહિત હોવાને લીધે આધાર શિવાય તેનું ગ્રહણ થઈ શકતું નથી. જેમ પાણીની આપ લે કરવા માટે કંઈ પણ પાત્રનું સાધન હોવુંજ જોઈએ, તેવીજ રીતે અત્યંત અથવા પુષ્કળ આનંદ લેવો હોય તો સ્થૂલ શરીર દ્વારા તે મળી શકતો નથી. તેથી ભાસમાન પ્રકૃતિની જરૂર છે. મન એ સ્થૂલ શરીર પ્રમાણે જોડે જડ છે તોપણ તે સ્થૂલ નથી, તે સૂક્ષ્મ અને ભાસમાન અવસ્થામાં હોવાને લીધે જડ શરીરદ્વારા જેટલાં કાર્ય થાય તે કરતાં સોગણું મનદ્વારા થનારાં કાર્યો થાય છે; કારણ તે કેવળ ભાસમાન છે. તે મન વડે તદ્દન થોડા વખતમાં ફાવે તે વિચારનું કાર્ય ફાવે ત્યાં જવું

આવવું વગેરે થાય છે; તેવી રીતે સ્થૂલ શરીરથી થતું નથી; પ્રમાણુ પ્રમાણેજ થાય છે, આજ રીતે સ્થૂલ શરીરદ્વારા વધારે આનંદ લઈ શકાતો નથી, પરંતુ તે લઈ શકાય માટે સ્થૂલ શરીરના સાધન વડેજ ધીમે ધીમે મળનારી જે ભાસમાન પ્રકૃતિ, એટલે પ્રકૃતિ તો ખરીજ, પણ મન પ્રમાણે નિરાકારના જેવી નિરાકાર આનંદ આપનારી, એવી ભાસમાન પ્રકૃતિને સ્વાધીન કરી લઈ તે દ્વારા તે અનંત આનંદ ગ્રહણ કરી શકાય છે, અને એવા અનંત આનંદનો ઉપલોગ લેવા માટે સાધનભૂત એવી જે ભાસમાન પ્રકૃતિ તે માટેજ મૂળારંભથી ગાંડી મનુષ્ય અવસ્થા સુધી જડ અને સ્થૂલ શરીર લેવાની જરૂર પડી; માટે જો આ ભાસમાન પ્રકૃતિ માટે કોઈ ખટપટ નહીં કરે તો આ નરદેહ આવેલો ફોગટ ! જેમ મન એ કાર્યકારી પ્રકૃતિ તો ખરીજ, પણ તે પોતે નિરાકાર અવસ્થામાં હોઈ નિરાકારનો અનુભવ દેખાડે છે. મનને આકાર તો કંઈ દેખાતો નથી. પણ તેનાથી ક્રિયાકર્તૃત્વ વ્યવહાર કરવામાં આવે છે, તેથી તેને નિરાકાર જેવોજ ભાસમાન આકાર હોય છે. એવી રીતે આ મન પ્રમાણેજ અખંડ અને નિરાકાર આનંદ ગ્રહણ કરવાનું જે સાધન એટલે પ્રકૃતિ તે પણ નિરાકારજ છે. પણ તેનો અનુભવ આવે છે તેથી તેને ભાસમાન પ્રકૃતિ એ નામ આપવું.

ગમે તેટલી મોડી રાતે દ્રૌપદી ઉપર અન્ન સંતર્પણ કરવાનો જ્યારે પ્રસંગ આવ્યો અને જ્યારે પાસે અન્ન નહોતું તે વખતે દ્રૌપદીએ ભગવાન શ્રી કૃષ્ણને બહારે બોલાવ્યા, તે આવ્યા અને તેણે દ્રૌપદીને અત્યંત ભૂખ લાગી છે એમ બતાવ્યું. ભગવાનને લાગેલી તે ભૂખ કંઈ ભાત ભાખરીની નહોતી અથવા ખીજું કંઈ ખાવા માટે નહોતી; પણ તે દ્રૌપદીની પાસે ખરા પ્રેમનો, ખરી ભક્તિનો, ખરા આનંદનો જે ભંડોળ હતો તે ગ્રહણ કરવા માટે તે ભૂખ હતી, અને તે ભૂખની શાંતિ માટે પોતાના સ્થૂલ શરીર દ્વારા અથવા તેણીના સ્થૂલ શરીર દ્વારા આપ લે કરી તેનામાં જે આનંદનો ખજાનો હતો તે લઈ શકાય એમ

નહોતું, તેથી તદન સૂક્ષ્મ લગભગ નિરાકારના જેવીજ અવસ્થાની, એટલે તે વસ્તુ અમુક છે એમ સમજવા જેવી તે વસ્તુ નથી, એવું એક સૂકાયલું ચીમળાયલું ભાજનું પાન લઈ એટલે તેજ ભાસમાન પ્રકૃતિનો આધાર લઈ લગવાને દ્રૌપદીમાં જે ભક્તિ પ્રેમના ઢગના ઢગો હતા તે સર્વ લઈ તૃપ્ત થયા, અને તાબામાળ થઈ તેને કહેવા લાગ્યા કે “ હવે કહે તારે જે કામ કહેવું હોય તે. ”

તે ભાજનું પાંદડું કંઈ સ્થૂલ વસ્તુ થોડીજ હતી ! અથવા તેમાં આનંદ હતો અને તેજ લગવાને લીધો એવું પણ નથી. પણ કેવળ તે લુલ્લક નિર્જીવ ભાસમાન પાંદડાને આધારે તે દ્રૌપદીમાં રહેલો અનહદ આનંદ લગવાને ગ્રહણ કર્યો.

આજ ભાસમાન પ્રકૃતિનું ખીન્નું એક ઉદાહરણ જીઓ. ધારે એક કેરી છે. તેની ઉપરનું છોડું, ગોટલો, વગેરે તે કેરીનાં સ્થૂલ શરીર અથવા સ્થૂલ પ્રકૃતિ થયાં. આ સ્થૂલ પ્રકૃતિનેજ આધારે તેમાં રહેલી ભાસમાન પ્રકૃતિ મેળવવી પડે છે. તે ભાસમાન પ્રકૃતિ કઈ ? તો અંદરનો રસ; તે સૂક્ષ્મ, જડાંશને આધારે રહે છે. તે સૂક્ષ્મ જડાંશ એટલે તે રસ માંહ્યનો કુંચો. તે રસ માંહ્યનો આનંદ જો તમારે લેવો હોય, તો તે સૂક્ષ્મ એવા કુંચાનેજ આધારે તે તમારે લેવો પડે અથવા તો લઈ શકાય છે. એ ઉપરથી જેટલી ભાસમાન પ્રકૃતિ સૂક્ષ્મ તેટલો આનંદ વધારે. એટલે કે તે કુંચાની, એટલે તે સૂક્ષ્મ એવી ભાસમાન પ્રકૃતિનીજ જરૂર છે. હવે તમે તે રસ ખાધો એટલે તે માંહ્યનો આનંદ ગ્રહણ કરાય છે અને તે કુંચો એટલે તે સૂક્ષ્મ ભાસમાન પ્રકૃતિ નિરૂપયોગી બને છે. એટલે કે તે ભાસમાન પ્રકૃતિની આપણને કંઈ ગરજ રહી નથી, ત્યારે તે નિઃસત્વ થયેલો જે ભાસમાન પ્રકૃતિનો કુંચો તે આપણે ? ગુદાદ્વારા બહાર ફેંકી દઈએ છીએ. તે ફેંકી લીધો એટલે ખાતી વખતે તમે જે આનંદ લીધો તે તેમાં હવે રહ્યો નથી. એવીજ રીતે આ જે સ્થૂલ શરીર છે તેમાંજ સૂક્ષ્મ એવી એક ભાસમાન

પ્રકૃતિ છે. તેને આધારેજ તે અત્યંત આનંદનો ખજાનો છે. તેથી તે ભાસમાન પ્રકૃતિ આ સ્થૂલ શરીર દ્વારા મેળવી લેવી પડે છે, સ્વાધીન કરી લેવી પડે છે, પ્રકટ કરી લેવી પડે છે, અને પછી તે દ્વારા તે અત્યંત આનંદ લઈ શકાય છે: જેમ તે કેરીના છોડાં ગોટલાં મારફતે તેમાંજ રહેલો ભાસમાન પ્રકૃતિને આધારે રહેલો જે રસ છે તે લેવો પડે છે. છોડાં જેવો સ્થૂલ પ્રકૃતિમાંથી જો આનંદ લેવો હોય તો ફક્ત વાસ લઈ જોડેલો આનંદ આવવાનો હોય તેટલો આવશે. કારણ નાક પણ સ્થૂલ અને કેરી પણ સ્થૂલજ; તેથી સ્થૂલમાંથી સ્થૂલે લીધેલો આનંદ એટલે વાસ લઈ જોડેલો આનંદ આવે તેટલો આવશે. એ પ્રમાણે સમજો. છોડાં સહિત જે આખી કેરી છે તેમાંથીજ જો આનંદ લેવો હોય તો તે સ્થૂલ પ્રમાણે થોડો આનંદ આવશે, ભાસમાન અવસ્થાના જેવો પુષ્કળ આનંદ આવશે નહીં.

(એટલામાં ગાંડી સાવિત્રી બાઈ, મહારાજના પાંજરામાં ઘુસી; ત્યારે તેના પતિને અને બીજાને ઉદ્દેશી મહારાજ બોલ્યા)

બેમાંથી ગમે તે એકે દેવ બનવું. પતિ દેવ થાય તો પત્ની દેવી બને છે અને પત્ની દેવી થાય તો પતિ દેવ થાય છે. આ પાંજરામાં આવી અને ત્હમારા કહેવા પ્રમાણે તે દેવી (ભાનામતિ) છે અને મહારાજ તો દેવ થયાજ છે, તો તમે પણ દેવ થશો.

ભૂતકાળની વાતો સમજાય તો વર્તમાનકાળ પર્યંત વાતો તમને અમને સમજાશે. આગળની વાતો તમને પણ સમજવાનું શક્ય નથી અને અમને પણ શક્ય નથી. તમારામાંથી હું થોડોજ છુટ્યો છું ? તો પણ વર્તમાન ઉપરથી આગળનું અને પાછળનું સમજાય છે. એવો પ્રકાર ધાય છે. ભૂત ભવિષ્ય જાણનારા યોગી લોકોને, તે સમજાય છે. ઈશ્વરે આપણને તે સામર્થ્ય આપ્યું નથી તેથી આપણને તે સમજાતું નથી. પરંતુ આપણને તે સમજાય છે.

એમ સમજી થોડો વખત ચાલીએ. ‘નથી સમજતું’ એનો અનુભવ તમો પણ લો છે. અને હું પણ સમજાય તે સાડું લેઉં છું; પરંતુ થોડો વખત તે સમજાય કે નહીં સમજાય છે એમ ધારી ચાલીએ તો તેનું શું તે સાડું. પરિણામ થાય છે તે આપણે જોઈએ. સમજાયલું સાડું કે ન સમજાયલું સાડું, એ વિચાર

કરવા માંડીએ તો તેમાં બે મતો પડશે; કોઈ કહેશે ‘સમજાયલું ઠીક’ અને કોઈ કહેશે ‘ન સમજાયલું ઠીક.’ એનો નિકાલ કરવા માટે પ્રથમ આપણને સમજવું એટલે શું અને ન સમજવું એટલે શું એની ખબર પડવી જોઈએ. બેઉ બાજુ સામે મૂકી તેની પૂર્ણ સમજ પડે ત્યારે કઈ બાજુ સારી એ હરે. ગોળ સારો કે સાકર સારી એ, તે વસ્તુઓ નજર આગળ રાખીનેજ પૂર્ણ પણે સમજાય. વળી તે સમજવામાં પણ ખરાબ વા સાડું માનવું એ આપણી પરજ અવલંબી રહે છે. ગોળનો માલીક અથવા તેનો અભિમાની ગોળને ગળ્યો કહે અને સાકરનો અભિમાની સાકરને ગળી કહે. વસ્તુતઃ તો તે બેઉ વસ્તુઓ ગળીજ છે; સાકર એ ગોળનુંજ રૂપાંતર છે અને તે બેઉ ગળ્યાંજ છે પણ ગોળ વગર સાકર નહીં અને સાકર વગર ગોળનું જ્ઞાન નથી. લોકોમાં જ્ઞાન એટલે ‘સમજવું’ અને અજ્ઞાન એટલે ‘ન સમજવું’ એમ કહેવામાં આવે છે; એમાં ખડું શું છે અને તેમાં સાડું શું છે, એનો વિચાર કરીએ.

જગત્ આંધળું છે, લોકો કહે છે ‘અમો અજ્ઞાનમાંજ ફસાયા છીએ. એમાંથી અમને ઉપર કહારો અને જ્ઞાન આપો.’ અમો તેને કહીએ છીએ કે ‘તમને નથી સમજતું’ એ સાડું, કે સમજાય તે સાડું?’ ધારો કે ગાઢ નિદ્રામાં કોઈ હોય અને તેના શરીર પરથી સાપ ચાલી જાય તો તે તેને તે કંઈ સમજાયું નથી હોતું અને તે કંઈ ગભરાયો નથી હોતો; પણ જાગૃત થયાં પછી તેણે સાપનો ઘસરકો પડેલો જોયો અથવા તેના શરીર પરથી સાપ જતાં બીજા કોઈએ જોયો અને તે સાપ જતો રહ્યાં

પછી તેણે તેને ઉઘમાંથી ઉઠાડી તે કહ્યું, ત્યારે તેને પોતાના શરીર પરથી સાપ ગયાનું સમજાય છે અને તે ગભરાય છે. હવે ગભરાવવાનું શું કામ ? તે સાપ તો ચાલી ગયો, હવે ખીછાનું ગુંડાળી નહાસવાનું શું કામ ? પરંતુ ગાઢ નિંદ્રામાં તેને જ્યાં સુધી સમજાતું નહોતું, ત્યાં સુધી જો કે સાપ (એની પરથી) ગયો તો પણ તે સુખરૂપ અવસ્થામાં હતો; જાગૃત થયાં પછી સાપ આવ્યો ગયો હતો તો પણ સાપ કહેતાંજ તે ગભરાઈ ગયો. ‘ ન સમજવાની અવસ્થામાં હતો ત્યારે ભીતિદાયક પ્રસંગ આવ્યો તો પણ તે સુખરૂપ હતો; અને સમજવા લાગ્યું એટલે પાસે ભયનું કારણ નથી છતાં ગભરાયો. આ ઉપરથી શું ઠરે છે ? સમજાય તે સાંઝે કે ન સમજાય તે સાંઝે ? તો ન સમજાય તે સાંઝે એવો સિદ્ધાન્ત ઠરે છે. કોઈ એમ પૂછે કે ત્યારે શું અમારે હંમેશા ગાઢ નિંદ્રામાં ઉઘજ કહાડયાં કરવી ? અરે ‘ સમજવું ’ જરૂરનુંજ છે; જો સમજાય નહીં તો ઉદ્વેગ ધધો કંઈપણ થશે નહીં અને ખાવાનું પણ નહીં મળે. ’ એ ઉપરથી પહેલો કહે છે ‘ અરે, ભૂખજ જો સમજાય નહીં તો પછી ખાવાની ચિંતા શું કામ ? સમજવાથી જો નુકસાન હોય તો તે ખાવું છોડી ન સમજવાની ખાવું શું કામ ન લેવી ? સમજવાથી ભૂખની સમજ પડી; ભૂખની વેદના સમજવી એ પ્રતિકૂળ ‘ સમજવું ’ થયું. એટલે પછી તેથી ઉલટ અનુકૂળ સમજવાની પણ જરૂર આવીજ. અનુકૂળ ‘ સમજવું ’ એટલે કંઈ ખાધું, હવે ઠીક થયું, એનું નામ અનુકૂળ ‘ સમજ. ’ આ સમજવું તે પણ ‘ સમજ ’જ કે નહીં ? પણ તે અનુકૂળ ખાવુંનું સમજવું છે. ભૂખ લાગી એ પણ ‘ સમજવું ’ જ. ભૂખ નાશ પામી એમ સમજવું તે પણ ‘ સમજવું ’ જ અને ભૂખનું જે સમજવું તે પણ “ સમજવું ”જ. આ ત્રાસદાયક ભૂખના નિવારણ માટે ચોખ્ખા વગેરે લાવવાનું કામ કરવું તે પણ શેને આધારે ? તો તે ‘ સમજવા ’ ને આધારે. સમજવું એટલે જાણવું. હાલ જ્ઞાન વગેરે શબ્દો હું વાપરતો નથી. જો ‘ સમજ ’

ન હોય તો ચોખા લાકડાં વગેરે સામાન કેવી રીતે લાવ્યા હોત ? ભૂખનું જે સમજવું તે સમજવાને લીધેજ તેણે ચોખા વગેરે લાવવાનું કામ કર્યું, તેજ તે સમજવું, ખીનું સમજવું તે કયાંકથી લાવ્યો છે કે ? અને જમીને તૃપ્ત થયાનો પણ અનુભવ તેજ ‘સમજ’ ને આધારે આવે છે. સારી અને માઠી ‘સમજ’ એકજ. રસોઈ કરતાં હાથ દાઝ્યો એમ જે ‘સમજવું’ તે અને શિરો ખાવાનું જે ‘સમજવું’ તે બેઉ એકજ ‘સમજ’ છે. સારી વાતો માટે જે ‘સમજ’ ઉપયોગમાં લેવી પડે છે તેજ ખીણ ખરાબ ચીજો માટે પણ ઉપયોગમાં લેવી પડે છે. જે ‘સમજ’ જમવા માટે, તેજ પાયખાનામાં જવા માટે. પ્રકાર બે, પણ તે બેઉ પ્રકારમાં ‘સમજ’ એ અવસ્થા એકજ. તેવીજ રીતે હવે ખાવાને નથી, પાસે પૈસા નથી એમ જે સમજાયું એ સમજ જ થઈ. આજ નતની સમજ આગળ શું શીખવે છે ? તો પૈસા નથી માટે ચોરી કર એમ શીખવે છે. તે પ્રમાણે ચોરી કરી ખૂબ માલ મળ્યો. એ પણ પેલી ‘સમજે’ જ જણાવ્યું. પછી તેને સીપાઈએ પકડયો; લય ઉત્પન્ન થયો. આ લયની ‘સમજ’ પણ આ ‘સમજે’ જ સમજાવી. પછી શિક્ષા ભોગવવા ગયો. આ શિક્ષા ભોગવવાની ‘સમજ’ તેનું પણ કારણ તે ‘સમજ’ બની. આ ‘સમજ’ છે તે કેવો દેખાવ દેખાડી રહી છે તે જુઓ. આવી કેવી ભાઈ ‘સમજ’ એના કરતાં ‘અણસમજ’ જ સારી. સ્ત્રી પ્રસૂત થઈ તે ‘સમજાયું.’ છોકરો થયો તે ‘સમજાયું.’ ચાર દિવસે તે મરી ગયો તે ‘સમજાયું.’ આ ‘સમજ’ બહુ ઘાતક છે બાપુ. એમ થતાં થતાં આ ‘સમજ’ તને સેંકડો જન્મો નરકમાં નાખશે. આ સમજવા માટે સેંકડો હજારો લોકો પ્રયત્ન કરે છે. તને સમજવું જોઈએ ને ? લે ત્યારે ‘સમજ.’ તારી સામે ફાવે તેવો કોઈ ઉત્તમ વિષય આવ્યો તો તે સારો છે તે સમજવું એ પણ ‘સમજ’ જ. તેની દહેજત લેવી એ પણ સમજ જ. જે વિષય મળતો નથી તે મેળવવા માટે કેવો પ્રયત્ન કરવો એ સમજવું તે

પણ ‘સમજ’ જ અને તે વિષે વિચાર કરવો તે પણ ‘સમજ’ જ. કોઈ કહેશે ‘અમો એને બુધ્ધિ કહીશું.’ તો બુધ્ધિ એટલે ‘બોધ’ અને ‘બોધ’ એટલે ‘સમજ’ જ. ત્યારે એવી એ ‘સમજ’ તે સમજવા માટે જે કંઈ કરવું જોઈએ તે શું એ સમજાય તે માટે વિચાર કરવા માંડ્યો.

વસ્તુજ્ઞાન કેમ

થાય છે.

અને વિચાર કરતાં કરતાં તે ઉપાય જડ્યો. ધારો કે તમારી સામે બુદ્ધ વસ્તુઓ પડી છે. તેમાંની આ એક વસ્તુ કેરી છે, એનો ઉપલોગ આપણે લેવાનો છે. કેરી સમજાઈ કે તેનો લોભ ઉત્પન્ન થયો. લોભ પણ તે વસ્તુની અંદરનાં સારાંપણાંને લીધે ઉત્પન્ન થાય છે. કેરીનો ઉપલોગ લેવાની દૃઢ વાસના થવી એ પણ વધુ ‘સમજ’ જ છે. તે કેરી છે એ ‘સમજ’ પણ ક્યાંથી આવી? તો આપણને કેરીના ગુણધર્મો જોઈતાં ‘સમજાયા’ હતા તે ‘સમજ’ ને આધારે કેરી સમજવા લાગી. કેરી જોતી વખતે આપણી પાસે ફક્ત ‘સમજ’ જ છે તે ‘સમજ’ તે તે કેરીમાં ગઈ અને કેરીમાં ગયેલી તે આપણી ‘સમજ’ ફરી આપણામાં પાછી આવી એટલે કેરીમાંનાં ગુણધર્મ લઈ આપણી ‘સમજ’ આપણામાં આવી અને તે કેરી છે એમ જોઈતાંનાં અનુભવ ઉપરથી આપણને સમજાયું. જેમ કોઈ સુગંધી પુલનું ઝાડ છે; તેની પાસેથી આપણે જતા હોઈએ ત્યારે તે પુલની અંદરના સુગંધિક ગુણધર્મો લઈ આવેલો પવન આપણા નાકમાં ઘસે છે અને પછી આપણને કંઈપણ આવે છે કે “આ મોગરાનું પુલ છે, કારણ મોગરાના ગુણધર્મો આપણને જોડેલેથી સમજાયાજ છે. તેજ પ્રમાણે દુર્ગંધ ઉપરથી પવન આવી તે નાકમાં ઘસે તો જોઈતાંના અનુભવ ઉપરથી આ દુર્ગંધ મરી ગયેલાં જનાવરની છે અથવા તો કોઈની નિષ્ટાની છે તે સમજાય છે. એ જેમ તેમજ આપણી અંદરની ‘સમજ’ છે તે એકાદી વસ્તુમાં જઈ તેના ગુણધર્મ લઈ તેજ ફરી પોતાને ઠેકાણે પાછી આવે છે. વાસ્તવિક રીતે ‘સમજવા’ ને ગતિ નથી, પરંતુ તમારા આકારના આધારથી તે ‘સમજ’ અનુભવમાં આવી. તે ‘સમજ’

ને કોઈ પણ આકારને આધારેજ રહેવું પડે છે. ત્યારેજ તે સમજ છે અને તેને ગતિ આવે છે. ખરી રીતે ‘સમજ’ જે છે તે સર્વત્ર ભરેલીજ છે, ‘સમજ’ ના અસ્તિત્વનો અનુભવ આવે છે; પણ તે ‘સમજ’ ના અસ્તિત્વનો અનુભવ આવે તે માટે તે ‘સમજ’ ને કોઈપણ આકારને આધારે રહેવું પડે છે અને પછી એ ‘સમજ’ તે શું ચીજ છે તેનો બોધ થાય છે. ‘સમજ’ નો અનુભવ આવવા માટે આકારની જરૂર છે અને આકાર પણ ‘સમજ’ નોજ બન્યો છે એમ ઘડી ભર કહો, પછી ખરું શું છે તે આગળ જોઈશું. આકારનાજ આધાર વડે તેને ચલન વલન આવ્યું. ચલન વલન એટલે ગતિ, અને તમારો પંચમહાભૂતનો બનેલો જે આકાર તે આકારમાંજ તે ગતિ રહિત જે ‘સમજ’ છે તેને ચલનવલન હોવાનો ગુણધર્મ છે. ક્રિયા જે છે તે પંચ મહાભૂતમાં જે વાયુ છે તે વાયુની છે. આ ઉપરથી શું સાબીત થાય છે? તો આકાર થાય કે તરતજ તે આકારમાં ‘સમજ’ એ આવીજ; કારણ તેમાંથીજ આકાર બન્યો છે. ‘સમજ’ નોજ આકાર થયો અને તે આકારમાં પણ ‘સમજ’ છેજ, તે શા ઉપરથી? તો શરીરના આકારમાં જે ‘સમજ’ છે તે ‘સમજ’ ને આધારેજ શરીરનો આકાર થયો અને તે આકારને તેજ ‘સમજ’ ને આધારે તમો સમજી લો છો. ત્યારે આ પરથી શું સાબીત થયું? કે તે ‘સમજ’ આ શરીરને આધારે છે. ‘સમજ’ નાજ આધારથી શરીર બન્યું છે અને તે શરીરના અને તે ‘સમજ’ ના આધારથીજ કાવે તે આકાર તમો સમજી શકો છો; એટલે પ્રત્યેક વસ્તુમાં ‘સમજ’ એ છેજ. જડ વસ્તુમાં પણ તે છેજ. કારણ ‘સમજ’ નાજ યોગ વડે તે બની છે. જેમ માટીથીજ ચૂલો, ઘર અથવા મનુષ્યોની અને પશુની મૂર્તિઓ બને છે. આ જુદા જુદા આકારો જો કે પુષ્કળ થાય તો પણ તે દરેકમાં માટી તો છેજ. તેવીજ રીતે જો કે તમો મનુષ્યના આકારમાં છો અને જડ વસ્તુ પણ જુદે આકારે છે તો પણ પ્રત્યેકમાં ‘સમજ’ એ છેજ. આપણો

આકાર ‘સમજ’ નોજ બન્યો છે. આપણી પાસેની તે ‘સમજ’ જે વખતે ખીજી જડ વસ્તુ પાસે જાય છે—એટલે કે તે પણ ‘સમજ’ નીજ બની છે તેમાં પણ ‘સમજ’ છેજ—તે વખતે તેની અંદરની ‘સમજ’ અને આપણી અંદરની ‘સમજ’ એક થઈ તે જડ વસ્તુ સમજાય છે. ખરી રીતે ‘સમજ’ સ્થિર છે, પરંતુ આકાર આવ્યો છે તેને લીધે આપણને ‘સમજાઈ’ ‘આવી’ ‘ગઈ’ ઇત્યાદિ રીતે તે ભાસમાન થાય છે. ફક્ત જે ‘સમજ’ છે તે હાલતી નથી ચાલતી નથી. તે કંઈ કરતી નથી. જેમ આગગાડી ચાલુ છે અને અંદરના માણસો સ્થિર છે, ઉંઘ કહાડે છે; પરંતુ આગગાડી ચાલુ છે તેથી અંદરનાં માણસો સ્થિર હોય તો પણ તેમને ચાલ્યાનું ફળ મળે છે. એવી રીતે જડ અથવા ચૈતન્ય વસ્તુ-માંની જે ‘સમજ’ છે તેને આધારે આકાર રહિત રહેલી જે મૂળ ‘સમજ’ તે આકાર રૂપે આવી તે આકારના ગુણધર્મ લઈ પછી તે ‘સમજ’ આપણને આકાર રૂપે સમજાય છે. પરંતુ આપણીજ જે કેવળ ‘સમજ’ છે તેજ ‘સમજ’ ના રૂપાંતરમાં આપણી સામે આવે છે એવી કંઈ કોઈને કલ્પના નથી. ઉલટું આપણી સમજને આધારે સામે આવેલાં રૂપાંતરની જે ‘સમજ’ તેને તેના ગુણધર્મ ઉપરથી આપણે એકાદું જુદુંજ નામ આપી મૂકીએ છીએ અને એવી અનેક બનેલી વસ્તુઓમાં આપણે લુપ્થ થઈ રહીએ છીએ.

કોઈવાર તે ‘સમજ’ સાફ દેખાડશે અને કોઈ વાર તે ‘ખરાબ’ પણ દેખાડશે. તેજ આપણી ‘સમજ’ સારી સારી કહેતાં નરકને રૂપે પણ આવી દુઃખનું કારણ બનેછે, અથવા તેજ આપણી ‘સમજ’ સદ્રૂપ પ્રાપ્ત કરી આનંદનો અનુભવ દેખાડશે. આ માટે ‘અણુસમજ’ ની અવસ્થામાં રહો તો કશાનીજ ભીતિ નથી. ભૂખ લાગવાનું સમજાય તો આગળ પંચાત પડે ને? ત્યારે શું મરી ગયાં જેવું થવું? અરે મર્યાનું પણ જો તને નહીં સમજાય તો પછી સુખ દુઃખ ક્યાંથીજ આવે ?

આવી રીતે ખારીકાઈથી વિચાર કરો તો ‘અણુસમજ’

એજ સોઈ પડતી છે એમ ઠરે છે અને વ્યવહારમાંની જે
‘ સમજ ’ તમે સવડ પડતી કહો છો તે અગવડભરી થઈ પડે
છે. અનેક પ્રકારનાં દુઃખો, કષ્ટો એ તે
‘ અણુસમજ ’જ ‘ સમજ ’ નેજ લીધે થાય છે.
સારી. ‘ સમજ ’જ નથી તો મરણનો પણ

અનુભવ ક્યાંથી ? જ્યારે ‘ સમજ ’
જોયતી નથી ત્યારે તેને કહાડી નાંખી શકાય છે; ત્યારે ‘ સમ-
જવા ’નો અનુભવ કેવી રીતે આવે છે ? તો ‘ સમજ ’ છે
તેજ જે વખતે “ સમજ ” વાની અવસ્થામાં જાય છે તે વખતે
તે સમજવાની અવસ્થા ઉપરથી ‘ સમજ ’ સમજી લેવાની હોય
છે. ત્યારે તે ‘ સમજ ’ કહાડી નાંખવી એટલે સમજવાની જે
વસ્તુ હોય તે કહાડી નાંખવી એટલે તે નીકળી જાય છે. પછી
જીવીએ છીએ કે મરી ગયા છીએ તે પણ સમજાશે નહીં.
જીવતા રહેવું, એ ‘ સમજ ’માં લઈએ તો મર્યાતું પણ ‘ સમ-
જ ’ માં લેવુંજ જોઈએ. એમ વિચાર કરતાં કરતાં છેવટે એમ ઠરે
છે કે ‘ અણુસમજ ’જ બધા કરતાં શ્રેષ્ઠ. સમજાય છે તેથી મનુષ્ય
સુખદુઃખમાં અને જન્મમરણના ફેરામાં પડે છે. ‘ સમજ ’ જો
નથી તો ભૂખ પણ નથી અને તેના નિવારણની પણ કાળજી
નથી. ત્યારે એ ‘ અણુસમજ ’ કેવી રીતે લાવવી, ખાધું !
અમને જ્ઞાનમાર્ગ શીખવો. આ જગ અજ્ઞાનરૂપ છે. અમે અજ્ઞાની
છીએ, તે અજ્ઞાનસાગરમાંથી ભવસાગરમાંથી અમને કહાડો અને
જ્ઞાનમાર્ગ દેખાડો એવું જો તમારું કહેવું હોય તો એ માંગણી
યથાયોગ્ય છે. પણ આ માંગણી માંગતી વખતે તમારી જે સમજ
છે તે ફક્ત ઉંઘી છે. આપણે સદ્ગુરૂ પાસે જઈ જ્ઞાનમાર્ગ મેળવવો
એટલે શું મેળવવાનું ? તો ‘ અણુપણું ’ ‘ અણુસમજ ’જ શ્રેષ્ઠ
છે એમ સમજી તે માંગવું અને તે મેળવવું. પરમાત્મા જ્ઞાન-
સાગર છે, તે જ્ઞાનરૂપ છે, તો તે કેવો છે તે અમારે સમજવું
જોઈએ, તે જ્ઞાન અમારે જોઈએ છે. એવા શિષ્યની માંગણી

ઉપરથી સદ્ગુરૂ કહે છે. ‘તેજ જ્ઞાન હું તને આપું છું; જ્ઞાનનો ભંડાર આપું છું; પરંતુ તમારા હાથમાં ‘અણુસમજ’ આવશે, જ્ઞાનમાર્ગમાં જઈ એક ‘અણુસમજ’ તમારા હાથમાં આવશે, એ વાત લક્ષમાં રાખજોરે ભાઈ! ત્યારે શું એટલાજ માટે અમે અહીં આવ્યા? એમ કહેશો તો હમણાંજ તમોએ કબૂલ કર્યું છે કે કંઈપણ ન સમજાય અથવા ‘અણુસમજ’ હોવી એજ સાચું છે; તેજ તમારે જોઈએ છે અને તેજ તમારી માગણી છે. અરે બાબા, જ્ઞાન એ શબ્દનો અર્થજ જો ‘અણુસમજ’ છે તો જ્ઞાન આપો એટલે ‘અણુસમજ’ આપો, એજ તમારી માગણી છે કે નહીં? ‘બાબા, એ કેવી રીતે?’ જ્ઞાન માટે લોકો નિશાળો કહાડે છે, સેંકડો પ્રયત્ન કરે છે, તે જ્ઞાન એ ‘અણુસમજ’ જ કે? એવા સદ્ગુરૂ અમારે નહીં જોઈએ બાબા. એમ કહો તો હું કહું છું તમારે ‘સમજ’જ જોયતી હોય તો તમો સમજ તો રહ્યાજ છો. તમો ખાઓ છો, પીઓ છો, તમોને જુઠાણું સમજાય છે, છોકરાં સમજાય છે, છોકરાં કેમ ઉત્પન્ન કરવાં એ સમજાય છે, ખીજતું સાચું માહું સમજાય છે, એવી અનેક પ્રકારની ભાંજગડો કરો છો; તો એ બધી ‘સમજ’જ તમારી પાસે છે કે નહીં? આ ‘સમજ’નો અનુભવ તો તમે લઈજ રહ્યાં છો. પરંતુ આ ‘સમજ’નું પરિણામ સુખદુઃખ, રાજ સિંહાસન, નરકયાતના, સુખોપભોગ, જન્મમરણના ફેરા ઇત્યાદિ એ સર્વ તમો કરીજ રહ્યા છો, ભોગવીજ રહ્યા છો, અને તમોને સમજઈ પણ રહુંજ છે. ત્યારે ‘સમજ’ ‘સમજ’ તે ખીજ કંઈ જાતની રહી છે? ‘સમજ’ તો તમારી પાસે છેજ. તેનો જો કંટાળો આવ્યો હોય તો તેથી ઉલટી જો ‘અણુસમજ’ તેને ચ્હુઓ અને સદ્ગુરૂ પાસે તે માંગો. પ્રત્યેકને ‘અણુસમજ’ ની અવસ્થા આવ્યાં શિવાય સુખજ નથી. ત્યારે અમે રોજગાર ધંધા

વગેરે કરીએ છીએ. સુખ ભોગવીએ છીએ, એ “ અણુસમજ ” ને લીધેજ કે શું ? તો હા. તે ‘ અણુસ-
 ‘ અણુસમજ ’ મજ ’ ને આધારેજ તમને અનેક પ્રકારનાં માંથીજ સર્વ ઐહિક સુખનો અનુભવ ભોમ્યે છે સુખની પ્રાપ્તિ. એમ લાગે છે અને તે ઐહિક સુખ માટે તમારે હાથે ખટપટ કરવામાં આવે છે તે ‘ અણુસમજ ’ જો ન હોય તો તમો એક પગલું પણ ઉંચકી (ભરી) શકો નહીં. આખો દિવસ વ્યવહારમાં ફલાણું કર્યું, ઢીકણું કર્યું, થાક્યા, અમુક ખટલો જીત્યા, આટલો ખર્ચ કર્યો, થાક્યા વગેરે વગેરે; તેવીજ રીતે સુખ થયું, દુઃખ થયું, અથવા હવે સંધ્યાકાળ થઈ અને આ બધું કરી ત્રાસ થયો, હવે થાક્યો બાપુ આ પણ ‘ સમજ ’ જ કે નહીં ? પરંતુ આ ‘ સમજ ’ ઘાતક નીવડી. હવે એનો પરિહાર કેમ થશે ? તો ‘ અણુસમજ ’ ની અવસ્થા લાવો એટલે તે સમન્વયતા દુઃખનો પરિહાર થશે. સમ-જનતું હતું તેની વિસ્મૃતિ થવા માટે ‘ અણુસમજ ’ ની જરૂરી; તે માટે ગાઢ નિદ્રાની તૈયારીમાં રહે છે અને ગાઢ નિદ્રાની ‘ અણુસમજ ’ મેળવે છે અને ‘ અણુસમજ ’ દ્વારા દુઃખ વિસરે છે. આ ઉપરથી શું થયું તો ‘ અણુસમજ ’ દ્વારા દુઃખનો પરિહાર અને તેજ ‘ અણુસમજ ’ દ્વારા કોઈ પણ પ્રકારના સુખની પ્રાપ્તિ. ‘ અણુસમજ ’ દ્વારા દુઃખ પરિહાર થાય છે. આ સિદ્ધાંત હોવાને લીધે સરકારી ડોક્ટર પણ ઓપરેશનની વખતે દુઃખનો અનુભવ થાય નહીં તે માટે હાર્દીને જળરદસ્તીથી કંટોરોફોર્મ દ્વારા ‘ અણુસમજ ’ આપે છે. આ ‘ અણુસમજ ’ ની અવસ્થા લાવવાનો આજ ઉપાય કે “ સાઈ ” ખાઈ લે, પલંગ પર બિછાતું પાથર, અને કોઈનો ત્રાસ ન થાય એવે વખતે એવે ઠેકાણે શાંતપણે જઈ તે બિછાના પર પડ અને ‘ અણુસમજ ’ મેળવવાનો પ્રયત્ન કર. આ પ્રમાણે કર્યા પછી કોઈ ત્રાસ આપવા આવે, સ્ત્રી પણ આવે, તો હાલ તું ત્રાસ ના આપ, મને નિરાંતે સૂવા દે, પગ દાખવા હોય તોપણ મને ઉંઘ આવે એવી રીતે દાખ, ફેગટ લાકડાં પેઠે ના દાખ

એમ કહે છે. સારાંશ ‘સમજ’ થી બહુ ત્રાસ થાય છે. આવી રીતે સૂતો છે એટલામાં કોઈ આવે તો તેને કહે છે, “ હાલ, ભાઈ, મને નિરાંતે ઉઘ લેવા દે. હમણાંજ આંખ લાગે છે. તમારું જે કામ હોય તે કાલે જોઈશું.” એમ કહી નવીન ‘સમજવાનું’ ટાળવાનો તેણે પ્રયત્ન કર્યો અને શાંતપણે નિદ્રા લેતો પડ્યો; એટલે શું ? તો તદ્દન ‘અણુસમજ’ ની અવસ્થા તેણે આણી. પછી કલાક, બે કલાક અથવા રુહવાર સુધી ગાઢ નિદ્રા લીધી. હવે જાગૃત થવું એ પણ આપણે સ્વાધીન છે કે ? ના. છ સાત વાગે સૂર્યોદય થયો ત્યારે ઉઠ્યો અને મગને શાંતિ લાગી. આનો અર્થ શો ? તો એટલો વખત ‘અણુસમજ’ ની સ્થિતિમાં સુખ ભોગવતો હતો. પછી ગાઢ નિદ્રામાં એટલે ‘અણુસમજ’ ની સ્થિતિમાં આનંદ છે, તેથીજ આ નાની નાની છોકરીઓ રાસ રમતાં, આરતી કરતાં ઘોડા જેવી ઉભી રહી ઉઘે છે. ઉઘ એટલે ‘અણુસમજ’ એટલેજ સુખની બાબત તે કોને ન જોઈએ ? તૈયાર ખાવાનું મળે અને ઉઘ લેવાને મળે તો તે કોઈને ન જોઈએ કે ? ઉઘ શાંત પણે આવે તે માટેજ ભોજન છે. ‘સમજ’ એ ત્રાસદાયક છે. તેથી ભૂખની ‘સમજ’ ત્રાસ આપે છે. તે ત્રાસ ટાળવા માટે ખાઈ પી પછી શાંત નિદ્રા લેવી પડે છે. શાંત ઉઘ શા માટે લેવાની ? તો ‘અણુસમજ’ માટે, અને તે ‘અણુસમજ’ માટે એટલે શાંત ઉઘ આવવા માટે ભોજન છે, નહીં તો તેની કંઈ જરૂર નથી. ઉઘ એટલે દરિદ્રીનું લક્ષણ કહે છે, પરંતુ ખરું સુખ તેજ છે. “ત્યારે શું ઉઘ લેવી ?” તો “ હા, બરોબર ઉઘજ લેવી.” પરંતુ ઉઘ એટલે જે રીતની ઉઘ લઈ તમે ‘અણુસમજ’ ની અવસ્થા મેળવો છો, જે તમારે સ્વાધીનની નથી તે ઉઘ નથી. પરસ્વાધીન ઉઘ સારી નથી. જેને સ્વાધીન ઉઘ તેની યોગ્યતા બહુ મોટી છે. ચાર વાગે ઉઠવાનું તો કોઈ ન ઉઠાડતાંજ ઉઠવું જોઈએ. અથવા અમુક વખતે સુવાનું તો તે વખતે ઉઘ આવવવીજ જોઈએ. ચાર દિવસ ઉઘ નથી લેવાની તો તે ન આવવી જોઈએ. અને તે ન આવવાથી ત્રાસ પણ ન થવો જોઈએ એવી રીતની જાગૃતિ સ્વાધીનની હોય તો પછી મહિના બે મહિના ઉઘ લેવાનો ઠરાવ કરી બરોબર તે

તારીખે જાગૃત થઈ શકાય છે. એવી રીતે ઉંઘ સ્વાધીન રાખવી એવી રીતના અભ્યાસ કરનારા આખું વર્ષ જાગતા રહે છે અને આખું વર્ષ ઉંઘે છે. કુંભકર્ણ એવોજ એક હતો. સારાંશ ઉંઘ અને જાગૃતિ એ જો સ્વાધીન હોય તો કોઈ પણ રીતનો ભય નથી. પરંતુ તમારાં તો ખેડે પરાધીન. કોઈ પાણી નાંખે, હાથ ઝાલી ઉઠારે, ત્યારે તમો ઉઠો, એને કહેવી પરસ્વાધીન જાગૃતિ. તેજ પ્રમાણે ઉંઘ પણ પરસ્વાધીન છે. એવી ઉંઘમાંથી તે ‘અણુ સમજ’ મેળવવી એ સાફ નથી. નહીં તો તો ઉંઘ સારી કહી હંમેશા ઉંઘતાજ ખેસશો ! એકંદર ગાઢ નિદ્રાની એટલે ‘અણુસમજ’ ની વધારે જરૂર છે. ‘સમજ’ એટલે અનેક પ્રકારના સુખ દુઃખ આપનાર વિષયો જાણી લેવા અને તેનાથી થતાં દુઃખો પણ સમજી લેવાં. દુઃખનું સાધન ‘સમજ’ અને સુખનું સાધન પણ ‘સમજ.’ એ ખેડે ‘સમજ’ જ પરંતુ સુખ દુઃખની ‘સમજ’ નો કંટાળો આવે છે અને તેમનો લોપ થાય છે તેથી તે અકારાં થાય છે; ‘સમજ’ સારી નહીં તો પણ તે નાશ થોડીજ પામે છે. સમજી લેનારા જે આપણે તેમની સમજી લેવાની અવસ્થા જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી દુઃખ છે. ‘સમજ’ જે છે તે અને સમજી લેવાની જે વસ્તુ છે તે અને સમજી લેનારો જે માણસ છે તે પણ એક વસ્તુજ છે, તે તે ‘સમજ’ નીજ બનેલી છે. સમજી લેનારો અને તે સમજી લેવાની વસ્તુ એકજ છે. પ્રસંગ પડે સમજી લેવાનું જે, તે સમજી લેનાર બને છે અને તેનાથી ઉલટી રીતે સમજી લેનાર પ્રસંગ આવે સમજી લેવાની વસ્તુ પણ બને છે. પરંતુ ‘સમજ’ એકજ છે. તે ‘સમજ’ કહે, છે કે ‘મને સુખ પણ નથી અને દુઃખ પણ નથી, પરંતુ મારે લીધે તમો સમજી લેનારા અને સમજી લેવાની વસ્તુ તમોજ બનો છો. અને મને કોઈજ પ્રકારનું સુખ દુઃખ નથી તેથી સમજી લેનારને અને સમજી લેવાની વસ્તુને પણ સુખ દુઃખ નથી. પણ તે કયારે? તો ફક્ત સુખની આશા ધરી, સુખને સમજી લેનારા તમો ‘સમજ’ એજ સુખની, સમજી લેવાની ખરી વસ્તુ છે એમ સમજી મનેજ

જો હંમેશ સમજ લેતા હોત, તો તમને કોઈ પણ પ્રકારનો દુઃખાનુભવ આવશે નહીં; એટલે કે મારામાં જે અનંત આનંદ છે તે અને હું એકજ છીએ, તેનામાં અને મારામાં કંઈ ફરક નથી; પરંતુ તેમ ન કરતાં તમો મારા શિવાય મારામાંથીજ અનંત વસ્તુ ઉત્પન્ન કરી તમો અંદર અંદર મારી ‘ સમજ ’ નો ઉપયોગ વિરૂદ્ધ રસ્તે કરો છો તેથી સુખ દુઃખનો બોલો તમારી પર આવે છે. તમો કાંઈજ ન કરો એટલે જેવો હું કેવળ છું તેમ તમો પણ થશો. સમજ લેવાનું જો કંઈજ ન હોય તો તમારા અસ્તિત્વનું ભાન પણ નાશ પામશે અને જે હું તેજ ‘ સમજ ’ અને તમો પણ ‘ સમજ ’ જ થશો અને હું આનંદરૂપ તો તમો પણ આનંદરૂપ. એમ તે ‘ સમજ કહે છે. ‘ સમજ ’ સમજ લેનાર અથવા સમજવાની વસ્તુ થશે તો તે સુખ દુઃખનું કારણ બનશે અને જો એમ ન થાય તો તે કેવળ ‘ સમજ ’ જ રહેશે અને કેવળ ‘ સમજ ’ એટલે જ ‘ અણસમજ; ’ આ માટે ‘ સમજ ’ અને ‘ અણસમજ ’ એમાં ભેદ ન પાડવો. બાબા, એમ કેમ ? આ તો એક મોટું ગૂઢ છે. હા આ જગત એ એક ગૂઢજ છે. એ ગૂઢ ઉકેલવાનું છે. તો સમજવાની વસ્તુ, અને સમજ લેનાર એટલે (સમજ લેનાર અને) સમજ લેનારાનું કાર્ય એ જ વસ્તુ જવી જોઈએ. એટલે કેવળ ‘ સમજ ’ રહે છે. એટલે આ ગૂઢ છોડાયું (ઉકેલાયું.) તેને જો ઉપયોગમાં લાવવાં હોય તોજ ‘ સમજ ’ અને ‘ અણસમજ ’ વગેરે નામો આવશે. નહીં તો નામ પણ શું કામ આવે ? અને તે નામો આપનાર પણ કોણ ? ‘ સમજ ’ છે એમ પણ કહી શકાતું નથી અને અણસમજ છે એમ પણ કહેવાતું નથી એવી તે ગુપચુપ અવસ્થા છે. ‘ સમજ ’ ને તમો જ્ઞાન કહો છો. જે દેખાવો તમે જુઓ છો, જે અનુભવો તમે લો છો તે ઉપરથી મૂળમાં શું છે તે શોધી કહાડવું, તે કહાડતાં કહાડતાં કેવળ ‘ સમજ ’ જ બાકી રહે છે; ખીજું કંઈ શિદ્ધક રહેતું નથી. આ જગ પણ તે સમજવા માટેજ છે. હવે મૂળમાં જે કેવળ ‘ સમજ ’ છે એને જ્ઞાન કહેવું કે અજ્ઞાન ? જગતને તમો જુઓ છો એ જ્ઞાન છે, પણ એ અજ્ઞાન છે એમ

પણ તમોજ કહો છો. એ ઉપરથી જ્ઞાન અને અજ્ઞાન અહીંજ છે એમ ઠરે છે. એનું કારણ મૂળમાં કેવળ 'સમજ' જ છે પરંતુ તે અનુભવમાં આવતી નથી તેથી 'અણુસમજ' ની અવસ્થા

ત્યાં આવે છે. તો એવી રીતની 'અણુસમજ' 'અણુસમજ' મેળ- ખરી રીતે તો નથીજ; પણ તે મેળવવાની વવા માટેજ સદ્ગુરુ અત્યંત જરૂર છે. પરંતુ તે વસ્તુજ મૂળમાં પાસે જવું. નથી તેથી તે મળવી પણ અશક્ય છે.

એવી રીતની તે 'અણુસમજ' મેળવવા માટે સદ્ગુરુ પાસે જવાનું હોય છે. કારણ તે 'અણુસમજ' નથી હોતી છતાં તેને ઉત્પન્ન એક સદ્ગુરુજ કરી શકે છે અને તે 'અણુસમજને' આધારે અનંત સુખનો અનુભવ તે લે છે અને ખરા ઈમાન ઈતિબારથી તેનો સહવાસ કરનારને પણ તે 'અણુસમજ' ની પ્રાપ્તિ કરાવી તેને અખંડ સુખનો લાભ તે આપે છે. એવા આ સદ્ગુરુના સહવાસથી મેળવેલી જે 'અણુસમજ' તેનેજ મહેં ખેલેલાં વર્ણવી છે તે 'ભાસમાન પ્રકૃતિ' કહેવી. જે સદ્ગુરુ પુરૂષ, તેજ જ્ઞાની પુરૂષ, તેના સહવાસમાં રહી શું મેળવવું? તો જ્ઞાન. એટલે કે સદ્ગુરુ કૃપાથી જે મળે છે તે જ્ઞાનજ. એ જ્ઞાન મેળવવું એટલે શું મેળવવું? ત્યારે મહેં અત્યાર સુધી જે 'અણુસમજ' રૂપે વર્ણવી એટલે કે ભાસમાન પ્રકૃતિ; અને તે 'અણુસમજ' એજ જ્ઞાન શબ્દથી મેળવવાની; એટલે 'જ્ઞાન' 'અણુસમજ' અને 'ભાસમાન પ્રકૃતિ' એકજ સમજવાં. એ ઉપરથી કાંઈ કહેશે કે જ્ઞાન તે જ્ઞાન, અણુસમજ તે અણુસમજ, અને ભાસમાન પ્રકૃતિ શું હશે તે કોણ જાણે? આ પ્રશ્નને તમો એક કેવી રીતે કરો છો? અરે એકનેજ બે એવાં પુષ્કળ નામો હોય તો શું તે નામો ન હોવાં જોઈએ? ધારે, તમારું નામ એક, સરકારમાં તમારું એક નામ, લોકોમાં એક નામ, એક વણી હુકું નામ, અટક વણી એક, માળાપે લાડમાં આપેલું નામ બાણુ બાણુ વગેરે તે એક, જન્મનું નામ એક, જન્મોત્તરીનું નામ એક એવાં જુદાં જુદાં નામો તમારે હોય તો તેથી શું તમો એ બધાં નામોથી કંઈ જુદા જુદા બન્યા

કે ? તેવીજ રીતે આ ‘અણુસમજ’ ને હુઝારો અનંત નામો છે. તેના નામોનો શું તમોએ અંત જોયો છે ! તેમાંનો વર્મ લક્ષમાં આવે તેથી મેં ફક્ત બેજ નામો તમને દેખાડ્યાં. એક જ્ઞાન અને એક ભાસમાન પ્રકૃતિ. “અરે બાબા, એવાં અનંત નામો દેવનાં હોય છે, પરંતુ ‘અણુસમજ’ નાં કયાંઈ હુઝારો નામ છે, એમ અમોએ કંઈ સાંભળ્યું નથી. અરે, નહીં સાંભળ્યું હોય તો શું કહું ભાઈ ? નહીં સાંભળ્યાં હોય તો સાંભળો. તમોએ દેવોને હુઝારો નામો આપ્યાં છે, પણ દેવને દેવ શા કારણથી કહો છો ? એવો જો તમને સવાલ કરું તો તમો શો ઉત્તર આપશો ? કોઈ હાથો વિચારવાન જો હોય, તો એજ ઉત્તર આપશે કે ‘બાબા, દેવ, પરમેશ્વર જે છે તે સુખરૂપ છે, સુખનો સમુદ્ર છે; અને તે જ્ઞાની છે. અમારું સુખ દુઃખ બાણી અમને સુખરૂપમાં લઈ જનારો તે છે. એવી તે જ્ઞાની પરમેશ્વરની સહસ્ત્ર નામાવળી હોય છે. એનો ઉત્તર આપનારો આપે છે કે તમો કહો છો તે બધું બરોબરજ છે. પરંતુ મેં ખેલ્યાં વર્ણન શું કર્યું કે ‘અણુ સમજ’ છે તેજ સર્વ દુઃખનો પરિહાર કરી સુખનો અનુભવ આપે છે અને પરમેશ્વર સર્વ સુખરૂપ છે, બીજાને સુખ આપનારો છે. એમ તમો કહો છો તો તે સુખરૂપ અને બીજાને સુખ આપનાર એ પણ (વિશેષણો) તે પરમેશ્વરે શેને આધારે મેળવ્યાં છે ? તો પરમેશ્વરને પરમેશ્વર-પણું આવ્યું તે પણ તેના મૂળમાં ‘અણુ સમજ’ છે તેથી, અને તે ‘અણુ સમજ’ નેજ આધારે તે સુખરૂપ છે અને તમને સુખ આપે છે, અને તેણે પોતાને માટે એવાં હુઝારો નામો મેળવ્યાં છે. તે ‘અણુ સમજ’ તેના હાથમાં બરોબર પકડાઈ પડી છે તેને જોરે તે પોતાનું પરમેશ્વરપણું ગળવી રહ્યો છે. અરે, વધારે તો શું તે ‘અણુ સમજ’ જ પરમેશ્વર બની છે. ચોટલે કે જે કોઈ ‘અણુ સમજ’ સ્વીકારશે તે પરમેશ્વરજ થશે અને તેજ સર્વ સુખનો અનુભવ લેશે. તમારા હાથમાં તે ‘અણુ સમજ’ નથી તેથી તમારી પ્રજેતી થઈ રહી છે. અરે ત્યારે તે પરમેશ્વરને વા સદ્ગુણને જ્ઞાની જ્ઞાની કહે છે તે શું ત્યારે ? તે શું છે તે

તમો સદ્ગુરુ પાસે ‘ અણુ સમજ ’ જ શીખવા જવ ત્યારે સમજાય. તે તમને ‘ અણુ સમજ ’ આપે એટલેજ તમને જ્ઞાન આપે છે એમ બને છે. ‘ અણુ સમજ ’ એટલેજ જ્ઞાન અને જ્ઞાન એટલેજ ‘ અણુ સમજ ’ નામ પ્રકૃત બે અથવા અનેક પરંતુ તે છે તો એકજ. ‘ અરે બાબા, જો અણુસમજ જ તે અમારા હાથમાં આપે તો પછી કોઈ પણ ચીજનો અનુભવ અમને આવશે નહીં. અને અમને કંઈ પણ સમજશે નહીં. ત્યારે શું તમારે ‘ સમજ ’ જોઈએ છે ને? તો સદ્ગુરુ તમને ‘ સમજ ’ ક્યાંથી આપે ? કારણ તે ‘ સમજ ’ તમારી પાસે તો છે. કારણ તમને સમજાય છે કે તમો અમુક ફલાણાભાઈ, તમારાં ફલાણાં ફલાણાં સ્ત્રી છોકરાં, તારૂં માણં વગેરે એ સર્વ તમને સમજાય છે. તેથી ‘ સમજ ’ તમારી પાસે છેજ, અરે બાબા ‘ એ સમજ ખરી, પણ એ અનેક દુઃખમાં નાંખનારી, અનેક જાતના નુકસાનમાં નાંખનારી એવી એ ‘ સમજ ’ અમારે નહીં જોઈએ; પણ ખરી ‘ સમજ ’, ખરો આનંદ, પરમેશ્વરી અત્યંત આનંદ જેને લીધે અનુભવમાં આવે, તે ‘ સમજ ’જ અમારે જોઈએ; તે ‘ સમજ ’ માટેજ હું તમારી પાસે આવ્યો અને તમો તો ગમે તેવી વાતો અમને સંભળાવી રહ્યા છો. ‘ અરે, ગમે તેવી વાતો ક્યાંથી આવી છે ? હું સરજ તો કહી રહ્યો છું. તમારે આ દુઃખમાં નાંખનારી ‘ સમજ ’ નથી જોયતીને ? ત્યારે ‘ અણુસમજ ’ લે. અરે, પણ હવે ‘ અણુસમજ ’ લો એમ કહો છો. એટલે આ ‘ સમજ ’ પણ ગઈ અને પેલી ‘ સમજ ’ પણ ગઈ, એટલે બાબા પણ ગયા અને રોટલા પણ ગયા. એમ થશેને ? ’ અરે ‘ સમજ ’ ક્યાંઈ જતી હશે કે ? તેનો કંઈ નાશ થાય છે કે ? તે તો અવિનાશી છે. તે ક્યાં જાય ? ‘ અરે પણ અમારામાંથી ગઈને ? ’ અરે તું પણ આ ‘ સમજ ’ની ખુદાર ક્યાં છે ? તું તેનોજ તો બનેલો છે. ‘ અરે બાબા, આમ કેમ કહો છો ? અમને તો એ કંઈ સમજાતું નથી. ’ ‘ અરે, તે કેવી રીતે સમજાય ? ’ હવે તું ‘ અણુસમજ ’નો બની જા એટલે તને સર્વજ સમજાશે. પરમેશ્વરી

અવસ્થા જે છે, તે ‘સમજમાંથી’ જ્યારે ‘અણુસમજ’માં જવાનું થાય ત્યારે આવે છે. પરમેશ્વરી અવસ્થા પરમેશ્વરી અવસ્થા આવવા માટે જગતની સર્વ વિષય વસ્તુઓ માટે ‘અણુસમજ’ વિસરી જવી પડે છે. આપણે આપણને માં જવાની જરૂર. પણ વિસરી જવા પડે છે, વિસરવા પડે છે; એટલે ‘સમજ’ બંધ કરી ‘અણુસમજ’ લેવી પડે છે; એટલેજ પરમેશ્વરી અવસ્થા મળશે એમ શાસ્ત્રપુરાણનું કહેવું છે. તેથી અભ્યાસ કરનારા લોકો એકાંતમાં જઈ આંખો બંધ કરી ધ્યાન ધારણા કરતા જે બેસે છે તે અહીંની ઓળખાણ બંધ પડે તે હેતુથી; એટલે ‘સમજ’ બંધ પડે તે માટે ખટખટ કરે છે. એટલે કે અહીંની ‘સમજ’ બંધ પડે એટલેજ ‘અણુસમજ’ હાથમાં આવે છે. આવીજ રીતે યોગી લોકો “અણુસમજને આધારે પરમેશ્વરપણું મેળવે છે. ત્યારે એ ઉપરથી જુઓ કે ‘અણુસમજની જરૂર છે ને ? અને ‘અણુસમજ’માં જવું એટલેજ પરમેશ્વરને ? તે ‘અણુસમજમાં’ ગયાં પછી અહીંનું કંઈપણ અમને સમજાશે નહીં એ અમો કબુલ કરીએ છીએ, પણ તે ‘અણુસમજ’માં ગયાં પછી અમને બીજું પણ શું સમજાશે ? અરે, ત્યારે તે પ્રકત ‘અણુસમજ’માં જો તું રહે તો તને કંઈજ સમજાશે નહીં. કેવળ ‘સમજ’માં કંઈજ સમજાતું નથી તે સંબંધે પુષ્કળ વખત બોલવાનું થયું છે. આ જગતમાં આવી (સામાન્ય) ‘સમજ’માં આવે તો તારી ફજેતી થાય છે. અને આ ‘સમજ’ નથી જોયતી એમ કહે છે. એટલે કે એ (કેવળ) ‘સમજ’ નથી જોયતી. અને પેલી ફકત ‘સમજ’માં તો કંઈજ સમજાતું નથી. ત્યારે હવે બાકી રહેલી ત્રીજી ‘અણુસમજ’ આવી રે તારા કપાળમાં ! આવી રીતે એ બેઉ બાજુની ‘સમજ’ નો નિકાલ થયો. ત્યારે જે કંઈ હોય ન હોય તે બધુંજ જો તારે સમજી લેવું હોય તો અને આ બાજુનો કે તે બાજુનો બેઉ બાજુનો આનંદ જો તારે જોયતો હોય તો ‘અણુસમજ’ જ તારે સ્વીકારવી જોઈએ. અને સદ્ગુરૂ જે છે તે ‘અણુસમજ’ જ શીખવે છે. “અરે, પણ તે જ્ઞાન આપે છે ને ?” “અરે હા, તે જ્ઞાનજ

આપે છે, હું ક્યાં ના કહું છું ? તે પોતે જ્ઞાની હોય છે અને જીજ્ઞાસુ પણ જ્ઞાનજ આપે છે, અને તે જ્ઞાનને જોરે, અઘટિત ઘટના, પરમેશ્વર કરતાં પણ વધારે સામર્થ્ય મેળવે છે. એવું તે જ્ઞાન એટલેજ ‘અણુસમજ.’ ત્યારે જ્ઞાન શબ્દનો અર્થ સમજાય એટલે તેમાંથી ‘અણુસમજ’ જ તેનો અર્થ નીકળે છે.

જ્ઞાન શબ્દમાં જ્ઞા + ન. જ્ઞા એટલે ‘સમજવું’ (‘જાણવું’) અને ન એટલે નહીં અથવા નથી જોઈતું. એકંદરે ‘જ્ઞાન નથી જોઈતું’ (અણુસમજ) એવો અર્થ નીકળે

જ્ઞાન એટલે છે અને એવોજ જ્ઞાન શબ્દનો અર્થ છે. ‘અણુસમજ.’ તેથી સદ્ગુરૂ પાસેથી જ્ઞાન પ્રાપ્તિ કરી લેવી એટલે તેમની પાસેથી ‘અણુસમજ’ જ

લેવાની. અમને કંઈજ ન સમજવું જોઈએ. અમને નિરંતર ગાઢ નિદ્રાના અનુભવનું જ્ઞાન આપો. એટલેજ ‘અણુસમજ’ જે છે તે આપો, એમ સદ્ગુરૂને કહેવું. હમણાંજ કહ્યા પ્રમાણે ‘જ્ઞા’ એટલે ‘જાણવું,’ ‘સમજવું.’ અને પછી જે ‘ન’ છે તેનો અર્થ ‘નહીં’ છે. લોકોમાં જ્ઞાન શબ્દનો અર્થ ‘સમજવું’ એમ કરે છે તે પણ એક રીતે બરોબરજ છે; કારણ તે ‘સમજ’ એક અવસ્થા આપે છે તેથી. એટલે કે ઈશ્વરી આનંદના અનુભવની સમજ આપે છે તેથી. પરંતુ ગમે તે રીતની ‘સમજ’ એટલેજ આનંદાનુભવ ‘અણુસમજ’ માંજ છે. ખરું પાણી જોયતું હોય તો તે ‘અણુસમજ’ માંજ છે. આ ‘અણુસમજ’ જમીન જેવી છે. આપણે જો જમીનમાંનું પાણી જોયતું હોય તો આખી પૃથ્વીની પૃથ્વી આપણે બાજુએ કરી નાખીએ છીએ કે ? ના. તો જમીન તો એમને એમજ રહે છે, અંદરનું પાણી કહાડી લેવા પુરતીજ તેને રીત પ્રમાણે ખોદીને બાજુએ કરવામાં આવે છે અને પછી પાણી હાથમાં આવે છે. એટલે કંઈ આખી પૃથ્વીનો, આખી જમીનનો ભાગ આપણે બાજુએ કહાડ્યો હોય એમ થોડુંજ થાય છે ? પરંતુ પૃથ્વીનો જે આખો ભાગ છે, તે પોતે પોતાનામાં પાણી હોયાંનો અનુભવ લે છે. એટલે કે પાણીનો અનુભવ લેવો હોય

તો તે પૃથ્વીને નિરંતર આવેજ છે. એટલે પૃથ્વીની રીત પ્રમાણે 'અણુસમજ' ની જે અવસ્થા છે તે 'અણુસમજ' નેજ તે 'સમજ' નો નિરંતર અનુભવ આવે છે. એનો અર્થ એ છે કે જાણે 'અણુસમજ' એ પૃથ્વી અને 'સમજ' જાણે પાણી. આ પાણીનુંજ રૂપાંતર એટલે ધનીલાવને પ્રાપ્ત થયેલી પૃથ્વી. તેવીજ રીતે 'સમજ' જે છે તેનુંજ રૂપાંતર 'અણુસમજ'; એટલે તે એક નિરાકાર પૃથ્વી તો છે. પરંતુ ધનીલાવના કરતાં નિરાકારનું પ્રમાણુ વધારે હોય છે. જેમ સમુદ્રમાંના જડ અને ચૈતન્ય જીવો એ ધનીલાવરૂપે પાણીનાંજ છે પણ તેથી કંઈ સમુદ્રમાંના સર્વ પાણીને ધનીલાવ આવ્યો નથી. તેથી પાણીના જે જડ અને ચૈતન્ય જીવો જેટલા બન્યા છે તેમના કરતાં પાણી ખૂબ છે. તેવીજ રીતે નિરાકાર 'અણુસમજ' જે છે તેનોજ ધનીલાવ થઈ પૃથ્વી બની તેથી શું તે 'અણુસમજ' કંઈ તેટલીજ છે ? તે તો પુષ્કળ છે. પૃથ્વીમાં તે પાણી નિરંતર હોવાને લીધે તે પાણીનો નિરંતર અનુભવ જેમ પૃથ્વીનેજ આવે છે તેવીજ રીતે 'અણુસમજ' ની જે અવસ્થા છે તે 'અણુસમજ' માંજ તે આનંદરૂપ સમજ નિરંતર છે એટલે કે 'અણુસમજ' ની અવસ્થાનો જે અભિમાની તેનેજ 'સમજ' રૂપ આનંદનો અનુભવ નિરંતર આવશે કે નહીં તેનો વિચાર તમેજ તમારી જાતે કરો. આ 'અણુસમજ' નેજ જ્ઞાન કહે છે; એટલે કે તે પૃથ્વી પેઠે 'અણુસમજ' જેને જડી તેજ જ્ઞાની. ધારો કે કોઈ ખેડુતે ખટપટ કરી ખુબ જમીન પોતાની કરી લીધી; અને તે જમીનમાં ફૂવો ખોદી પાણી કહાડે એટલે તે બન્યો પાકડો ખેડુત. પછી ઉપરથી વરસાદનું પાણી પડો કે ન પડો ! પછી તે તે પાણી વડે આનંદની વસ્તુઓ ઉત્પન્ન કરે છે. તેવીજ રીતે 'અણુસમજ' ની અવસ્થા પૂર્ણપણે આવે તો તે 'અણુસમજ' માં જે અખંડ સુખ છે તેનો અનુભવ નિરંતર આવે.

સત્પુરૂષ નિરંતર 'અણુસમજ' ની અવસ્થામાં હોય છે. એટલેજ જ્ઞાનરૂપ હોય છે. પૃથ્વી જેમ નિરંતર પાણીનો અનુભવ

લયાં કરે તેમ સત્પુરૂષ હંમેશ 'અણુસમજ' ની અવસ્થામાં હોય છે તેથી તે કાયમના સુખનો અનુભવ લે છે.

'અણુસમજ' અને જ્ઞાન એ બે એકજ છે. જ્ઞાની થવું એટલે 'સમજણ' ના અભિમાની ન હોવું અને 'અણુસમજ' ના અભિમાની થવું. પ્રથમ 'જ્ઞા' અને પછી 'ન' એમજ કહેવાનું કારણ પણ એજ કે 'જ્ઞા' એટલે કેવળ 'સમજ' પણ તે કેવળ એકજ હોવાને લીધે તેનો તેનેજ અનુભવ આવી શકતો નથી. અનુભવ ન આવે એ અવસ્થા 'જ્ઞા' અવસ્થાની પછીની હોવાને લીધેજ 'જ્ઞા' પ્રથમ અને પછી 'ન' મૂકવાનો વહિવટ છે. એટલે 'અનુભવ' આવતો નથી, એવી અવસ્થાનો અભિમાની એટલેજ જ્ઞાની, અને તેવી અવસ્થામાં હોવું એટલે સઘળીજ ચીજોનો અનુભવ લેવો; એટલેજ તેને 'સમજણ' નો એટલે કે આનંદનો અનુભવ આવે છે. તે 'અણુસમજ' ની અવસ્થામાં જે જાય તેનાથીજ ખરી 'સમજ' ની અવસ્થામાં જઈ શકાશે. પરંતુ તે માટે જે જગતની 'સમજ' થી અનેક દુઃખોનો અનુભવ આવે છે તે 'સમજ' ની જરૂર છે. પછી ગુરૂકૃપાની મદદ વડે 'અણુસમજ' ની પ્રાપ્તિ કરી લઈ, ખરી 'સમજ' માં જવું અથવા 'અણુસમજ' માંજ રહી, 'સમજ' નો આનંદ ભોગવવો. ફક્ત કેવળ 'સમજ' માં રહો તો કંઈજ સમજાશે નહીં. જગત એ અજ્ઞાન અવસ્થામાં છે એમ બધા લોકો કહે છે. એટલે કે જ્ઞાન એટલે 'અણુસમજ' અને કોઈપણ શબ્દની આગળ નકાર માટે 'અ' લગાડવાનો વહિવટ (રીત) છે. તે પ્રમાણે 'જ્ઞા' શબ્દની આગળ 'અ' લગાડ્યો છે તેથી અજ્ઞાન થયું. એનો અર્થ 'જ્ઞાન' એટલે 'અણુસમજ' અને 'અ' એટલે નહીં. તેથી 'અણુસમજ' નહીં એટલે 'સમજ' છે. લોકો કહે કે 'અમે અજ્ઞાની છીએ' લાઈ. એટલે કે 'અણુસમજ' ની અવસ્થામાં અમે નથી; એટલાજ માટે પ્રભુ અમને જ્ઞાન આપો એટલે કે 'અણુસમજ' ની અવસ્થા આપો કે જેને લીધે અમને 'સમજ' નો આનંદ મળે.

આરંભમાં પણ 'સમજ'જ છે. પણ તે 'અણુસમજ' દેખાડે છે. એટલે કે મૂળારંભમાં પણ 'અણુસમજ' એ છેજ; એટલે જ્ઞાન કહો, ભાસમાન પ્રકૃતિ કહો, તે છેજ. તેજ 'અણુસમજ'ને આધારે આત્મા મનુષ્ય દેહ સુધી આવી જગત્માંની ખોટી 'સમજ'નો અનુભવ લે છે અને તેજ આત્મા ઉલટી રીતે 'અણુસમજ' દ્વારા તે

આરંભમાં-મૂળમાં આરંભની અવસ્થામાં જઈ ખરી 'સમજ' 'સમજ' હોય છે નો અનુભવ લે છે. અરે, ખરી જે મૂળની અને તે 'સમજ' છે તેની આગળજ 'અણુસમજ' ને 'અણુસમજ' આવી અને તેની આગળ દેખાડે છે. આ જગત્ની ખોટી 'સમજ' આવી. હવે તેથી ઉલટાં જઈ, તે 'અણુસમજ' દ્વારા

'અણુસમજ'માંજ રહી એટલે કે જ્ઞાની અવસ્થા મેળવી પૂરી તે તે ખરી 'સમજ'નો અનુભવ લેવાનું થયું ! છે શું ને નથી શું ! રહેલું તો છે. પછી નથી જગત્માં આવવાનું કે જવાનું.

આરંભમાં જે મૂળની 'સમજ' છે તે કેવળ 'સમજ' જ હોવાને લીધે તેની ઉપર 'અણુસમજ'નો ભાસ થયો છે, અને મૂળમાંની 'સમજ'ને આધારે તે ખરો થઈ જોકો. આપણને કોઈપણ વખતે સુખનો અનુભવ લેવો હોય અથવા સુખદુઃખની જાણ કરી લેવી હોય તો તે માટે 'કંઈ સમજાતું નથી' એવી જે અવસ્થા છે તેની જરૂર છે. ત્યારે એ 'અણુસમજ' લાવવી ક્યાંથી ? અહીંથી તે ઠેઠ સુધી 'જ્ઞા' એટલે 'સમજ'જ ભરી છે. કોઈ જગા ખાકી છે એવું નથી. જે આનંદભર્યો છે તેનું નામ 'સમજ.' આનંદને આનંદપણું તે 'સમજ'ને આધારે આવ્યું. એ ખેડ, અસ્તિત્વના એટલે સત્તાના આધારપર, અને તે સત્તાનું અસ્તિત્વ એ ખેડના આધારપર. એ ત્રણે એકજ. એનેજ સચ્ચિદાનંદ કહે છે. આ સચ્ચિદાનંદનો અનુભવ લેવાને 'અણુસમજ'ની જરૂર છે. તે હોયાં શિવાય આપણું કંઈ ચાલવાનું નથી; અને 'સમજ' શિવાયનું તો કોઈ ઠામ ઠાલું

નથી. સર્વત્ર તેજ લયું છે, ત્યારે ‘અણુસમજ’ ક્યાંથી લાવવી ? જ્યાં એકજ વસ્તુ સર્વત્રભરી છે ત્યાં તેનાથી વિરૂધ્ધ ખીણ વસ્તુ ક્યાંથી લાવવી ? પરંતુ ‘અણુસમજ’ ની જરૂર છે. તેથી તે કેમ ઉત્પન્ન થઈ તે જુઓ. સર્વત્ર ‘સમજ’ જ હોવાથી, સમજ લેનાર, સમજ લેવાનું વગેરે કાંઈજ ન હોવાથી

તે ‘સમજ’ નો અનુભવ લેવાને કાંઈજ ‘અણુસમજ’ કેમ સાધન નથી. કોઈ સમજ લેનાર જ્યારે ઉત્પન્ન થઈ ? ઉત્પન્ન થાય ત્યારેજ ‘સમજ’ને ‘સમજ’

કહેવામાં આવશે; ફક્ત ‘સમજ’ જો રહે તો તેનો શો ઉપયોગ ? એટલે ‘સમજ’ શું અને ‘અણુસમજ’ શું ? બેઉ એકજ. ‘સમજ’ જે છે તેનો કાંઈ ઉપયોગ ન હોવાથી તે ‘સમજ’ હોવા છતાં પણ ‘અણુસમજ’ જેવીજ બની. પછી શું મહારાજ, તે ‘સમજ’ હોવા છતાં પણ ‘અણુસમજ’ જેવીજ બનીને ? છે કખૂલ ?

શ્રોતા—હા. ફક્ત ‘સમજ’ જો હોય તો તે ‘સમજ’ હોવા છતાં પણ ‘અણુસમજ’ જેવીજ લાગે છે.

પ્રશ્ન—તે ‘સમજ’ હોવા છતાં ‘અણુસમજ’ જેવીજ બની એવી તમારી ખાત્રી થઈ કે ?

શ્રોતા—હા. હવે હા કહેવીજ પડશે.

પ્રશ્ન—શેની હા ?

શ્રોતા—ત્યાં ફક્ત ‘સમજ’ જ છે અને તેને સમજ લેનાર કોઈ નથી તેથી તે ‘સમજ’ ‘અણુસમજ’ ના જેવીજ તો લાગે છે.

પ્રશ્ન—ત્યારે ‘સમજ’ જે છે તે ‘અણુસમજ’જ થઈ એમ તમને દેખાય છે ને ? હવે ફરી તો નહીં જાઓ ને ?

શ્રોતા—અરે મહારાજ, વારંવાર શું હા કહેવડાવો છો ?

ત્યાં સમજ લેનારજ જો કોઈ નહીં તો તે ‘સમજ’ જ ‘અણ-સમજ’ થઈ પડે છે.

પ્રશ્ન—ત્યારે થઈ કે હવે તારી ખાત્રી ?

શ્રોતા—હા.

પ્રશ્ન—ત્યારે હવે ‘અણસમજ’ કેમ ઉત્પન્ન થઈ તે તને સમજાયું ને ? થઈ તારી ખાત્રી ? સર્વત્ર ‘સમજ’ હોઈ ‘અણસમજ’ ખીલકુલજ ન હોવાથી હવે તે ‘અણસમજ’ ઉત્પન્ન થઈ ને ? તારેજ મ્હોંએ તેં ઉત્પન્ન કરી છે ને ?

શ્રોતા—હા. એમ થયું ખરું. વાત ખરી તો ખરી.

પ્રશ્ન—ત્યારે હવે ‘સમજ’ તો સર્વત્ર ભરીજ છે; એવી તારી પહેલેથીજ ખાત્રી થઈ હતી ને ? તે વગર કોઈપણ જગ્યા ખાલી નથી એવી તારી ખાત્રી થઈ છે ને ?

શ્રોતા—હા.

પ્રશ્ન—અને ‘અણસમજ’ પણ થઈ છે તેની પણ તને ખાત્રી થઈ.

શ્રોતા—હા મહારાજ; ‘અણસમજ’ ઉત્પન્ન થઈ છે તેની પણ ખાત્રી થઈ છે.

પ્રશ્ન—હીક, ત્યારે હવે હું તને એમ પ્રશ્ન છું કે ‘સમજ’ વગર જો કોઈ કામ કાલીજ નથી તો ‘અણસમજ’ કયાં રાખી છે ?

શ્રોતા—શું કહું મહારાજ ! એનો કંઈપણ ઉત્તર આપી શકાતો નથી. પણ હવે હું ખૂબ વિચાર કરીને કહું છું કે ‘અણસમજ’ એ કંઈ છેજ નહીં, અને તેને રાખવાને કયાંઈ જગ્યા ન હોવા છતાં પણ તે ઉત્પન્ન થઈ; એટલે કે તે ‘સમજ’ નેજ જાણે એ એક લાડનું ટુંકું નામ આપ્યું હોય એમ થયું.

પ્રશ્ન—ત્યારે ‘સમજ’ નું ‘અણસમજ’ એ ટુંકું નામ થયું એટલે તે ‘સમજ’ ની ઉપર ‘અણસમજ’ નો આરોપ આવ્યો એમજ તારું કહેવું છે કે નહીં ?

શ્રોતા—હા; હુંકું નામ શું અને આરોપ શું? બેઉ એકજ તો છે.

તે ‘સમજ’ કેવળ હોવાને લીધે નિરૂપયુક્ત બની. એટલે શું? તો તેનો કંઈ ઉપયોગ અથવા અનુલવ નથી. એમ બે છે તો તેને ‘સમજ’ પણ શું કામ કહેવી? ‘અણુસમજ’ જ શા માટે ન કહેવી? ત્યારે કહોને તે પ્રમાણે. બે સમજ લેનારજ કોઈ નહીં હોય અને ‘સમજવા’ની વસ્તુ પણ નથી તો તે ‘સમજ’ તે ‘અણુસમજ’ જ છે. હું પણ તેજ કહું છું. એ ઉપરથી એવો પ્રશ્ન થાય છે કે તમો ‘સમજ’ નેજ ‘અણુસમજ’ કહો છો, પણ ખરેખરજ એમ છે કે? એનો ઉત્તર એવો છે કે ફક્ત કહેવા પુરતુંજ તે તે પ્રમાણે છે. વસ્તુતઃ ‘સમજ’ જ છે. ત્યારે અમને તેમ કેમ દેખાતું નથી? અરે દેખાતું નથી તો દેખાય છે એમ ન કહેતા. ‘સમજાતું નથી’ એમ તો કહેશો કે નહીં? કંઈ સમજાતું નથી, કંઈ અનુલવમાં આવતું નથી એનો તો બોધ થયો ને? એવું તો સમજાય છે ને? તે ઉપરથી તમો ત્યાં છો, અને ત્યાંનો અનુલવ તમો લો છો, તેથી ત્યાં કંઈ નથી એમ કહી રહ્યા છો. એટલે ‘અણુસમજ’જ તમારા અનુલવમાં આવે છે ને? ત્યારે ‘અણુસમજ’નો અનુલવ લેનાર તું એક કોઈ છે એમ લાગે છે ને? હા. ત્યારે સ્વાભાવિક રીતેજ તને તારા અસ્તિત્વનો અનુલવ તો આવે છે જ! ત્યારે બે ‘અણુસમજ’ અને તારાં ‘અસ્તિત્વ’ એ બેઉનો અનુલવ તું લે તો એ બેઉ અનુલવ તું શાના આધારપર લે છે? તો ‘સમજ’ના આધારપર. ત્યારે તે તારી ‘સમજ’ તારી પાસે છેજ, તેથીજ તો તું અનુલવ લે છે, અને તે તારી પાસે રહેલી જે ‘સમજ’ તે તારે પણ ક્યાંકથી લાવવી પડી નથી અને તે સમજ લેવાનું સાધન જે ‘અણુસમજ’ છે તે પણ તે ક્યાંકથી આણી છે એમ નથી, અને બેઉનો અનુલવ લેનારો જે તું તે તું પણ ક્યાંક ખૂદારથી આવ્યો એમ પણ નથી. ત્યારે તે ‘સમજ’ જે છે તેજ તું છે તેથી ‘સમજ’ એ તારાથી

જુદી પડી શકતી નથી અને તું પણ તે 'સમજ' થી જુદો થઈ શકતો નથી. એટલે કે ત્રણે તુંજ છે. તું તે 'સમજ' અને 'સમજ' તે તું. 'સમજ' જે છે તેનેજ તું, હું, અને એક અન્ય એવાં નામ પ્રાપ્ત થયાં. તું અને હું એ નામ તેને આવ્યાંજ નથી; તેથી તે કેવી રીતે આવ્યાં એવો સવાલ કરીશ નહીં. પણ શા માટે આવ્યાં એવો સવાલ કરે તો તેનો ઉત્તર-સમજતું નથી એવી રીતનો જે અનુભવ આવે છે તે ક્યાં આવે છે? તો તે 'સમજ' માંજ આવે છે. એટલે કે 'સમજ'ની ઉપર જ્યારે અનુભવ રૂપે 'અણસમજ' તું પરિણામ થયું તે વખતે તે 'સમજ'જ અનુભવ લેનારને રૂપે અહંકારી બની, એટલે એજ કે તું હું વગેરે એ સાંકેતિક નામો આવ્યાં.

શ્રોતા—તમારા આ બધા ઉપદેશપરથી મેં પોતેજ મારા અસ્તિત્વનો અનુભવ લઈ મારે લીધે ખીજી કોઈ જાતની 'સમજ' જો હોત તો જોઈ હોત. પરંતુ 'સમજ' જે છે તે હુંજ છું, એમજ તમારું કહેવાનું કે નહીં?

ઉપદેશક—એજ અમારું કહેવું.

શ્રોતા—અરે, ત્યારે 'સમજ' એ સર્વવ્યાપી છે એમ જે તમે કહ્યું તેનો અર્થ હુંજ સર્વવ્યાપી છું એમજ તમે કહો છોને?

ઉપદેશક—હું ક્યાં ના કહું છું કે તું સર્વવ્યાપી નથી. તે સમજ એટલે તું સર્વવ્યાપીજ તો છે. પરંતુ તે ક્યારે? તારે એટલે તે 'સમજ'ને વ્યાપિત્વની અવસ્થા આવવાને 'સર્વ' એવું તો કંઈ જોયશેને? ફલાણાંમાં વ્યાપવું, દીકણાંમાં વ્યાપવું, એમ વ્યાપવાને કંઈ જોઈએને? જ્યારે વ્યાપવા માટે બધું ઉત્પન્ન થશે ત્યારે તે બધાંમાં તારાજ વ્યાપિત્વનો તને અનુભવ આવશે.

શ્રોતા—અરે મારા શિવાય એટલે 'સમજ' શિવાય જો ખીજું કંઈજ નથી તો આ બાકીનું બધું ક્યાંથી લાવવું?

ઉપદેશક—તારે જો તારા સર્વવ્યાપિત્વનો અનુભવ લેવો

હોય તો તે બધું તારા શિવાય ખીજે ક્યાંય નહીંજ મળે. તે બધું તારેજ બનવું પડશે અને તુંજ તે બધું બનશે. તેથીજ તારે લીધે એટલે ‘સમજ’ને લીધે અંદર ખૂદાર વગેરે સર્વ રીતે સર્વવ્યાપિત્વનો અનુભવ તનેજ આવશે. એટલે કે જે જે અને જે જે રીતે તું બનશે, તે તે સર્વ બધે ઠેકાણે, એટલે તું તારી મેળેજ સર્વવ્યાપિત્વનો અનુભવ લેશે અને સર્વવ્યાપિત્વનો અનુભવ લેનાર એક તું, તેનાથી સ્વતંત્ર જુદો શિલ્લક રહેલો એવો ‘તું’ ફરી રહેશેજ.

શ્રોતા—અહો, તમોએ આ બધું કહ્યું એ ખરું, પણ હાલ કંઈજ સમજતું નથી; કંઈજ અનુભવમાં આવતું નથી ? પછી સર્વવ્યાપિત્વ ક્યાંથી આવશે ?

ઉપદેશક—અહો, હું પણ તેજ કહું છું કે કંઈ સમજતું નથી એનો જે તું અનુભવ લે છે, તો પ્રથમ તો તું તેજ થઈ બેઠો છે; અને તે ‘અણસમજ’ને અંદર ખૂદારથી પૂર્ણપણે વ્યાપી ઉર્યો છે, તેથી તારાથી ખૂદાર રહી, જુદા રહી તે ‘અણસમજ’નો અનુભવ લઈ શકાય છે; એટલે સમજતું નથી એવા રૂપાંતરવડે તારોજ તું અનુભવ લે છે તેથી તારી તે ‘અણસમજ’માંજ તારૂં એટલે ‘સમજ’નું સર્વવ્યાપિત્વ સિદ્ધ થાય છે. આ ઉપરથી શું થયું ? તો ‘અણસમજ’ જે છે તેમાં ‘સમજ’ વ્યાપકપણે ભરી છે; અને જગત્ અથવા જગત્માંની સર્વ વસ્તુ—એ સર્વે કરતાં ખેલેલીજ—આ સમગ્ર જગત્ ઉત્પન્ન થવામાં તદ્દન પ્રથમજ જે કોઈ ચીજ કારણભૂત થઈ હોય તો તે ‘અણસમજ’ જ છે.

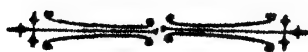
‘અણસમજ’ ના અનુભવની અભિમાની જે ‘સમજ’ તે આ અવસ્થાની છે, તેજ એક પોતાના અસ્તિત્વનો અનુભવ લેતી લેતી ‘અણસમજ’ ને આધારે, અણસમજના નાશવંત ગુણધર્મો લેતી લેતી મનુષ્ય અવસ્થા સુધી આવે છે. હવે મનુષ્ય અવસ્થા માં આવે ત્યાં સુધી ‘અણસમજ’ ના નાશવંત ગુણધર્મોનો અને

નાશવંતનો અનુભવ લેતાં લેતાં ‘ અણુસમજ ’ નાજ અનુભવનો અભ્યાસ થવા માંડ્યો છે તેથી મનુષ્ય અવસ્થામાં આવ્યો ત્યાંસુધી-માંતો તે ‘ અણુસમજ ’ જ બન્યો; અને તે ‘ અણુસમજ ’ ની અવસ્થામાં જઈને પણ ‘ સમજ ’ નો ખોટો ડોળ કરી ‘ સમજ ’ નો અભિમાની બની જોવા લાગ્યો.

તે ‘ સમજ ’ નું પરિણામ ચોર્યાસી લાખ યોની લોગવતાં લોગવતાં સ્થૂલરૂપે નાશવંત અવસ્થા લોગવતા હોવાથી પોતાની ‘ સમજ ’ ની અવસ્થામાં પોતાના અસ્તિત્વનું ભાન થાય તેટલા પુરતાજ ટકી, ‘ અણુસમજ ’ ની અવસ્થામાં આવ્યા, અને આપણી ‘ સમજ ’ જે નાશવંત વસ્તુઓ જડ બનતાં બનતાં સ્થૂલરૂપે મનુષ્ય દેહ સુધી જે આવી છે, તે જડ વસ્તુ પર ‘ સમજ ’ બાય છે ને તે વસ્તુઓમાં ‘ સમજ ’ પેસી તે વસ્તુઓ તે ‘ સમજ ’ સમજી લેવા લાગી.

આ ‘ સમજ ’ જે ‘ અણુસમજ ’ મારફતે નાશવંત જડ વસ્તુ બનતી બનતી મનુષ્ય દેહ પર્યાંત આવી, તે જો સદ્ગુણની કૃપાથી પ્રરી પહેલાં પેઠે મૂળ ઠેકાણે આવે, એટલે કે તે ‘ સમજ ’ ‘ અણુસમજ ’ ની મદદ વડે આવી અને ફરી પાછી ‘ અણુસમજ ’ માંજ ગઈ, તો પછી તે ઉલટી સાંઘડમાં, તે શું જોશે ? તો જવાબ એ છે કે તે અનંત પ્રકાશ જોશે. અણુસમજ એ કાળું છિદ્ર છે, અને ‘ સમજ ’ અત્યંત પ્રકાશમાન છે; ત્યારે તે ‘ અણુસમજ ’ નો અનુભવનાર કાળાં છિદ્રમાં હોય એટલે તેને અનંત પ્રકાશ દેખાશે.

હું ખુબ જોઈશો, તમેજો સાંભળ્યા કર્યું અને લખેલું વાંચ્યા કર્યું, તો જો કે પ્રત્યક્ષ અનુભવ નહીં આવે તો પણ હૃદયમાં શબ્દનો જો જમાવ થાય તો જોલવાનું સામર્થ્ય આવશે, અને વારંવાર શ્રવણ થાય તો પ્રત્યક્ષ અનુભવને પણ વખત નહીં લાગે.

સોમવાર, તા. ૨૮ જુલાઈ ૧૯૨૪ અષાઢ વદ ૧૨ શકે ૧૮૪૬.

‘અણુસમજ’ જગત્ રૂપે ‘સમજણ’ નો ખોટો ડોળ
દેખાડે છે-જગત્માંની ‘સમજણ’ નો અનુભવ ખોટો
-મૂળની શુદ્ધ ‘સમજણ’ જ મનુષ્ય અવસ્થા
સુધી આવી-મનુષ્ય અવસ્થામાંથી પાછા કેમ
ઉઠાટવું (ફરવું)-ખદાથી હલકાથવું, દુઃખ
સોસવું એટલેજ ‘અણુ સમજ’ માં જવું.

શિ વાણના વખતમાં કે પેશ્વાના વખતમાં, અથવા ખીજ
કોઈ વખતે, એક મુસલમાન ગ્રાહ્યણના જેવો પોષાખ
પહેરી રાજના દરબારમાં નવોજ^૧ આવી રહ્યા હોતો, કેટલાક
દિવસ રહ્યા પછી તેનાથી કંઈ અન્યાય થયો કે કેમ તે કોને
ખબર, પણ તે કોણ છે, તેની જાત શી, ધંધો શો, વગેરેની
જુખાની લેવાનો, પૂછપરછ કરવાનો સરકારને વખત આવ્યો. હવે
એણે જે ગ્રાહ્યણ વેષ લીધો હતો તે પ્રમાણે તે ખરોખર ચાલતો
હતો તેથી તેનું મુસલમાનપણું ખીલકુલ કોઈના લક્ષમાં આવતું
નહોતું. પોતે મુસલમાન છે એમ એણે જણાવ્યું નહીં. છતાં જાતિ
સંબંધે સરકારને સંશય ઉત્પન્ન થયો અને તેની ખરી જાત
સમજવા શી ચુકિત કરવી એ વિચાર થઈ પડ્યો. પેશ્વાઈમાં જેમ
ખાજીરાવ અથવા ખાદશાહ પાસે ખીરખલ જેવા ચતુર હતા તેવો
જ તે વખતે પણ એક ચતુર હતો. સરકારે કોઈ પણ ચુકિત
વડે તેની ખરી જાત કઈ એ જાણી લેવાનું કામ તેને ફરમાવ્યું.
તે ચતુર માણસે વિચાર કર્યો કે મનુષ્ય જ્યારે ખેસાવધ હોય

છે અથવા તો ઉઘમાંથી એકદમ ખીને જાગી ઉઠે છે ત્યારે તેના મોંમાંથી રામ રામ, પરમેશ્વર, અલ્લા અલ્લા વગેરે શબ્દો તેના મૂળ ધર્મ પ્રમાણે ખુદાર નીકળે છે. આ વિચાર પ્રમાણે તે ચતુર માણસ તે ખોટા રાવ સાહેબને સમજાવી પટાવીને તેને કોઈ પણ પ્રકારનો સંશય ન આવે એવી રીતે એક દિવસ સરકારી બાગમાં સુવા લાઈ ગયો; અને સરકારને પણ તેની જાત પ્રત્યક્ષ સમજાય તે માટે તેણે તેમને પણ ખીજ ખાનુએ (પડદા) પાછળ જાગૃત અવસ્થામાં રહેવું, એવી વ્યવસ્થા કરી હતી. તે દિવસ ઠંડીના હોવાથી થોડાજ વખતમાં રાવ સાહેબને ગાઢ નિદ્રા આવી છે એમ જોઈ તે ચતુરે ધીમે રહી તેનું ઓઢવાનું કહાડી અતિશય ઠંડુ પાણી તેના મોં પર છાંટ્યું, છાંટતાંની સાથેજ તે રાવસાહેબ અદ્વા, અદ્વા, પરવર દિગાર કહેતો કહેતો ઉઠ્યો. એટલે તરતજ તે મુસલમાન છે એમ સમજાયું. ત્યારે તે ચતુરે સરકારને તે સાંભળવા કહ્યું અને તેની સાથે બોલવાનો આરંભ કર્યો, “ કેમ લાઈ, તમે ઉઘમાંથી કેમ ઉઠ્યા ? ” તેણે ગમે તેવો ઉત્તર આપ્યો. ત્યાં ખીજ સુનારે તેમને પૂછ્યું “ અરે આ શું બડબડો છે ? ”

પરમેશ્વરની માયા બહુ ચમત્કારિક (વિચિત્ર) છે. એવી એવી ખોટી (બનાવટી) ભાષા તે બોલવા લાગ્યો. સરકારે પેલું સાંભળ્યુંજ હતું. ખોટો માણસ ખરાનો ગમે તેટલો ઢોંગ કરે તો પણ આખરે તો તે પોતાની જાત પર જાય છેજ, એટલે કે ખોટું તે ખોટું ઠરશેજ. આખરે તે મુસલમાન પોતાની જાત પર ગયોજ કે નહીં ? એવાં વ્યવહારમાં પુષ્કળ ઉદાહરણો છે. ખોટાનું ખોટાપણું ઠ્યાં પછી ખરાનું ખરાપણું ઠરાવવાની કંઈ જરૂર નથી. તે મુસલમાને હિન્દુની અથવા બ્રાહ્મણની મદદથી બ્રાહ્મણનો અથવા હિન્દુનો ઢોંગ (વેષ) કર્યો. બ્રાહ્મણ અથવા હિન્દુ મૂળેજ ન હોત તો તેણે શેના આધાર વડે બ્રાહ્મણનો કે હિન્દુનો ઢોંગ કર્યો હોત ? મૂળમાં બ્રાહ્મણ હિન્દુ છે તેને આધારે પોતાનું મુસલમાનપણું સંતાડવાના હેતુથી તે મુસલમાન પોતાને બ્રાહ્મણ કહેવડાવા લાગ્યો. હિન્દુ વા બ્રાહ્મણો જે છે તેમના ગુણ-

ધર્મ લઈ તેને આધારે તેને પ્રાદ્ધાણ કહેવામાં આવ્યો; આવો ઢોંગ તેણે કર્યો હતો, પરંતુ આખરે જ મૂળનું ખુલ્લું થવાનું તે તો થયુંજ.

તે પ્રમાણે ‘સમજ’ એ જે મૂળથી છેજ, તેના ગુણ ધર્મ લઈ તેને આધારે પોતાની ‘અણસમજ’ ને છુપાવી, જગત રૂપે ‘સમજણ’ નો ઢોંગ તે ‘અણસમજ’ કરી રહી છે. (ખતાવી રહી છે.)

જે વખતે તેને ‘સમજ’ આવે છે તે વખતે તે ‘અણસમજ’ અહંકાર અવસ્થા લે છે. અહંકાર શિવાય ‘સમજ’ થવી શક્ય નથી. હું કોઈક છું. મને ‘અણસમજ’ કંઈક સમજાય છે. હું ‘સમજ’ છું ઇત્યાદિ ‘સમજણ’ની જાણ જ્યારે તેને થાય છે, ત્યારે સમજ લેનાર તૈયાર થાય છે (બને છે). પહેલાં તો કેવળ ‘સમજ’; પણ તેને સમજ લેનાર કોઈ નથી તેથી તેની ઉપર ‘અણસમજ’ આપોઆપ

આવી. તે ‘અણસમજ’ એ એક સ્વતંત્ર વસ્તુ નથી, તે ‘સમજ’ માંજ હોવાને લીધે, ‘સમજ’નુંજ તે ખોટું રૂપ બની, તે ખેડનું તાદાત્મ્ય થયું, ખેડનો એકય લાવ થયો. તે ‘અણસમજ’નો ‘સમજ’ સાથે અત્યંત નિકટ સંબંધ હોવાથી તે પોતે પોતાની ‘અણસમજ’નો અનુભવ ન લેતાં, પોતે ‘સમજ’જ છે એમ તે સમજે છે. અહીંથીજ ‘સમજ’વાની, સમજનાર વગેરે જગતની ઉત્પત્તિ થઈ. પરંતુ તે ‘સમજ’ પેટ્રી ‘અણસમજ’ને કહે છે કે તેં મારી સાથે એકયલાવ કરી લીધો છે, પણ મેં કંઈ તે કબૂલ કર્યો નથી. તે મુસલમાનને ‘તું પ્રાદ્ધાણ થા’ એમ કહી પ્રાદ્ધાણે તેને પ્રાદ્ધાણ બનાવ્યો નહીં. અમારા ગુણધર્મ લે, અમારામાં આવ, એમ કહી બગજબરીથી કોઈ પ્રાદ્ધાણે તેને પ્રાદ્ધાણ

બનાવ્યો હોતો કે ? તેવીજ રીતે એ ‘સમજ’ તે ‘અણુસમજ’ને કહે છે કે ‘હું’ તારી ભાંજગડમાં નથી; તું ઉત્પન્ન થયો કે નહીં એની પણ મને ખબર નથી. તું બળજબરીથી મારો સ્વીકાર કરી મને ખેંચે તો પણ હું છુંજ; અને તું નહીં ખેંચે તો પણ હું છુંજ; તું તો મારો નામધારી નથી, પણ તે છતાં જો બળજબરીથી તું માંડે નામ ધારણ કરી લઈ, મોટાંપણાંનો ડોળ કરીશ તો તારી ફજેતી થશે; એટલે તાંડે ખોટાપણું નાશવંત રૂપે એની મેળે જગતમાં ખૂદાર પડી જશે. તે ‘અણુસમજ’ જગત રૂપે ‘સમજ’ ના જેવો દેખાવ દેખાડે છે. નાટકમાં કોઈ છોકરો સુલદ્રા જેવી અથવા શકુંતલા જેવી સ્ત્રી થઈ આવ્યો; પરંતુ અંદર સર્વ પુરૂષ-ચિન્હો અને ખૂદારથીજ ફક્ત સ્ત્રીવેષ લઈ સ્ટેજ પર આવ્યો. આ સ્ત્રી પાર્ટ તેણે શેને ભરોસે લીધો છે ? તો, જગતમાં લુગડાં ચોળી, બંગડીઓ ઇત્યાદિ સ્ત્રીત્વદર્શક ચિન્હો છે તે ભરોસા ઉપર. સ્ત્રી અથવા પુરૂષને જો ખેલેથી નમ્ર રહેવાની એટલે લુગડાં ચોળી વગેરે ધારણ કરવાનો જો મૂળથી વહિવટ નહોત, તો તે વસ્તુઓ નિર્માણજ થઈ નહોત, અને તે વસ્તુઓ નહોત, તો આ છોકરો શેને આધારે સ્ત્રી બની આવ્યો હોત ? તેણે શું પોતાનું લિંગ છુપાવી રાખ્યું હોત ? એટલેજ કે ખોટો પહેરેલો પહેરવેશ, ખોટો ડોળ, તે કેટલા દિવસ ટકે ? લુગડું, ચોળી, ઇત્યાદિ વસ્તુને ભરોસે પોતાનું પુરૂષત્વ છુપાવી રાખી સ્ત્રી બની આવ્યો. તો પણ તે ખોટો ડોળ (ઢાંગ) ગમે ત્યારે ઉઘાડો થઈ જશે. હંમેશા લુગડાં ખેરી ખેસે તેથી શું થયું ? કહાડી નાંખેલી મુછો વારંવાર આવશે અને તે પુરૂષત્વ ઉઘાડું પાડશે ને ? તેવીજ રીતે ‘અણુસમજ’ લીધેલો ‘સમજ’ નો વેષ કેટલા દિવસ ટકશે ? ‘સમજણ’ તે ‘સમજણ’ અને ‘અણુસમજ’ તે ‘અણુસમજ’ એ ગમે ત્યારે ખૂદાર પડશેજ. તેથીજ જગતની વસ્તુ નાશ પામે છે. યમનો સપાટો આવે કે ડોળ કરી ખરાંપણું જે આણ્યું છે તેનો નાશ થયાંનો અનુભવ આવે છે.

જે દ્વૈત ઉપર જગત્ની માંડણી^૧ થઈ છે તે દ્વૈત ખોટું છે. ખોટું અસ્તિત્વ નાસ્તિત્વનો અને નાસ્તિત્વ તે ખોટા અસ્તિત્વનો નાશ કર્યા કરે છે, એમ આ એક જગત્માંથીનો 'સમ-સરખું' ચાલુ છે. ત્યારે તમે પૂછશો કે, જણપણા'નો જગત્માં સુખનો 'સમજણ' પણાનો અનુભવ ખોટો. અનુભવ આવે છે તે કેવો ? તો તે સુખનો, આનંદનો, અસ્તિત્વનો, 'સમજણ' પણાનો અનુભવ આવે છે, પણ તે ટકે છે કે ? જો તે ટકતો નથી તો તે બધો ડોળ કરેલો ફેકટ છે એમ ઠરે છે. ત્યારે તે આટલા આખા જગમાં ભરેલો જે આનંદ અથવા અસ્તિત્વ, વા 'સમજણ' પણું જો નાશ પામે તો તે ફરી ક્યાંથી આવે છે ? એમ પૂછો તો ત્યાં શું માલ કમી છે ? હજારો યુગોના યુગો જાય તોપણ આનંદ, 'સમજણ' નાં અસ્તિત્વનો અનુભવ પૂરો પાડવામાં તે વેષ ધરનારને કંઈ પણ વાંધો આવતો નથી. પ્રાચીન તેટલો ખુબ અનુભવ આવે છે. તે મૂળનું જો હાથમાં આવે તો જે અનુભવ આવે તે નાશ પામે એમ કદી નહીં બને. તે હંમેશ માટે રહેશે. હાલનો એટલો મનુષ્ય અવસ્થામાં લીધેલો તેનો અનુભવ ટકતો નથી, એનું કારણ નાશ પામવું એ ગુણધર્મ તે 'અણુસમજ'નો હોઈ તે 'અણુસમજ' જ તે અનુભવના મૂળમાં છે; તેથી તે અનુભવ ટકતો નથી. જેમ કર્ણ જેવા હરિશ્ચંદ્ર જેવા સર્વસ્વ દાન કરનારા એવા જે દાતા થઈ ગયા, તેવાજ કોઈ દાતા ગમે તે માણસ ગમે તે માગે તો તે આપવાને તૈયાર હોય છે. પરંતુ આપવાની કામગીરી તે પોતે કરતો નથી, તે માટે કારભારી નિમ્નો હોય છે; તે દાતાની સર્વ દીશામાં એવી ખ્યાતિ હોય છે કે તેમની પાસે કોઈ પણ જાય તો અન્નદાન, વસ્ત્રદાન, વગેરે ફાવે તે આપે છે. તેથી લોકો તેમની પાસે દોડતા આવે છે. પરંતુ એ રાજા સાહેબ ગમે ત્યાં બેઠા હોય છે, તેથી તે કારભારીજ પોતાને માલીક સમજે છે. તે ફાવેતે ફાવે તેને આપે છે અને ફાવે તેને કંઈ

આપતો નથી. કોઈ એકાદો છોકરાં છેવ્યાંનું કાર્ય છે તેથી દસ બાર હુઝાર રૂપીઆ માંગવા આવે છે અને માલીક પણ આપવાની આજ્ઞા કરે છે; પરંતુ એ કારભારી કહે છે, એને એટલા રૂપીયાનું શું કામ છે? ફ્રાગટ ગમે તેવો ઢોંગ કરે છે; આ લે પાંચ દસ અથવા બહુ તો લે પાંચ પચાસ.' એમ કહી માલીકે કહેલા રૂપીયા આપવાની ટાળાટાળી કરે છે. પરંતુ તેજ જો તેનો કોઈ સગોવહાલો હોય તો તેને સોને બદલે પાંચસો આપે છે. કહેવત છે ને 'પારકે પૈસે દીવાળી' તે કહે છે 'મારું શું જાય છે? આપનારો આપી રહ્યો છે, ફાવે તેટલા લઈ જા.' એમ કહી તેજ માલીક થઈ બેસે છે. બોલી ચાલી તે તે ખોટાં માલીકપણાંનો વ્યવહાર છે. કયાંય કમી, કયાંય વધારે, એવી રીતે તે વ્યવહાર કરે છે. તેજ પ્રમાણે 'અણુસમજ' એવું જે ઉત્પન્ન થયું છે, તે માલીકના 'સમજ' પણાનો ડોળ (દેખાવ) કરી, ફાવે તે માલ મારી પાસે છે, સઘળી સિદ્ધિઓ મારી પાસે છે એમ સમજી જેના તેના કર્માનુસાર કોઈને વધારે તો કોઈને કમી એવો વ્યવહાર તે જગત્માં કરી રહ્યું છે. તે 'અણુસમજ' 'સમજણ' પણાનો ડોળ કરી ફાવે તેવા વ્યવહાર જગત્માં કરી રહી છે; પરંતુ હું અને મારા શિવાય બીજી 'સમજ' કરીને એક અનંત છે તેના આધાર પરજ મારા આ બધા વ્યવહાર ચાલે છે એ તેને સમજાતું નથી. તેની તેને કલ્પના પણ નથી. આથી ઉલટી શુદ્ધ 'સમજણ' જે છે તેને, પોતાના આધાર પર 'અણુસમજ' કરીને એક ઉત્પન્ન થઈ છે અને તેને લીધે જગત્માં શા શા વ્યવહાર થાય છે, તેની તેને પણ ખબર નથી, એવો બધો ખોટાળો છે. ખરાંના દેખાવ (ડોળ) ઉપર સર્વ વ્યવહાર થઈ રહ્યો છે, તેથી ખોટાંનો અને દેખાવ વા ડોળ કરેલાં ખરાંનો જગત્માં અનુભવ આવે છે. એ બેઉ નાશ પામે એટલે પછી ખરું જે અનંત તે હાથમાં આવે છે. તે 'અણુસમજ' 'સમજણ' નો ડોળ કરી જે જગત્ ઉત્પન્ન કરે છે તેનું આખરનું પરિણામ મનુષ્ય-અવસ્થા છે. આ મનુષ્યને પોતાની સ્વતંત્રતાનું જ્ઞાન

ઉત્પન્ન થઈ ખડું કંચું, ખોટું કંચું એનો વિચાર ઉત્પન્ન થયો. આ ‘અણુસમજ’ વડે શુદ્ધ ‘સમજ’ નો વાસ્તવિક અનુભવ લેવો નોઈએ; પણ તે ન લેતાં ‘સમજણ’ ખોટા નો દેખાવ વા ડોળનેજ આગળ ઢકેલતી જાય; અને ઢકેલતાં ઢકેલતાં તેની જે એક માળા બને તે મનુષ્ય અવસ્થા સુધી આવી પહોંચે. અનેક પ્રકારની યોનિઓ લેતો લેતો મનુષ્ય (યોનિ) સુધી તે અભિમાની જીવ આવી પહોંચ્યો; પરંતુ તે ઉલટી અવસ્થાથી આવી પહોંચ્યા. ત્યાં પહોંચ્યા પછી તે ફેર્સ ત્યાંજ અટક્યું. હવે તે પછી આકાર નથી, તેથી સર્વ આકારમાંનું જ્ઞાન ત્યાં આવી ત્યાં ખરાં ખોટાંની જાણ ઉત્પન્ન થઈ. આ ‘અણુસમજ’ પુષ્કળ મહત્વના ઉપયોગનું સાધન છે. ખરાં સુખનું સાધન તે ‘અણુસમજ’ જ છે. પરંતુ તે ન સમજતાં ‘અણુસમજ’ ના યોગથી ડોળ કરેલું ખરાપણું અથવા આણેલું સુખ, અથવા ‘સમજ’ એમાંજ બધા લોકો મુગ્ધ થયાં છે. ‘અણુસમજ’ ને આધારે વ્યવહારમાં જે સુખાનુભવ આવે છે તે સુખ ખડું નથી. તે ડોળકરી આણેલું સુખ નો ખડું હોત તો તમો તેને ટકાવી શક્યા હોત. જગતની પદ્ધતિ પ્રમાણે ખોલીએ તો ‘અણુસમજ’ ઉપર ડોળકરી આણેલો સુખ વિગેરેનો દેખાવ ટકતો નથી. પણ જેની ઉપર આ દેખાવ આણ્યો છે તે ‘અણુસમજ’ એક વધારે ટકનારી છે, અને તેની આપણે જરૂર છે, કારણ તેનેજ આધારે તેણે જે ‘સમજણ’ નો ખોટો ડોળ (દેખાવ) કર્યો છે તે દેખાવનો નાશ કરી, તેનેજ આધારે તે શુદ્ધ ‘સમજ’ આપણા હાથમાં કાયમની આવશે. જાત તો પોરી (છોડી) ની; પરંતુ લુગડાં ચોળી વગેરે ખેરી સ્ત્રીપણાનો ડોળ (દેખાવ) કર્યો; કારણ તેને હોંસ હતી. સ્ત્રી થવું એવી ઇચ્છા હતી, તેથી વેષ લીધો; પરંતુ ખોટો લીધેલો વેષ ક્યાં સુધી ટકે? વેષ લઈ (કંઈ) ખરી સ્ત્રી થવાતું નથી; તેથી ખોટાં સ્ત્રીપણાનો ડોળ કરી ખોટી સ્ત્રી બનવાનું. અરે, હોંસ છે તો ખરી સ્ત્રી થાને !

‘અણુસમજ’ જે છે તેણે ‘સમજણ’ પણાનો આનંદ

અને અસ્તિત્વનો ખોટો ડોળ વેષ વા દેખાવ કર્યો તે શા માટે ? તે ખરી છે છતાં હાથમાં આવતી નથી તેથી. તેને ખરાંપણાનો દેખાવ આપી શકાય છે તેથી તે ખરી ‘સમજણ’ તે અનંત છેજ. તે પાર્ટી ખરેખરીજ સ્ત્રી હોય તો તેણે ડોળ વા વેષ શા માટે કરવો પડે ? ‘અણુસમજ’ ને મનુષ્ય અવસ્થામાં પૂર્ણતા આવી તે ‘અણુસમજ’ ના ગુણધર્મ શા છે ? તો તે પોતેજ ‘અણુસમજ’. પણ તે ‘અણુસમજ’ કહે છે કે, મને સમજાય છે, તે પોતે પોતાની ‘અણુસમજ’ નો અનુભવ લેતી નથી. હું સુખી છું, મને સમજાય છે અને સમજાતું નથી; હું દુઃખી છું એ અનુભવ તમો લો છો. અને હું સુખી છું એ અનુભવ પૂર્ણ તમો લો છો. બેઉ અનુભવો પૂર્ણ પણે તમને આવ્યા છે. આ ઉપરથી બેઉ ચીજોના તમો અધિકારી છો એનો અનુભવ તમો લો છો. એનું કારણ મૂળમાં જે ‘અણુસમજ’ છે તેજ એવો અનુભવ આપે છે.

મૂળ આરંભમાં શુદ્ધ ‘સમજ’ તે પર પ્રથમ ‘અણુસમજ’ આવી. તે ‘અણુસમજે’ ‘સમજ’ નો આરોપ લઈ હું ‘સમજ’ જ છું એમ સમજી ખરું અને ખોટું એટલે ‘સમજ’ અને ‘અણુસમજ’ તેજ થઈ બેઠી, અને તે બેઉનો અનુભવ પૂર્ણ આવે તેથી જગત રૂપે રચના કરતાં કરતાં ‘સમજણ’ અને ‘અણુસમજ’ ની પૂર્ણ મૂલ્ય એટલે મનુષ્ય-આકાર બન્યો; અને હોવું ન હોવું, સુખ દુઃખ એનો પૂર્ણ અનુભવ લેવાનો છે તેથી તેના મૂળમાં સમજી લેનારો મૂળનો જે અભિમાની તેની મનુષ્ય રૂપે પૂર્ણતા થઈ, અને તે ‘અણુસમજ’ અને ‘સમજણ’ પણાનો ડોળ (ખોટો દેખાવ) નો અનુભવ લઈ રહ્યો છે. એટલું બધું છે છતાં પણ તેને પોતાના મૂળમાં શું છે તે ખબરજ નથી. આ ‘અણુસમજ’નું પરિણામ છે. પછી જે વખતે તેણે એટલે ‘અણુસમજ’ પણાંની અવસ્થામાં સમજી લેનાર

મૂળની શુદ્ધ
‘સમજ’ જ
મનુષ્યાવસ્થા
સુધી આવી.

જે અભિમાની મનુષ્યાવસ્થાનો થઈ બેઠો છે તેણે, ઉલટા સુલટા બેઠે પ્રકાર સમજી લીધા, અને તે પૂર્ણ સમજણ પ્રાપ્ત કરી લેવાનું પરિણામ એવું થયું કે એ બેઠે નાશવંત છે, તે બેથી જુદું વળી શું છે ? આપણાથી સાકાર કેમ ઉત્પન્ન થયું ? અને તે આપણામાંજ કેમ લીન થાય છે ? એનો વિચાર શરૂ થયો. દ્વૈતનો પૂર્ણ અનુલવ લઈ જ્યારે કંટાળ્યો—કારણ તે મેજીક લૅટ-

નના જેવું ખોટુંજ છે તેથી તે જોતાં
મનુષ્યાવસ્થામાંથી જોતાં તેનો કંટાળો આવશેજ—ત્યારે પછી
પાછા કેમ વિચાર કરતાં કરતાં એમ લક્ષમાં આવ્યું
ઉલટવું ? કે આનો કંટાળો આવે છે તો જેનો

કંટાળો આવતો નથી એવું એક અવિનાશી
આનાથી જુદું કંઈપણ હોવું જોઈએ; પરંતુ તેનો અનુલવ કેમ આવે ? તો દ્વૈતનો અનુલવ લઈ સમજી લેનાર જે બન્યો છે, તેણે તે પોતે કોણ છે એ જોવું જોઈએ. સર્વ જગતનો અનુલવ લઈ જગતરૂપે આપણેજ નહ્યા છીએ એ સમજી લઈ તે અનુલવ ઉપરથી આપણી પોતાની ઓળખાણ કરી લેવી; અને મારાવડેજ આખા જગતની ઉત્પત્તિ, અને તે જગતનો દેખાવ દ્વૈતપર છે અને તે દ્વૈત તો ખોટું છે તેથી હું પણ ખોટોજ હોવો જોઈએ; ખરું અને ખોટું બેઠે મારામાંજ છે એમ તેણે સમજી લીધું એમ ધારે; તો એમ સમજતાં સમજતાં એ બેઠે તરફ દુર્લક્ષ થવું જોઈએ. કારણ તે ખોટુંજ છે અને એ બેઠેથી આપણે સ્વતંત્ર હોઈ આપણે શેના આધાર પર છીએ એનો અનુલવ લેવા તૈયાર થવું જોઈએ. એટલે એના મૂળમાં, આ ખોટાંના મૂળમાં એનાથી ઉલટી અખંડ, અવિનાશી, ‘ સમજ ’ અખંડ આનંદ અને અખંડ અસ્તિત્વ એજ હોવાં જોઈએ, અને તે એકજ હોવું જોઈએ; અને તે સ્વતંત્ર (એકજ) હોઈ તેમાંજ સત્ ચિત્ અને આનંદનો અનુલવ હોવો જોઈએ. આ સ્વતંત્ર આનંદ જે છે તેનો અનુલવ પૂર્ણ આવે એટલે તે પોતાની ‘ અણ સમજ ’ ની મૂળ અવસ્થામાં ગયો

એમ સમજવું. પણ એ ક્યારે ? તો જગત્નો અનુભવ પૂર્ણ થાય ત્યારે. પછી તે પાછો ફરે છે, અને ‘ અણુસમજ ’ ને આધારે થયેલો જે અભિમાની, તે દ્વૈતનો પૂર્ણ અનુભવ લઈ તેને ખોટું ઠેરવી, પોતે પણ ખોટો છે એમ ઠેરવી પોતાને ખરાંની શોધ લાગવી જોઈએ તેથી પોતાનામાંથી જે બે (થયાં) છે તે છોડી, પોતાના સ્વરૂપનો અનુભવ, ખરાંનો અનુભવ આવવો જોઈએ એમ જ્યારે તે સમજવા માંડે છે, ત્યારે ‘ અણુ સમજ ’ નો અનુભવને આધારે ખરી ‘ સમજણ ’ નો અનુભવ લેવાનું શીખે છે. ‘ અણુ સમજ ’ નો અનુભવ લેતી વખતે આખા જગત્નો દેખાવ દેખાવા માંડે છે અને તેનો કંટાળો આવે એટલે તેને જગત્ દેખાતું નથી. શા માટે દેખાતું નથી ? તો જગત્ રૂપે તેજ બની જાય છે તેથી. એટલે જે જગત્નો અનુભવ ‘ અણુસમજ ’ ની અવસ્થામાં રહીને લેતો હોતો તેજ તે બન્યો. શિવાય (ઉપરાંત) ફરી જાગ્યો હોય એમ થઈ, જગત્ની બહારની ખરી ‘ સમજણ ’ અનંત આનંદ, અવિનાશી આનંદ વગેરેનો દેખાવ તેના અનુભવમાં આવવા માંડે છે. તે વખતે તે જગત્ રૂપે હોઈ તેજ અનુભવ લેનાર થયો. ઠેક સુધી પહોંચ્યાં પછી ત્યાં કોઈ પણ પ્રકારની ભાષા રહેતી નથી. ભાષાજ બંધ પડે છે, પરંતુ તેમાંએ થોડુંક તો શબ્દ વડે બોલવું પડે છે.

એટલે કે ‘ અણુ સમજ ’ ની જરૂર છે. તે મૂળમાં જે ‘ અણુ સમજ ’ છે તેમાંથી સત્ ચિત્ આનંદનો દેખાવ જગત્ રૂપે ફાવે તેટલો આવે તો એ તે દેખાવ હોઈ ખરો નથી. ખરી મૂળમાંની જે શુદ્ધ ‘ સમજણ ’ તેને સચ્ચિદાનંદ કહેવામાં આવે છે. મૂળમાંની ‘ અણુસમજ ’ સચ્ચિદાનંદનો ડાળ (વેષ) કયો છે તેથી સત્ એટલે અસ્તિત્વ, ચિત્ એટલે ‘ સમજણ ’ અને આનંદ એટલે સુખ એ બધું જગતમાં અનુભવવામાં આવે છે; કારણ મૂળમાં જોઈએ તેટલો સચ્ચિદાનંદ છે અને તેને આધારે જગત્ નટ્યું છે. તે ‘ અણુસમજ ’ ‘ સમજણ ’ પણાંનો ખોટો પહે-રવેશ લીધેલો હોવાથી તેની સાથેજ સત્ અને આનંદનો ડાળ

આવ્યોજ છે. આ સચ્ચિદાનંદનો ડોળ નાંખી દેવામાં આવે કે તરતજ શુદ્ધ ‘અણુસમજ’ થયો. અને તેને ખરો સચ્ચિદાનંદ દેખાવા લાગ્યો; અને જણાવવા લાગ્યું કે એજ ખરું છે, હવે ખોટું શા માટે ! તેથી ખોટો પોષાક ફેંકી દીધાથી ખરો સચ્ચિદાનંદ તેને દેખાવા લાગ્યો અને તેનો અનુભવ તે ‘ન સમજનાર’ લેવા લાગ્યો; એટલે કે તે હવે ખરાનો પણ અનુભવ લે છે અને જગતનો પણ અનુભવ લેતો રહે છે. તેજ મધ્ય થઈ બેઠો. જે વખતે તે જગતનો અનુભવ લે છે તે વખતે સચ્ચિદાનંદનો અનુભવ લેતો નથી. અને તે જે વખતે સચ્ચિદાનંદનો અનુભવ લે છે તે વખતે ડોળ કરેલી (વેષ ધારી) ‘સમજણ’ નો એટલે જગત રૂપનો અનુભવ લેતો નથી. એવી રીતે બેઉ બાબુનો અનુભવ તે લઈ રહ્યા. એ કાકાક્ષ^૧ જેવું છે. આ કાકાક્ષ કેવી છે ? તો આંખમાંની કનિનિકા એટલે આંખની કીકી એકજ પણ આંખ બે; આ બાબુનું જેવું હોય ત્યારે કીકી આ બાબુએ આવે છે અને પેલી બાબુનું દેખાતું નથી. અને ત્યાંનું (પેલી બાબુનું) જોવા માટે તે કીકી ત્યાં જાય છે અને અહીંનું કંઈ દેખાતું નથી. એવી રીતે કાગડો એકજ કીકીથી બેઉ બાબુએ જુએ છે. તેજ પ્રમાણે આ છે.

જગતનો નિયંત્રા ઉત્પત્તિ-સ્થિતિ-લય કર્તા છે. તેનું મોટાનું મોટાપણું અને ન્હાનાનું ન્હાનાપણું એ આ દ્વંદ્વાતીત ત્રીજી અવસ્થામાં છે. જે વખતે તે અવસ્થા આવે છે તે વખતે આ ઉત્પત્તિ-સ્થિતિ-લય કર્તાની પૂર્ણતા થાય છે. અહીં દૃષ્ટિ ફેંકે તો જગતનો અને ત્યાં દૃષ્ટિ ફેંકે તો સચ્ચિદાનંદનો તે અનુભવ લે છે. અહીં પણ નજર નથી અને ત્યાં પણ નજર નથી. એવી તે બેઉ અવસ્થા છોડી બેઉના સાંધામાં જે ત્રીજી અવસ્થા છે તે ફક્ત (કેવળ) છે. તે અવસ્થા આવે કે મૂળનો જે સચ્ચિદાનંદ તેજ તે બને છે. એમ થાય એટલે મૂળમાંથી શું થઈ રહ્યું છે એ તેને પણ સમજાતું

નથી. પરંતુ તેણે ‘અણુસમજ’ નો અને તેમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી ‘સમજણ’ નો અને મુળની જે ‘અણુસમજ’ છે તેનો, એવાં ત્રણેનો અનુભવ લીધો છે. તેથી તે શુદ્ધ અવસ્થામાં જઈને જોકે તેને કંઈ સમજાતું નથી તો પણ ફરી તે તેવા અથવા ફાવે તેવા વગર સાધને બની શકે છે. એમ થાય એટલેજ તે પૂર્ણ થયો. પછી તેને ગમે તો તે જગતનો અનુભવ લે અને ન ગમે તો ન લે અને ગમે તો તે સચ્ચિદાનંદ રૂપમાં જાય. પછી તેને સચ્ચિદાનંદ, પરમેશ્વર, સત્પુરૂષ ફાવે તે કહો. આ ઉપરથી શું સાબીત થયું ? તો અખંડ સુખની અવસ્થા અથવા જગતના પોષાબનો પૂર્ણપણે દેખાવ, અથવા પૂર્ણ મુક્તતાની અવસ્થા, એ ત્રણેનો અનુભવ લેવાને આપણે શું બનવું જોઈએ ? ત્યારે મુળની જે ‘અણુસમજ’ તે આપણે બનવું જોઈએ. તે તે બન્યો એટલે આ ત્રણે પ્રકારનો અનુભવ લઈ શકાય છે. એ ઉપર કોઈ એમ કહે કે ‘ખેલો અ-મો ‘અણુસમજ’ હતાજ, ત્યારે ફરી એ શા માટે ?’ ત્યારે ખેલો ‘અણુસમજ’ જે હતી તે સચ્ચિદાનંદ જે શુદ્ધ ‘સમજ’ તે સમજ લેવા માટે નહોતી, પરંતુ તે સમજ લેવાને મનુષ્ય અવસ્થા સુધી આવવા માટે તે હતી તેથી મનુષ્ય અવસ્થામાંજ હોઈ ફરી જે વખતે ‘અણુસમજ’ ની અવસ્થામાં જશે ત્યારેજ ખરા સચ્ચિદાનંદનો અનુભવ આવશે. અખંડ આનંદનો અનુભવ એટલે ખરી ‘સમજ’નો અનુભવ લેવા માટે આકારની જરૂર છે. પછી તે આકાર મોટો કહો, નાનો કહો, અથવા જાણવા જેવડો તો જોઈએ તેથી આરંભમાં ‘અણુસમજ’ જે છે તે નિરાકાર હોઈ પૂર્ણ પણે અનુભવ લઈ શકાતો નથી, તેથી મનુષ્ય દેહ સુધી આવી પછી તેજ સ્થૂલ રૂપે નિરાકાર જે મૂળની ‘સમજ’ તેનો અનુભવ લે છે. એટલે મૂળની જે નિરાકાર ‘અણુસમજ’ તેજ સ્થૂલરૂપે મનુષ્ય દેહ સુધી આવી. એટલે કે મનુષ્યે, એજ સ્થૂલ રૂપે પૂર્વવત્, મૂળની જે નિરાકાર ‘અણુસમજ’ તે ‘અણુસમજ’માં રહેવું એટલે પૂર્ણતા થઈ.

આરંભમાં ‘ અણુસમજ ’ હોઈ તેણે ‘ સમજણ ’ પણનો ખોટો ડાળ કર્યો હતો, તેથી તે સચ્ચિદાનંદનો તેને અનુલવ આવતો નહોતો. તે ખોટા ડાળનું પરિણામ જગરૂપનો દેખાવ દેખાવો તે. પરંતુ તે દેખાઈને જોતાં જોતાં ન્યારે તે ખોટો છે એમ લાગવા માંડે અને જોનારો પોતે પણ ખોટો છે એમ લાગવા માંડે, ત્યારે હુંજ સમજ લેનાર છું એ સમજ પણ ખોટી ઠરી ગઈ, હું સુખી નથી, હું દુઃખી નથી, અને મારી પાસેથીજ સુખના પુવારા નીકળવા માંડ્યા છે એમ સમજવા લાગે, એટલે ડાળી (ખોટું) સચ્ચિદાનંદપણું ગયું અને ખરા સચ્ચિદાનંદનો અનુલવ આવવા માંડ્યો, અને ખાત્રી થવા લાગી કે, ખરા સચ્ચિદાનંદનો અને સચ્ચિદાનંદનો ડાળ કરી આણેલાં જગતનો અનુલવ પણ હુંજ લઉં છું અને જોઉંનો અનુલવ ન લેનારો અને તેની જાણ રાખનાર પણ હુંજ; ત્રણે આપણામાંજ હોઈ આપણાં-માંથીજ નીકળેલાં આપણાંમાંજ લીન ધાય છે એમ દેખાવવા માંડે છે.

આ માટે શાસ્ત્રમાં શી ભાષા છે (વાપરવામાં આવી છે) તે મને ખબર નથી. અન્વય વ્યતિરેક અથવા ખીન્નું કંઈ હોય તો તે તમે તમારું જોઈ લો. ત્રણ દેખાવનો અનુલવ લેવાનો અને છોડવાનો એવા છ પ્રકાર. એનો અનુલવ લઈ ફરી આ છ નો અનુલવ લેનાર પણ હુંજ એવી આ સત્પદ્ધિ છે.

મારી આ ખડખડ કયાં પહોંચશે એનો કંઈ નિયમ નથી. અહીંના કેટલાક લોકોએ એક માસિક પુસ્તક કહાડયું છે, તેનું નામ ‘ સાંઈ વાકસુધા ’ એવું રાખ્યું છે. તે સાંઈની કેટલી મોટી યોગ્યતા, અને તેમના વાક્યની કેટલી મોટી યોગ્યતા. તેમનું વાક્ય એટલે કેવળ અમૃત. આમ હોવાથી મારી ખડખડને એ નામ આપવું યોગ્ય દેખાતું નથી. આ માટે મારું જે નામ છે તેના આગળ તેની ખડખડ એ નામ તેને આપવું. તે સાંઈની વાકસુધા શું આવી મારી ખડખડ જેવી !

(આ ઉપરથી સ્વામી મંગળમૂર્તિ અને બીજી લકત મંડળીએ કહ્યું આ બડબડ નથી પણ કેવળ અમૃતજ છે. અમૃતનું યોગબાણ અમૃતને નથી. “બડબડ” એવું નામ આપવા કરતાં ‘સર્વશાસ્ત્ર સિધ્ધાંત’ એવું નામ આપવું. આ ઉપરથી મહારાજે કહ્યું:—)

જે જાતે સુંદર છે તેને બીજી શોભા શા માટે? તો આને એ નામ શા માટે? બડ નથી તેને લેખક લોકો પાંડિત્ય ચલાવી ખરાંનો પોષાખ પહેરાવે છે. ખરાંને પોષાખ શા માટે? બડબડજ હોય તો તેને વાકસુધાનો પણ પોષાખ શા માટે? તમો મારાજ શબ્દો જો તેમાં મૂકો છો તો તેને બડબડ એ નામ શા માટે ન આપવું? બડબડ પણ શા માટે મૂકો એમ કહ્યું છું? તો “બાલિશ બહુ બાયકાંત બડબડલા”. એવી મારી અવસ્થા છે તેથી. પણ તેમાં પણ બેટી એક અડચણ છે. બાળકપણું મારી પર લેવાઈ શકાય પણ તમને સ્ત્રીઓ કેમ કહેવાય? મેં મારાં પહેલાંના લાપણમાં તમો સ્ત્રીઓ છો એમ ઠેરવ્યું છે. અને તમારામાં મારી બડબડ એટલે હું “બાલિશ” તમો સ્ત્રીઓ છો તે સંબંધે તમારી જીવની ખાત્રી હશે તેથીજ તમો એ ગઈ હરિતાલિકાને^૧ દિવસે લુગડાં ચોળી પહેર્યાં હતાં. સ્ત્રી થયાં શિવાય ગતિ નથીરે લાઈ! સ્ત્રી એટલેજ ‘અણુસમજ’.

આપણે ‘અણુસમજ’ બની જવું જોઈએ. તેથી સત્પુરૂષ પાસે જઈ “હે દેવ, જ્ઞાન આપો” એવી માંગણી કરવી. જ્ઞાન એટલેજ ‘અણુસમજ’ તે જો તમારા હાથમાં આવે તોજ તમોએ જાણ્યું. જ્ઞાન એટલે ‘સમજ’ નહીં. (અણુસમજ) એમ જો તમને ખરેખર સમજાય તો બડ હાથમાં આવશે. વ્યવહારમાં કહે છે, “જે કહે છે સમજાયું તેને કંઈજ સમજાયું નથી.”

૧ ઊંઠરવાદ માણસ સ્ત્રીમાં ખુબ બગડ્યો-આ એક પ્રખ્યાત મરાઠી કવિનાં કવિત્વની એક લીટી છે.

૨ હરિતાલિકા ત્રીજા બાદ્રપદ શુક્રવત્સ તૃતીયા.

આ વખતે સ્વામી નીચેનું વાક્ય બોલ્યા:—

यस्यामतं तस्य मतं मतं यस्य न वेदसः ।

अविज्ञातं विज्ञानतां विज्ञानमविज्ञानताम् ॥

મહારાજે કહ્યું, ઉપનિષદમાં હશે તો હશે. કારણ અહીં-
આથી જે બોલવું થાય છે તેને કંઈક આધાર છેજ.

જે સમજાયું કહે છે તેને ખોટો પોષાખ દેખાશે, અને
જેને સમજાઈને કંઈ સમજાતું નથી એમ કહે છે તેનેજ ખરું
સમજાયું. સમજાયાંનો અનુભવ પણ નહીં

બધાથી હલકા જોઈએ એવી જેમની સ્થિતિ છે તેમને
થવું, દુઃખ સોસવું જખરું સમજાય છે એમ સમજવું. તો
એટલેજ ‘અણ- તો લોકો પોતાને સર્વજ્ઞ કહેવડાવવાને
સમજ’ માં જવું. લોકો ‘મને સમજાતું નથી’ એમ કહેવા
લાગશે. ‘ઓહો તમો વિદ્વાન દેખાવ છો’

એમ કોઈ કહે તો ‘નહીં’રે, મને તો કંઈ સમજાતું નથી’ એમ
કહે છે. પરંતુ આ શા માટે કહે છે? તો લોકો સર્વજ્ઞ કહે તેથી.
એમ બે ચાર ઠેકાણે થાય તો લોક તેને મૂર્ખ કહેશે. એનો કંઈ
ઉપયોગ નથી. મૂળથીજ એવો દઢ ભાવ જોઈએ કે પશુ, પક્ષી,
વૃક્ષ, ઇત્યાદિકોને પણ સમજાય છે. ગુને પણ સમજાય છે. તે
પૂર્ણ જ્ઞાની છે. જ્ઞાન હોય તો ત્યાંજ છે. સર્વ કરતાં બે કોઈ
હલકો અજ્ઞાની હોય તો હુંજ છું, દુઃખી હોય તો હુંજ છું.
એવી વૃત્તિ પૂર્ણપણે જેના અનુભવમાં આવે છે તેને ગુ શું,
લાકડું શું, સર્વ જ્ઞાનરૂપજ છે એમ દેખાય છે. જેમ જેમ
હલકાંપણું, અજ્ઞાનપણું, અનુભવમાં આવે તેમ તેમ સચ્ચિદાનંદ-
પણું અંતઃકરણમાં આવે છે; અને જેમ જેમ તે આવે છે તેમ
તેમ તે મૂર્ખ બન્યો જાય છે, અને જેમ જેમ તે મૂર્ખ બન્યો
જાય છે તેમ તેમ જ્ઞાન વધતુંજ જાય છે અને સચ્ચિદાનંદપણાંનો
પશુ અનુભવ વધતોજ જાય છે. સારાંશ, સદગુરૂ પાસે જઈ જ્ઞાન

એટલે ‘અણુસમજ’ માગવી ‘અણુસમજ’ હાથમાં આવ્યાં શિવાય ‘સમજ’ હાથમાં આવતીજ નથી. તેથી ‘અણુસમજ’ એજ આધાર કિંવા સ્થંભ છે. તેથી ‘અણુસમજ’ ને એટલે જ્ઞાનને તે ‘અણુસમજ’ હોઈ ‘સમજ’ કહેવાનો વહિવટ છે, તે કેવળ ‘અણુસમજ’ માંજ અખંડ સચ્ચિદાનંદ છે. તે તે ‘અણુસમજ’ ના યોગથીજ સમન્વય છે. તેથી તેને જ્ઞાન કહે છે. ત્યારે તેને ફક્ત ‘જ્ઞા’ જ કેમ કહેતા નથી? તો જો તમે ‘જ્ઞા’ બનો તો તમે પોતેજ સચ્ચિદાનંદ થયા; ત્યારે તમને તેનો અનુભવ કેવી રીતે આવશે? તે તમારાથી લઈ શકાય એમ નથી. માટે જ્ઞાન એટલે ‘અણુસમજ’ લો. પોષાખની (દેખાવની) બાબત લો, એટલે ખરૂં હાથમાં આવશે.

અગીઆર ઇંદ્રિયોથી જે જે કંઈ સમન્વય છે તેને આપણે ‘છે’ એમ કહીએ છીએ પણ તે પોષાખી (ડોળી=ખોટું) છે. અગીઆર ઇંદ્રિયોને લીધે જે આનંદ આવે છે તે પોષાખી છે. એવી રીતે ચિત્ત અને આનંદનો પોષાખી આનંદ લો છો. તે છોડવો જોઈએ. સ્ત્રીઓના પોષાખનો શોખ થયો, તો તેને કહેવું જોઈએ કે, તું ખરી સ્ત્રી નથી, તું આ પોષાખ છોડ. પુરૂષપણનો પોષાખ જે સ્વયંભુ તારામાં છે તે ચિન્હ સહિત આવ્યો છે; તે આકારના યોગથી પોષાખનો સ્ત્રી વેષ લઈ સ્ત્રીત્વ દેખાડે છે, તેના કરતાં તે પોષાખ છોડી ખરૂં સ્ત્રીત્વ જુઓ. પોષાખ છોડ્યો તો પુરૂષપણનું અભિમાન રહે છે તે પણ છોડો, એટલે ખરાં સ્ત્રીત્વનો અનુભવ આવશે. મૂળ સ્ત્રીત્વ આ પુરૂષપમાંજ છે.

અગ્નિ સળગવા માંડે એટલે ચણગા નીકળવા માંડે છે. તેમ આ જ્ઞાનાગ્નિ છે. તેમાં તમારાં પાપરૂપી લાકડાં બળી જશે.

પોષાખ છોડી ‘અણુસમજ’ ની અવસ્થામાં જવું જોઈએ. ત્યાં સર્વ દુઃખ ભર્યું છે. તે તો તમારે જોયતું નથી. પોષાખી સુખની તમને લહેજત લાગી છે. દુઃખરૂપ અવસ્થા ‘અણુસમજ’

નું પરિણામ છે. તેથી જળરહસ્તીથી દુઃખ લઈ લેવું. પોષાળી સુખ ટકવાનું નથી; પરંતુ દુઃખ એક રહેશે અને જ્યાં સુધી મૂળમાંની સચ્ચિદાનંદ અવસ્થા મળે નહીં ત્યાં સુધી દુઃખરૂપ અવસ્થા પણ રહેશેજ. પોષાળી સચ્ચિદાનંદમાં લપટાઈ રહો તો ખરા સુખનો અનુભવ આવશે નહીં; આ માટે દુઃખરૂપ અવસ્થા બળજબરીથી લેવી જોઈએ. અને આ માટેજ તપશ્ચર્યા વગેરે માર્ગો કહ્યા છે. તપશ્ચર્યા કરવી એટલે જીવ બાળી નાંખવો. વરસાદ તો વરસાદ, ટાઢ તો ટાઢ, અપવાસ તો અપવાસ, તાપ તો તાપ, સારાકહો કે ખરાબ કહો, ગમે તે હો, બધું સોસવાનું.

સોસાત્રી ત્રી વિપદ દશા, સંપદ દશા બ્રેલેંચ સોડાત્રી

(સોત્રીને વિપદ દશા, છોડો સંપદ દશા બળે કરીને.)

વિપત્તિ દશા સહેવી જોઈએ, પોષાળી સુખદુઃખને મર્યાદા (હદ) છેજ. પછી કેટલાંક દુઃખો આવશે ? લોકો તમને ત્રાસ આપશે, માર મારશે, તો લડેને મારે ! મ્હારે શું તેનું ? જશે તો ઉપરનું જશે, મ્હારૂં મૂળનું થોડુંજ જવાનું છે ! એવી સમજ રાખવી.

સદ્ગુરૂ જ્ઞાન આપે તો શું મળે ? તો, દુઃખ. જ્ઞાન એટલે ‘ અણુસમજ ’ અને ‘ અણુસમજ ’ એટલે દુઃખ. એટલે કે તે દુઃખ જોયતું હોય તો મારી પાસે આવો, એમ હું કહું છું. તે એટલાજ માટે. મારે પગે પડશે તો હું તમને મારા જેવો કરીશ. મારૂં જેમ વાટોલે (બધું નાશ) થઈ ગયું તેમ તમારૂં પણ થશે. વાટોલે એટલે જ્ઞાન અને જ્ઞાન એટલે ‘ અણુસમજ ’ અને ‘ અણુસમજ ’ એટલે દુઃખ. દુઃખ શબ્દની વ્યાખ્યા થયેલીજ છે. ત્યાં કંઈ વ્યવહારિક દુઃખના જેવી ઓય મા ઓય બા એવી સ્થિતિ નથી. પણ તે દુઃખ સુખ આપનારૂં હોવાને લીધે તે દુઃખનેજ સુખ કહેવામાં આવે છે.

શુદ્ધ ‘ સમજ ’ માપરહિત છે. પરંતુ ‘ અણુસમજ ’ માપેલી છે. આ ‘ અણુસમજ ’ જે છે, તેમાં કંઈ નથી હોતું તેથી

વાટોલે ગોળ સાકસુક થઈ ગયું એમ કહે છે. ફક્ત ગોળ સાકસુક થવું જોઈએ. જગત્ એ તેમાંનો સામાન છે. આ ગોળકમાં પોષાળ સામાન છે. બધા લોકો એમાં સુખ છે એમ કહે છે; પરંતુ આ ગોળકમાંનો આ સામાન કહાડી લઈએ એટલે કહે છે, કેવો વાટોળો (ગોળ) થયો એમ કહે છે ! એટલે અંદરનો સામાન નીકળી ગયો અને ફક્ત સાકસુક ગોળજ રહ્યો.

કૃપા શબ્દનો અર્થજ એવો છે કે હોય ન હોય તે લઈ લઈ તદ્દન સાકસુક કરી મૂકવું; એટલે પછી તે સાકસુક થયેલા ગોળને આધારે અનંતનો અનુભવ લઈ શકાય છે. કારણ આનંદનો અનુભવ ચારે બાજુએથી કીનારે કીનારેથી લઈ શકાય છે. ભોજન કંઈ આખાં શરીરથી જમાતું નથી. એક બાજુએથી એટલે મ્હોંએથીજ જમી શકાય છે. તમારું શરીર બાણે એક સર્કલ (વર્તુળ, ગોળ) અને તેની કોર (કિનારી) એટલે તમારું મ્હોં (મ્હોરો). તેમજ શુષ્ક વાટોલે (ગોળ) જે છે તેની કીનારી કીનારીએ આનંદ લઈ શકાય છે. ‘અણુસમજ’ નું જે સર્કલ છે તેની કીનારી કીનારી પર આનંદનો અનુભવ આવે છે. અને તે આનંદના યોગથી તે સર્કલમાં જગત્ બને છે. આ સર્કલ તે સચ્ચિદાનંદના પ્રમાણમાં એક બિંદુ છે. એક વાળના દુકડાના ત્રણ હજાર ભાગ કરવાથી જેવડો ભાગ થાય, તેટલા ભાગ જેવડું તે બિંદુ છે. તે કાળું છે. ‘અણુસમજ’ નું તે બિંદુ છે. તે ‘અણુસમજ’ ના અંધારામાં જગત્ ઉત્પન્ન થયું છે. તે અંધારું કહે છે. “હુંજ મ્હોટો છું” પરંતુ તે અનંતના પ્રમાણમાં તે પેલા વાળના દુકડા જેવું છે. તે સૂક્ષ્મમાં સૂક્ષ્મ છે. તે ગમે તેટલું મોટું થાય તોપણ અનંતને તો તેટલુંનું તેટલુંજ છે. બિંદુ એટલે ‘અણુસમજ’ તે બિંદુએ ફાવે તે પોષાળ લીધા અને તે પોષાળ પરજ બધા લુપ્ત બન્યા. પોષાળ છોડ્યો તો ‘અણુસમજ’ ની અવસ્થામાં આવ્યો.

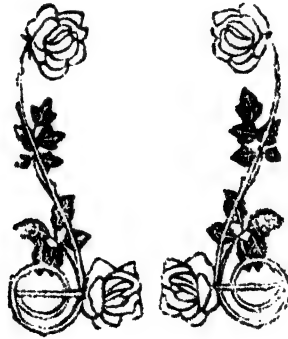
આ ‘અણુસમજ’ નેજ વાટોલે અથવા જ્ઞાન કહે છે.

આ ગોળની કિનારીને આધારે ખરા સચ્ચિદાનંદનો અને ગોળની અંદર પોષાખ રૂપે આવેલા સચ્ચિદાનંદનો એટલે જગતનો અનુભવ લેવો, અને તેજ બિંદુને આધારે કંઈજ અનુભવ ન લેતાં સ્વસ્થ રહેવું. આખર શું ? તો ‘ અણુસમજ ’ શેનું જ્ઞાન, શેનું શું લાઈ પડ્યા છે ! જ્ઞાન એટલે ‘ અણુસમજ. ’ એ એક ચોદના (યુક્તિ) છે. તે એક સાધન છે. તે વડે જ્યાંથી દેશ્ન નીકળ્યું છે તે જોવાનું છે.

न ज्ञानं न च विज्ञानं ज्ञेयं ज्ञातापि नैव च ।

स्वयमेवानुभूयात् तद्विवेकपरिवर्जितम् ॥

તે પુસ્તકને ખડખડ એવું નામ આપો. ખડું હોય તે આપો, ફેગટ ઢાંગ શા માટે ? અને જો કે ઢાંગ છે તો પણ તેની નીચે ફરી ખડખડ એ નામ (તો) આપોજ.

મંગળવાર તા. ૨૯ જુલાઈ સને ૧૯૨૪ અષાઢ વદ ૧૩ શકે ૧૮૪૬.

વેદાંત એટલે શું ?-ખરો રાજા કોણુ-ભર્તૃહરિ રાજાની
બાત-રાજા શબ્દનું પૃથક્કરણુ-મહારાજ શબ્દની
વ્યાખ્યા-વેદને આધારે પરોક્ષ અને અપરોક્ષ
જ્ઞાન-યોગવાશિષ્ઠ શબ્દનો અર્થ.

વેદ શબ્દમાં જ્ઞાન, જ્ઞેય અને જ્ઞાતા એટલે જાણવું,
જાણવાને યોગ્ય, અને જાણનારો એ ત્રણ પ્રકારનો સમાવેશ છે.
હવે વેદાંત એટલે શું ? તો, વેદનો અંત
વેદાંત એટલે શું ? એટલેજ હમણાં કહ્યાં પ્રમાણે આ ત્રણ
શબ્દનો અંત, એટલે જાણવું એટલે શું, જાણ-
વાનું શું, અને જાણનાર એટલે શું, એનો અંત છેવટ અવસ્થા કિંવા
આખર. વેદની એટલે આ ત્રણેની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી છે એનો બોધ
થાય એટલે વેદનું આખર જડ્યું અથવા વેદાંત થયું એમ કહેવું.
હમણાં જે ત્રિપુટી કહી તેનું જ્ઞાન કરી આપનાર વેદજ છે. પરંતુ
તે વેદનું કહેવું એવું છે કે, માફ છેવટ જુઓ; મારામાં જે
ત્રણ છે તેનું છેવટ જોઈ આગળ શું તે જુઓ. વેદ શબ્દમાં
જાણવું, જાણવાનું અને જાણનારો એ ત્રણ આવે છે, તેથીજ વેદ
એ, તે ત્રણેની ઉત્પત્તિ ક્યાંથી છે તે સમજવાનું સાધન છે.
કાલે મહેં જે કહ્યું કે ‘અણુસમજ’ જે છે તે ખરી ‘સમજ’
ની સાધનભૂત થઈ છે; પછી ‘અણુસમજ’ એટલેજ સમજ
લેવાનું સાધન, સમજ લેનાર, અને સમજવાનું એ બધાં ત્યાંજ
જઈ ખેસે છે. વેદમાં એ ત્રણે પ્રકાર છે અને ‘અણુસમજ’ ને
લીધે તેની ઉત્પત્તિ છે, તેથી વેદને ‘અણુસમજ’ કહેવાને શી

હરકત છે ? અને વેદ એ જેની પ્રાપ્તિ કરી આપવાનું મુખ્ય સાધન એવી જે ખરી ‘સમજણ’ તેની યોગ્યતા તેને આવી છે. એટલે ‘અણુસમજ’ અને વેદનો અધિકાર એકજ. ત્યારે ખરી ‘સમજણ’ નો લાભ તે ‘અણુસમજ’ માંથી થાય છે તેથી ‘અણુસમજ’ એ જે છે તે અદૃષ્ટ, નિરાકાર, વેદજ છે અને પ્રજ્ઞદેવના મુખમાંથી નીકળેલા જગત્માં ખરી ‘સમજણ’ ની પ્રાપ્તિ માટે ઉત્પન્ન થયા. ચાર વેદ એ અદૃષ્ટ જે ‘અણુસમજ’ તેનુંજ સ્થૂલરૂપ છે એમ કહેવાને કંઈ હરકત નથી.

જેમ રાજા સ્વતંત્ર હોય છે પણ તે પોતે પોતાની મેળે પોતાના ગુણધર્મો પ્રકટ કરતો નથી; પરંતુ તેનો પ્રતિનિધી, રાજા હોતો નથી છતાં, રાજાના ગુણધર્મ અથવા ખરો રાજા કોણ ? તે રાજાને લીધે પ્રજાને જે ઉપયોગ થવો જોઈએ તેનો ક્રિયાકર્તૃત્વ વ્યવહાર તે પ્રતિનિધી પાસે આવે છે તેથી તે પણ રાજાજ. પરંતુ તે કંઈ ખરો રાજા હોતો નથી એમ થયું ને ? તે રાજા ન હોવા છતાં, રાજાનો આખો કારભાર કરવાને લીધે, રાજાના ગુણધર્મ તેની ઉપર આવ્યા તેથી તેને રાજા કહેવામાં આવે છે. અને ખીજું કારણ રાજ્યાભિષેક થયેલો ખાસ રાજા છે તેથી એને પ્રતિનિધીત્વ પ્રાપ્ત થયું હોવાથી, સર્વ કારભાર કરવાના અધિકાર સાહત તેને રાજા-પણું આવ્યું; એટલે તે મૂળનો રાજા એક અને આ રાજા એક. ખાસ રાજાના તરફથી ક્રિયાકર્તૃત્વ વ્યવહાર થતા નથી, તેનો ઉપયોગ જગત્ને, ખીજા કોઈને કિંવા તેને પોતાને પણ નથી, તો તેને રાજા પણ શું કામ કહેવો ? તેથી તે રાજા હોવા છતાં નથી; અને આ જે તેનો પ્રતિનિધી, જે સર્વ ક્રિયાકર્તૃત્વ વ્યવહાર કરે છે, સાર્વભૌમત્વનો કારભાર સંભાળે છે, તે ખાસ રાજા થયો એમ કહીએ તો તે (કંઈ) ખાસ (ખરેખરો) રાજા થતો નથી. આવી વસ્તુસ્થિતિ થઈ પડી. પ્રતિનિધી બધો વ્યવહાર સંભાળે છે તેથી તેને રાજા કહીએ તો, ‘તું રાજા છે કે ?’

એમ કોઈ પૂછે તો તે કહે છે, ‘હું કંઈ રાજા નથી, મારો કંઈ રાજ્યાભિષેક થયો નથી.’ ધારો કે એક ગૃહસ્થનામાં અત્યંત નમ્રપણું અને અતિ લીનપણું હોવાને લીધે ગુપ્ત રીતે તેનામાં રાજદર્શનની યોગ્યતા આવી, તેને રાજાના દર્શનની ઇચ્છા થઈ અને તે પ્રતિનિધીનેજ રાજા સમજી તેને દર્શન આપ્યો. ત્યારે તે પ્રતિનિધીએ તેને કહ્યું કે ‘હું રાજા નથી, મને કંઈ રાજ્યાભિષેક થયો નથી; રાજા ખીજો છે. પરંતુ હું કારભાર કરું છું તેથી લોકો મને રાજા કહેતા હોય તો ભલે કહે’. આતો તે દર્શને આવેલા ગૃહસ્થનું નમ્રપણું તેનામાં ગયું તેથી તે પ્રતિનિધીએ રાજાપણું પોતાની પર લીધુંજ નહીં; પછી તે રાજદર્શને આવેલા ગૃહસ્થ ખરા રાજા પાસે ગયા અને તેને કહ્યું કે ‘તમે રાજા છો, કારણ સર્વ લોકોનું પાલન પોષણ તમે કરો છો. તેથી તમારા દર્શનની ઇચ્છા થવાથી હું તમારે દર્શન આપ્યો છું. રાજાનામાં પણ તે ગૃહસ્થનું લીનપણું ગયું હોવાથી રાજા તેને નમ્રપણે કહે છે કે ‘હા, મને લોકો રાજા કહે છે ખરા, પરંતુ હું કંઈ કારભાર કરતો નથી, ફક્ત નામનો રાજા છું. જેમ કોઈ છોકરાનું રાજા એવું નામ રાખવામાં આવે છે અને પછી તેને રાજા બાપુ, રાજારામ, રાજાભાઈ ઇત્યાદિ કહે છે, તે નામનો રાજા તેમ હું પણ નામનો રાજા છું. હું પ્રજાનું પાલન કરતો નથી, કાયદા કરવાની અક્ષલ મને નથી. હું ફક્ત ખાઉં છું, પીઉં છું અને ચેનથી પ્રેરું છું. જેમ એકાદો છાણનો વા પત્થરનો ગણપતિ તૈયાર કરીએ છીએ તે મોઢક ખાતો નથી, સિંદુરામુરનો વધ કરતો નથી. પ્રત્યક્ષ ગણપતીને કારભાર કરી જે ગણપતીપણું આવ્યું, તે તેમને તેમણે જ્યારે પોતાની મેળેજ ક્રિયાકર્તૃત્વ વ્યવહાર કરી સિંદુરામુરનો વધ કર્યો ત્યારેજ આવ્યું; તે શું કંઈ ઉદરે કારભાર કર્યો તેથી અથવા ખીજા કોઈએ કારભાર કર્યો તેથી ગણપતીપણુ થોડુંજ આવ્યું ? સમચક્રે પોતે ધનુષ્ય લઈ રાવણને માર્યો તેથી તેને સમપણું આવ્યું. તેમજ કૃષ્ણે પોતે કંસાદિકને મારવાનો કારભાર કર્યો; ત્યારે તેને કૃષ્ણપણું આવ્યું. રામે, કૃષ્ણે,

ગણપતીએ ખૂબ મોટા મોટા કારભાર કર્યા અને તે કરતી વખતે તેમની મદદે ખીજા આવ્યા તે વાત જુદી. જેમ મ્હેં વડે ચાવવાનું કામ કરતી વખતે ખાકીના અવયવો સાધનભૂત હોય છે. શરીરનો ખધો કારભાર ખીજાની સહાયથી થાય છે તો પણ મુખ્ય ખાનારૂં મ્હેં તે પણ કામ કરે છેજ. તેમજ રામ, કૃષ્ણ, શંકર, ઈત્યાદિ એજ મુખ્ય કારભાર કરનારા. મ્હેં સ્વસ્થ રહ્યું અને ખાકીના અવયવોએ પેટ ભરી લીધું એમ તો બનતું નથી. તેમજ ગણપતિ સ્વસ્થ બેઠા અને સિંદુરાસુરનો વધ ખીજાએ કર્યો એમ પણ નથી. એવે પ્રકારે તેણે પોતે કામ કરી નામ મેળવ્યું ત્યારે તે રાજા બન્યા. હું તેવો રાજા થોડોજ છું? હું રાજા છું એમ સમજી તમે દર્શને આવ્યા એ તમારી ભૂલ છે. તે જે કારભાર કરે છે એને રાજા કહેા તો શોભે. તે દર્શને આવેલો માણસ કહે છે ‘અરે, હું ત્યાં ગયો હતો; પરંતુ તે કહે છે હું રાજા નથી. હું પ્રતિનિધી છું. તે કારભાર કરવા પુરતો રાજા છે, ખરો રાજા નથી.’ ત્યારે રાજા કહે છે પ્રતિનિધી ખરો રાજા નથી અને હું કારભાર કરતો નથી તેથી રાજા નથી. હું રાજા નથી છતાં તને મારા રાજાપણાંની ખબર પડી (જાણ થઈ) તેથી રાજાના કરતાં વધારે ગુણ તારામાં છે, તેથી તુંજ ખરો રાજા. તું જો કે રાજા નથી અને કારભાર પણ સંભાળતો નથી, તોપણ રાજાપણું જાણે છે તે માટે તુંજ રાજા છે; તે ઉપરથી તે ગૃહસ્થ કહે છે ‘હું કેમ રાજા હોઈ શકું?’

ખાસ (ખરો) રાજા ‘હું રાજા નથી’ કહે છે, પ્રતિનિધિ પણ ‘હું રાજા નથી’ એમ કહે છે અને આ ત્રીજો આવેલો ગૃહસ્થ પણ ‘હું રાજા નથી’ કહે છે, તો એક પંચાતજ ઉભી થઈ. એટલામાં ખીજા એક વિશેષ મહત્વના જ્ઞાની ગુરૂ આવ્યા. તે રાજાને કહે છે, ‘શી વાદા વાદી ચાલી છે?’ રાજા કહે છે ‘હું રાજા તેથી આ ગૃહસ્થ દર્શને આવ્યા છે; પરંતુ હું કંઈ કરતો નથી માટે હું રાજા નથી; અને પ્રતિનિધિને રાજાપણું નથી તેથી પ્રતિનિધી પણ રાજા નથી. તેથી હું કહું છું કે આ

આવેલા ગૃહસ્થને અમારા બેઠમાં બે કે રાજપણું નથી છતાં તે હોવાનું સમજાય છે તેથી એજ રાજ છે. પરંતુ તે ગૃહસ્થ તે વાત કબુલ કરતા નથી. ' એટલામાં તે રાજના પ્રતિનિધી પણ ત્યાં આવ્યા. એવા ત્યાં ત્રણ રાજ થયા, પરંતુ તે ત્રણે જણાએ પોતાની પર રાજપણું લીધું નહીં. ત્યારે તે ગુરૂ તેમને કહે છે ' તમે ત્રણે જણા પોતાની પર રાજપણું લેતા નથી અને તે તમેને લાગુ પણ પડતું નથી. ' ત્યારે કેમ હવે શું કરવું ?

બે કોઈ માણસમાં મોટાપણું ન હોય, છતાં બીજા તેને આપવા માંડે તો સમજવું કે એની પાસે મોટાપણું હતું તેથી તે તેણે તેને આપ્યું તેજ પ્રમાણે રાજાને દર્શને આવેલા ગૃહસ્થ પાસે રાજપણું હતું, તેથી તે તે આપવા આવ્યો; તેથી તે દર્શન લેનાર પણ રાજજ. પરંતુ તે પોતાની પાસે તે રાજપણું રાખતો નથી. કારણ તેનો ઉપયોગ કરતાં તેને આવડતો નથી. જેમ કોઈ વખતે વસ્તુ પાસે હોવા છતાં તે ઓળખવામાં ન આવે તો તે ફેંકી દે છે અથવા બીજાને આપે છે. જેમ ખેડલાં એકવાર કઢ્યા પ્રમાણે ભરવાડને એક ઉત્તમ હીરો જડ્યો. પરંતુ તેની તેને પારખ ન હોવાથી તે સારો ચકચકીત પથર છે એમ ધારી તેણે એક પોતાનાં માનીતાં મેઢાંના ગળાંમાં બાંધ્યો. પછી એક રત્ન પારખનારની નજરે એકાએક તે હીરો પડ્યો. ત્યારે તેણે તે ભરવાડને તેની કીંમત સમજાવી અને તેની યોગ્ય કિંમત તેને અપાવી. તેવુંજ આ છે. પોતાની ઉપર તદ્દન હલકાપણું, મૂર્ખપણું લેવાનો જેનો સ્વભાવ છે તેની પાસેનું મોટાપણું પુષ્કળ સાંચું હોય છે વા સાંચું જાય છે (લેણું થયાં કરે છે) તેને લીધે તેનો તેવો સ્વભાવ બની તે તે પ્રમાણે ચાલે છે. તેથીજ હલકી પાયરી પ્રમાણે ચાલવું, લીન થઈ વર્તવું, એવી એવી રીતની ચાલચલકત પર તેને પ્રેમ હોય છે. અને જેમ જેમ તેની તેવી વર્તણૂક વધતી જાય છે તેમ તેમ તેનું મોટાપણું ગુપ્ત રીતે લેણું થયુંજ જાય છે. પરંતુ તેને તે મોટાપણાની ઓળખાણ હોતી નથી, અથવા મોટાપણું પોતાનામાં હોવાની ખબર હોય તોપણ તેનો ઉપયોગ

કરવાનું તેને પસંદ હોતું નથી. એ ઉપરથી શું સાબીત થયું ? તો તેની પાસેના મોટાપણાંને તેને કંટાળો આવ્યો. હલકાંપણામાં રહેવામાં તેને શા માટે પ્રેમ આવે છે તે તેની કલ્પનામાં આવતું નથી; ફક્ત એવી અવસ્થા તેનામાં આવી પડે છે. તેવી અવસ્થા તેનામાં પુષ્કળ થાય એટલે તેને એમ થાય છે કે સર્વજ્ઞ તેને મોટાં દેખાય છે. લોકદૃષ્ટિમાં જો કોઈ હલકો હોય તોપણ તેને તે મોટાપણું આપ્યાં કરે છે. એવી રીતે તે ફાવે ત્યાં મોટાંપણું આપ્યાં કરે છે. તેને તેના મોટાંપણાંને એક ભારજ (બોલેજ) થઈ પડે છે. તેથી તે ગમે ત્યાં નાંખવા માટે તે આને આપે છે તેને આપે છે એમ તે કયાં કરે છે. તે મોટાંપણું આપવાને જો યોગ્ય ઠેકાણું હોય તોજ તે ત્યાં પચે નહીં તો કોઈ મૂર્ખને મોટાપણું આપીએ તો તે વિનાકારણ ફીસીઆરી મારતો ફરે.

કોઈ ગૃહસ્થને મોટાપણું ન જોયતું હોય અને તે ફાવે તેને તે આપવા માંડે તો તે જોટે ઠેકાણે આપવામાં આવ્યાથી તે મનુષ્યની વિચિત્રજ સ્થિતિ થઈ પડશે.

ભવંહરી પછી તેને લીધે તેને અભિમાન ચ્હડશે,
રાબની વાત. ગમે તેનું અપમાન કરશે અથવા લોકોને ત્રાસ પણ આપશે. આ માટે મોટાપણું

જ્યાં પચે ત્યાંજ આપવું જોઈએ; જ્યાં પચતું નથી ત્યાં આપવાથી શું દુષ્પરિણામ આવે છે તેની એક વાત ધ્યાનમાં આવી. જોઈએ તે અહીં લાગુ થઈ શકે છે કે નહીં ? એક ઘરડી સ્ત્રી હતી. આપણા આ આંખાના બાગમાં જેમ એક આમ્રવહ્ની છે તેમ તેના પણ આંખાના બાગમાં એક આમ્રવહ્ની હતી. કર્મ ધર્મ સંયોગથી તેની આમ્રવહ્નીને એકજ ફળ આવ્યું. આ પ્રસિદ્ધ વાત છે; આ કહી હું માફ પોતાનું કહેતો નથી; તે ફળ તૈયાર થયું એટલે તે વૃદ્ધાએ તે કહાડયું. પછી તે બાઈએ વિચાર કર્યો કે “ આ ફળ બહુ કીંમતી છે. આપણે એ ફળ રાખી શું કરીએ ? કારણ આ ફળ બાઈએ તો શરીર અમર થાય છે. તો આ પ્રજા બાઈ આપણી કાયા અમર કરી શું કરવું ? ” તેથી એક સત્પાત્ર

બ્રાહ્મણને આ ફળ દાન આપી દેવું, એવું તે બાઈએ ઠરાવ્યું. અને તે પ્રમાણે દાન આપવા માટે એક બ્રાહ્મણને બોલાવ્યો. તે ફળનું મહત્વ તે બ્રાહ્મણને કહી તેણે તે ફળ તેને દાનમાં આપી દીધું. બ્રાહ્મણ તે ફળ લઈ ઘેર આવ્યો અને તેણે વિચાર કર્યો કે આ ફળ અમર કાયા મેળવવા માટે છે. આપણે તો બ્રાહ્મણ છીએ. આ પ્રજા બાઈ પૃથ્વી ઉપરજ અમર થઈ આપણે રહેવું એ કંઈ સાંઝે નહીં; પછી બ્રાહ્મણે એવો વિચાર ઠરાવ્યો કે “પૃથ્વીનો પાલનકર્તા ભર્તૃહરિ રાજા, આપણી પ્રજાનું પુત્ર પ્રમાણે પાલન કરે છે અને પ્રજાને પણ તે બહુજ પ્રિય છે; તો એવો રાજા જો હજારો વર્ષો જીવે તો પ્રજા હંમેશા સુખી રહેશે, તેથી આવું આ કીર્મતી ફળ આપણે તેનેજ લઈ જઈ આપવું એજ ઉત્તમ.” એવો વિચાર કરી તે બ્રાહ્મણ તે ફળ લઈ રાજા પાસે આવ્યો. પછી તે બ્રાહ્મણે રાજાને તે ફળનું મહત્વ કહી તે ફળ તેને અર્પણ કર્યું. પછી તે ફળ રાજા પાસે આવ્યું એટલે રાજાએ પોતાની જે બહાલી સ્ત્રી હતી તેને તે પ્રજા આપ્યું. હવે રાણીએ વિચાર કર્યો કે આ આવું અમરપણું આપનાર ફળ આપણે બાઈ શું કરવું? તેથી તેનો એક બહાલો પર પુરૂષ હતો તેને તે ફળનું મહત્વ કહી તે ફળ તેણીએ તેને આપ્યું. હવે તેણે પણ વિચાર કર્યો કે આવું આ મહત્વનું ફળ આપણી પેલી એક ફલાણી ખ્યારી છે, એટલે તેની સ્ત્રી નહીં પણ તે પ્રલાણીજ તે, તેને તેણે તે ફળ આપ્યું. હવે તેણે પણ તે ફળ લીધું, પરંતુ તેને તે ફળ પાછળની કંઈ પરંપરાથી (તેની પાસે) આવ્યું તેની તેને ખબર નહોતી. તે બાઈ જરા થોડીક સમજી અને વિચારવાન હતી. તેણે વિચાર કર્યો કે, આવું આ મહત્વનું પ્રજા આપણે બાઈ શું કરવું? આ ફળને લીધે અમર થઈ આવાંજ પાપ કર્મો કર્યાં કરવાં કે? તેથી તે પ્રજા તે ભર્તૃહરિ રાજા પાસે લઈ આવી અને તેના મ્હેં આગળ હાથ જોડી ઉભી રહી. ‘હૈ રાજા, મહારાજા, હું બહુ પાપી છું. મારા હાથમાં આ એક અમર કાયા આપનાર ફળ આવ્યું છે. તેનો જો હું ઉપયોગ કરું તો શું હું અમર

શરીર મેળવીને પાપજ ક્યાં કરે ? મને આ જગતમાં હવે વધારે જીવવાની ઇચ્છા નથી. આ માટે, આપ પ્રજા પાલક છો, આપ સેંકડો વર્ષો જીવો એવી મારી ઇચ્છા છે. માટે આ અમર પ્રજા આપને આપવા માટે આણ્યું છે. ' એમ કહી તેણે તે ફળ તેની આગળ મૂકી દીધું. તે પ્રજા તે રાજાએ જોતાં સાથેજ ઓળખ્યું અને વિચાર કર્યો કે, આ ફળ મહેં મારી માનીતી રાણીને આપેલું હોવા છતાં આની પાસે ક્યાંથી આવ્યું ? પછી રાજાએ આશ્ચર્ય અને ખેદ યુક્ત થઈ તે બાંધને પૂછ્યું કે ' આ ફળ તને કેાણે આપ્યું તે મને ખરેખર કહે. ' તેણે કહ્યું " મારો પ્રિયતમ એક વર જેવો માન્યો છે તેણે મને આ ફળ આપ્યું. " પછી રાજાએ તેના તે પ્રિયતમ પુરુષને બોલાવીને પૂછ્યું " તને આ ફળ ક્યાંથી મળ્યું ? " તેણે કહ્યું " મને રાણી સાહેબ પાસેથી મળ્યું " રાજાએ તેને ફરી પૂછ્યું કે, " તને રાણી સાહેબે શા માટે આપ્યું ? " તેણે કહ્યું સરકાર, રાણી સાહેબનો પ્રેમ મારીપર ખૂબ છે તેથી તેમણે મને આપ્યું. થયું, રાજા સમજી ગયો ! " આ ફળનો, તે મારી સ્ત્રીનો અને આ સર્વ જગતને ધિક્કાર હજી ! " એમ કહી રાજાએ વૈરાગ્ય લીધો.

સારાંશ શો કે, જ્યાં પચે ત્યાંજ આપણી પાસેની વસ્તુ આપવી. તે ફળ રાજાને પણ આપવાની યોગ્યતાનું નહોતું તેથી ત્યાં તે પચ્યું નહીં. તેજ પ્રમાણે તે રાજાના દર્શને આવેલા ગૃહસ્થને પોતાનાં લીનપણાંને લીધે પોતાનામાં આવેલાં મોટાપણાંની ખબર નહોતી, તેથી તેને ગુપ્ત રીતે રાજદર્શનની ઇચ્છા થઈ. તેનામાં લીન અવસ્થા, નમ્રપણું આવી આવી તેની એટલી તો યોગ્યતા વધી કે, રાજાપણાંનું મોટાપણું તેનામાં ભર્યું હતું તે ગમે તે ઠેકાણે કેમ પચશે એમ ધારી જ્યાંનું ત્યાંજ આપવા માટે તે રાજદર્શને આવ્યો હતો.

તે ગુરૂ કહે છે ' તમે ત્રણે ત્રણ પ્રકારના રાજા છો. કેવી રીતે ? તો આ દર્શને આવેલો લીનતાને બળે રાજા છે.

પ્રતિનિધી કારભારને જોરે રાજા છે અને રાજા અલિપેક થયો તેથી રાજા છે; એવા તમો ત્રણે રાજાજ છે. આ ઉપર સંન્યા-લિપેક થયેલા રાજાએ કહ્યું ‘ મને એ કળુલ નથી. અમે ત્રણે રાજા છીએ એમ તમોએ ઠેરવ્યું પરંતુ અમારી રીત પ્રમાણે અમે રાજા નથી એમ પણ ઠર્યું. પ્રતિનિધીને અલિપેક નથી થયું તેથી તે રાજા નથી; હું કારભાર કરતો નથી તેથી રાજા નથી અને દર્શન આવેલા અહસ્થમાં રાજાપણું આવ્યું છે છતાં તેને તેની પારખ નથી તેથી તે પણ રાજા નથી. ’ ગુરૂ કહે છે ‘ અરે ગમે તે એક રાજા થાવને ’ એ ઉપરથી ખાસ (ખરે) રાજા હોતો તે કહે ‘ તમે ત્રણે જણાંનો નિર્ણય કરવાના છો તો તમેજ રાજા થાવને ’ તે ગુરૂ કહે છે હું કેવી રીતે રાજા થાઉં ? !

આખરે તે ગુરૂએ નિકાલ કર્યો. તેણે કહ્યું ‘ અરે, રાજા એકજ હોય છે. રાજા શબ્દનું પૃથુક્કરણ (Analyse) કરીએ તો “ રાજતે સ રાજા ” એમ થાય છે.

રાજા શબ્દનું પૃથુક્કરણ. રાજતે એટલે શોભે છે, શોભે છે એનું પણ પૃથુક્કરણ શું ? તો શુભ એટલે સર્વ પ્રકારે મંગલદાયક, અત્યંત

પવિત્ર, સર્વ પ્રકારે જગતને આનંદ આપનાર, આનંદરૂપ રહેનાર, એવું જે તેનું નામ શુભ. જો રાજતે એટલે શોભે છે એમ છે, તો “ રાજતે ” માં જે હોય તે શોભે છે માં હોવું જોઈએ અથવા જોમતે શોભે છે માં જે અર્થ તે રાજતેમાં હોવો જોઈએ. રુઝૂ માંથી રાજતે. રુઝૂ=સરળ, તદ્દન પવિત્ર, જેના યોગથી આનંદ થાય એવું. રુઝૂમાંથીજ આર્જવ; આર્જવ એટલે સરળપણું. અમુકનો આર્જવકર એનો અર્થ તમારા સરળપણાંથી, પવિત્રપણાંથી, ખીજને આનંદ થાય એમ કર. એવો એ આર્જવ ન્યાં પૂર્ણ હોય ત્યાંજ રુઝૂત્વ છે એમ સમજવું. એટલે રુઝૂપણું ન્યાં પૂર્ણ છે ત્યાં રાજાપણું હોય છેજ. રાજા એ શબ્દમાં રામાં જે ર છે તેનો ખારીકપણે જો અર્થ જોઈએ તો રનો અર્થ આનંદરૂપ, સુખરૂપ, તેજરૂપ, પ્રકાશરૂપ, બોધરૂપ એવો થાય છે; અને “ જ ”

એટલે ઉત્પન્ન થવું અથવા પ્રકટ થવું. એ ઉપરથી એ અર્થ નીકળે છે કે રની ઉત્પત્તિ જેનામાં હોય તે રાજા.

તે ગુરૂ કહે છે, “આ ગુણુ જ્યાં હોય તે રાજા,” એવો પણ વહિવટ છે કે, આ ગુણુ જ્યાં માપેલા હોય ત્યાં રાજા અને એ માપ (માપરહિત) જ્યાં હોય ત્યાં મહારાજ શબ્દની મહારાજા કહેવા. એ ઉપરથી ખાસ વ્યાખ્યા. (ખરે) રાજા કહે છે “તમને આટલી

ખબર છે તેથી તમેજ રાજા હશે.” ગુરૂ કહે છે “હું નથી, તુંજ રાજા છે.” એના જવાબમાં રાજા કહે છે “હું જો રાજા તો તો તમે મહારાજા.” તે ઉપરથી પૂરી ગુરૂ કહે છે “મહારાજ થવું શું સહેલું છે કે? મહારાજ શબ્દના અર્થ પ્રમાણેની ખાણુ (ગુણુ) પોતાની ઉપર ન લેતાં તેનાથી ઉલટી ખાણુ એટલે અત્યંત લીનપણું, અત્યંત નમ્રપણું, અત્યંત હલકાપણું, અત્યંત રુઝૂપણું^૧ વગેરે અવસ્થા જેણે પોતાની પર લીધી હોય તેને આધારે મહારાજનો અનુલભ આવે છે, અને તેનો જગતને ઉપયોગ થાય છે. જેમ કસ્તર કચરો એ તદ્દન થોડા અગ્નિથી પણ સળગી ઉઠે છે અને અગ્નિરૂપ થાય છે. પરંતુ મોટાં મોટાં બાવળનાં, સાગનાં લાકડાં એક એક દીવાસળીથી થોડાંજ સળગે છે? કારણુ તે કહે છે “અમે મોટાં! પછી તેમને સળગાવવાને થોડા અમસ્તા કચરા કસ્તરનો આધાર લઈ તેને સળગાવવો પડે છે. આવી રીતે મોટા મોટા દગડા (દીમણા) એને પણ યઃકશ્ચિત્ કચરો કસ્તર અગ્નિરૂપ કરી નાંખે છે. કચરા કસ્તરમાં હલકી અવસ્થા હોવાને લીધે ત્યાં એક પ્રકારનો પ્રભાવ પ્રકટ થાય છે, પરંતુ તે તેને સમજતો નથી; સમજનારને નાનું અમસ્તું ઉદાહરણુ પણ બસ થાય છે; છતાં વધારે સમજાવવાને માટે એક ખીણું ઉદાહરણુ કહું છું. કચરા કસ્તર કરતાં પણ હલકા દરજ્જાનો જે ઉકરડો

તેનુંજ ખાતર થઇ તેમાંથી મધુર સાકર તૈયાર થાય છે. આ તે ઉકરડામાં હલકાપણું આવ્યાનું પરિણામ, પરંતુ તે ઉકરડાને સાકરની રીતીના મોટાંપણાંની ખબર નથી અને સાકરને પણ પોતાની હલકી અવસ્થાને લીધે મોટાપણું આવ્યું એની સમજ નથી. તેવીજ રીતે મોટા મોટા લોકો જે છે તેમને પોતાનામાં જોડેલાં હલકાપણું હતું તેનેજ લીધે હાલ પોતાને પ્રોજિશન, મોટાપણું આવ્યું એનો વિચાર આવતો નથી.

મૂળ સ્વરૂપ એવુંજ છે; તે નિર્જીવ હોઈ પૂર્ણ અઘટિત શક્તિ તેમાં છે.

તે ગુરૂ કહે છે, આવી રીતે સર્વ પ્રકારે જગતને ઉપયોગ અને આનંદ જેનાથી થાય છે એવું જે સ્થાન તે રાજા અને ત્યાંજ પરમેશ્વર છે એમ સમજવું. પરંતુ અંદર જઈ એનો અનુભવ લેવાને કુશાચ્ર બુદ્ધિ જોઈએ.

यद्यद्विभूतिमत्सत्त्वं श्रीमदूर्जितमेवा वा ।

तत्तदेवावगच्छ त्वं मम तेजोऽशंसंभवम् ॥

ભ૦ ગી૦ અ૦ ૧૦ શ્લો. ૪૧.

જે ઠેકાણે એવી અવસ્થા છે ત્યાં હુંજ છું, એમ ભગવાન કહે છે; અને ત્યાંજ ખરાં રાજાપણાંની અવસ્થા હોય છે. એવી રીતનું રાજાપણું આવવું એ સર્વને શક્ય નથી, તેથી એવા રાજા કવચિત્જ. પરંતુ પૃથ્વી ઉપર મુખ્ય ચાર વ્યક્તિઓ મળી રાજા પણું ચાલે છે. તે ક'ઈ ક'ઈ? તો એક તો ખાસ અભિષેક કરાવી લીધેલો રાજા, તેનામાં રાજાપણુના બાકીના ત્રણ ગુણો નથી; બીજો પ્રતિનિધી રાજા, તેનામાં કારભારીપણાંને લીધે રાજાપણું આવ્યું. પરંતુ બાકીના ત્રણ ગુણો તેની પાસે નથી; ત્રીજો દર્શનિ આવેલો જેનામાં ફક્ત લીન પાણુંજ છે, પણ બાકીના ત્રણ ગુણો નથી; અને ચોથો ગુરૂ તરીકે આવ્યો છે, પણ બાકીના ત્રણ નથી. ખરી રીતે એ ચારે ગુણ એકજ વ્યક્તિમાં જોઈએ એમ અને

એટલે એકજ વ્યક્તિને રૂપે તે પૂર્ણ રાજ થયો; અને તેનેજ કહેવો પૃથ્વી ઉપરનો ખરો રાજા. એવા એક રામ રાજાજ થઈ ગયા. પરંતુ હાલ જોઈએ તો પુષ્કળ લોકો ભેગા કરવાથી પણ ચાલતું નથી તો ચાર પર તો ક્યાંથી ચાલે ? અને એકલા વિષે તો બોલવાનું બાકીજ નથી રહ્યું !

આ ઉપરથી શું સાબીત થયું કે, વેદ છે તેને પ્રતિનિધી ઠેરવવાના છે. વેદમાં જે ત્રણ પ્રકાર વેદ, વેદ અને વેદા એમાં મુળ ધાતુ વિદ્ છે, વિદ્ એટલે સમજવું.

વેદને આધારે ઉપરના ત્રણ પ્રકારો વેદમાં મળી આવે છે.

પરોક્ષ અને તેથી તેનો આધાર લઈ તેમનું અસ્તિત્વ અપરોક્ષ જ્ઞાન. ક્યાંથી છે એ તે વેદનો અંત જ્યારે જોઈએ ત્યારે ખબર પડે છે. કીનારી (પરીધ) પર

રહી તે બધું જોઈ શકાય છે; ત્યારે કેવળ વિદ્ એટલે કેવળ જાણવાનો અનુભવ આવે છે. એટલે કે પછી ત્યાં ફક્ત જાણવુંજ શું પણ સત્ અને આનંદ એ પણ બેઉ ત્યાંજ છે; અને ‘અણુસમજ’ ની ઉત્પત્તિ અને અદ્યતિત શક્તિ ક્યાંથી આવી, તેનો પ્રભાવ કેવો છે, એ પણ તેજ કીનારી પરથી સમજાય છે. અંત શબ્દનો અર્થ કીનારી અથવા મધ્ય ભાગ લેવો. અંત શબ્દનો અર્થ કોઈ મધ્ય પણ કરે છે. તો શેનું મધ્ય ? તો વિદ્ અને વેદ એનો (મધ્ય) ભાગ એમ સમજો. અથવા ‘સમજણ’ અને ‘અણુસમજ’ એનો મધ્ય ભાગ એવો અર્થ લેવો. ‘છેવટ’ ‘આખર’ એવો અર્થ કરતા હો તો અણુસમજનો અથવા વેદનો છેવટનો કીનારો સમજવો; એટલે એક દર અર્થ સ્પષ્ટજ છે. એ વિચાર જે ગ્રંથમાં છે તે વેદાંત ગ્રંથ છે. એવા વેદાંત ગ્રંથ પુષ્કળ છે. અખંડ સુખનો ભંડાર કયો છે અને તે કેવી રીતે મેળવવો એ વાત વેદના કીનારા પર જઈ અથવા મધ્યમાં રહી જાણી લઈએ ત્યારે સમજાય છે. તેથી વેદાંત ગ્રંથો રચી મૂક્યા છે અને આ માટેજ લોકો તે શીખે છે. તે શીખી ફક્ત શાબ્દિક જ્ઞાન થાય છે તેને પરોક્ષ જ્ઞાન કહે છે. તેનેજ લીધે વેદનું જે કંઈ પૂર્વ રૂપ ‘અણુસમજ’ તેનો પૂર્ણ

અનુભવ આવે છે; એટલે ‘અણુસમજ’ નો અંત જોઈ શકાય છે એટલેજ અપરોક્ષ જ્ઞાન અથવા સાક્ષાત્ અનુભવ આવે છે.

જેમ ક્રમશઃ રાજા, દિવાન, અને નાયબ દિવાન તેમજ શુદ્ધ સમજ એટલે સચ્ચિદાનંદ, ‘અણુસમજ’ અને જગત્માં પ્રસિદ્ધ છે તે વેદ. જેમ ખાસ રાજાના ખરા દર્શનનો ખરો ભૂખ્યો જે હોય છે તે પ્રથમ નાયબ દિવાન પાસે જશે. પછી ત્યાં તેનું આગળ જવાનું જો કાયદેસર જણાય, તો તેજ નાયબ દિવાનને આધારે તે પછી દિવાન પાસે જશે અને પછી તેને આધારે તે રાજદર્શન લેશે. તેવીજ રીતે વેદને આધારે ‘અણુસમજ’ જેને અમે ભાસમાન પ્રકૃતિ પેલાં કહી છે તે અને તે ‘અણુસમજ’ ને આધારે સચ્ચિદાનંદનું દર્શન. તે પરબ્રહ્મ સચ્ચિદાનંદને દર્શન જવાની અથવા જે પૃથ્વીપતિ રાજા તેને દર્શન જવાની આપણી શી લાયકી? ત્યારે વેદની અથવા રાજ્યની ખરોખરી આપણે ગરીબને શા માટે જોઈએ? તેથી આપણે કમીપણું, હલકાપણું, લેવું.

(આટલું વિવેચન થયું એટલે સ્વામી મંગલમૂર્તિએ નવું આવેલું યોગ વાશિષ્ઠનું પુસ્તક મહારાજને દેખાડ્યું. તે ઉપરથી મહારાજે કહ્યું:—)

યોગ એટલે મળી જવું; એટલે શું? તો જીવ શિવ એક કરી નાંખવાં. રોજજ યોગ થાય છે અને રોજજ તૂટે છે.

પરંતુ પરચુરણ યોગ જે ટકતા નથી તે

યોગ વાશિષ્ઠ દેડવા અને કાયમનો ટકનાર યોગ કરી શકેનો અર્થ. અખંડ સુખનો અનુભવ લેવો. યોગ વાશિ-

ષ્ઠમાં “ષ્ટ” કહો તો પણ અર્થ બેસે

છે અને “ષ” કહો તો પણ અર્થ બેસે છે. ‘યોગ વાશિષ્ઠ’ એવો શબ્દ લો તો શિષ્ટ એટલે ઉચ્છૃંખલું. તે ઉચ્છૃંખલાંની મહત્તી મેં પાછળ કહીજ છે. જે ઉપયોગી નથી અથવા જેનો ઉપયોગ કરી નાંખ્યો છે, હલકા કમી દરજ્જાનું તે શિષ્ટ અને તે શિષ્ટ બધામાં

શ્રેષ્ઠ. વ્યવહારમાં, શિષ્ટ સંભાવના કરવી એવું છે. જે મોટાંપણું લેનારા તે ખરા શિષ્ટ નથી, તે ખોટા શિષ્ટ. કોઈ વિદ્વાન આવે, અને તેને ચંદન કરવાનું હોય અથવા દક્ષિણા આપવાની હોય તો શિષ્ટને પહેલું ચંદન કરો, દક્ષિણા આપો એમ કહે છે.

શિષ્ટાગમનાત્ અનાઘ્યાયઃ ।

કંઈ કામ ચાલતુ હોય અને શિષ્ટ આવે તો તેમાં ‘અનાઘ્યાયઃ એટલે બધો કારભાર બંધ રાખવો’ પડે છે. ફલાણુ રાવ સાહેબ આવ્યા, હવે મૂકો કામ બાબતુએ એમ કહે છે. એ શિષ્ટ ખરા; પરંતુ એ શ્રેષ્ઠ માનેલા અથવા એમણે માની લીધેલા, ખોટો ડાળ આણેલા એવા તે છે. જેને તમે કમી હલકા સમજો છો ત્યાંજ ખરૂં મોટાપણું છે તેથી તે શિષ્ટ; એવા જે હોય તેજ ખરા શ્રેષ્ઠ. શિષ્ટને શ્રેષ્ઠપણું આવે તો તેણે શિષ્ટપણું સ્વીકાર્યું છે તેને લીધેજ તે આવે છે. પરંતુ જો તે શિષ્ટપણું વિસરી જશે અને મોટાપણાનુંજ ફક્ત અભિમાન ધારણ કરશે તો તે શિષ્ટપણું ખોટું કરશે. જે શ્રેષ્ઠ કહેવડાવનારા છે તેમને શિષ્ટ કહેવા પડે છે. આથી જેણે મોટાંપણાનું અભિમાન લીધું, તે જાગૃત થાય તે માટે મૂળ શબ્દ ‘શિષ્ટ’ વાપરે છે. કારણ મોટાંપણું એ શિષ્ટને આધારે આવ્યું છે તેથી શિષ્ટને માટે મોટાંપણું અને મોટાંપણાં માટે શિષ્ટ એવા શબ્દ વાપરે છે. શિષ્ટના ગુણધર્મ પાસે ન હોવા છતાં શિષ્ટનું પરિણામ જે મોટાંપણું તેજ શરીર પર લેનાર જે છે તેમની સાથે મોટાંપણાની રીત પ્રમાણે કિંવા શિષ્ટપણાની રીતથી બોલવું એ એમને છુપી રીતે જોડા માર્યા જેવું છે; પરંતુ તેમને શિષ્ટ કહીએ એટલે તે આનંદ પામે છે, તેમને આ છુપો માર સમજતો નથી, ખરી રીતે કચરા કસ્તર જેવી હલકાપણાંની, નમ્રપણાંની અવસ્થા એજ શિષ્ટ શબ્દનો ખરો અર્થ એમ જો તેમને સમજાય, કિંવા પહેલેથીજ શિષ્ટને હલકી પાયરીના સમજવાનો વહિવટ હોય તો ફક્ત તેને ખરાબ લાગ્યું હોત. ખરૂં શિષ્ટપણું કેવું, અને તેને આધારે ખરૂં મોટાંપણું કેવી રીતે આવે છે તે તેમને આ ઉપરથી સમજાશે.

સારાંશ શું, કે શિષ્ટ એટલે હલકાપણું નમ્રપણું અને તેમ-
થયાં શિવાય ખરૂં શ્રેષ્ઠત્વ આવતું નથી એમ એકંદર ઠરે છે.
ત્યારે તેવી રીતના શિષ્ટ શાથી થવું જોઈએ? તો “યો ગવા
શિષ્ટઃ” હવે એનો અર્થ શો થાય છે તે આપણે જોઈએ.
ગવા એ ગો શબ્દનું તૃતીયાનું એકવચન છે. ગોના અર્થ પુષ્કળ
છે; તો પણ અહીં ઇન્દ્રિય એવો અર્થ લઈએ. એટલે શું થયું?
તો ઇન્દ્રિયના યોગવડે “શિષ્ટ” એટલે જે ઉર્થો^૧ તેજ ખરો શિષ્ટ
એવો અર્થ નીકળે છે. આ ઉપર કોઈ કહે કે “અરે, ઇન્દ્રિયો
તો પુષ્કળ અને ગવા એ શબ્દ એકવચની છે; ત્યારે એ કેમ
જેસે?” તો જ્યાં સમુદાયની વાત હોય ત્યાં એકવચન વાપરીએ
તો પણ ચાલે છે.

(આ વખતે સ્વામી એક સૂત્ર બોલ્યા:—જ્ઞાત્યારવ્યાયમેક
વચનમ્” એ ઉપરથી મ્હારાજે કહ્યું:—)

મને સુત્ર બુત્ર કંઈ આવડતાં નથી; પરંતુ સમુદાય માટે
એક વચન વાપરવામાં આવે છે એટલી ખબર છે. જેમ ઘરમાં
પુષ્કળ સામાન પડ્યો છે; કંઈ પિતળનો, પત્થરનો, લાકડાનો
વગેરે સામાનનો ઢગલો પડ્યો છે એમ કહેવાનો વહિવટ છે.
પ્રત્યેક વસ્તુ જોકે સામાન છે, તો પણ આપણે તે સામાન માટે
બહુવચની શબ્દ થોડાજ વાપરીએ છીએ. કેટલાએ સામાન પડ્યો
છે એમ કહીએ છીએ કે? તેવીજ રીતે ‘કેટલોક ઘઉં પાક્યો’
એમ કહે છે. તેનો અર્થ શું એકજ દાણો પાક્યો? તો, ના સેંકડો
દાણા પાક્યા. તેવી રીતે સર્વ ઇન્દ્રિયોના સમુદાયવાચક ગવા અને
ગવાશિષ્ટ એટલે ઇન્દ્રિયોથી જે ઉર્થો^૧ હોય તે. ઇન્દ્રિયોના યોગથી
જે કોઈ ઉત્તર એટલે આપણે એટલે આપણો જીવ. ઇન્દ્રિય
આપણને છોડતી નથી અને આપણે તેને છોડતા નથી. બેઉનું
તાદાત્મ્ય થયું છે. તાદાત્મ્ય જ્યાં સુધી છે ત્યાં સુધી તે ઇન્દ્રિયોથી
શિષ્ટ બની શકતો નથી. ઇન્દ્રિય વડે જે અભિમાની હોતો તે શરીર

કાયમ હોવા છતાં ઇન્દ્રિયદ્વારા પૂર્ણ અભિમાન વર્જિત થશે એટલે પૂર્ણ હલકા દરબજાએ પહોંચશે, ત્યારે તે ઇન્દ્રિયના યોગે શિષ્ટ રહેલાની અવસ્થામાં આવશે એટલે કે તે ગવાશિષ્ટ થશે. જેમ કેરીમાંથી રસ કહાડી લઈએ એટલે ગોટલો અને છાલ (છાડું) રહે છે, એટલે તે રસની અને કેરીની ફારકત થાય છે પરંતુ રસની જાણ થવા માટે તે છાલના આધારની જરૂર છે. (છાલનો આધાર હોવો જોઈએ.) જેમ જાણે તે રસના ગોટલા છાલ ઇત્યાદિ અવયવોજ અને તેમના યોગ્યથી તે રસ છુટો થયો, શિષ્ટ થયો. એટલે અભિમાન રહિત થયો, તેથી તે કેરીના કરતાં તે રસને જાસ્તી મહત્વ આવ્યું. ગોટલો, છાલ ઉર્ચાં એમ ન કહેતાં તેમના યોગથી તે રસ ‘ શિષ્ટ ’ એટલે ઉર્ચાં એમ કહેવું. શિષ્ટ છે તેથી તે શ્રેષ્ઠ, તેથીજ રસ થયો શ્રેષ્ઠ. પરંતુ રસને લીધે છાલની અને છાલને લીધે રસની યોગ્યતા મોટીજ છે. તેવુંજ આ છે. આ ઉદાહરણ પરથી કોઈ એવી કલ્પના કરશે કે જીવ નીકળી ગયો એટલે શરીર રહ્યું એટલે શરીરની અને જીવની તે કેરી પેઠે ફારકત થઈ; તો એમ સમજવું નહીં, પણ ઇન્દ્રિયોના સંબંધમાં ભાનરહિત અવસ્થા થવી એટલેજ ‘ ગવાશિષ્ટ ’ ‘ ષ્ટ ’ હોય તો આ અર્થ નીકળે છે. હવે ‘ ષ્ઠ ’ હોય તો તેનો પણ અર્થ કેમ એસે છે તે જોઈએ.

‘ વશિ ’ એટલે સર્વ ઇન્દ્રિયો જેને વશ થઈ છે તે. સર્વ વાસના, જગત્ જેને વશ થાય તે વશિ. અથવા ખીજાને જે વશ કરે તે વશિ; તેથી તે અવસ્થામાં જે ષ્ઠ એટલે રહેનારો તેને કહેવો વશિષ્ઠ. એટલે કે વશિ એટલે સાક્ષાત્, પરમાત્મા, ભગવાન્, પરમેશ્વર, તેને શું વશ નથી ? તેથી તે પરમાત્મા જ્યાં સ્થિર થયો હોય, એટલે પરમાત્માને જેણે દૃઢયસ્થ કર્યા હોય તે ‘ વશિષ્ઠ ’ એવો એક અર્થ નીકળે છે; અથવા ‘ વશિ ’ ને ઉલટાવીએ તો શિવ, તેથી જે શિવસ્થ થયો હોય એટલે શિવમાં જેનો જીવ સ્થિર થયો હોય તે શિવસ્થ એટલેજ વશિષ્ઠ એવો પણ એક અર્થ નીકળે છે.

વશિષ્ઠ અવસ્થા આવવી એટલે શું, તો જીવ શિવ એક થઈ જવું, એવી રીતનું વશિષ્ઠ અવસ્થાનું વર્ણન, અથવા તે અવસ્થા કેવી રીતે આવે એની જે વિદ્યા તેનું નામ યોગ. યોગનો જે અર્થ તેજ વશિષ્ઠનો અને વશિષ્ઠનો જે અર્થ તેજ યોગનો છે. એવી સ્થિતિ તે વશિષ્ઠ મહામુનીની હતી તેથી તેનું નામ પણ સાર્થક, વશિષ્ઠ મહામુની એવુંજ પડ્યું. અને યોગ કહો કે વશિષ્ઠ કહો એના સંબંધમાં વિચાર જે શાસ્ત્રમાં કર્યો છે તે શાસ્ત્ર વશિષ્ઠ મહામુનીએ કર્યું છે તેથી તે શાસ્ત્રનું નામ “યોગ વશિષ્ઠ” છે.

ચુધવાર તા. ૩૦ જુલૈ ૧૯૨૪, અષાઠ વદ ૧૪ શકે ૧૮૪૬.

પડ્ડરિપૂનું પરિણામ આપણીપર થવા ન દેવું.

(આજે મુદ્રલ પુરાણમાં આવેલું મહાસૂરનું યુધ્ધ અને તેણે ઈંદ્રાદિ દેવને પરાજીત કર્યા તેનું વર્ણન સાંભળી મહારાજ બોલ્યા:—)

દેવાદિકોનો પરાજય થયો તેથી શું થયું ? તેઓ પણ જગતની અવસ્થામાંનાજ તો છે. ત્યારે મહાસુરના મૈન્યને આજનો દિવસ જયની અવસ્થામાં રહેવા દો. અરે, મત્સર ઇત્યાદિ જે છ જણ છે તે કહે છે આજે આપણો જય થયો પરંતુ કાલે જો આપણને કોઈ જીતી લે તો આપણો પરાજય થશે. જીતે તો કોણ જીતે ? કોઈકજ એકાદો જીતે. એકાદો કોઈ અમને જીતે તેમાં શું થઈ ગયું ? આખા ત્રિભુવનમાં અમારુંજ તો રાજ્ય છે. એક જીતે તેમાં કંઈ મોટું નથી. અમને જીતનારાઓને અમેજ પહેલા પરાજીત કરીએ એવું અમારું સામર્થ્ય છે. અમને પરાજીત કરનાર લાખોમાં એકાદોજ હશે. ખીજે ઠેકાણે અમને જયનો શો ટોટો પડ્યો છે ?

પડ્ડરિપૂનો પરાજય, નાશ કરવો અને આપણે યશસ્વી થવું એ કંઈ પહેલો નંબર નથી. તે હોય તો છોને હોય. તે હોય છતાં તેમનું પરિણામ આપણી પર ન થવા દેવું એટલે તે પરાજીતજ છે. કોઈ દુકાનદાર પાસે ફાવે તેટલી જાણસો હોય છે, તેમાં ઝેરી પદાર્થ પણ હોય છે. તે ઝેરી પદાર્થો સાથે કેમ ચાલવું એ એને ખબર હોય છે. તે શું તેને નાંખી દે છે ? ઉલટો તેની મારફતે ફાયદોજ કરી લે છે. તેવીજ રીતે પડ્ડરિપૂ હોય તો ભલેને હોય; તેમની મારફતે ફાયદો કરી લેવો જોઈએ. કોઈ કોઈ વાર શત્રુ પણ

ઉપયોગી થઈ પડે છે. ભૂત પિશાચથી ત્રાસ થાય છે. તેથી કોઈ તેમને કહાડી મૂકવાનો પ્રયત્ન કરે છે. પરંતુ હોશિઆર હોય છે તે તેને સાધ્ય કરી લઈ તેમની પાસેથી અનેક પ્રકારના કાયદાઓ કરી લે છે. એવી રીતે તદ્દન ઉપરની પાયરીપર જઈને બેઠાં એટલે બધું લક્ષમાં આવે છે. આ માટે તેમનો નાશ કરવો કે ? તેમનું પરિણામ આપણી પર ન થવા દેતાં તેમના વડે કાયદો કરી લેવો એટલેજ તેમાં વિશેષ મહત્વ છે.

જો સંસાર છે તો તેમાં આ સર્વ અહંકારથી તે મત્સર સુધી હોવાનુંજ. છતાં સંસાર કરવો, તે છ જણને પણ સંગ્રહમાં રાખવા, પરંતુ તેનું પરિણામ ફક્ત થવા ન દેવું. તેમના તરફ સાવધ રીતે રહેવું. જેમ ગાડી લોકો સાપ રાખે છે; પરંતુ તેમના તરફનો કંઈ ભય ન રહે માટે સાવધ હોય છે. તેવીજ રીતે સર્કસવાળા વાઘ, સિંહ, ઇત્યાદિ હિંસ્ર પ્રાણી પાસે રાખે છે. તે કંઈ તેમનો નાશ કરતા નથી. ઉલટો તેમની પાસેથી તે પોતાનો પ્રાયદોજ કરી લે છે. ત્યારે આમનો નાશ કરી નાંખવા, કહાડી મૂકવા તે સાફ કે પાસે રાખી પોતાના સદ્ગુણ તેમને આપી પોતાના જેવા તેમને કરી તેમની પાસે પ્રાયદો કરી લેવો તે સાફ ?

ગુરુવાર તા. ૩૧ જુલાઈ ૧૯૨૪ અષાઢ વદ અમાસ શકે ૧૮૪૬.

પરોપકાર કરવો એજ પુણ્ય-જેટલું દુઃખ આવે એટલું
લોગવવું-દુઃખ પૂરું કરવા માટે પુણ્ય છે-પુણ્યના
યોગવડે આવેલું સુખ લોગવવું નહીં-દુઃખરૂપ
સમુદ્ર ખલાસ કરવાનો ઉપાય-કથા પ્રમાણે
વર્તન ન થાય તો આજ્ઞા ભંગનો દોષ-સદગુરુ
આજ્ઞા ભંગ એ મહા પાતક.

જ્યાં સુધી તમે દેહને કષ્ટ આપશો નહીં ત્યાં સુધી
મહીં વર્ષોનાં વર્ષ રહીને પણ કંઈ ઉપયોગ થવાનો નથી. સુખ
માટે લોકો સેવા કરે છે. તમે ધારો છો કે તમે જે કરો છો તે
મામાને સુખ આપવા માટે કરો છો. અરે, જગતનું સુખ તો હું
ખેલાં લોગવતોજ હતો. મને તે સુખ નહોતું એમ નહીં. મને
જગતનું સુખ લોગવવાની અકક્કલ હતી. હું કંઈ તદ્દનજ બેકાર
નહોતો. મને તે સુખનો કંટાળો આવી ગયો તો પણ હજી તેજ
મ્હોં આગળ આવે છે. જીવને સાડું તો બધું સાડું. જગતની
મધી ભાંજગડો જીવની છે. જીવ સુખી હોય તો બધીય વાતો
સારી લાગે. જેટલું જગત છે તેટલું બધું જીવને સુખોપલોગ
મળે તે માટે છે. જીવ જો સુખી ન હોય તો આ તમારા જગતને
ગું કરવું ? જીવદશાજ જો નહીં હોય તો શું સુખ થાય ? તમે
મૃત દેહના મ્હોંમાં પણ પિંડ એટલે ભાતનો ગોળો ઘાલો છે
બને જખરદસ્તીથી તેને જીવદશા લાવવાનો પ્રયત્ન કરો છો,
તેવુંજ આ છે. આ મારો જીવ મરી ગયેલો છે. તમે લોકો જોર
મુલમથી જીવને ઉપયોગી પડનારા ઉપાયો કરો છો. જેમ અગ્નિ

બુઝાઈ ગયો છે; તો તેમાં લાકડાં ઘાલવાથી શો ઉપયોગ થશે ? તેવીજ તમારી સર્વની તરાહ (રીત) છે.

(આજે મહારાજની પ્રકૃતિ સ્વસ્થ નહોતી તેથી બધાંને ઉંબરાની પૂજા કરવાનું કહ્યું છતાં સ્વામી મંગલમૂર્તિએ ખીલી દુર્વા વગેરે અંદર મહારાજના પગપર ચઢાવ્યાં. તે ઉપરથી મહારાજે કહ્યું)—

લાઈ એમ ન કરો ! હું બધાંનુંજ સોસું છું. બધાંની સ્ત્રી થાઉં છું. તમે થોડાજ સ્ત્રી થાવ છો ! તમે થયા વર ! વરનો ધર્મ આખો જન્મ ત્રાસ આપવાનોજ છે. મારી સવડ કોઈ જોતું નથી. મારી સવડનું અહીં કોઈ નથી. તમે તમારી અગવડ દુર કરવા માટે કાંઈ તે કરો છો. મારાથી સોસાય ત્યાં સુધી સોસુ છું, નહીં તો પછી મેં વાટે ગમે તે જહાર નીકળે છે. તમે પડ્યા વર ! તેથી સ્વભાવિકજ છે કે મારા બોલવાનો તમને ગુસ્સો આવશેજ. તો હું કંઈ બોલું તેનો ગુસ્સો ન આવવા દેતા, મહારાજ, હાથ જોડી પગે પડીને કહું છું ! જીવને ઉપભોગ લેવા માટે આ જગત્ છે. જીવને સાડું ન હોય અથવા જીવ દશાજ ન હોય તો શો ઉપયોગ ? મને કંઈ ઠીક નથી લાઈ ! મારો જીવજ શિલકમાં રહ્યો નથી. બળ જબરીથી જીવ દશા લાવવાનો તમે પ્રયત્ન કરો છો. એવી રીતે હવે જીવ દશા આણી શકાય છે કે ? તે કંઈ આવતી નથી. મને કોઈત્રાર કંટાળો આવે એટલે હું બોલવાનોજ. માડું પોતાનું ઘર હોત તો હું નિરાંતે કડી મારી અંદર ઉંઘતો પડ્યો હોત; પરંતુ શું કરવું ? મારી સત્તાનું નથી ઘર જહાર કે શરીર ! કોઈનું કંઈ દુખ્યું ખુખ્યું હોત તો તેણે પોતાની માલકીના ઘરમાં અંદરથી કડી લગાવી ઉંઘ લીધી હોત કે નહીં ? મારે હવે તેવું કંઈ પણ રહ્યું નથી !

આપણા તરફથી કોઈને ઉપદ્રવ થાય નહીં તેજ પુણ્ય છે; આ તત્ત્વ મારા લક્ષમાં જહુ સારી રીતે આવી ગયું છે.

પરોપકાર: પુણ્યાય પાપાય પરપીઢનમ્ ।

આપણે ખીજનો ત્રાસ સહન કરી લેવો; એટલે તે માણસ વચ્ચેથીજ ઉલટી, કિનારે પહોંચે છે. પુરૂં કરતા બેસવાની પણ જરૂર નથી, ગમે તે કિનારો લે એટલે પરોપકાર કરવો થયું. આપણા તરફથી ખીજને જો ત્રાસ એજ પુણ્ય. થાય તો તેને લીધે આપણું સાડું થાડુંજ થાય ! ઉલટું એ તો નીચે ઘસડાઈ

પડવાનું (અધોગતી) લક્ષણ છે પરોપકાર એ પુણ્ય છે. મોટા મોટા તત્ત્વવેત્તા જે થઈ ગયા તેમને જેવો અનુભવ આવ્યો તેવું તે કરી ગયા છે. તે સાક્ષાત્ પરમાત્મા જગદ્ગુરૂ ચરાચરની ઉત્પત્તિ કરનારા, તેની સાથે બરોબરી (હરીફાઈ) આપણે શા માટે કરવી ! તેનું સ્થાન મેળવવાની લાલસા આપણે શા માટે જોઈએ ! રાજ્ય પદની શા માટે ઇચ્છા કરવી ! માછલી મારવાનું તો સામર્થ્ય નથી, પરંતુ રાજ્યપદની તીવ્ર ઇચ્છા ! ‘ પગનો જોડો પગમાંજ ઠીક. ’ આપણે મોટાની બરોબરી કરવી નહીં. સાંઈબાબા એજ કહેતા હતા. કોઈએ કોઈની બરોબરી કરવી નહીં. આપણે દેવપણું મેળવવાની શા માટે ખટપટ કરવી ! પરમેશ્વર મહા સમર્થ છે. તેને લાગે કે આ બરોબરી કરવાને તૈયાર થયો છે, તો તે અનેક પ્રકારના વિદ્નો ઉત્પન્ન કરી હાંકી મૂકશે. તેથી ખીજને ત્રાસ થાય એવું કરવું નહીં, ખીજને હંમેશા ઉપયોગી થઈ પડવું. પરંતુ ખીજને ત્રાસ આપી પોતાની સવડનું જે હોય તે કરવું એવી લોકની રીત થઈ પડી છે. તમારે લીધે મારી શાંતતાનો ભંગ થાય છે અને તમને પણ શાંતતા મળતી નથી. આ માટે તમારે તમારી મેળે શાંત રહેવું અને મને પણ શાંત રહેવા દો.

प्रवृत्ति च निवृत्ति च जना न विदुरासुराः ।

મં० ગી० અ० ૧૬ સ્લો० ૭

તમો નિવૃત્તિ માર્ગી થયા કહો છો, પરંતુ પ્રવૃત્તિ અને નિવૃત્તિ માર્ગ શેને કહેવાં એ પણ તમો સમજતા નથી. આપણે

નિવૃત્તનો માર્ગ સમજી કરવા જઈએ તો તેથી ઉલટુંજ થાય છે.

નિવૃત્તિરપિ મૃદસ્ય પ્રવૃત્તિરુપજાયતે ।

પ્રવૃત્તિરપિ ધીરસ્ય નિવૃત્તિફલમાગિની ॥

એટલે આપણે સાડું ધારી કરવા જઈએ તો તેનું જોતરૂં આપણા જ ગળામાં આવે છે, અને કોઈ ખરાબ ધારી કરે તો તેનું ફળ તેને સાડું મળે છે. ભીત પોકળ હોય છે અને ઉદર ઘર કોરે છે પણ તે ભીત પોકળ હોવાને લીધે ઉપરથી માટી પડી જેટલું ઘર તે કોરે છે તેટલું તે પૂરાઈજ નથી છે. અમારા ઘરની ભીત એવીજ જુની હતી. ઉદર થયા તેથી પાંજરું લટકાવ્યું હતું. જેમ જેમ ઉદર માટી ઉકેરતા નથી તેમ તેમ તે ભીતની માટી પડી તે સર્વ ભરાઈ જતું. તેવીજ રીતે મુક્તિ માટે જે જે પુણ્યકર્મ કરતા જઈએ તેને તેને યોગે મુક્તિ મળવાને બદલે વધારેને વધારે બંધનમાં પડવું પડે છે. ત્યારે ‘અમારે પુણ્ય માર્ગ આચરવો કે નહીં’! એમ જો કોઈ કહે તો તેમ નથી. પુણ્ય અવશ્ય કરવું; એટલુંજ નહીં પણ પુણ્ય પુષ્કળ કરવું, પરંતુ તે પુણ્યના ફળનો ઉપયોગ એટલે સુખાનુભવ લયાં કરે તો તે પુણ્ય મુક્તિ માટે અથવા નિવૃત્તિ માટે ન બનતાં તે પુણ્ય કરનારો પુણ્ય કરીને પણ પ્રવૃત્તિમાંજ એટલે બંધનમાં પડે છે. પરંતુ પુણ્યના ફળનો કોઈ પણ પ્રકારે ભોગ ન લેતાં બીજાને ઉપદ્રવ થાય નહીં એવી રીતનું પુષ્કળ પુણ્ય કરતા રહીએ તો ફક્ત નિવૃત્તિ અવસ્થા આવી તેને લીધે કીનારો જલદીથી હાથમાં આવશે.

પુણ્યનું છેવટ એટલે અધોગતીનું છેવટ શોધી કહાડવાનું છે. જેટલું અધોગતિનું સર્કલ હોય તેટલું કાપવું એટલે જેટલું દુઃખ હોય તે ભોગવવું. આપણે દુઃખનું જેટલું દુઃખ આવે સર્કલ કાપવાના ઉપાય તરીકે પુણ્યમાર્ગ એટલું ભોગવવું. કરીએ છીએ. તે જેમ જેમ કરીએ તેમ તેમ દુઃખનું સર્કલ પૂરું થાય છે; એટલે વધારે ને વધારે દુઃખ આગળપર આવે છે અને તે ભોગવવું પડે છે.

સુખ એ આપણી પાસે છેજ. તેને માટે કંઈ પુણ્ય કરવું પડતું નથી. પુણ્યવડે સુખ શું નવું થોડુંજ બનાવવાનું છે ? તે તો બનેલુંજ છે. દુઃખનું સર્કલ પૂરું કરવા માટે પુણ્ય કરવું એટલે તેના કિનારાપર જોઈએ તેટલું સુખ છે. જેટલું પુણ્ય કરીએ તેટલું દુઃખ આવે છે, એટલે પુણ્ય દ્વારાજ પુષ્કળ પુષ્કળ દુઃખ આવે છે, અને તે આવવા માટે એટલે દુઃખ પૂરું થવા લાગે છે અને છેવટનો કીનારો જલદી હાથમાં આવે છે, એમ સમજવું. આજ પુણ્યનું ખરૂં રૂળ. આ શું, ઉલટાનું સુલટું અને સુલટાનું ઉલટું ? એમ જો ખરેખર ન હોય તો અમારું કહેવું છોડી દો. પુણ્યથી જો દુઃખજ આવનાર છે તો શું પુણ્ય ન કરવું ? તો હું કહું છું કે તમારે જો દુઃખનો છેડો નજ લાવવો હોય તો ના કરોઃ અને સેંકડો જન્મ ભલેને દુઃખમાં પડી રહો ને ! દુઃખ પૂરું કરવા માટેજ પુણ્ય કરવું જોઈએ; એટલે દુઃખનો અંત લાવવા માટે દુઃખજ ભોગવવું પડશે અને તે પુણ્ય વડે તે આગળ આવતું જાય છે.

જ્યાં સુંધી દુઃખના સર્કલનો કિનારો હાથમાં આવ્યો નથી ત્યાંસુધી પુણ્ય કરવું. ધારોકે એક ભરેલો સમુદ્ર છે અથવા એક ભરેલી નદી છે. આપણે તેની પાર જવું

દુઃખ પૂરું કરવા છે. નદીપાર શામાટે જવાનું ? તો ભરેલી માટે પુણ્ય છે. નદીમાં એટલે દુઃખના સર્કલમાં આપણે

છીએ; તે અનુકુળ સ્થિતિ નથી, તે અવસ્થા

આપણને સુખ રૂપ નથી; તેથી તેને કીનારે આપણે જવું જોઈએ. તેથી તે સમુદ્રનો અથવા ભરેલી નદીનો કીનારો હાથમાં આવે તે માટે ગમે તે કરણી કરવી જોઈએને ? એ માટે એકાદું બહાણ મેળવવું, વહાણવટીઓ મેળવવો અથવા તરવાની વિદ્યા શીખવી, ઈત્યાદી એ પાર જવાના ઉપાયો, તે પુણ્ય કર્મ જેવાં છે. દુઃખરૂપ અવસ્થા એ સમુદ્ર અથવા નદી જેવી છે. અને આપણે બહાણમાં ખેત્રી જેમ જેમ કીનારા તરફ જઈએ તેમ તેમ ભરેલા સમુદ્રનો ભાગ અથવા ભરેલી નદીનો ભાગ જેનાથી આપણને ભય છે તે

આગળ આવશે જ. વચ્ચે વચ્ચેથી મોટાં મોટાં જ આવશે. એવી રીતની દુઃખરૂપ અવસ્થાના દેખાવો જેમ જેમ બહાણુ આગળ હંકારીએ તેમ આવશે જ. આપણને સમજ છે. પરંતુ કોઈ અસાની હોય તો તે ભયંકર દેખાવ જોઈ હવે આગળ જવું નથી એમ કહેશે, તો પછી વચ્ચેજ રહો. જો કીનારો જોવો હોય તો બહાણુ પેઠે ઉપાય કર્યાજ કરવા જોઈએ. તે ઉપાય કરતાં કરતાં તે સમુદ્ર નો જે ભયંકર દુઃખદાયક દેખાવ હોય તે સોસવોજ જોઈએ. તેથી તે દેખાવ પૂરો થવા માટે જોરથી બહાણુ આગળ હંકારવું જોઈએ અને કીનારો જવું જોઈએ. કીનારો હાથમાં આવે તો પણ બહાણુ આગળ ચલાવી જમીનનો ભાગ પણ કાપવો જોઈએ એવું કંઈ હોય છે કે? કીનારો પહોંચ્યા પછી જમીનનો જે ભાગ આવશે તે સુખરૂપ જ આવશે; તે થોડો જ કાપવો પડશે, (તરીજવો પડશે)? તે પ્રમાણે તે દુઃખરૂપ સમુદ્ર પૂરો થવા માટે પુણ્ય માર્ગરૂપી બહાણુ આગળ ધકેલવું પડે છે. જેમ જેમ પુણ્ય વધારશો અને બહાણુ આગળ ધકેલશો તેમ તેમ ભવિષ્યમાં દુઃખરૂપ અવસ્થા આવતી જઈ તે દુઃખ રૂપ અવસ્થા પાછળ હટતી જશે અને સુખરૂપ અવસ્થા પાસે આવતી જશે. એક વાર કીનારો હાથમાં આવે પછી પુણ્ય કરો કે ન કરો. પુણ્ય માર્ગ કરી તે કીનારો મેળવ્યો એટલે પછી સુખજ મળે છે. તે સુખને બનાવવા માટે આ ક્રિયા થતી નથી પણ સુખને જે દુઃખ રૂપ સમૂદ્રની અડચણ છે તે દૂર કરવા માટે તે પુણ્ય છે. તે પુણ્યનું પરિણામ એવું થાય છે કે દુઃખ પાછળ કંપાતું જાય છે. જેમ ગાડીમાં બેસીને જઈએ એટલે બે કાર્યો થાય છે. આ ગાડી ચાલતી વખતે રસ્તો પાછળ જાય છે અને તે જાય છે એટલે તે રસ્તાનું છેવટ એટલે જ્યાં આપણે જવાનું છે તે ગામ મળે છે. પછી આગળ આપણે ગાડી ચલાવીએ છીએ કે? તે રસ્તો પાછળ કાપવાની ક્રિયા આગળ ચાલવાની ક્રિયાથી થઈ. અમે અમુક ગામ જઈએ છીએ એમ કહે છે એનો અર્થ શો? તે રસ્તો ગામ જવાના રસ્તામાં જે અડચણ હોય તે આપણે કાપતા જઈએ છીએ.

પુણ્યનું પરિણામ સુખ પ્રાપ્તિ છે. પરંતુ તે કરણીનું કાર્ય સુખને અડચણ લાવનારી જે દુઃખદાયક સ્થિતિ તે સ્થિતિનો પીછો પકડવામાં છે એ લક્ષમાં આવતું નથી.

પુણ્યથી આવેલું પછી દુઃખના ડુંગરો આગળ આવશેજ. ગામે **સુખ ભોગવવું** જતાં આગળ કંઈ નાળું (ખીણ) આવે, તો નહીં.

ટાંગો હોય કે ગાડી હોય, નીચે ઉતરીને જવું પડે છે. જેમ આગળ જઈએ તેમ આગળ નાળાં ખીણો આગળ આવેજ છે. ત્યારે તેનો ત્રાસ આપણે સહન કરીએ છીએજ ને ? તે ગાડીમાં આવવાને લીધે રસ્તામાં ડુંગર, નાળાં, ખીણ ઇત્યાદિકોનો ત્રાસ આવે તો તેથી પાછળ હટી ગયાથી થોડુંજ ચાલે ? આપણે ગામ જવું છે તેથી નીચે ઉતરી ત્રાસ સોસી ફરી આપણે ચાલવાજ માંડીએ છીએ, ચાલવાની ક્રિયા આપણે બંધ કરતા નથી. તેવીજ રીતે પુણ્યકર્મ કરતાં કરતાં જો કોઈવાર માથું દુખવા માંડે અથવા થોડો ઘણો તાવ આવે, તો શું ત્રાસ થયો તેથી તે બંધ કરવું ? એકવાર દુઃખ સમુદ્રની પાર જઈ કીનારો પ્રાપ્ત થાય કે કાયમના સુખની પ્રાપ્તિ ત્યાં છે. પુણ્યમાર્ગ કરતાં કરતાં જેટલો દુઃખ સમુદ્ર આપણે કાપવાનો હોય તેટલો આપણે કાપીએ તો તે તેટલો કપાઈ જાય છે. તે દુઃખરૂપ સમુદ્ર પાવે તેટલો વધે છે. નહીં તો “ગોષ્પદાયત્તે” જેવો થાય છે, વરસાદમાં રસ્તામાં સાધારણ કીચડ થાય છે. તે જગા ઉપરથી ગાયો જાય એટલે તેમની ખરીની છાપ પડે છે અને તે ખરીની છાપના ઉંડા ભાગમાં ઝરમર ઝરમર વરસાદ આવે એટલે પાણી ભેગું થાય છે. તે ભેગાં થયેલાં પાણીને ઓળંગી જવા માટે શું કંઈ વહાણ લાવવું પડે છે ? કે ખલાસી શોધવા પડે છે ? આપણે ઘેર જવું હોય અને ગાયના પગ વડે થયેલ ખાડામાં ભેગો થયેલો સમુદ્ર રસ્તામાં આવે તો હવે ભાઈ કેવી રીતે જઈશું એવો વિચાર કરો છો કે ? આપણે તેમાં પગ નાંખી વા કુદીને જઈએ છે, તેવી રીતે આ દુઃખરૂપ સમુદ્ર બનાવીએ તો તે ગોષ્પદા (ગાયના પગલાં) જેટલો નાનો કરી શકાય છે. ભરેલો સમુદ્ર છે; તો

બહાણમાં બેસી કિનારા સુધી જવું જોઈએ. પરંતુ અહીં એ પણ કહેવાનું છે કે કિનારો આપણા હાથમાંજ છે. હમણાં ક્યાં પ્રમાણે તે સમુદ્ર ગોળપદના જેવો કરી શકાય છે અને તે પ્રમાણે તે કરવામાં આવે તો તે તેવો થાય પણ છે. પરંતુ તમે તેને મોટો કરવાનો ફરી પ્રયત્ન કરો છો. ગમે તેવડો સમુદ્ર હોયને, જ્યાંનો ત્યાં તેનો નાશ કરી શકાય છે. તેને માટે બહાણમાં બેસીનેજ જવું પડે છે એમ પણ નથી. આ સમુદ્ર મૃગજલ જેવો છે. જેમ જેમ તેને ખલાસ કરવા માટે કામનિક પુણ્ય કરતા રહેશો, તેમ તેમ તે પૂરેજ નહીં થાય. જેટલું આકાશ ઉંચું દેખાય છે, તેટલા ઉંચા જઈ તેની પાર જઈશું એમ કહીએ તો બહુ તો સો કોસ ઉંચું હશે એમ સમજી વિમાનમાં બેસીને જશો; પણ જેટલા ઉંચે જશો તેટલુંજ તે આકાશ પૂરી ઉંચું થાય છે, અથવા આપણે ક્યાંય જતા હોઈએ ત્યારે આપણને આકાશની કીનારી બે ત્રણ કોસને અંતરે જાણે નીચે જમીનને લાગી હોય એમ દેખાય છે, પરંતુ જેમ જેમ આગળ જઈએ તેમ તેમ તે દૂરજ જાય છે, તેવીજ રીતે દુઃખ પૂરું કરી સુખ આવે તે માટે કામનિક પુણ્ય કરી કરીને તમો તમારો દુઃખરૂપ સમુદ્ર વધારે મોટો બનાવો છો. પરંતુ કેવળ દુઃખ કાપવા માટે આ પુણ્ય છે, સુખ માટે નથી, એવો સિદ્ધાન્ત કરી સુખનો ઉપભોગ લેશો નહીં તો તમો ત્યાં ને ત્યાંજ તે પુણ્યના યોગ વડે દુઃખ સમુદ્ર પૂરો કરશો; પરંતુ તમો તેમ કરતા નથી. થોડું સુખ આવે કે ચેન કરો છો; એટલે (પછી) તે પુણ્ય પૂરું થઈ જાય છે અને દુઃખ સમુદ્ર વધુ મોટો થાય છે. આવી રીતે તે દુઃખ સમુદ્ર વધતો જાય છે અને તે કંઈ પછી કપાતો નથી. આ ખરેખર સિદ્ધાન્ત છે. બ્રહ્મદેવના બાપથી પણ મોટો થાય એમ નથી. સુખ માટે પુણ્ય છે એમ સમજી તે કર્યું કે દુઃખ સમુદ્ર વધ્યો જ એમ સમજો. ખરું જુઓ તો ક્રિયા એકજ; પરંતુ તે ક્રિયામાંજ આ સમજથી બે કાર્યો થઈ રહ્યાં છે. ગાડીના ચાલવાથી રસ્તો કાપવો અને પછી ગામનું આવવું એવાં બે કાર્યો થાય છે.

પરંતુ રસ્તો કાપવા તરફ તમારું લક્ષ્ય નથી. ગામ તરફ લક્ષ્ય છે. તે ગામની સ્થિતી કાયમની હોવાને લીધે તે ગામ હાથમાં આવે છે; પરંતુ એ ગામ એવું છે કે જેટલું લાંબાવશે તેટલું લાંબાશે અને કમી કરશે તેટલું કમી થશે.

ખીજાને ત્રાસ આપી જે પુણ્ય થાય છે તેનું પરિણામ એવું થાય છે કે ખીજાને ત્રાસ આપી સુખ લીધું તેથી તે પુણ્ય ખલાસ થઈ જાય છે. જેમ આપણે કહીએ છીએ કે વાડવરિલોએ પુણ્ય કર્યું તેથી અમને શ્રીમંતી મળી; તે શ્રીમંતીનો ઉપભોગ લેતાં લેતાં એટલે સુખનો અનુભવ લઈ તે પુણ્ય ખલાસ થાય છે અને પછી દુઃખ આવે છે તે ભોગવવું પડે છે. કારણ પુણ્યના યોગથી સુખનો અનુભવ લીધો તેથી દુઃખ એમનું એમજ રહ્યું. જેમ મોટર ચાલે છે ત્યારે તેનો અવાજ થાય છે જ્યાં સુધી અવાજ નથી ત્યાં સુધી તે સ્થિર છે એમ સમજવું; પરંતુ કોઈ વખતે એવું પણ થાય છે કે અવાજ વગેરે થઈ મોટર ચાલુ થવાનાં લક્ષણો (ચિન્હો) થતાં હોય છે છતાં મોટર ત્યાંની ત્યાંજ હોય છે. તેવીજ રીતે પુણ્ય માર્ગ આપણે કરતા હોઈએ ત્યારે દુઃખ માર્ગ કમી થયો જોઈએ; પરંતુ સુખનો અનુભવ લઈએ તો દુઃખ કપાઈ ન જતાં તે જ્યાંનું ત્યાં હોયાનો આપણને અનુભવ આવે છે. દુઃખનો અનુભવ લેશો તો દુઃખનો રસ્તો કપાયો એમ સમજો. પુણ્યનું ફળ તમો જેને સુખ સમજો છો તે સુખનો, અનુભવ લેશો તો તે દુઃખરૂપ સમુદ્રમાંથી એકડો જન્મ સુધી નીકળવાનું શક્ય નથી. જેમ ચાલતાં રસ્તામાં કોઈક ઠેકાણે ડુંગર, નાળાં, વા ખરાબ રસ્તો આવે છે અને કોઈક ઠેકાણે પછી સારી સડક પણ આવે છે. કોઈ કોઈ વખત દુઃખ આવે છે, કોઈ કોઈ વખત સારો આંખાવાડીનો દેખાવ પણ આવે છે; પરંતુ ત્યાંજ જ તમો મુઘ્ધ બની ફળો ખાતા બેસો તો પછી તમારું આગળ ચાલવાનું બંધ થશે. પછી ગામ નહીં ગ્રામ નહીં, કોઈ ઓળખાણનું નહીં, વચ્ચેજ કેદ પડ્યા જેવી તમારી સ્થિતિ થશે. તેવી રીતે કંઈક સુખ થયાનો અનુભવ તે પુણ્યના ફળના યોગવડે

આવે છે. પરંતુ તે સુખ ખરૂં નથી. તે કેવળ ખોટી સમજ છે. જો તમે તે સુખનો અનુભવ લેશો નહીં તોજ તે દુઃખનો સમુદ્ર કપાઈ જશે. સુખને માટે પુણ્ય કરીએ છીએ એવો શબ્દ પણ મોંઘાં વાટે કહાડવો નહીં. રે પ્રભુ ! અમારે સુખ જોઈએ, એમ કદી પણ કહેવું નહીં; ત્યારેજ એ પ્રભુ અમારા દુઃખનો સમુદ્ર કાપ. ” એમ હંમેશા કહેતા રહેવું. સુખ છેજ તે દેવ પાસે શું માગવું ? સુખ માટે કંઈ પ્રયત્ન કરવાની જરૂર નથી પણ દુઃખ નિવારણ કરવા માટે પ્રયત્ન કરવો પડે છે. જેમ સ્ત્રીઓ ચોખ્ખા વીણું છે ત્યારે પત્થર (કાંકરા) તરફ નજર રાખી તેટલા કાંકરાજ કહાડી નાંખે છે. ચોખ્ખા કહાડી નાંખતાં નથી. તેવી રીતે પુણ્ય માર્ગની કરણી કાંકરા પત્થરા કહાડવા માટે છે, સુખ મેળવવા માટે નથી. સ્ત્રીઓ આંગળી વડે ચોખ્ખા સાફ કરે છે તે નવા ચોખ્ખા ઉત્પન્ન કરવા માટે અથવા તેની પ્રાપ્તિ માટે કરે છે કે ? તે ચોખ્ખા તો છે જ; પરંતુ તેના ઉપલોગમાં જે અડચણ છે તે કહાડી નાંખવા માટે તે ક્રિયા છે. તેવીજ રીતે તે પુણ્યની કરણી સુખ જનાવવા માટે નથી; તે તો છેજ; પરંતુ તે ખરા સુખનો અનુભવ લેવા માટે તેમાં દુઃખ રૂપ સમુદ્રની જે અડચણ (વિઘ્ન) છે તેને પાછળ હટાવવાને પુણ્ય કર્મ કરવાની જરૂર છે.

દુઃખ રૂપ સમુદ્રને નાનો કરી નાંખી તેમાંથી આપણે

નીકળી જવું હોયતો તેનો એજ ઉપાય

દુઃખ રૂપ સમુદ્ર છે કે “ પરોપકારઃ પુણ્યાય આપણે માટે

ખાલસા કરવાનો લોકોને ત્રાસ ન આપીએ અને આપણે

ઉપાય. ખીજા માટે ત્રાસ સોસીએ કે દુઃખ રૂપ

સમુદ્ર ત્યાંજ પૂરો થાય. આપણી આશા,

વાસનાએ પુર્ણ કરવા માટે અને સુખ માટે લોકોનેજ શું પણ

ઠેઠ દેવ સૂઝી આપણે ઉપદ્રવ આપવા જઈએ છીએ. એવી વાસના

અને સુખ મનમાં આવવું એટલેજ દુઃખરૂપ સમુદ્ર વધારવો. હવે

જો પૂર્વ સંસ્કારને લીધે આપણે દુઃખરૂપ સમુદ્ર કંઈ ખાટી રહ્યા

હોય, તો લોકોને આપણે માટે ત્રાસ ન આપીએ, અને ખીજા

પર ઉપકાર કરી ત્રાસ સહન કરીએ તો તે પણ ચારજ દિવસમાં આપણે કાપી શકીએ છીએ. આપણાં કમથીજ જો તે બન્યો છે તો આપણાથી તેનો નાશ ન થઈ ન શકે કે? પરંતુ આપણે તેવો પ્રયત્નજ કરતા નથી. પેલા ખટવાંગ રાજા ચાર ઘડીમાં અને પરિક્ષિતી રાજા આત દિવસમાં દુઃખ સાગર તરી ગયા, અને તમે તો કહો છો કે બાબા, તમેજ કરી આપો. અરે, હું તો કરીજ રહ્યા છું; તમે તમારી મેળે ખાતા જાવ અને ખુશીથી ઉંઘ કહાડતા જાવ ! બીજું ચરણ પાવાય પરપીડનસ્ એવું છે. એ આપણને જાગૃત કરવા માટે છે. તેની હાલ આપણે જરૂર નથી. પરંતુ બીજાને ત્રાસ આપવો એ પાપ છે એટલું એક લક્ષમાં રાખો.

કેટલાક એવા છે કે, પાસેજ વાવ ભરી છે, બધું છે, પરંતુ પોતાને પાણી જોયતું હોય તો કાંઈ સૂતેલો હોય તો તેને કહાડી પાણી માંગે છે. કંઈ પણ પાણી ન હોય, પ્રાણ ખૂબ વ્યાકુળ થતો હોય, એવે વખતે જરૂર જેટલો બીજાને જો ત્રાસ આપો તો તેનો દોષ પણ લાગતો નથી. પરંતુ મોજ માટે બીજાને ત્રાસ આપો તો તેમાં દોષ છે. કથા પુરાણમાં પણ એજ કહ્યું છે; તેનો જો સાર કહાડીએ તો એટલુંજ નીકળશે કે, સુખ તરફ આપણે જાન વું. બીજા માટે ત્રાસ સહન કરવો, ખેડાં એવી રીતે અમુકે કર્યું તેને આવું ફળ મળ્યું અને અમુકે એથી ઉલટું કર્યું તેને આવું ફળ મળ્યું.

પારાયણ કરવું છે એમ કહે છે ! અરે એથી શું થાય ! મારી પાસે આવી કેટલાક કહે છે કે ગુરૂચરિત્રના, દાસ બોધનાં પુષ્કળ પારાયણો કર્યા. હું કહું છું અરે તે
અથો પ્રમાણે પ્રમાણે વર્ત્યા કે? તો કહે તે પ્રમાણે વર્તી
ચલાય નહીં તો શકાતું નથી. અરે જમતાં આવડે છે, પોર્યાં
આજ્ઞા-ભંગનો કહાડતાં આવડે છે, અને તે પોથી (અથ)
દોષ. પ્રમાણે ચાલતાં આવડતું નથી ! તે અંધકાર
 અંધરૂપે પ્રત્યક્ષ છે. પોથી પ્રમાણે ચલાય નહીં
 તો તેમની આજ્ઞાનો ભંગ કર્યો જેવું થાય છે. દોષ લાગે છે.

ગડં ચ સાસવડં યાતિ સાસવડં ચ ગડં યથા ।

ગડસાસવડયોર્મધ્યે ગડવડં લુઢ્ઢુડાયતે ॥

પછી આ પ્રમાણે સ્થિતિ થાય છે. એટલે જન્મમરણના ફેરા છુટતો નથી. પુનરપિ જનનં પુનરપિ મરણ થાય છે. એક કવીએ કહ્યા પ્રમાણે

મારામર વાચિલે મ્રંથ । પરિ ન કલે ત્યાચા અર્થ ।

ન મુચે આત્મ જુણેચા પંથ । ઉપજે જંત પુનઃ પુનઃ ॥

(ભરાભર વાંચ્યા અંથ, પણ ન જાણે તેનો અર્થ
ન સૂઝે આત્મા રામનો પંથ, ઉપજે જંતુ ફરી ફરી.)
તેથી,

નિવૃત્તિરપિ મૂઢસ્ય પ્રવૃત્તિરુપજાયતે ॥

આથીજ સદ્ગુરૂ શિવાય ગતિ નથી. તે કહે છે, “ અરે શા માટે આ કરતા બેસો છો ! હવે આ આ પ્રમાણે ચાલો. જે મને ગુરૂ કહ્યો છે તો તારૂં નિત્યકર્મ જવા દે ખાડામાં, હું કહું છું તે કર એટલે બસ.’ પોતાના મનનો ઉપયોગ ન કરતાં સદ્ગુરૂ કહે તે પ્રમાણે ચાલવું. સદ્ગુરૂ કરવો એટલે શું? એ કંઈ બોલવાની વાતો છે? સદ્ગુરૂ ક્યાં પછી આપણું મન તે સદ્ગુરૂનુંજ થવું જોઈએ. પછી સદ્ગુરૂને આધારે તે મન કામ કરવા માંડે એટલે સદ્ગુરૂ તે શિષ્ય અને શિષ્ય તે સદ્ગુરૂ એમ બને છે.

મનના આધાર વડે જગતનો બધો કારભાર થાય છે. જે સ્ત્રી વરની આજ્ઞાનું ઉદ્ભવન કરતી નથી, પોતાના ઘોડા ચલાવતી નથી, પતીના વ્યવહાર જે મનથી થાય છે તેજ મન પોતાનું. તે શિવાય બીજા વિચાર કરતી નથી, પોતાના સુખની, સવડની બાબત જોતી નથી તેજ ખરી પતિવ્રતા. તમે તો બધું તમારી સવડનું જુઓ છો, અને બાબા તમે માળાપ એમ કહો છો; પરંતુ તે પ્રમાણે કંઈ ચાલતા નથી. ત્યારે મને છોકરૂં કેમ કહેતા નથી? હું છોકરાંનુંજ તો કામ કરી રહ્યો છું. તમે મને બાપ કહ્યાં

જ કરો, હું છોકરાનુંજ કામ કરી રહ્યો છું. તમે મને સદ્ગુરુ દેવ, ગમે તે ગમે તે કહો, હું કહું છું હું તમારી સ્ત્રી છું અને તે પ્રમાણે કામ કરી રહ્યોજ છું.

રૂઢવારથી મારી એજ બડબડ ચાલુ છે કે મારાં મન પ્રમાણે એક પણ ચાલતો નથી. હુંજ તમારાં મન પ્રમાણે ચાલી રહ્યો છું તમારા મન પ્રમાણે ચાલવાનો મારેજ વારો આવે છે. એવો કોઈ નથી કે તે કહે, ‘બાપુ, હુમારું મન ગયું ગધેડાંની ગાંડમાં ! અમને તમારા મન પ્રમાણે રાખો, મરીએ તો મરીએ ને જીવીએ તો જીવીએ.’ ‘આખું ગામ મામાનું અને એક નહીં કામનું’ એવું થયું છે. આટલા ભેગા થયા છે પરંતુ મારી સવડ એનાર એક પણ એમાં નથી.

સ્વામી મહારાજ, ચાલવા દો તમારું પુરાણ. મારી આ બડબડથી તમારો કદાચિત્ બુદ્ધિબ્રંશ થઈ જશે !

આજ્ઞા મંગાત્ વચો મંગાત્ બુદ્ધિબ્રંશોડમિજાયતે

એવું એક વાક્ય છે. તો પછી સદ્ગુરુની આજ્ઞા વિરૂદ્ધ ચાલો તો કેટલાં જાયતે થાય છે ! ‘માતૃ દેવો સદ્ગુરુ આજ્ઞા ભંગ મવ’ ‘પિતૃ દેવો મવ’ અને જેને સદ્-એ મહાન્ પાતક. ગુરુ સમજી પગે પડો છો અને તેનાથી

ઉલટી તમારી ચાલચલકત થાય તો વચન ભંગ થયો અને તેણે આજ્ઞા કરેલી ન માની તો આજ્ઞાભંગ થયો. તમને આજ્ઞા ભંગનો દોષ ન લાગે તેથી હું કોઈને કંઈ કહેતોજ નથી. તમને સવડ આવે એમ કરો, હું કંઈ આજ્ઞા કરતો નથી એમ કહું છું. કારણ હું પકડી રીતે બાણું છું કે તમારાં મન આજ્ઞા માન્ય કરવાને તૈયાર નથી. જેનો પૂર્ણ અધિકાર થાય છે તે પોતાનું મનજ રાખતો નથી. સદ્ગુરુના મનવડે તેનો સર્વ વ્યવહાર ચાલે છે, અને પૂર્વ સંસ્કાર મારા હોય તો સદ્ગુરુ તેનું મન કહાડી નાંખે છે અને પોતાના મનવડે તેને ચલાવે છે. પરંતુ મારામાં તો મન રહ્યુંજ નથી. તમારા મનવડેજ

હું ચાહું છું. તમો કેઈ ન આવો તો હું મનરહિત, મરી ગયેલા જેવો પડી રહું છું; પરંતુ તમો મને બળબળીથી ટોચી ટોચી જીવ લાવવાનો પ્રયત્ન કરો છો. મારામાં કંઈ જીવ રહ્યો છે કે કેમ અને હવે તે એમ કર્યાથી આવશે કે કેમ ? આ તમારો જ જીવ તમને જ ઉપયોગી થઈ પડે છે.

સત્યં ब्रूयात् प्रियं ब्रूयात्

બ્રૂયાત્ એ શબ્દથી ફક્ત બોલવાની ક્રિયા જ આવી; પરંતુ ‘સત્ય’ એ શબ્દનો સર્વ પ્રકારનાં પુણ્ય કર્મો એવો અર્થ લઈએ તો “સત્યં ब्रूयात्” ને બદલે સત્યં कुर्यात् એવો અર્થ થશે. સત્ય કરવું પરંતુ પ્રિય કરવું કે જેનાથી કોઈને ત્રાસ થાય નહીં તેવી જ રીતે સત્ય બોલવું પરંતુ બીજાના મનને ત્રાસ થવો ન જોઈએ. હું કહું છું પ્રકત ब्रूयात् જ શા માટે હોવું જોઈએ, સર્વ જ તેમ શા માટે ન કરવું !

सत्यं कुर्यात् प्रियं कुर्यात् न कुर्यात् सत्यमप्रियम् ।

એવું વાક્ય કરીએ તો શું ખરાબ ?

यद्यपि शुद्धं लोक विरुद्धं नाकरणीयं नाचरणीयम् ।

એવું પણ એક વાક્ય છે. એકંદર શું ? આપણાથી બીજાને ત્રાસ થાય એવું કરવું નહીં. મને ત્રાસ થાય છે, તેથી હું મારી બાબત સંભાળવા માટે શાસ્ત્રાધાર કહી મારી બાબત સિદ્ધ કરું છું. તો તે ખરી હોય તો જુઓ.

(એક નવીન ગૃહસ્થે દર્શને આવી, આપનો આશિર્વાદ જોઈએ, કૃપા જોઈએ એમ કહ્યું; તે ઉપરથી મહારાજે કહ્યું)

“ બાબા, માફ આમ છે, તેમ છે; આમ કરો તેમ કરો ” એમ કહી કોઈ કોઈ મારા મોંમાંથી બળે બળે સાફ કહાડી લે છે. પણ એમ કંઈ જોર જીલમથી કર્યાથી કંઈ થાય છે કે ?

શુક્રવાર તા. ૧ ઑગસ્ટ ૧૯૨૪ શ્રાવણ શુદ્ધ ૧ શકે ૧૮૪૬

પૂર્ણ અને અપૂર્ણ તપશ્ચર્યા.

શાપાનુગ્રહ સામર્થ્ય તપઃ ફલમ્ ।

તપશ્ચર્યાનું ફળ એ છે કે આપણાંથી ખીજનું જે કોઈ હોય તેમાંથી કોઈનું સાફ કરવું અને કોઈનું ખરાબ પણ કરવું અને આપણા તપને પાણીમાં નાંખવું. તે એમ કેમ કરે છે? તો તે અપૂર્ણ હોય છે તેથી; જેનું ઘર ભર્યું છે તે એવો પ્રકાર કરતો નથી. કારણ કોઈ ગમે તેટલું લઈ જાય તોએ તેનું પુરૂં થતુંજ નથી. તેથી કોઈ ગમે તે કરતો હોય, તોપણ તેના તરફ તેનું લક્ષ્ય હોતું નથી. અને તે કોઈના સારા ખરાબનું નિમિત્ત પણ થતો નથી. લઈ જનાર બોળ તળે મરી જાય કે તે લઈ જઈ કોઈ શ્રીમંત થાય; એટલે કોઈ શ્રીમંત થાય, નહીં તો ભિખારી થાય; તે બદલ તેને કંઈ લાગતું નથી. કોઈ ફાવે તે કરે, જેના તરફથી તેને પ્રતિબંધ નથી ત્યાંજ પૂર્ણ અવસ્થા સમજવી, આપણી પાસે જે માલ હોય તેના સારાં માઠાં માટે જે આપણે પ્રતિબંધક હોઈએ તો માલ આપણી પાસે પૂર્ણ છે એમ ન સમજવું. “શાપાનુગ્રહ સામર્થ્ય તપઃ ફલમ્” એવું વાક્ય સાંભળવામાં છે, કોઈનું પોતાની વિરૂધ્ધ દેખાય એટલે તપસ્વી લોકો તેની નુકશાની માટે શાપ આપે છે અને કોઈ અનુકુળ હોય તો તેની ઉપર અનુગ્રહ એટલે કૃપા કરી તેનું કલ્યાણ કરે છે. એવું જેનાથી થાય છે ત્યાં પૂર્ણ તપશ્ચર્યા નથી એમ સમજવું. જે પ્રતિકુલ હોય તેને શાપ આપી તેનું નુકસાન કરે તેનાથી ખીજનું કલ્યાણ પણ થાય છે અને જે તપસ્વી ખીજનું કલ્યાણ કરે તેજ તપસ્વી ખીજનું નુકસાન પણ પોતાનું તપ સામર્થ્ય ચલાવી કરે; તો એવા એ તપસ્વી

પાસે જે તપ હોય છે તે પૂર્ણ નથી; તે તપનો ઉપયોગ કરવાની જોને ઈચ્છા હોય છે, તે તપોબળથી જે અનેક લોકોને વશ કરવાને ઈચ્છે છે, તેની પાસે તે તપ પૂર્ણ છે એમ સમજવું નહીં. કોઈ કહેશે કે, “ પોતાનું તપ કોઈને શાપ આપવામાં અથવા કોઈનું કલ્યાણ કરવામાં ખર્ચ થઈ જાય છે માટે આપણે શાપાનુ ગ્રહ કરવાની લાંબગડમાં પડવું નહીં એ શું તેને સમજાતું નહીં હોય ! પણ એવો વિચાર થોડાજ તપસ્વીઓને આવે છે; પરંતુ પુષ્કળ એવા તપસ્વી હોય છે કે થોડુંક તપ ભેગું થાય કે તે મોટાપણું મેળવવાના ઉપયોગમાં લે છે. જેમ કોઈ કોઈ થોડાક પૈસા ભેગા થાય કે તે પૈસા ઉપર મોટાપણું, ખડાઈ દેખાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે; તેવીજ રીતે આ તપસ્વી કોઈને છોકરો નહોય તો કહે છે, “ ઠીક, તને આગલે વર્ષે છોકરો થઈ જશે, અથવા એકાદુ છોકરું અથવા ઘરમાંનું બીજું કોઈ મનુષ્ય મરતું હોય તો પોતાના તપોબળથી તેને મરવા દેતા નથી. અથવા કોઈને નોકરી ચાકરી ન હોય, દરિદ્રી હોય, તો તેને પોતાના તપોબળવડે એકાદી મોટી નોકરીએ લગાડી દે છે. પણ એ આ જેમ કરેછે, તેમજ કોઈ એક વિરૂધ્ધ હોય તો “ આ બેટો ખરાબ, નહારો છે, એ આપણા સારામાં રાજી નથી, આપણી નિંદા કરનારો છે, ” એમ જોઈ તેના નુકસાન માટે તેના અંતરમાં તેને વિચાર આવે છે; અથવા તદ્દન ખુલ્લી ખુલ્લી રીતે તે તેને શ્રાપ આપે છે, અને તેવી રીતે તેમ બંને પણ છે, કારણ બોલી ચાલીને તપજ તે. ખેલાંના તપસ્વીલોકોમાં એવું થયાં. પુષ્કળ ઉદાહરણો છે. કોઈ શ્રીમંત હોય અને તે જે વિરૂધ્ધ હોય તો તેના તપોબળથી તેના ઘરમાં ચાર ઘુસી મોટી ચોરી થવાનો પ્રસંગ આવે છે; નહીં તો તેને પોતાને ખુબ માંદા પડવાનો પ્રસંગ આવે છે. એવી રીતે તેના ઘરમાં કંઈ પણ તોફાન કર્યાનું તે દેખાડે છે. તપ છે તેથી ખુલ્લી રીતે બોલીને અથવા મનમાં લાવીને બીજાનું નુકસાન પણ કરી શકાય છે અને સારું પણ કરી શકાય છે; એને જ લોકોમાં કહે છે કે ફલાણુ ફલાણુ એક સત્પુરુષ સારા ખરાબ પ્રકારનો અમત્કાર દેખાડે છે. પણ

એવાને સત્પુરૂષ એ શબ્દ લાગુજ પડતો નથી. સારા ખરાબ ચમત્કાર તેજ દેખાડે કે, જેમનું તપ અપૂર્ણ છે અને તે તેટલામાંજ પોતાનું મોટાપણું ગળવનારા હોય છે. એવા સારા માઠા ચમત્કાર હોય છે તેમાંથી જે સારા હોય છે તેને અનુગ્રહ સમજે છે અને ખરાબને શ્રાપ સમજે છે. પરંતુ એ અપૂર્ણ તપનું પરિણામ. જ્યાં પૂર્ણ તપ છે, જે પૂર્ણતાએ પહોંચ્યો હોય છે તેનું તપ કદી પૂરું થતુંજ નથી, તેથી તે તપ સંભાળવાની પણ તેને જરૂર રહેતી નથી અથવા તેનો ઉપયોગ કરવાની પણ તેને જરૂર રહેતી નથી. ગમે તે કોઈ ગમે તેટલું તપ લઈ જાય, તો તે તપનો ઉપયોગ કોઈને સારો થાય તો તે બદલ તેને સમાધાન નથી અથવા તે તપ લઈ જઈ કોઈનું નુકસાન થાય તો પણ તે બદલ તેને કંઈ વિચાર પણ થતો નથી. એ વાત બીજા લોકો પર અવલંબી રહી છે, કોઈ સારી રીતે તેનો ઉપયોગ કરે તો તેનું કલ્યાણ થશે. કોઈ ખરાબ રીતે તેનો ઉપયોગ કરે તો તેનું અકલ્યાણ થશે. પહેલાં કહ્યા પ્રમાણે પુષ્કળ રૂપીઆ લઈ જનારા હોય છે તેમાંથી કોઈ શ્રીમંત થાય છે અને કોઈ નુકસાન પણ લોગવે છે. પૂર્ણ તપસ્વીનું તપ ન ખૂટનારી ભરેલી નદીના જેવું છે. કોઈ તે નદીમાં બુડી મરે અથવા કોઈ તે પાણીથી પોતાનાં ખેતરો પકવી લે; તે નદીને તે બદલ શુભાશુભ કંઈજ હોતું નથી. એવીજ તે પૂર્ણ તપસ્વીની સ્થિતિ હોય છે. તે કોઈના પણ સારાં ખરાબનો નિમિત્ત થતો નથી: અને એવાનું

“जया मनीं जैसा भाव, तया तैसा अनुभव ”

“(મનમાં જેને જેવો ભાવ, તેવો તેને અનુભવ)” જેવું થઈ પડે છે.

શનિવાર તા. ૨ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪ શ્રાવણ સુદ ખીજ શકે ૧૮૪૬

આકાર આવ્યો કે અભિમાન આવ્યુંજ-લક્ષ્મણનામાં
અભિમાન, કામકોઈદેક વિકારો ન હોવા જોઈએ-
અભિમાન તુટવાની જરૂર-ખાસ “આપણે”
કોણ છે તેનો ખ્યાલ કરવો-રામચંદ્રજીને
પણ અભિમાન છોડવું પડ્યું.

(આજે મહારાજની પ્રકૃતિ તાવને લીધે અસ્વસ્થ હોવાથી,
તેમની આજ્ઞા પ્રમાણે બધી લકત મંડળી જહારથી પૂજા
કરી રહી હતી એવામાં સ્વામી મંગળમૂર્તિએ પાંજરામાં ખીલી,
દુર્વા, પુલો, નાંખ્યાં. પાંજરામાંનો કચરો કસ્તર મારેજ કહાડવો
પડે છે-મારેજ ઝાડી કહાડવો પડે છે, એમ કહી, મહારાજે
સ્વામીને અને ગણપતીને-જે સ્વામીનું ઉપાસ્ય દેવત છે-તેમને
ખુબ ગાળો દીધી. સ્વામીએ હંમેશા પ્રમાણે પુરાણ વાંચ્યું પછી
મહારાજ બોલ્યા:—)

તમે લોકો જે મારી પાસે આવો છો અને જે જે
વસ્તુઓ તમે મારે માટે લાવો છો તે સર્વ મને દુઃખ આપવાનાં
કારણભૂત થાય છે. હું પૂર્ણ દુઃખી છું. તમે એક સુખી છો.
મનુષ્ય સુખી હોય તો તેને ખીજા બધા વ્યવહાર કરવાનું ગમે
છે. હું જે સુખી હોત તો દસ ખાર વર્ષથી મારી આવી સ્થિતિ
કેમ થઈ હોત ? મને કંઈ જવું એમ મનમાં થતું નથી, અથવા
કોઈ સાથે વ્યવહાર કરવો એમ થતું નથી; કારણ હું પૂર્ણ દુઃખી
છું તેથી મને દુઃખ ભોગવ્યા શિવાય ખીજું કંઈ સુખતુંજ નથી.
દુઃખ ભોગવ્યાં શિવાય ખીજાં કશાંની મને સવડજ નથી. તમે
એક સુખી છો. તમારી પાસે દુઃખ નથી. કારણ મૂળમાં દુઃખજ

નથી. પરંતુ તમે ખીજની પાસેથી દુઃખ ભેગું કરી કરી મારી આગળ લાવી નાંખો છો. આ શા માટે ? તો અખંડ સુખનો લાલ થાય તેથી. પરંતુ તમે મને ગમે તેટલું દુઃખ આપવાનો પ્રયત્ન કરો તો તેનું મારી પર કંઈજ પરિણામ થશે નહીં; કારણ મારું દુઃખ એટલું મોટું છે કે તમારાં સઘળાનાં દુઃખ મારા દુઃખ આગળ કંઈપણ હિસાબમાં નથી. તમે સુખી છો તેથી મારા જેવો કોઈ અનાથ ક્યાંઈ પડ્યો હોય તો તેને ત્રાસ આપવાનું તમને સૂઝે છે. તેથીજ તમે આવી રીતે મને હંમેશ ટોચવાનો પ્રયત્ન કરો છો. કોઈ કુતું એકાદા ઝાડ નીચે સ્વસ્થ પડી રહ્યું હોય તો છોકરાં પોતાની મોજની ખાતર તેની પુંછડી ખેંચે છે તેને પત્થર મારે છે અને તે જેમ જેમ ક્યાંવ ક્યાંવ કરે તેમ તેમ તે છોકરાં તેને વધારે ને વધારેજ ત્રાસ આપે છે. તે પ્રમાણે તમે સુખી છો તેથી મને હંમેશ હંમેશ ત્રાસ આપવા માટે આવો છો. પરંતુ જે પૂર્ણ દુઃખી હોય તેનેજ અખંડ સુખનો અનુભવ મળશે એ હું તમને કહી રાખું છું. પૂર્ણ સુખ જ્યાં છે, ત્યાં ન સુખનો અનુભવ અને ન દુઃખનો અનુભવ ! એક તો પૂર્ણ દુઃખી હોવું અથવા તો પૂર્ણ સુખી હોવું. પ્લેલેથીજ હું દુઃખી હોઉં છું તેમાં વળી તમે દુઃખ આપવાનો પ્રયત્ન કરો છો, તેથી પછી મારે ગાળ દેવાનો પ્રસંગ આવે છે, કેટલાક લોકો સમજે છે કે મારી આ ગાળોથી તેમનું સાં રૂ થાય છે. અરે, સાં રૂ થાય છે ? હું રૂ તમારું સાં રૂ થાય તેથી થોડોજ ગાળ દેઉં છું ! મને ત્રાસ થયો તેથી દેઉં છું.

(સ્વામીને ઉદ્દેશીને)

મેં તમારા ગણપતીને ગાળો દીધી તેથી તમને ખરાબ લાગ્યું હશે. પરંતુ મેં તે ગણપતીના સારા માટે ગાળો દીધી. તમે તેની સ્તુતિ કરી કરી તેનું ખરાબ કરો છો. તમારી સ્તુતિને લીધે તો તેને અભિમાન ચડે છે. તો તેને લીધે તેની યોગ્યતાજ હલકી પડી કે નહીં ? તમે કહો છો ગણપતીને અભિમાન કેવી રીતે થાય ? તો હું કહું છું નિરભિમાની પરબ્રહ્મ તેજ તમે

હોઈ અભિમાનને લીધે આકારમાં આવ્યા કે નહીં? તેવીજ રીતે ગણપતી પણ આકારને પ્રાપ્ત થયા છે. આકાર આવ્યો કે આકાર એટલે માપ, ગણત્રી. ત્યારે ગણપતિ અભિમાન આવ્યુંજ. થયા, કે દત્ત થયા, આકાર આવ્યો કે તેને માપ ગણત્રી, માન પણ આવ્યુંજ; અને તેમાં તમારા જેવા ભક્ત લોકો તેમની સ્તુતિ કરી કરી તેમને ચહુડાવી દો છો, એટલે સ્વાભાવિક રીતે ગણપતિની જે શક્તિ અથવા પાવર (Power) છે તે તમો લોકો કમી કરવાનો પ્રયત્ન કરો છો: અને અમારા જેવા જે મૂર્ખ છે તેને, તમારા જેવા ભક્તો માટે, ગણપતી જેવી પૂર્ણ શક્તિને કાયમ રાખવા માટે, તમારા જેવા તરફથી તેના શરીરપર પડેલું કચરા કસ્તર જેવું અભિમાન તે કહાડી લેવું પડે છે. પછી હું તમારા ગણપતીને ગાળ દેઉં કે નહીં? તમોએજ તેના માથાપર હુગીને કરેલી દુર્ગાધ તે હું કહાડું નહીં તો શું કરું! એટલે હું તમારા ગણપતીનું ઝાડુ તો થયો. તમો તેના માથાપર હુગ્યા જાવ અને હું તે કહાડતો જાઉં! ત્યારે હું શું એ ખરાબ કરું છું? તે ગણપતિ પૂર્ણ પરબ્રહ્મ, તેની અમો ગમે તેટલી સ્તુતિ કરીએ તો તે શું ચહુડી જાય અને અભિમાનમાં પડે? એમ જો તમો કહો તો હું કહું છું, અરે સ્તુતિ કરી ચહુડાવનારો જો કોઈ હોય તો કોણ નથી ચહુડતો? ગમે તે પૂર્ણ પરબ્રહ્મ હોય અથવા સચ્ચિદાનંદ રૂપ હોય, તેને મદ આવી અભિમાનના સર્કલમાં સપડાયો કે, તેની ઉપર તમારા જેવા હુધશેજ: અને એવા સર્કલમાં તે સચ્ચિદાનંદ જેવાને જે આવવું પડે છે તે તમારા જેવા પાસે પોતાના માથાં પર હુધાવી લેવાનેજ તો આવવું પડે છે. ત્યારે તમારા જેવા લોકો તેના માથાં પર હુધવાનાજ તો પછી મારા જેવા કોઈ તે હુધેલું કહાડવાને તો જોઈએ ને? ત્યારે સ્વાભાવિકજ છે કે તમારા ગણપતીને કે કોઈના શંકરને કે કોઈના રામને હું ગાળ નહીં દઉં તો શું કરું? અરે, તમારા ગણપતીને કે કોઈના દેવને પણ ગાળો દઈ તમારું હુધેલું

કહાડી નાંખવાનું કારણ પડે નહીં એ તમારા ભક્તો પરજ તો
અવલંબી રહ્યું છે. ત્યારે ભક્તોની સ્તુતિથી
ભક્તોમાં અભિમાન તેના શરીર પર કચરો કસ્તર અથવા
કામ ક્રોધાદિક હુઆ જેવું થતું નથી એની નિશાની
વિકારો ન હોવા શી સમજવી ? તો કોઈ પોતાના દેવની
ભેદએ. અનન્ય ભાવથી સ્તુતિ કરતો હોય, એવા

ભક્તનું આદુષ્ટ ખલાસ થાય ત્યાં સુધી
તેનામાં કોઈ પણ પ્રકારે અભિમાન, ગર્વ, અથવા મગરૂરી, વા
કામ ક્રોધાદિક વિકારો એ થતાજ નથી અને કોઈ પણ પ્રકારે
તેવું લોકોમાં દેખાઈ પણ આવતું નથી, એમ હોય તોજ સમજવું
કે અમારા જેવાના તરફથી તે દેવના માથાં પર હુઘેલું કહાડવાનું
હવે કંઈ કારણ રહ્યું નથી. એજ તેની નિશાની સમજવી. ત્યારે
એવા ભક્તો તરફથી ગણપતીની અથવા કોઈ પણ દેવની કહો,
સ્તુતિ વગેરે કરવામાં આવે તો તે ગણપતીના અથવા તે દેવના
માથા ઉપર હુઘ્યા જેવું અથવા કચરો કસ્તર નાંખ્યાં જેવું થતું
જ નથી. એનાથી ઉલટી રીતે, દેવની કેટલીએ સ્તુતિ, વા
ભજન પૂજન કર્યા કરો અને તમારામાં અભિમાન-ગર્વ, મગરૂરી,
કામ ક્રોધાદિ વિકાર એ હોય છતાં જો ઉપાસ્યની—ગણપતિ
વિગેરેની, સ્તુતિ કરતા હો તો તે સ્તુતિની સાથે તમારું
મેલું પણ તેના શરીર પર જતું હશેજને ? એટલે કે
તમારા દેવતાના શરીર પરની દુર્ગંધી કહાડી નાંખવા માટે
મારે મારી કામગીરી કરવીજ પડે છે. એમ ક્યાં સુધી ચાલશે ?
તો જ્યાંસુધી તમારા જેવા ભક્તો ગણપતીની અથવા બીજા કોઈ
પણ દેવની, સ્તુતિ કરી કરી તેની સાથે એક્યત્વ પામે નહીં
ત્યાં સુધી. તમે એકવાર પૂર્ણ ઇમાન ઇતખારથી સ્તુતિ કરી તે
દેવમાં મળી ગયા કે પછી જો તમોજ જો નથી તો તમારી
સ્તુતિથી કચરા કસ્તર થઈ હુઘવાનું પણ ક્યાંથી અને પછી મારીએ
શી જરૂર ? એટલા માટે તમારા જેવા ભક્તોએ તે તે દેવોની
પૂર્ણ સ્તુતિ કરી એક રૂપ થઈ જવું. એટલે પછી હું શા માટે

તમારા દેવનો તમારે લીધે લેજો થયેલો કચરો કહાડવા બાઉ ? તમારા ગણપતીએ કહ્યો, અથવા કોઈના પણ શંકર રામચંદ્ર દેવે કહ્યો મને આજ કામ નીમી આપ્યું છે. તે દેવ કહે છે કે અમારા નામધારી લકતો વિના કારણ અમારાં માથાં ઉપર સ્તુતિ કરીને કહ્યો, અથવા કોઈ પણ રીતે કહ્યો, હુધી મૂકે છે, કચરો નાંખી મૂકે છે, માટે તે બધો કહાડીને અમને સાફ રાખતો બા. એટલે તેમની કામગિરી મારે કરવીજ પડે છે. એટલે ગણપતી તરફથી કિંવા કોઈ પણ દેવ તરફથી તેના લકતનું પૂર્ણ કલ્યાણ થવા માટે અને તે તે દેવમાં જે પાવર (Power) શક્તિ છે તે કાયમ રહે તે માટે, જે અમારા તરફથી જાડુની કામગિરી થતી હોય તો પરંપરાથી તમારીજ તો હું સેવા કરી રહ્યો છું એમ કહેવામાં શી હરકત છે ? તેથી તે માન (અભિમાન) તોડવાને કોઈની પણ જરૂર પડે છે. ગણપતીનું ગણપતીપણું કાયમ કરવાને બીજું કોઈ જોઈએ કે નહિ ? એકે સ્તુતિ કરી અને બીજાએ ખરાબ કહ્યા એટલે તે પડે છે વિચારમાં કે હું સારો છું કે ખરાબ ? તેને સારો માઠો કહેનારને તેજ ગણપતિ તૈયાર કરે છે. ત્યારે મેં તમારાં ગણપતીનું માહું થોડુંજ કર્યું ! તમે માત્ર તેનું ખરાબ કરી રહ્યા છો. તેનું ગણપતીપણું તમે માંગો છો, તેની સુંઢ તમે માંગો છો, હું તેને સવધ કરી રહ્યો છું. ત્યારે તે ગણપતી તેની સુંઢ તમને આપશે કે મને ? ગણપતિ મને કહેશે “ આ સ્વામી મારી સ્તુતિ કરી મને અભિમાન આવે તે માટે ચ્હડાવતો હતો. તેં ઠીક કર્યું, મને ગાળ લીધી; તેં મને અભિમાનથી બચાવ્યો. ત્યારે તુંજ લે મારી સુંઢ.” તે જે મને સુંઢ આપે તો હું તે લઈ શું કરું ? હું તેને કદીશ કે મારે નહીં જોઈએ બાપુ ! જે આશાજી હોય તેને તું આપ; મારે તેનું શું કામ ?

આપણું અભિમાન છુટે તે માટે આપણાં કરતાં હલકી પાયરીનો કોઈપણ જોઈએ છે. વડીલ માણસો ગુસ્સે થાય તો આપણા અભિમાનને ધકકો લાગતો નથી. આપણા કરતાં કમી દરજ્જાના હોઈ જે તે ભરસલામાં આપણી આબરૂ લે તો આપણું

અભિમાન તૂટે છે. આ ઉપર કોઈ પ્રક્કડ એવો વાદ કરે કે “આ મનુષ્ય મૂર્ખ છે. આ મારી ઝરોઝરીનો થોડોજ છે ! તેના બોલવાથી મારી ઇજ્જત થોડીજ જાય છે.” એ ઉપર ખીજે એકાદો કહે છે “અરે એ શું બોલો છો ? આ એક હલકા માણસે તમારી ઇજ્જત લીધી તોપણ તમે તેના આંખ આડા કાન કરો છો ! એકંદરે શું ? તો અભિમાન તુટવાની જરૂર છે.”

જેને આકાર આવ્યો, એને અભિમાન આવ્યું; એને અભિમાન આવવાનુંજ. અભિમાન આવે તો એનું ખાસપણું (વિશેષપણું) ચાલ્યું જાય છે, અથવા એની યોગ્યતા કમી થઈ જાય છે. જેને આકાર હોય છતાં જે આકારને માનતો નથી તેની યોગ્યતા મોટી છે.

**અભિમાન
તુટવાની
જરૂર.**

લગવાનને કોઈ ભકત નીચે ઉતારી દે છે તો કોઈ ઉપર ચડાવે છે, એ બધું ભકતોના હાથમાં છે. એ પોતે નથી હાલતો, નથી ઝુલતો, નથી કાંઈ કરતો. હું જે બોલું છું, તેથી પાવે તે ગુસ્સે થાવ વા ખુશ થાવ. આ સ્વામી ગણપતીને નીચા ઉતારવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, પણ એ ગણપતીજ છે, એ સાવધ થઈ જાય છે. અને કહે છે કે એ મારો ભકત નથી, સકત છે; તેથી એણે વિચાર કર્યો કે એને સાકોરી લઈ જવો. એ મને ઉતારે છે; અને સાકોરીમાં જે ખેઠા છે તે આકાર લઈ નિરાકારનો અનુભવ લઈ રહ્યો છે, તેથી એ મારો પક્ષ લેશે. એટલા માટે એ એને (સ્વામીજીને) ખેંચીને અહીં લાવ્યા છે. એ તો સિદ્ધાન્ત છે કે જેમ જેમ લગવાનની સ્તુતિ કરશો, એને ચડાવશો, તેમ તેમ આકારનો તો ધર્મજ છે કે તેને અભિમાન ચડે. તે પ્રમાણે જ્યારે લગવાનને અભિમાન આવી જશે, તો એ જો કે માન રહિત છે, આનંદમાં છે તોએ એમના ભકતે એમને આનંદથી હટાવી, હુંબનું માપ કરી નાખ્યું. તેથી તેને અભિમાન ચડશે; અને એની સાથે ભકત પણ ચડી

જશે. એટલા માટે બે ભકતોની જરૂર છે. સ્તુતિ કરવાવાળો ભકત સમજે છે કે હું એ ભગવાનની સ્તુતિ કરી એને ચહુડાવું છું; પણ એને અભિમાન ઉત્પન્ન થઈ તે એને નીચે પાડવાનો પ્રયત્ન કરે છે. મને પણ એક ભકત સમજો. અમે એને ખરાબ કહી ચહુડાવવાનો પ્રયત્ન કરી રહ્યા છીએ, એ માન સાચું છે. તમે લોકો ભગવાનને ખોટું માન

શરીરમાં ખાસ આપો છો અને તમે પણ જુઠાં માન પર આપણે કોણ છીએ માન લો છો. ધારો કે તમે લોકો શરીર એનો ખ્યાલ કરો. પર પાતળું કપડું નાંખો છો. પહેલેથી શરીરનું માન છેજ છે. તેની પર આ

માન ચહુડે છે. ઘોડાના સામાન નીચે જીનનું કપડું નાંખે છે. તેમ તમે લોકો ગંજીરાસ ખેરી તેની ઉપર શર્ટ પહેરો છો. એટલું માન પણ બસ ન થયું તેથી તુટેલા હાથના જેવું એક જેકીટ પહેરો છો. કોઈ કોઈ આખી બાંયનું જેકીટ પણ પહેરે છે. એટલાથી પણ બસ નથી થતું. તે શર્ટ કોટ તેની પર લાંગ કોટ. એટલું પણ બસ ન થાય તો ઠંડીના વખતમાં એવરકોટ; અને વરસાદમાં મીણ કપડનો (વોટરપ્રૂફ) કોટ પહેરે છે. એની ઉપર પણ કોઈ બ્રાહ્મણ જેટલેમન હોય તો એક ધોતીઉં જેને ઉપરણી (ખેસ) કહે છે તે તેની પર નાંખે છે. આ ઉદાહરણમાં એક પર એક માન ચહુડી ગયાં. જેટલાં આ માન ચહુડતાં જાય છે, એટલા પ્રમાણમાં આપણું અસલી રૂપ નગરમાં આવતું નથી. જેણે એ માન કરી લીધું છે તે જો પોતાના હાથ વા શરીરને દેખે તો એ એવો વિચાર કરશે કે હું સારો બની ગયો, હવે ઠંડી નહીં લાગે, અને મને કોઈ મોટા અધિકારી વગેરે જોશે તો મારાથી એ ડરી જશે. હવે હું સારો બની ગયો. એવી રીતે એ ઉપર ઉપરજ દેખશે. પણ અંદરનો વિચાર નહીં કરે. એને પહેરવેશ ઉપરથીજ શરીરનો ખ્યાલ વધી જાય છે ત્યારે એટલાં માન પર માન, માન પર માન તે ખેરવાવાળો લે છે. તો ખાસ જો આપણે છીએ એનો હવે ક્યાંથી પત્તો લાગે? પરંતુ પહેરવેશની

અંદર આપણું જે ખાસ શરીર છે, એની ઉપર પણ જે કોઈવાર ખ્યાલ (વિચાર) કરે તો પોતાનું શરીર કેવું છે, કાશું છે કે ગોડું છે, શરીરપર શી શી નિશાની છે એ બધું એના ખ્યાલમાં આવી શકે છે. એવીજ રીતે આપણું જે ખાસ શરીર છે એને પણ પહેરવેશ સમજી એની અંદર જે ખાસ “આપણે” છીએ તેનો ખ્યાલ હોવાની જરૂર છે. ખાસ “આપણે” જેવા છીએ તેનો ખાસ અનુભવ આવવામાં જેવો આનંદ છે તેનો ખાસ અનુભવ આવવાની જરૂર છે, પણ જે આકાર છે તે રહે છતાં શરીરને આકાર ન હોય એવું કરવાની એક યુક્તિ છે એ યુક્તિથી શરીર હોય તો પણ તે ન હોવાનો અનુભવ આવે છે અને જેને એવો અનુભવ આવે છે તે આકાર વડેજ ખીનઆકારનું અખંડ સુખ લે છે. કેવળ શરીરના આકારથી અનુભવ નથી આવતો. અનુભવ લેવા માટે આ શરીરરૂપી સાધન સાથે આપણી અકલ અને આપણાં દીલની પણ જરૂર છે. એ દીલ (મન) અને બુદ્ધિના સાધનથી શરીર રહે છતાં તેને આકાર રહિત બનાવવાની યુક્તિ છે. સાધારણ મન અને બુદ્ધિથી કામ નથી ચાલતું. એ મન અને બુદ્ધિ ભુદાંજ છે; પણ તે આપણી પાસેજ છે. કંઈ જહારથી લાવવાનાં નથી. શરીર રહીને પણ ન રહેલાંનો અનુભવ લેવા માટે સદ્ગુરૂની જરૂર છે. જ્યારે સદ્ગુરૂ એ યુક્તિ બતાવે, અને તે પ્રમાણે ચાલો, તો એ અનુભવ આવશે, પછી જ્યારે મનમાં આવે ત્યારે શરીરનો અનુભવ લઈ લો, અને જ્યારે મરજી ન થાય ત્યારે શરીરનો અનુભવ ન લો.

તાવની અવસ્થામાં મેં જે કંઈ બડબડ કરી તેનું કોઈએ ખોટું ન લગાડવું.

રામચંદ્રજીને આકાર આવ્યો અને એમણે મોટાં મોટાં કામ કર્યાં. એમની સ્તુતિ લોકોએ કરવા રામચંદ્રજીને પણ માંડી, ત્યારે એ જે કે લગવાન હતા છતાં અભિમાન છોડવું એમને માન ચડી ગયું એ માન આવ્યું પડ્યું. તેની એમને પહેલેથી ખબર હતી (ખ્યાલ હતો). આપણી પાસે શક્તિ છે. આપણે

મોટાં મોટાં કામ કરીશું, અને લોકો સ્તુતિ કરશે એટલે આપણને માન આવી જશે. આકારની આગળાણ રહે તો જન્મમરણના ફેરામાં રહીએ છીએ; એ તો એ પહેલેથી જાણતા હતા. પણ દુનિયામાં જવાની જરૂર તો છે. તેથી એમણે પહેલેથી વિચાર કર્યો કે આપણને માન ચહુડશે તો આપણને આપણું ઠેકાણું ફરી નહીં મળે. એટલા માટે પોતાનું અપમાન કરવા માટે એક ધોખીને— જે કપડાં સાફ કરવાનું કામ કરે છે—તેને પેદા કરી રાખ્યો, એવા વિચારથી કે, માન સાફ નથી, એ મેલું છે, એને સાફ કરવું; અથવા માન તોડવા માટે, કપડાંને સાફ કરવાવાળો જે ધોખી હોય તેની જરૂર છે. ભંગીમાં પણ મેલું સાફ કરવાનો ગુણ છે, પણ કપડાં સાફ કરવાવાળાની પણ જરૂર છે. કેમકે આકાર રૂપ મેલાં વડે નિરાકારનો (આકાર રહિતનો) અનુભવ લેવાનો છે. આકાર રહિતમાં અખંડ સુખ છે. એનો અનુભવ આવે તે માટે આકારની જરૂર છે. અને આકાર એ એક મેલું છે. એટલા માટે એકજ આકાર હોય, પણ સાફ હોય, જેની પર મેલું ન હોય, એવો આકાર લેવો. આપણને કોઈ મોટાપણું આપે, તો માન ચહુડી જાય છે. અથવા કોઈ સાફ કામ થાય તો લોકો મોટાપણું આપે છે. એટલા માટે માન ચહુડે નહીં અને જે આકાર આપ્યો છે તે શુદ્ધ રહે તો આપણને પાંડલાંના આકાર રહિતનો અનુભવ આવી જાય. એવો વિચાર રામચંદ્રે કર્યો. એ હરેક વખતે સાવધન હતા. પણ આકાર, ભુલાવામાં નાંખવા વાળો હોય છે. આકાર એટલે એક કપડું અથવા મેલું સમજો. એટલા માટે એને સાફ રાખવા માટે પોતાનું મેલું અથવા માન અથવા આકાર જે આવ્યો છે તેને એમણે બહુ મેલો ન થવા દીધો. પણ થોડુંક મેલું થયું હતું તેને તેમણે તે ધોખી પાસે સાફ કરાવ્યું. તાત્પર્ય, અપમાનની જરૂર છે.

રામચંદ્રજીને હહુડાઈનું પણ અભિમાન થયું હતું. એ તોડવા માટે રામચંદ્રના બે નાના નાના છોકરા હતા. એમને હાથે એ મૂર્છાવશ થયા. મતલબ એ છે કે પોતાનું અપમાન થઈ

જાય, અને પછી પોતે રામરૂપને રામરૂપ રહે. એમનું રામરૂપ, એક ધોખીએ અને એના જે છોકરાએ જાળવી રાખ્યું. બાકી બધી દુનિયા એમને નીચે પાડવાનો પ્રયત્ન કરી રહી હતી.

તમે લોકો આવો છો, તે મને દુઃખ આપવા માટે આવો છો; અને બધો સામાન દુઃખ આપવાને માટે લાવો છો. રામને ધોખીએ અને બચ્ચાંઓએ સુખ આપ્યું. ખીન્ત લોકો એને દુઃખ આપતાં રહ્યાં. ત્યારે બતાવો કે માનની જરૂર છે કે અપમાનની ? ધોખી વા લંગીથી મેલું સાફ કરાવી લેવાની જરૂર છે. એવીજ રીતે આપણા જીવનું, શરીરનું, જન્મ જન્માન્તરનું મેલું સત્પુરૂષ પાસે સાફ કરાવવું પડે છે. તે તમારો ધોખી છે, લંગી છે. તમારું વાસણ અથવા નરતનું માંજવાવાળી સ્ત્રી પણ છે, બધુંજ એ છે. અને એ તમારું મેલું સાફ કરે છે.

રવિવાર તા. ૩ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪ શ્રાવણ સુદ ૩ શકે ૧૮૪૬

ખોટાંને આધારે ખરાંની ઓળખાણ-સાચ્યદાનંદની
ઓળખાણ માટે જગત્-તમારાં દુઃખનું કારણ
તમારાં માખાપજ-સાચ્યદાનંદની ઉત્પત્તિ
માટે સ્ત્રીની જરૂર.

કોઈ પાણુ વખતે કહેતાં વા બોલતાં પોતાને જે વાત ખબર
હોય તેજ કહેનારો કહે છે. પછી તે વાત પોતાના પ્રત્યક્ષ અનુભવની
હોય, અથવા તો કોઈની કહેલી સાંભળેલી
ખોટાંને આધારે હોય, ખરાંની હોય કે ખોટાંની હોય, પરંતુ
ખરાંની તેને ખબર હોયાં શિવાય કંઈ તે કહેતો
ઓળખાણ. નથી; અને તે વાતનો પોતે અનુભવ લીધાં
શિવાય કંઈ તે તે વાત બોલતો નથી. હવે
કોઈ કહે કે એકાદી વાત ખરી હશે કે પ્રત્યક્ષ બનેલી હશે,
અથવા સાંભળેલી વાત જો કોઈ કહે તો તે કદાચ ખરી
લાગે અને તે ખરી હોયાનો અનુભવ પણ આવે; પણ
કોઈએ એકાદી તદ્દન ખોટીજ વાત જો કોઈના મનમાં ભેરવી વા
તેને કહી હોય તો તેને અનુભવની વાત કહી એમ કેમ કહેવાય ?
અરે, કેમ કહેવાય ? જેણે તે ખોટી વાત કહી હોય તે ધારો કે
ખરી નથી, પરંતુ તે ખોટાંનો અનુભવ લઈ પછીજ તે વાત તે કહે
છે અને તેનું પરિણામ પણ ખોટુંજ અનુભવમાં આવે છે કે
નહીં ? ખોટા સ્વરૂપમાં પણ તે ખરી છે ને ? તેથીજ તો તે
ખોટું ખરું કરવા માટે ખોટુંજ અનુભવમાં આવે છે કે નહીં ?
તેથી ખોટી અવસ્થાની તે લલેને હોય, પણ તેને ખરી શા માટે
ન કહેવી ? અરે, ખોટાં મોતીને પણ તમો મોતીજ કહેશોને ?

પણ ખોટાં કહેશે. એટલુંજ: છતાં તે મોતી તો છે ત્યારે શું તમે તેને મોતી ન કહેતાં પથર કહેશે કે? ખોટી અવસ્થા હોયાં શિવાયજ તે ઉપયોગમાં આવે છે કે? ખોટી અવસ્થા પોતાનો ગુણધર્મ લઈ પ્રાદુર્ભૂત થાય છે માટે તે ખોટી ભલે હોયને પણ તે એક વસ્તુ તો છે ને?

મૂળમાંજ જે આપણે “અણસમજ” “અણસમજ” કહીએ છીએ તે વાસ્તવિક ખોટીજ છે અને તેમાંથીજ સર્વ જગતની ઉત્પત્તિ છે. તો સ્વાભાવિક રીતેજ તે ખોટાંનોજ ગુણધર્મ અહીંઆં પણ દેખાડશે કે ખરાંનો? તેથી જગ બધું ખોટું છે એમ તત્ત્વવેત્તાઓએ ઠેરવ્યું છે. તો પણ તે ખોટાંની પણ જરૂર છે. અરે ખોટાં મોતીજ ને નિર્માણ ન થયાં હોત તો પછી તે ખરાં મોતીને પણ ખરાંપણું અને તે ખરાંપણાંની કીંમત પણ કેવી રીતે આવત? તેથી ખોટાં મોતીનો અનુભવ લઈ તેને આધારે ખરાં મોતીનો અનુભવ લેનારા અને પાસે રાખનારાઓ તેને રાખે છે. તેવીજ રીતે જગત્ એ એક ખોટું મોતી છે. એનો અનુભવ તમને આવ્યો છે, તેનો અનુભવ તમોએ જન્મોજન્મ લીધોજ છે. ત્યારે હવે ક્યાં સુધી તે ખોટાંનોજ અનુભવ લેતા રહેશે? ખોટા જગતને આધારે ખરાંની ઓળખાણ કરી લઈ હવે તેનો અનુભવ લોને! “અરે એ બધું ખરું પણ અમને તેનો ઉપાય સમજતો નથી ને!” ઉપાય શું સમજતો નથી? બધું સમજાય છે અને એટલે ઉપાયજ ન સમજવાનું શું કારણ? તદ્દન રહેલું તો છે. ખોટું મોતી જે નિર્માણ કર્યું તે ઈશ્વરે કર્યું, તમે તો કર્યું નથી ને? તે તેણે શા માટે ઉત્પન્ન કર્યું? તો ખરાંની ઓળખાણ થવા માટે; ખરાં મોતીની ઓળખાણ થવા પુરતોજ તેનો ઉપયોગ છે. હીક, ખરાં મોતી પણ કંઈ તમે નિર્માણ કરતાં નથી. ખરાં મોતીનું એક વાર ઓળખાણ થયું એટલે ખોટાં મોતીની તમને કંઈ જરૂર પડતી નથી. અને જરૂર પડેજ તો તે ખોટાં સમજીનેજ તેનો તમે ઉપયોગ કરશો. તે ખરાં મોતીની પારખ (ઓળખાણ) માટે જેમ ખોટાં મોતી આપોઆપજ હોય છે તેજ પ્રમાણે શુદ્ધ

જે ખરી સચ્ચિદાનંદાવસ્થા તે કુદરતી રીતે છેજ અને તેની પિછાન માટે કુદરતી રીતે જોટું જગત્ પણ છેજ; જેમ ખરાં

મોતી આપોઆપ (કુદરતી રીતે) છેજ

સચ્ચિદાનંદની અને તેની ઓળખાણ માટે જોટાં મોતી
ઓળખાણ માટે પણ છેજ, તેમ ખરી જે સચ્ચિદાનંદા-
જગત્. વસ્થા છે તેની પિછાન માટે જોટું

જગત્ છે છતાં તમો તેનો ખરેખરો

ઉપયોગ કરી લેતા નથી; ઉલટા જોટું જગ વા જોટાં મોતી

ઉત્પન્ન કરવાના ધંધા તમો કરતા રહો છો. એટલે પરમેશ્વર એ

એક આપણા માળાપ છેજ છે, પરંતુ તમારે ફરી માળાપ બની

પોચાં ઉત્પન્ન કરવાં એટલે વારંવાર જોટાં મોતીજ ઉત્પન્ન કરી

મૂકવા બરોબર છે. આ જોટાં મોતી એટલે પોચાં (છોકરાં)

ઉત્પન્ન કરવાનું જે તમો બંધ કરશો, તો તમને આ કુદરતી રીતે

જે જોટું જગત્ આવ્યું છે તેને આધારે સચ્ચિદાનંદની ભેટ થશે,

એમ પકડું સમજજો. પણ હું કહું છું, આ માળાપ થવા ઈચ્છ-

નારા લોકોને બીજો કંઈ ઉદ્યોગજ નથી હોતો કે ? ઘરમાં નથી જાવાનું

કે ચાટવાનું અને પોચાંઓની ફાજની ફાજ માત્ર કરી મૂકે છે અને

તેના પેટનો ખાટો ભરવા માટે તે માળાપ વેતરાં કરી કરી પૈસા

મેળવવાની ખટખટ કરતા રહે છે. અરે, આપણી જે સર્વ પ્રકારે

તે પોચાંને સુખ આપવાની હિંમત હોય તો ખુશીથી છોકરાં

ઉત્પન્ન કરોને ? પણ તે છોકરાંને જન્મ આપવાની ખટખટ કરતી

વખતે અને તે છોકરાં ઉત્પન્ન થાય એટલે સુખ લાગે છે, પરંતુ

તે છોકરાં મરે ત્યાં સુધી તેમના જે હાલ અને ફજેતી થાય છે તેની

કંઈ કલ્પના તે માળાપને કે છોકરાંને હોય છે ? મરતી વખતે

તો બહુજ હાલ બે આળસુ થાય છે અને મર્યા પછી તો તેના

કરતાં એ ભયંકર. તો આટલાં જન્મેલાં છોકરાંને દુઃખની પરંપરામાં

નાંખવાને કારણભૂત તેમનાં તે માળાપજ છે કે નહીં? તેમને તેટલાં તે જન્મ આપવાની ખટપટ કરતી

તમારાં દુઃખનું વખતે થનારાં સુખ માટે કેટલાંએ છોકરાંને તમારાં માળાપો જ દુઃખોની પરંપરામાં તે માળાપો નાંખે છે!

કારણ. બધાં કરતાં મરણની ભીતિ એ સર્વને

મોટી છે. તેથી હું એમ કહું છું કે, જન્મ આપવાની ખટપટમાં એમને સુખ મળે તે માટે પોતાનાં છોકરાંને માળાપોએ મરણના લયમાં શા માટે નાંખવા? એટલે માળાપે તે આપવાની ખટપટમાં પોતે ક્ષણિક સુખ ભોગવવું અને તેટલા માટે પોતાનાં છોકરાંને મરણની ભીતીમાં નાંખવાં! તે વરવહુ જાય છે સુખ ભોગવવાં; અરે શેનું સુખ તે, દુઃખનું ખીજજ તે! પણ તેટલા માટે પોતાનાં છોકરાંને મરણની ભીતીમાં નાંખી મૂકે છે. એમને શું કહેવું? એટલે તે માળાપ તે છોકરાંના સાધારણ શત્રુ નથી પણ તદ્દન ગળાકાપુ શત્રુ છે એમ સમજવું.

અરે, તેના આયુષ્યની આખરે મરણની ભીતીમાં તેણે પેંસવું અથવા પહેલેથીજ તે માળાપે તેનું ગળું દાખી તેનો જીવ લેવો, એ સરખુંજ તો દેખાય છે. બેઉ વખતે ભીતી જ છે કે નહીં? આપણે પોતે હાથે મારવો નહીં પણ યમની પાસે મારા મોકલાવી આપણાંજ છોકરાંને કાળની દાઢમાં આપી દઈ મારીએ છીએ. એ ઉપર કંઈ કહેશે કે “અમોએ છોકરાં

માટે ધન દોલત કરી મૂકી છે, વિમો

સચ્ચિદાનંદની ઉતરાવી મૂક્યો છે.” અરે એ ઉપાય કંઈ ઉત્પત્તિ માટે સ્ત્રીની છોકરાંની ભીતી ટાળવા માટે નથી. મરણની

જરૂર. ભીતિ ટાળવાનો કંઈ ઉપાય કરી મૂક્યો

હોય, તોજ તમે છોકરાં કહાડનારા

છોકરાંના ખરા માળાપ થશો અને એવાં માળાપથી અથવા ખીલકુલ છોકરાં ન કાઢનારથી આપોઆપ ઉત્પન્ન થયેલાં આ ખોટા જગત્ને આધારે, સચ્ચિદાનંદની પ્રાપ્તિ કરી લેવાય છે ત્યારે સચ્ચિદાનંદ એજ આપણું ખરૂં છોકરૂં અને એવાંજ છોકરાંની ઉત્પત્તિ માટે કાળજી

રાખવી એજ મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે અને એવીજ રીતનો છોકરો ઉત્પન્ન કરવો. એવા છોકરાની ઉત્પત્તિ માટે સ્ત્રીની જરૂર; ક્ષણિક સુખ માટે અથવા ક્ષણમાં મરનારાં છોકરાં માટે સ્ત્રી નથી.

હાલનો વખત એવો છે કે, કંઈ ઉદ્યોગ કરવાં છતાં પણ ખાવાનું નહીં મળે, પરંતુ સ્વસ્થ બેસીએ તો પછી એની મેળે બધી વ્યવસ્થા થઈ જાય છે, એવો હાલનો કાળ છે. ઇશ્વરી સંકેત પણ તેવોજ દેખાય છે. આપણાં આપદાદાનો ઉદ્ધાર કરવો હોય તો છોકરાંની પરંપરા ખુટાડી દેવી જોઈએ. ઈમાન ઇતબારથી કહું છું ભાઈ ! પુત્ર મારફતે આપદાદાનો જો કે ઉદ્ધાર થાય છે એ વાત ખરી છે તો પણ હાલના કાળમાં પુત્ર શબ્દના અર્થ પ્રમાણે—અમે પુત્ર શબ્દની વ્યાખ્યા કરી છે તે પ્રમાણે પુત્ર ન હોવાને લીધે હાલનાં છોકરાંની મારફતે વડીલ મુરખીઓ ઉદ્ધાર ગતિએ જવાને બદલે અધોગતિએ જાય છે એમ દષ્ટાંતપત્તિએ આવે છે. મૂળેજ પુત્ર ન હોય અને આપણે કેવળ પરમેશ્વરનેજ પુત્ર માનીએ, તો પરમેશ્વરજ પુત્રની કામગિરી કરી આપણો અને આપણા પરિવરનો, કુળનો, ઉદ્ધાર કરે છે.

સોમવાર, તા. ૪ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪, શ્રાવણ સુદ ૪ શકે ૧૮૪૬.

ગણપતીને સુંદ શા માટે-ગાંડીધેલી જગ્યાએ પૂજ્ય
ભાવ અને પ્રેમ રાખવો-સ્વપ્ન સ્થિતિ-સ્ત્રી વધ કરવો
પડે છે-ખરો શ્રદ્ધાચારી કોણ-ચાર યુગના કાળનો
કદપ એ કદપનાજ-કાલાતીત થવાનો ઉપાય-માયારૂપ
દુનિઆ અને તેમાંથી છુટવાની યુક્તિ-જેટલી
આકાર રહિત ભોગ્ય વસ્તુ તેટલો વધારે આનંદ
-પરશ્રદ્ધાના ક્ષેત્રમાંથી જગતની ઉત્પત્તિ-પરમેશ્વર
રૂપ થવાને પૂર્ણ નિઃકૃષ્ટ અવસ્થાની જરૂર-મુર્ફીલ
શબ્દનો અર્થ-ગુ એટલે ગુરૂ, સદ્ગુરૂ અને મૂવ
એટલે આનંદ-ગુની જરૂર અને તેનો ઉપયોગ

(નિત્ય નિયમ પ્રમાણે લકત મંડળી દર્શન પૂજન માટે
આવી. સ્વામી મંગલમૂર્તિ પણ મુદ્દલ પુરાણ લઈ આવ્યા. આઠ
દિવસ પહેલાં એક નાની ગણપતિની મૂર્તિ દેવળના ચોકમાં એક
છોકરીને જડી હતી. તેની સ્થાપના દેવાલયની પાસેના પીપળાના
ઝાડ નીચે કરવાની મહારાજે આજ્ઞા આપી હતી. આજે મહારાજે
ગણપતિની સ્થાપના થઈ કે નહીં એમ સ્વામીને પૂછ્યું, ત્યારે
સ્વામીએ કહ્યું હજી નથી થઈ. એવો ઉત્તર આપ્યો એટલે
મહારાજે ભાષણનો આરંભ કર્યો—)

હું પણ કયા મોંમાંથી કહું ? મારું મોં નાનું છે અને મોટું
પણ છે. બે દિવસથી મને સ્વપ્ન આવે છે. ગણપતિએ
સ્વપ્નામાં આવી મને કહ્યું કે ચતુર્થી આવી, હજી મારી
સ્થાપના કેમ કરી નથી ? મને લાગે છે કે, મેં તેમ કર્યું નહીં
તેથી તો મને તાવ આવ્યો નહીં હોય ને ? તેથી હું કહું છું,
શ્રાવણ મહિનો આવ્યો છે, તો તમારે હાથે ગણપતિની સ્થાપના

કરી નાંખીએ. આજનો દિવસ ગયો તો ગયો, આવતી કાલનો દિવસ પણ મહત્વનો છે. સેંકડો દિવસો એવા મહત્વના છે. શું કરવું? હું કોઈને કંઈ કહેતો નથી. મનમાં આવે તો બડબડ કરું છું. માફ કોઈ સાંભળતું નથી. મારી સવડનું (મને અનુકુળ) અહીં કોઈ નથી. આ સાંભળી કોઈને કામ કરવાનો વિચાર થાય તો કરવું. મને ગણપતીએ પકડ્યો હોય તો ઠીકજ થયું! ગણપતીએ મારી પર ઝડપ મારી હોય તો ઠીકજ થયું, તમો લોકો મને પકડો તેથી શું થાય? ચોકસ માણસ અહીં કોઈ નથી. ચોકસપણું એટલે ચારે બાજુનું સંભાળી, તે બાજુ (પણ) જોવી તે. તેને ચારંગી પણ કહે છે. એક બાજુ પકડી રહેનારજ બધા છે. તમે ગણપતીના ભક્ત છો. ફક્ત તમે ગણપતીનેજ પકડીને બેસો છો! જો શંકર માંદા પડે તો તેમના તરફ જોવું નહીં કે? તે તો ગણપતીના બાપ છે ને! વિષ્ણુનો અવતાર ગણપતિ છે. તે વિષ્ણુ માંદા પડે તો તેમના તરફ ન જોવું કે? માફતીના ભક્તો કહે છે, “અમારા માફતીના પુંછડાનીજ તો ગણપતિએ સુંદ લગાડી લીધી છે! માફતી શંકરના અવતાર છે અને શંકરજ માફતી અવતાર તરીકે આવ્યા. અમારા માફતી બ્રહ્માંડને લઈ જનારો! તે શું ઉદર પર બેસી થોડાજ જાય! એમ પરસ્પર ભક્તો લુહડે છે. બીજો કોઈ કહે છે, “અરે માફતી તેજ ગણપતી અને ગણપતી તેજ માફતી. તે બેઉ બ્રહ્મ રૂપજ છે. સાક્ષાત્ બ્રહ્મ કંઈ કરી શકતા નથી. તેથી તે અવતારો અઘટિત ઘટના કરવાને પ્રકટ થયા છે. તે બધા એકજ તો છે.”

પશુનાં પુરુષની પુજા કરવી એવું છે. સર્વ પશુઓમાં ગાય પૂજ્ય માની છે. તેથી આપણને કંઈ અપવિત્રપણુ લાગે તો આપણે ગાયના પુરુષને સ્પર્શી પવિત્ર ગણપતિને સુંદ બનીએ છીએ, એમાં પણ તત્વ છે. સર્વ શા માટે? પશુઓમાં જોકે ગાય પૂજ્ય માની છે, તો પણ સર્વ પશુનાં શરિરના પ્રમાણુ પ્રમાણુ જોઈએ તો હાથી શ્રેષ્ઠ છે. તેથી તેની પૂજા કરીએ એટલે સર્વ

પશુની પૂજા કર્યા જેવું થાય છે. બધાંમાં હાથી શ્રેષ્ઠ છે અને મોટો છે. તેના શરીરના પ્રમાણમાં તેને મોટું પુછડું હોત તો શોભત, પરંતુ થયું છે ઉલટ, હાથીનું પુચ્છ તેના મ્હોં પર આપ્યું અને હાથીને એક ન્હાનીશી લાકડી હોય તે પ્રમાણે તેની પુછડી થઈ. પશુનો સ્વભાવજ છે કે પુછડા વડે માખ વગેરે દુર કરવી તેવી રીતે તે હાથી પુચ્છનું કામ સુંઢ વડે કરે છે. સર્વ જનાવરોનાં પુચ્છની પૂજા થયા શિવાય ખરૂં કલ્યાણ થતું નથી એવું છે. પરંતુ સર્વ પશુઓની અને તેમના પુચ્છોની પૂજા થવી શક્ય નથી તેથી સર્વમાં શ્રેષ્ઠ માનવામાં આવેલા હાથીના મુખની પૂજા થાય એટલેજ સર્વ પશુની અને પુચ્છોની પૂજા કર્યા બરોબર થશે. પરંતુ ગામે ગામ ઘેરઘેર હાથી હોવો સંભવનીય નથી, તેથી હાથીની પણ પૂજા થવી શક્ય નથી, આ માટે એવું સાંકેતિક થયું હોવું જોઈએ કે હાથી શ્રેષ્ઠ છે તેથી તેની પૂજા કરવા માટે હાથીના મ્હોં પર જે પુચ્છ છે તે લગવાન વિષ્ણુએ પોતાના મ્હોં પર લઈ હાથીનું મ્હોં પોતાનું મ્હોં બનાવ્યું અને શંકર પશુપતી છે તેથી તેમને પેટે જન્મે આવ્યા. પશુની, મનુષ્યની, દેવની, સર્વની પૂજા એકી જગ્યાએ કરી શકાય તેથી લગવાને હાથીનું પુચ્છ એટલે સુંઢ પોતાના મુખ પર લગાડી લીધી અને કોઈ પણ પૂજા વગેરે ધાર્મિક કૃત્યો આ પૂજા શિવાય ફલદ્રુપ થશે નહીં એમ ઠેરવ્યું. હીન અવસ્થાને શ્રેષ્ઠપણું આપી પૂજા કર્યા શિવાય ફલદ્રુપ થશે નહીં એવું તત્વ છે. આ તત્વ ઉપરથી આ યોજના નહીં થઈ હોય એમ શા ઉપરથી ? તેથી ગણપતીનું માહાત્મ્ય શ્રેષ્ઠ છે. એવુંજ કંઈ પણ હશે હું અહીંનું ત્યાં અને ત્યાંનું અહીં લગાડવાથી મેળ જોસે છે કે નહીં એ જોઈ છું. મેળ જોસે તો ઠીક છે નહીં તો કંઈ નહીં. આ વગર ખીજાં પણ પુષ્કળ કારણો છે. મને એ ખબર છે કે હીન બાળ પકડીએ એટલે શ્રેષ્ઠ બાળ મળે છે. શ્રેષ્ઠ બાળ જોવા (પકડવા) જઈએ તો તે કંઈ મળતી નથી. ગણપતીનું રૂપ શું કંઈ રૂપ છે કે ? કંઈ પણ આડોબાડો આકાર, ડબ્બા જેવું શરીર, નાની પલાંઠી, ડુંડાળું પેટ, પેલી

તારાબાઈ નામની એક ખુંધી, ડીંગણી, જળ માણસના જેવી, છોકરી સેવામાં છે તેના જેવો આકાર છે ! તેને સુંઠ લગાડી દઈએ તો તે ગણપતી શોભશે ! ગણપતીનું વર્ણન એવુંજ છે.

ગણેશ બોલે બહુ આદરાનેં, ઉંદીર નેલા મમ માંજરાને
આંગૂઢ માંડ્યા મજ ચાલવેના, તુંદીલ દોંદીલ મજ હાલવેના.

(ગણેશ બોલે બહુ આદરેથી, ઉંદર લઈ ગઈ મારો ખીલાડી,
ન ચાલી શકું હું, ટુંકી પલાંઠી; ન હાલી શકું હું, ડુંડીજ મોટી.)

ગણપતીને જોઈ લોકોને કંટાળો આવે એવો તેનો આકાર છે, પરંતુ એવો કંટાળો આવે એવો આકાર છે છતાં તેને જે પૂજ્ય માને તેનું કલ્યાણ થાય છે. વાંકુ-ગાંડીધેલી જગ્યાએ ચુકું, મનને ન ગમનારૂં જ્યાં હોય ત્યાં પૂજ્યભાવ અને પ્રેમ પૂજ્યભાવ રાખી તેની પર પ્રેમ કરવો રાખવો. જોઈએ, એવું જેનું થશે તેનું ખરેખર કલ્યાણ થશે. એવો હઝારમાં એકાદોજ નીકળે છે.

ખરૂં જોઈએ તો અંધમાં ગણપતીનું વર્ણન પુષ્કળ કર્યું છે, તેથી લોકો આશાબધ્ધ બની તેમની ભક્તિ કરે છે, પરંતુ તે જો તેને પ્રત્યક્ષ આડાબાડાં રૂપે દેખાશે તો કોઈને તેની ઉપર શ્રદ્ધા બેસે નહીં. એવો વાંકોચુકો તે ગણપતિ છે. જો તેને સ્કતપિત નીકળે અથવા તેની દુર્ગંધ આવે એવું દરદ આવે તો ગમે તેટલા ગાણપત્ય હોય તો તેની પાસે કોણ જાય ? ધારો કે ગાણપત્યની પરીક્ષા જોવાને ગણપતી એમ કરે અથવા પોતાનો ખરો અવતાર પ્રકટ કરે, તો બધા ખૂદી નાશી જશે ! તેમાં પણ જો તે આજારી પડે અને તેની વાસ આવવા માંડે, અને માંખીઓ બણબણવા લાગે, તો ગમે તેવો ભક્ત હોય તો પણ અશ્રદ્ધા ઉપન્ન થઈ તે પાછો હુકશે ! એવી વાંકીચુકી, ગંદી, આડીબાડી સ્થિતિમાંજ કેટલાક સત્પુરૂષો હોય છે. પેલા ઐંઢયા નાગનાથની પાસે ઘરડા, ગંદા, કંટાળો ઉત્પન્ન

થાય એવે રૂપે પરમેશ્વર આવ્યા અને તે નામદેવના ગુરૂ થયા. દેવના મનમાં નામદેવને તૈયાર કરવાનું હતું, તેથી તેની મારફતે તેને જ્ઞાન મળી તેનું કાર્ય થઈ ગયું. એવીજ વાંકીચુંકી સ્થિતીમાં જનક રાજના ગુરૂ હતા. એવેજ દેખાવ સામે આવે છે લાઈ !

જે દેવે પોતાના લકતનું અભિમાન ધારણ કર્યું હોય, તેને તેની ચિંતા થાય છે. એવો પ્રકાર અહીં પણ બન્યો. શિરડીમાં હતો ત્યારે એક લયંકર રક્ત પિત્તવાળાનો મારી સાથે પ્રસંગ પડ્યો હતો અને તેનું ગંદુ ધોયલું પાણી હું પીતો ખેઠો. જેણે માફ અભિમાન ધર્યું હતું, તેણે મારી પાસે આવી બળ જબરીથી એમ કરાવી લીધું. પરંતુ મને જે એમાંજ સાફ લાગતું હતું તો બળ જબરીથી એમ કરાવી લીધું એમ પણ કેમ કહેવાય ? બહુ ગંધાતું વગેરે જ્યાં હોય, ત્યાં જેને અનાયાસે પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય તેનું કાર્ય થઈ ગયું એમ સમજવું. એટલુંજ કે એ અનાયાસે થવું જોઈએ. કુદરતી રીતે પોતાની મેળે તેવીજ બાબત (પ્રસંગ) આવે તો પણ કાર્ય થઈ ગયું એમ સમજવું. આનંદ ઉત્પન્ન થવાનો જ્યાં સંભવજ નથી, જે આનંદની વસ્તુજ નથી, એવા સ્થાનમાં જે આનંદ ઉત્પન્ન થાય અને પ્રેમ ચોંટે તો બાકીના સ્થળોમાં આનંદ ઉત્પન્ન થઈ આખા જગતમાં આનંદજ દેખાઈ આવે છે. પરંતુ આ જે અનાયાસે થાય તો; અનાયાસે ન થાય તો કંઈ બનતું નથી. ગુ બાધને આનંદ થાય છે એમ સમજો. પરંતુ અનાયાસે તેનો પ્રેમ આવવો જોઈએ, એટલે તેની લહેજત કંઈ ઓરજ છે. ગુમાં જે આનંદ ઉત્પન્ન થાય તો દરેક ઠેકાણે આનંદજ આનંદ. અનાયાસે યોગ ન આવે તો, અમો બળજબરીથી કરીશું એમ કહી, જે એવું કરે તેને પ્રાયદો ન થતાં ઉલટું નુકસાનજ થશે. પરંતુ એક પ્રકાર એવો છે કે અનાયાસે જેને લહેજત આવી છે, તેની મદદથી, બળ જબરીથી, શા માટે નથી કરતા ? એમ કરે તો તે બળજબરીથી કરવાનો પણ ઉપયોગ થશેજ. તે શિવાય જે પોતાની મેળે બળ જબરીથી કર્યાં કરે તો માત્ર તેનો કંઈ ઉપયોગ થશે નહીં.

એ ઉપરથી શું સાબીત થયું કે, ગણપતી આ હાથીની સુંઠને લીધે કહો, અથવા પરમેશ્વરી ઇચ્છાજ એવી કે જગત્તું કલ્યાણ થવા માટે પરમેશ્વરી અવસ્થાવાળાં પરંતુ તદ્દન વાંકાચુકા ગંદા આડાખાડાં એવાંજ સાધનની ગરજ છે તેથી કહો, ભગવાન પોતેજ જગત્તા ખરા કલ્યાણ માટે સત્પુરૂષને રૂપે કહો, કે અવતાર રૂપે કહો, વાંકાચુકા, ગંદા, આડાખાડા, દુનિયાથી વિરહિત, કંટાળો આવે એવાં રૂપ લઈને આવે છે. તે પૈકીજ એક આડુમાડુ ગણપતિ એ એક જગત્તા કલ્યાણનું મુખ્ય સાધન છે એ સાધન સાધીએ એટલે પછી બીજું કંઈ કર્તવ્યજ બાકી રહ્યું નહીં.

સ્વપ્નમાં શું શું બોલ્યો તે મને યાદ નથી. પરંતુ હુમેશ્વ હું બોલું છું તેનાથી વધારે બોલ્યો છું. તમો બધા લોકો બેઠા હતા અને હું હિંદુસ્થાની ભાષામાં બોલતો હતો. પછી અર્ધો જાગૃત થયો. સાડું હિંદુસ્થાની અને વચ્ચે વચ્ચે કંઈ મરાઠી પણ બોલતો હતો. ગણપતી સંબંધે કંઈક વિષય હતો અને બીજો પણ કંઈક હતો. પછી મારાં લક્ષમાં આવ્યું કે, સાડું નીકળ્યું હતું; પરંતુ ન કોઈ શ્રોતા અને ન કોઈ વક્તા પણ-એવો દેખાવ બેતો હતો.

સ્વપ્નાવસ્થામાંથી આપણને આપણી પિછાન થાય છે. જ્યારે સ્વપ્ન આવે છે ત્યારે આપણે કોઈને બોલાવી લાવીએ છીએ અથવા તો તે એમની મેળે આવે છે સ્વપ્ન સ્થિતિ. એવું તો થોડુંજ બને છે. આપણું મનજ સર્વ બન્યું હોય છે. મન જેવું બન્યું હોય તેવો દેખાવ આપણને દેખાય છે. જે જોયું હોય તેની માંડણી મન કરે છે. પછી જોનારા આપણેજ, દેખાવો, વસ્તુ અથવા વ્યક્તિ જે હોય તે આપણેજ, અને તેમાં તેનો અનુભવ લેનાર પણ આપણેજ, એ ત્રણે આપણેજ છીએ. તેમાંએ વળી સ્વપ્નમાં આપણેજ જો દેખાઈએ તો તે બહુ સાડું. સ્વપ્નમાં આપણેજ તો દેખાઈએ છીએ; પરંતુ આપણે તે લક્ષમાં લેતા નથી. જેમ

ગાડીમાં બેસી આપણે કંઈ જતા હોઈએ એવું સ્વપ્ન દેખાય છે; પરંતુ આપણે આપણી જાતને કદી દેખતા નથી. એમ જો દેખાય તો કાર્ય થઈ ગયું. સ્વપ્નમાં આપણને કોઈ મારે અથવા આપણે જ આપણને મારીએ છીએ અથવા આપણું મૃત્યુ થયું અને તૈયારી થઈ રહી છે એવો દેખાવ જોવો. તેવીજ રીતે આપણે શુ ખાઈએ છીએ, અથવા શુ ચુથતા બેઠા છીએ, એ પણ જોવું. એવી રીતનું બીભત્સ કે જેનાથી કંટાળો આવે, દુઃખ થાય એવી પોતાની સ્થિતિ જો સ્વપ્નમાં જુએ તો તે દેખાવ સારો અને તેને દેહાતીત થવામાં વાર લાગતી નથી. એવી રીતે સ્વપ્નમાં દેખાવું, અને પછી જાગૃત અવસ્થામાં સુષ્પ્તાં એવોજ દેખાવ દેખાવો જોઈએ. આપણા શરીરનું, જીવનું, ફાવે તે થાય છે એ સ્વપ્ન જોતા રહેવું. આપણું શરીર છિન્ન લિન્ન થાય છે અને આપણે અલગ દૃષ્ટીથી જોઈએ છીએ, એમ જોયાં કરીએ એટલે દેહાતીતપણાંનો અનુભવ આવે છે. પછી તેને કંઈ પ્રસંગ આવે તો લાગે છે કે મારું શરીર છિન્નલિન્ન તો થયુંજ છે.

સ્ત્રી વધ કરવો પડે છે. સ્ત્રીને મારવી પડે છે. પરંતુ લગ્ન જેની સાથે થયું છે તે સ્ત્રીને નહીં પણ આપણી જે શરીર પ્રકૃતિ તેને મારવી પડે છે. એ પણ કંઈ છરી લઈ

સ્ત્રી વધ કરવો કાપવાની નથી. એવું કરો તો મહાપાપ છે.

પડે છે. આપણી શરીર પ્રકૃતિ છે તેજ આપણી સ્ત્રી છે. આપણને જો સ્ત્રી છે એક પુરૂષ

પ્રકૃતિ અને એક સ્ત્રી પ્રકૃતિ; એવી જો સ્ત્રી હંમેશા આપણી પાસે હોય છે. એ જેણે પકડી રીતે ઓળખ્યું તેને બીજી ખુદારની સ્ત્રી કરવી પડતી નથી. આપણા જે જો લાગ છે તેમાંથી એક પુરૂષ પ્રકૃતિ અને બીજી સ્ત્રી પ્રકૃતિ. તે દરેક લાગમાં સ્ત્રી અને પુરૂષ હોય છે. એવી તે જો પ્રકૃતિઓ છે. એકએક પ્રકૃતિમાં જો એવી ચાર. આ જો સ્ત્રીઓને લીધે વચ્ચેનો જે તે પાંચમો છે. તેમાં બધા સમાય છે. તે પ્રકૃતિમાન નથી. તે પ્રકૃતિને આધારે નથી. આ પ્રકૃતિને લીધે તેને પ્રકૃતિમાન કહેવામાં આવે છે. બાકી

તો તે સ્વતંત્ર છે. આપણે લીધે તે સ્ત્રીઓ જીવતી રહે છે અને તેમને લીધે તેમના ગુણધર્મો આપણામાં આવે છે. તેમના ગુણધર્મો આપણામાં ન આવે માટે તેમને મારવાની જરૂર છે અને તે પ્રમાણે તેમને મારવાની યુક્તિ પણ છે. તેવી રીતે મરે એટલે તે મરતાં નથી પણ તેમના ગુણધર્મો પણ આપણામાં આવતા નથી. પછી આપણે સ્વતંત્ર રહી, આપણી પાસે જે જે પ્રકૃતિ છે તેમના વડે આપણે આનંદ લઇ શકીએ છીએ. જેમ કોઈ બે સ્ત્રીનો ધણી હોય, તેની સ્ત્રીના ગુણધર્મો તેનામાં આવે એટલે તેને “આયલો” કહે છે. પરંતુ કોઈ સમજી હોય તો તેમના તાબામાં ન સપડાતાં તેમની પાસેથી આનંદજ લે છે. એમ પણ તે શા માટે કરે છે ? તો પોતાની પાસે પોતાની કુદરતી બે સ્ત્રીઓ છે એ તેને ખબર નથી હોતી તેથી. તેને બે આ સમજાય કે પોતાની પાસે બે સ્ત્રીઓ છેજ, તો પછી તે જહારની સ્ત્રી શા માટે પરણે ? ખરે પ્રજ્ઞચારી પોતાની પાસેની સ્વાભાવિક સ્ત્રીઓના તાબામાં જતો નથી અને તેમને હાંકી પણ કહાડતો નથી.

મૂળમાં જે પ્રજ્ઞ અવસ્થા છે તેનો ગુણધર્મ શો ? તો આપણાથી બીજીને જે તેનો ગુણધર્મ પોતાનામાં ન આવવા દેવો.

પ્રજ્ઞમાં કંઈપણ ગુણધર્મ નથી. એજ તેના

ખરે પ્રજ્ઞચારી ગુણધર્મ. પ્રજ્ઞ અવસ્થા પ્રમાણે ચાલનારો કોણ ? તેની પાસે સ્વાભાવિક જે બે સ્ત્રીઓ છે

તે હોય છતાં તેનાથી થતાં સારાં માઠાં

પરિણામ જે પોતાની ઉપર આવવા દેતો નથી અને જેની સામે તે આવતું પણ નથી; એવું પોતાની સ્વાભાવિક સ્ત્રીઓના સંબંધમાં હોવાં ઉપરાંત બાહ્ય રીતે વ્યવહારની પણ એક અથવા વધારે સ્ત્રી તેણે કરી તો એ તેના યોગથી થનારું સાડું માડું પરિણામ તે પોતાની ઉપર લેતો નથી અને તે પરિણામ થતું પણ નથી. આવો જે હોય તેનું નામ પ્રજ્ઞચારી. જહારના વ્યવહારમાંની એક અથવા વધારે સ્ત્રી શા માટે કરવી ? તો આપણી પોતાની સ્વાભાવિક રીતની જે બે સ્ત્રીઓ તેને લીધે આપણી પર કોઈપણ

પ્રકારે સાડું માડું પરિણામ થતું નથી અને તે પણ આપણને કોઈપણ પ્રકારે ત્રાસ આપતી નથી તેથી એવી સ્થિતિમાં અને આપણું પ્રહાર્ય એટલે પ્રહાર અવસ્થાના ગુણધર્મો પૂર્ણ છે કે નહીં તેની પૂર્ણ ખાત્રી અને પરીક્ષા કરી લેવા માટેજ ખહારના વ્યવહારમાંની સ્ત્રી કરી લેવાની જરૂર છે. પ્રહાર્ય ઢળવાની ભીતીથી જો વ્યવહારમાંની સ્ત્રી ન પરણતાં તે એકલોજ રહે અને કહે કે હું પ્રહાર્યારી, તો તે ખરો પ્રહાર્યારી નથી. સ્વ-વ્યતિરિક્ત બીજી સ્ત્રી વા પુરૂષ વા બીજી વિષય વસ્તુ તેની પાસે હોય છતાં પણ તેમના જુદા જુદા ગુણ ધર્મનું પરિણામ જેની ઉપર થતું નથી તેજ ખરો પ્રહાર્યારી. વિષય-વસ્તુ પાસે ન હોય અથવા જે તેને પાસે આવવા દેતા નથી એવાને લોકો પ્રહાર્યારી કહે છે; પરંતુ તે ખરો પ્રહાર્યારી ન હોઈ પ્રહાર્યારીપણાને અભ્યાસ કરે છે, એમ કહેવું. પ્રહાર્યારી કહેવડાવવા ખાતર તે લગ્ન કરતો નથી. પરંતુ ખરડી પેંડા જેવી બાકીની ચીજો તેમને જોયતી હોય છે. કોઈ સારો પદાર્થ તેની સામે લઈ જઈ, “મહારાજ આ તમારે માટે લાવ્યા” એમ જો કહે તો તે બાસુદી, કઢેલું દુધ, અથવા જે કંઈ તેણે આણ્યું હોય તે તે લઈને ખુશીથી ખાવા માંડે છે ! એવો કેવો રે તું પ્રહાર્યારી ! એક બાબુ કમી કરી અને બીજી લે તો તે કંઈ પ્રહાર્યારી નથી. હું કહું છું ખાવા-પીવાનું સાડું હોય, સ્ત્રી પણ હોય; પરંતુ તેનું પરિણામ ફક્ત ન થાય એટલે તે ખરો પ્રહાર્યારી.

પ્રહાર શિવાય જે બીજું તેને હું બીજું કહું છું. આપણાથી જેટલું બીજું તેટલું સ્ત્રીરૂપ. તે સ્ત્રીરૂપમાં સર્વની ભરતી (સમાવેશ) થાય છે, તેને પછી કોઈ માયા કહેતા હોય તો કહે. માયા એટલે પ્રહારની સ્ત્રી. હું શાસ્ત્રની વાતો કયાંથી લાવું ? પ્રહાર શેને કહેવું એ પણ મને ખબર નથી. જે કેવળ ‘છે’ છે, જ્યાં બીજું કંઈ એક નથી, અને તેનું કેવળ છે પણ તોડવાને પ્રયત્ન કરો તો તેનો નાશ થતો નથી; કારણ તેનું ‘કેવળ છું’ પણ તોડવાને તેનાથી બીજું કોઈ જોઈએ ! તેવું બીજું તો કોઈજ નથી, તેથી તેનો કદીજ ભંગ નથી. એવું જે ‘કેવળ’ (છું) તે ‘કેવળ’ ને તમો અંધકારો જે કહેતા હો તે કહો;

પણ એક ફક્ત ‘ કેવળ છે ’ છે અને બીજું જે છે તે કાલ્પનિક થયેલું છે. તે કાલ્પનિકને સ્ત્રી કહેવી. પણ તે ‘ કેવળ ’ છેની સ્ત્રી નથી. કારણ ‘ કેવળ ’ એ કોઈની સ્ત્રી થતી નથી અને કોઈ-નોજ ધણી થતો નથી. તમોએ કલ્પનાથી સ્ત્રી બનાવી છે; તેથી કાલ્પનિક ધણી બનાવી તેની લાતો ચાલુ છે. જે ‘ કેવળ છે ’ તે તેની ભાંજગડમાં નથી, આ વર વહુ બધાં કાલ્પનિક છે. સર્વ દેવ ગણપતી ઇત્યાદિ કાલ્પનિક છે. સર્વ જગત્ પણ કાલ્પનિકજ છે. તે બધાંને સ્ત્રી કહેવી. કંઈ નહીં તો મને તો એમ કહેવાને કંઈ હરકત લાગતી નથી. જો માફ બોલવું બરોબર ન લાગતું હોય તો મારી ભાંજગડમાં ન પડો.

કલ્પનેચ્ચ દેવ કલ્પાંતી નાસતી

(કલ્પનાનો દેવ કલ્પાંતે નાસે છે.)

કેંવા મધુર શબ્દો આ છે ! કલ્પાંત સુધી કલ્પનાના દેવ હોય છે. સર્વ દેવો કલ્પનાનાજ છે. તો તેનો કાળ પણ કલ્પનાથી વધારીએ તેટલો તે વધે છે. અમુક યુગો

ચાર યુગના કામનો થાય એટલે કલ્પ કહે છે. કલ્પ એ

કલ્પ એ પણ શબ્દનો અર્થ પણ કલ્પનાજ છે. ત્યારે કલ્પનાજ.

હું કહું છું બોલીચાલીને કલ્પનાનુંજ આ બધું બન્યું છે અને તે કલ્પના નિર્માણ

કરનાર આપણેજ અને તે કલ્પના કાળનું એટલે કલ્પનું પ્રમાણ હરાવનાર આપણેજ. ચાર યુગના કાળનો કલ્પ એ નામ પણ કલ્પનાજ છે તો તે કલ્પના આપણે ચાર ઘડીમાંજ કેમ ન કરી લેવી ? આપણા હાથનોજ તો ખેલ છે. સદ્ગુરુ કૃપા થાય એટલે ચારે યુગનો દેખાવ ચાર ઘડીમાંજ બબર પડી જાય છે. તમો નાટકમાં નથી જોતા કે ? રામરાવણનું યુદ્ધ કેટલાએ દિવસ ચાલ્યું હશે તે તમો ત્રણ કલાકમાંજ પૂરું કરો છો. કૌરવપાંડવનું યુદ્ધ કેટલાંએ વર્ષો ચાલ્યું હતું તે તમો ત્રણ ચાર કલાકમાંજ પૂરું કરો છો. તેવીજ રીતે કાળનું કમી વધુ પ્રમાણ કલ્પ શબ્દથી આપણને પ્રાપ્તે તેટલું નાનું

મોટું કરી શકાય છે. ચાર યુગનો જે કલ્પ છે, તેની આખર
 સુધી આપણે સડતા પડીએ તેના કરતાં તે
 કાલાતીત ચાર યુગો આજેજ પૂરા કરીએ તો પૂરા થાય
 થવાનો ઉપાય. છે. એટલું શા માટે જોઈએ ? પુષ્કળ વર્ષનું
 જે કે આયુષ્ય આવે તો પણ તે આપણે
 શોર્ટ (Short) એટલે ટુંકું કરી શકીએ છીએ. એટલે શું ?
 દેહનો નાશ કરવાનો ? અરે દેહનો શા માટે નાશ કરવો જોઈએ ?
 દેહનો નાશ થવો એટલેજ આયુષ્ય પુરું થયું એવો લોકો અર્થ
 કરે છે; પરંતુ તે એમ નથી. ખરું એવું છે કે ક્રિયા કર્તૃત્વ
 માટે આ દેહ છે. તે ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર જેટલા પ્રમાણનો
 કર્યો હોય તે પૂરો થાય ત્યાંસુધી આયુષ્ય; તે પૂરો થાય એટલે
 દેહપાત થાય છે. ધારો કે, આપણો ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર હજી
 એક પચાસ વર્ષ છે. એટલે કે પચાસ વર્ષ હજી આપણું આયુષ્ય
 છે એમ ઘડીભર સમજો. તે પચાસ વર્ષનો ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર
 આપણે આજેજ પૂરો કરીએ તો આજેજ આપણું આયુષ્ય પુરું
 થયું. ત્યારે શું આજેજ આયુષ્ય પુરું થાય તો શું દેહપાત થશે
 કે ? અરે, એવી રીતે ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર પૂરો થયા પછી
 દેહપાત શા માટે થવો જોઈએ ? ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર બંધ થયા પછી
 તે દેહ હોઈને પણ તે ન હોયાં જેવોજ તો હોય છે; તેનો
 પાતજ (તેનું મરણજ) થવો જોઈએ એવું કંઈ નથી; એવી રીતે
 જે દેહ રહ્યો જ, તો તે દેહ રહે ત્યાં સુધી શું થાય છે ? તો
 ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર રહિતની રીતે સુખ ભોગવાય છે તે ઉપરાંત
 બીજું શું હોય ? ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર કરીને પણ સુખ મળે છે અને
 ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર ન કરવાથી પણ સુખ ક્યાં જાય છે, સુખ છે જ.
 ક્રિયા કર્તૃત્વ વ્યવહાર કરવાથી તે વ્યવહાર જેટલુંજ સુખ મળે છે;
 કારણ ક્રિયા કરવાને પ્રમાણ છે, પરંતુ ક્રિયા ન કરવી એને કંઈ
 પ્રમાણ થોડુંજ છે ? ક્રિયા ન કરવી એ પણ ક્રિયાજ છે અને તે
 સદોદિતની છે, એટલે કે ન કરવાની ક્રિયાથી સુખ પણ સદોદિ-
 તનુંજ મળશે. પછી જ્યાં સુધી દેહ હોય તેટલો વખત આપણું

(તૈયાર-વગર શ્રમે મળેલું) સુખ ભોગવો, અને દેહ જાય તો પછી સુખજ સુખ છે. તે સુખ ગયું ક્યાં ? અરે, પુષ્કળ વર્ષનું કામ થોડા વખતમાં કેવી રીતે પુરું થઈ શકે ? અરે ન પુરું થવાનું શું કારણ ? તમારો કોઈ ધણી છે કે ? તમારે ના કહેતાં વાર છે, કે આજેજ કલ્પાંત થયો સમજો. ગમે તેટલો આપણો પરિવાર અથવા કંઈપણ આપણું હોય, તો પણ આપણને કંઈ નથી અને કશાને પણ માટે આપણે કંઈ કરવાનું નથી, અથવા આપણે માટે પણ કંઈ કરવું નહીં એટલેજ “ ન કરવાની ” ક્રિયા શરૂ થઈ; અને તે શરૂ થઈ કાયમની બને એટલે ચાર યુગજ શું પરંતુ કલ્પાંતનું કલ્પાંત આજેજ થશે.

એક એક ઘડીને એક એક યુગ શા માટે ન ઠરાવવો ? બધું આપણા હાથનુંજ તો છે, જેટલા કાળની મર્યાદા યુગની ઠેરવી તેને કલ્પ તરીકે ઠેરવ્યો હોય તેટલા કાળ સુધી દેવ રહેશે અને તે કાળ પૂરો થાય કે દેવ પણ નાશ પામશે. એકંદર વર અને વહુ કલ્પનાનાજ છે. દેવાદિકોમાં પતિ પત્ની છે. તેમનોજ એ સર્વ ખેલ છે. પતિ એ સ્ત્રી અને સ્ત્રી એ પતિ કાલ્પનિકજ કરવાના. આરંભમાં જે દેવ થયા તે પણ એવીજ રીતે બન્યા અને છેવટે આપણી કલ્પના પ્રમાણે યુગનો જેટલો કાળ ઠેરવ્યો હોય ત્યાં સુધી રહી પછી નાશ પામશેજ; તો એવા દેવ શા ઉપયોગના ?

અરે, યુગ એટલે શું ? ઘડીકમાં યુગ તો

માયારૂપ દુનિયા થાયજ છે ! તેવીજ રીતે કલ્પ પણ

અને તેમાંથી આપણા હાથમાંનીજ ચીજ છે. કલ્પના-

જુદાની ક્રિયા. નોજ આ સર્વ બહાર છે, આપણી બધી

કલ્પના બંધ ન પડે તો આપણે બહારમાં

સાપડાયા, વર વહુના તાળામાં ગયા. વર (નવરા) વહુ (બાઈકો)

ખેલ સ્ત્રીલીંગી+^૧ છે; પરંતુ સમજ પડવા માટે જુદા જુદા

કહેવડાવે છે. તે “ કેવળ છે ” થી જે કંઈ બીજા છે તે બધી

સ્ત્રીઓ છે; આરંભમાં ઉત્પન્ન થયેલી જે સ્ત્રી તે પોતેજ કલ્પનારૂપ છે, તેણે અનંત કલ્પના ચલાવી. તેનીજ આ બધી દુનિયા છે. પરંતુ તેનું હવે શું કરવું એમ જો પૂછે તો તેની ચુકિત કહું છું. જેટલું બધું કાલ્પનિક છે તે સર્વ રહેવાજ દેવું; પરંતુ તેનું દુષ્ટ પરિણામ ફક્ત આપણી પર ન થવા દેતાં તે જે ‘કેવળ’ છે તેનો અનુભવ પૂર્ણ પણે લયાં કરી પછી તે કાલ્પનિક જ્યવહારમાં પેસવું. આપણે કાલ્પનિકમાં રહી ફાવે ત્યારે કલ્પના રહિત અવસ્થામાં જવું. તેનેજ ‘કેવળ છે’ પણું કહે છે અને તેનેજ કેઈ નિર્વિકલ્પ સમાધી કહેતા હશે. સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત જે હોય છે, તે આપણાથી બીજું જે કંઈ છે, તે હોય છે છતાં તેનું પરિણામ પોતાની ઉપર થવા દેતો નથી. સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત થવાની આપણને જરૂર છે. તો સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત થવા માટે સંકલ્પ વિકલ્પમાંજ આપણે રહેવું જોઈએ. ત્યારે તમે વા દુનિયા સંકલ્પ વિકલ્પમાંજ છો, પરંતુ સંકલ્પ વિકલ્પ રહિત પ્રકત તમે થતા નથી તેથી તમારી ફજેતી ! જે ‘કેવળ છે’ ની અવસ્થામાં ગયો છે તે સ્ત્રીનો કંઈ પણ ઉપયોગ કરતો નથી. સ્ત્રી એટલે ‘કેવળ છે’ તેનાથી બીજાં જે તે સ્ત્રીઓ; આપણું સ્ત્રીપણું આપણી પાસે રહે અને તેના ગુણધર્મ રહિત કલ્પના રહિત થવું હોય અને ‘કેવળ છે’ નો અનુભવ આવે એવી જરૂર હોય તો હમણાંજ કહ્યાં પ્રમાણે ‘બ્રહ્મચર્ય’ નો અભ્યાસ રાખવો. સ્ત્રીપણાના એટલે એકંદર જગતના ગુણધર્મો નિરંતર શરીર પર લેવા એ બહુ ખરાબ છે, જેટલું દેખાય છે તે બધું સ્ત્રીનું રૂપ છે. સ્ત્રી એટલે કંઈ સત્ વસ્તુ થોડીજ છે ! ‘કેવળ છે’ ને પક્ષી રીતે ઓળખનાર જે સ્ત્રી છે તે પણ ‘કેવળ છે’ જ, પણ તેણે સ્ત્રીપણાનો વેષ (દેખાવ) લીધો છે. તે પોતાનું સ્વરૂપ દેખાડી તમને ઘેરી રહી છે. ‘કેવળ છે’ ને કંઈ પણ સ્વરૂપ નથી. આ સર્વ તેણીનુંજ સ્વરૂપ છે અને તે સર્વ કાલ્પનિક છે. એકના યોગથી સંકડો સ્ત્રીઓ થઈ અને તે અંદર અંદર દહડે છે ! એનુંજ નામ ઘડામોડ (ટંટાડીસાદ) આપવા લેવાનું ત્યાંથીજ

શરૂ થાય છે અને તેજ આગળ ઉપર ચાલુ રહી સર્વ સારો માઠો વ્યવહાર થાય છે. ખીન્નું છે શું અને નથી શું ?

તે સ્ત્રી પણ ઉસ્તાદ છે. તે શું કહે છે, ‘તું જો કે ‘કેવળ છે’ છે તો પણ મારે લીધેજ તારો અનુભવ આવશે. તારો અનુભવ આવવાને હુંજ એક મુખ્ય સાધનભૂત છું. હુંજ જો ન હોત તો તારી તને પણ ક્યાંથી ખબર હોત ?’

એકંદર ફાલતુ ઉપયોગ કરવો નહીં એટલે બધું બને છે. સ્ત્રી કરવી, વર કરવો, બધું કરવું અને એ બધું કરી મૂકી પછી ફરી છુટા થવું. શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માએ એટલી સ્ત્રીઓ કરી તો પણ ફરી તે તો બુદ્ધાન્ન; અને વળી કહેતા કે હું બ્રહ્મચારી. દુર્વાસા ઋષિ સાઠ ખાંડી અન્ન ખાઈ ફરી અપવાસીના અપવાસીજ ! સર્વ કરી મૂકીને તે બુદ્ધા, તે ખરા બ્રહ્મચારી; શ્રીકૃષ્ણ, દુર્વાસા ઇત્યાદિ એ ખરા બ્રહ્મચારીઓ છે.

જગત્માં ઉપલોચ્ય વસ્તુ બેજ તો છે. તેટલા માટે શ્રી કૃષ્ણ અને દુર્વાસા એ બેઉ વ્યક્તિઓ દેખાડી. શરીર પ્રકૃતિ પુષ્ટ કરવાને અન્ન જોઈએ અને પુષ્ટ પ્રકૃતિ જેટલી આકાર રાહિત સ્ત્રીઓ વિગેરે વિષયોમાંથી આનંદ લેવા લોચ્ય વસ્તુ તેટલો માટે જોઈએ. પ્રત્યેકનો આનંદ જુદેજુદે વધારે આનંદ. કોણે હોય છે. કોઈનો આનંદ મામાં, કોઈનો ખાપમાં, કોઈનો સ્ત્રીમાં, કોઈનો દ્રવ્યમાં, કોઈનો ખીજી જડ વસ્તુમાં. એ પ્રમાણે આનંદ હોય છે. આનંદ લેવા માટે શરીરની જરૂર છે, પરંતુ ખાસ (ખરેખરો) પરમેશ્વરી જે આનંદ છે તેને આકારની જરૂર નથી. લોચ્ય વસ્તુને આકાર ન હોવા છતાં તે લોચ્ય વસ્તુ હોવી જોઈએ. જેટલી આકાર રહિત લોચ્ય વસ્તુ હોય, તેટલો આનંદ અધિક મળે છે. મૂળનો આનંદ નિરાકાર સ્થિતિમાંજ છે તેથી તે પુષ્કળ મળે છે, પરંતુ કોઈપણ જાતનો આનંદ શરીર શિવાય લઈ શકાતો નથી અને અન્ન વગર શરીર ચાલતું નથી; ત્યારે આનો કેમ મેળ બેસે ? તો શરીર

પ્રકૃતિ છે તેને સાકાર આનંદનું બી નિરાકાર આનંદ, જે તેનું લક્ષ્ય છે, તે આપીએ એટલે બધો મેળ બેસે છે. સાકાર આનંદ ક'યો ? તો અન્ન વગેરે. વ્યવહારમાં પણ આપણે આપણા સ્થુલ શરીરને બીજા ખવડાવીએ છીએ. તે બીથી થયેલાં જે ઝાડો જે સાકાર તે આપણે ખાઈએ છીએ કે ? સર્વ એમ છે. આપણે ભાત, ભાખરી, રોટલી ઇત્યાદિ ખાઈએ છીએ; તે શું છે ? તો ઘઉં, ચોખા વગેરે ઝાડનું તે બીજજ આપણે ખાઈએ છીએ. તો તેનું સાકાર રૂપ ઝાડ એ દૃષ્ટિએ ઘઉં, ચોખા ઇત્યાદિ એ નિરાકાર જેવાંજ તો છે; તો એનાં કરતાં પણ, જે નિરાકાર સ્થિતિમાં હોય છે તે આનંદજ બે તે શરીર પ્રકૃતિને પોષક તરીકે આપીએ તો બધુંજ કામ થાય છે. એ ઉપરથી નિરાકારથીજ આપણું અને આપણાં શરીરનું પોષણ થાય છે એમ ઠરે છે. પરંતુ તે નિરાકાર બીજ આપણા શરીરને પોષક દ્રવ્ય તરીકે મળે ત્યાંસુધી વાસના ન વધારે એવાં અન્નની શરીર રક્ષણ પુરતી જરૂર રાખવી બેઈએ. પછી આશા, વાસના ન વધારનારા પોષક ઉપર શરીરનું રક્ષણ કરતાં કરતાં ધીમેધીમે અને એવાજ બીજા અનેક ઉપાય વડે પૂર્ણ વાસના રહિત થયાં પછી તે જે કંઈ નિરાકાર શરીરનું પોષક દ્રવ્ય છે, તે મળે છે; અથવા તે નિરાકાર પોષકની યોગ્યતાનું શરીર મળે છે. ત્યારે શરીર પ્રકૃતિ શિવાયનું જે “કેવળ છે” એમ હું કહુ છું તે “કેવળ છે” એ આ શરીર પ્રકૃતિનો વર છે એમ સમજો; પરંતુ તે કયારે ? કે શરીર પ્રકૃતિમાં જે અહંકાર હોય છે તે નિર્વાસન અવસ્થાવડે “કેવળ છે”ના રૂપમાં જશે ત્યારે. વાસ્તવિક રીતે તો તે “કેવળ છે” ને સ્ત્રી વર કંઈ નથી. આ શરીર પ્રકૃતિ તેની સ્ત્રી બની તે “કેવળ છે”માં ભરેલો નિરાકાર આનંદ એટલેજ સાકાર આનંદનું બીજ કહો, તે તે ખાતી બેસે છે. તેને નિરાકાર આપણે લલે કહીએ પણ તે આનંદ ખાય છે માટે બેશક તેનાથી મળ એ ભેગો થવાનોજ !

બ્રહ્માનંદનો ઉપભોગ લેનારી, શુદ્ધ પ્રકૃતિથી જે મળ ઉત્પન્ન

થાય છે તે આ બધું જગત્. તેનું જે હુગેલું તેને “કમલ” કહે-
વાનો વહિવટ છે. ‘ક’ એટલે બ્રહ્મ અને
પરબ્રહ્મના મળમાંથી તેનો જે મળ તેને કહેવું “કમળ”. તે
જગત્ની ઉત્પત્તિ. કમળમાંથીજ બ્રહ્મદેવની ઉત્પત્તિ થઈ. તે
તે ગુમાનો કીડો છે. એવી કથા તમારી
પોથીઓમાં મળતી હોય તો જુઓ. ત્યારે તે ખેલાંની કહો
અથવા ખીજી કોઈ કહો, તે જે સાવિત્રી તેનાથી આ જગત્ આ
ગુખાડી ઉત્પન્ન થઈ! તે ખાયાંજ કરે છે અને હુગતીજ જાય છે.
તે હુગે છે એટલે પ્રસવ આપે છે અથવા પ્રસવ આપે છે એટલે
હુગે છે, તેથી તેનું નામ સાવિત્રી. અરે એજ તમારા ગ્રંથમાં છે,
પણ ભાષા જુદી; અમો શબ્દ જુદા વાપરીએ તેથી શું થયું!
સર્વ જગ એટલે ગુજ તો છે, તેથી તેને ગુરૂ કહ્યું છે.

સૂર્યનારાયણને સવિતા એ નામ છે, તેનું શું કારણ? તો
તે હંમેશા હુગે છે તેથી! જેનાથી જગત્ ઉત્પન્ન થાય છે
(પ્રસવે છે) તેને સવિતા અથવા સાવિત્રી કહે છે. ઉત્પન્ન થવું,
પ્રસવવું, પ્રસૂતી થવું અથવા હુગવું એ બધું એકજ: તેને પ્રાપ્ત
તે કહો. બોલીચાલીને તે મળજ કહાડવાનો છે; કારણ ‘ક’ના એટલે
તે પરબ્રહ્મના મળનું, જગત્ એ અનેક પ્રકારનું રૂપાંતર છે. સ્ત્રીઓ
છોકરાંને જન્મ આપે છે, તે છોકરાંને પ્રસવવા પુરતી સવિતા
કહો કે સાવિત્રી કહો. છોકરાં થવાં એટલે હું કહું છું કે
છોકરાં હુગવાં; કારણ હુગવું અને છોકરાં નીકળવાં એ સરખુંજ
છે! ત્યારે હગ્ગા ત્યારે તમો સ્ત્રી પુરૂષોને સાવિત્રી કે સવિતા શા
માટે ન કહેવાં?

તે સવિતા કે સાવિત્રી, તેને હંમેશા ખાવા મળેજ છે
અને તે હુગેજ છે. તેનું હુઘેલું જે કોઈ ખાતું હોય, તે ખાનારનું
હુઘેલું પ્રી કોઈ ખાતું હશે. એવી જે
પરમેશ્વર રૂપ થવાને પરંપરા છે, તે પરંપરા માંહનાજ તમો

પૂર્ણ નિકૃષ્ટ છો. અને તમારું હુઘેલું છેવટે
અવસ્થાની જરૂર. હુકરો ખાય છે. ત્યાં આ પરંપરાનું છેવટ
આવે છે. (થયું) આ ઉપરથી હુઘેલું
કંઈ ફેકટ જતું નથી. હુકરનું હુઘેલું જે છે તે પ્રી તે “કેવળ

છે ” માં જાય છે જે છેવટનું, જેને હવે કોઈ ખાતુજ નથી; જેનો ઉપયોગ કોઈ કરતુજ નથી તે “કેવળ છે” તેથી એમને એમ રહે છે. પછી પરંપરાથી તે “કેવળ છે” છે તે મૂળના “કેવળ છે” માં જાય છે. તેથી જેને ગ્રહ રૂપ થવું હોય તેણે તે “કેવળ છે” ને પકડીને બેસવું. બધામાં જે નિકૃષ્ટ વસ્તુ છે, જેને કોઈ પૂછતુંએ નથી; તે વસ્તુ “કેવળ છે” માં જાય છે એ સિદ્ધાંત છે. તો આપણે જો “કેવળ છે” માં જવું હોય તો તે નિકૃષ્ટ વસ્તુનેજ પકડીને બેસવું. દુઃસ્ના ગુના જેવી જે વસ્તુ તેની પર પ્રેમ કરવો એટલે તે વસ્તુ “કેવળ છે” માં જશેજ. કારણ તે ચક્રજ તેવું છે; પછી તે વસ્તુની સાથે આપણે પણ તે “કેવળ છે” માં જઈશું. જો આપણાથી દુકરતું લીંડું અથવા દુકરોને પકડીને તેને આધારે “કેવળ છે” ની અવસ્થામાં જઈ શકાય એમ ન હોય તો આપણે પોતે દુકરોના જેવી અથવા તેના લીંડાં જેવી પૂર્ણ નિકૃષ્ટ મનની વૃત્તિ કરી લેવી જોઈએ કે જેનો ઉપયોગ જગત્માંથી કોઈ કરી શકતો નથી. એટલી નિકૃષ્ટ સ્થિતિ થાય એટલે સ્વાભાવિક રીતેજ તેનો ઉપયોગ પરમેશ્વર શિવાય બીજો કોણ કરે? અને પરમેશ્વર પણ જેની એટલી નિકૃષ્ટ અવસ્થા થઈ હોય તેનોજ ઉપયોગ કરે છે, અથવા જે મનુષ્યની એટલી નિકૃષ્ટ અવસ્થા થઈ હોય તેજ પરમેશ્વર બની શકે છે. ભગવાને મુદ્દામ વરાહ અવતાર ધારણ કરી કૃતિ કરી દેખાડી. પરંતુ તમોને ઘોડા ઉપર, અંબાડીમાં બેસવાનો શોખ છે, એટલે તમોને દુકરના ગુની મહત્તા કેમ સમજાય? તમો ‘કેવળ છે’ કેવી રીતે બની શકો?

‘અ’ નો આકાર, ‘ગ’ નો આકાર, બિંદુનો આકાર કેમ થાય છે, ઐકાર કેવો હોય છે, એ જગત્ને હુઘનારી તે આદ્ય પ્રકૃતિનું ગુહદ્વાર જોતા બેસીએ ત્યારે સમજાય છે. મહાંએ દ્રઙ એમ બોલી કેમ આવે? તો ગુનું લીડું કેવું હોય છે, તેને કોણ ખેંચે છે, એ જોઈએ ત્યારે સમજાય. ચણાની દાળ, વરડાં, ભજીયાં ખાતી વખતે જે આનંદ થાય છે તે આનંદના પ્રમાણ

પ્રમાણે જુદા જુદા આકારનું ગુ જહાર પડે છે ! તેનો આકાર—નાના મોટાં લીંડા, કેટલાંક સર્પાકૃતિવાળાં, કેટલાંક જલેખી જેવાં ગોળ ગોળ, કેટલાંક કઢી જેવાં પાતળાં, કેટલાંક પંચામૃત જેવાં, કેટલાંક પીઠલાં જેવાં, કેટલાંક કડબોળી ચક્રવ્યા (ખાવાના પદાર્થનું નામ) જેવાં, કેટલાંક ફદફદ, કેટલાંકમાં દાળ વગેરે ખાધેલાં પદાર્થ તેવાને તેવાજ ઇત્યાદિ સર્વ ખરોખર દેખાય છે ! તમારે ન સાંભળવું હોય તો ન સાંભળો ! મહેં શું કંઈ પોથીપાનાં (પુસ્તકો) વાંચ્યાં છે કે મારે કંઈ મુદ્રલ પુરાણ કહેવાનું છે ! તે તો તમારી પાસે છેજ અને તમો વાંચોછોજ. મને જે દેખાય છે તે હું કહું છું; ખીજું કંઈ દેખાય તો ખીજું કહું. ‘ આ શું ખાખા, બધું ગુનુંજ વર્ણન, ખીજું કંઈ કહોને ’ એમ જો કહો તો હું કહું છું તમારી પાસે લાડુ, મગજ, પીઠલું, ગુ ઇત્યાદિ જે છે, તે તમારી પાસેની વસ્તુઓનીજ વાત હું કહું છું. હું ખીજી ચીજે ક્યાંથી લાવું ? તમો બધા જે બેઠા છો તેજ મારાં પુરાણ કથા. એ મારી પોથી પુસ્તકમાં જેમ દેખાય તેમ હું કહું છું ! આજે શ્રાવણ મહીનાનો સોમવાર, અપવાસનો દિવસ, અને તમો તમારી મેળે હુઘેલાંની અને ગુ મુતરની મારી વાતો સાંભળતાં બેસો છો ! સારી રીતે શંકરને અભિષેક કરવો, શિવત્રીલામૃત વાંચવાં, એ પ્રકારે તમો અમૃતનો સ્વાદ લોને ! અમે અમારો ગુનો લઈશું.

ગુને ગુ કહેવાનો અને મુતરને મુતર કહેવાનો વહિવટ શા માટે છે ? તો ગુ એટલે ગુરૂ, સદ્ગુરૂ અને મૂત્ર એટલે આનંદ, મુદ્ગલનો પણ શો અર્થ છે ?

મુદ્ગલ શબ્દનો તો એમાં મુત્+ગલ એમ શબ્દ લઈએ અર્થ. તો મુત્=આનંદ અને ગલ=ગળું, કંડ;

એટલે કે તે આનંદ જેના ગળા સુધી ભર્યો છે તે મુદ્ગલ. હવે લ ને બદલે ર કહીએ તો મુત્+ગર એવો શબ્દ બને છે. તો એનો અર્થ એવો થશે કે મુત્=આનંદ ગર=વિષ. એ બેઉ જેને સમસમાન છે એટલે જેને મુલ તે ગર

અને ગર તે મુત્ર છે તેનું નામ મુદ્ગર. હવે હજી એક ત્રીજો અર્થ નીકળે છે. તે એ કે મુત+ગડ. ગડ=કિલ્લો. તો આપણા

નખશિખાંત જે આ દેહ છે તે એક ગુ એટલે ગુરૂ ખાંધેલો કિલ્લોજ છે પરંતુ તે જેણે

સદ્ગુરૂ અને મૂત્ર બ્રહ્માનંદના યોગથી ખાંધ્યો હશે તે મુદ્ગડ.

એટલે આનંદ. તો તમો તેને મુદ્ગલ કહો, કે મુદ્ગર કહો, કે મુદ્ગડ કહો, બધું એકજ. તેવીજ

રીતે ઝાડો ખહાર પડે છે ત્યારે તેને ગુ શું કામ કહ્યું ? તે તો પુરપુર અવાજ કરે છે ત્યારે તેનું નામ પુરપુર એમ શા માટે ન રાખ્યું ? અનાદિકાળથી એને ગુ કહ્યું એનું શું કારણ ? ગુના જેવું ત્યાં શું છે ? તેનાં જે લક્ષણો છે તે પરથી એનું નામ પડવું જોઈએ ને ! લીંડા જેવું પડે છે મહારાજ તો તેનું નામ ગુનું લીંડું પડ્યું હોત. અથવા તો ભાઈ તે પુરપુર અવાજ કરે છે તો પુરકુર નામ તેને આપવામાં આવ્યું હોત ! ગુજ નામ આપવામાં આવ્યું છે તો તેમાં કંઈપણ વિશેષ મહત્ત્વ હોવું જોઈએ. તો ગુ એટલે ગુરૂ, ફક્ત ગુરૂજ નહીં પણ સદ્ગુરૂ. તેવીજ રીતે મૂત્રને મૂત્ર શા માટે કહેવું ? તો તેનાથી આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે તેથી મૂત્ર (મુત્ર) એ શબ્દનો અર્થ સંસ્કૃતમાં “ આનંદ ” છે. તેનાથી આનંદની ઉત્પત્તિ થતી હશે તેથી તો તેને મુત્ર (મુત્ર) એવું નામ આપવામાં આવ્યું છે ને ? તમોને તે પ્રાસ કરી લેતાં આવડતો નથી એ વાત જુદી. ગુ એટલે ડુકકર અને તેનું જે મૂત્ર તે આનંદ. જેમ અન્નના રૂપાંતરથી મનુષ્ય થાય છે તેથી અન્નનેજ મનુષ્ય કહીએ તો ચાલે અથવા મનુષ્યને પાનુ અન્ન કહીએ તો ચાલે, તેમજ ડુકકરની બનાવટ એ મનુષ્યના ગુમાંથી છે. તેથી મનુષ્યનાં ગુને ડુકકર કહીએ અથવા ડુકકરનેજ મનુષ્યનું ગુ કહીએ તો શી હરકત છે ? આગળ પર થનારી નિશ્ચિત પરિણામનું નામ પૂર્વ અવસ્થામાં આપીએ તો શું થયું ? અન્નનું નિશ્ચિત્ત્વ મક રીતે થનારું પરિણામ ગુજ; તેથીજ હાલ માણસો અન્નનેજ ગુ કહે છે. તેવીજ રીતે મનુષ્યપિંડ જે છે તે અન્નનોજ બનેલો.

તેવીજ રીતે ડુક્કરનો પિંડ એ ગુનોજ છે. નહીં તોએ હું ગાંડા પાગલ, ભ્રમિષ્ઠ, ઠયોંજ છું, તો મને તેના જેવીજ વાતો કહેવાની ચેરી થોડીજ છે ! કોઈ પૂછે કેમ રે એમ કેમ બોલો છો ? તો પાગલ ઠયોં છું તેથી ! ત્યારે કંઈ પણ બોલવાને પ્રતિબંધ શા માટે ? તમો કહેશો તમો તો ગાંડા દેખાતા નથી, હું કહું છું આ ભાષણ ઉપરથી તો ગાંડો ઠરવો ! અદ્વાતદ્વા ભાષણ લાગતું હોય તો તે પરથી ગાંડો ઠરવો અને ગાંડો ઠરવોજ હોય તો તે ગાંડાનું આ ભાષણ છે એમ સમજો. તમો પોતે વડા (ગાંડા) નથી તેથી ગાંડો કેવો હોય છે તે જોવા માટે અહીં આવો છો ! વેડા (ગાંડો) એટલે જે સર્વજ્ઞાતા તે 'વેડા'. 'વેડા' શબ્દમાં વિદ્ ધાતુ છે. ગમે તેવો પણ તે ગાંડોજ (વેડા), તે ક્યાં જાય તેની કોને ખબર ? કેવી ગમત છે તે જુઓ ! વિદ્માંથી વેદ અને તે ઉપરથી વેડા શબ્દ થયો. વેડ (ગાંડછા) લાગી એટલે શું ? તો વેદ લાગ્યો. તમોએ જો મને વેડા (ગાંડો) ઠરવ્યો છે તો હવે જ્યાં ભટકું ત્યાં મને ભટકવા દો. સારાંનો રસ્તો તમો કરો અને ખરાબનો રસ્તો હું કરું છું. કોઈ કહે છે 'બાબા, તમો અમને ગાળ દો છો' હું કહું છું 'ગાળ ખાવાને તો તમો આવો છો !' બ્રાહ્મણને પગે પડો તો 'સાડું થાવો' એટલે 'કલ્યાણ થાવ' એવો તે આશીર્વાદ આપે છે, તે તો એવું ફક્ત મ્હોંએ કહે છે; પણ હું તો ખરેખર કરી દેખાડું છું. તે કેવી રીતે ? તો શિર્વા (ગાળો) એ શબ્દ 'શિવ'માંથી થયો, શિવ એટલે કલ્યાણ એટલે કે શિર્વા એટલે કલ્યાણ કારક ! તેવીજ રીતે માર એટલે વાસના બધી ચીજોની વાસના તમારે જોઈએ છે તેથી હું તમને માર આપું છું. મારો માર એટલે તમારી સર્વ વાસના પૂર્ણ થવી ! તમો જેટલું ખરાબ લેશો તેટલું સર્વ સાડુંજ છે. તમો કહેશો 'બાબા તમો બધું ઉલટુંજ કરો છો' તો હા, તમો મારવ્યો કે તેનું ઉલટું 'રમા' તમારા બોળામાં નાંખું છું. મારી ગતિજ ઉલટી, તેથી મારા તરફથી જે નીકળે છે તે પણ ઉલટુંજ દેખાશે અને તેમાંથી હું મેજ સાડુંજ નીકળશે.

આજે મારા જીવને સાડું નથી તો પણ આ બધું બોલવાનું બળ મને તે ગુએ આપ્યું !

બ્રહ્મનું અતિપણું થયું તેથી તેનું જે બાહિર પડવું થયું તેનો થયો મળ. મસ્ત હાથીના ગંડસ્થલમાંથી મદ ખહાર નીકળે છે, ત્યારે તેને મસ્તી ચ્હડી એમ કહે છે.

ગુની જરૂર અને તેનો ઉપયોગ. એકજ. અર્થ કરનારાઓ પ્રસંગ પરવે જુદા અર્થો કરે છે. મધમાખીઓ હુઘે

એટલે તેના ગુને મધ કહે છે. ગુનો ઉપયોગ અહીંથી નહીં તો ત્યાંથી કરી લેવોજ પડે છે; પરંતુ સાડું સાડું ગુ તમારે જોઈએ છે; પિતૃઓને, દેવને, મધ ગમે છે, તેથી તેમના પંચામૃત સ્નાનમાં મધ નાખે છે. મધ એટલે ગુ, ગુ એમ નહીં તો તેમ લો ! સોળું (અબોટીઉ) પહેરવાનું એટલે શું ? તો રેશમી કીડાનું ગુજ તે. એકંદર, ખરાબ નહીં તો સાડું ગુ, ગમે તે રીતે લેવુંજ પડે છે. અહીંથી ત્યાં સુધી (ખેલેથી ઠેઠ સુધી) બધો મળજ તો છે. ગુની વાત કદી પૂર્ણ થનાર નથી. કારણ “ કેવળ છે ” જે છે તે પૂર્ણજ છે, તેની કંઈ નથી કથા કે નથી પુરાણ ! કોઈ કહે છે કે બ્રહ્મ જ્ઞાનની પોથીઓ છે. અરે તે શેની પોથીઓ (પુસ્તકો) તે નિરંજન છે, લાંબુ છે કે પહોળું છે શું છે કેવું છે કહી તેનું વર્ણન કરશો ! પોથી, પુરાણો, શાસ્ત્રો એ બધાં તે ગુનાં છે ! તમો ગુમાંજ રહો છો, ગુજ ખાવ છો અને ગુમાંજ જીવ છો ! અને છેવટે જન્મ પણ પ્રરી ગુમાંજ લો છો ? બધામાં ખરાબ જે ગુ હોય તેને આધારેજ બધા ગુમાંથી મુક્ત થઈ શકાય છે ! લોકો હુગે છે એટલે ડુકરો તે સુધી જોઈ પછી ખાય છે ! એ ઉપરથી ગુ ગુ માં પણ કંઈક લહેજત છે.

ગામડાં ગામમાં ચારે બાજુએ ગુ ખાડી હોય છે. હું જ્યારે ખહાર ઝાડે પ્રવા જતો હતો, ત્યારે કોઈનો ઝાડો લાડુ જેવો, કોઈનો પીલ્લાં જેવો, કોઈનાનો રંગ કાળો તો કેઈનાનો

કેશરી, કેઈકિનામાં દાળ તો કેઈકિનામાં વરડાં ખુદાર પડેલાં, એવાં જુદી જુદી જાતનાં શુ જોવાને મળતાં. હુઘતી વખતે ડુકરો અથવા ગાય શુ ખાવાને આવે છે. તમોને જેમ તાજું તાજું ભાવે છે, તાઢી રોટલી ભાવતી નથી, તેમ તેને પણ તાજું શુ ભાવે છે, અને હુઘતી વખતે તે ગુદાદરને મ્હોં લગાડી ખાય છે ! તમો શહેરી લોકો, તમને આની શી ખબર ! તેને ગમે તેટલાં હાંકો તોપણ તે જતાં નથી છેવટે આપણેજ ઉઠીને જતા રહેવું પડે છે એકંદર એમાં પણ સ્વાદ છે. તેવી રીતે તમો જુદી જુદી જાતના શુનો સ્વાદ લેનારા છો ! એટલે કે તમો જુદી જુદી જાતની વિષય વસ્તુનો સ્વાદ લેનારા છો. તે ‘ કેવળ છે ’ એ સર્વ ઠેકાણે છે. તેથી સર્વત્ર આનંદ લર્યો છે. ત્યારે શુ થયું તેથી શું થયું ? સારાંશ શુની જરૂર છે; તેથી રેશમને રૂપે કહો કે મધને રૂપે કહો, તેનો ઉપયોગ કરવો પડ્યો. તમોને શુ અને અન્ન એકજ હોયાંની જ્યારે સમજ આવે ત્યારે ખરી; પરંતુ હાલ તુર્ત તો વાતો સાંભળીને પણ શા માટે આનંદ લેતા નથી ? તેમાં શી હરકત છે ?

મંગળવાર, તા. ૫ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪ શ્રાવણ સુદ ૫, શકે ૧૮૪૬.

પરમાર્થ અને સંસાર પ્રપંચ એ એકજ અવસ્થાના બે
રૂપાંતરો-પરમેશ્વરી આનંદમૂર્તિ કેવી રીતે બને છે-
પરબ્રહ્મ એ નપુંસક છે-અખંડ પરમેશ્વરી આનંદ
કેવો હોય છે.

એવું છે કે, કાળ છે, તે બે પ્રકારને રૂપાંતરે છે. દિવસ
હો, અથવા રાત્રી હો, દિવસમાં રાત્રીનો અને રાત્રીમાં દિવસનો
સમાવેશ હોય છે. તેવીજ રીતે સંસાર
પરમાર્થ અને પ્રપંચ હોવા પરમેશ્વરનો પરમાર્થ હો,
સંસાર પ્રપંચ એ એ બેમાં એકેકનો સમાવેશ છે. પરમાર્થ
એકજ અવસ્થાના કહો કે સંસાર પ્રપંચ કહો, એ એકજ
બે રૂપાંતરો. અવસ્થાના બે રૂપાંતર છે. દિવસે રાત્રીનો
લાસ પડતો નથી તેમજ રાત્રિએ દિવસનો
લાસ પડતો નથી. પરંતુ પરસ્પર વચ્ચે (એકેકનો) સંબંધ હોય
જ છે. તેવીજ રીતે સંસાર પ્રપંચમાં પરમાર્થનો સંબંધ નથી
હોતો એમ નથી અને પરમાર્થ અવસ્થામાં ગયેલો જે છે તેને
સંસાર પ્રપંચ નથી હોતો એમ નથી. સંસાર પ્રપંચ જેણે કર્યો
છે તેજ પરમાર્થમાં જાય છે, એટલે પરમાર્થમાં જતી વખતે તે
સંસાર પ્રપંચનો ગુણધર્મ લઈને જાય છે. પરંતુ ત્યાં ગયાં
પછી સંસાર પ્રપંચ હોય છે છતાં ત્યાં તે માનતો નથી; કારણ
ત્યાં ગયાં પછી સંસારમાંનાં નાશવંત, દુઃખાદાયક ગુણધર્મો
તે અનુભવતો નથી. એ જેમ, તેમજ સ્ત્રી હોય કે પુરૂષ હોય
બેઉમાં પરસ્પર સંબંધ હોય છે. તેવીજ રીતે દ્વૈત અને અદ્વૈત
એ બેઉમાં પણ એકેકનો એકેક સાથે સંબંધ હોય છે.

આપણને કોઈ પણ શારીરિક વ્યવહાર કરતી વખતે પછી તે સારો હોય કે માઠો હોય-તે વ્યવહારથી અદૃષ્ટ નિરાકાર એવાં આનંદ વા દુઃખ ઉત્પન્ન થાયજ પરમેશ્વરી આનંદ- છે. અને વ્યવહારિક રીતે તેને ધનીલાવ મૂર્તિ કેવી રીતે આવી જીવની અને તેની જોડ રહેજ છે; અને છે. તે બંધ પડતીજ નથી. એને લીધે પરમેશ્વરી અવસ્થા આવતી નથી, પરમેશ્વરી

અવસ્થા આવવા માટે પણ એવોજ પ્રકાર અને છે; પરંતુ પરમેશ્વરના સંબંધમાં જે વ્યવહાર થાય તેમાંથી અદૃષ્ટ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે. તે અદૃષ્ટ આનંદ ભોગો થયો જાય છે; અને એવી રીતે આપણા આખા આયુષ્યમાં પરમેશ્વરી આનંદ ઉત્પન્ન થવા માટે જેટલી જેટલી ક્રિયાઓ થાય તેમાંથી ઉત્પન્ન થનારા આનંદનો પણ ધનીલાવ થાય છે. તે કેવળ આનંદનો ધનીલાવ હોય છે. તે શુદ્ધ શા માટે? તો તેનો જીવ સાથે સંબંધ ન હોઈ તે પરમેશ્વર સંબંધી વ્યવહારો થાય છે તેથી. તે ઉત્પન્ન થયેલા નિરાકાર આનંદનો જેમ જેમ ધનીલાવ ઉત્પન્ન થતો જાય છે, તેમ તેમ જે વ્યક્તિને લીધે તે આનંદ ઉત્પન્ન થયો હોય, પછી તે પુરૂષ હોય કે સ્ત્રી, તેને લીધે તે ધનીલાવને જીવદશા આવતી જાય છે. પણ તે જીવ દશા વ્યવહારની જીવદશા નથી; કારણ તે આનંદ પરમેશ્વર સંબંધે પ્રકટ થઈ ત્યાં જીવ આવ્યો છે. પછી જે વ્યક્તિ મારફતે તે આનંદ ઉત્પન્ન થયો હોય તેવીજ રીતનો આકાર તે આનંદના ધનીલાવને આવે છે, એટલે કે જે વ્યક્તિ તરફથી તે પરમેશ્વરી ક્રિયાને લીધે ઉત્પન્ન થયેલા આનંદને ધનીલાવ આવી આકાર આવ્યો છે, તે વ્યક્તિના આવી રીતે બે આકારો થયા હોય એમ અને છે. પછી તે આનંદની મૂર્તિ પ્રકટ થાય છે તે આનંદને જેમ જેમ ધનીલાવ પ્રાપ્ત થતો જાય છે, તેમ તેમ આનો જીવ તેમાં જવા માંડે છે અને તેને સાકાર ધનીલાવ આવવા લાગે છે. એવી રીતે તે જીવ પૂર્ણપણે તે ધનીલાવમાં જાય એટલે એનો દેહપાત થાય છે. એનું દેહાવસાન

થતી વખતે પોતે મરે છે એવી કલ્પના એને થતીજ નથી. કારણ એની તૈયારીજ તેવી ! એટલે તે જીવ એકદમ નીકળ્યો, અને તે આનંદના ધનીલાવમાં ગયો એમ નથી; પણ જેમ જેમ તે ધનીલાવ થતો ગયો તેમ તેમ જીવ તેમાં ગયો. એટલે તે જે પૃથ્વી ઉપરનો જીવ અથવા વ્યક્તિ તેજ અદૃષ્ટ રીતે આનંદ રૂપ બની અને આ જે આનંદ રૂપ બનેલી મૂર્તિ તે કંઈ સ્ત્રી પુરૂષના એ શરીરના સંબંધથી એટલે ગર્ભવાસથી ઉત્પન્ન થયેલી નથી, તેથી તેનો નાશ નથી; તે અજરામર થઈ. પરંતુ આનંદની ઉત્પત્તિ એ ઉલટી સુલટી અવસ્થા હોયાં શિવાય થતી નથી, એટલે કે સ્ત્રી અને પુરૂષ એ એક મળી તે આનંદની ઉત્પત્તિ થાય છે. વ્યવહારમાં વ્યક્તિની ઉત્પત્તિ સ્ત્રી પુરૂષના આનંદથી એટલે ગર્ભવાસથી થાય છે અને અહીં પણ પરમેશ્વર અને આપણે એટલે કોઈ પણ વ્યક્તિ તેનામાંથી આનંદ મૂર્તિ પ્રકટ થાય છે. પરમેશ્વર અવસ્થા એ મનુષ્ય અવસ્થાથી ઉલટી અવસ્થા છે, જેમ સ્ત્રી એ ઉલટી અવસ્થા છે, તેવીજ રીતે અહીં પણ મનુષ્ય અવસ્થામાંનો એક હોય અથવા હજારો હોય, તેમને સ્ત્રી કહો કે પુરૂષ કહો. પણ તેમની ઉલટી બાબતુ પરમેશ્વર અવસ્થા અને એ પરમેશ્વર અવસ્થા તમો તમારી જાતને જે કંઈમાનો તેનાથી ઉલટી બાબતુએ હોય છેજ એમ સમજો. સમજો શું, તે હોય છેજ. મનુષ્ય અવસ્થામાં સ્ત્રી પુરૂષ એ એક અવસ્થા શરીરપર લીધી હોય છે અને પરમેશ્વરમાં એનાથી ઉલટી ન સ્ત્રી કે ન પુરૂષ એવી પરબ્રહ્મ અવસ્થા એટલે સ્ત્રી પુરૂષરહિત એવી નપુંસક અવસ્થા હોય છે,

બ્રહ્મ એ નપુંસક છે. નપુંસક એટલે
પરબ્રહ્મ એ પુંસક અથવા પુલ્લિંગી નહીં તે. પછી
નપુંસક છે. પુલ્લિંગીજ નહીં એટલુંજ નહીં પણ
તેની પાછળ રહેલી સ્ત્રિલિંગપણ નથી.

હીક પણ જો કદાચિત્ હોયજ તો નપુંસિકલિંગ કહ્યું એટલે પુલ્લિંગ તો નથીજ અને લિંગજ જો હોય તો તો સ્ત્રિલિંગ હશે; આ શિવાય બીજું કંઈ નથી. તેથી પરમેશ્વરનો સહવાસ, સેવાધર્મ,

સત્સંગ અને સત્ક્રિયાને યોગે ઉત્પન્ન થનારો જે આનંદ છે તે ભેગો થયાં જાય એટલે તેમાંથી હુમણું કહ્યાં પ્રમાણે પરમેશ્વરી આનંદમૂર્તિ અને છે. એ ઉપરથી શું સાખીત થયું ? તો પરમેશ્વરના સહવાસથી તે આનંદ અને છે અને તેજ આનંદની તે અવિનાશી એવી મૂર્તિ અને છે અને જેણે તે આનંદ ઉત્પન્ન કર્યો હોય તેનો આકાર અને છે, જેને દ્વારે તે મૂર્તિ બની હોય છે તેનો આકાર અને છે. તે આકાર અજરામર થયો. ત્યારે તે આકારને તમે “ પોતે ” સમજી લો. અથવા તે આકાર પરમેશ્વરનો છે એમ સમજો તે એકજ. આ અજરામર આકારનું પોષણ શેની ઉપર થાય છે ? તો પરમેશ્વરના આનંદ-માંથીજ તે મૂર્તિ, તે આકાર બન્યો હોવાથી મૂળમાંનો જે અખંડ પરમેશ્વરી આનંદ છે તેનાથી તેનું પોષણ થાય છે. એટલે કે તેને ભાત રાટલીની જરૂર નથી. તે આનંદ જેમ જેમ આપણામાં એટલે તે આનંદ મૂર્તિમાં આવે છે તેમ તેમ તે અનંત આનંદનો એક સરખો અનુભવ લેતાં બેસવું પડે છે. તે પોષક દ્રવ્ય લાવવાને આપણે કંઈજ પ્રયત્ન કરવો પડતો નથી. તેશુદ્ધ આનંદનો વાસ્તવિક રીતે કોઈપણ પ્રકારનો સ્વભાવ નથી હોતો. છતાં જે વખતે તે પોતાનાજ ઘની ભાવને પ્રાપ્ત થયેલા આકારમાં એટલે આનંદ મૂર્તિમાં આવે છે, તે વખતે અખંડ પરમેશ્વરી તે ત્રણે આકારને ઝટાવે હોય તેમ, ચોંટવે આનંદ કેવો હોય તેમ આવે છે. અને જેમ જેમ તે હોય છે. ચોંટતો જાય છે તેમ તેમ આનંદની લાહુરીઓ તે ઘની ભાવમાં એટલે આપણા માંજ ઉત્પન્ન થાય છે. ત્યારે બાહ્યથી જાણે કીડીઓ વળગી હોય એમ લાગે છે. પણ તે દુઃખદાયક ન હોતાં આનંદની તે કીડીઓ હોય છે; અને તે આત્મા પૂર્ણ આત્માનંદમાં નિમજ્ન હોય છે. એવી વખતે જગતમાંનો કોઈ સંસારી મનુષ્ય પછી તે ગમે તેવો આપણા બહાલામાં બહાલો હોય, શ્રી હોય, છોકરો હોય અથવા બીજો કોઈપણ હોય, તે જો આવે તો તેનો તેને કંટાળો

આવે છે. તેને તે વખતે તેનું ત્યાં આવવાનું ગમતું નથી; કારણ તે આનંદનો કદી કંટાળો આવતોજ નથી. કંટાળો એ અવસ્થાજ ત્યાં નથી. આ આનંદ આવવાને કોઈપણ સાધનની જરૂર પડતી નથી. તે આપોઆપજ આવે છે. એનું તમને સમજાય એવું એકદુ ઉદાહરણ આપું છું. ઠંડીના દીવસમાં આપણને ઠંડી લાગે છે. ખુબ ઠંડી લાગે છે. તે કંઈ આપણે કંઈથી લાવવી પડતી નથી. કેવી તે ઠંડી ચારે બાજુથી આપણને ઠંડી કરા જેવી શરીરમાં ખુપાય છે. તેવીજ રીતે તે આનંદ આપણી ચારે બાજુએથી આપણા શરીરમાં અંદરને અંદર મળી જવાનેજ જાણે વિચાર રાખે છે ! જેવી રીતે તે ઠંડીનિરાકાર હોય છે તેને કંઈ આકાર નથી; પરંતુ શરીરને લાગે છે એમ અનુભવ આવે છે. કોઈ સમજી માણસ હોય તો તે કહે છે કે આ ઠંડીમાં જો આનંદ હોત તો કેટલું સાફ થાત ! આ ઠંડીનો અનુભવ લેવા માટે આપણને કંઈ ઉલટી સાઇડના ઘની લાવની અથવા આકારની જરૂર પડતી નથી. તેવીજ રીતે તે ઠંડાણે પણ આપણા શિવાય બીજા કોઈની સ્ત્રી અથવા પુરૂષની જરૂર પડતી નથી. જો શરીરનો સંબંધ કરી આનંદ ઉત્પન્ન કરવાની ત્યાં જરૂર પડતી નથી અને તે આનંદ પણ શરીર મારફતે ઉત્પન્ન થનારા આનંદ કરતાં કેટલાએ ગણો વધારે હોય છે, એની કલ્પના કરી શકાતી નથી; અને તેનો કંટાળો આવતો નથી. ઉન્હાળામાં આપણને ઠંડી હવાની જરૂર હોય છે, તે વખતે ઠંડીના દિવસો પ્રમાણે ઠંડી હવા એની મેળે આવતી નથી તેથી ઠંડી હવાની ઉત્પત્તિ જેમાંથી થાય છે એવા ઉલટી સાઇડના ગુણધર્મના પાંખા વગેરે લઈ ક્રિયા કરી તેના યોગ વડે ઠંડી હવા આપણે ઉત્પન્ન કરવી પડે છે. તેવીજ રીતે વ્યવહારમાં આનંદ મેળવવા માટે કંઈક ઉન્હાળામાં પડેલાના જેવા તમો છો તેથી તે તાપ નષ્ટ થઈ શાંતતા, ઠંડક મેળવવા માટે તમો ઉલટી સાઇડની વસ્તુ મારફતે આનંદ ઉત્પન્ન કરવાનો પ્રયત્ન કરો છો. જેમ કુધાનો ત્રાસ થાય એટલે અત્રાદિક ઉલટી સાઇડની વસ્તુને ઉપયોગ કરી તે ત્રાસ કમી કરી લેો છો. ઇશ્વરી આનંદ

તમને મળતો નથી, સ્ત્રીના યોગથી પંખો હલાવ્યા માફક આનંદ ઉત્પન્ન કરી તે વરેજ ચલાવી લો છો, તેથી તેને સંસારતાપ, કડક ઉન્હાળો એમ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. એથી ઉલટી સ્થિતિ હમણાં જ તમને કહ્યાં પ્રમાણે ત્યાં છે. એટલે કોઈ પણ પ્રકારના સાધન શિવાય અથવા કોઈ પણ પ્રકારની ખટપટ ન કરતાં આપોઆપ નિરાકાર શાંત હવા અથવા ઠંડી જેમ એની મેળે આપણા શરીર પર આવે છે અને તેનો આપણને અનુભવ આવે છે તેજ પ્રમાણે નિરાકાર આનંદ આપણામાં જોઈએ તેટલો આવે છે. જગતની હવા અથવા ઠંડી વગેરે આપણને પ્રતિકૂળ છે; પરંતુ તે અવસ્થામાં કેટલાએ ગણે (કેટલો બધો) અનુકૂળ આનંદ એની મેળે આવે છે એની કલ્પના થતી નથી અને તેનું ખીન્નું કંઈ પરિણામ થતું નથી. ખાધું અને હચ્ચાન: જેવું તેનું પરિણામ થતું નથી. અથવા સ્ત્રી પુરૂષો દ્વારા ઉત્પન્ન થનારા ક્ષણિક આનંદ ભોગવી તે વડે છોકરાં કહાડ્યા જેવું પણ તેનું પરિણામ થતું નથી. ત્યારે તેનું શું થાય છે? એમ પૂછો તો આપણી પોતાનીજ પુષ્ટતા થાય છે. પછી શું મહારાજ! તમારે માટે તે કંઈ ઉથલ પાથલ કરતો નથી, કારણ તેને પુરસદજ નથી. કારણ તે ઉથલ પાથલ એટલે દુઃખજનને! એટલે દુઃખ અથવા ચિંતા કરવા જેવું ત્યાં જો કંઈ નથીજ તો તે લાવવાં ક્યાંથી? ત્યારે પૃથ્વી ઉપર જે પોતાનો પરિવાર રહ્યો છે તેને અથવા પોતાના શિવાય ખીન્નને તે જોતોજ નથી. જે કંઈ છે તે પોતેજ છે એમ તે સમજે છે. તે આનંદના સપાટામાં બાકીની બધી વાતો તે વીસરીજ નાચે છે. વ્યવહારમાં પણ આપણે એમજ નથી જોતા કે? ખેડેલાં ખેડેલાં કોઈને ખાવા મળતું નથી હોતું, તે વળતે તે તમારા મ્હોં આગળ “ગોવિંદદાસ, ગોવિંદદાસ, શેટજી, શેટજી, તારાબાઈ, તારાબાઈ,” એમ કરનારા કરે છે. અને કર્મ ધર્મ સંયોગે તેની પાસે જે ચાર ગામ થાય અથવા ખીજી કંઈ રીતે તે શ્રીમંત થાય એટલે તે ગોવિંદદાસને સંકટ પ્રસંગે પણ ઉપયોગી થઈ પડવાનું વિસરી નાચે છે. એવોજ

વ્યવહારનો અનુભવ છે. એવુંજ ત્યાં પણ છે. પણ તે આનંદમાં પૂર્ણ તૃપ્ત થયો કે તેને પછી પોતાનો જે પરિવાર છે તેનું અને આખા જગત્નું તેને સ્મરણ થાય છે. એ સ્મરણ જેમ જેમ થતું જાય છે, તેમ તેમ તેમને પણ પોતાના જેવા કરવા તરફ તેની પ્રવૃત્તિ થાય છે; અને તે પ્રવૃત્તિદ્વારા ધીમે ધીમે પોતાના પરિવારને પણ તે પોતાનાં કરી લે છે; પરંતુ એમ કરતાં કરતાં તે જે અખંડ આનંદનો પ્રવાહ લોગવતો હોય છે તેમાં જરા પણ કમીપણું આવતું નથી.

શુધવાર, તારીખ ૬ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪, શ્રાવણ સુદ ૬ શકે ૧૮૪૬.

જીવલાવ દેવચરણે અર્પણ કરવો.

જે બંધાતો નથી, જ્યાં બધું સમાઈ જાય છે, ત્યાંજ નાંખવામાં આવે છે. જ્યાં અગ્નિ સળગ્યો હોય, ત્યાં કચરો નાંખીએ તો તે ફરીથી ઉડીને આવતો નથી; પણ જ્યાં નાંખવા જેવું નથી ત્યાં નાંખીએ તો ફરી પાછું આવે છે. જેમ કોઈ ગાયને બીજે ઠેકાણે આપવામાં આવે તો પણ ફરી તે તેની જગ્યાએ આવે છેજ. પરંતુ જેને તે આપવામાં આવી છે તેને પણ જે આશા ન હોય અને આપનારે તે આપીજ દીધી છે તો પછી તે ક્યાં જશે? આ આપનાર પોતાના મનમાં કહે છે કે ત્યાં રહે તો રહે ને ન રહે તો ન રહે જે તે પાછી આવી ઘેર બેસીજ રહે તો પહેલાંના માલીકને તેને ખાવાનું આપવુંજ પડે છે. તેવીજ રીતે જીવલાવ એ એક ચંચલ વસ્તુ છે. તે જે બીજી બાબતે આપીએ તો તે ફરી પાછો આવવા પ્રયત્ન કરે છે. જેમ આપણે એકવાર છોકરી બીજાને આપીએ તો તેની પર આપણા હુકમ વારસો કંઈ રહેતો નથી. તેણે ત્યાં રહેવુંજ જોઈએ. પણ જે તે વર બરોબર નહીં હોય અથવા એનામાંજ કંઈ ઠંગધટો ન હોય તો તે પાછી આવે છે. પણ પાછી આવે તોપણ માબાપ તેને લાડ કરે છે. ચૈતન્ય વસ્તુ છે ને તે! ત્યારે તે છોકરીના કરતાં આપણને આપણો જીવલાવ વધારેજ પાસેનો છે; તો તે કેવી રીતે દેવચરણમાં રહે? માટે તેને ગમે તેટલો અર્પણ કરીએ તોપણ તે પાછો આપણી પાસેજ આવવા મથે છે. આપણે ગંગામાં સ્નાન કરીએ છીએ તે શા માટે? તો આપણી પાસે જે કંઈ ગાંડુઘેલું હોય તે ત્યાં નાંખી દેવા માટે. તે ગાંડુઘેલું કંઈ જીદું જીદું નથી

હોતું. તે એક બાંધેલી ગાંસડી છે. તે ગાંસડીનેજ જીવ કહે છે. એટલે કે બધો વ્યવહાર જેને આધારે કરવાનો તેજ ફેંકી દેવો જોઈએ. પરંતુ લોકો શું કરે છે ? તો તે ગાંસડી પોતાની પાસે રાખે છે, અને તે ગાંસડી જેને લીધે બંધાઇ તે શરીર અથવા હાડકાં ગંગામાં નાંખે છે. એવી રીતે અંદરની ગાંસડી કેવી રીતે ગંગામાં નાંખાય ? અરે એકાદી કોથળીમાંથી પૈસા કહાડી લઈને ઉપરની કોથળીજ ફેંકી દઈએ તો તેનો શો ઉપયોગ ? તેવીજ રીતે ફક્ત શરીર અથવા ફક્ત હાડકાં ફેંકી દેવાથી શો ફાયદો ? એક શરીર ફેંકી દઈએ તો જીવ કહે છે, “ હું બીજું શરીર લઈશ. ” સ્ત્રી શા માટે કરવી ? તો છોકરાં માટે. પછી એક બે છોકરાં થયાં કે છોકરાંનું કામ પૂરું થયું. પછી સ્ત્રી જાય તો પણ શી હરકત છે ? પણ તે વર એવો વિચાર નથી કરતો ! તેવુંજ આ છે. છોકરો ડાહ્યો હોય તો કહેશે કે, “ મારી ઉત્પત્તિ કરી લીધી, હવે મા ગઇ તો ગઇ ! તેવી રીતે જીવ કહે છે, મેં મારી ઉત્પત્તિ કરી લીધી, હવે શરીર જાયને જવું હોય તો ! પરંતુ એ કંઈ ઉપયોગનું નથી. સારાંશ શો છે, કે આપણે ગમે તેટલો જીવ ભાવ અર્પણ કરીએ તો પણ તે અર્પણ કરાતો નથી. તે શરીરની આશા કર્યાંજ કરે છે. પરંતુ તેને પણ એક યુક્તિ છે. કોઈ કહે છે ગંગામાં મારાં હાડકાં પડે, પણ આપણે વિચાર કરવો. ફક્ત હાડકાં ફેંકી દેવાથી શો ઉપયોગ ? પણ હાડકાં ફેંકવાથી પણ ફાયદો થાય છે. તે શો ? તો ઉપર હાડકાં અથવા અર્ધાં બળેલાં મુઠ્ઠાં ફેંકી દેવાથી નીચેના પાણી ભરનારને ખૂબજ અડચણ થાય છે. એવો દેખાવ કાશીમાં જોવામાં આવે છે. હું કાશી ગયો હતો. ત્યાં એકવાર સ્નાન કર્યું. પણ તે કયાં ? તો જ્યાં કંઈક હાડકાંના ટુકડા, કોલસા વગેરે ફીનારે ચોંટેલા હતા, જ્યાં પાણી જોડતું નહોતું ત્યાં જઈ સ્નાન કર્યું. મુંઝણ પણ કરાવ્યું, પણ ‘જોડતું’ હઝામનું મુંઝણ મેં કર્યું, અને પછી તેની પાસે માફ મુંઝણ કરાવી લીધું, તે હઝમે કહ્યું “ બાપુ, તમને મુંઝણ કરતાં નહીં આવડે, મારાં માથાંને અસ્તરો લાગી જશે. ” મેં કહ્યું જો તો ખરો કેવું કડું છું તે. બીજા ખુબ હઝામો ત્યાં આવ્યા હતા,

તેમણે તેને કહ્યું કે “ લેને કરાવી ! ” કારણ મેં તેને ખૂબ પૈસા આપીશ એમ કહ્યું હતું. તેને લીધે તે પણ તૈયાર થયો. પછી મેં તેના ગમે તેમ કરી વાળ, મૂછ વગેરે કહાડ્યાં અને કહ્યું “ જવા દો હવે ” આપણને ક્યાં ટેવ છે ! ” પછી તે ખીજા હાથે કહ્યું “ બાપુ, બસ, હવે હું કરી નાંખીશ. ”

તે માટે એવી ચુકિત છે કે, પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થ આપણે આપણું કાર્ય કરતાજ રહેવું અને તે કરતાં કરતાં તેનું જે પ્રમાણ છે તે પૂરું થાય એટલે ગાડી ઉલટે છે. તે કેવી રીતે ઉલટે છે ? તો તમારો જીવભાવ તમો દેવને અર્પણ કરો છો અને તે કરવામાં આવે છે પણ તેની નિશાની આપણને જડતી નથી. પણ એકાદો સત્પુરૂષ તે કામગિરી કરે છે. તમો જીવભાવ અર્પણ કરી શકતા નથી, તેથી તે સત્પુરૂષ તમારી પાસેથી તમારો જીવભાવ છીનવી લે છે. અર્પણ કરાવી લે છે; પછી તમારે કંઈ કામ બાકી રહ્યું નહીં. ‘ જીવભાવ દેવ ચરણે ’ એ જેમ તમો કહો છો તેમ તે ખીજો ઉત્પન્ન થયેલો એટલે તે સત્પુરૂષ કહે છે કે ‘ સર્વનો જીવભાવ મમ ચરણે, મમ ચરણે ’ તેમની પાસે બધાનો જીવભાવ જાય છે. જીવભાવ સ્વીકારનારો તેમના શિવાય ખીજો કોઈ નથી; કારણ તે વસ્તુ ખરાબ છે. સારી વસ્તુ તમો આપો નહીં. જીવભાવ જો ખરેખરજ સારો હોત તો તે આપવા માટે તમો તૈયાર ન થાત. તમો કહો છો ‘ સાઈનાથ ગુરુ માણે આઈ ’ એ જેમ તમો કહો છો, તેવીજ રીતે જે કોઈ તમારો જીવભાવ લેનારો હોય છે તે કહે છે ‘ ગોવિંદદાસ તમારો જીવ સારી પાસે આવવા દો ! આજેબા (દાદાજી) તમારો જીવ પાસે આવવા દો ! ’ વગેરે

આપણે એમ ઠેરવવું પડે છે કે મને જીવભાવજ નથી; પણ તમો કંઈ તેમ કરતા નથી ! મહોંએ પ્રકત કહો છો ‘ જીવભાવ દેવચરણે, જીવભાવ દેવચરણે ’ પણ જો કોઈ તે લેવા આવે તો તમે તે આપતા નથી. જીવભાવ એટલે આપણે કે ?

આપણે નહીં. જીવભાવ એટલે આપણાથી જે ઉત્પન્ન થયો હોય તે. ભાવ એટલે જીવની આધારભૂત વસ્તુ એટલે દેહ અને તે દેહથી ઉત્પન્ન થયેલી બીજી વસ્તુઓ એટલે છોકરાં, છૈય્યાં, ઘરબાર વગેરે એ સર્વ ભાવ. તો આપણો આ જીવભાવ દેવચરણે અર્પણ કરવાની જરૂર છે. વ્યવહારમાં પણ તમો એમ નથી કહેતા કે “બાબા, આ છોકરો તમારા ચરણમાં નાંખ્યો છે હું કે” એટલે આપણાથી ઉત્પન્ન થયેલું જે છે તે જીવભાવ અને તે દેવ ચરણમાં ! “બાબા, આ છોકરો તમારા ચરણમાં નાંખ્યો હું કે !” એમ કહે છે અને તુરતજ લઈ જાય છે. એટલે જીવ પણ લીધો અને ભાવ પણ લીધો.

મારા જોવામાં એવું એક ઉદાહરણ છે. છોકરી ખુબ મોટી થઈ એટલે તેના બાપે એક ગૃહસ્થ સાથે બહુ રમુજી રીતે લગ્ન કર્યું. લગ્ન થયા પછી તેને જે દીવસે છોકરીને ઘેર લાવવી હોય તે દિવસે એનું તો હુકમસર કામ ! તે છોકરી પણ તેવીજ. એનો પગ આંગણમાં પડે કે “છખી, છખી,” કરતો કરતો તે છખી જ્યાં હોય ત્યાં ઠેઠ જતો. તે મળે કે બેઠેને આનંદ થતો. એટલું થાય કે તરતજ તે કહેતો, “તારાં લુગડાં ચોળી ક્યાં છે ? તે લે અને ચાલ મારી સાથે; ખુદાર ગાડી ઉભી છે.” તે તેને લઈ જવાનોજ, એ બધાંને ખબર હતી. આ છોકરીને તે માણસો સ્વીકારતાં નહોતાં, પણ આણે બળજબરીથી છોકરી અને નારીએજ લાવી છોકરીને છોકરાના બાપના ખોળામાં બેસાડી. તે કહે “અરે અમારાથી આ બધું નહીં બને”. આ કહે “આ બધું બધું એટલે શું બનવાનું ? આ છોકરી લો એટલે થયું.” એવી રીતે છોકરી આપી તેજ રીત પાછી લઈ જતી વખતે ! તે છોકરી પણ તેનીજ ! એ કહે કે તરતજ તે પોતાનાં લુગડાં ચોળી કહાડતી અને બાપને આપતી ને બેઠ ચાલતાં થતાં ! કોઈથી કંઈ બોલાતું નહીં. ઠીક, ઘેર લાવ્યા પછી પણ એને જેટલા દિવસ તેને રાખવી હોય તેટલા દિવસ રાખી લેતો અને પછી મનમાં આવે કે તરતજ

“ચાલ છખી, ઉઠ મારે જવું છે ખડાર; તું જ તારે સાસરે. એવો તે દરેક બાબતમાં ચોખ્ખો હતો.

ખડું જોઈએ તો આપણો જીવજ દેવને અર્પણ કરવો જોઈએ, એટલે જેણે અર્પણ કરવાનો તેજ અર્પણ થવો જોઈએ. પણ તેમ થતું નથી. તેથી જીવભાવ એટલે કન્યાપુત્ર અર્પણ કરવાનો. છોકરીને પણ દેવનેજ અર્પણ કરે છે, પણ તે પણ પાછી આવે છે. એવીજ રીતે દત્તક આપવું તે પણ સાડું. પણ તે પણ જેને આપવો જોઈએ તેને નથી આપતા, એસ્ટેટને આપે છે. તેથી તે પાછો આવતો નથી. નહીં તો તે પણ આવ્યો હોત. એવી રીતે દરેક વાતનો ખારીકાઈથી વિચાર કરીએ એટલે આપણી ભુલો આપણી નજરે પડે છે. આ જીવ બહુ ખરાબ છે. તે બેટો ઘોળા બિલાડા જેવો છે. તે મોટો ભામટો છે. તેને મારીએ તોપણ તેને લાગતું નથી. અને વળી કેટલોએ મારીએ તો કુદકા મારીમારીને ઉપર જઈ બેસવાનો તે તો બેઠોજ. પછી તેને નીચેથી ગમે તેટલો ઠોકીએ તો પણ બેટો તેમને તેમજ નીચું મ્હોં કરી બેઠો હતો તે ફક્કડ ! મારા જવાનીજ (તે બિલાડો) વાટ જોતો હતો. આ જોઈ મારા મનમાં આવ્યું કે માણસનો જીવ પણ એવોજ બેટો ધૂષ્ટ છે. તેને ગમે તેટલો મારીએ તો પણ તેને કંઈ ધક્કાએ લાગતો નથી. શરીરને મારીએ તો તેજ આખા શરીરમાં વ્યાપી રહ્યો હોવાથી તેને લાગે છે, ત્રાસ થાય છે, કેટલાંએ દુઃખો સંકટો લોગવે છે. અને માર ખાતાં ખાતાં શરીર પણ મરી જાય છે તો પણ તે એની મેળે જેવો ને તેવોજ, બહુ નિગરગટ (બેપર્વા) છે બેટો ! તેને ગમે તેટલો મારીએ તો પણ તે કોઈના તાબામાં જતો નથી. વીજળીના જેવો તે બહુ ચંચળ છે. વીજળીને કોઈ મારવાનું કહે તો તે બની શકે કે ? તે નાશી જશે. તેને શું મારો અને શું પકડો ! તેવીજ રીતનો આ જીવ છે. વીજળી શું, બિલાડી શું, જીવ શું એ બધા બેટાઓ સરખાજ છે. વિજને ઉલટાવીએ એટલે જીવ. વ+ઈ+જ=વીજ. એનાથી ઉલટ જ+ઈ+વ. આ જીવની ભાંજગડમાં

કદી પડવું નહીં. તે આપી શકાતો નથી. તેથી તેનાથી જે ઉત્પન્ન થયું હોય એટલે કે જીવભાવ તે આપવો. કોઈ કહેશે કે શું એ અમારો જીવભાવ છે કે ? તો હા. પણ તેમાં તમારો જીવભાવ નથી તેથી તે આપી શકાતો નથી. ઠીક બાપુ, માંકડ કીડા વગેરે તે ? તેમને તમે તમારાથી થયેલા માનતા નથી તેથી તે પણ આપી શકાતા નથી. ત્યારે આ જીવભાવની નિશાની શી ? તો આપણાથી ઉત્પન્ન થઈ તેની પર આપણો પ્રેમ હોવો જોઈએ એટલે તે જીવભાવ. ત્યારે એવો જે જીવભાવ હોય તે પરમેશ્વરપણુ કરવો. પણ એ સમજીને આપણાથી કરી શકાતો નથી. તેથી ચોરની જરૂર. ચોર એટલે હરી. તેથી હરી, હરી, કરતા બેસવું અને ઓ હરી અમારાથી આપી શકાતું નથી માટે તુંજ લઈજા એમ કહેવું. કોઈ કોઈ સત્પુરૂષને કહે છે “મારી પર મહેરબાની રાખો. આનો અર્થ શો છે ? મે=મારું હર=હરણ કરનારા; એટલે મારા હરણ કરવાના વિષય તરફ “બાની” રાખો મહેર નજર કરો એટલે શું ? તો મારું સર્વ હરણ કરી લેવાની બુધ્ધિથી જુઓ; એટલે કે મારાથી તમને કંઈ આપી શકાતું નથી તેથી તમે ગમે તેમ કરી આવો, ચોરીને આવો અથવા ગમે તેમ આવો, પણ મારું સર્વ હરણ કરવાની નજર મહારી પર રાખો, પણ તમે એમ સમજશો કે ? વ્યવહારમાં કહે છે “ઓ શેઠજી અમારી પર મહેર નજર રાખો” એટલે કંઈ પણ ફાયદા માટેજ તે હોય છે. પણ દેવને મહેર નજર રાખવાનું કહેવું એટલે શું ? તો મારું સર્વ હરણ કરી લો, કારણ તે વગર મને ખરું સુખ મળતું નથી. તેથી દેવને કહેવું કે ફક્ત મારો જીવ અને તેનો ભાવ હરણ કરી લો.

ગુરુવાર, તા. ૭ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪, શ્રાવણ સુદ ૭ શકે ૧૮૪૬.

દુઃખ (દર્દ-માંદગી) ગુરુ છે-તપોધન એટલે શું ?
તપોધન લોકોનાં કલ્યાણનું સુખ્ય સાધન-સદગુરુ
પોતાના તપોધનનો ઉપયોગ લોકો માટે કેવી રીતે
કરે છે-દુઃખજ સર્વ સુખનું સાધન-મરદ અને
સ્ત્રી બેઉ અવસ્થા મારી પાસે છે-મારામાં
ખરું કન્યાપણું અને અખંડ સૌભાગ્યપણું
કેમ આવ્યું તેની હકીકત-સ્ત્રી એ પતિનું
પતિત્વ અને પતિએ સ્ત્રીનું સ્ત્રીત્વ
હરણ કરવાની જરૂર-સુખ દુઃખ
શબ્દની વ્યાખ્યા.

દુઃખ (દર્દ, માંદગી) ગુરુ છે. જો કોઈને ગુરુ કરવો હોય
તો તેણે દુઃખને ગુરુ કરવો. આપણને જે કંઈ જ્ઞાન
જોયતું હોય તે દુઃખ પાસેથી શીખાય છે. જો દુઃખ ન આવે,
કંઈ ત્રાસ ન થાય, તો શીખવાનો કંઈ
દુઃખ (દર્દ, માંદગી) માર્ગજ નથી. જેની પાસે દુઃખનો ખુબ
એ ગુરુ છે. સંઘય હોય તે ઉત્તમ ગુરુ. જેમ કોઈ
શ્રીમંત હોય છે; શ્રીમંત શબ્દથી પુષ્કળ
પૈસો પાસે હોય એટલાથી શ્રીમંત નથી; પણ અનેક પ્રકારની
જેટલી જેટલી ઉપલોગ્ય વસ્તુઓ છે તે બધી જો તેની પાસે
હોય તો તે ખરો શ્રીમંત. તે જો ઓછો હોય તો તેટલા પ્રમાણમાં
તે ઓછો શ્રીમંત. પુષ્કળ પૈસો હોય, પરંતુ પોતાને અને જગતને
તેનો કંઈ ઉપયોગ ન હોય તો તે શ્રીમંત નથી. જેમણે પૈસા

વડે ખુબ ઉપભોગ્ય વસ્તુઓ સંપાદન કરી છે, જે પોતે તેનો ઉપભોગ કરે છે અને ખીજને પણ તેનો ઉપભોગ આપે છે, તે ખરો શ્રીમંત. તેવીજ રીતે અનેક પ્રકારનાં દુઃખો છો. સર્વ દુઃખોનો સંચય જેની પાસે ખુબ છે, તે સદ્ગુરુ. તો એવાં કેટલાક મહોટાં મહોટાં દુઃખો છે કે તે પાસે હોય એટલે સર્વ દુઃખોનો તેમાં સમાવેશ થાય છે. તે દુખોનો ઉપયોગ તે ગુરુ પોતે પણ કરે છે અને ખીજને પણ કરાવી આપે છે. જેમ કોઈ પરોપકાર કરનાર હોય તો તે પોતાના સ્નેહી સોબતીઓને પોતાની વસ્તુ તેમના ઉપયોગ માટે આપે છે; તેવીજ રીતે દુઃખો એજ સદ્ગુરુનું

ધન. એવી રીતનું દુઃખ રૂપી ધન પૂર્ણપણે તપોધન એટલે શું? જેની પાસે હોય તે ત્રણે લોકોમાં શ્રેષ્ઠ.

સંસ્કૃત ભાષામાં બોલીએ તો દુઃખ રૂપી ધન એનો અર્થ તપોધન થાય છે. તપ એટલે સર્વ પ્રકારના તપ, પછી તે સંસાર માટે હોય અથવા પરમેશ્વર માટે હોય. એવી રીતનું સર્વ પ્રકારનું તપ એટલે અનેક પ્રકારનું દુઃખ લેવું તે. બળબળરીથી કહો અથવા એની મળે આવેલાં દુઃખો એટલેજ તપ. દુઃખને ધન કહીએ તો વિસંગત લાગશે, કારણ દુઃખ તો દૂર કરવાને બધા તૈયાર હોય છે, પરંતુ તેને માટે તપોધન શબ્દ વાપરીએ તો ઠીક કહે છે; પરંતુ છે બેઉ એકજ. જે સત્પુરુષ હોય છે તે સદ્ગુરુ નથી હોતા. જે માને તેને માટે તે ગુરુ હશે. સત્પુરુષ પણ ખીજને માનવોજ જોઈએ. જેને ઉપયોગ કરી લેવો હોય તે સત્પુરુષ અથવા સદ્ગુરુ બનાવે છે. ખીજે તેને તેવો બનાવવાનો પ્રયત્ન કરે તો પણ સત્પુરુષ પોતાની ઉપર તેનો અંગીકાર કરી લેતાજ નથી. એ બધું ખીજ પર અવલંબીને રહ્યું છે. તેણે પોતાની ગરજ માટે સત્પુરુષ અથવા સદ્ગુરુ કહેવા. તે પણ શા માટે કહેવા? તો તેની પાસે ખૂબ દુઃખનું ધન હોય છે અને તે એ ધન સંપાદન કરી તેનો ઉપયોગ પોતે કરી લે છે અને ખીજને પણ કરી આપે છે. તેથી પોતાની ગરજ માટે તેને સદ્ગુરુ કહેવા.

હવે ખીજાને દુઃખ આપી તે દુઃખનો ઉપયોગ તેને કેવો થાય છે એ જોવાનું છે. જેમ શ્રીમંત પાસે કોઈ કંઈ ઇચ્છાથી

જાય છે અને માંગે છે કે તમારો ટાંગો તપોધનજ લોકનાં થોડા વખત માટે આપો તો ઠીક થાય. કલ્યાણનું સુખ્ય તે શ્રીમંત પરોપકારી હોય છે તેથી સાધન. અથવા માગનાર મિત્ર હોય છે તેથી તેને

તે આપે છે. તેવીજ રીતે સત્પુરૂષ પાસે જે આવે છે તે ઉપરથી તો સુખ માંગવાને આવે છે; પરંતુ ખરી રીતે અંદરથી તો તે દુઃખ માંગવા આવે છે એમ સમજવું. અંદરનો વ્યવહાર કરનારો સૂક્ષ્મ દેહાલિમાની હોય છે; તેનો કારભાર જુદો અને તે સ્થૂલ દેહાલિમાનીનો જુદો. સૂક્ષ્મ દેહી કોઈ વખતે સ્વતંત્ર વ્યવહાર કરે છે; પરંતુ સ્થૂલને તેવો વ્યવહાર કરતાં આવડતો નથી. અંદરથી ફોર્સ મળે ત્યારે સ્થૂલદેહી કારભાર કરે છે, ત્યાં સુધી તેનાથી કંઈ પણ થઈ શકતું નથી. સૂક્ષ્મદેહી કંઈક વ્યવહારો સ્થૂલને સોંપે છે અને કેટલાક સોંપતો પણ નથી. આવી વખતે સ્થૂલને તે સમજાતું પણ નથી; પરંતુ સ્થૂલનો સૂક્ષ્મ સાથે સંબંધજ હોવાથી પછીથી સ્થૂલને તે સમજવા માંડે છે. જેમ કોઈ કલેક્ટર અથવા વરિષ્ઠ અધિકારી હોય છે તેની નીચેના મામલતદાર વગેરે જે અધિકારી હોય છે તેમનાથી સ્વતંત્રપણે કંઈ પણ કરી શકાતું નથી. કલેક્ટર તરફથી જેવો હુકમ છુટે તે પ્રમાણે તે કરે છે; પરંતુ કલેક્ટર વગેરે વરિષ્ઠ અધિકારી જે કંઈ કરે છે તે સ્વતંત્ર રીતે કરે છે, તેમાંની કંઈ પણ મામલતદારને અથવા નીચેના દરજ્જાના અધિકારીને ખબર પણ પડતી નથી. તેવી રીતે સ્થૂલ દેહાલિમાની અને સૂક્ષ્મ દેહાલિમાની સુખ મેળવવાનો પ્રયત્ન કરે છે; પરંતુ સુખ જેના તેના મને ઠેરવ્યાં હોય છે. જે ચીજથી તમને સુખ તે ચીજથી ખીજાને દુઃખ પણ થાય છે. એવા સુખ માટે જે ઉપાયો તે પણ જુદા જુદા હોય છે. તેવી રીતે સૂક્ષ્મ દેહમાં વાસ કરનારો તે પણ પે તાની રીત પ્રમાણે પ્રયત્ન કરે છે. સત્પુરૂષ પાસે એ ખેડ

આવે છે. સ્થૂલદેહને એની રીત પ્રમાણે સુખ મેળવવાની ટેવ તેથી તે સત્પુરુષ પાસે જઈને કહે છે ‘ મારે નોકરી નથી, ચાકરી નથી, ગરીબ છું, તેથી તેની પ્રાપ્તિ થાય એમ કરો. ’ એ પ્રમાણે એની રીતને અનુસરી તે સુખ માંગે છે; પરંતુ સૂક્ષ્મ દેહી દુઃખ ભોગવવા આવે છે, તેથી સત્પુરુષ સૂક્ષ્મ દેહને માન આપે છે. તમો દલેકટરને માન નથી આપતા કે ? તેવી રીતે સૂક્ષ્મદેહી જે માંગે તે ખેલાં આપવું પડે છે. હમણાંજ કહ્યું કે, સત્પુરુષ પાસે દુઃખનો સંચય હોય છે. આથી જે યોગ્યતાનું દુઃખ તે સૂક્ષ્મદેહી માંગે તે તેને આપે છે. સૂક્ષ્મ દેહને ખબર હોય છે કે, દુઃખ માંગવું એટલે સુખ માંગવું છે; જેમ શ્રીમંત મનુષ્ય પોતાના મિત્રને તેના માંગવા પ્રમાણે આપે છે, તેમ સત્પુરુષને કોઈ પારકું નથી હોતું, તેથી તે સૂક્ષ્મ દેહની યોગ્યતાનું દુઃખ તેને આપે છે; આપે છે શું ? તે તો તેમનામાંથી એની મેળે ખુદાર પડેજ છે. તે કેવી રીતે ? તો નદીના બેળાના પાણીનો ઉપયોગ લોકો કરે છે. પણ તે તેનો ગમે તેટલો ઉપયોગ કરે તો પણ જ્યાંથી તે પ્રવાહ નીકળ્યો તેને કંઈપણ ધકકો પહોંચે છે કે ? ત્યાં તો તેનું કંઈપણ પરિણામ થતુંજ નથી. જેમ આ કેનાલના પાણીનો ખેડુતો બંધ બાંધી ઉપયોગ કરી લે છે, તે શું મૂળમાંથી નીકળે છે ત્યાં કંઈ કરે છે કે ? તેવી રીતે સત્પુરુષોમાં કેટલાક લોકોનાં કલ્યાણનાં મુખ્ય સાધનો, એટલેજ તેમનામાં સચ્ચિદાનંદના સંયોગથી સુખરૂપ થઈ પડેલાં જે જે દુઃખો હોય છે, તે આપોઆપ ખુદાર છોડી મૂક્યાં હોય તેમ ખુદાર પડ્યાંજ જાય છે. પછી તેના જે ખરેખરા ભકતો હોય છે તે તેનો સહવાસ, સેવાધર્મ, સત્ક્રિયા, પોતાની ખોટી ખોટી વિષયવસ્તુનું અર્પણ વગેરે રૂપી જે બંધ, તે બાંધ્યાં જેવું કરી, સત્પુરુષ પાસેનું પોતાના અને પોતાના કુળનાં કલ્યાણ માટે ખેંચી લે છે. સેવાધર્મ સત્ક્રિયા વગેરે જે કહ્યાં તે, તે દુઃખો પણ એની મેળે આપણામાં આવે એ માટેજ છે; અને તે પ્રથમ સૂક્ષ્મ દેહાભિમાની તરફ જાય છે.

દુઃખના પેટમાં સુખ છે, તેથી તે સૂક્ષ્મ દેહી તે દુઃખ તે સ્થૂલને આપે છે અને પોતે સુખરૂપ અવસ્થા લે છે. સદ્ગુરુ

પાસેથી આવનારું જે દુઃખ તે દુઃખ

સદ્ગુરુ પોતાના આપનારું નથી હોતું, પણ સૂક્ષ્મ દેહ તપોધનનો ઉપયોગ પાસે જ કાંઈ દુઃખનાં કારણો પાપ વગેરે લોકો માટે કેવી છે તે આગળ હઠાવવા માટે એટલે સ્થૂલ રીતે કરે છે ? દેહ તરફ નાંખવા માટે તે સાધનભૂત

હોય છે. સત્પુરુષ પોતાની પાસેના સચ્ચિ-

દાનંદના સંયોગથી સુખકારક થયેલાં દુઃખોને કયરો કસ્તર સમજી ખૂદાર ફેંક્યાંજ કરે છે. પછી લકતનો સૂક્ષ્મ દેહી તે સત્પુરુષ પાસેથી આવેલાં સુખકારક દુઃખો લઈ ખેંસે છે, અને સૂક્ષ્મ પાસે પાપને લીધે જે દુઃખો હોય છે તે સ્થૂલ દેહાભિમાની તરફ ફેંકે છે. સત્પુરુષ પાસે જે સચ્ચિદાનંદના સંયોગથી સુખરૂપ દુઃખો બન્યાં છે તેને તેઓ પોતાની પાસે રાખતા નથી. કારણ તે પાસે રહી જો સુખાનુભવ આવવા લાગે અથવા તો તે લેવા માંડે તો તેની તપોધન અવસ્થા ભંગ થવા જાય છે. કારણ તપોધન અવસ્થાનેજ તેઓ અત્યંત મહત્વની સમજે છે. પછી સૂક્ષ્મ દેહ તરફથી સ્થૂલ દેહાભિમાની પાસે દુઃખો આવવા લાગે એટલે લોકો કહે છે “ બાબા, તમારે ત્યાં આવ્યો અને દુઃખ વધ્યું. ” હું કહું છું “ ત્યારે ભોગવ ” પણ સત્પુરુષને ખબર હોય છે કે, આ દુઃખ અમુક દિવસ રહેશે. જેમ જેમ સ્થૂલદેહી દુઃખ ભોગવે છે, તેમ તેમ સૂક્ષ્મદેહી સુખી થાય છે. તે દુઃખનું પણ પ્રમાણ હોય છેજ. તે પ્રમાણ પુરું થવા આવે, એટલે પછી સૂક્ષ્મદેહની સુખરૂપ અવસ્થા સ્થૂલદેહ પર આવવા માંડે છે અને તે કહે છે “ હવે મને જરા ઠીક લાગે છે, ખીડા ટળી. ” સત્પુરુષનાં સુખરૂપ થયેલાં બધાંજ દુઃખો લેવાનો લકત લોકોનો અધિકાર પણ ક્યાં હોય છે ! શ્રીમંત પણ પોતાની સંપાત્ત ખીજને આપે છે કે ? તે જરૂર જેટલી આપે છે અને ફરી ભેગી પણ કરે છે. તેવીજ રીતે સત્પુરુષનું હોય છે. એટલે,

કે ભકતોના તરફ તેનાં દુઃખો એટલે તપોધન જાયજ છે અને એની મેળે તપોધનનો સંચય ફરી તેમનામાં થયાંજ જાય છે. જેમ કુવામાંથી જેટલું પાણી કઢાડીએ તેટલું પાણી પામું કુવામાં ભરાઈજ જાય છે. તે દુઃખથી તે કંટાળતાજ નથી. જેમ લાકડાં, છાણાં વગેરે ભેગાં કરી રાખે છે તે શા માટે ? તો બાળવા માટે અથવા અગ્નિ સળગાવવા માટે તે એક સાધન છે તેથી. સારી વસ્તુ, કપડાંલત્તાં વગેરે કંઈ દેવતા સળગાવવાને ઉપયોગમાં લેતા નથી. તો હલકા પદાર્થો, ખરાબ લાકડાં, છાણાં, કચરો કસ્તર વગેરેનોજ આ કામ માટે સંગ્રહ કરી રાખે છે. તેવી રીતે સત્પુરૂષ દુઃખ (પાપ) રૂપી લાકડાં, છાણાં ભેગાં કરી સંગ્રહમાં રાખે છે. અને તેનો લાકડાં પેઠે જ્ઞાનાગ્નિ સળગાવવામાં ઉપયોગ કરે છે. અગ્નિ પુષ્કળ પ્રકારના કહ્યા છે અને તેમના લાકડાં પણ જુદા જુદા હોય છે; તેમજ તેના ઉપયોગ પણ જુદા જુદા છે. મોટરના અગ્નિનું લાકડું પેટ્રોલ હોય છે. ગંસનો અથવા કેરોસીન લાઇટનો અથવા ઘરમાં બીજા દીવા કરો છો. તેને જે અગ્નિની જરૂર છે તેનું લાકડું એટલે તેલ તે જુદાજુદા પ્રકારનું છે. પેટમાંના જઠરાગ્નિને ભાત ભાખરીનાં લાકડાં જોઈએ છે. તેવીજ રીતે જ્ઞાનાગ્નિ પ્રકટ થવા માટે પુષ્કળ પ્રકારનાં લાકડાંઓ છે. તેમાંથી લોકોનાં પાપ વગેરે એ એક મુખ્ય લાકડું (બળતાણું) છે; તે લઈ તે અગ્નિ સળગાવવો અને લોકોને સુખરૂપ થયેલાં દુઃખો આપવામાં તેનો ઉપયોગ કરવો. લોકોને સુખકારક દુઃખો આપી તેમની દુઃખકારક અવસ્થા લેવી અને ફરી તે જ્ઞાનાગ્નિના યોગવડે સુખકારક કરવી, એવો કમ ચાલુજ છે.

જ્ઞાનાગ્નિઃ સર્વ કર્માણિ ભસ્મસાત્કુરતે તથા ।

મ. ગી. અ. ૪ શ્લો. ૩૭.

જ્ઞાનાગ્નિથી સર્વ પ્રકારનાં દુઃખોનો નાશ થાય છે. સત્પુ-

રૂપ પાસેનાં દુઃખો બળજબરીથી લેવાં પડે છે અને તેજ આપણને
સુખકારક થાય છે. જેમ લોકો ખોત લે છે.

દુઃખ સર્વ ખોત એટલે ખેતરમાં બરોબર માલ તૈયાર
સુખનું સાધન. નથી થયો, થોડો ઘણો તૈયાર થાય છે એટલામાં

કોઈ તે માલ ઉદ્ધડ લઈ લે છે. દાખલા તરીકે
શેરડી છે. બેચાર મહિને તે ગોળ તૈયાર કરવા માટે ઉપયોગી
ધર્મ પડશે. એવી તે શેરડીઓ તે વેચાતી લે છે. તે બેનાં સોદા
થાય એટલે પેલો લેનારો શેરડી લે છે, તેને ખોત કહે છે. તે
શેરડી તાબામાં લેવી એટલે જાણે તે માલીક પાસેથી એકાદું
દુઃખજ લીધું એમ થાય છે. જેણે શેરડી રાખી તેણે દુઃખ પેરી
મૂક્યું અને તેજ ખીજાએ લીધું. તે માલીક પાસે જ્યારે માંગવા
ગયો ત્યારે માલીક વિચાર કરે છે કે આપણે આટલા દિવસો આ
ત્રાસ સોસ્યો, આ એક પ્રકારનું દુઃખજ છે; આ માંગે છે તો
એને તે આપી દેવું. એવો વિચાર કરી તે વેચે છે અને લેનારો
લે છે. જેમ વેચાતું શ્રાદ્ધ લેવાનું કહે છે તેવું આ છે. પરંતુ તે
દુઃખ પેલો પોતાના ભાવિ સુખ માટે લે છે, શેરડી લીધી કે તેને
પાણી રેડવું, પીલવાનું ચંત્ર લાવવું, વગેરે અનેક પ્રકારની ખટપટો
એ સર્વ દુઃખજ છે. તે બધું પૂર્ણપણે ઇમાન ઇતબારથી સહન
કરે તો તેને પછી ગોળ મળે છે. એટલે સુખનો અનુભવ મળે
છે તેવુંજ આ છે. સત્પુરૂષ પાસે અનેક પ્રકારનાં દુઃખો હોય છે;
તે લેવાને તૈયાર આવે છે. અંદરનો સૂક્ષ્મ દેહી એ બધું જાણે
છે, તેથી તે દુઃખજ માંગવાને આવે છે અને તમો સ્થૂલ દેહી
સુખ માંગવાને આવે છે; તેથી બધી ચીજોમાં દુઃખને મહત્વ
આપવામાં આવે છે. આપણા કોઈપણ સુખનું સાધન દુઃખજ
છે. જીલાબ થવા, તાવથી માંદા પડવું, વગેરેજ દુઃખો નથી;
પણ સરકારી નોકરી કરવી, શિક્ષણ લેવું, તાપ તડકામાં રખડી
પૈસા મેળવવા, વેપાર કરવો એ બધાં દુઃખજ છે; પરંતુ તેનું
પરીણામ વ્યવહારી સુખ એ હોય છે. એટલે સત્પુરૂષ પાસે તમો
આવો એટલે સત્પુરૂષ કહે છે, “આવ્યો, ઠીક થયું, તાંડ કડ્યાણ

થશે; માટે લે આ દુઃખ.” તે દુઃખ ટકતું નથી, પરંતુ પ્રકૃતિ સુખ મળે છે. કારણ જગતમાં દુઃખ નથીજ, બધું સુખજ છે; પરંતુ તે દુઃખના આધાર શિવાય ઉપભોગ લઈ શકાતો નથી.

દુઃખ શેને કહેવું અને સુખ શેને કહેવું એનું પૃથક્કરણ (Analyse) કરી તેની ગમ્મત જોઈએ તો કંઈપણ હાથમાં આવતું નથી. તેલ પણ નથી, ઘી પણ નહી, ને ધુપદાનું પણ હાથમાં મળતું નથી !

(એટલામાં હૈદરાબાદના મહાપુખ રાજાએ સહકુટુંબ મહારાજની પૂજા કરી સાડી ચોળી ધોતીડિં વગેરે વસ્ત્રો આર્પણ કર્યાં તે પરથી મહારાજ જોલ્યા.)

જુઓ પુરૂષનું કામ મારે કરી લેવું પડે છે, અને સ્ત્રીઓનું કામ પણ મારેજ કરવું પડે છે. હું હરવખતે વિચાર કરું છું કે હું તો પુરૂષ માણસ છું. તો સાડી ચોળી

સ્ત્રી અને પુરૂષ કાંસકી અથવા કોઈ “પ્રણી” કહે છે
અવસ્થા મારી જેનાથી સ્ત્રીઓના બાલ સાર કરાય છે,
પાસે છે. એ બધી ચીજો મારે શા માટે જોઈએ ?

જ્યારથી મને એ અવસ્થા આવી છે ત્યારથી સ્ત્રીની ચીજોજ મારી પાસે આવે છે. હું પહેલાં પહેલાં વિચાર કરતો હતો કે, શું માફ લગ્ન થયું છે ? ને કોઈ મારો વર છે ? હવે મને ખ્યાલ આવી ગયો છે કે હું અખંડ સૌભાગ્યવતી છું, અને મારો વર પરમેશ્વર છે; એજ આ ચીજો મોકલી આપે છે. મરદોની ચીજો પણ મારી પાસે આવે છે. સ્ત્રી અને પુરૂષ બેઉ અવસ્થા મારી પાસેજ છે. હું સ્ત્રીઓની ચીજો ટાળવાનો પ્રયત્ન કરું છું. કોઈ એકાદી સ્ત્રી જો તૈયાર થઈ જાય તો એ મારાથી ટળી જાય. એ મારો વર કહે છે કે હું હરેક વખતે છું તેથી તમો પણ કાયમ રહો. હું કહું છું મને સ્ત્રીપણાનો કંટાળો આવ્યો છે. તમને પત્નીપણાનો કંટાળો નથી આવતો કે ? ત્યારે એ કહે છે મને

કંટાળો આવી જશે ત્યારે હું સ્ત્રી બનીશ અને તમે પતી બની જશો. પણ આપણી અવસ્થાનો કદી પણ ભંગ પડશે નહીં. આપણા નસીબમાં એ વાત છે.

(પિંજરામાં માલન નામની છોકરી શરીર આંપતી બેઠી હતી તેને તે સાડી મહારાજે આપી અને કહ્યું ‘ માલન, તું આ સાડી લે તને આજે અહીં અંદર બેસી શરીર દાખવાની બુદ્ધિ થઈ તો તુંજ લે આ લુગડાં ચૂડા વગેરે.)

એમ થાય છે સમજી કે ? જે જે કંઈ સત્પુરૂષ પાસે આવ્યું છે, તે જેની પાસે જાય તેને તેજ અવસ્થા આવે છે. ધારો કે આ છોકરીને આ આપવામાં આવે, તો અહીં તો હવે અખંડ સૌભાગ્યપણું આવ્યું છે, ત્યારે તે સૌભાગ્યપણું આ છોકરીને મળવાનું ખીજરોપણુ થયું. મારો સ્વભાવ મુદ્દામ કંઈ કરવાનો નથી અને વખત પર જે થાય તેમાં ફેર બદલ થવા દેવાનો નથી.

આ એક ગમ્મત છે કે પુરૂષોનાં કપડાં મારી પાસે થોડાં આવે છે. સ્ત્રીઓનાં ખૂબ આવે છે. હું સ્ત્રી તો ઠરી, પણ કોની ? તો જે અખંડ હોય તેની. કારણ સૌભાગ્ય અખંડ આવ્યું છે માટે પતિ પણ અખંડજ હશે. તેથી હું બધા લોકોને કહું છું, તમે મારો પતિ જોયો નથી. મને તે દેખાય છે કે નહીં, તે મારો કેવી રીતે ઉપલોગ લે છે. અને હું પણ તેનો કેવી રીતે ઉપલોગ લઉં છું, એ મારી મનેજ ખબર; તે કંઈ તમારાં વ્યવહારના સ્ત્રી પુરૂષોની રીત પ્રમાણનો નથી. તે જો તમને દેખાતો નથી તો સ્વાભાવિકજ રીતે હું કેવી છું તે તમને કેવી રીતે દેખાય ? ઉપરનું સ્વરૂપ જોઈ મને તમે ગમે તે સમજો, પરંતુ તમારીજ અંદરનો સૂક્ષ્મદેહી જે જીવ છે તે ફક્ત હું કેવી સ્ત્રી છું તે થોડું થોડું જાણું છે, તેથીજ તમારું અહીં આવવા તરફ ખેંચાણુ થાય છે. ત્યારે તમનેજ વર શા માટે ન કહેવા ? તમેજ મારા વર, એવી યોગ્યતા હું તમને આપી રહ્યો છું તો ગમે ત્યારે તે

મારા વર પેઠે તમને થવાનો પ્રસંગ આવશેજ; જેમ પત્થર ઉપર રામકૃષ્ણ ઈત્યાદિકોનો પ્રયોગ તમો કરો છો અને તે ઠેકાણે તે અવસ્થા પ્રકટ થાય છેજ; તેવી રીતે તમારી ઉપર હું મારા વરનો પ્રયોગ કરી રહ્યો છું.

મારા હાથમાંની ખંડી અખંડ છે. કંઈપણ વખતે તે ભાંગે એવી નથી. એટલે મારો વરજ અખંડ છે. મને વર મળ્યાનો અનુભવ આવ્યો તે ખેડાં મારામાં

મારામાં ખરું કન્યાપણું આવ્યું. તે કન્યાપણું કન્યા કન્યાપણું અને કુમારીએ જે શબ્દની જે મેં વ્યુત્પત્તિ અખંડ સૌભાગ્યપણું કરી છે તે પ્રમાણે ખરું કન્યાપણું, ખરું કેમ આવ્યું—તેની કુમારીપણું મારામાં આવ્યું છેજ કારણ હકીકત.

તે મારાં કન્યાપણાનો મને અખંડ પતિ મળ્યો છે છતાં, પણ ભંગ નથી અને પતિનો પણ નથીજ. ત્યારે એવી રીતનું કન્યાપણું મને કેમ આવ્યું તે સંબંધમાં હું ખેડાં બોલ્યો હોઈશ કે ન બોલ્યો હોઈશ, પરંતુ હવે તે ટુંકામાં સાંભળી લો. સાંભળાના સહવાસમાં હતો ત્યારે પુષ્કળ સર્કલ્સ (વર્તુળો) મને દેખાતાં અને પ્રત્યેક સર્કલમાં અઘટિત વાત દેખાતી. તેમાંના એક સર્કલમાં જે દેખાવ દેખાયો તે હું હવે તમને કહું છું. એકવાર શિરડીથી રહાતે સડક રસ્તે જતો હતો. અર્ધો માઈલ ગયો ન ગયો હોઈશ. તે વખતે દહાડે સાડાચાર વાગ્યાને સુમારે એક સર્કલ આવ્યું. તેમાં દસ બાર વર્ષની બે છોકરીઓ હતી. તે છોકરીઓ કોણ હશે એમ હું વિચાર કરું છું એટલામાં તે બેઉએ મારો હાથ છુટે નહીં એવી રીતે જોરથી પકડયો અને મને તેઓ તે સડક છોડી એક મોટા મેદાનમાં લઈ ગઈ. મેં તેમને કહ્યું “અરે, તમો કોણ છો ? મને કયાં લઈ જાવ છો ?” પરંતુ તેઓ કંઈપણ બોલી નહીં. તે મેદાનમાં ઝાડ વગેરે કંઈપણ મને દેખાયું નહીં, પરંતુ એક થાંભલો ફક્ત ત્યાં હતો, તે થાંભલો કેટલો ઉંચો અને કેટલો જાડો હતો તેનો પતો નહોતો, તેવીજ રીતે તે થાંભલો શેનો હતો તેની પણ મને કલ્પના નહીં. મને તે છોકરીઓએ તે

થાંભલા સાથે ખાંધી નાંખ્યો અને તેઓ ત્યાંથી ચાલી ગઈ. તેમણે મને એવો તો સખત ખાંધ્યો હતો કે ગમે તેટલું મથ્યાં છતાં પણ મારાથી છુટી ન શકાયું. હવે તે મેદાન, તે થાંભલો અને હું એકલાંજ રહ્યાં. પછી અહીંથી જેટલું દેવળ છે તેટલા અંતર ઉપર એટલે સરાસરી સો ખસોં હાથને અંતરે ખૂબ છોકરીઓ, આઠ નવથી તે પંદર સોળ વર્ષની ઉમ્મરવાળી દરેક જાતની જુદા જુદા પહેરવેશવાળી હોઈ તેઓ અનેક પ્રકારની રમત રમતી હતી, અને ગાયનો ગાતી હતી એવો દેખાવ મને દેખાયો; તે અવસ્થાને જો કે કાળ નથી તો પણ થોડો વખત તે દેખાવ દેખાતો અને ફરી બંધ થતો. કેટલોક વખત જાય કે બીજીજ છોકરીઓ મારી પાસે આવતી. હું તેમને “ મને તમે શા માટે ખાંધ્યો ” એમ દયાજનક મોંઠાં કરી પૂછતો, પરંતુ તેઓ કંઈપણ બોલ્યાં શિવાય ફક્ત મારા તરફ જોઈ હસીને ચાલી જતી ! આમ જ પણ મહિના ગયા. પછી આખરે જ ત્રણ છોકરીઓ આવી અને મને છોડી તેમના સમુદાયમાં લઈ ગઈ; તેઓ મને કહેવા લાગી કે તમે અમારી સાથે સ્ત્રી બની જાવ એટલે અમે તમને છોડીશું. મેં કહ્યું, “ હું સ્ત્રી કેવી રીતે બનું ? ” તેઓએ કહ્યું કે અમે તમને સ્ત્રી કરીશું. છેવટે ઇલાજ ન હોવાથી મેં તેનું કહેવાનું કબુલ કર્યું. પછી તેઓ ખુબ બંગડી લાવ્યાં અને આ પહેર છે કે તે પહેર છે એમ મને પુછવા લાગ્યાં. પ્રત્યેક બંગડી મને બતાવી આ મહિનો ટકશે, આ બે મહિના ટકશે, આ એક વર્ષ ટકશે, અને કેટલીક અર્થાએ વધારે ટકશે એમ મને કહ્યું. અને છેવટે ન પુટે એવી બંગડી તેમણે મને દેખાડી. મેં તેમને કહ્યું કે જે ફૂટે એવી હોય તેજ મને ઘાલો. તેમણે કહ્યું અમે તમને કદી પણ ન ફૂટનારી બંગડીઓ ઘાલીશું. તે પ્રમાણે તેમણે કદી ન ફૂટનારી બંગડી મારા હાથમાં ઘાલી. મેં તેમને કહ્યું “ અર તમે મારા હાથમાં બંગડી પહેરાવી. હવે આગળ કેમ થશે ? તેઓએ કહ્યું હવે તું સ્ત્રી થઈ, હવે તું વર કર અને તને તે વર પણ કાયમનો વર મળશે. ” પછી તે છોકરીઓએ મને ખૂબ વાતો કહી અને એક ચામડાંની કોથળી આણી

તેમાં તે વાતો ભરી પછી તે કોથળીને (મ્હોરખંધ) સીલ કરી તેમણે તે મને આપી અને અમો કોણ છીએ તે તને આગળ ઉપર સમજાશે. ” એમ કહી તે ગઈ અને તે સર્કલ પણ અદૃશ્ય થયું. મને એ સર્વ પુષ્કળ દિવસની મુદતમાં થયું હોય એમ લાગ્યું, પરંતુ પ્રરી જોઈ છું, તો હું સડકપરજ છું આ વાતને તદ્દન થોડો પણ અવકાશ લાગ્યો નથી. એટલે તે વખતે એનો એજ વખત હતો ! મને એવા હ્રિમેશ પુષ્કળ દેખાવો દેખાતા હતા તેથી આનું કંઈ આશ્ચર્ય લાગ્યું નહીં. સારાંશ, ત્યારથી મને મારામાં અખંડ કન્યાકુમારીપણાનો અનુભવ આવી અખંડ સૌભાગ્યપણાનો પણ પૂર્ણ અનુભવ આવે છે. તેથી હવે માફ કન્યાકુમારીપણું અને સૌભાગ્યપણું પણ અખંડજ થઈ જોડું. મને હવે અંદરથી એવો દેખાવ દેખાય છે કે હું અખંડ સ્ત્રી હોઈ સર્વ સ્ત્રીપુરૂષો એ મારા વરો છે.

લગ્ન થયાં પછી સ્ત્રીનું એજ કર્તવ્ય છે કે, પતિનું પતિત્વ હરણ કરી તે પોતાનામાં લેવું. પતિએ પોતાની સ્ત્રીના યોગથી પોતાનાં પતિપણાનો નાશ કરી લેવો. સ્ત્રીએ પતિની સેવા કરી તેને પરમેશ્વર કહેવો, એવો એનો ધર્મ છે. સેવા એ શબ્દનો અર્થ મેં ખેલ્યાં કહ્યો જ છે. તે પ્રમાણે સ્ત્રીએ પતિની સેવા કરવી એટલે તેનું પતિપણું હરણ કરવું. પતિ એટલે શું ? અને તેનો ઉપયોગ શો ? વગેરે ભાષણ પણ થઈ ગયુંજ છે. પતિ એ શબ્દથી સર્વ કુળને અધોગતિએ લઈ જનારો એવો અર્થ કયો છે. તેથી સ્ત્રીનું કામ એ છે કે, તે અને તેનું કુળ પડતું હોય એટલે અધોગતિએ જતું હોય તેને ઉપર કહાડો લેવું. પતિ

અવસ્થા પત્નિ અવસ્થાથી હલકી છે.

સ્ત્રીએ પાતનું વ્યવહારમાં તમો તમને શ્રેષ્ઠ કહેવડાવી લો પાતિત્વ અને પતિએ છે પરંતુ અંદર જોતાં તમારી નિરૂપ સ્ત્રીનું સ્ત્રીત્વ હરણ અવસ્થા દેખાઈ આવે છે. તેથી સ્ત્રીએ કરવાની જરૂર. એવી રીતનું તે પતિત્વ હરણ કરી લેવું,

કારણ તેનામાં મૂળનું શ્રેષ્ઠત્વ છે તેની

જાણ તેને તે પતિત્વ હરણ કરી સ્ત્રીમાં શિવાય થતી નથી. પતિએ

તેનું સ્ત્રીત્વ હરણ કરવું અને સ્ત્રીએ પતિત્વ હરણ કરવું. એ માટે આ યોજના છે. એમાં ખીન્નું પણ એક ગૃહ છે. સેવ્ય સેવક ભાવમાં આખરે એવોજ કાર્ય ભાગ થાય છે કે, તેના તરફથી તોણીનું સ્ત્રીત્વ અને તોણીના તરફથી તેનું પતિત્વ હરણ થઈ બેઉએ આત્મલાભ કરી લેવો. હવે તે રહેવા દો, આપણું સુખદુઃખ વિષે બાલવાનું ચાલુ છે તેજ હવે પૂરું કરી લઈએ.

સુખ દુઃખની વ્યાખ્યા શી થાય છે તે જોઈએ, સુખ એ શબ્દમાં સુ+ખ અને દુઃખ એ શબ્દમાં દુઃ+ખ એ શબ્દો છુટા પડે છે. ખ બેઉમાં હોઈ “સુ” અને “દુઃ” એ તેના ઉપસર્ગ છે. “સુ” એટલે સુતરામ્ એટલે અતિશય અથવા સુ એટલે સુખદુ એટલે સાડું આ બેઉ અર્થમાં તે “સુ” સમજવો. હવે “ખ” એટલે આકાશ, પોકળી; એનો અર્થ કંઈ નહીં, શૂન્ય. “સુ” નો અર્થ સાડું એમ લઈ ચાલીએ અને “ખ” નો કોઈપણ અર્થ લઈએ તો તે ખધાનું પરિણામ એકજ આવે છે. એટલે ખધાનું પરિણામ કંઈ નહીં એમ થાય છે. તે કેવી રીતે તો “સુ” એટલે સાડું; તો શું સાડું ? તો “ખ” સાડું “ખ” એટલે પોકળી, શૂન્ય, કંઈ નહીં એ સાડું એટલે કંઈ નહીં એ અવસ્થા સારી. હવે સુ એટલે સુતરામ્ અતિશય એ અર્થથી કેવો અર્થ નીકળે છે તે જોઈએ. ત્યારે અતિશય, “ખ” એટલે અતિશય પોકળી, શૂન્ય અથવા કંઈ નહીં એવો અર્થ થાય છે. ત્યારે સુખ, સુખ જે કહે છે તે શું ? તો અરે કંઈજ તો નથી એવી ટુંકામાં વ્યાખ્યા થઈ. એટલે અતિશય કંઈ નહીં એટલે તે કેટલું છે તેની માપ ગણતરી નહીં તે સુખ; તે સાડું હોઈ અતિશય છે. સાડું એટલે આનંદ, આનંદ અતિશય છે એટલેજ સુખ; એનુંજ નામ સચ્ચિદાનંદ તે “ખ” ને માપ ગણતરી નથી તેથી તે સત્ અને તે અનુભવમાં આવે છે તેથી ચિત્ત અને તે સાડુંજ છે તેથી આનંદ, તેથી તે સુખ શબ્દમાં સચ્ચિદાનંદ છે. તે કંઈ નહીં, તે પોકળી, તે શૂન્ય, તેજ અતિશય આનંદરૂપ જે છે તે જેને મળ્યું તેને સુખી કહેવો અને તેજ ખરા સચ્ચિદાનંદનો અનુભવ લેનારો.

હવે “સુ” થી ઉલટું “દુસ્” એટલે ખરાબ; અને “ખ” નો અર્થ જેવો ત્યાં તેવો અહીં. એટલે ખરાબ પોકળી, ખરાબ આકાશ ખરાબ શૂન્ય અથવા ખરાબ કંઈ નહીં એવો અર્થ નીકળે છે. સુખ એટલે અનુકુળ વેદન, જે ગમે છે તે અને દુઃખ એટલે પ્રતિકૂળ વેદન, જે નથી ગમતું નથી તે. ઉપરની વ્યાખ્યા પ્રમાણે મૂળનું જે શુદ્ધ “ખ” તે “સુ” ઉપસર્ગને પણ છે અને “દુસ્” ઉપસર્ગને પણ છે. તે “ખ” ને “સુ” ઉપસર્ગ લગાડી તે “સુ” ને સાફ અથવા અતિશય એ ગુણવાળા અર્થ પ્રમાણે આપણે માનીએ અથવા ઠેરવીએ તો આપણને અનુકુલ વેદન અહીંથી ઠેઠ સચ્ચિદાનંદ પર્યાંત નિરંતર થાય છે; અને તેજ “ખ” ને જો “દુસ્” એ ઉપસર્ગ લગાડી તેના ખરાબ અર્થ પ્રમાણે આપણે માની જો ઠરાવીએ તો તેજ (‘ખ’) પ્રતિકૂળ વેદન થાય છે. એ ઉપરથી ‘ખ’ એ એક અવસ્થા છે; પરંતુ અનુકુલ અને પ્રતિકૂળ એવા જો કે જે અનુભવો આવે છે તો પણ ‘ખ’ કંઈ જ નથી. ‘ખ’ એકજ છે. તે ‘ખ’ એટલે શું ? તો હું જે હંમેશ પેલું ‘કેવળ’ ‘કેવળ’ કરી કહું છું તે ‘કેવળ’ ના આધાર ઉપર તે ‘ખ’ ની ઉત્પત્તિ છે. તે ‘ખ’ ને ‘સુ’ લગાડીએ તો તેના અર્થ પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ થાય છે, દુસ્ લગાડીએ તો તેના અર્થ પ્રમાણે તેનો ઉપયોગ થાય છે, અને કંઈજ ન લગાડીએ તો તે ‘ખ’ ‘કેવળ’ અવસ્થામાં રહેશે. ‘સુ’ એટલે સાફ સાફ જે કંઈ હોય ન હોય તેના આરંભનું નિરાકાર રૂપ એટલે ‘ખ’. પછી એવા આ ‘ખ’ નેજ ‘સુ’ અથવા કેવળ આનંદજ કહીએ તો શી હરકત છે ? ‘સુ’ એટલે કાંયે તેટલું, ખૂબ, અતિશય, સારાં સારાંનું એકીકરણ, પણ તે નિરાકાર; એટલેજ અત્યંત પૂર્ણ આનંદ. એવીજ રીતે તે ‘સુ’ ઉપસર્ગ લાગે છે તે ‘ખ’ ને પણ કેમ ન કહેવું ? તેવીજ રીતે તે ‘ખ’ ને જો ‘દુસ્’ ઉપસર્ગ લગાડયો હોય તો ‘દુસ્’ ઉપસર્ગનો અર્થ જે ખરાબ ને અર્થ પ્રમાણે જગત્માં ખરાબ ખરાબ જે કંઈ હોય ન હોય અને ખરાબને લીધે જે કંઈ સાફ સાફ માનવામાં આવે છે એટલે જગત્માં માનેલું, વ્યવહારમાં

સંસારમાં જે જ્ઞાનેષુ જે સારૂ તે સર્વ પ્રકારના ખરાબનાં સ્થૂલ આરંભનું નિરકાર રૂપ તેજ તે ‘ખ’ બને છે.

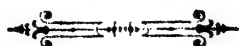
પરંતુ એવું જે તે એકજ ‘ખ’ છે તે પોતાની મેળે પોતાની આગળ ‘સુ’ પણ લગાડી લેતું નથી અને ‘દુસ્’ પણ લગાડી લેતું નથી. પણ જે તે ‘ખ’ ને ‘સુ’ લગાડશે તેને તે ‘સુ’ ના અર્થ પ્રમાણે ઠેઠ સુધી અનુલવ આવશે એટલે તે ‘ખ’ આખર સુધી આનંદજ આપશે. એટલે તેને માટે તે ‘ખ’ સુખરૂપ થઈ પડશે. અને જે કોઈ તેજ ‘ખ’ ને ‘દુસ્’ લગાડશે, તેને તે અર્થ પ્રમાણે તેજ ‘ખ’ અત્યંત કલેશરૂપ દેખાડશે; એટલે તેને માટે તે ‘ખ’ દુઃખરૂપ થઈ પડશે. ‘દુસ્’ ઉપસર્ગ લાગેલું જે ‘ખ’ તેજ જગરૂપે આવ્યું છે. જગતમાં જે પોકળી કે જેમાં આપણે કંઈ નથી એમ કહીએ છીએ, એવું જે અનેક વસ્તુની વચ્ચેનું અંતરીઆળ તે ‘દુસ્’ ઉપસર્ગ લાગેલું ‘ખ’ છે. જગતમાંનું અંતરીઆળ કહો અથવા પોકળી કહો, અથવા આકાશ કહો, અથવા ત્યાં કંઈ નથી એ શબ્દથી કહો, એવી રીતનું આ ‘દુસ્’ ઉપસર્ગ લગાડેલું જે ‘ખ’ તે અનેક સ્થિરચર વસ્તુનું અને સુખદુઃખના આરંભનું નિરકારરૂપ સમજવું. સર્વ સુખદુઃખનું અને સ્થિરચર વસ્તુનું ગુપ્ત બી એ આપણી નજર સામે જે પોકળી છે તેમાંજ છે; તેથી સર્વ સ્થિરચર વસ્તુ સુખકારક થાય છે અને તેજ દુઃખકારક પણ થાય છે. જેને આધારે સ્થિરચર વસ્તુરૂપે આ જગત છે એવા આ ‘દુસ્’ ઉપસર્ગ લાગેલાં ‘ખ’ માં અનેક રૂપો અને રૂપાંતરો થાય છે, જે ‘ખ’ ને ‘દુસ્’ ઉપસર્ગ લગાડવામાં આવ્યો છે, તેજ ‘ખ’ માં આપણે છીએ તેથી અખંડ સુખાનુલવના આપણે અધિકારી નથી. તેથી જે કોઈ તે ‘ખ’ ને લાગેલો ‘દુસ્’ ઉપસર્ગ કહાડવાનો પ્રયત્ન કરે અને જે ‘સુ’ ‘ઉપસર્ગ’ પૂર્ણપણે લગાડી લે, તેજ ઉપર વણવેલી સુખરૂપ અવસ્થામાં એકલોજ અખંડ આનંદનો અનુલવ લેતો બેસશે અને પરમેશ્વર રૂપ અવસ્થામાં પણ તેજ રહેશે. ‘સુ’

ઉપસર્ગ લાગેલાં ‘ખ’ ની જો આપને જરૂર હોય તો કોઈ એક કવીએ એમ કહ્યું છે કે

સુસંગતિ સદા વડો.

એટલે ‘સુ’ ઉપસર્ગ લાગેલા ‘ખ’ માં જે કોઈ જઈ પહોંચ્યો હોય તેની સંગતીમાં રહીએ એટલે ‘ખ’ ને લાગેલો ‘હસ્’ ઉપસર્ગ નાશ પામી તેજ ‘ખ’ ને ‘સુ’ ઉપસર્ગ લાગ્યાનો અનુભવ આવશે. સ્ત્રી પુરૂષોમાંથી કોઈ એકને તે ‘સુ’ ઉપસર્ગ લાગેલું ‘ખ’ જડે એટલે તે અથવા તેણી પેતાના કુળના બાકીના સર્વ પરિવારને સુખરૂપ અવસ્થામાં લઈ જાય છે.

જે કંઈ નિર્માણ થાય છે તે આ ‘ખ’ નાંથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. ‘ખ’ એટલે આરસા જેવું એક સર્કલ છે. તે ‘ખ’ ને ‘સુ’ લગાડીએ એટલે તેમાંથી ‘સુ’ ના ગુણધર્મ ખુદાર પડશે અને તેજ ‘ખ’ ને ‘હસ્’ લગાડીએ તો ‘હસ્’ ના ગુણધર્મ જે ખરાબ ખરાબ, તે અનુભવમાં આવશે. એ સર્વ તે ‘ખ’ ને ઉપસર્ગ લગાડનારા પર છે. છે શું અને નથી શું ? પ્રાવે તો ‘સુ’ લગાડો, પ્રાવે તો ‘હસ્’ લગાડો; તે પ્રમાણે તે પરિણામ દેખાડશે. ઉદાહરણાર્થ ‘ખ’ એ જાણે એકાદું પાણીનું જલાશય છે તેમાં કેટલાંક સુગંધી પુષ્પો વગેરે નાંખીએ, તો તેનો સુગંધી સારો સારો અનુભવ આવશે; અને તેમાંજ કોઈ શુ નાંખે તો તેને તેવોજ અનુભવ આવશે. જેમ એક સ્વચ્છ આરસા આગળ લાડુનો ટોપલો મૂકી જોનારને લાડુજ દેખાશે અને ગુનો ટોપલો મૂકી જોનારને ગુજ દેખાશે. અથવા આપણા મ્હોંને કેસરી ચંદન લગાડીએ તો તેવું દેખાય અને ડામર લગાડીએ તો તેવું દેખાય. એકંદર શું ? તો ‘સુ’ લગાડનારના હાથમાં સાફ આવશે અને ‘ખરાબ’ લગાડનારના હાથમાં ખરાબ આવશે. છોડો હવે છંદ. કોલસો જેટલો જેટલો ઘસીએ તેટલો તે કાળોજ ! ખસ થયું હવે !

શુક્રવાર, તા. ૮ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪, શ્રાવણ સુદ ૮ શકે ૧૮૪૬.

ગુપ્ત અને તેનો પ્રકાર-સત્પુરૂષને પાપી અને પુણ્યવાન
સરખાજ-ઑંકારેશ્વરની એક કથા-પરમેશ્વર
ગુપ્ત તેથી આપણે પણ ગુપ્ત થવાની જરૂર-
પરમેશ્વરને ગુપ્ત અથવા બુદ્ધી
રીતે કેમ જોવા ?

(નિત્ય નિયમ પ્રમાણે સ્વામી મંગલમૂર્તિએ સુદગલ પુરાણનું પારાયણ કર્યું. તેમાં વ્યવન ઋષિનાં આખ્યાનનું વર્ણન કર્યું. પારાયણ થયાં પછી મહારાજ બોલ્યા:—)

પ્રશ્ન નપણમાં પુરાણ સાંભળ્યાનો આગળ મને ઉપયોગ થયો. વ્યવન ઋષિનું આખ્યાન બહુ સારું છે.

પરમેશ્વરના ખેલ પરમેશ્વર જાણે. ગાડી ખેલ કરે છે તે જોનારોએ જોવો; પરંતુ તે કેવો ખેલ કરે છે તેની કલ્પના આપણને નથી. જ્યારે આપણે ગાડી થઈએ ત્યારે

ગુપ્ત અને તેના પ્રકાર તે સમજાય છે. ગુપ્ત વાતો સમજવાને ગુપ્તજ થવું પડે છે. આપણે ગુપ્ત થયાં

શિવાય તે ગુપ્તની આપણને સમજ પડતી નથી. મનુષ્યનો સ્વભાવજ એવો છે કે કંઈ ગુપ્ત દેખાય એટલે તે સમજી લેવાની ઇચ્છા તેને થાય છે. જે જણાં જે ગુપ્ત બોલતા હોય તો તે કોઈ જીનએ સાંભળવું નહીં, તે ષટકર્ણી ન થવું જોઈએ. ષટકર્ણી એટલે છ કાન પર કોઈપણ વાત જવી ન જોઈએ જે ગુપ્ત પોતાની પાસેજ હોય છે, તે ગુપ્તનો ઉપયોગ બીજાને કદાં શિવાય આપણે કરી શકીએ છીએ, તે બહાલામાં બહાલાં માણસને પણ કહી શકાતું નથી. જેનું તેનેજ ખબર એવું જે

ગુપ્ત, તે પહેલા નંબરનું ગુપ્ત. એવી રીતનું પહેલા નંબરનું જે ગુપ્ત તે બાણી લેવાને કોઈજ ન હોવાથી તેવા ગુપ્તને સમજી લેવાને તે ખરો ગુપ્ત જે પરમેશ્વર, પરમાત્મા તેજ ત્યાં એકલો હોય છે. પરમેશ્વર વગર જગતમાં ગુપ્ત અવસ્થામાં રહી ગુપ્ત વ્યવહાર કરનાર કોઈ નથી. આપણો ગમે તેટલો કોઈને ન સમજાય એવી રીતે પૂર્ણપણે ચોરીને કરેલો કોઈપણ સારો માઠો વ્યવહાર ગુપ્ત રીતેજ કર્યો હોવાથી તે પરમેશ્વરનેજ પ્રકટ સમજાય છે. એવી રીતનો ગુપ્ત વ્યવહાર કરનાર ખજુ લગલગ પરમેશ્વરી અવસ્થામાંજ છે એમ કહેવામાં હરકત નથી. પરંતુ જો એવો ગુપ્ત વ્યવહાર તે પરમેશ્વર સંબંધ વગર પોતાને માટે અથવા કોઈને માટે અથવા બીજી કોઈ ચીજ માટે કરતો હોય તો તે સર્વે પરમેશ્વરને ખબર પડે છેજ પરંતુ આને ફક્ત પરમેશ્વરની સત્તા (power) આવશે નહીં. તો એવાને પરમેશ્વરની પાવર કયારે આવશે? તો પોતાના સર્વ ગુપ્ત વ્યવહાર પોતાને માટે અથવા બીજા કોઈ માટે ન કરતાં તે ફક્ત પરમેશ્વરી પ્રીત્યર્થજ કર્યાં કરે તોજ ફક્ત તેને પરમેશ્વરી પાવર આવશે.

હવે બીજા નંબરનું ગુપ્ત ક'યું? તો પોતાના સ્વભાવના જેવા સ્વભાવવાળો કોઈ હોય, પોતાની વાત તેની પાસેથી કૂટે નહીં, તેનેજ તે ગુપ્ત કહેવું. આણું આ ગુપ્ત બીજા નંબરનું થયું ખરું પરંતુ તેમાં એક પરંતુ છે. તે શું? તો પોતાના જેવા સ્વભાવવાળો જેની પાસેથી જે વચ્ચેની વાત ત્રીજા માણસ પાસે જવાનો સંભવજ નહીં, એવી રીતના જેઉ એકજ સ્વભાવના હોવા એ એક કવચિત્જ બને છે. એ બેમાંથી એકનો જીવભાવ અથવા પ્રેમ બીજા પર જો વિશેષ હોય તો તે સમજે છે કે મારો આની ઉપર ખૂબજ પ્રેમ છે તો તેનો પણ મારી પર હોવોજ જોઈએ. તેથી તે ભરોસા ઉપર તે તે ગુપ્ત વાત તેની પાસે બોલે છે, પરંતુ આનો જેટલો તેની પર પ્રેમ હોય છે તેટલોજ તેનો આની પર હોય એવું કંઈ બહુ સંભવનીય હોતું નથી. વરતો પ્રેમ સ્ત્રી પર ખૂબ હોય છે તેને એમ લાગે છે કે આ જગતમાં

મારા જીવજન દોસ્ત મારી સ્ત્રીજ. તેથી તેનો પણ મારી પર તેવોજ પ્રેમ હશે એવી રીતે તે પોતાના મનની ખાત્રીથી સમજૂત કરી લે છે. પછી તે પોતાની ગુપ્ત વાત તે પ્રેમના સપાટામાં તેને કહે છે. તે ગુપ્ત વાત જો તેને અનુકુળ હોય તો તે કંઈ વધારે ભાંજગડ કરતી નથી. વરે કહ્યું પણ હોય છે કે, આ ગુપ્ત છે, ક્યાંઈ બોલીશ નહીં, તે વાત છાનીજ એટલે તે કંઈ પણ નવીજ હોય છે. એટલેજ તેને તે વાત ખીજાને ક્યારે કહું એમ થયાં કરે છે. પછી પ્રસંગ આવે એટલે તે પોતાના આડોસ પાડોસની બહેનપણીઓ પાસે જાય છે અને તે વાત કહી દે છે. હવે તે ગુપ્ત વાત જો કંઈક સરળ હોય તો ઠીક, નહીં તો તે બેનપણી દ્વારા કંઈ પણ દહડાઈ ટટો ઉપસ્થિત થાય છે; અથવા તે સ્ત્રીને જ જો તે વાત પ્રતિકૂળ લાગે તો તેજ વર પર કોધે ભરાય છે ગુસ્સે થાય છે, દહડાઈ ઉપસ્થિત કરે છે. તે ખીજા કોઈને ન કહે તોએ તેજ પોતાના વર સાથે એ વાતની ઘુસપૂસ ક્યાં કરે છે. પછી તે વર કહે છે કે, ‘તને ન કહ્યું હોત તો સાંઝ થાત. અરે મેં તો તને આ વાત મારી બહાલી સમજી કહી.’ દેવ આ બેઉ પતિ પત્નીની ગમ્મત જોઈ કહે છે ‘અરે ! તે તારી બહાલી ખરી પરંતુ તું તેનો બહાલો હોવો જોઈએને ?’ હાલજ તમે તે ભર્તૃહરીની વાત સાંભળી હશે. એથી ઉલટું સ્ત્રીનો પ્રેમ પતિ પર પુષ્કળ અને તે સમજે કે પતિ એટલે દેવજ, તેનાથી ચોરી શું રાખવું ? તેથી તેને જો કોઈ ગુપ્ત વાત ખબર પડી હોય તો તે પોતાના પતિને કહે છે. પરંતુ તે બેઉ એક સરખા જીવના, સરખા સ્વભાવનાં ન હોવાને લીધે, અને ગમે તે થાય તો પણ તે પતિજ, દાદા બાપા (વડીલ) જ તે, તે સ્ત્રી પાસેથી જાણેલી ગુપ્ત વાત ખરી કે ખોટી એનો પણ વિચાર કરતો નથી અને પછી તે નાની સુની કેમ ન હોય, પણ તે તેની આગ સળગાવી દે છે ! એટલે સ્વાભાવિક રીતેજ આ બેઉની વચ્ચેની ગુપ્ત વાત બહાર પડી તેનું પરિણામ આવવાની તૈયારી થાય છે. એ ઉપરથી, તે બેઉ પતિ પત્ની કહે, અથવા એવા કોઈ

ખીન્ન બેઠે કહો, તે સરખા સ્વભાવના નથી હોતા. તે પતિ પત્ની ન્યાં સુધી સરખા સ્વભાવના નથી હોતાં ત્યાં સુધી મને એમ કહેવાને હરકત નથી કે તે બેઠે પતિ પત્નીજ નથી ! ખરાં પતિપત્ની તેજ કે તે લગભગ પહેલા નંબરની એકલી અવસ્થાની સ્થિતિ લઈ બેસે છે. એવાં એકજ જીવનાં, એકજ સ્વભાવનાં કે તે બે શિવાય ત્રીજાને તેમનું ગુપ્ત સમજાતુંજ નથી, એવી રીતનાં તે બે પતી પત્ની હોય અથવા કોઈ મિત્ર હોય, તો તેમનામાં સાક્ષાત્ પરમેશ્વરનો વાસો છે. એનું નામ ખીન્ન નંબરનું ગુપ્ત. એવી રીતનાં કોઈ પતિ પત્નીનાં ઘર જોવામાં પણ આવે છે. કે તે બેઠે પતિ પત્ની ઘરમાં હોય તો પણ આડોસી પાડોસીને પણ અથવા પાસે પાસેનાં નજીકમાં નજીક, ભીંત કે પડદા પાછળ જો કોઈ હોય તો તેને પણ તેનું જોલવાનું કહો કે કંઈ કામકાજ કહો કંઈપણ તેમનું સમજાતું નથી. એથી ઉલટી રીતના પતિ પત્ની પણ પુષ્કળ હોય છે; તે એવાં કે તેમની ગુપ્ત વાતનો ડોકો આખા ગામમાં થાય છે, અને એકએકની અંદર લહુડાઈ ટંટા ચાલતા હોય છે. એવાં કુટુંબો હાલમાં ઘણાં હોય છે. ખરી રીતે લગ્ન કરી સ્ત્રી કરવી તે શા માટે ? તો આપણને ગુપચુપ અવસ્થા આવે તે માટે. ગુપચુપ અવસ્થા એ પરમેશ્વર વગર ખીન્ન કોઈની નથી. સ્ત્રીએ પતિને પરમેશ્વર કહેવો એટલે શું ? તો તેને ગુપચુપ બનાવવો અને એણે પણ ગુપચુપ રહેવું. રે ! છોકરાં થયેલાંની પણ કોઈને ખબર ન પડવી જોઈએ. બેઠેએ તદ્દન ગુપચુપ રહેવું જોઈએ. ખરૂં એમ છે, મહારાજ ! હું જોલવા માંડું તો મારૂં મ્હોં માત્ર ખરાબ દેખાય છે ! કોઈ એ ઉપર કહેશે કે અમો છોકરાં ઉત્પન્ન કરવાનો વ્યવહાર ગુપચુપજ તો કરીએ છીએ ! ત્યારે હું કહું છું, અરે જો તે વ્યવહાર ગુપચુપ હોત તો તે ગુપચુપ ગર્ભવતી પણાં વા સુવાવડરૂપે શું કામ જહાર પડ્યું હોત ! તો એનું કારણ એ છે કે ન્યાં ગુપચુપ હોય ત્યાંજ પરમેશ્વર. ન્યાં ગુપચુપ નથી ત્યાંજ આવાં તમારાં જેવાં ગંદાં છોકરાં હોય છે. ત્યારે ગુપચુપ અવસ્થામાંનાં છોકરાં કેવાં હોય છે ? તો ગુપચુપ અવસ્થામાં

જે છોકરાં થાય છે તે પરમેશ્વરી અવસ્થાવાળાં થાય છે એટલે તે છોકરાં ગુપચુપજ હોય છે, અને તે તે પતિ પત્ની શિવાય બીજાં માણસોને દેખાતાં સુધ્ધાં નથી. જે પતિ પત્ની ગુપચુપ હોય છે તેમને પણ જો ખુદ્દી રીતનો છોકરો જન્મવાનો હોયજ તો તે પણ ગુપચુપજ આવે છે. જેમ શ્રી કૃષ્ણ ભગવાન એ ગુપચુપજ જન્મ્યા અને ગુપચુપજ રહ્યા, પછી તેમના પરાક્રમને લીધે ફક્ત તે નજરે પડ્યા. તેથી જો તમારે પતિ પત્ની વચ્ચે ગુપચુપ વ્યવહાર રહેતો ન હોય તો તમારે પતિ પત્નીનો એકેક પર ખરો પ્રેમજ નથી. બેઉની વાત સમજવાને તમે એક ત્રીજો છોકરો તો કહાડી મૂકો છો. પછી તે તમારો વ્યવહાર ગુપચુપ રહ્યો કે ? એવાં તે પતિ પત્નીના જોડામાં સ્ત્રીએ પતિને પરમેશ્વર કહેવો અને તેણે પણ એમ કહેવડાવવું એ ખડું છે કે કેમ તેનો વિચાર સહજે પોતાની મેળે કરી લેવો.

હવે ત્રીજો નંબર ક'યો ? તો એક બોલનારો અને બીજો સાંભળનારો હોય છે. એમ બેઉ અંદર અંદર વાત કરે છે એટલામાં ત્રીજો એક આવે છે. એ ઉપરથી બીજો કહે છે “અરે, એ કંઈ પારકો નથી, તે મારો જીવજન ફ્રેન્ડ (friend) છે. તે કંઈ જેવો તેવો નથી.” પછી કદાચિત્ ગુપ વાત કહેનારો જે ખેલે તેને જો આનો સંશય આવે તો તે કંઈ વાત કહે છે અને કંઈક કહેતો નથી. આ જોઈ ત્રીજો આવેલો કહે છે, ‘શું ત્યારે હું અહીંથી જાઉં કે ?’ એ ઉપરથી પેલો ખેલેલો કહે છે ‘અરે તેવું કંઈ નથી.’ એકંદર કહીએ તો તે બેકક જલદીજ બીજસાઈ જાય છે પછી તે ગુપ વાત કહેનારો પહેલો જાય અને તેમી પાછળ આ બેઉ એકેક સાથે તે વાત કરવા માંડે છે. આવી રીતે એ થઈ પટકણી. ફરી તે ખેલેલા બે મળે તો તે ગુપ કહેનારો બીજાને પૂછે છે કે, “કેમ રે તે તારા ફ્રેન્ડને કંઈ કહ્યું તો નથીને ?” તે બીજો કહે છે ‘ના, રે અને જો કહું તો પણ તેની પાસેથી તે વાત પુછશે નહીં.’ આ થયો

ત્રીજો નંબર. એમાં ગુપ્ત રહેતુંજ નથી. પહેલાંએ બીજાને, અને બીજાએ ત્રીજાને એમ કહેતાં કહેતાં તે બધું બગડી જાય છે.

પરમેશ્વર ગુપ્ત છે, તેના ખેડ તે જાણે. ગુપ્ત કહેવા જેવું તેને કોઈ હોતું નથી તેથી તે કોઈને કહેતો નથી. તેના જેવોજ જો કોઈ ઉત્પન્ન થાય તો જ તે તેને કહેશે અને જેને તે કહે તે તેનીજ યોગ્યતાનો એટલે પરમેશ્વરજ હોય છે. પરમેશ્વરને તે ગુપ્ત જેને કહેવું હોય તેને તે પહેલાં પોતાના જેવો કરે છે ત્યારેજ તે તેને કહે છે; અથવા જે પેતાની મેળે ખટપટ કરી પરમેશ્વર અવસ્થા બનાવી લેશે તેને તે કહેશે. આપણે ગુપ્ત થઈએ ત્યારે પરમેશ્વરનું ગુપ્ત આપણને સમજાય. ગુપ્ત અવસ્થા લીધાં શિવાય તે ગુપ્તનો ખ્યાલ આવશે નહીં. તે ગુપ્ત એકજ અને તે ગુપ્ત જોનારો પણ એકજ. તો ગુપ્તનું ઓળખાણ કરી લેવું હોય તો આપણે પરમેશ્વરજ થવું જોઈએ.

વ્યવહારમાં ચોરી કરવી હોય, તો ચોરી કરનારો, તે ચોરીની વસ્તુ અને ચોરી કરવી એ સર્વ ગુપ્તજ હોય છે. કોઈ બજારમાં અથવા તીજેરીમાં સોનું, ચાંદી, જવાહીર, રૂપિયા અને અતિ કિંમતી વસ્તુઓ રાખી તે તીજેરી પણ એક અંધારી કેટડીમાં ગુપ્ત રીતે રાખે છે. તે માલ ગુપ્ત ઠયે, પછી સ્વાભાવિક રીતેજ તેનું ઠેકાણું પણ ગુપ્તજ. એ જાણવાવાળો જે માલીક હોય છે તેનેજ પોતાની તિજેરીમાં કેટલી કિંમતી વસ્તુઓ છે તેની ખબર હોય છે. તે તિજેરીના સામાનના સંબંધમાં પણ ગુપ્તજ હોય છે. ચોર વિચાર કરે છે કે આપણને તો માલીક બનીને તે તિજેરી આપણા હાથમાં લેતાં આવડતી નથી, તો એ માટે શું કરવું? તો ચોર બનવું. ચોર બનવું એટલે શું? તો તે કેટડીમાં જે ગુપ્ત ધન છે તે આપણને મળે એ ઉદ્દેશથી તે ચોરને તે ધનની પેઠે ગુપ્તજ થવું પડે છે. એ ગુપ્ત થવું એટલે શું? તો આપણે જે ચોરીનું કામ કરવાના છીએ તેની કોઈને ખબર ન પડવી જોઈએ, કોઈની દૃષ્ટિએ આપણે ન પડવું જોઈએ, કોઈને આપણું

કોઈપણ પ્રકારનું ઓળખાણ થવું ન જોઈએ, એનુંજ નામ ગુપ્ત. જેમ તે ધન ગુપ્ત છે, તેમ જો તે ધનની આપણને જરૂર હોય તો આપણે પણ ગુપ્તજ થવું જોઈએ. તેથીજ તે ચોર ગુપ્ત બને છે. ચૈર્ય કર્મ (ચોરી)ની પણ વિદ્યા છે. તેમાં જે પાસ હોય તેજ તે કરી શકે છે. જો કે તે માટે નિશાળ નથી છતાં અંદર અંદર તે ચોરો એકમેકને શીખવે છે. ચૈર્યકર્મ એ ગુપ્ત વ્યવહાર છે, તેથી તેનું શિક્ષણ પણ ગુપ્તજ ! તેની નિશાળો ઘોડીજ છે ! પણ તેના ગુરૂ નથી એમ નથી ! ચૈર્ય કર્મ માટે કેટલીક કુદરતી બક્ષીસ અને કેટલીક ગુરૂની પણ જરૂર હોય છે. પરંતુ ગુરૂ પણ ગુપ્ત, શીખનારો પણ ગુપ્ત અને વિદ્યા પણ ગુપ્ત; એવી રીતે તે વિદ્યા પૂર્ણ થાય એટલે તે વિચાર કરે છે કે, હવે ક્યાં કંટો મારવો ? કોઈને ત્યાં કેટલો માલ છે એ તે વિદ્યાથી સમજાય છે. પ્રત્યક્ષ તે તિજોરી પાસેજ જવું જોઈએ એમ નથી; તેને દૂરથીજ સમજાય છે. તેની નજરજ તેવી ગુપ્ત રીતની બને છે. આ ઇશ્વર નિર્મિત વિદ્યા છે. તેની જરૂર છે, પરંતુ તેની કંઈ નિશાળ નથી; કારણ તે ગુપ્તજ છે. સંસ્કૃતમાં એક પુસ્તક છે તેમાં ચૈર્ય વિદ્યા કેમ કરવી. તેનું વર્ણન છે. દશકુમારનામનું ચરિત્ર દંડી કવીએ કર્યું છે. તેમાં દસ છોકરાની વાત છે. તેમાં ખૂબ સારા વિષયો આવ્યા છે. જેમ કોઈક મશાહી નવલકથા રમુજ માટે હોય છે, તેવી રીતે સંસ્કૃત શીખનારને તે એક નવલ-કથા છે. તેના વાંચનથી રમુજની રમુજ, અને શબ્દનો ભડોળ પણ સુધરે (વધે) છે. તેમાં પ્રત્યેકનું વર્ણન કરતાં ચોરીનાં હુથીઆર કેવાં હોવાં જોઈએ, હાથમાં તે કેમ રાખવાં, ભીતમાં ખાતર કેમ પાડવું, અને બાલીક જાગતો હોય તો પણ તેને એ બધું સમજાય નહીં એવી વિદ્યા તેમાં છે. તે પ્રમાણે પ્રયોગ કરવામાં આવે તો તે જાગતો હોય તો પણ તે પડી રહ્યા જેવોજ રહે છે, અને તે ચોર અંદર જઈ દીવો સળગાવી માલ લઈ જાય છે. સારાંશ, ગુપ્તધન જાણવાને અથવા તેની પ્રાપ્તિ થવા માટે પોતે ગુપ્તજ થવું જોઈએ. આપણે પોતે જો કે ગુપ્ત ન હોઈએ તો પણ આપણો

વ્યવહાર ખીજને ન સમજાય એવી ભૂરજ તેને નાંખવી જોઈએ. તે વિધાને સ્તેયકળા કહે છે અને તે વિધાનો એક દેવતા છે; તે જો પ્રસન્ન હોય તો તેને ગમે ત્યાં પણ અપ્રયશ નહીં આવે.

જે સત્પુરુષ હોય છે તેને સર્વ સરખાજ હોય છે. કોઈ

ચોરી કરનારો હોય તો તેને પણ સાદ્ય

સત્પુરુષને પાપી થાય. સારાં ખરાજ, પાપપુણ્ય એ સર્વ

અને પુણ્યવાન કર્મમાં મદદ લેનારને તેની સાદ્યતા (મદદ)

સરખાજ. હોય છે. તેમને ભેદાભેદ નથી હોતો. આ

માટે એક પ્રકાર કહેવાનો પ્રસંગ આવ્યો.

એક વાર સાંઘળાખા પાસે એક વેશ્યા આવી હતી. તે પોતાના પાનનો ડોઠો લઈ બાબાની પાસે આવી તેમના પગ ચાંપતી બેસતી. તે પટ્ટી (ખીડું) કરી બાબાને આપતી અને બેઝીને વાત કરતી કે “બાબા, મારો ધંધો ખરેખર ચાલતો નથી; માટે તે આપની કૃપાથી સારો ચાલવો જોઈએ. વગેરે વગેરે વાત કહેતી. હવે બાબી ચાલીને તેનો રાંડનોજ ધંધો. જે તે પોતાનુંજ જુએ. કાપડનો વેપારી પોતાના ધંધા સંબંધે પૂછશે. ખીજ ધંધા રોજગારવાળા પોતે પોતાના ધંધા માટે પૂછશે. રાંડનો ધંધો શો છે એ બધાંને ખબરજ છે. તે પ્રમાણે તે સાંઘ બાબાને પોતાનો ધંધો ચાલતો નથી એમ કહેવા લાગી. સાંઘળાખાએ તેને પૂછ્યું કે “હવે તારે ત્યાં કોઈ આવતું નથી કે?” તેણે કહ્યું “ખેડેલાં આવતા હતા, હવે કોઈ આવતું નથી.” સાંઘળાખાએ કહ્યું. “પેટ પુરતું તો મળે છે કે નહીં?” નહીં તો ખોટાં દાગીના ચાલવાં, સારાં સારાં કપડાં વાપરવાં, ઠાઠમાઠથી રહેવું એટલે ધંધો ચાલશે. તે કહે, “અમારો તો ધંધોજ ખરાજ (ખોટો) છે.” સાંઘળાખા કહે “ઠીક, ઠીક, હવેથી તારો ધંધો સારો ચાલશે!” તે કહે “બાબા, મારો ધંધો ચાલશે તો હું ફરી તમારી પાસે આવીશ.” સાંઘળાખા કહે “ઠીક, જાવ જો કોઈ નહીં આવે તો હું આવીશ.” શિવલીલામૃતમાંની મહાનંદા નામની વેશ્યા પેઠે તેના નશીબનો જો ઉદય થવાનો હોય તો સાંઘળાખા તેમને ત્યાં

જાય પાપુ, શું કહેવાય ! સારાંશ, સત્પુરુષને એઉ સરખાંજ. જેમ હોય તેમ. તે રાંડને પણ મદદ, અને કોઈ દેવાલય બંધાવવાના ઉદ્દેશથી આવે તો તેને પણ મદદ. બધાનેજ તે “ઠીક થઈ જશે” એમ કહે છે તેમને તે પણ સરખું અને એ પણ સરખુંજ.

એજ પ્રમાણે ઓંકારેશ્વરની હકીકત છે. સર્વ ચોરીની (ગુપ્તની) ભાંજગડ છે. હાલ ઓંકારેશ્વર બધાને ખબર છે.

ભોરટક્કા સ્ટેશનથી તે પાસેજ છે તેની ઓંકારેશ્વરની એક પહેલાની જુની સાંભળવામાં આવેલી કથા. હકીકત કહું છું. અર્ધા ડુંગર ઉપર તે

દેવળ છે. નીચે નર્મદાનું ખૂબ ઉંડું પાણી.

છે. ડુંગરા કેટલા બધાં ઉંચ્યા ! છતાં પિંડીની આબુખાબુએ પાણી ઉડતું હોય છે ! કોઈ વાર આવે છે અને કોઈવાર આવતું નથી. પરંતુ તેવી રીતે પાણી આવેલું મારા જોવામાં છે. તે ખાર જ્યોતિર્લિંગોમાં જાગૃત અને મુખ્ય સ્થાન છે. પહેલાં ત્યાં વસ્તી નહોતી, બધું જંગલજ હતું. એવા તે ઘાડ જંગલમાં ઓંકારેશ્વરનું મંદિર હતું. ત્યાં એક મહાત્મા પુષ્કળ દિવસથી પડી રહ્યો હતો. એ મંદિરની આસપાસનો ભાગ ઇંદોર સંસ્થાનની હદમાંનો છે. ત્યાં શ્રીમંત લોકા પણ પુષ્કળ અને ચોરી કરનારા પણ પુષ્કળજ હતા. ચોરોને ચોરી કરી ગુપ્ત ઠેકાણું જોઈએ છે તેથી તે ઓંકારેશ્વરના જંગલના ડુંગરોમાં આવી ત્યાં માલ દાટી મૂકતા. તે ચોરોને તે મહાત્માની ખબર હતી, તેમની તેઓ અનન્ય ભાવે સેવા કરતા. એમ સેવા કરતાં કરતાં તેઓની તેમની પર એટલી તો લકિત ચોંટી કે, એમને એમ લાગ્યું કે તેમને પાપ કર્મમાંથી મુક્ત કરનાર એમના શિવાય બીજું કોઈ નથી. પછી તેઓ તેમનીજ સહાહથી ચોરી કરતા. તેઓ તેમને કહેતા કે “બાપજી, ધંધો ચાલતો નથી, શું કરવું ? એ પાપ છે, પણ અમને તો દેવ પડી ગઈ છે.” બાપજી કહે, “ઠીક બાપુ, પાપ છે તો કંઈ હરકત નહીં.” ચોરો પૂછતા કે “હમો ક્યારે ચોરી માટે જઈએ ?” બાપજી કહે, “અમનેજ પૂછો છો કે ?” ચોર કહે, “અમને

ડર લાગે છે. આપનો આશીર્વાદ હોય તો પછી ડર નથી' પછી તે સત્પુરુષ કહેતા કે “આજે પ્રલાણે ગામ જા. પછી શું પૂછવું ! તે ચોરો નિર્ધાસ્તિપણે (જે ધડક) ચોરી કરી ધન લાવતા અને તે પોતપોતામાં હિસ્સા પાડી વહેંચી લેતા. તે મહાત્માને તેમની શી ગરજ હતી ? પરંતુ તે ચોરો પ્રરી ચોરી કરવાના થાય કે તે સત્પુરુષને જઈ પૂછતા કે અમુક ઠેકાણે અમુકને ત્યાં જઈએ કે ? તે જા કહેતા. એમ કરતાં કરતાં તેમણે પુષ્કળ ધન લેશું કયું. પછી કેટલેક દિવસે તે મહાત્માનો અંતકાળ પાસે આવવા માંડ્યો ત્યારે તેણે વિચાર કર્યો કે આ જે પિંઢારી લોકો મારી લકિતમાં ચોંટ્યા છે, તેમને ચોરી કરવામાં મેં મદદ કરી છે, માટે તેમને સારી ગતિ મળે એવું કંઈ પણ કરવું જોઈએ. તેથી તેણે તેમને કહ્યું ‘ ભાઈઓ, હવે મારો અંતકાળ પાસે આવ્યો છે, તમે મારી આવી આવી વ્યવસ્થા કરજો. પણ હવેથી કદી ચોરી કરતા નહીં. કારણ હું હતો ત્યાં સુધી તમારું રક્ષણ કયું.’ ચોરોએ વિનંતી કરી કે ‘ તો પછી અમારાં છોકરાં છૈયાં કેમ જીવી શકશે ?’ તે મહાત્માએ કહ્યું, ‘ આ મંદીર પાસે તમારો વહિવટ થયો છે માટે તમે અહીં જ રહો. આ જમીનના ભાગમાંથી કેટલોક ભાગ તમને આપું છું. સરકાર કંઈ ડબલ નહીં કરે એવી યોજના કરું છું. તેમાં જ પેદાશ કરી તમારે તમારું ગુજરાન ચલાવવું.’ એ પ્રમાણે કહી તે ઓંકારેશ્વરની પાસેની જમીનની, કેટલાક કોસો સુધીની હદ નક્કી કરી, તે તે ચોરોને આપી દીધી અને તમે અહીં રાજ્ય કરો. એટલે પેટ ભરવાનો ધંધો કરો એમ તેમને કહ્યું અને પછી તે સત્પુરુષનો અંત થયો. હાલ તે ચોરના વંશજે ઓંકારેશ્વરના પૂજારી થયા છે. ત્યાંની સર્વ ઉત્પન્ન તે ભીલ રાજના વંશજે હજી પણ લે છે. ડુંગર પર તેમનો એક બંગલો છે. દેવ દર્શને કોઈ આવે જાય તેની પેદાશ અને જમીનની પેદાશ તેઓ જ ખાય છે એમ સાંભળવામાં છે. એકંદરે તે બહુ રમ્ય અને જોવા જેવું સ્થાન છે, તે નર્મદાનું અને શંકરનું સ્થાન છે. શંકરનું સ્થાન નીચે છે અને તે રાજાએ બાંધેલો પોતાનો મહેલ

ઉંચાઈ પર છે. તાત્પર્ય, ચોરોએ ગુપ્ત ધન મેળવ્યું અને ગુપ્તનો સહવાસ કર્યો; તો તેણે તેમને પાપમાંજ રહેવા દીધા કે ? તો, ના. તેમના સર્વ કુળનો ઉદ્ધાર કર્યો એટલુંજ નહીં પણ તે ઉપરાંત તેમના વંશજોની ઉપજીવિકાનું સાધન પણ કરી આપ્યું.

સત્પુરૂષને પાપ પુણ્ય સરખું છે. જે પાપનું ફળ તેજ પુણ્યનું પ્રજા તેમના સહવાસથી થાય છે. જ્યાં સુધી પાપ પુણ્યની કલ્પના નથી ત્યાં સુધી તેનું ફળ મળતું નથી. પાપ પુણ્યની સમાન અવસ્થા હોય તો ફળ નહીં મળે, પાપનું પ્રજા ભોગવે તો પુણ્યનું પણ ભોગવ, નહીં તો કશાનુંએ નહીં.

ત્યારે ગુપ્તને માટે આપણે ગુપ્તજ થવું પડે છે. પરમેશ્વરના ખેલ પરમેશ્વરજ જાણે ! એવી જે કહેવત છે તેનો વર્મ તેના જેવા થઈએ ત્યારેજ સમજાય છે.

પરમેશ્વર ગુપ્ત તેના જેવા એટલે તેજ આપણે બનવું **તેથી આપણે પણ** જોઈએ. તે એક અને આપણે એક એમ ગુપ્ત થવાની જરૂર. રહી ચાલતું નથી. એકજ થઈએ ત્યારે ‘અદ્વામીયાંના ખેલ અદ્વામીઆં જાણે’

એ આપણને આગળ ઉપર લાગુ પડે છે ‘જાવે ત્યાંચ્યા વંશા તેઘાં કાઢે’ ‘જય તેના વંશમાં ત્યારે જાણે.’ ગુપ્તનું ઓળખાણ થવા માટે તેના વંશમાં જઈએ ત્યારે તે ઓળખાણ થાય. ત્યારે ગુપ્ત કેમ થવું ? તો ગુપ્ત થવાના પ્રયત્નો યોગી લોકો કરે છે. બાહ્ય રીતનું ગુપ્ત જે હોય તે ખેલાં કરી લે છે એટલે પ્રથમ તેઓ એકાંત સ્થળમાં જઈ ખેસે છે. ત્યાં પણ મન લટક્યાંજ કરે છે. તેથી ત્યાં પણ ગુપ્ત નથી, પણ બાહ્ય રીતે ગુપ્ત થવાનો અભ્યાસ થાય તો ધીમેધીમે તે મન ગુપ્ત થાય છે. એવી રીતે તે મન પૂર્ણ ગુપ્ત થાય એટલે પછી ગુપ્તનો અનુભવ આવે છે. આપણા શરીરનો અનુભવ આપણને ન આવે એટલે આપણે ગુપ્ત થયા. આ શરીર, ગુપ્તપણાનો અનુભવ આપણને આવવા હેતુ નથી. જેમ તે શત્રુ છે તેમ તે મિત્રપણ છે. પરંતુ તેને શત્રુ કહેવા કરતાં

શરીર એ મિત્ર છે એમ કહેવું. તે શરીર માણસને કહે છે મારા વગર તને ગુપ્તનું ઓળખાણ થશે નહીં. આપણે તેમજ આપણી આત્મબાળ્યે પુષ્કળ પરિવાર છે. શરીર છે તો તેનો પરિવાર મન, બુદ્ધિ, અહંકાર, ઇત્યાદિ છેજ. ત્યારે આપણે ગુપ્ત થોડાજ છીએ ? જગત્, દુનિઆ, બધું આપણા શરીરમાં છે; એ બધાંથી અલગ થઈએ એટલે આપણે ખરા ગુપ્ત થયા એમ સમજવું, એમ જ્યારે થાય, ત્યારે થાય.

પરમેશ્વરનું આપણને ઓળખાણ થવું જોઈએ, પરમેશ્વર પોતાને મળે તે માટે લોકો પ્રયત્ન કરે છે. તેનું ઇંગિત શું ? તો આપણે તેના જેવા ગુપ્ત થવું જોઈએ. ગુપ્ત એટલે જગત્માંનું કંઈપણ ન દેખાય એવી અવસ્થામાં જવું જોઈએ, એટલે પરમેશ્વરની અને આપણી અવસ્થા એક થઈ

પરમેશ્વરને ગુપ્ત તેની ભેટ આપણને થશે. કારણ તે સર્વ **અને ખુલ્લી રીતે** સાક્ષી હોઈ લોકદૃષ્ટિથી ગુપ્ત અને જગત્માંનું ન દેખાનારી ગુપ્ત અવસ્થામાં છે **કેમ જોવો ?** અને તે લોકદૃષ્ટિથી ગુપ્ત છે તેથી આપ-

ણેજ ગુપ્ત અવસ્થા લેવાની જરૂર છે. એમ ન બને તો આપણે જેમ ખુલ્લા છીએ તેમ પરમેશ્વરને પણ ખુલ્લો (પ્રકટ) કરવો. એવી બે ભાવના તેને જોવાની પશ્ચાત્તિ છે. હું કહું છું પરમેશ્વર ગુપ્ત છે માટે આપણે પણ ગુપ્ત બની તેની ભેટ લેવી. એથી ઉલટી રીતે એટલે ખુલ્લી રીતે જો તેને જોવો હોય તો તે બાળુ તમારી પાસે છેજ; એટલે કે આપણે ખુલ્લાજ છીએ. આ માટે તમારી રીત પ્રમાણે તેને પણ તમો ખુલ્લો બનાવો. એ ઠીક. તેને તે પ્રમાણે ખુલ્લો કેમ બનાવવો ? અરે કેવી રીતે ખુલ્લો કરવો એમ પૂછો તો તમારે છોકરાં નથી હોતાં છતાં તે છોકરાંને કેવી રીતે ખુલ્લાં કરવાં (પ્રકટ કરવાં) એ વિદ્યા તમને આવડે છે, તેથીજ તો તમને તમારામાંથી પરમેશ્વરને પ્રકાશમાં લાવવાનું (પ્રકટ કરવાનું) આવડતું નથી. તમો વરવહુ એ બેઉ શિવાય ત્રીજો કોઈ નહોતો છતાં તમોને તે છોકરાંને પ્રકટ કરવાનું આવડે છે ને ?

તેવીજ રીતે આપણા જેવો મનુષ્યાકૃતિનોજ પરમેશ્વર પણ આપણને ઉત્પન્ન કરતાં આવડે છે. અને એમ કરનારા તે પ્રમાણે કરે પણ છે. જે છોકરાં ઉત્પન્ન કરતા નથી, તે જો પ્રયત્ન કરે તો તે મનુષ્ય પેઠે પરમેશ્વર ઉત્પન્ન કરી શકે છે. પરંતુ કેટલાક તો એવા હોંશીઆર છે કે છોકરાં ઉત્પન્ન કરવાની વિદ્યા તેમને આવડે છે તો પણ મનુષ્યના જેવા, પોતાના જેવા, પરમેશ્વરને પણ ખુદ્દી રીતે તે ઉત્પન્ન કરે છે ! એ બેઉ વિદ્યાના જાણનારા જે તે ત્રણે લોકોમાં શ્રેષ્ઠ. આ વિષે એટલે આપણામાંથી આપણા જેવી મનુષ્યાકૃતિના ખુદ્દી ખુદ્દી રીતે પરમેશ્વર કેમ ઉત્પન્ન કરવા-તે વિષે બોલવાનું થયું છે એમ લાગે છે. તો તેજ હવે ફરી કહેવાનું કંઈ કારણ દેખાતું નથી. જો કે તે સહેલું છે તો પણ કોઈથી ન બનતું હોય તો તદ્દન ખુદ્દી રીતે મનુષ્ય પ્રમાણે જેનો અનુભવ આવે છે એવા સત્પુરુષના રૂપમાં જે પરમેશ્વર છે તેનેજ પ્રેમભાવથી પકડી રાખીએ એટલેજ તે આપણા મત પ્રમાણે આપણેજ નિર્માણ કર્યો હોય તે પ્રમાણે તદ્દન સ્પષ્ટ રીતે આપણી સામે ફાવે તેવી રીતે બોલવા ચાલવા વગેરે વ્યવહાર કરવા જેવો બને છેજ. પછી તે સત્પુરુષને તદ્દન ખુદ્દી રીતે આપણા ઘરના પરિવારમાંનો ઘરનોજ કરી લીધો. એટલેજ તદ્દન ખુદ્દી રીતે બાહ્ય રૂપે આપણે ઘેરજ પરમેશ્વર આવ્યો હોય એમ થયું; ત્યારે હવે જો તે સત્પુરુષ તમને બાહ્ય રૂપે જો કે સ્પષ્ટ દેખાય છે, તો પણ તે બાહ્ય પરમેશ્વરજ હોવાથી તે પોતાની ગુપ્ત અવસ્થામાં હંમેશા રહે છેજ; તેથી જે તેને તેની ખુદ્દી રીત પ્રમાણેના બાહ્ય રૂપને પોતાના શરીર રૂપી ઘરમાં એટલે પોતાના હૃદયમાં પ્રેમ-ભાવથી રાખશે તેને તે પણ તેનું જે ગુપ્ત ઘર, તે ગુપ્ત અવસ્થામાં, એટલે પરમેશ્વર અવસ્થામાં લઈ જઈ કાયમ રાખશે; એવા પણ ઉપાય કરનારા કેટલાક છે. એમ થાય એટલે ગુપ્ત થઈ બેઠા લેવાનું પણ સહેલું થઈ પડે છે. એટલે ગુપ્ત અને ઉઘાડી એવી બેઉ પરમેશ્વરી અવસ્થા લક્ષમાં આવશે.

શનીવાર, તા. ૯ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪, શ્રાવણ સુદ ૯ શકે ૧૮૪૬.

સંસારજ મૂળપદ પર લઈ જવાને કારણભૂત છે-નાગ
પાંચમને દિવસે ઝોલા શા માટે ખાવા-મનુષ્ય
જન્મમાં પાછળની સર્વ યોનિઓનો અનુભવ
આવવાની જરૂર-શિખા તુટો કે વડવાઈ
તુટો-એક વાત-માયા અને ભગવાનની
તકરાર.

(સ્વામીએ મુદ્ગલ પુરાણનું પારાયણ કર્યું. આજે પણ
ચ્યવન ઋષિની કથા તેમાં આવી; પારાયણ થઈ રહ્યાં પછી
મહારાજે કહ્યું:—)

ચ્યવનને શ્રેષ્ઠત્વ આવ્યું, ચ્યવનને ચ્યવનત્વ આવ્યાં
વગર શ્રેષ્ઠત્વ કેવી રીતે આવે ? તેણે ચ્યવનપણું સ્વીકાર્યું તેથી
તેને શ્રેષ્ઠત્વ મળ્યું. ચ્યવન એટલે ચ્યુત
સંસારજ મૂળ પદ થવું, મૂળ પદ ઉપરથી નીચે સરકવું.
પર લઈ જવાને ચ્યવનને પૂર્ણ ચ્યવનત્વ પ્રાપ્ત થઈ તેનો
કારણભૂત છે. ઉદ્ધાર થયો, એટલે કે તેને ઊર્ધ્વ અવસ્થા
આવી. તેના ઉદ્ધાર માટે સુકન્યા નામની
કન્યા કારણભૂત થઈ. તેણે તેનું ચ્યવનત્વ એટલે નીચે સરકવું
એટલેજ પતીપણું તે હરણ કરી લીધું. પતિ શબ્દનો અર્થ મૂળ
ઠેકાણા પરથી સરકવું, પડવું, ચ્યુત થવું એવો છે. એ પતિપણું
તેણીએ હરણ કરી લીધું, મનુષ્યને સંસાર મૂળપદ પરથી ચ્યવન
કરે છે. સંસાર એ શબ્દનો અર્થ પણ ચ્યવનજ છે. સંસારજ
શ્રેષ્ઠ પદે લઈ જવાને એટલે કે મૂળપદ પર લઈ જવાને કારણભૂત

છે. કોઈ કોઈ લોકો સંસારનો કંટાળો કરે છે. પરંતુ કંટાળો કરે કેમ ચાલે ? પતિત થયાં શિવાય ઉદ્ધાર પણ કોણ કરે અને ઉપર પણ કોણ ચડાવે ? આપણે સંસારનો એટલેજ પતિત અવસ્થાનો પૂર્ણ અનુભવ લેતા નથી. પરમાત્મા એ પતિતોદ્ધારી છે; પરંતુ તમો જ્યારે પૂર્ણ પતિતપણાંનો અનુભવ લેશો ત્યારે તે પરમાત્મા તમને તે પતિત અવસ્થામાંથી કહાડવાને ઉભો રહે છે. એમ સંસાર કરીએ છીએ, તેનો અનુભવ લઈએ છીએ એમ તમો કહો છો. પરંતુ સંસારનો ખરો અનુભવ તમો લેતા નથી. તમો સંસારનો જે ગુણધર્મ છે તે જોતા નથી. જેમ કોઈ મનુષ્ય ઉપરથી નીચે પડે એટલે તેને પડ્યાનો અનુભવ આવી દુઃખનો અનુભવ થાય તોજ તેને કોઈપણ કહાડવાને ઉભો રહે છે. સંસારમાં અત્યંત દુઃખ છે. તે દુઃખનો અનુભવ જ્યારે લેશો ત્યારે તમને કોઈપણ તેમાંથી કહાડવાને ઉભો રહેશે. પરંતુ સંસારમાં દુઃખ છે એમ કોઈ સમજતું નથી; પણ એમાં સુખ છે એમ સમજી જે તે સુખનો પ્રયત્ન કરે છે; ચ્યવન અને સંસાર એ શબ્દનો અર્થ એકજ છે એટલુંજ અહીં કહેવાનું હતું. એમાં મોટું કહેવા જેવું કંઈ નથી.

(બાગની ફાટક (દરવાજા) સામે નાગપંચમી નિમિત્તે ભકત મંડળીએ હીંચકો બાંધ્યો હતો અને કેટલાક ભકતો હીંચકા ખાતા હતા, તેમને જોઈ મહારાજે સ્વામીને કહ્યું:—]

તમો કોઈવાર હીંચકા (જોલા) પર કદી બેઠા હતા કે ! સ્વામીએ જવાબમાં હા કહ્યું. તે પરથી મહારાજ બોલ્યા, અમુક ઇષણા કમી કરવી એમ જે શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે તેમાં જોકા (જોલા) ન ખાવા એમ છે કે ? ફલાણી ઇષણા, (ઇચ્છા) દીકણી ઇષણા, પુત્રેષણા, દ્રવ્યેષણા ઇત્યાદિ છોડવી જોઈએ એમ છે; પરંતુ તેમાં કંઈ જોકેષણા નથી. હિરણ્યકશ્યપુએ ફલાણાથી મરણ ન થવું જોઈએ, દીકણાથી મરણ ન થવું જોઈએ, એમ નામ નિર્દેશ કરી વર માંગી લીધું, બધાંનાં કંઈ થોડાંજ નામો લીધાં ! ભગવાનને શું તેણે લીધેલાં નામો વગર ખીજે પ્રકારે બનતાં આવડતું નથી કે ?

न च संन्यसनादेव सिद्धिं समधिगच्छति ।

—મં ગાં અં ૩. શ્લો ૪.

કેવળ સંન્યાસ કરવાથી સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતી નથી. પણ સંન્યાસનું કૃણ સારું છે.

જેને જન્મમરણના ઝોલા ફરી ફરી ન ખાવા હોય તેણે હરવર્ષે નાગપંચમીને નિમિત્તે ઝોલા ખાવાની જરૂર છે. ઇશ્વરી સંકેતથી જે હરેલી ચીજે છે તે આપો-

નાગપંચમીને આપ બનીજ જાય છે; તેમાં ભંગ કરવા દિવસે ઝોલા (ઝુલા) માંગીએ તો તે બનતું નથી; જો કંઈ શા માટે ખાવા ? કારણસર તેમનો લોપ થાય તો પણ પૂરી તે ઊર્ધ્વ અવસ્થામાં આવે છે.

ઇશ્વરી સંકેતથી જે કંઈ કરી મૂક્યું હોય છે તેમાં કંઈપણ હેતુ હોય છેજ, પરંતુ પ્રત્યેકનો હેતુ કયાં સુધી જોતાં બેસવો ? તેવી યોગ્યતાવાળા જે હોય તેમના લક્ષમાં આ બધું આવે છે. “શા માટે એ” એવો પ્રશ્ન તેમને ઉદ્ભવતો નથી. એજ બરોબર છે. એમ તેમને લાગે છે. બ્રાહ્મણ એટલે શું ? સોણું (આચાર વિચાર) પૂજા વગેરે શા માટે એમ કોઈ કોઈ પૂછે છે. અરે, તમને ખબર નથી તેથી “શા માટે” એ શબ્દ ઉત્પન્ન થાય છે. એકવાર વર્મ સમજ્યા કે આપોઆપ બધું સમજાય છે. આ માટે આપણે તે તરફ ન જોતાં બાપદાદાની, તત્ત્વવેત્તાઓની તે આજ્ઞા છે તેથી તે પ્રમાણે ચાલવું, આપણે તેવી યોગ્યતાના નથી તો શા માટે તેનો વિચાર કરવો ? તેમણે આ પ્રમાણે કરી મૂક્યું છે તો તેમાં કંઈપણ તત્ત્વ છે એમ સમજી તે પ્રમાણે ચાલ્યાં કરવું.

(એટલામાં એક ગાંડો આવે છે.)

ગાંડા માણસની લોકોને ગમ્મત હોય છે અને લોકો જેમ જેમ તેની પાસે ગમ્મત કરાવી લે છે તેમ તેમ તેનું ગાંડપણ વધતું જાય છે. મને પણ ગાંડછા આવી હતી. તે વખતે લોકોએ

મારી પણ ગમ્મત કરી લીધી. કોઈને કંઈ કામ ન હોય એટલે શિરડીના ખડોખાના દેવળમાં જ્યાં હું બેઠો હતો ત્યાં આવી તે ત્રાસ આપતા. પછી હું તેની પર ગુસ્સે થઈ તેને ગાળો દેતો ! સારાંશ, ઇશ્વરી સંકેતથી જે ચીજો થાય છે તેમાં કંઈપણ હશેજ કે નહીં ? નાગનો અને ઝોલાનો કંઈ સંબંધ હશે તેથી નાગપંચમીને દિવસે ઝોલા ખાવાનો વહિવટ છે. જન્મ-મરણનાં ઝોલા ચુકવવા માટે પહેલેથીજ તેવી ક્રિયા કરી લેવી તેથી આ યોજના હશે. મનુષ્ય જન્મ લઈ, મનુષ્ય જન્મમાં ચોર્યાસીલાખ યોનિઓનો અનુલવ આવવો જોઈએ. પાછળની બધી યોનિઓનું પારાયણ થવું જોઈએ. એટલે ખરૂં જે હોય તે હાથમાં આવે છે. જ્યાં સુધી પારાયણ ન થાય ત્યાં સુધી તે કાચુંજ ! જેમ એક, બે, ઇત્યાદિ નવ આંકડામાંથી કોઈ પણ આંકડો લઈએ તો અપૂર્ણ અવસ્થાના તે દર્શક થાય છે. દસનો આંકડો લઈએ તો તેમાં એકથી શરૂઆત થઈ દસ સુધી બધું આવ્યું. જેને ૧૦, ૧૦૦, ૧૦૦૦ એવી પૂર્ણ સંખ્યાનાં પૂર્ણ ઉચ્ચારણ અને અનુલવ હોય, તેને પાછળના સર્વ અંકોનો અનુલવ આવે છે. મને સોનો અનુલવ છે; એટલે શું ? તો એક ઉપર બે શૂન્ય એ આકૃતિનો અનુલવ નહીં, પણ ૧૦૦ એ સંખ્યાનો ઉચ્ચાર કરતાની સાથેજ તેની ઉત્પત્તિની જે મૂળ સંખ્યા એટલે શૂન્ય એક વગેરેથી ૧૦૦ સુધી બધા આંકડાનો ખાધ થવો જોઈએ અને તે થાયજ છે. જેને હજારનો ખ્યાલ નથી તેની સામે ૧૦૦૦ ની નોટ મૂકીએ તો તેને શો ખ્યાલ ? લે કહે છે આ નોટ એકની છે, દસની છે, કે એક હજારની છે તેની એને ખબર નથી. પરંતુ જેને ૧૦૦૦ ની સંખ્યાનો અનુલવ છે, તે એક હજારની નોટ જોતાંજ ખુશ થાય છે. એક હજાર સુધી આંકડો થાય એટલે શું થાય છે ? તો આગળનું કંઈ નહીં પરંતુ પાછળના એકની પૂર્ણતાનો અનુલવ આવે છે. પાછળના સર્વ આંકડાની પૂર્ણતા ૧૦૦૦ એ આંકડાથી થઈ છે. આ માટે પાછળના આંકડાનો પાઠ (પારાયણ) કરવો પડતો નથી. જેને

અનુભવ નથી તેને ફક્ત પાછળના આંકડા શીખવાની જરૂર છે, એટલે પછી એક હઝારનો અનુભવ તેને આવશે. એવી રીતે એક શબ્દ વડેજ બધી સંખ્યા લક્ષમાં આવે એવો સંકેત છે. સંકેતથી સર્વ બનાવવું અને પૂર્વ સ્થિતિનો અનુભવ લેવો એમ ખેલેથી ઠર્યું છે. મેં એમ સાંભળ્યું હતું કે, પાણિની નામના ઋષિ થઈ ગયા, તેમણે સંસ્કૃતમાં વ્યાકરણ નામનો ગ્રંથ કર્યો. સંસ્કૃત ભાષા જે બની છે, તેમાં અફરાતફર થાય નહીં, અપભ્રંશ થાય નહીં, તેથી તેને નિયમબદ્ધ ભાષા કરી. મૂળમાં એક શબ્દ, પણ પછી તે જુદો થાય છે એને અપભ્રંશ કહે છે. બીજી ભાષાનુ ગમે તે થાવ, પરંતુ ગીર્વાણ ભાષા એટલે દેવ ભાષા, તેને સંસ્કૃત એટલે ઉત્તમ ભાષા કહે છે, તેમાં અફરાતફર થાય નહીં તેથી તેને નિયમબદ્ધ કરી અષ્ટાધ્યાયી નામનો ગ્રંથ કર્યો. તેમાં સર્વ નિયમો બાંધી મૂક્યા છે. તે શા માટે? તો થોડા શબ્દમાં પૂષ્કળ વાતોનો સમાવેશ થાય તેથી. એને સાંકેતિક રચના કહે છે. એનેજ સૂત્ર કહે છે. શાર્ટ હેંડ ભાષા જે નીકળી અથવા તારચંત્રના જે ટકોરા વગેરે, એ સર્વ સાંકેતિક છે. એક ટકોરા મારે એટલે તેમાં આટલા અક્ષરો સમજવા, એવું બધું છે. સંસ્કૃત ભાષામાં વર્ણો પ્રથમ શંકરના ડમરૂમાંથી નીકળ્યા છે. તે ડમરૂમાં જે અવાજો નીકળ્યા તેજ કાયમ થયા છે તે બધા સાંકેતિક છે. જેટલા વર્ણો તે શંકરના ડમરૂમાંથી નીકળ્યા, તેનો સમાવેશ એક સાંકેતિક શબ્દમાં થાય તેથી “અન્” એ શબ્દમાં સર્વ સ્વર અને અલ્ કહે કે તેમાં સ્વરથી બધા વ્યંજનો સુધી આવે છે, અને છેવટે હલ્ છે. ફક્ત વ્યંજનજ લેવા હોય તો તેને હલ્ એમ કહેવું. શાર્ટ શબ્દમાં ખૂબ સમાવેશ થાય એવી તેની યોજના છે.

તો ૧. ૨. ૩. એમ કરતાં કરતાં એક પૂર્ણ સંખ્યા ગમે ત્યાં સુધી માનવી. ૧૦ કરતાં વધારે ૧૦૦, તેથી વધારે ૧૦૦૦,

એવો કોઈ પણ પૂર્ણ આંકડો લો તેમાં મનુષ્ય જન્મમાં ૬ આંકડા સુધીજ બધું લાવવામાં આવ્યું પાછળની સર્વે છે, ઇંવટ પૂર્ણ આંકડો કહીએ કે યોનિઓનો અનુભવ તરતજ પાછળના બધા આંકડાનો અનુભવ આવવાની જરૂર. આવવો જોઈએ, એટલે તે આંકડાને પૂર્ણત્વ આવે છે. એ પ્રમાણેજ મનુષ્ય જન્મ

છે. મનુષ્ય જન્મએ પૂર્ણ આંકડાં જેવો છે. જેમ ૧૦, ૧૦૦, ૧૦૦૦, ઇત્યાદિ કહીએ કે તરતજ પાછળના બધા આંકડાનો બોધ થાય છે અને તે આંકડાનું કાર્ય પૂર્ણ થાય છે. તેમ મનુષ્ય જન્મ આવ્યો કે પાછળની સર્વ યોનિઓનો અનુભવ આવવો જોઈએ. જેમ ૬ નો અનુભવ દેખાડનાર ૧૦ નો આંકડો અથવા ૬૬ નો અનુભવ દેખાડનાર ૧૦૦ નો આંકડો, અથવા ૬૬૬ નો અનુભવ દેખાડનારો ૧૦૦૦ નો આંકડો; તેવી રીતે ૮૩૬૬૬૬૬૬ યોનિઓનો અનુભવ દેખાડનારો આ મનુષ્ય જન્મ. ૧૦૦૦ નામની પૂર્ણ અંકની એક વ્યક્તિ છે એમ સમજો અને તેને સમજાય છે એમ માની લઈ ચાલો. તેને પપ કેવા છે એમ પૂછીએ તો કહે અરે પપ માંથીજ હું આવ્યો છું. અરે, એજ શું, પરંતુ તે કરતાં વધારેનો અનુભવ લઈનેજ હું ૧૦૦૦માં આવ્યો છું. પછી તે પાછળના અંકની માહિતી આપવાને બીજો છે કે ? જે ગામથી જે આવ્યો હોય તે ગામની વાત કહેતાં તે ડગમગે છે કે ? જે ગામ એણે જોયું તેનો અનુભવ તેને છેજ. તેવી રીતે આપણે પથર, પશુ, પક્ષી, ગધેડો, કુત્રો, ડુક્કર, કીડી, માખી ઇત્યાદિઓના જન્મમાં હતાજ, એવી રીતના સર્વ જન્મના અનુભવ લઈ કેટલોક વખત ત્યાં રહી આપણે મનુષ્ય જન્મમાં આવ્યા. પથર હોઈશું ત્યારે ટાંકણાં વડે માર્યા હશે, ઘા માર્યા હશે, અથવા એમજ પડી રહ્યા હઈશું, ઝાડ હઈશું ત્યારે કોઈએ તોડ્યું કાપ્યું હશે. આ અનુભવ કોઈ કહે છે કે ? હું કહું છું તે એજ કે ગધેડા કુત્રા વગેરેના અનુભવ આપણાથી કહી શકાવા જોઈએ. તમો હઝારનું અભિમાન લઈ બેઠા. પરંતુ પપનો અનુભવ પૂછીએ તો કહી

શકાતો નથી એમ કહે કેમ ચાલે ? તેવીજ રીતનું આ મારું કહેવાનું છે. તમે કહો છો અમે મનુષ્ય છીએ. ઠીક ત્યારે બાવળનું ઝાડ શો અનુભવ લે છે તે કહો. તો તે કહી શકાતો નથી. હું તમને આગળની દેવયોનિઓ વિષે કંઈ પૂછતો નથી, પાછળનીજ યોનિ વિષે પૂછું છું, તો તે કહી શકાવું જોઈએ કે નહીં ?

હું તો લાઈ નાનપણમાં શીખતો હતો તે વખતે મને ૧૦૦૦ ખખર હતા. હવે ખખર નથી એમ કહીએ તો કેમ ચાલે ? હાલ સર્ટીફિકેટ (certificate) મળે એટલે પાછળનું બધું વિસરી જવાનું—એમ થયું છે. નોકરી મળે કે શીખેલું બધું વિસરી જાય છે ! તેમને જો પૂછીએ કે “ઓ, લાઈ અમુક એક ભૂગોલમાં અથવા ઇતિહાસમાં શું છે ?” તો કહે છે “હાલ કંઈ લક્ષમાં નથી, નિશાળમાં શીખ્યો હતો !” તેજ પ્રમાણે રસાયણિક વગેરે સર્વ વિષયો પઢવી મેળવવા માટે શીખે છે; પછી બધું વિસરી જાય છે. પરંતુ મરી જાય ત્યાં સુધી તેમને પઢવી તો હોય છેજ. તેવીજ રીતે મનુષ્યજન્મની પઢવી આવી કે પાછલા જન્મની સ્મૃતિ નથી હોતી. એ પ્રકારની આ ભાંજગડ છે. જેને પાછળની યોનિની સ્મૃતિ આ જન્મમાં આવી હોય કે, આટલી આટલી યોનિઓ મળી હું છું, મારામાં આટલાનો સમાવેશ છે, જેમ તે હઝારને પોતાની પાછળના (આંકડાનો) સમાવેશ સમજાય છે, તેમ તેને સમજાય તો તે થયો પૂર્ણ. મનુષ્યને પથર, ઝાડ, ગધેડા, ગીધ, કાગડા, વગેરે પશુ પક્ષી અને સ્થિરચર વગેરેનું ભાન થઈ જાય, એટલુંજ નહીં પણ આપણેજ તે છીએ, અને આપણેજ તે હતાં એવું ભાન થાય તો મનુષ્યજન્મમાં હોઈ તેને ફરી પાછળના જન્મમાં જવાને કંઈ હરકત નથી. પાછળની યોનિમાં જતાં આવડયું એટલે પછી મનુષ્ય જન્મમાં હોવા છતાં પણ દેવલોકમાં પણ જઈ શકાય છે. હાલ પણ તે પથરા, માટી, પશુ પક્ષી વગેરે છેજ અને તે છે તેથીજ આપણું પણ અસ્તિત્વ છે; કારણ આપણે તેની અવસ્થામાં એટલે તેની આખરની અવસ્થામાં છીએ અથવા તેજ સર્વ મનુષ્યરૂપે છે એમ કહો. જેમ પાણી

જમીન ખેલાંના છે તેની પછી વૃક્ષ અવસ્થા છે. પાણી, જમીન આજેજ જો નાશ પામે તો આજે એક પણ વૃક્ષ દેખાશે નહીં. તેવીજ રીતે જગત્માંનું કંઈ પણ ન દેખાવા દો. એટલે એક મનુષ્ય પણ રહેશે નહીં; અથવા મનુષ્યપણું છોડી દો, એટલે આખું જગત્નું જગત નહીં દેખાય અથવા તે બાબતે (અલગ) દેખાશે. જો હઝાર કહે કે હું ૧૭/૧૮માં નહીં જાઉં તો કેમ આવે ? તેમાં તે છેજ. હવે અમે માપુ પત્થર નહીં થઈએ અમે શું પત્થર છીએ ? હું શું ગધેડો છું ? તો, અરે એમાંથી તો તું આવ્યો, તો તને ગધેડો કહેવામાં શી હરકત છે. મનુષ્ય જન્મમાંજ પાછળની સર્વ યેનિઓનું ઓળખાણ થયાં શિવાય, તેમને અનુભવ લીધાં શિવાય, જો આપણાં વિરૂદ્ધ કર્મને લીધે મનુષ્ય જન્મ છોડી પાછળની કોઈ પણ યેનિમાં જઈશ તો તેની આગળની યેનિમાં તું છે એમ કહી શકાશે નહીં. પછી ધીમે ધીમે ઇશ્વરી સંકેતથી પ્રરી મનુષ્ય જન્મ સુધી આવે તે વાત જુદી. જેમ હઝાર રૂપીઆની નોટમાંથી કેટલાક રૂપીઆ ખર્ચાઈ ગયા હોય, તો બાકી જેટલા રહ્યા હોય તેટલાજ તે કહેવાશે. પછી કંઈક ખટપટ કરી પ્રરી રૂપીઆ વધારતાં વધારતાં હઝાર સુધી લાવીએ તો તે વાત જુદી પરંતુ હઝાર રૂપીઆની નોટમાંથી કંઈપણ ખર્ચ ન કરતાં તે હઝાર રૂપીઆની નોટ સરકારના તાબામાં આપવામાં આવે એટલે બેંકમાં મૂકવામાં આવે, એટલે આપણાથી તે અલગ રહે છતાં તે દ્વારા બ્યાજને રૂપે આપણે ફક્ત આનંદ લઈ શકીએ છીએ તેજ પ્રમાણે સર્વ જગત્નું એકીકરણ જે મનુષ્ય જન્મ તેના ભંગ કર્યા શિવાય એટલે અનેક રીતે સંસારી પ્રાપંચિક વાસનાબદ્ધ થઈ તે મનુષ્યપણું તેમાં ન ખર્ચી કહાડતાં સરકારી બેંકમાં નોટ મૂક્યા પ્રમાણે મોટો સરકાર જે પરમેશ્વર તેના ઉપયોગમાં એટલે તેના તાબામાં તે મનુષ્ય જન્મ આપ્યા જેવું થાય, એટલે આપણે થઈશું અલગ. આવી રીતે અલગ થયા પછી મનુષ્ય જન્મથી માંડી આખા જગત્નો અલગ રીતે અનુભવ લઈ ફાવે તેટલો આનંદ લેતા બેસો. ઉપરાંત ભૂત ભવિષ્યાદિ અદૃશ્ય જ્ઞાન,

આપોઆપ અષ્ટસિધ્ધિનો લાભ વગેરે ઈશ્વર સંબંધી કેટલીક શક્તિ વ્યાજને રૂપે પણ આનંદ આપશેજ.

યોગી લોકોની એવી યુક્તિઓ છે. હું એક તેવો નથી અને મને હોંસ પણ નથી; પણ તેમનું ધોરણ મારા લક્ષમાં આવે છે. કોઈ કહેશે કે એ બધી ૮૩૯૯૯૯૯ યોનિનું જ્ઞાન અમને કેવી રીતે થાય ? તો હું કહું છું કે એટલી બધી યોનીની જાણ નહીં હોય તો ચાલશે; પરંતુ મુખ્ય મુખ્ય યોનિઓના અનુભવની તો જાણ (ખબર) જોઈએને ? કંઈજ ન ખબર હોય તો પછી શો ઉપયોગ ? ન્હાના છોકરાની સામે એક હઝારની નોટ મૂકીએ તો શું અથવા કાગળનો ટુકડો મૂકીએ તો શું ? ખેડ સરખુંજ. તમને તેનું મહત્વ છે તેથી તમો સંભાળી રાખશો. જેમ નાનું છોકરું હઝારની નોટ હાથમાં આવે કે તેનો પ્રટપ્રટ અવાજ કરી તેને ચુંથી ચુંથી આખરે તે નોટ ફાડી નાંખે છે; તે છોકરાંને તે નોટનું શું મહત્વ ? તેવીજ રીતે તમો મનુષ્ય જન્મનું મહત્વ ન સમજતાં અનેક તરેહની ઉથલપાથલ અને ઉપદ્રવાપ કરી જીવ અને શરીરની દોડધામ કરતાં કરતાં મુર્ખાઈથી તે શરીર અને જીવની ચુંથાચુંથ કરી રમત રમ્યા જેવી ગરમત કરી આખરે તમે મરી જાવ છો. તેથી દેવ કહે છે કે પાછળના જન્મનું જ્યાં સુધી તને ઓળખાણ નથી થયું ત્યાં સુધી જન્મનું પારાયણ કરો. જેમ કોઈ છોકરો પાછળનું ભૂલી ગયો હોય તો તેને આગળ ન શીખવતાં પાછળના ધોરણમાં બેસાડે છે. આંક તો આવડતા નથી અને કહે હું ગણિત શીખું છું ! એવુંજ આ છે. પૂર્ણ ગણિત શાસ્ત્રી થાય એટલે પછી તેને નવ સુધી આંકડા શીખવાને એકડીઆમાં જવું પડે છે કે ? તેવીજ રીતે મનુષ્ય જન્મમાં આવી રજેરજ બધા જન્મોની ભાંજગડ ખબર પડે, પાછળની સર્વ યોનિઓ તેને દેખાતી હોય તો પછી કંઈ યોનિમાં જવાને તેને ફરી જન્મ લેવો જોઈએ ? પછી તે શું કશાને ગણકારે છે ? તે કહે છે “હું ગમે ત્યાં જાઉં તો પણ સરખુંજ છે; એક જન્મ લેઉં તો પણ એક હઝારની ખબર છે, અથવા એકની

હેલાંનું જે શૂન્ય તેની પણ ખબર છે. તે કંઈ ડગમગતો નથી !” એટલે કે હજાર રૂપીઆ જેની પાસે છે તેની પાસે દસ, પાંચ થી એમ કદી બને કે ? દસ, પાંચ, પચીસ, રૂપીઆની તેને ખબર નથી એમ કદી સંભવનીયજ નથી. પછી તે એક હજાર રૂપીઆમાંથી તે દસ હાથમાં લે, પાંચ હાથમાં લે, અથવા એક હાથમાં લે, બધું સરખુંજ, તેને ફાવે તેટલા હાથમાં લે. એવી રીતે જગત્માંની કોઈપણ ચેનિનો અનુલવ મનુષ્ય શરીરમાં રહી કે લઈ શકે છે તેને કહેવો મહાત્મા. મનુષ્ય જન્મ એ જાણે એક હજારની નોટ આપણા હાથમાં આવી છે, તે ફેંકટ શા માટે પ્રમાવવી ? જેમ એક હજારની નોટ સમજવાને એટલે એક ઉપર પણ શૂન્ય એ સમજવાને નવ સુધી શીખીએ એટલે થયું તે જાણે એ થોડાંમાં શીખી શકાય છે. જેમ એ નવમાં બધો ખેલ છે, તેવી રીતે બહુજ સૂક્ષ્મ વિચાર કરીએ એટલે ઘેર બેઠાંજ આપણે બધી ચેનિઓનો અનુલવ લઈ શકીએ છીએ; પછી પ્રીત્તમ શા માટે ? એકવાર એની ખબર પડે કે પછી કંટાળો આવે છે. આપણેજ આપણી જાતને ખાધા જેવું થયું. બાજરી પણ હુંજ થાઉં છું. ચોખા પણ હુંજ થાઉં છું, અને મનેજ હું થાઉં છું એવો વિચાર આવી કંટાળો આવે છે. મનુષ્યપણું છોડી મલગ થઈએ એટલે આ બધો દેખાવ દેખાય છે. તેવીજ રીતે મનુષ્ય જન્મ હોવા છતાં પાછળ જવાની વિદ્યાથી પાછા ગયા એટલે મનુષ્ય જન્મની આગળ શું છે તે પણ હાથમાં આવે છે. હાતીત થઈએ એટલે બધું થાય છે.

સારાંશ શો, તો મનુષ્ય જન્મ એ ખેલાં કહ્યાં પ્રમાણે જગત્ની બધી ચીજોનું એકીકરણ છે. જેમ એક હજારમાં પાછળના સર્વ આંકડાનો બોધ થાય છે અને તેમાં નવ આંકડા વગર બીજું કંઈ આવતું નથી એ જેમ લક્ષમાં આવે છે, તેમજ નવદ્વારને બોધારે બનેલું આ આખું મનુષ્ય શરીર, એ આ મનુષ્ય શબ્દનો અર્થ થતાંની સાથે તેમાં સર્વ જગત્ની વસ્તુઓ હોયાંનો બોધ થાય છે અને તેવો બોધ થવો પણ જોઈએ, એટલે જેમ

હઝારની નોટ હાથમાં હોય એટલે પાછળની સર્વ સંખ્યા સુધીના રૂપીઆ છે એમ સમજતાંજ આનંદ ઉત્પન્ન થાય છે તેવીજ રીતે મનુષ્ય જન્મમાં આપણે છીએ, તો આ મનુષ્ય જન્મને રૂપે આખું જગત્નું જગત્ આપણા હાથમાં છે એમ જ્ઞાન થયાથી કેટલો આનંદ થાય ! તો હઝાર રૂપીઆની નોટ હાથમાં લેનારા જેમ આપણે જુદા, તેજ પ્રમાણે મનુષ્યજન્મથી છેવટનાં તદ્દન શૂન્ય સુધી એટલે ૮૪ લાખ યોનિના આ લમાં શૂન્યજ છે; તે શૂન્ય સુધીમાં જે કંઈ છે નથી તે જગત્ આપણાંથી અલગ છે એમ અનુભવવામાં આવે એટલેજ હઝાર રૂપીઆની નોટ હાથમાં લીધી હોય તેમ મનુષ્યપણું દ્વારે આખું ને આખું જગત્ આપણા હાથમાં લીધાં જેવું થાય છે. એટલે કે એમ થાય તે માટે મનુષ્યપણામાંથી અલગ થવાની આપણને જરૂર છે.

એકંદર આ ઝોલા જન્મમરણના ફેરા ચુકાવવા માટે લેવા પડે છે. એવી એક કથા સાંભળવામાં આવી છે કે, વૈકુંઠના શેષ મનુષ્યજન્મમાં આવ્યા (મનુષ્યજન્મ ધારણ કર્યો) હતા. તે વખતે તેને, ફરી જન્મમરણના ફેરામાં પડવું ન પડે, તેથી તેની માથે તેને ઝોકા નાંખ્યા. પારણામાં છોકરાને (હીચકા) ઝોલા નાંખે છે એનું પણ તત્વ એજ હોવું જોઈએ. એમાં બેઉ કાર્યો થાય છે. છોકરાંને ઉંઘ પણ આવે છે અને જન્મમરણના ફેરા પણ ન પડે તેથી એને અહીંથી ત્યાં હીચકા નાંખવામાં આવે છે. હોંસથી પણ જો હીચકા ખાય તો તે પ્રમાણમાં ફેરા મટે છે.

નિશ્ચયાચં વઢ । તુકા હ્મણે તેંચિ ફઢ ॥

(નિશ્ચયનું બળ, તુકા કહે તેજ ફળ.)

એક માણસે પોતાની શિખા બાંધીને ઝોલા ખાધા હતા. તે વાત આ છે. એક ગામમાં એક વખતે નાગપંચમી નિમિત્તે

“શિખા તુટો કે
વડવાઘ તુટો”ની
વાત.

ગામવાળાઓએ ગામ ખડાર એવોજ એક
હીંચકો આંધ્યો હતો અને ત્યાં ગામના
નાના મોટા લોકો વારાફરતી હીંચકા ખાતા
હતા. તેવામાં એક હાફ-મૅડ (Half-mad)
અર્ધો ગાંડો જેવો પ્રવાસી ત્યાં આવ્યો.

તેણે એવી રીતના હીંચકા ખાવાનો પ્રકાર કદી જોયો નહોતો.
લોકોને હીંચકા ખાતા જોઈ “મને પણ એમ કરો” એમ તે
કહેવા લાગ્યો. લોકોએ તેને ગાંડો કહી કહાડી મૂક્યો. તેને
હીંચકાપર કોઈ ખેસવા દે નહીં. કેટલાકોએ વારાફરતી દસ દસ
હીંચકા ખાવાનો કમ શરૂ રાખ્યો. તેને લાગ્યું આપણે પણ એમજ
કરવું. પરંતુ દોરડું, દોરી કયાંથી લાવવાં? તેથી તે લોકોને પુષ્કળ
વિનંતી કરી કહેવા લાગ્યો, પરંતુ લોકોએ તેને ગાંડો હોવાથી
હાંકી કહાડ્યો. પાસેજ એક મોટા વડનું ઝાડ હતું. તેની લાંબી
લાંબી વડવાઈએ લટકતી હતી તે જોઈ તે તે ઝાડ પાસે ગયો
અને “આપણી શિખા ખૂબ લાંબી છે, તે તેને આંધી લીધી
એટલે થયું.” એવો વિચાર કરી તે તે ઝાડપર ચઢ્યો અને
એક સવડ પડતી વડવાઈને શિખા આંધી લટક્યો અને
હીંચકા ખાવા લાગ્યો. ધીમે ધીમે એમ કરતાં કરતાં સરસ હીંચકા
આવવા લાગ્યા. તેની ગંભીર જોવાને લોકો પોતે પોતાનું હીંચકા
ખાવાનું છોડી ત્યાં આવ્યા અને તેને કહ્યું કે “અરે, આવું
સચંકર કામ ન કર, ચાલ હમારા ઝોલા (હીંચકા)પર ખેસ આમ
કરવાથી તો તારી શિખા તૂટશે નહીં તો વડવાઈ તૂટશે અને તું
નીચે પડી મરશે ને?” તેણે કહ્યું “શિખા તુટો કે વડવાઈ તુટો,
મારા સો ઝોલા થયાં શિવાય હું કંઈ છોડવાનો નથી.” તે ખરે-
ખરો ગાંડો હતો. તેનો નિશ્ચય જોઈ પરમેશ્વરે તેને મદદ કરી
અને તેના સો ઝોલા પૂરા થયા. આ અઘટિત ઘટના જોઈ લોકોએ
તેને મહત્વ આપ્યું અને “મહારાજ, મહારાજ” કરવા લાગ્યા.
તેનો નિશ્ચય જોઈ પરમેશ્વર તેના ઝોલાને સાહ્ય થયા; તો હવે પછી
તેને જન્મમરણનાં ઝોલા કયાંથી રહે? તેણે ઝોલા લીધા તેથી

તેના જન્મમરણના ઝોલા (ફિરા) ચૂકયા અને ત્યાંજ તેને ઇશ્વર પ્રાપ્તિ થઇ. હવે કોઇ તેવા ત્રાસદાયક ઝોલા ખાતા નથી. તેથી દેવ કહે છે કે તેવા (ઝોલા) નહીં તો નહીં, આવા ઝોલા કેમ ખાતા નથી ? તેનું પણ કંઈ પરિણામ આવશેજ.

ગમે તે કલ્પના વડે ઠેરવી લો એટલે થયું. હંમેશ આપણે સાફજ ઠેરવવું ખરાબ હોય તો પણ તેને ખરાબ શા માટે ઠેરવવું ? સાફજ ઠેરવવું.

કોઇપણ સત્કર્મમાં દૃઢ નિશ્ચય જોઇએ. આ માટે “ શિખા તુટો કે વડવાઈ તુટો ” એ કહેવત લોકોમાં છે. ટુંકામાં શિખા તુટો કે વડવાઈ તુટો તમારો ઇશ્વર સંબંધી જે દૃઢ નિશ્ચય હોય તે કંઈ છોડવો નહીં.

બહુ થયું. હવે રાત થઈ ગઈ. મારે પણ કેટલુક સંભાળવાનું છે. હવે અગીઆર વાગી ગયા હશે.

(મહારાજનું લાપણુ પૂરૂ થયાં પછી રાજા નરસિંગરાવ અને તેમના બંધુ મહાબાજરાજે મહારાજને વિનંતી કરી કે સ્વામી મંગળ મૂર્તિનું કીર્તન સાંભળવાની અમારી ઇચ્છા છે. માટે મહારાજશ્રીએ તેમને આજે કીર્તન કરવા માટે પરવાનગી આપવી. તેથી મહારાજ ફરી બોલ્યા.)

મેં પહેલેથી સ્વામીને કહ્યું છે કે, પહેલાંનું ભૂલી ન જવું. આ માટે કીર્તન કર્યાં કરો. પણ કીર્તનનો સાજ નથી, એટલે તાલ (કસ્તાલ) વીણા વગેરે વગાડનાર કોઈ માયા અને ભગ-જોઈએ. એઓ નથી અને નથી એમના વાનની તકરાર. કપડાં વગેરેનો પહેરવેશ. પહેલાં એ જરીનું મંદીલ પહેરતા હતા, રેશમી મોટી કોરનું ઘોતીયું પહેરતા તેમજ બોઢતા હતા. બહુ સરસ દેખાતા હતા. કીર્તન વખતે કમરપટો પહેરતા હતા. હરદાસી લોક કોર ઉપર સખી કોરની પટ્ટી એક પર એક સખી કમરે બાંધે છે એ પણ એ

ફેશન છે. ગમે તે રીતે લોકોને લક્ષિતમાં લગાડવાની આ એક યુક્તિ છે. લગવાન કહે છે ‘ માયા પર નાચો ’ ઘરમાં સ્ત્રીઓ વગેરે લહુડાઈ કરે છે, તો એને એ કહે છે કે ‘ માયા પર નાચો ’ અવી રીતે લગવાન પોતાની સ્ત્રી જે માયા, તેને કહે છે કે, ગમે તે કરો, પણ તમારા ઘરમાં રહી. જેમ કોઈ સંસારી મરદની સ્ત્રી નાસી જાય છે, તે મરદ સમજે છે કે ગમે તેવી રીતે રહે પણ ઘરમાં રહે. મને મારે વઢે પણ ઘરમાં રહે. બાંધી મૂડી લાખની તે ઉઘાડવી નહી. એવી રીતે ખરા લગવાનની સ્ત્રી જે માયા તે દુનિઆને રૂપે નાસે છે; તે લગવાન સમજતવે છે કે, તમે તમારી ચાલચલકત છોડી ઘેર ચાલો. પણ તે માનતી નથી. આ માટે હરદાસના રૂપશી અથવા કોઈ પણ પહેરવેશ અથવા દેખાવ વગેરે બતાવી લગવાન, પોતાની સ્ત્રી કે જે દુનિઆમાં ફેલાઈ રહી છે તેને ઘેર લઈ જવાની અથવા એણે જે લોકોને પછાડયા છે તે લોકોને પણ છેડાવવાને એ પ્રયત્ન કરે છે. અજબ તરેહનું ફેશનેબલ રૂપ બનાવી, લોકોને લક્ષિતમાર્ગ પર લગાડી, પોતાની સ્ત્રીમાં અથવા માયામાં ફસાયલા લોકોને છેડાવવા માટે, અને એ સ્ત્રી પોતાના ઘરમાં રહે તે માટે, લગવાન કેવી કેવી લીલા કરી રહ્યા છે તેની તેનેજ ખબર ! માયામાં લપટાયલા લોકોને અથવા માયાને લગવાન કહે છે કે હરદાસના રૂપમાં લુબ્ધ થાવ છો તો એ રૂપમાં અથવા તો ખીજા કોઈ પર લુબ્ધ થઈ ચાલો; પણ તે થોડીજ માને છે ? એને ભટકવાની અને લોકોને પછાડવાની ટેવ પડી ગઈ છે. સ્ત્રીની પાછળ જઈ એને ઘેર લઈ જવાનો એ પ્રયત્ન (કાશિશ) કરે છે. એ માયા અથવા માયાનો વર જે લગવાન છે, તે જોડની ઉપર જોડને જોનાર જે કોઈ એક છે, તે ગમ્મત જુએ છે. એ લહુડાઈ લગાડી આપે છે, અને જુએ છે અને ખુશ થાય છે. કોઈ કોઈ વખતે તે સ્ત્રી (માયા) પોતાના ઘરમાં આવે છે. તો તે વખતે પેલો ત્રીજો તે ચોરતને ચઢીઢવે છે. છતાં પણ આછી તે ભટકવા નીકળી પડે છે. એ જ્યારે ચાલી જાય

છે ત્યારે તે ત્રીજે તે સ્ત્રીને પાછી ઘેર લઈ આવવા લગવાનને
ચડાવી આપે છે કે જવ સ્ત્રીને ઘરમાં લઈ આવે. એવી રીતે
ત્રણેનો ઝઘડો છે. તેજ લગવાન કોઈ અવતારને રૂપે આવી
પોતાની સ્ત્રીથી પ્રસાયલા લોકોને છોડાવી પોતાની સ્ત્રી માયાને
પોતાના તાબામાં રાખી લે છે. ત્રીજે જે છે તે બેઉનો ઝઘડો
જોઈ ખુશ થાય છે. તે સ્ત્રી નાસે અને મરદ એની પાછળ
પડે તે જોઈ એ ખુશ થાય છે. એવી અવસ્થા છે. એ ત્રણે ઉપર
એક બીજે છે. એ ખાસ મહાત્મા સત્ જે છે, તે કહે છે કે હું
છું તેથી આ ત્રણેનો વ્યવહાર ચાલે છે. તે આનંદ રૂપ છે, આનંદમાં
પડ્યો છે.

રવિવાર, તા. ૧૦ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪, શ્રાવણ શુ. ૧૦ શકે ૧૮૪૬.

એકત્વનો અનુભવ લેવાની જરૂર-પરમાત્મા સૃષ્ટિમાંથી
કેવો આનંદ લે છે-મનુષ્ય અને પરમેશ્વરમાં શો
ફરક-સૃષ્ટિનું અસ્તિત્વ શેની પર ટકી રહ્યું છે-સુખ,
દુઃખ વગેરે જગતની ભાંજગડો સાંધમાંથી
ઉત્પન્ન થાય છે-પરમેશ્વરી સંધી કાળમાં પર-
મેશ્વર પ્રાપ્તિના ઉપાયો કરવા-મૂળારંભમાં
સંધિ અને તેમાંથી સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ
-પરમેશ્વરની અથવા સત્પુરૂષની
સેના અને તેને લીધે સચ્ચિદાનંદની
પ્રાપ્તિ.

એકત્વનો અનુભવ એટલે શું ? જાડનું જે થડ છે તે એની
મેળે એકલુંજ છે. પરંતુ તે એવું છે, છતાં પોતે એકલું છે એવો
અનુભવ એને આવતો નથી અને તે પોતાથી થતા વિસ્તારથી
રહિત જો હંમેશ રહે તો તેને એકલાં
એકત્વનો અનુભવ પણાંનો અનુભવ આવવાનો સંભવજ નથી.
લેવાની જરૂર. તેથી જ્યારે તેનો વિસ્તાર આગળ વધે
છે એટલે અનેક શાખાના રૂપવટ તેને
અનેકત્વ આવે છે ત્યારે તે અનેકત્વને આધારેજ તે વિસ્તારની
નીચેનું થડ પોતાનાં એકલાંપણાંનો અનુભવ લે છે. તે શાખા રૂપે
ઉપરના વિસ્તારનો અને નીચે જે કાંઈ મૂળનો વિસ્તાર છે તેનો
પણ અનુભવ તે લે છે; પરંતુ તે પોતાનાં એકલાંપણાંને વિસરતો
નથી. પોતાના વિસ્તારનો અનુભવ લેતાં લેતાંજે તે પોતાનાં એકલાં-
પણાંને ભૂલી જાય તો તે ખડું ફેગટ ગયું. જો એકલાંપણાંનો

અનુભવ લયાં કરી તે વિસ્તારનો અનુભવ લે તો ફક્ત તેને કોઈ પણ વખતે ભંગ નથી. તેજ પ્રમાણે પરમાત્મા એકલો છે. તેના જેવોજ પોતાના એકલાંપણાનો અનુભવ જેને લેવો હોય તેને અનેકત્વનો અનુભવ લેવોજ પડે છે અને તેજ આધાર વડે તેને એકત્વનો અનુભવ આવે છે. તે આવ્યાં પછી જો પૂરી તેને અનેકત્વનો લેવો હોય તો તે લેતી વખતે પોતાનાં સ્વતંત્ર એકપણાનો જે અનુભવ તેણે લીધો હોય છે તે વીસરી ન જવો જોઈએ; તોજ તે પરમેશ્વરી અવસ્થાનો અનુભવ લેશે. પરંતુ અનેકત્વનો અનુભવ લેતી વખતે જો તે પોતાનાં એકલાંપણાને વીસરી જાય તો બધું ફાગટ ગયું એમ સમજવું. મનુષ્યપણાની અવસ્થા એવીજ છે કે તે ફક્ત પોતાનાં અનેકત્વનો અનુભવ લે છે, પરંતુ તેના સ્વતંત્ર એકત્વનો અનુભવ તેને હોતો નથી. સત્પુરુષ મહાત્મા, યોગી લોક જે અભ્યાસ કરે છે તે એકત્વનો અનુભવ લેવા માટેજ કરે છે. એક વાર એકપણાનો અનુભવ આવ્યો એટલે પછી ગમે તેટલો વિસ્તાર દૃષ્ટિએ પડે તો પણ તે યોગી એકત્વના અનુભવને ભૂલતો નથી. તે કહે છે કે આ બધું મારાંમાંથીજ નીકળે છે અને મારાંમાંજ લીન થાય છે. એમ કહી તે એકલોને એકલોજ રહે છે. એવી રીતે તે સ્વતંત્ર એકપણાનો જ્યારે અનુભવ લે છે ત્યારે તેમાંથી જે વિસ્તાર વધે છે તે તેને વધારવોજ પડે છે. શા માટે? તો પોતેજ પોતાનો ઉપલોગ લેવા માટે. આપણે પોતાનો ઉપલોગ ફક્ત આપણે એકલા હોઈએ ત્યારે લઈ શકાતો નથી, તેથી ઉપલોગ્ય વસ્તુના રૂપમાં આપણેજ બની આપણેજ તેનો ઉપલોગ હંમેશા લયાં કરીએ છીએ; તેથીજ તે યોગી કહો કે પરમાત્મા કહો હંમેશા આનંદરૂપ હોય છે. આપણે ખેતરની અથવા ખીબા ધંધા વ્યાપારની મહેનત કરવી અને તેમાંથી આપણને આનંદ આપનારી ઉપલોગ્ય વસ્તુ આપણેજ પેદા કરી તેનો ઉપલોગ લઈ આપણેજ આનંદીત થવું. આનંદ લેતાં લેતાં તે ઉપલોગ્ય વસ્તુઓ પૂરી થાય એટલે ફરી ખેતી વ્યાપાર ઇત્યાદિ ઉદ્યોગ કરી તે ઉપલોગ્ય વસ્તુ

ફરી ઉત્પન્ન કરવી અને ફરી તેમનો આનંદ લેવો. એવો આપણો બ્યવહાર થોડા પ્રમાણમાં છે, થોડાજ પ્રમાણમાં તેનો ઉપલોગ, ઉપલોગ્ય વસ્તુ પણ થોડાજ પ્રમાણમાં હોય છે અને ઉપલોગ લેનારા આપણે પણ થોડા પ્રમાણના કાળમાં રહેનારા છીએ. એવી આપણી મનુષ્યની અવસ્થા છે. પરંતુ તે પરમાત્મા અનંત કાળ સુધી રહે છે, અનંત કાળ સુધી ઉપલોગ્ય વસ્તુની ઉત્પત્તિ થયાંજ કરે છે, અનંતકાળ સુધી તેનો ઉપલોગ લઈ તે નિરંતર આનંદિતજ હોય છે. પરંતુ એ ક્યારે તો તે પરમાત્માને અનેક જુદી જુદી જડવસ્તુને રૂપે જુદા જુદા પ્રકારનો ઉત્પન્ન થતા આનંદનો અનુભવ લેવો હોય ત્યારે; નહીં તોતો જડવસ્તુ વગર, એટલે જગરૂપ વગર, સર્વ આનંદનું એકીકરણ એવો જે નિરાકાર અવસ્થામાંનો અનંત આનંદ, તે એની મેળે જે છે (મૂળમાં જે છે, તેનો અનુભવ, લયાં કરે છે. મનુષ્ય જેમ જડવસ્તુનો ઉપલોગ લઈ તે આનંદનો અનુભવ લે છે, તેવી રીતે જડ વસ્તુની અંદરના આનંદની આનંદ લેવાની રીત નથી; પણ તે વસ્તુ ફક્ત જોઈનેજ અંદરનો એકલો આનંદજ તે લે છે; પણ તમારી પેઠે ફક્ત જડાંશજ તે લેતા નથી. એટલે જડાંશના આનંદના ગુણધર્મનો ટેસ્ટ (taste—સ્વાદ) ફક્ત તે જુદો લે છે; એટલે તે વસ્તુની જાતીનો આનંદ માત્ર તે ગ્રહણ કરે છે. તે આનંદ થોડો નથી; તે વસ્તુથી તે કેટલાએ ગણો વધારે આનંદ તે લે છે, પરંતુ તે તે વસ્તુની જાતીનોજ આનંદ હોય છે. એનું ઉદાહરણ, ધારો કે તે પરમેશ્વરને જગતની રીત પ્રમાણે જે જે વસ્તુઓ છે તે બધાંમાંથી એક કેરીજ ખાવાની ઈચ્છા થઈ એટલે એકજ કેરી કાં ન હોય, આપ્રુસ, પાયરી વગેરે જે હોય તે મ્હોં આગળ આવે છેજ ! પછી તે પરમેશ્વર તે કેરી કંઈ માણસ પેઠે હાથે ઘાળીને અથવા મ્હોંએ ચૂસીને ખાતા નથી. પણ તે કેરી તેમને તેમજ પાસે રાખી મૂકે છે, બહુ થાય તો હાથમાં લે છે; પછી તેની ઉપરની છાલ, અંદરનો ગોટલો, અંદરનો રસ વગેરે બધું જેમ ને તેમ અંદર રહેવા દે છે પરંતુ અંદરનો

આનંદજ પ્રકત લે છે. એવી જડ વસ્તુને આધારે જે વખતે પરમાત્માને આનંદ લેવો હોય છે, તે વખતે તે પરમેશ્વરને પણ ગર્ભવાસ વગર શરીર પેઠે આકારવાન થવું પડે છે, અને પછી તે શરીરને આધારે તે કેરીમાંથીજ તેના સ્વાદ સહિત આનંદ તે આકર્ષણ કરી લે છે; લેતી વખતે, તે આનંદ દેખાતો નથી. આંખાના પ્રળને (કેરીને) ઉપરથી ન્હાનાં ન્હાનાં છિદ્રો હોય છે; તેટલાં તે અતિ સૂક્ષ્મથી પણ સૂક્ષ્મ એવાં ન્હાનાં છિદ્રોમાંથી તે પરમાત્મા તે કેરીની જાતીનો સ્વાદસહિત આનંદ મ્હોંવડેજ હરણ કરી લે છે. જેટલો આનંદ તે કેરીમાં હોય તેટલોજ ફક્ત લેવામાં આવે છે એમ નથી, પણ તે કેરી માંહનો આનંદ આકર્ષણ કરતી વખતે તે કેરીની આબુખાબુએ પણ પુષ્કળ શુષ્ક આનંદ લયેજ છે, તે પણ તે કેરીમાં આવે છે અને તે પરમાત્મા તે આનંદ તે કેરીના જાતિ સ્વાદવડે લયાંજ કરે છે. જેમ ઉન્હાળામાં કોઈ બારણાપર વાળાનો પડદો ટાંચ્યો હોય અને તેની પર પાણી નાંખ્યા કરીએ તો અંદર બેસનારને તે ખ્હારની શુષ્ક હવા તે વાળાની અંદરથી આવતી હોવાને લીધે વાળાના સુગંધી ગુણધર્મ લઈ આવતી હોવાથી તેવી રીતની હવાનો અંદર બેસનારને અનુભવ આવે છે. તેવુંજ આ છે કે એક કેરી દ્વારા ખ્હારનો જે શુષ્ક આનંદ તે જેમ જેમ લેવાતો જાય, તેમ તેમ તે કેરી માંહની જે મીઠાશ, તેના ગુણધર્મવાળો આનંદ, તે પરમેશ્વરને મળ્યો જાય છે. એ જેમ કોઈ યંત્ર હોય અને તે યંત્રના યોગ વડે કોઈપણ એક પ્રકારના ધની લાવમાં પાણી હોય તે ખેંચી લઈ શકાય છે તે પ્રમાણેજ આ થાય છે. તે કેરી હાથમાં લઈ મ્હોંએ લગાડી કે તરતજ તે આનંદ આવવા માંડે છે. જેમ ક્લોરોફોર્મ (Chloroform) ની બાટલી થોડી ઉઘાડી થાય કે તેમાંથી તેના પુઆરે પુઆરા શરીરપર આવે છે. કોઈ કહેશે કેરી હાથમાં લઈ અથવા મ્હોં પાસે લઈ જવાથી એવો કયાંઈ આનંદ આવે કે ? અરે, મનુષ્યો તેમ કરી શકતાં નથી; પરંતુ બારીક સૂક્ષ્મ વિચાર કરનાર જો વિચાર કરે તો કેરીનો રસ ચૂસતી

વખતે રસ મ્હોંમાં જાય છે તે વખતનો સ્વાદ તેણે ધ્યાનમાં લાવવો, એટલે ફક્ત તે જાતીનો નિરાકાર અવસ્થાનો આનંદ પણ સાથે સાથે નિરાકાર અવસ્થામાંજ, આપણામાં જે નિરાકાર અવસ્થા છે તેમાં, જઈ મળે છે. એટલે ગમે તે વખતે પ્રથમ મ્હોંવડે જે વસ્તુ ખવાય છે, તે મ્હોંમાંને મ્હોંમાં આપણે સ્વાદ લઈએ ત્યાં સુધીજ ખવાય છે કારણ તે પદાર્થમાં તે પદાર્થની જાતીનો જે નિરાકાર આનંદ છે તે આનંદને આપણામાં જે નિરાકાર ઉપલોકતા છે તે તે વસ્તુ મ્હોંમાં છે ત્યાં સુધીજ લે છે. ત્યારપછી તે વસ્તુ પેટમાં જાય છે; પછી બાકી રહેલો જે સત્વાંશ તે શરીર લે છે. એટલે જેટલું નિરાકાર અવસ્થામાં હતું એટલું તેણે લીધું અને જડાંગરૂપે જે રહ્યું તે પેટમાં જઈ શરીર માટે તેનો ઉપયોગ થાય છે, અરે, આ ખત્રું શું કામ કહેવું જોઈએ ? કેરી કહો વા કેરીના જેવી ખીજ કોઈ પણ વસ્તુ કહો, તેનો આપણે નાક વડે સૂક્ષ્મ પ્રમાણમાં સ્વાદ લઈએજ ખીએ કે નહીં ? તેવીજ રીતે તે કેરી દૂર રાખી અથવા હાથમાં લઈ અથવા મોંએ લગાડી ફાવે તેટલો આનંદ તેમાંથી (કહાડી) લઈ શકાય છે. એજ પ્રમાણે પરમાત્મા છે તે કેરી અથવા કોઈ પણ જડ વસ્તુના જેવી ઉપલોચ્ય વસ્તુ તે તેમને તેમજ કાયમ રાખી તેમાંનો તે જાતીનો આનંદ જ પ્રકટ ગ્રહણ કર્યાં કરે છે. એવીજ રીતે જગત્માંની કોઈ પણ સ્થિરચર ઉપલોચ્ય વસ્તુનો, મનુષ્ય અવસ્થામાંના સ્ત્રી પુરૂષોનો પણ, કેરીના ઉદાહરણ પ્રમાણે, પ્રકટ પાસે રહીનેજ, તે તે વસ્તુના ગુણધર્મોનો, જાતીનો, ફાવે તેટલો આનંદ લે છે અને પ્રસંગોપાત પોતાની પાસેનો તે જાતીનો આનંદ, આનંદ પણ, કોઈ પણ જડ અથવા ચૈતન્ય વિષય વસ્તુ દ્વારા, કોઈ પણ ચૈતન્ય વસ્તુમાં મૂકે છે. એવી ઉલટી સુલટી રીતે આનંદનો ઉપલોગ તે યોગી કહો અથવા પરમાત્મા કહો તે લે છે અને બેઉ બાજુથી જ્યારે તેને આનંદ ન લેવો હોય ત્યારે તદ્દન ગુપ્ત એટલે લુપ્ત થઈ જઈ અલિપ્ત સ્થિતી વડે ફરી તે એકલો ને એકલોજ છે તે છેજ. જગતરૂપે તેનો જે વિસ્તાર છે તે તેનો પોતાનો ઉપલોગ લેવાનું

અને આનંદ લેવાનું સાધન છે. એવા તે એકત્વમાં વિશેષ મહત્વનો અને મોટોજ લાભ હોય છે. તેથીજ યોગી અથવા સત્પુરૂષ તનતોડ પ્રયત્ન કરી તે પરમાત્માની અવસ્થા મેળવી તદ્દુપ થઈ જાય છે. કારણ તે પરમાત્મા એકલો પણ છે અને ઉપલોગ વખતે ફાવે તેવડો પણ છે. જે કોઈ તે અવસ્થામાં જાય તે તે પરમાત્માથી જુદો ન રહેતાં તેજ તે બની જઈ ફરી એકલો ને એકલો જ રહે છે. પછી તેને પરમાત્મા કહો, અથવા તેના ગુણધર્મ મેળવી એકત્વને પામી પરમાત્મ સ્વરૂપ થયેલો તે યોગી સત્પુરૂષ કહો, તે બેઉ એકજ. પછી જે પરમાત્માનું તેજ સત્પુરૂષનું.

ઘરમાં સ્ત્રી અથવા છોકરાં હોય, તો ઘરમાં જે સ્ત્રી છોકરાંને મુખ્ય ધણી છે, તેની જેમ ખીજી જડ ચૈતન્ય ઉપલોગ્ય વસ્તુઓ છે, તેમજ સ્ત્રી છોકરાં પણ તેની ઉપલોગ્ય વસ્તુઓજ છે. તેમનો પણ તે ઉપલોગ લઈ આનંદ પામે છે. એ જેમ તેમજ પરમાત્મા અથવા મનુષ્યના આકારમાં જેણે પરમાત્માના ગુણધર્મ કાયમ કરી લીધા છે તે, બેઉ એકજ છે. એ બેને જુદા કહી શકાતા નથી. એવા જે આ પરમાત્મા તેની આખા જગત્માં આવેલી ચરાચર જડ ચૈતન્ય સર્વ વસ્તુઓ ઉપલોગ્ય છે; અને તે તેનો નિરંતર ઉપલોગ પેલી ઉપરની કેરીના ઉદાહરણ પ્રમાણે લયાં કરે છે અને આનંદ પામે છે. એવી રીતે તે

મનુષ્ય અને પરમે- આનંદ લયાં કરે છે તેથીજ જગત્માંની થિરમાં શો ફરક? સર્વ સ્થિરચર ઉપલોગ્ય વસ્તુ તે એવી ને એવીજ સંકટો વર્ષો સુધી અનુભવમાં આવે છે. તેના તે આનંદને લીધે તે વસ્તુઓનું અસ્તિત્વ કાયમ છે. તો મનુષ્ય અને પરમેશ્વરમાં શો પ્રક ? તો મનુષ્ય જે જે વસ્તુનો ઉપલોગ લે છે તે તે વસ્તુ તે નાશ કરે છે, તેથી મનુષ્યને પણ નાશ પામવાનો પ્રસંગ આવે છે; પરંતુ પરમાત્મા જગત્ની જે વસ્તુઓનો ઉપલોગ લે છે, તે તે વસ્તુનો નાશ ન કરતાં કેવળ અંદરના આનંદનોજ ઉપલોગ લે છે, તેથી જગત્માંની વસ્તુનો નાશ થતોજ નથી; ઉલટું તેના ઉપલોગને લીધે જગત્નું

અસ્તિત્વ કાયમ રહે છે. તે પરમાત્મા જગતનો ઉપલોગ લે એ જગતના અસ્તિત્વનું પોષાક થઈ પડે છે. પરમાત્મા જગતનો નાશ કરતો નથી તેથી તેનો પણ કદ્યાંતે પણ નાશ નથી. તે હંમેશા આનંદરૂપજ હોય છે. તે આટલી ઉપલોચ્ય વસ્તુઓ જે જગતરૂપે વિસ્તૃત થઈ છે, તેમાં ભંગ ન પડે તે વારંવાર ઉત્પન્ન થાય, તેનું અસ્તિત્વ કાયમ રહે અને

સૃષ્ટીનું અસ્તિત્વ- તેનો ઉપલોગ લેવામાં આવે એમ જો છે શેની ઉપર કાયમ છે? તો એ બધો ભડોળ પૂરો ક્યાંથી પડે? તો પરમાત્મા જેમ જેમ જગતનો ઉપલોગ લે છે તેમ તેમ તે પરમાત્માની પણ ખેડાંનું આરંભમાં જે અનંત શુદ્ધ સત્ત છે અને જેને ભોગ્ય, ભોક્તા અથવા ભોગ એ ત્રણે અવસ્થા લાગુ પડતી નથી, તેજ જગતમાં આકર્ષાય છે અને તે પરમેશ્વર હંમેશા એકલાંપણાંના અનુભવને વીસરતો નથી તેથી, આ સર્વ ચીજોનો ભડોળ હંમેશા પૂરો પડ્યોજ જાય છે. જેમ આપણે કુવાનું પાણી કહાડી નાંખીએ છીએ અને ફરી તે કુવો જમીનમાંથી પાણી આવી ભરાઈજ રહે છે, તેમ આ છે. જગ અને શુદ્ધ સત્ત જે અનંત છે તેના સાંધામાં પરમાત્મા છે અને આજ સાંધાની મોટા મોટા યોગી લોકો, સંત, સાધુ, મહાત્માઓ વગેરે અપેક્ષા કરે છે. કોઈપણ પ્રકારના આનંદની ઉત્પત્તિ સાંધામાં છે. એના સંયોગમાં ત્રીજી એક અવસ્થા જે ઉત્પન્ન થાય છે તેનું જ નામ વ્યવહારનું સુખ અથવા દુઃખ છે.

સંયોગ, ક્રાંસ, ભેડ, કનેક્શન, આઘાત અથવા એવાજ પ્રકારની વાતો બે હોયાં શિવાય કદી પણ થઈ શકતી નથી અને બેઉનું ભેડાવું, યોગ, કનેક્શન વગેરે થયાં સુખ દુઃખ વગેરે શિવાય ત્રીજી અવસ્થા કંઈ ઉત્પન્ન થતી જગતની ભાંજગડો નથી. ત્રીજી અવસ્થા જે ઉત્પન્ન થાય છે સાંધામાંથી ઉત્પન્ન તેનેજ અનુભવમાં આવવું અથવા જાણ થાય છે. થવી એમ કહેવું. તે જાણ અથવા અનુભવ અનુકૂળ વા પ્રતિકુળ એવા બે પ્રકારના

હોય છે. અનુકૂળ એટલે સુખ અને પ્રતિકુળ એટલે દુઃખ. એ તે

સાંધામાંજ છે. એવો તે સંધિનો નિયમ અનાદિકાળથી ઠર્યો છે. સુખદુઃખના મૂળમાં એટલે સુખદુઃખનું મૂળ જોવા જઈએ તો તે ઠેકાણે કોઈપણ બેનું જોડાણવા સંયોગ અનુભવમાં આવશે. અને તેમના સંયોગમાં તે બે જે ગુણધર્મના હોય તેવા તે બેના ગુણધર્મની જાતનું અનુકૂળ વા પ્રતિકુળ એટલે સુખ અથવા દુઃખ ઉત્પન્ન થશે. જેમ તાવ આવે તો તેના મૂળમાં તાવ ઉત્પન્ન થવા જેવાં બે બે છે તે બેના સંયોગથી તાવ આવે છે. તે તાવનું મૂળ બે પેટમાં દુખવાનાં નહીં ઉત્પન્ન કરે પણ પેટમાં દુઃખવાની રીતનાં બે બે હોય તેમના સંયોગથીજ પેટ દુખશે. આવી રીતે અનેક પ્રકારનો દુઃખો, જીદાં જીદાં સંકટો, જીદી જીદી ચિંતાઓ વગેરે પણ તેમના તેમના મૂળમાં જે જીદાં જીદાં બે હોય છે તેમના સંયોગમાંથીજ ઉત્પન્ન થાય છે. તેજ પ્રમાણે સુખનું પણ એમજ છે. વ્યવહારમાં જેટલી જેટલી સંધિ અવસ્થા ઉત્પન્ન થાય છે, તેમના સંયોગમાં જે ત્રીજી અવસ્થા ઉત્પન્ન થાય છે તે વ્યવહારમાંની સુખરૂપ અવસ્થા કહો કે દુઃખરૂપ અવસ્થા કહો, તે દુઃખ રૂપજ છે. પરંતુ પરમેશ્વરી અવસ્થામાં જે સંધિ હોય છે તેમાં ઉત્પન્ન થનારી જે ત્રીજી અવસ્થા તે હંમેશની સુખકારકજ હોય છે, તેથી તે પરમેશ્વરનો

પરમેશ્વરી સંધિ- જે સંધિકાળ છે તે કાળમાં એટલે પૃથ્વી
કાળમાં પરમેશ્વર અને સુર્યનારાયણ એનો પ્રાતઃકાળ સંધિ,
પ્રાત્નિના ઉપાય માધ્યાન્હ સંધિ, સાયમ્ સંધિ, અને
કરવા. મધ્યરાત્રીની સંધિ, એટલી સંધિઓમાં

પરમેશ્વર પ્રાપ્તિના ઉપાય કરવા એવી શાસ્ત્રની આજ્ઞા છે. એવા સંધિકાળના વખતમાં તે જે સાક્ષાત્ પરમાત્મા તે પરમાત્માનાંજ કેવળ ધ્યાન ધારણા અથવા તેનું એકાગ્ર મનથી સ્મરણ કર્યાં કરવાથી ધીમે ધીમે તે પરમાત્માના ગુણ-ધર્મ આપણામાં આવવા માંડે છે. જે સંધિની અવસ્થામાં પરમાત્મા આનંદરૂપ છે એવી તે મુળમાંની સંધિ અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય તે માટે પ્રત્યેક સંધિની વખતે પરમાત્માનું લજન પૂજન

કરવાની યોજના કરી છે તેવી તે સંધિની અવસ્થા મેળવવાને સદ્ગુરૂની અનુકુળતા હોય એટલે તે સૂર્ય મંડળની બહારની સંધિ અવસ્થા મળી શકે છે. સદ્ગુરૂ તે અવસ્થામાં ગયેલા હોય છે, સદ્ગુરૂ એટલેજ પરમાત્મા અને પરમાત્મા એટલેજ સદ્ગુરૂ; અને તે પરમાત્માની પેલી બાબુએ જે અનંત છે તે પણ સદ્ગુરૂ અને તે પણ પરમાત્માજ. સૂર્ય મંડળના સર્કલની બહાર જે કોઈ ગયું હોય તેજ પરમાત્મા અને તેજ પરમાત્માની પણ પેલી પારનો; અને તેજ સર્વ જગતનું વિસ્તાર રૂપ જે ઉપલોગ્ય તેનો આનંદ લેતાં લેતાં આનંદિત રહે છે. ભોગ, ભોગ્ય, અથવા ભોક્તા પણાંનો અનુભવ પણ તેજ લે છે અને આ ત્રણેનો અનુભવ પણ લેતો નથી એવો તેજ છે. સૂર્ય મંડળની બહાર જે હોય અથવા જાય, તેજ દેહાતીત, કાલાતીત, જન્મમરણાતીત, તેજ સર્વ ઉપભોક્તા અને તેજ કોઈપણ પ્રકારનો ઉપભોગ ન લેનારો; એવી અવસ્થાનો તેને સમજવો; એવી તે અવસ્થા છે, સૂર્ય મંડળના સર્કલમાં જ્યાં સુધી આત્મા છે ત્યાં સુધી તેને જીવદશા અને અને જન્મમરણના ફેરા હોવાના, અને વારંવાર બદલાતી સંધિઓ ઉત્પન્ન થઈ સુખદુઃખના આઘાતો તે ભોગવવાનો. આ બધું તે સૂર્યમંડળના સર્કલમાં છે ત્યાંસુધીજ. સૂર્યમંડળ અને પૃથ્વી એ બેઉના યોગથી થયેલી જે સંધિ તે સંધિના યોગથી આ ત્રીજી અવસ્થા જગતરૂપે છે.

એટલે કે સૂર્યમંડળ અને પૃથ્વીનો આઘાત થઈ તેમના વાડામાં (હૃદમાં)જ “હોવું” “નહોવું” અને ક્ષણિક હોવું અને ક્ષણિક નહોવું એ અને આ સર્વ આનંદની અથવા દુઃખની ત્રીજી અવસ્થા જે છે તે પ્રકટ થાય છે. ચોર્યાશીલાખ યોનિઓ પણ આની અંદરનીજ ભાંજગડ. પરંતુ મનુષ્ય જન્મમાંથી સૂર્યમંડળની બહાર જવાની તે પરમાત્માની યોજના છે. તેથીજ મનુષ્યજન્મમાં કેટલાક યોગી લોકો સૂર્યમંડળની બહાર જવાનો અભ્યાસ કરે છે અને તે પ્રમાણે અનુભવ લે છે. તે સૂર્યમંડળની બહાર પણ જાય છે અને એકત્વનો અનુભવ પણ લે છે.

હું મેંશ સુખદુઃખનો પ્રસંગ સંધિમાંથીજ ઉદ્ભવે છે, તે વગર ખીજો રસ્તો જ નથી અને સંધિને ખેતી જરૂર છે. તદ્દન મૂળમાં મહેં ખેડેલાં કઠ્યાં પ્રમાણે જે કંઈ સત્ વા ચિત્ત એટલે જાણુ છે, તેની જાણુ કરી લેનારો કોઈ નથી. પણ સત્ ચિત્ત આનંદ એ કોરો માલ છે. તે માલનો ઉપભોક્તા કોઈજ નથી.

એટલે જાણુરૂપી જે માલ છે તેને જાણી મૂળરંભમાંની સંધિ લેનારો કોઈજ નથી. તેવીજ રીતે સત્ અને તેમાંથી કરીને જે કંઈ છે, તે પણ માલજ છે, સૃષ્ટિની ઉત્પત્તિ. તેનાં અસ્તિત્વનો અનુભવ લેવા માટે

પણ કોઈજ નથી. તે ફક્ત (કોરો) માલ છે. તેમજ આનંદ, તે આનંદપાણુનો અનુભવ લેવાને કોઈ નથી, ફક્ત આનંદ એ માલ છે. પછી જ્યારે આવેા કોરોજ માલ હોય છે તે વખતે તે હોય ન હોય તોએ તેનો કંઈ ઉપયોગ નથી હોતો. જે વખતે તે માલ કંઈક ઉપયોગમાં આવવા માંડે છે, તે વખતે તેનું અસ્તિત્વ ડરે છે. જે વખતે તે માલ ઉપયોગમાં લાવવાને કોઈજ કારણભૂત નથી અને ઉપયોગમાં આવ્યાં શિવાય તેનું અસ્તિત્વ ડરતું નથી, એવી જે સ્થિતિ છે તે સ્થિતિમાંજ સંધિ એટલે સાંધો ઉત્પન્ન થયો. હવે કોઈ એમ કહેશે કે જે શિવાય સંધિ થતી નથી અને તે માલ તો એકલો એકજ છે. પ્રકત (કોરો) માલજ તો છે, તો પછી ત્યાં ખીજો કોઈ હોયાં શિવાય સંધિ કેવી રીતે ઉત્પન્ન થાય ? અને તમે તો કહો છો કે ત્યાંજ સંધિ છે, તો તે કેમ ? એ ઉપર હું એમ કહું છું કે સંધિ તો છેજ ! એટલે કે માલ જે કેવળ કોરો છે, તે છેજ એમ કહેવું તે એક; અને તે કેવળ કોરોજ હોવાને લીધે એને ઉપયોગમાં લેનાર કોઈ નથી તેથી હોઈ ન હોયાં જેવો જે કંઈ છે, તે ખીજો. “હોઈ ન હોયાં જેવી”ની પણ એક અવસ્થાજ છે ને ? ખીલકુલ નથી એવું કંઈ નથી; પરંતુ કેવળ હોવાપણું છે તેની પર ન હોવાપણુંનો દેખાવ આવ્યો તેથી તે ન હોયાં જેવું થયું. વ્યવહારમાં એકાદો મૂર્ખ છોકરો ઘરમાં હોય અને તે કંઈ ઉદ્યોગ

ન કરતો હોય ફક્ત ઘરમાં ને ઘરમાંજ રહેતો હોય, તો આપણે તેને હોઈ ન હોયાં જેવો છે એમ કહીએ છીએ. તે છોકરો ઘરમાં નથીજ એમ તો કંઈ કહી શકાતું નથી; પરંતુ તે હોવા છતાં કંઈ ઉપયોગમાં આવતો નથી તેથી તે ન હોયા જેવો છે એમ કહેવામાં આવે છે; પરંતુ છોકરોજ નથી, ભાઈ, એમ કંઈ કહેવાતું નથી. એ જેમ તેમજ જે કંઈ પેલો માલ કરીને કહ્યો તે માલ તો છેજ. તે માલ હોવા છતાં ઉપયોગમાં આવતો નથી તેથી તે ન હોયા જેવો છે. પરંતુ તે માલ મૂળેજ નથી એમ નથી. એવી રીતે તે માલને “ ન હોયાં જેવો ” એવું નામ મળ્યું. પહેલું નામ “ હોવું ” અને બીજું “ હોઈ ન હોયાં જેવું હોવું ” એવાં બે નામ થયાં. એવાં બે નામ થતાંજ તેમનો થયો આઘાત અને ત્યાં ઉત્પન્ન થઈ સંધિ.

“ ન હોયાં જેવી ” સ્થિતિ આવવી એનેજ કાવે તો કોઈ માયા કહો. એટલે કે ત્યાં જે સંધિ ઉત્પન્ન થઈ, તે સંધિનું પરિણામ એ સુખ દુઃખાત્મક ઘોટાળો જગતરૂપે આપોઆપ ઉત્પન્ન થયો છે. એવી મૂળની જે સંધિ અવસ્થા છે તેમાં જો આપણા માંથી કોઈ જાય તો બેઉ બાજુનો માલ એટલે જગરૂપ અને એ જગતથી ઉલટું શુદ્ધ સદ્રુપ તે તેનાં ઉપલોગ્ય બની જાય છે, તે બેઉ માલ પૂરા થતાજ નથી અને તે બેઉ માલને આધારે તે પણ પૂરો થતો નથી અને તેનાથી ઉત્પન્ન થનારો આનંદ પણ પૂરો થતો નથી. પછી સ્વાભાવિક રીતે જ ત્યાંનો ઉપલોગ લેનાર તે બેઉ ઉપલોગ્ય વસ્તુ પોતેજ છે, એવો પૂર્ણ અનુભવ લઈ, કાવે ત્યારે ઉપલોગ્ય વસ્તુ નિર્માણ કરે અને તેનો ઉપલોગ લઈ આનંદ લે છે; અથવા કાવે ત્યારે હોઈ ન હોયાં જેવી અવસ્થામાં જાય છે. તેજ પરમાત્મા, તેજ સદ્ગુરૂ, તેજ જગરૂપ, તેજ સચ્ચિદાનંદ રૂપી માલ, બધું એકજ.

સેવા એટલે પરસ્પરનું હરણ. પરમેશ્વરની અથવા સત્પુરૂષની સેવા કરવાને પુષ્કળ ભેગા થાય છે. તેથી શું થાય છે ? તો સેવન

એટલે ખાઈ નાંખવું, હરણ કરવું. સત્પુરૂષ પાસેનું જે હરણ કરી લેવા સરખું હોય તે સેવા કરનારો હરી લે છે. એટલે સત્પુરૂષની સેવા કરતી વખતે સચ્ચિદાનંદનો અનુભવ આવવાને જે અડચણ તે સેવા કરનારાને નડતી હોય તેનું પણ હરણ સત્પુરૂષ તરફ થઈ જાય છે. જેઓમાં સચ્ચિદાનંદની અવસ્થા આચ્છાદિત છે, એવાઓનું પરસ્પર હરણ થઈ જઈ સેવેકરી, સેવ્ય સત્પુરૂષ અને સેવક એમનું પરસ્પરનું સેવ્ય માયારૂપ જે હોય તે જાય એટલે સેવ્ય સેવક

અવસ્થા નાશ પામી કેવળ શુદ્ધ સચ્ચિદા-

પરમેશ્વરની અથવા નંદ અવસ્થા સર્વનીજ થાય છે. જેમ સત્પુરૂષની સેવા જમીનમાંથી પાણી કહાડવું એટલે અને તેમાંથી પાણીની પ્રાપ્તિ માટે જે કંઈ પથ્થર માટી સચ્ચિદાનંદની ઇત્યાદિકનું આચ્છાદન હોય તેનું હરણ પ્રાપ્તિ. કરનારો એટલે કૂવો ખોદનારો હરણ કરે

છે. માટી, પથ્થર ઇત્યાદિ એ હરણ થઈ

તે જગ્યામાં પાણી પાસે ને પાસે આવતું જાય છે; તેની સાથે કૂવો ખોદનારો જે હોય તે કંઈ થોડોજ એવોને એવો રહે છે? તે જમીનમાંથી પથ્થર માટી કહાડતાં તેની શક્તિ પણ ક્ષીણ થતી જાય છે અને જમીન તેમજ હુથીઆરોને પણ ઘસારો પહોંચે છેજ. એટલે તેના મૂળ સ્વરૂપ એટલે માયારૂપ પાણીને જે આચ્છાદન હોય છે તે હરણ થઈ ખોદનારાની પણ શક્તિ હરણ થાય છે. એમ પરસ્પરનું હરણ કરવા જેવું જે હોય તેનું હરણ થઈ ફક્ત પાણી હાથમાં આવે છે. તેવુંજ સેવ્ય સેવક ભાવનું છે કે જેનાથી આખરે સચ્ચિદાનંદ અવસ્થા મેળવવાની છે.

સોમવાર, તા. ૧૧ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪, શ્રાવણ શુ. ૧૧ શાકે ૧૮૪૬-

એકાદશ ઇંદ્રિયો દ્વારા સર્વ વસ્તુનો ઉપલોગ થાય છે-
પરમેશ્વર આપણો ઉપલોગ કેવી રીતે લે છે-દેવને
નૈવેદ્ય દેખાડવાનું તત્વ-આકાર, રંગ, રૂપ અને
લહેજતની ઉત્પત્તિ-અન્નનેજ ભૂખ અને પાણીને
જ તૃષ્ણા લાગે છે-પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ માટે બધું
સહન કરવાની જરૂર-જડમાં પરમેશ્વર
શક્તિ વધારે હોય છે-દેહાતીત અવસ્થાની
જરૂર અને તેનો ઉપાચ-નંગ શબ્દની
વ્યાખ્યા-વિના કારણ કર્મ કર્યા
કરવાં.

(નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ભક્તમંડળની પૂજા થઈ રહ્યાં બાદ.
મહારાજ બોલ્યા.)

કોઈ વાર કોઈની પાસે હું સારી રીતે પૂજા કરાવી લેઉં છું
અને કોઈ વાર ગાળા દેઉં છું. એ બધું પૂજા કરનારની શ્રદ્ધા ઉપર
છે. કોઈ વખતે પૂજા કરનારને શ્રદ્ધા હોય કે ન હોય, પણ આ પૂજા
લેનાર જીવને તેની પૂજા મીઠી લાગે છે. જેમ કોઈ ભૂખ્યો હોય તેને
કંઈ ખાવાનું હોય તો તે મીઠું લાગે છે. તેમ પૂજા કરાવી લેનાર પણ
જીવજ છે. તે દેવ થોડોજ છે ! પરંતુ પૂજા કરાવી લેવાનું કામ તેની
પર આવ્યું તેથી તેને દેવ કહેવાનો. પરંતુ પૂજા કરનારનું ભલું કર-
વાની કામગિરી તેની પર આવી હોય એમ કહેો તો તે કંઈ એમ નથી.
પૂજા કરનારનું ભલું કરવું, તેને આશિર્વાદ આપવો એ કામગિરી તેની
પાસે નથી. કદાચિત્ હોય પણ-જેમ મામલતદાર હાજર ન હોય તો
શિસ્તેદાર પાસે મામલતદારનું પણ કામ હોય છે, તેમ અહીં

પણ હોઈ શકે, પરંતુ હંમેશ માટે તેમ નથી; પૂજા કરાવી લેનાર એક અને આશીર્વાદ આપનારો બીજો એક છે. આપણને વ્યક્તિ નજરે પડે છે તેથી લાગે છે કે, જેણે પૂજા કરાવી લીધી તે આશીર્વાદ પણ આપનારો હશે પરંતુ તેમ નથી. તેથી હું કહું છું, તમારી પૂજા આપો હું લઉં છું—તે પણ જો તે પૂજા કરાવી લેનારો જીવ હાજર હોય તો—જેમ ભૂખ્યાને કંઈ પણ મીઠું લાગે છે, તેમ પૂજા કરાવી લેનાર જે છે તે હાજર હોય તો સારી રીતે પૂજા કરાવી લે છે; અને એમ પણ કહે છે કે ચંદન સાંઝ નથી, હળદ્ર કંકુ કૂલો વગેરે નથી એવો તે ભૂખ્યાનો થયો હોય છે. પછી તે કહે છે આ'વો આ'વો નૈવેદ્ય લાવવો, આ'વી પૂજા કરવી, પરંતુ તે ચંદન કૂલો વગેરે થોડાજ ખાય છે તેને ઉપલોકતૃત્વ નથી; પરંતુ તેમાંથી જે સુખ દુઃખની અવસ્થા છે તે તે લે છે. નૈવેદ્ય લાવવામાં આવે તો ફક્ત જુએ છે, ફરથીજ તેનો અનુભવ લે છે. તે કંઈ પ્રત્યક્ષ ખાતો નથી, તેથી દેવને નૈવેદ્ય દેખાડો એમ તે કહે છે. ન ખાનારો દેવ હોય તો ઉપર ઉપરથી (ખોટો ખોટો) નૈવેદ્ય દેખાડનારને સવડ પડતું થઈ પડે છે. તેથી પત્થરનો દેવ હોય તો માખાપ છોકરાને શીખવે છે કે “જમવાનો વખત થયો, દેવને નૈવેદ્ય દેખાડી આવ.” પછી તે દેવને નૈવેદ્ય દેખાડે છે. તે નૈવેદ્ય દેવ જોતા હોય ત્યારે આપણું જોવું નહીં; તેથી આપણે આંખ ખંધ કરવી એટલે જાણે કે તેણે તેની આંખો ઉઘાડી અને અન્ન જોયું.

એકાદશ ઇંદ્રિયો દ્વારા બધી વસ્તુને ઉપલોગ લેવામાં આવે છે, તેથી કોઈપણ વસ્તુનો ઉપલોગ લેવ યાજ થાય છે. કોઈ વસ્તુ આંખ વડે જોવી એ પણ તે વસ્તુને

એકાદશ ઇંદ્રિયો ઉપલોગજ. તેવીજ રીતે હાથ વડે સ્પર્શ દ્વારા સર્વ વસ્તુનો કરવો, કાન વડે સાંભળવું વગેરે એવી ઉપલોગ થાય છે. રીતે જે ઇંદ્રિયોથી જે વિષયનું ગ્રહણ કરવામાં આવે છે તે તે ઇંદ્રિયોથી તે તે વસ્તુનો ઉપલોગજ લીધાં બરોબર છે. ઉપલોગ લીધાંનું

પરિણામ આનંદ થાય છે. ઉપલોગ એ પ્રકારના છે. આનંદ લેવા માટે જે ઉપલોગ આપણે લઈએ છે તેનું પરિણામ કોઈ વાર આનંદ અને કોઈ વાર દુઃખ થાય છે. પ્રત્યેક ઇન્દ્રિયો પાસે તેની પ્રામગીરી કરાવી લઈ તે આત્મા ઉપલોગ લે છે. ઉપલોગ લેનારો મૂળમાં એકજ છે. આપણે જેને પરમેશ્વર માન્યો હોય તેને આપણી વસ્તુ દ્વારા આનંદ મળે એવા હેતુથી આપણે તેની સામે ઉપલોગ્ય વસ્તુ મુકીએ છે. પરંતુ કંઈ વસ્તુથી તેને ખરેખરો આનંદ મળશે એ આપણને ખબર નથી હોતી તેથી આપણને જે વસ્તુ ગમે છે. જે વસ્તુથી આપણને આનંદ થાય છે તે વસ્તુ તેની સામે મુકવાની રીત છે. આપણને અન્ન ગમે છે તેનાથી આપણને આનંદ થાય છે તેથી તે નૈવેદ્ય તેની સામે મુકવાનું. આપણે ગમે તે ઉપલોગ્ય વસ્તુ ખાઈ આનંદ પામીએ છીએ; પરંતુ પરમેશ્વર ફક્ત તે વસ્તુ જોઈ સમાધાન પામે છે એવી સમજીત છે. કારણ ઉપલોગ એ કોઈપણ ઇન્દ્રિયોથી લેવાયા છે. તેથી પરમાત્મા આંખ વડે વસ્તુનો ઉપલોગ લે છે, એ સમજીતથી તેને નૈવેદ્ય દેખાડવાની રીત છે. એમ પણ કોઈ કહે છે કે દેવ વાસનો ભૂખ્યો છે, તે ગ્રાસ લેતો નથી પણ ફક્ત વાસ લે છે. એટલે નાક અને આંખો દ્વારા પરમેશ્વર નૈવેદ્યનો ઉપલોગ લે છે એવી લોકોની સમજ છે તે ખરી છે અને તેની અંદરનું તત્વ પણ તેવુંજ છે. પરમેશ્વર વિષય વસ્તુનો ઉપલોગ કેવી રીતે લે છે તે સંબંધમાં ખેડલાં બોલાઈ ગયું છે.

પરમેશ્વર જેના લોગ લે છે, તેનું અસ્તિત્વ કાયમ રહે છે; એજ તત્વ પ્રમાણે આપણે જો કાયમના અજરામર થવું હોય તો આપણે અથવા આપણા પરિવારમાંથી કોઈએ પણ તેના ઉપલોગ્ય થવાની જરૂર હોય છે અને પરમેશ્વર આપણો તે આપણો ઉપલોગ લે એટલે આપણે ઉપલોગ કેવી અજરામર થઈએ છે. તેના આપણે રીતે લે છે? ઉપલોગ્ય થયા કે તે કંઈ આપણને આખાને આખા ખાઈ જતો નથી. જેમ

તમે કેરી કાપી ખાઈ નાંખો છો તેવી રીતે તે કંઈ આપણને ખાતો નથી. પણ આપણામાંથી આપણા ગુણધર્મ પ્રમાણે ઉત્પન્ન થનારો જે આનંદ હોય તેટલોજ તે આપણું શરીર વગેરે કાયમ હોય છે છતાં લયાં કરે છે; તે જેમ જેમ આપણી પાસેથી આનંદ લેતો જશે તેમ તેમ બાહ્ય અનંત આનંદ અવસ્થા જે છે તે આપણામાં પેસતી જાય છે; અને તેને લીધેજ આપણને અજરામરત્વ આવે છે. તે પરમાત્મા જેમ જેમ આપણામાંથી આનંદ લેતો જાય છે અને તેને લીધે જેમ જેમ આપણામાં બાહ્ય આનંદ આવતો જાય છે તેમ તેમ આપણને પણ આપણામાં પુષ્કળ આનંદ આપણે લીધો હોય એવો અનુભવ આવે છે. આ માટે આપણે પરમેશ્વરના ઉપલોકતા થઈએ તેના કરતાં ઉપલોચ્ય થઈએ તેમાં આપણને વધારે આનંદ છે.

એકજ વખતે બે કાર્યો એક માણસથી થતાં નથી, એવો સિદ્ધાન્ત છે. જેમ કોઈપણ ઇન્દ્રિયનું એક કાર્ય થતું હોય ત્યારે તેજ ઇન્દ્રિયથી તેજ વખતે બીજું કાર્ય

થતું નથી. જેમ આપણો કાન એક વાત

દેખાડવાનું તત્વ. સાંભળતો હોય ત્યારે બીજી સાંભળતો નથી. બીજું સાંભળવા માટે ખેડવાનું

સાંભળવાનું બંધ કરવું પડે છે. તેવીજ રીતે આંખો એક વસ્તુ જોતી હોય તે વખતે બીજી વસ્તુ જોવી હોય તો ખેડવી વસ્તુ પરથી આંખો લઈ લેવી પડે છે; તેજ પ્રમાણે એક વાત કહેતાં કહેતાં બીજા સાથે બોલવું હોય તો ખેડવાનું બોલવાનું બંધ કરવું પડે છે. કોઈની સાથે બોલતાં બોલતાં જો આપણે રામ રામ કહેવા હોય તો બોલવાનું બંધ કરવું પડે છે. અથવા “રામરામ” બોલતી વખતે કોઈની સાથે જો બોલવું હોય તો “રામ રામ” બંધ કરવું પડે છે. બધું એમજ સમજવું, તેવીજ રીતે પરમેશ્વરને નૈવેદ્ય દેખાડતી વખતે આપણે જો તે નૈવેદ્યના પદાર્થ તરફ જોતા હોઈએ તો પરમેશ્વરથી તે તરફ જોઈ તેમાંનો

આનંદ લઈ શકાય નહીં અને તેવીજ રીતે આપણે નાક મોં ઉઘાડાં રાખીએ તો તેના નાક અથવા મોંની ઇંદ્રિયોથી તે નૈવેદ્ય માનો જે આનંદ લેવાય તે તેનાથી લઈ શકાય નહીં તેથી અન્ન ગ્રહણ કરવાની જે આપણી ઇંદ્રિયો તે બંધ રાખી તે ઉપરાંત ઇંદ્રિયો દ્વારા અનુભવ લેનાર જે મન વા જીવ તેનો પણ વ્યાપાર આપણે બંધ રાખવો પડે છે. એમ થાય એટલે પત્થરની મૂર્તિનો દેવ કાં ન હોય, આપણો જેવો આત્મા છે તેવો ત્યાં પણ હોઈ ને મૂર્તિદ્વારા નૈવેદ્યમાનો આનંદ તે ગ્રહણ કરે છે. તેથીજ અંબ, નાક, મોં અને મનના સર્વ વ્યવહારો નિશ્ચલ રાખી નૈવેદ્ય દેખાડવાની રીત છે. પરમેશ્વર અમુક અમુક કરે એમ અમુક અમુક વિષયો માટે આપણને લાગતું હોય તો તે તે વ્યવહાર મન વડે (અંતઃકરણ પૂર્વક) બંધ કરવા જોઈએ, એટલે પરમેશ્વર તે વ્યવહાર કરવા માટે છે. એવો છે નિયમ. આપણે આંખો વડે કંઈ પણ તેવાની ક્રિયા અંતઃકરણ પૂર્વક બંધ કરીએ તો પરમેશ્વર આપણા તરફ જોઈ રહે છે. કોઈ પણ બાબત આપણે મનવડે બોલવાનો વ્યવહાર બંધ કરીએ તો પરમેશ્વર આપણી સાથે બોલવા માટે છે. આપણે કોઈ પણ પ્રકારે કાનવડે સાંભળવાનો વ્યવહાર બંધ રાખીએ તો આપણું જે જે કહેવાનું હોય તે તે પરમેશ્વર સાંભળે છે. તેવીજ રીતે વ્યવહાર માટે અથવા કોઈ પણ ઐહિક સુખ માટે આપણે કોઈ પણ પ્રકારે શરીર અને મનનો ઉપયોગ ન કરીએ અને પરમેશ્વર માટેજ શરીર અને મનનો ઉપયોગ કર્યા કરીએ તો ઐહિક સુખ માટે કંઈ પણ ખટપટ ન કરતાં પરમેશ્વરજ તે ખટપટ કરી એની મેળેજ તે ઐહિક સુખ આપણને મેળવી આપે છે. સારાંશ જે જે આપણે ન કરીએ અથવા પરમેશ્વર માટેજ કર્યાં કરીએ, તેથી ઉલટું પરમેશ્વર આપણે માટે કર્યાં કરે છે, એ છે નિયમ.

આપણે એકઠી કેરી ખાઈએ છીએ, તે પણ તેની જે લહેજત અને સ્વાદ છે તેની જરૂર છે માટે ખાઈએ છીએ. તેની લહેજત ભાગ લઈએ એટલે કેરીનું કાર્ય થઈ ગયું. તે કેરી ખાતી

વળતે તેમાંની ત્યાજ્ય વસ્તુ, છાલ ગોટલો વગેરે જે જડાંશ છે તે આપણે ફેંકી દઈએ છીએ. પરંતુ તે રસમાં આકાર, રંગ, રૂપ, પણ નિરૂપયોગી જડાંશ છે. રસની લહેજત અને લહેજતની લેતી વળતે આપણને તે જડાંશ કહાડી ઉત્પાત્ત. નાંખતા આવડતો નથી; કારણ તે સ્વાદનોજ તે જડાંશ બન્યો હોય છે. તે જડાંશ પેટમાં જાય એટલે તેનું પરિણામ જડાંશ ઉપર એટલે આપણા શરીર ઉપર થાય છે. શરીર જડ છે, તેનું પોષણ તે રસમાં ચાંટી રહેલા જડાંશમાંથી થાય છે; પરંતુ તે જડાંશની સાથે કંઈ પણ સ્વાદની જરૂર છેજ. કોઈ પણ પદાર્થમાં લહેજત તો છેજ; પરંતુ શરીરને જે જે જડાંશની ટેવ પડી છે તેજ તે લે છે અને પુષ્ટ થાય છે. અને લહેજત લેનારો જે છે તે લહેજત પણ લે છે. એવા બે પ્રકારના થાય છે. સ્વાદ એકજ છે, પરંતુ પશુ પક્ષી અથવા મનુષ્યનું જે શરીર હોય તેને તેના ગુણ ધર્મ પ્રમાણે કોઈકને તે સ્વાદ પ્રિય હોય છે અને કોઈકને તે નથી હોતો. આંખાના ફળની લહેજત જુદી અને કોણની જુદી. પ્રત્યેક વસ્તુના આકાર, રંગ એ જુદા જુદા છે. તેના આકાર, રંગરૂપ જેવા હોય છે તે પ્રમાણે અંદરની લહેજતમાં પણ ફેર હોય છે. એ આકારનો ગુણ ધર્મ છે; પરંતુ મૂળની જે લહેજત છે તેમાં ફરક નથી. પશુ, પક્ષી અથવા મનુષ્યના પણ આકાર, રંગરૂપ જુદા જુદા છે. પોત પોતાના આકાર પ્રમાણે ખીણ વસ્તુની અંદર રહેલી લહેજત તેને પ્રિય લાગે છે. લહેજત એટલે સ્વાદ, અનુભવ, ટેસ્ટ (taste). તે ટેસ્ટ, સ્વાદ, અથવા લહેજત પદાર્થોને ચાંટી રહે છે, તેથી પદાર્થોને લીધે તે લહેજતનો અનુભવ આપણને આવે છે. એવી લહેજત ખૂબ ભરી છે; તે કેટલી છે તેનું માપ કરી શકાતું નથી. પરંતુ તે લહેજત અથવા અનુભવ તેની આબુ ખાબુએ જડાંશ ન હોય તો ખીલકુલ રહેતાં નથી. તે લહેજત કેવળ છે. તેનો સ્વાદ લેવા માટે જડ સાથે તે મિશ્ર છે. તેથી જડ સહીત તે ખાઈએ એટલે જડ તેનુંજ બન્યું છે તેથી ગળ્યું લાગે છે. આપણે કોઈ પદાર્થ ખાઈએ અને તેનું ગુ થાય

તો તેને પણ રંગરૂપ છે. તેમાં પણ સ્વાદ અને લહેજત છેજ. તેનાં જે રંગરૂપ લહેજત છે તેનો ઉપલોગ લેવા યોગ્ય તમારૂં બોડી (body) એટલે આકાર નથી તેથી તે તમો લેતા નથી. શુ જેવા પદાર્થમાં જે લહેજત છે તે તમારા શરીરના આકારને પ્રતિકુળ છે તેથી તમો શુનો તિરસ્કાર કરો છે; પરંતુ શુની લહેજત લેનારાં પ્રાણીઓ છેજ, તેમને તેથી આનંદ થાય છે. એટલે કે અન્નમાં જે આનંદ છે તેજ શુ જેવા પદાર્થમાં પણ છે. શુમાં જે આનંદ છે તેજ આનંદ આપણે લઈએ છીએ, પરંતુ અન્નના જડાંશને આધારે લઈએ છીએ; પરંતુ અન્નના રંગરૂપનો જે આકાર છે તેને લીધે તે લહેજત જુદા પ્રકારની છે. એ આકારનો શુણ્ઠ ધર્મ છે. તે શુ જેવી વસ્તુનો પણ ઉપલોગ લેવાવો જોઈએ, તેથી તે પરમેશ્વર અથવા તમેજ તે લહેજત લેવાની યોગ્યતાનો આકાર લઈ પ્રાણી બનો છો. તેને આકાર રંગરૂપ આવ્યા સિવાય તેમાં તે લહેજત, સ્વાદ ટેસ્ટ આવતા નથી. તો એ શુણ્ઠધર્મ ક્યાંથી આવ્યા? આકાર વગરનું જે કંઈ છે તેમાં સર્વપ્રકારના ટેસ્ટ છેજ; પરંતુ તેનું સ્વાદપણ, ટેસ્ટપણ આવવા માટે જે કેવળ આકાર સિવાય છે તેનાંજ રંગરૂપ બન્યાં. મૂળમાં જે કેવળ પ્રકત છે તે ગમે તેવું પણ કોરૂં છેજ; નથી તેને આકાર, નથી રંગ, નથી રૂપ, નથી સ્વાદ ન ટેસ્ટ કંઈજ નથી. તે સર્વ પ્રકારે કેવળ (કોરૂં). પરંતુ મેં જે પહેલાં પુષ્કળ વખત કહ્યું છે કે, ત્યાં કંઈજ ન હોવાને લીધે, કંઈ નહિ એવુંજે આવ્યું છે ત્યાંથીજ આકાર રંગરૂપ, ટેસ્ટ વગેરેની ઉત્પત્તિ છે, આકારમાં લહેજત આવી તેથી તે આકારમાં જ તે સ્વાદ હોવાને લીધે, તે કેવળ રંગરૂપ આકારથી તે સ્વાદ લઈ શકાતો નથી; ખરી રીતે તે સ્વાદમાંથીજ આકાર આવ્યા છે. જો તેમાં કોઈપણ પ્રકારની લહેજત ન હોય તો રંગરૂપ, આકાર આવ્યાજ ન હોત. પરંતુ તેનાથી તેનો એટલે જેનું તેબન્યું છે તેનાથી સ્વાદ ગ્રહણ કરી શકાતો નથી. પછી જે રંગરૂપમાં લહેજત ગઈ, જે આકારો બન્યા, તેમનામાંથી ઉલટો તે જે કેવળ છે તે લહેજત લે છે.

આ કોઈને સમજાયું કે નહીં તે કોણ જાણે. તેજ “કેવળ છે” છે તેથી તેમાં “કંઈ નથી” એ છે, અને “કંઈ નથી” એ છે તેથી બધુંજ છે. એમ છે મહારાજ. જે “કેવળ છે” છે તેમાંજ “કંઈ નહી” અને તેમાંથી સર્વજ છે. બ્રહ્માંડોના આકારો અને લહેજત બધું તેમાં છે. તેમાં જે લહેજત છે તેના રંગરૂપ આકાર બન્યા; પરંતુ તે આકારમાં જે લહેજત આવી તે તેની તેને સમજાતી નથી. પછી સ્વાભાવિક રીતેજ રંગરૂપ આકારની વસ્તુ ઉપલોગ્ય થઈ પડી. તેથી તેમાં જે લહેજત છે તે લેવાને સાધનભૂત આકાર થઈ પડ્યા. લહેજત આકાર રહિત હોઈ તે આકાર રહિતજ રહે છે. તમો જે લહેજત લો છો તેને કંઈ આકાર છે કે ? સાકાર કેવી છે ? તો મીઠી છે. કેવી મીઠી છેક તે જીભ પર મુકીને જુઓ.

નિરાકાર લહેજત પુષ્કળ છે, તેનો અનુભવ લેવા યોગ્ય થવાને તેને ઘનીભાવ આવવો જોઈએ; પરંતુ આકાર વગર લહેજત લઈ શકાતી નથી અને મૂળમાં તો જડરૂપ નથી, આકાર નથી; તો એ કેમ બને ? તો મૂળમાં જે લહેજત છે તેનોજ આકાર બની તે આકારમાં ફરી તે લહેજત આવી. મૂળમાં ફક્ત લહેજતનોજ ગોળો જેને મહેં “કંઈ નહી” એ નામ આપ્યું છે તે. તેની અંદર ખૂબાર લહેજતજ છે. લહેજત એટલે પ્રેમ, મીઠાશ, આનંદ. એટલે તે લહેજત પોતે પોતાની લહેજત કેવી રીતે લઈ શકે ? તેથી ઉપલોકતા એ જડ વસ્તુથી જુદો હોવો જોઈએ. જેમ તમો અન્ન, ભાત ભાખરી ખાવ છો તે તમારાથી જુદાં હોય છે. ઉપલોગ્ય વસ્તુ જુદી હોયાં શિવાય ઉપલોગ લઈ શકાતો નથી. અહીંથી ત્યાંસુધી (કેઠ) સર્વ આકારો ઉપલોગ્યજ છે, જડવસ્તુની રીત પ્રમાણે તેમનો ઉપલોગ લેનાર અને સ્વાદની રીતે તેનો ઉપલોગ લેનાર જુદા છે; પરંતુ તે એકલોજ છે. લહેજત એટલે સ્વાદ, અનુભવ. હવે તે કેવો છે તે કેવી રીતે કહું ? તે નથી મને સમજાતો, નથી મારાથી કહી શકાતો.

મૂળમાં લહેજત છે તેથી જડમાંની લહેજત તે લઈ શકે છે. આકારમાં જે લહેજત છે તે નિરાકારમાં પણ છે. તમારી જડમાંથીની લહેજત તે નિરાકાર ખેંચે છે અને પછી આનંદ પામે

છે. આ ઉપરથી નિરાકાર અવસ્થા જે છે
અન્નનેજ ભૂખ તેમાં ફાવે તેટલો આનંદ ભર્યો છે. પરંતુ
લાગે છે અને ખાસ આનંદનો અનુભવ આનંદ કેવી
પાણીનેજ તૃષા રીતે લે ? પાણીનો અનુભવ પાણી કેવી
લાગે છે. રીતે લે ? અન્નને ભૂખ લાગી અને તેથી
અન્ન અન્નને ખાય છે એમ તો કંઈ

ચતું નથી ! પરંતુ ખરીસ્થિતિ એવીજ છે કે અન્નનેજ ભૂખ
લાગે છે અને પાણીનેજ તૃષા લાગે છે. આપણને લાગે છે કે
આપણને તૃષા લાગી પાણી પીએ; પરંતુ ખરું જોતાં પાણીનેજ
તૃષા લાગે છે કોઈવાર તમને ભૂખ હોય છે, પણ અન્નને નથી
હોતી; એથી ઉલટું પણ કોઈવાર હોય છે કે અન્નને ભૂખ હોય
છે પરંતુ તમને નથી હોતી. તે એવી રીતે કે, એક માણસથી
કંઈ પણ અન્ન ખાઈ શકાતું નથી તેથી તેના બહાલાં માણસો,
ગજબું, ખાડું, ખાડું, તીંબું અન્ન તેના મોંમાં આગળ લાવી મૂકે
છે; અથવા કંઈ પણ પ્રયત્ન કર્યાં શિવાય આપણી સામે ખાદ્ય
વસ્તુ આવે છે (તેમ તેની પાસે આવે) એટલે અન્નને ભૂખ લાગી
તેથી તે અન્ન તેની સામે આવ્યું; પરંતુ તેને ભૂખ નથી તેથી
તે અન્ન તે ખાઈ શકતો નથી; અન્ન સામે આવે એટલે સમજવું
કે અન્નને ભૂખ લાગી. બ્યવહારમાં કહે છે ને કે દેવે પુષ્કળ
આપ્યું છે, પણ કર્મ ખાવા હેતું નથી. માફજ જુઓને ?
માફ નશીબ ઉંધું પડ્યું છે તેથી તમે ગમે તેટલું આપો
છો તો પણ તે તેના ઉપલોગ લેવા હેતું નથી ! તે અન્ન
વસ્તુ અને ખીજી વસ્તુઓને મારી ભૂખ લાગી પરંતુ
મને તેમની ભૂખ નથી. કોઈકને ખૂબ ભૂખ લાગે છે.
પરંતુ ખાવા મળતું નથી એટલે અન્નને ભૂખ નથી એમ કહેવું.
તમે કહેશો ‘અરે, અન્ન તો જડ વસ્તુ છે, તેને જ્ઞાન છે કે ?’

તો હું કહું છું કે જેટલી જડ વસ્તુઓ છે, તેમને મનુષ્યના કરતાં પુષ્કળ જ્ઞાન છે અને તે જ્ઞાનની શક્તિ અપાર છે, તેને લીધેજ તે જડ વસ્તુને, આપણા ઉપભોગ માટે ફાવે તેટલો ત્રાસ આપવામાં આવે, આખરે તેનો નાશ કરવામાં આવે, તો પણ તે જ્ઞાન શક્તિના બળ વડે તેનાથી સર્વ સહન કરી શકાય છે. આપણે વ્યવહારકિ હડાપણ લીધું હોવાથી પરમેશ્વર અને ખીજી જડ વસ્તુની દૃષ્ટિમાં આપણેજ અત્યંત મૂર્ખ અને બેવકૂફ છીએ. પણ જ્યાં મૂર્ખપણાની અવસ્થા આવે ત્યાંજ પૂર્ણ જ્ઞાન અવસ્થા આવે એવી યોજના છે. તે મૂર્ખપણાની અવસ્થા આપણામાં છેજ. પણ તે મેળવવાને વ્યવહારિક શાણપણું (હડાપણ) બાબતે મૂકવાની જરૂર છે. મનુષ્યની પાછળની જે યોનિઓ છે તેમાં સહન શક્તિ અને જ્ઞાન વધારે છે. વિશેષ જ્ઞાન અને સહન શક્તિ જેમાં પૂર્ણપણે છે તે સાક્ષાત્ પરમેશ્વરજ છે. તેથીજ યોગી લોકો તાપ, તરસ, ભૂખ વગેરે સહન કરવાનો તેમજ રાગદ્વેષ વગેરે છૂટવાનો પ્રયત્ન કરી પાછળની યોનિઓ પેઠે એટલે જડ વસ્તુ જેવા બનવાનો પ્રયત્ન કરે છે અને તેઓ તે પ્રમાણે

બને પણ છે. પરંતુ તમારાથી તો શરીર

પરમેશ્વર પ્રાપ્તિ પર માખ બેસે તે સહન થતી નથી. તાપ માટે બધું સહન તરસ સહન થતાં નથી; તો પછી તમે કરવાની જરૂર. પરમેશ્વર કેવી રીતે થાય ? પરમેશ્વર

થવાની પ્રકત હોંસ, પરંતુ પરમેશ્વરના

ગુણધર્મ કંઈ તમારે લેવાની ઇચ્છા નથી. તો પરમેશ્વર થવાની હોંસ કેવી રીતે પૂર્ણ થાય ! આ માટે બધું સહન કરવું. કોઈ કહે તેનું અથવા ઠંડી તાપ તૃષાનું પરિણામ તમારી પર થવા ન દેવું. તેથી બાળપણથીજ તેવો અભ્યાસ કરવાનો વહિવટ સખવો જોઈએ. જે ડાહ્યાં માખાપો છે તે છોકરાંને તેવી ટેવો પાડે છે. પરંતુ હવે બધુંજ ઉલટું થયું છે. નાનાં છોકરાંમાં જે સહનશક્તિ હોય છે તે કમી કરવાની માખાપ ખટપટ કરે છે ! નાનાં છોકરાંને સહનશક્તિ હોય છે, પણ તમે તેના પગમાં

મોજાં, ઈન્કર વગેરે કપડાં પહેરાવી તે શક્તિનો નાશ કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે ! ગરીબનાં છોકરાં ગમે ત્યાં પડે છે ! તેમનાં શરીર પર પૂરાં કપડાં પણ નથી હોતાં એવી તેમની સ્થિતિ હોય છે. તમો છોકરાંની સહન કરવાની શક્તિનો નાશ કરે છે. તેથી તેઓ ભવિષ્યમાં નાબુક થાય છે. તડકો ખીલકુલ હોતો નથી, અથવા વરસાદનાં જો થોડાં થોડાં ટીપાં આવ્યાં તો છત્રી ધરે છે ! રસ્તો સરસ સાફ હોય છે, અથવા ઘરમાંની જગ્યા તો સાફજ હોય છે ને પરંતુ ચુલા સુધી જાય છે ખૂટ પહેરીને. ત્યાં થું જમીન તપેલી છે કે ? એકંદર કહીએ તો જેટલી સહનશક્તિ નષ્ટ થાય તેટલા પ્રયત્નો આજકાલ કરે છે. ખેલાં સેંકડો કોમ્પો ગે જતા હતા; પરંતુ હવે અહીંથી શિરડી ૨-૩ મૈલ જવું તો પણ મોટર જેઠાં છીએ. કેટલાક કેટલાક ડાકટરો એવા પણ જોવામાં છે કે ૫-૭ ઘરજ દૂર જવાનું હોય છે પરંતુ તેટલામાંજ સાઈકલની જરૂર પડે છે ! અરે એ શા માટે ? તો કહે ડાકટરને એવું જોઈએજ ! તેજ પ્રમાણે આંખને ચસ્મા ઇત્યાદિ જોઈએ છે. અરે ! તમો પ્રકટ દેખાવ દેખાડો છો ! પેશન્ટ (દર્દી) મરી જાય તો ચાલે. સાર એકે આપણેજ સહન શક્તિ કમી કરી નાંખીએ છીએ. એવી રીતે સહન ન કરવાના ઉપાય કરી કંઈ સહન થતું નથી એમ થયું છે તેથી હવે ઉલટવું કઠણ થઈ પડે છે. આ બધું સહન થવાને કેટલાક જન્મ લેવા પડશે વાડ ? સર્વ પ્રકારે સહનતા જ્યાં હોય ત્યાં પરમેશ્વરપણું છે એ તદ્દન નિશ્ચય પૂર્વક વાત છે તે જાણજો.

મનુષ્ય જન્મની પાછળનાં પશુ, પક્ષી, વૃક્ષ, પાપાણુદિકોમાં સહન શક્તિ વધારે છે. પશુ પક્ષીને કંઈ કપડાં પહેરવાં પડતાં નથી. ઠંડી હોય કે તાપ હોય તેનું તેમને જડમાં પરમેશ્વર કંઈ નથી. તમોને પોયું સાફ અન્ન જોઈએ શક્તિ વધારે છે. છે; તેમને ગમે તેવું ચાલે છે. વૃક્ષોને તો અન્ન ન નાંખે તોએ ચાલે, તેઓ ફક્ત પાણી પર રહી શકે છે. એવીજ રીતે ઉત્તરોત્તર પાપાણુ વગેરેમાં

સહન શક્તિ વધારે છે. પથર પર ગમે તેટલા ઘા મારીએ તોએ ચાલે છે તેથી તેમનામાં પરમેશ્વરી શક્તિ વધારે છે અને તેથીજ પશુ, પક્ષી વૃક્ષાદિકોની પૂજા કરવાનું શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે. માણસની પૂજા કરવાનું કંઈ કહ્યું નથી. ગાયની, પિંપળાની, વડની પૂજા કરવાની કહી છે કારણ તેમાં સહન શક્તિ વધારે છે. એમ થતાં થતાં પથરમાં શક્તિ વધારે છે તેથી તેનીજ મૂર્તિ કરી પૂજા કરવી પડે છે. તમને ન પ્રાવે તો પથરની પૂજા ન કરો પણ તેના ગુણધર્મ તો તમારામાં લાવો; એમ કરશો તો તમેજ પૂજા કરવાને યોગ્ય થશો અને તે ગુણધર્મ આપણામાં લાવવા માટેજ પથરની મૂર્તિ મેં આગળ રાખી પૂજા કરવાનો વહીવટ છે. તાત્પર્ય શું કે, મારા અનુલવ ઉપરથીજ હું જે કહીશ તે કહીશ. મને જેવો અનુલવ આવે તેજ તમને કહેવાનો. બીજો ઉછીતો કયાંકથી લાવવાનો છે કે ? મને ઉછીતો પણ કોણ આપે ? મને ખાવાને કોઈ આપતું નથી તો પછી અનુલવ વળી કોણ ઉછીતો આપે ?

રથૂલમાં તમે એકેક એકેકનો ઉપલોગ લો છો અને અંદુળ જીવ જે છે તે તમારા શરીરનો આકાર સહિત ઉપલોગ લે છે, કારણ લહેજતને આકાર હોય વા ન હોય પણ લહેજત લેનારને ફક્ત આકારની જરૂર છે. પછી તે ન્હાનો હોય કે મોટો હોય, તે આકાર વડે જડ વસ્તુમાંની લહેજત તે લે છે. ગમે તેટલો આનંદ લેવાનો હોય અને આકાર ગમે તેવો નાનો મોટો હોય પરંતુ આપણી અંદરના સૂક્ષ્મ આકારનું અંદરેજ આપણા મનનું જેટલું ન્હાનાપણું (લઘુપણું) આપણાથી લેવાય, તેટલો જડદેહ ભાસમાન અવસ્થામાં જાય છે અને તેનાજ યોગથી ફાવે તેટલો વધારે આનંદ આપણે લઈ શકીએ છીએ. જેટલું મનનું ન્હાનાપણું વધારે તેટલી દેહની ભાસમાન અવસ્થા વધારે અને તેટલો આનંદ પણ વધારેજ. તેથી મનના મોટાંપણાનું અભિમાન છોડી લઘુપણું લેવાની જરૂર છે.

જેના દેહની ભાસમાન અવસ્થા થઈ હોય તેને પોતાના દેહની ડુબ્બતા માટે જડ વસ્તુ ખાવાનું પણ કારણ પડતું નથી.

ફક્ત તે વસ્તુનો સ્વાદ લઇ આનંદ લેવો. તે આનંદનો અનુભવ નિરંતર રહે છે. તેથી શરીરનું પણ અસ્તિત્વ રહે છે. “ અલ્લા મિયાંકી ખાત અલ્લા મિયાં જાને. ”

એક હસનારો તો એક રડનારો, એક સુખ ભોગવનારો, તો એક દુઃખ ભોગવનારો— એવા જીવ છે. એકજ જીવ બેઉ વખતે જુદા જુદા પાર્ટ લે છે; પરંતુ એકજ વખતે બેઉ ચીજો ભોગવવાની એટલે એકજ વખતે રડવાની અને એકજ વખતે હસવાની ઈત્યાદિ એ પણ હોંસ તે જીવ પૂરી કરે છે. એ ઉપર તમો કહેશો “ એકજ વખતે સુખ અને દુઃખ ભોગવી શકાય છે કે ? જે ખાનુએ જોઈએ છે તેથી ઉલટી ખાનુએ જોવું હોય તો પહેલી ખાનુની દૃષ્ટિ છોડવી પડે છે. પરંતુ એકજ વખતે બેઉ જોવાનું કહો છો, તો એ માટે શી યુક્તિ ? એકજ વખતે બે કાર્યો કેવી રીતે થાય ? તો એ સર્વ અઘટિત ઘટના કરનારી જે માયા છે તે માયાએ બે વ્યક્તિઓ—બે આકાર ઉત્પન્ન કર્યા. એક મનુષ્યાકાર વડે હસે છે તેજ વખતે બીજો મનુષ્યાકાર રડે છે ! કિં ખહુના તેનું રડવું જોઈ જાણે તે હસતો હોયની ! “ ઠીક થયું, હવે કેવો રડે છે, ખેલાં કેવો હસતો હતો. ” એમ તે કહે છે. તે એકજ જીવે બે આકાર લીધા તેથી એકજ વખતે બે કાર્યો કરે છે. એકજ વખતે સુખભોગ અને એકજ વખતે દુઃખભોગ, એવી કંઈક કંઈક જગતની ભાંજગડો છે. જગજ તે, આગમાપાયી છે. આવવાનું અને જવાનું ઝોલા (જુલા) જેવું છે. અહીં આવે કે ત્યાં જશેજ. અને તે વગર તે કાર્ય પણ પૂરું થતું નથી. એક ઉલટું અને બીજું સુલટું થયાં શિવાય કાર્ય પૂરું થતું નથી. કુવામાં પ્રકત પેહરો નાંખવાથીજ કામ થતું નથી, પ્રરી તેને ઉપર કહાડવો પડે છે. બધું એમજ છે.

હું જે વખતે પૂજા કરાવતો નહોતો, હાથ લગાડવા દેતો નહોતો, તે વખતે ચંદ્રાખાઇ નામની ખાઈ શિરડીમાં હતી. તે બહુ હોંશીઆર ને બહાદુર ખાઈ હતી. ગુરૂપૂર્ણિમાનો દિવસ હતો.

સાઈબાબાની પૂજા કરી તે મારી પાસે આવી અને કહ્યું “ સાઈબાબાએ પૂજાના સામાન તરફ હાથ કર્યો અને તમારા તરફ—ખંડોબાના દેવળ તરફ—હાથ કર્યો તેથી હું તમારી પૂજા કરવા આવી. મહેં કહ્યું “ ધૂત ” પરંતુ તે મોટી ખડાદુર, તે બોલી “ તમારો ઘોડો તો વેચાઈ ગયો હવે તમારું કંઈ થોડુંજ રહ્યું છે?

વિક્રીતે કરિણિ કિમંકુરો વિવાદ : ।

હાથણી વેચાઈ ગઈ, હવે અંકુશને માટે શા માટે વાદ-વિવાદ ! ઘોડો વેચાઈ ગયો હવે લગામ માટે વાદ શો ! હવે તે લગામ. તે તોબરો, તે ઘોડો વેચનારને શું મહેંએ ખાંધવાનાં છે કે ? એવી રીતે તે ચંદ્રાબાઈએ વાદવિવાદ કર્યો. તમારો ઘોડો તો જગતને વેચાઈ ગયો હવે શા માટે હાથપગ પકડી રાખો છો એમ તેણે કહ્યું. ત્યારે હું જોર જીલમથી મહેંપર કાંમળી ઢાંકી બેઠો; પરંતુ તેણે બગજબરીથી મારી પૂજા કરી અને જે ખાવાનું લાવી હતી તે મહેંમાં ઘાલવાને જોર જીલમ કરવા લાગી. હવે તો તમે નિરાંતે મારી પૂજા કરો છો અને હું પાણુ કરાવી લઉં છું; પરંતુ ખેડલાંની પેલી યાદ આવે છે કે કોઈ કોઈ વાર હું હાંકી મૂકું છું, પરંતુ હવે ક્યાં સુધી એમ કરવું ?

કેટલાકોની ચીકણી ચીકણી પૂજા હોય છે. ચીકણી એટલે પૂરી થતીજ નથી ! અને બીજું ચીકણું એટલે દૂધ સાકર લાવી અહીં મૂકે છે અથવા મારે પગે પાણુ લગાડે છે ! અને પછી તેને પાણીથી ધોયાં વગર તેમને તેમ ચીકણા રહેવા દે છે. તેમને લાગે છે કે અમે મોટા લોકો, ગરીબો પેઠે પાણીથી શા માટે પૂજા કરીએ ! તેથી દેવળમાં પાદુકા ઉપર જેમ પંચામૃત સ્નાન કરે છે તેમ દુધ સાકરનું સ્નાન પગને કરાવે છે ! સાથે પાણી આણ્યુંજ નથી હોતું તો પંચામૃત સ્નાન પછી પાણી કેવી રીતે રેડે, તેથી પગને તેવાને તેવાજ ચીકણા રહેવા દે છે. પછી પગ પર માખીઓ બાણબણે છે. સારાંશ, કોઈ વખત કોઈ જેમ કરે તેમ કરાવી લેવાનો અને કોઈ વખતે ફેંકી દેવાનો પ્રસંગ આવે

છે. જેવો જીવ હોય તેમ તે કરી લે છે. પૂજા કરાવી લેનારો હોય તો તે પૂજા કરાવી લે છે અને પૂજા ન કરાવી લેનારો હોય તો તે ફેંકી દે છે !

ઉપસોકતા, ઉપલોગ્ય અને ઉપલોગ એ આપણે આપણી મેળેજ બનવું પડે છે અને ઈશ્વરી સંકેતથી એ આપોઆપ બનેજ છે. ઉપસોકતા બનતી વખતે પાતાની ઉપલોગ્ય અવસ્થા હોય તો તે એની મેળેજ છુટી જાય છે. તેવીજ રીતે ઉપલોગ્ય બનતી વખતે આપણું ઉપસોકતાપણું પણ એની મેળેજ છુટી જાય છે અને આપણે ઉપલોગ્ય બની જઈએ છે. એવી આ ત્રિપુટી એની મેળેજ બને છે અને એની મેળેજ નાશ

દેહાતીત અવસ્થાની પામે છે. એવી ત્રણે અવસ્થામાંથી કોઈ જરૂર અને તેનો ઉપાય. પણ અવસ્થામાં ઈશ્વરી સંકેતથી આપોઆપ જો આપણે બન્યા જઈએ તો

દેહાતીત અવસ્થા એની મેળેજ આવી જે કંઈ કામની અવસ્થા મેળવવાની છે તે ઈશ્વરી સંકેતથી એની મેળેજ મળી જાય છે. પરંતુ ઈશ્વરી સંકેતને તાબે ન થતાં ઉપરની ત્રણે અવસ્થા બનવાની આપણે આપણી મેળેજ અહંકાર ભુધ્ધિથી ખટપટ કર્યા કરીએ છીએ તેથી આપણાથી દેહાતીતપણાનો અનુભવ લઈ શકાતો નથી. શરીર હોવા છતાં તે ન હોયાનો અનુભવ જો આપણે લયા કરીએ તો આપણામાં આપણેજ આપણને જોઈએ છીએ. કોઈ વખતે આપણને ગમતી વાત સાંભળતી વખતે અથવા જોતી વખતે આપણે એટલા તો તેમાં લુપ્થ બન્યા હોઈએ છીએ કે શરીરનું પણ ભાન આપણને રહેતું નથી; આંખ બાંધીએ કોઈ આવ્યું ગયું પણ દેખાતું નથી. એકવાર દેહાતીત થયાનો અનુભવ આવ્યો કે પછી તે ડગમગતો નથી. તે દેહાતીત અવસ્થા અનંત છે. પછી શરીર છોડે રહે ! કોઈવાર નવલકથા વગેરે વાંચતાં વાંચતાં મન તટ્ટીન થઈ જાય છે. ભુખ લાગ્યાનું ભાન પણ આપણને થતું નથી; અથવા એમ પણ બને છે કે કોઈવાર ભુખ

લાગી હોય અને જન્મવાને વખત હોય તો એકાદું ગમતું પુસ્તક લઈ તેમાં આપણે તહીન થઈ જઈએ છીએ અને કોઈ જન્મવાને ઓલાવવા આવે તો પણ આપણે કહીએ છીએ “જરા થોભ” પહેલાંતો ભુખની ધાંધલ હતી પણ હવે કહે છે, “થોભ”.

દેહાતીત થયા કે સૂર્યનારાયણના સર્કલની ખૂદાર જઈ શકાય છે; અને એક વાર સૂર્યનારાયણના સર્કલની ખૂદાર ગયા કે પછી શેનાં જન્મમરણ ! પછી આ સૂર્યનારાયણ-પૃથ્વીનું સર્કલ કોહાંનાં જેવડું દેખાય છે અને તેમાં બધું દેખાય છે. પછી શું જ્યાં જુઓ ત્યાં સર્વ ઠેકાણે તમેજ એમ બની જાય છે ! હું શું તમને સંસાર છોડો એમ કહું છું ! તે અવસ્થામાં જઈને એસો અને પછી ઘરબાર, સંસાર બધું કરો ! રામકૃષ્ણાદિકે મારામારી ડોકાઠોકી કરી નહીં કે ! દેહાતીત થયા એટલે પછી પાપ પણ નહીં અને પુણ્ય પણ નહીં ! પાપખાનામાં જઈએ એટલે પછી વાસ લેવીજ પડે છે. તેવી રીતે સંસારમાં ગયા પછી જુઠ્ઠી ખોટી વાતો કરવીજ પડે છે, પરંતુ આપણે બધાંથી અતીત થવાનો અભ્યાસ રાખવો. પહેલાંના ઋષિ, યોગી વગેરેએ શું લાભ નથી કર્યો, કે શું સંસાર નથી કર્યો ? પણ તેમને સૂર્યનારાયણના સર્કલની ખૂદાર જતાં આવડતું હતું અને અંદર જગત્માં પણ આવતાં આવડતું હતું. જગત્માં આવે એટલે પાપખાનામાં આવ્યાં જેવું કરતા ! પાપખાનામાં સાથીઆ પૂરી ઠાઠમટ કરી થોડુંજ બેસવાનું હોય છે. પાપખાનામાં તો દરવાજો (બારણું) બંધ કરી ગાંડ ઉઘાડી કરી બેસવું પડે છે. જ્યાં જેમ જવાનું હોય ત્યાં તેમ જવું. જગત્માં આવ્યા તો ધંધો લખાડી વગેરે કરોને; પરંતુ સૂર્યનારાયણના સર્કલની ખૂદાર જતાં આવડે તો તેનો દોષ નથી. પરંતુ દેહથી મરી જે દેહાતીત થવાનું છે તેનાથી આમ થતું નથી માટે જીવતા છો એટલામાંજ શરીરથી ખૂદાર જઈ અનુભવ લેવો. એમ કરતાં કરતાં કંઈ દેહને મારવા પડતો નથી. એટલે શું ? તો આપણે શરીરનું ભાન વિસરી દેહાતીત થયા એટલે દેહ ગયા જેવુંજ થાય છે અને ફરી ભાન આપી દેહ અવસ્થા પર

આવીએ એટલે પાછો દેહ છેજ. એને માટે કંઈ હઝારો હર્ષ તપ કરવાં પડતાં નથી. પરંતુ તમે જાણ પરની માખો પેઠે શરીરને એટલે જગતની લોચ વસ્તુને ચોંટી બેઠા છો ! તો તેમ ન કરો ! પરંતુ સહન કરવાની ટેવ તો પાડો ! વેદના કેવી શાય છે તેની લહેજત જુઓ.

વીછુ કરડે તો, ઓમા ઓમા ન કરવું, એની લહેજત લેવી આપણે અલગ છીએ, શરીર અલગ છે, અને લહેજત લેવાવાળો પણ અલગ છે. દુઃખ લોગવતી વખતે આપણે અલગ હોયાંનો અનુભવ લેવા મંડ્યા એટલે દુઃખનો અનુભવ ન આવતાં તેની ખૂબ લહેજત આવે છે તે ખૂબ મીઠું લાગે છે. શું કહેવું ? ન કહેવાય કે ન બોલાઈ શકાય ! જેમ તમારું ઘર હોય અને ઘરમાંથી ખૂદાર જવાનો અને અંદર આવવાનો વહિવટ તમને ખબર હોય છે, તે પ્રમાણે આપણું શરીર જે છે તેને ઘર સમજી તેમાંથી ખૂદાર જવું અને આવવું. તમે કહેશો “ હમે મનથી જઈએ છીએ. ” “ પણ તેથી શું શાય ? તો જીવથી આવવું જવું જોઈએ. મનથી જવાનું બંધ કરીએ તો જીવ જ આવ કર્યાં કરે છે તમે મનના વ્યવહાર ચાલુ કરો છો તેથી જીવ કહે છે “ મારું હું સંભાળું છું (જેઈ છું.) ” જેમ સ્ત્રી મરી જાય એટલે બધું કામ વરને કરવું પડે છે; તેમ મનનાશ પામે એટલે તેનો બધો કારભાર જીવને કરવો પડે છે. ખેલાં મન ખૂદાર જતું હતું, પરંતુ જો મનજ નાશ પામે તો જીવ ખૂદાર જાય છે અને ખૂદારનું કામ કરી પાછો અંદર આવે છે. કારણ આયુષ્ય પૂરું નથી થયું હોતું તે વખતે શરીર થોડુંજ કંઈ નાશ પામ્યું હોય છે ! તમેએ મન અને જીવ બે કરી મૂક્યાં છે. મનનું કાર્ય બંધ પડે એટલે જીવજ મન થઈ બેસે છે અને તેનું કાર્ય તેને (જીવને) કરવું પડે છે. તેથી મૌનની ચોચતા બહુ મોટી છે. મનના બધા કારભાર બંધ રાખવા એટલેજ મૌન. “ અરે, જો મનના કારભાર બંધ ન થતા હોય તો કંઈ નહીં તો મ્હેં તો બંધ રાખો ! ’

હું કાલે ત્યારે સૂર્યનાચણના મંડળની બહાર જઈ છું
કામ પૂરતાજ જેમ પાચખાનામાં જવાનું, તેમ સૂર્ય મંડળની
અંદર જે છે તે બધું પાચખાનુંજ છે; અહીં હાથવાને આવવાનું
એમ મહેં પહેલાં કહ્યુંજ છે તેવી રીતે અહીં આવું છું.
હવે હું આ પાચખાનામાં ક્યાં સુધી બેસું? ક્યાં સુધી હાથું. હજી
માફ હાથવાનું પૂરું નથી થયું કે? કે હાથેલુંજ હવે ખાતો બેસું!
હાથવું, ઓઠવું અને તેજ પ્રરી કુત્રાં પેઠે ખાતા બેસવું! એવું
હવે હું ક્યાં સુધી કરતો બેસું? પરંતુ શું કહું, તમારે માટે કંઈ
નહીં તો હાલ મારે એ પ્રસંગ આવ્યો છે ખરો! કારણ તમોને
હજી અહીંના કંટાળો આવ્યો નથી. તેથી તમારે માટે બહાર
કુતરાના જેવી ગંદીવાત સ્વીકારવી પડી. તમો કુત્રાં પેઠેજ તો કરી
રહ્યા, પરંતુ તમારા લક્ષમાં આવતું નથી કે આપણેજ હાથે
છીએ અને આપણેજ તે ખામીએ છીએ! જન્મો છો અને મરો
છો, અને પ્રરી જન્મો છો અને ફરી મરો છો! પરંતુ હવે જવા
દો એ વાત, ગમે તેટલું બોલું તોપણ તમો થોડાજ દેહાતીત
થાવ છો! તમારી દેહાતીત થવાની કામગિરી મારેજ કરવી પડે
છે, પરંતુ તમે મને પકડીને બેસશો ત્યારે. મારો જો તમો કંટાળો
કરો, તોપણ મરણ સમયે કેમ ન હોય, પણ હું આવીશજ. તમો
કહેશો, આવ્યો “આ નાગો.” હું તમને હમણાં નહીં તો
આગળ ઉપર નાગો ક્યાં વગર રહેવાનો નથી? માના પેટમાંથી
તમો નાગાજ તો નીકળ્યા! નિરાકારમાંથી જ્યારે તમે આવ્યા
ત્યારે ત્યાં આકાર હતો કે? મૂળ આપણે નાગાજ તો છીએ!

નંગ એટલે જેને અંગ, અવયવ ન હોય તે. આકાર રહિત
અવયવ રહિત જે હોય તે નાગો. વ્યવહારમાં તમો જેને પૈસા
ટકા નથી, ખાવાનું નથી, કપડાં નથી, તેને નાગો કહો છો. અથવા

નંગ શબ્દની
વ્યાખ્યા.

વ્યવહારિક કપડાં જે તમે તમારા શરીર
પર ચડાવ્યાં છે તે કહાડી નાંખે એટલે
તેને નાગો કહો છો. તેવીજ રીતે શરીર
એ આપણું કપડુંજ છે. આપણે તેમાં
છીએ. જેનું આ શરીર ફીપી કપડું નીકળી જાય તે ખરો

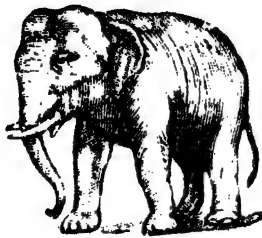
નાગો. હાલ તમે ફાવે તેવી ચેન કરો, કપડાંપર કપડાં, ચરમા પર ચરમા, જે કરવું હોય તે કરી લો; આગળ હું છુંજ, જેવો હું તેવા તમે. જેમ દારૂ પીનારો કહે છે “મને સોખતી ક્યારે મળે કે લોકો મારા તરફ આંગળી ના કરે” તેવો હું છું નાગો. મને કોઈ આંગળી દેખાડે તેથી કંઈ નહીં તો હું તમને શા માટે નાગા ન કહું? મારા તરફ કોઈ આંગળી ન બતાવે તેથી હું તમને નાગા કરવાને બેઠોજ છું? “નંગા” (નાગો) એટલે અંગ રહિત, જન્મમરણ રહિત, એવા બનાવવાને હું છુંજ. મરતી વખતે હું તમને દેખાયો કે તમે અંગ રહિત થયાજ સંમજો. હું શું ગમ્યા માફ છું? ખરું ખરું તો બોલી રહ્યો છું. મારે ગમ્યાં મારી શું મેળવવાનું છે? તમે જો મૂળથીજ આકારવાનું હોત અને તે આકારનો લંગજ નથી એમ જો સ્વાભાવિક રીતે હોત તો મારી પણ તમને નાગા કરવાની શી શક્તિ હતી? પરંતુ મૂળમાં આકારજ નથી. જે દેખાય છે એ સર્વ લાસમાનું છે. તેનો લંગ કરવાને કંઈ વખત લાગે છે કે? તમને જે લાગતું હોય તે લાગો, પરંતુ મને તમે બધા નાગાજ દેખાવ છો. તમે મારી સેવા કરો છો તો હું તમારી સેવા શા માટે ન કહું? માફ શરીર નાશ પામ્યું છે, પણ તમને તમારું શરીર દેખાય છે, તેથી માફ શરીર છે એમ તમને લાગે છે. તમારું શરીર તમને દેખાતું બંધ થાય એટલે પછી માફ પણ તમને કેવી રીતે દેખાય? તમે સેવા કરી મારાં શરીરનો નાશ કરવાનો પ્રયત્ન કરો છો, તો હું તમનાં અંગ (શરીર) નો નાશ ન કહું કે?

કોઈ લાખોલી ચહાવે છે. એક માંખ ચહાવી કે બીલ્લીનું પાંદડું ચહાવ્યું એ સરખુંજ છે. માંખ બિલ્લીના જેવી ત્રિવેણી હોય છે! સ્ત્રીઓ ગમે તે કંઈ ગળ્યું લાવે છે અને ચહાવે છે અને તેની સાથે લાખો માખીઓ ચહાવે છે! તે સર્વ બીલ્લી (નાં પાંદડાં) જ છે. ઠીક રહેવા દો, ઘડીભર ગમ્મત છે. મારે પણ કંઈ ગમ્મત જોઈએ ને? હું હંમેશા હુંખ લોગવું છું પરમેશ્વરને મારી દયા આવે છે

થી તમે સ્ત્રી છોકરાંઓ મારી પાસે આવો છો; આથી મને ત્રાસ થાય છે તો પણ તે દુઃખમાં ફરબદલ કરી ખીજી દુઃખ લેવાનું. ગમ્મત એટલે દુઃખજ, પરંતુ પલટાયલું દુઃખ. પેટમાં દુઃખ તો માથું ફાળવાનું દુઃખ કરી લેવું ! દુઃખમાં સુખ માનવું એટલે દુઃખનેજ રૂપાંતર આપી તેને સુખ કહે છે. તેવી રીતે હું મારી ગમ્મત કરી લેઉં છું. તમે લોકો દુઃખી હો છો તેથી મારી પાસે આવો છો. હું કંઈ ગમ્મત કરું એટલે તમારું સનઘાન થાય ! તે પણ એક પ્રકારનું દુઃખજ છે. પરંતુ તમને તે ગમ્મત લાગે છે. દુનિયામાં એકમેક જે દુઃખ ભોગવે છે, તેનાજ રૂપાંતર હે ખીજી દુઃખને સુખમાની ન્યાં સુધી આયુષ્ય છે ત્યાં સુધી ધાં પોત પોતાનાં દુઃખો પૂરાં કરે છે એના કરતાં વિનાકારણુ વલહાર કરી આયુષ્ય પૂરું થાય તો સાચું આયુષ્ય હોય ત્યાં સુધી ઈ પણ ક્રિયા કરવીજ પડે છે. ક્રિયા શિવાય શરીર અને જીવ જો એસતો નથી. તેથી તે ક્રિયા વિનાકારણુ કર્યાં કરવી. એમ કરતાં કરતાં ગમ્મત પણ પડે છે. તે ક્રિયા વિનાકારણુ કરવામાં આવે તો તેનું પરિણામ પણ શેનું થાય અને કંઈ પરિણામ નહીં આવે તો પ્રરી ક્રિયા કરવા માટે આવવાની પણ શી જરૂર ?

પરમેશ્વર માટે જે જે કર્મો કરવામાં આવે છે તે વિનાકારણુ હોવાય છે. વિનાકારણુ કર્મની જરૂર છે, પરંતુ તમની તો સર્વ મહીક વાતો હોય છે અને વિનાકારણુને તમે અવગણ્યા આપતા થી, તેથી પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થ એટલેજ વિનાકારણુ કરીને કંઈ સાથે સાથે કરતા રહો. જેટલું વિનાકારણુ વિનાકારણુ કર્મ હોય છે તેટલું તે પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થ હોય કર્યાં કરવાં. જે એમ સમજવું કારણુ કેટલેપણુ ક્રિયા કામનિ કરે. એટલે તે ક્રિયાના માલીક થવા વારસ તમે થાવ છો, એટલે તેનો ફળભોગ તમારે માથે; ને વિનાકારણુ કરીએ એટલે તે ક્રિયાનો વારસ કોઈજ (હોતો) થી. એટલે પછી જે ક્રિયાનો કોઈ વારસ નથી તેનો વારસ

પરમેશ્વર. એટલે તે ક્રિયાનું ફળ તમને મળશે એટલે પરમેશ્વરજ મળશે. ખીજું શું મળે ? એજ તત્ત્વ પ્રમાણે પરમેશ્વર માટે એટલે નિષ્કામ કર્મ કરવાનું શાસ્ત્ર કહે છે. પરંતુ ખરૂં જોઈએ તો પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થ પણ કંઈ કરવાની જરૂર નથી. કોઈને માટે અને કશાને પણ માટે કર્મ ન કરીએ અને વિના કારણ કર્મ કર્યાં કરીએ તો ખસ. પરંતુ તમે તમારે માટે કર્યાં કરો છો તેથી પરમેશ્વર માટે (કર્મ) કરવાં પડે છે. શરીર. જીવ છે તો તે કર્મ કર્યાં શિવાય થોડાંજ રહે છે ? પરંતુ વિના કારણ કર્યાં કરવાં એટલે ત્રિભુવનનું રાજ્ય આપણુંજ બને છે અને કર્મ કરી મૂકીને પણ પાછા છુટાજ ! વિના કારણ કર્મ કરતાં કરતાં ત્રિભુવનનું કર્મ આપણું થાય છે. આપણે કારણ-રહિત વ્યવહાર કર્યાં કરીએ એટલે જે સુખરૂપ પરમેશ્વરી અવસ્થા તેજ આપણને મળશે. તેથી વિના કારણ એટલે પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થ (કર્મ) કર્યાં કરવાં.

મંગળવાર, તા. ૧૨ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪, શ્રાવણ શુ.૧૨ શકે ૧૮૪૬.

ગુણધર્મ ઉપરથી નામ પડે છે-આપણે સચ્ચિદાનંદ ૩૫ કેવી રીતે થઇએ-ભૂલનું ખાતું-વાળીની વાત

(નિત્ય નિયમ પ્રમાણે ભક્ત મંડળી પૂજા માટે આવી;
પછી મહારાજે કાલે રાત્રે દેવળમાં કેનું કીર્તન થયું એમ પૂછ્યું
ત્યારે એક ભક્તે કહ્યું કે મુંબાઇના વાઘ નામના ગૃહસ્થે તે કયું
હતું. તે પરથી મહારાજ બોલ્યા:—)

એ

વાઘ છે કે? ત્યારે તો હવે મારે જહીને ચાલવાનો
પ્રસંગ આવ્યો ! જ્યાં સુધી માણસને ખબર નથી હોતી ત્યાં
સુધી ઠીક હોય છે. કેટલાક પ્રવાસી લોકો પ્રતા ફરતા સંધ્યાકાળને
વખતે એક ગામ પાસે આવ્યા. અંધારૂં થયું હોવાથી ગમે ત્યાં
ઉતરવાનો વિચાર કરી ગામ આવેલું જોઇ તે ગામ જહાર એક
દેવીનું દેવળ હતું અને તેની સામે એક વડનું ઝાડ હતું ત્યાં
તેમણે મુકામ કર્યો. તે ઉંડાળાનો દિવસ હતો, અંધારૂં હતું,
પરંતુ તેવા તે અંધારામાં ગરીબ સ્થિતિ હોવાથી છોકરાંઓને
લાખરીના ટુકડા ખવરાવ્યા અને તેણે પણ જે ખાવાનું હતું તે
ખાધું અને તે ઝાડ નીચે બધાં સુઇ ગયાં; આખા દિવસના થાક્યાં
પાક્યાં હતાં તેથી આખી રાત તેમણે ખૂબ સરસ ઉંઘ લીધી.
રુહવાર થતાં ઉઠીને જુએ છે તો એ જગ્યાએ એક ભયંકર
સ્મશાન ભૂમી હતી. ચારે બાજુએ મુડાંની કબરો, ઝાડ ઉપર
મુડાંના કપડાં વગેરે ગમે તેવું મુકેલું, દેવળમાંની દેવી પણ
અકાળ વિકાળજ હતી. આવે ઠેકાણે તેઓ આખી રાત સૂતા
હતા, પરંતુ રુહવારમાં આ દેખાવ જોતાંજ તેઓ ગભરાયા.

“સ્મશાનમાં બધાં મુંડાં દાટેલાં, એવે ઠેકાણે આપણે રહ્યા, ખાધું, પીધું ! અરે રે એ તો ખરાબ થયું ” એવા વિચારમાં તે છે એટલામાં ગામના લોકો ત્યાં જંગલ જવા આવ્યા. તેમણે તેને કહ્યું “ અરે અહીં તો તો મસાણુ છે, અહીં ફાવે ત્યાં મરેલાં મુંડા દાટવામાં આવે છે ! અહીં રહેલો મનુષ્ય જીવતો નથી ! ” ખેલેથીજ તેને આ વિચાર આવ્યો હતો અને વળી લોકોએ કહ્યું તે ઉપરથી તો ખુબજ ગભરાયો ને તરતજ ત્યાંથી પોટલાં બાંધ્યાં ! આખી રાત ત્યાં રહ્યા ! ખાધું, પીધું, ઉંઘ કહાડી ત્યારે તેને કંઈ લાગ્યું નહીં; પરંતુ તે જગ્યા ભયંકર છે એમ જ્યારે તેને ખબર પડી ત્યારે તે ગભરાયો. આ માટે મનુષ્યને સમજાય નહીં (ખબર ન પડે) તેજ સાઝ. બિચારા દેખાય છે ગરીબ પણ ગુણધર્મ કેવા છે તે કોણ જાણે ?

ગુણધર્મ વાઘના જેવા હશે ! આના ગુણધર્મ ઉપરથી કુળમાં કોઈ પણ વાઘના જેવા કુર (કડક) નામ પડે છે. થઈ ગયા હશે; ત્યારે તેને કોઈએ કહ્યું

હશે કે “શું, આ તો વાઘ પેઠે શરીરપર ધસી આવે છે !” તેજ પ્રમાણે તે ત્રાસ આપી શરીરપર ધસી જતા હશે, જડખું જડખું ભયંકર હશે તેથી તેને કોઈએ વાઘ કહ્યો હશે અને તે પછી તેના કુળનું વાઘ નામ પડ્યું હશે. અથવા એના કુળમાં કોઈની પાસે કંઈ એવી વિદ્યા હોય કે તે વિદ્યાના યોગવડે તેણે વાઘની સાથે ભાઈબધી કરી તેની સાથે નિરાંતે રમતા હોય તેથી લોકોએ વાઘના સોબતી હોવાથી આ નામ પાડ્યું હોય ! અટક તો એવાજ કંઈ કારણને લીધે પડે છે. જેવું નામ હોય તેવા ગુણધર્મ જોઈએ. રામકૃષ્ણ વગેરેનાં નામો રાખે છે; પરંતુ તેવા ગુણધર્મ હોતા નથી. તેથી ગુણધર્મ પ્રમાણે બીજું નામ પાડવાનો પ્રસંગ આવે છે, કુળમાં કોઈપણ કોઈ ગુણ ધરાવતું હોય તો તે પ્રમાણે તે કુળનું નામ પડે છે, તેને લાડનું નામ વા અટક કહે છે. અહીં કાર્લેકર નામના એક ગૃહસ્થ છે. તેને મેં પૂછ્યું “ તમારું કાર્લેકર નામ કેવી રીતે પડ્યું ? ત્યારે

તેમણે કહ્યું “અમારું મૂળ નામ કાર્લેકર નથી, પરંતુ પિતાશ્રીના વખતથી આ નામ પડ્યું. મારા પિતાનું એક ખેતર હતું તેમાં તેમણે કારેલાં વગેરે લાજપાલો વાવ્યો હતો. ત્યાંના મામલતદાર મારા પિતાના સ્નેહી (મિત્ર) હતા. એક દિવસે સવારે પિતાશ્રી ખેતરમાં હતા તે વખતે ત્યાં મામલતદાર મળવા આવ્યા. મામલતદારની સાથે એક સીપાઈ પણ હતો. મામલતદારે મારા પિતા સાથે વાતચીત કરી. પિતાએ મામલતદારને જતી વખતે ખૂબ કારેલાં આપ્યાં, તે સીપાઈએ લીધાં અને તે ત્યાંથી ગયા. કર્મધર્મ સંયોગે સાત આઠ દિવસે મામલતદારે સીપાઈને કહ્યું અમુક ગૃહસ્થને ખોલાવી લાવ. તે વખતે તેણે તેનું નામ, ગામ, કહ્યું. પરંતુ સીપાઈ નવો હતો; તેને તેટલાપરથી સમજાયું નહીં. ત્યારે મામલતદારે તેને કહ્યું કે જે ખેતરમાં કારેલાં ઉગાડ્યાં છે અને આપણને પણ જેણે કારેલાં આપ્યાં હતાં તે કારેલાં-વાળાને ખોલાવી લાવ. આ ઉપરથી તે સીપાઈ ખોલ્યો “ હું હું. પેલા કારેલાં ઉગાડે છે તે કે ? ” મામલતદાર-“ હા, હા, તેજ. ” પછી સીપાઈ મારા પિતા પાસે આવ્યો અને પૂછવા લાગ્યો કે પેલા કારેલાં ઉગાડનારા ક્યાં છે ? અને પછી તેમને તેની સાથે લઈ જઈ મામલતદારને કહ્યું કે, “ આ આવ્યા કાર્લેકર, ” મામલતદારે પણ વિનોદમાં કહ્યું “ આવો કાર્લેકર. ” એમનું નામ લોકોને બહુ ખબર નહોતું તેથી ત્યાર પછી બધાજ તેમને કાર્લેકર કહેવા લાગ્યા. એ ઉપરથી તેમનું નામ કાર્લેકર પડ્યું. એવાજ કંઈક ગુણધર્મો હોય છે તે પરથી લોકોમાં નામ પડે છે અને પ્રસિદ્ધ થાય છે. આવીજ રીતની બધી અટકોની ઉત્પત્તિ છે. જે ચાર પેઢીમાં કહો અથવા તેના ખેલાં કહો, કોઈ પણ એવા ગુણ ધર્મ વાળો પ્રસિદ્ધિમાં આવ્યો હોય છે. તેવીજ રીતે આ કરવદેના કુળમાં કોઈ એવા હશે કે તે ગમે તેને વંદન કરતા હશે. મેં એવો એક ગૃહસ્થ જોયો હતો. તે કુત્રાં, બિલાડી, મનુષ્ય, કોઈ પણ હોય તેને વંદન કરતો હતો. તેના કુળમાં એવા કોઈ થયા હશે તેથી તેને કરવદે કહેતા

હશે; અથવા કરમદાં નામનાં પ્રજા છે, તેનાં આડો તેનાં કુળમાં કોઈએ રોપ્યાં હશે, અથવા તો તે ફળો વહેંચ્યાં હશે. એવુંજ કંઈ પણ હશે તેથી આ નામ પડ્યું હશે. નામ કેમ પડ્યાં, એ શી ભાંજગડ છે, તેનો કંઈ પણ રસ્તો કહાડવો કે નહીં? એવી અટકો ખૂબ છે. દેશપાંડે વગેરે નામો તે કામગિરી કરતા હશે, કોઈ પણ દેશનું પંડ્યાપણું કરતા હશે તેથી પડેલાં હોવાં જોઈએ; હવે શેના દેશપાંડે રહ્યા? પરંતુ છોકરાં છેવ્યાં બધાંજ દેશપાંડે કહેવાય છે. ચાંદ્રકર, ચાંદ્ર નામનું ગામ છે તે પરથી પડ્યું છે. એવીજ રીતે ગુણુ ધર્મ ઉપરથી, ગામ ઉપરથી, કામગિરી ઉપરથી નામ પડે છે. તેવીજ રીતે જાતિનો પણ સંબંધ એમજ થયો. જેણે જે કામગીરી કરી હોય તે આધારે તે જાત ઠરી ગઈ. તમો કોણ? તો કહે સોની. તમે કોણ? સુતાર. સોનાનું કામ કરે તેથી સોની; તેજ પ્રમાણે ચામડાંનું કામ કરનારા ચમાર કુંભ (ઘડા) ની કામગિરીનો ભાર જેણે ઉંચક્યો તે કુંભાર. જેની તેની કરણી ઉપરથી તે નામ પડ્યું. જો તેનાં છોકરાં છેવ્યાં તે કામગિરી છોડે તો પણ આગળ પર તેજ નામ ચાલે છે. સારી રીતે ભણી ગણી, મામલતદાર થઈ બેસે, તોપણ એની જાત શી છે? તો કહે કુંભાર હાલ. જો કે તે તે કામ કરતા નથી, તોપણ તે જાતમાં, તે કુળમાં, તેમનો જન્મ થયો તેથી કુંભારજ. જગ વિવિધ રૂપાત્મક છે. આકારમાં આવેલી જે વસ્તુ છે તેનો ઉપયોગ કરતી વખતે તેના ગુણુધર્મ પ્રમાણે તેને નામ આપવું પડે છે. નામ અને રૂપ તરફ દુર્લક્ષ કરીએ તો આપણને જે જોઈએ છે તે મળે.

उपेक्ष्य नाम रूपेद्वे सच्चिदानंदधीर्भवेत्

(વસ્તુના ગુણુધર્મ પ્રમાણે તેનું નામ પાડવું અને તેનો ઉપયોગ કરી લેવો એ બુદ્ધિનો ધર્મ છે. આકારનું આપણે સચ્ચિદાનંદ આકલન (ગ્રહણ) કરવું એ તો બુદ્ધિ-રૂપ કેવી રીતે થઈએ? નુંજ કામ છે. જે બુદ્ધિએ ગુણુધર્મ જોઈ ઉપયોગ માટે નામ આપ્યું, અથવા અમુક

આકાર તે વસ્તુનો છે એવું જે બુદ્ધિએ આકલન કર્યું, તે બુદ્ધિ એકજ; પરંતુ જે બુદ્ધિએ જુદા જુદા આકારના ગુણધર્મ જોઈ તે તે આકારોને અને વસ્તુને નામો આપ્યાં, તેજ બુદ્ધિ જે તે આકાર અને તે આકારના ગુણધર્મ ગ્રહણ ન કરે તો તેજ બુદ્ધિ સચ્ચિદાનંદ રૂપ થશે. તે સચ્ચિદાનંદ અવસ્થા જે છે તે જે વખતે નામરૂપ જેને આવ્યાં છે એવા આકારનું ગ્રહણ કરે છે તે વખતે તેના તેના ઉપયોગ પ્રમાણે તેને ફરી જુદાં જુદાં નામો આપે છે. એવી કામગીરી કરી એટલે તેમાંનું સચ્ચિદાનંદપણું નાશ પામી તે વ્યવહારિક રીતની બુદ્ધિ બને છે પછી ફરી સચ્ચિદાનંદપણાંનો અનુભવ જોયતો હોય અથવા તેજ બુદ્ધિ પ્રતી સચ્ચિદાનંદ રૂપ થાય એમ લાગતું હોય તો આકાર અને ગુણધર્મ ગ્રહણ કરવાની કામગીરી જે બુદ્ધિને આધારે થઈ ગઈ છે, તે આપણે બુદ્ધિના આધારથી તોડી નાંખવી જોઈએ. કારણ કામગીરી પત કરનાર (માથે લેનાર) જે સચ્ચિદાનંદ તેજ આપણે છીએ.

પહેલાં હોઈ ન હોયાં જેવું; પછી ન હોયાં જેવું છે તેથી ફરી હોયા જેવું કરવું. એ જે હોયાં જેવું લાગે છે તે ખોટું. એજ બનાવેલું જે હોયાં જેવું તેજ પ્રતી ન હોયાં જેવું બનાવે છે. એ હોયા જેવાએ ન હોયાં જેવું જે બનાવ્યું તેજ ખોટું અને એજ દુઃખમાં નાખનારું અને દુઃખનો અનુભવ આપનારું છે. એટલે એકંદર ત્રણ પ્રકાર થયા. તેમાંના છેવટના જે બે, એટલે એક હોયા જેવું એટલે નામ રૂપાત્મક જેટલું અનુભવમાં આવે છે તે, અને તે હોયાં જેવામાં લુપ્થ થનારા જે તેને માટે પ્રતી તે હોયાં જેવામાંથીજ ન હોયા જેવાંની ઉત્પત્તિ. એટલે એક હોયાં જેવું અને ફરી ન હોયાં જેવું, તેમાં ન હોયાં જેવું ઉત્પન્ન થવું એટલે દુઃખ અને હોયાં જેવું એટલે જેને તમો સુખ સમજો છો તે. તો પછી જો તમારે

કોઈપણ પ્રકારનું દુઃખ ન જોયતું હોય તો નામ રૂપાત્મક જે હોયા જેવું આપણને દેખાય છે તેમાં આપણે લુપ્થ ન થવું; વધુ શું ? તે હોયા જેવું—છેજ—એમ આપણે સમજવુંજ નહીં, અથવા જો તે આપણને હોયા જેવું દેખાય તો તે આપણે ઉપયોગમાં લેવું નહીં; અથવા જે હોયા જેવું આપણને દેખાય છે તેજ ફરી કાયમ થાય એવી ઈચ્છા ધરી નવું નવું હોયાં જેવું ઉત્પન્ન કરવાની ખટપટમાં પડવું નહીં. ત્યારે હોયાં જેવું જે છે તે તરફ કોઈ પણ પ્રકારે આપણે જો દુર્લક્ષજ કર્યાં કરીએ તો પછી ફરી તે હોયા જેવામાંથી ઉત્પન્ન થયેલું જે ન હોયાં જેવું તે ન હોયાં જેવાંમાંથી જે દુઃખ થાય છે તે શા માટે થાય ? એ બનેલું જે હોયાં જેવું એટલેજ બનાવેલું જે સુખ અને તેમાંથી ફરી ન હોયાં જેવું જે ઉત્પન્ન થાય છે એટલેજ સુખના અંતમાં ઉત્પન્ન થનારું દુઃખ, એજ જો સુખદુઃખમાં આખી દુનીઆ છે. હોયા જેવું અને ન હોયા જેવું એ છેવટના જે જો તે તદ્દન ખોટાં છે, અને આ જોમાંજ જે જે ઉત્પન્ન થાય છે અને જે જે બધાં તમો મનુષ્યો સહિત બધાં ઉત્પન્ન થયાં તે બધાંજ ખોટાંનો અનુલવ દેખાડે છે, તેથી નાશવંતનો અનુલવ આવે છે તો આ જો છુટી જે પહેલાનું ન હોયા જેવું છે તેમાં ન્યારે તમો પ્રરીજશો ત્યારે ત્યાં પણ દુઃખજ છે. પરંતુ તે દુઃખ ગમે તેવું (પસંદ પડે તેવું) છે. કારણ તે પહેલું ન હોયા જેવું જે છે તે અને તેમાંનું દુઃખ આરંભનું જે મુંળમાં “છે” તેનુંજ નામ સચ્ચિદાનંદ—તે સચ્ચિદાનંદની ભેટ કરાવી આપે છે, તેથી તે દુઃખ અધિક ને અધિક મીઠું લાગે છે, તેથી કોઈ કોઈ ડાહ્યા લોકો “હોયાં જેવું” જે લાગે છે તેનેજ હોઈને “ન હોયા જેવું” કરવાની ખટપટ કરે છે અને તે ખટપટ પૂરી થઈ એટલે કામજ થયું. એવી રીતનું જે “ન હોયા જેવું” તેજ ખરૂં, કારણ કે તેજ ભવિષ્યમાં સચ્ચિદાનંદની ભેટ કરાવી આપે છે. એટલે પછી બધુંજ હાથમાં આવે છે. તેથી કહ્યું છે કે

उपेक्ष्य नाम रूपेद्वे सच्चिदानंदधीर्भवेत्

પછી તેજ બુદ્ધિ “અનુભવ લેનાર પોતે” એ અવસ્થા એવી ને એવીજ કાચમ રાખી આપણને સચ્ચિદાનંદનો અનુભવ આપશે. ક્રિયા કર્તૃત્વવ્યવહાર બંધ થયો એટલે સચ્ચિદાનંદ રૂપજ છે. પણ તે કંઈ બંધ થતો નથી અને તે બંધ થયા શિવાય કંઈ

હાથમાં આવતું નથી. જેમ શરૂ થાય તેમ **ભૂલનું ખાતું** બંધ થવું જોઈએ. આ ભુરકી (ભૂલ) છે. તેને લીધે ક્રિયા કર્તૃત્વવ્યવહાર શરૂ થયો. “હોઈ ન હોયા જેવી” જે અવસ્થા ઉત્પન્ન થઈ છે તે ભુરકી છે. તે ભુરકી અનેક પ્રકારના વ્યવહાર કરવા પ્રેરે છે. તે ભુરકીમાં લપટાયા એટલે તે અવસ્થાનું એક જુદું ખાતુંજ થઈ પડે છે. જેમ ટોકટરી ઇંગ્લિશ્વરીંગ, ફ્રેસ્ટ વગેરે ખાતાં છે તેમ આ એક ભુરકીનું ખાતું ! આ ખાતામાં અનેક તરેહનાં કારખાનાં છે. ભુરકીમાં સપડાયા તેથીજ આ ખાતું ઉત્પન્ન થયું. આ ભુરકીમાં બીજી કેટલીએ ભુરકીઓ છે. સેંકડો હુઝારો ભુરકી થઈ એટલે જેમ સરકારને તમારી જેવી તહા હોય તે પ્રમાણે હુઝારો ખાતાં નિર્માણ કરવાં પડે છે, તેમ આ ભુરકીનાં હુઝારો ખાતાં નિર્માણ થાય છે. મૂળારંભનો કારભાર ધ્યાનમાં આવ્યો કે પછી આ જુદાં જુદાં ખાતાંની જરૂર નથી, આ બધાં ભુરકીનાં ખાતાંનો માલીક કોણ છે ? તો ખેલું “ હોઈ ન હોયાં જેવું ” જે છે તેનાંજ આ બધાં ભુરકી ખાતાં છે અને તેનુંજ આ જગરૂપે મોટું તોફાન મચી રહ્યું છે. તેથી આ ભુરકીના ખાતામાં જ્યાં સુધી આપણે સપડાઈએ છીએ ત્યાં સુધી આપણા હાથમાં કાંઈપણ આવતું નથી.

મેં નાનપણમાં હરિદાસના મ્હોંમાંથી એક વાત સાંભળી હતી. આ વાત ઘણાંને ખબર પણ હશે, એક ઘરમાં પતિ પત્ની બેજ હતાં. તે સ્ત્રી જીવાન અને તેનો પતિ

વાળીની વાત. પણ જીવાન. વરને નવીનજ નોકરી મળી

તેથી માળાપનું ઘર છોડી સરકારે જ્યાં નીમ્યો ત્યાં ગયો. સ્ત્રી રાંધી ખવડાવા જેવી હોંશીઆર થઈ હતી. તેથી તેને પણ તે સાથે લઈ ગયો, તે સ્ત્રી નવીજ, તેથી પતિના

ધાકમાં રહી તેની સેવા કરવાના વિગેરે ગુણો તેનામાં હતા, જુની પક્ષતિની સ્ત્રીઓમાં આ ગુણ હોય છે. સ્ત્રી પરોઢીએ વહેલી ઉઠી પતિને ન્હાવા માટે પાણી આપી, રસોઈ કરી, તેના સ્નાન સંધ્યા વગેરે જે નિયમ હશે તે બધાની તૈયારી કરી મૂકી, જમાડી તેને ઓફીસમાં મોકલતી. એમ કેટલાક દિવસો ગયા. આડોસ પાડોસનાં ઓળખાણુ પિછાણુ થયાં. પાડોસમાં એક ડોસી હતી. તેને તે પતિએ કહી રાખ્યું હતું કે “ મારી સ્ત્રી નવી છે. તેને કંઈ જરૂર પડે તો કહેતાં રહેજો. ” અને સ્ત્રીને પણ તે ડોસીને જરૂર પડે પૂછવા કહી રાખ્યું હતું. તેથી તે તે ડોસીને “ સાસુ બાઈ, સાસુ બાઈ ” કહી કંઈ કંઈ પૂછી લેતી. એક દિવસે ચૂલો લીપતાં જરા મોડું થઈ ગયું તેથી ઉતાવળ ઉતાવળમાં તેણે નાકમાંની વાળી લબડયાં કરતી હતી તે કહાડી લઈને બેસરમાં લટકાવી મૂકી અને કામે લાગી. હંમેશ પ્રમાણે સ્થવારના સર્વ કામો આટોપી, પતિને ઓફીસમાં મોકલી, નિશ્ચિંત જીવ થયો એટલે પોતાનું જમવાનું પીરસી, કંઈ કારણસર તેણે નાકે હાથ લગાડ્યો, તો ત્યાં વાળી નહીં ! આ સમજતાંજ ગભરાયલે જીવે તેણે દેવતામાં, લાકડાંમાં, છાણામાં, ચૂલામાં, ચારે બાજુએ વાળી જોઈ, પરંતુ જડી નહીં, ત્યારે તે ખુબજ ગભરાઈ. બસો અઢીસોની વાળી, પતિ શું કહેશે એ ચિંતાથી ગભરાઈને તેનો જીવ તદ્દન રડું રડું થઈ ગયો. બધી જગ્યાઓ જોઈ પણ વાળી જડી નહીં ! સંધ્યાકાળે પાંચ છ વાગ્યાને સુમારે હવે પતિ ઘેર આવશે, અને ગુસ્સે થશે એમ ધારી તે રડવા બેઠી. એટલામાં તે સાસુબાઈ ત્યાં આવ્યાં. તેણે તેને રડવાનું કારણ પૂછ્યું એટલે તો એનું હૈયું ખુબજ ભરાઈ આવ્યું. સાસુબાઈએ તેને છાતી સરસી ચાંપી કારણ પૂછ્યું. તે સાસુબાઈને તેના શરીરપરના ઢાગીના વગેરે બધો દેખાવ દેખાતો હતો.

પેલી-સાસુબાઈ, મારી એક મોટી ભૂલ થઈ છે, શું કહું ! વાળી જળી રહી ! !

આ સાંભળતાંજ ડોસી સમજી કે ગળામાં વાળી છે પણ આ વિસરી ગઈ છે. પછી તેણે ફાગટજ તેને પૂછ્યું, “અરે, તે ક્યારે ગઈ?”

પેલી-સહુવારે હતી એમ યાદ આવે છે.

ડોસી-ક્યાં ક્યાં જોયું!

પેલી-બધે જોયું!

ડોસી-જવા દે. હમણાં તેનું શું કામ છે?

પેલી-ના, ના, સાસુબાઈ, બસોં અઢીસોંની તે વાળી, તેનો સ્વભાવ હજી મને ખબર નથી. ગુસ્સે થશે કે મારશે તે કોણ જાણે?

એમ કહી તે રડવા લાગી અને સાસુબાઈ હસવા લાગ્યાં. ત્યારે તેણે કહ્યું “સાસુબાઈ, તમને વાળી જડી છે, અથવા તો તેની ખબર છે, માટે કહો. એમ શું કરો છો! તમો હસો છો તે પરથી તમને ખબર હોવી જોઈએ.

ડોસી-તું રડે છે તેથી હું હસું છું. અરે! એક જણે રડવું અને બીજાએ હસવું.

પેલી-તમો સારાં દેખાવ છો હો. આ વખતે મારી બરી સાસુબાઈ હોત તો તેણે મારા પતિના મારતાં ખેલાંજ મને મારી હોત.

ડોસી-હું મારવાવાળી નથી હું. હું લાડ કરનારી છું. તને સરસ વાળી આપીશ. હું કે. (એમ કહી તેણે તેને પાસે લીધી અને કહ્યું), અરે તને ભૂરકી (બૂલ) પડી છે. ત્હોં ગમે ત્યાં તે મૂકી હશે તેથી તે ન હોયાં જેવી બની અને તું દુઃખમાં પડીને ખટપટ કરે છે.

પેલી-ત્યારે મારી વાળી છે કે?

ડોસી-છેજ તો. તે છે પરંતુ તે હોઈ ન હોયાં જેવી બની છે.

પેલી-સાસુબાઈ મારે તમારું તે બ્રહ્મજ્ઞાન જોયતું નથી. ઓફીસમાંથી ઘેર આવવાનો વખત થયો, જે હોય તે મને જલદી કહેા.

ડોસી-હીક, હીક પણ તું એટલી બધી રહે છે શા માટે? આરસીમાં તારું મં! તો જરા જો કેવું થયું છે તે !

એમ કહેતાં કહેતાં તે સાસુએ તેના મેહાં આગળ આરસા ધર્યો. તેણે મેહાં બામુએ કર્યું, કે “આ રડતું મેહાં જોવું નથી” એમ કહીને. ડોસીએ જોર જૂલમથી તે આરસા તેના મેહાં આગળ ધર્યો એટલે તરતજ તેને તે વાળી દેખાઈ ! તે એકદમ હસવા લાગી અને કહ્યું “ મને કેવી ભૂરકી (ભૂલ) પડી જુઓ. તેનું રડવા બડવાનું બધું બંધ થયું અને તેને ખુબ આનંદ થયો.

સાસુબાઈ—મૂર્ખી રે મૂર્ખી !

પેલી—હું ગભરાઈ ગઈ તેથી એમ થયું.

બનાવટી જે હતું તે “ ન હોયાં જેવું ” થયું તેને લીધે આ બધી ખટપટ અને દુઃખનો તેને પ્રસંગ આવ્યો. તે વાળીની હોયાં જેવાના યોગથી ન હોયાં જેવી અવસ્થા થઈ તેથી તે બાઈને બાકીનો ઘરગુતી ઉદ્ધાગ બંધ કરી તે માટેજ જીવની મનની તરફડ કરી તે દ્વારા ભૂરકીનું (ભૂલનું) એક ખાતુંજ સ્થાપવું પડયું. આરસા સામે આવ્યો ત્યાં સુધી તે ખાતાનું કામ ચાલુ રહ્યું. તેવુંજ આ બધું છે. જેને છેવટના ઉપર કહેલાં ઉદાહરણ પ્રમાણે આરસા જેવું કંઈ સાધન મળે તેનું આ ભૂરકીનું ખાતું લખી નંખાશે (ઉડી જશે) એટલેજ નામ રૂપાત્મક વ્યવહાર બંધ થાય તો સચ્ચિદાનંદ અવસ્થા પ્રાપ્ત થાય. નામ રૂપાત્મક ખાતું એ ભૂરકીમાંથીનું છે. તે ખાતું વળી શું કામ ઉત્પન્ન થયું? તેનો ઉપયોગ કરવો, નામ પાડવું એ પણ શા માટે? તો શરૂઆતના “ન હોયાં જેવા” માં સપડાઈ જે ભૂરકી [ભૂલ=મોહ] પડી તેને

લીધેજ “ન હોયા જેવાં” ને રંગ રૂપ વગેરે તામો આપી ફરી “હોયા જેવાં” બનાવવાનો પ્રસંગ આવ્યો. જે આપણે જોઈએ છે તે આપણી પાસેજ છે; પરંતુ તે “હોઈ ન હોયાં જેવું” થયું અને ભુરફી (ભુલ) ઉત્પન્ન થઈ; તેને લીધે તને દુઃખમાં પડયા છે.

રોજ રોજ વાતો સાંભળી શું કરવું? “વાતો કહી સાંભળવા અને રોટલી કરી ખાવા” એક બાબતથી ભાગ્યે જી ખાવી એટલે ઉપરના છિદ્રથી ખાવી અને નીચેના છિદ્રથી કઢાડવી ! તેવી રીતનું આ તમારૂં વાત સાંભળવાનું છે. “નઠ્ઠી ફુંકિલોં સોનારેં, ફકફૂલ તિકકહે ગેલ વારેં” (નળી પુંડ્રી સોનીએ, આહીથી ત્યાં પવન જાય) એવી એક કહેવત છે. પરંતુ સોનીની નળીમાંથી આહી નહીં જોકે પવન જાય તો પણ તે અગ્નિને પ્રદીપ્ત કરે છે અને તેનાથી અશુદ્ધ સોનું શુદ્ધ થાય છે, દાગીના બને છે, એવી રીતે તેમાંથી મોટાં કામો થાય છે; પરંતુ તમારા એક કાને સાંભળી બીજે કાને કહાડી નાંખવાથી કંઈ પણ કાર્ય થતું નથી. તમારો આત્મા શુદ્ધ થતો નથી તેમ બીજું પણ કંઈ કાર્ય થતું નથી. તુકારામ મહારાજે નળીનું ઉદાહરણ આપ્યું, પરંતુ તે સોનારની નળીથી ખુબ કામ થાય છે; તમારાથી શું કામ થાય છે? હું પણ કંઈ કામ થાય તે માટે ક્યાં કહું છું! હું મારે હિમેશનો દુઃખી છું તેથી મારી ગમ્મત માટે ગમે તે બડબડું છું!

મનનું દુઃખ જુદું, શરીરનું જુદું, અને તમો આવો છો એ જાનનાનું જુદું. આ ગાંડી સાવિત્રી તે જુદું દુઃખ દે છે. હિમેશ પિંજરામાં આવી બેસવાને મધ્યે છે. હું હુધવા બેસું તો તેજ પ્રસાદ આપો કહી ગાંડની ખેંચાખેંચ કરવા માંડે છે! એવી સ્ત્રી ક્યાંઈ નથી જોઈ! મને બરાબર હુધવા પણ દેતી નથી. પછી બીજી સ્ત્રીઓ તેને ખેંચી કહાડે છે ! એવાં અનેક પ્રકારનાં દુઃખ છે. તેમાં કંઈ ફેર (=ફરક) જોઈએ તેથી બંને તે બબડું છું. પરંતુ તે ગમ્મત પણ દુઃખરૂપજ છે; પરંતુ આ પલટાયલું દુઃખ છે, ગમે તેમ કરી આયુષ્યના દિવસ કહાડવાના છે, સારી રીતે

કહો કે ખરાબ રીતે કહો, જેવું હોય તેવું સોસવું અને દિવસ
ઝહાડવા. ખીનું શું ?

ચાલો, બહુ થયું હવે, દો આ છંદ છોડી. ફેગટ કોલસા
શા માટે ઓગાળતા (ધસતા) બેસવું. સ્ત્રીઓ, બાવ હવે. તમારી
બાંધાની યથાસાંગ પૂજા થઈ! મારી પૂજા કરવામાં કંઈ કમી ના
કરતાં. શ્રાવણ મહિનો છે ત્યાં સુધી હું કંઈ મના કરતો નથી.
ચંદન ચહાવો પુષ્પ ચહાવો, પ્રાવે તે કરો. મને કંટાળો હોય તો
પણ હાલ કંઈ હું ના કહેતો નથી.

બુધવાર, તા. ૧૩ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪, શ્રાવણ સુ. ૧૪ શકે ૧૮૪૬.

નિર્વિકાર ઉપભોગ્યનો ઉપભોગ લેવો-પશુ પક્ષી
મનુષ્ય ઇત્યાદિ પાણીનાંજ રૂપાંતરો-આપણે નદીરૂપ
થવાની જરૂર-શિવલિંગ-આપણે નદીરૂપ કેવી રીતે
અનવું-જન્મ એટલેજ મરણ-મરણ શબ્દની વ્યાખ્યા.

(નિત્ય પ્રમાણે ભક્ત મંડળીની પૂજા ચાલી હતી ત્યારે
કેટલાક ગાનારાઓ આવી હારમોનીયમ સાથે ગાતા હતા. થોડોક
વખત તે સાંભળી મ્હારાજે કહ્યું:—)

કોઈ પણ વાત હોય તે થોડામાં મારી, ભાઈ હવે બંધ કરો.
જે આવે તે તેનો રંગ મને દેખાડે અને મને રંગવાનો
પ્રયત્ન કરે. પરંતુ મને હવે રંગ લાગે કે ? જેમ જેમ આપણે
જે રંગ એટલે રંગ રહિત થઈએ તેમ તેમ અનેક પ્રકારના રંગો
આપનારા તૈયાર થાય છે. કોઈ ગમે તેટલો મને રંગ આપે તો
પણ તે રંગ પવનથી ઉડી જશે. અહીં કોઈ પણ રંગ ટકતો નથી.
તમો લોકો મારે પગે પડવા આવો છો, મારી પૂજા કરવા આવો
છો, અનેક તરેહની સેવા કરવા આવો છો, એ પણ એક પ્રકારનો
રંગ આપવોજ છે. રંગ અહીં ચ્હુટે છે કે નહીં તેની પણ તમોજ
પરીક્ષા લો છો. આ અદૃષ્ટ ખેલ છે. એમાં એમ અને છે કે મારી
પાસેથી તમને ભક્તિમાર્ગ બતાવાય, ઇશ્વર તમારું કલ્યાણ કરે
અને મને રંગ ચ્હુટે છે કે નહીં તેની પરીક્ષા થાય, એવી જો
ચાતો ઇશ્વરી સંકેતથી-એની મેળે થાય-છે. તમારી પાસે જેટલા
રંગ છે તેટલા બધા અહીં ગડપ થઈ જાય છે; અને કોઈ પણ

રીતનો રંગ મારી પર ચ્હુડતો નથી એમ જાણી તમે થાક્યા એટલે મારા જેવાજ તમે બે રંગ બની પછી જેવી મારી સ્થિતિ તેવીજ તમારી. આ બધો અદૃષ્ટ ખેલ ખેલાય છે તે તમને બાહ્ય રીતે દેખાતો નથી.

આજે એવો કંઈક યોગાયોગ છે કે આનંદજ આનંદ,

અચાટ કલ્પના ચાલવાતી, વ બઠ્ઠેવ સંપત્તિ ઘરાં આળાવી:

(“ અચાટ કલ્પના ચલાવી, બળે ઘેર આણો સંપત્તિ— ”)

‘ બાબા હમારે ત્યાં દારિદ્ર્ય છે, ખાવાનું મળતું નથી ’ એમ કેટલાક લોકો મારી પાસે આવી કહે છે. તેમને હું કહું છું કે ખાવાને ન મળતું હોય તો અચાટ બુદ્ધિ ચલાવો. લક્ષ્મી અનંત છે, તેનો અંત નથી. જમીનમાં ફાવે તેટલું પાણી છે; પરંતુ તે કહાડવા માટે જેવી જમીન હોય તેવાં હથિઆરો લેવાં પડે છે. અને તેનો ઉપયોગ કરી તે પાણી કહાડવું પડે છે. તેમ લક્ષ્મી ફાવે તેવી છે, પરંતુ તેને ખેંચવાના હથિઆરો તમારી પાસે છે. તે હથિઆર ક’યાં ? તો અચાટ કલ્પના. લક્ષ્મીની પણ કલ્પનાજ અને તે ખેંચી લેવાનાં સાધનો પણ કલ્પનાજ. તે વડે કલ્પનિક જે લક્ષ્મી છે તે મેળવવી.

(કોઈ એક ભકતે મહારાજના પગપર પંચામૃત નાંખ્યું અને ફરી શુભ્ધ પાણીથી તે પગ ધોવા લાગ્યા. તેથી મહારાજે કહ્યું:—)

સાકર વાળું દુધ પગ પર રેડ્યું અને તરતજ તે ધોઈ નાંખ્યું. અરે જે દેવને આખ્યું તે પાછું ઝુટાવી લો છો કે ! ખરું તો એવું છે કે દેવને દુધનો અભિષેક કર્યો હોય તે તેમજ રહેવા દેવો એટલે અદ્રશ્ય રીતે માખને રૂપે તે પરમેશ્વર તે દુધ ખાઈ જાય છે. તે કહાડી લેવાનો પણ એક પ્રકાર છે, પરંતુ તે રહેવા દો એમને એમ. બળુબળે માખી તો બળુબળે ! તમે મારી આ

પૂજા શામાટે કરો છો ? તો તમો દેવ થાવ અને હું ભક્ત થઈ તમારી પૂજા કરું તેથી; અને એજ ખરું છે. ભક્તવળી શો અને અને દેવ વળી શો ! માટીનોજ દેવ અને માટીનાજ ભક્ત. ભક્તપણુનો કંટાળો આવે એટલે તરત દેવ થવું અને દેવપણુનો કંટાળો આવે એટલે તરત ભક્ત બનવું. દેવેજ ભક્ત બનવું અને દેવેજ દેવ બનવું. કોઈ પણ બે બાબતુ દેવેજ બનાવવી. બધું એમજ ચાલ્યું છે.

(એક ગૃહસ્થે મહારાજ સામે કેટલાંક ફળો મૂક્યાં તેમને ઉદ્દેશી).

આ પ્રસાદ લો મહારાજ અને જોઈંચીદો બધાંને. બધાં તમારાં છોકરાંજ છે એમ સમજવું. આપણાં છોકરાં જેવું આખા જગતને જેવું; અને એમ જો જોઈ ન શકાતું હોય તો તમારાં છોકરાંને પણ છોકરાં તરીકે ન જોવાં એટલે થયું. તમારાં છોકરાંનેજ જમાડો છો ખવડાવો છો ખીજને જમાડતા ખવાડતા નથી. એવી સ્થિતિ ન હોવી જોઈએ. પોતાનાં છોકરાં પેઠે કોઈપણ છોકરાં પર પ્રેમ કરવો એટલે તે બન્યો.

[એક ડોમ્બી પૂજા કરી ગળામાં રૂનો હાર ધાલે છે તેને ઉદ્દેશી]

દાદીમા તમો મારી પૂજા કરોછો ત્યારે જાણે કંઈ વાત્ત વાગતાં હોયને તેમ તમારા ગળામાંની ચાવીઓ વાગે છે ! ઠીક ઠીક બેઉ કામો થાય છે. ગલરાતાં નહીં હું કાલે તમે મને મંગળાગૌરી બનાવી હતી, આજે તેને લાંગી નાખી, અને મને બુધ બનાવ્યો ! આવતી કાલે મને જૃહસ્પતિ બનાવવાનો, અને પરમ દિવસે તે લાંગી ‘ જીવત્યા (એક દેવતાનું નામ) બનાવવો. રોજને રોજ કંઈ પણ બનાવવું અને તે ફરી લાંગી નાંખવું. ફાવે તેમ કરો. મારી સ્થિતિ ભીની માટી જેવી તો છે. ભક્ત માટે દેવે ભીની માટી જેવા બનવું. પોર બેલજ તે ! એક વાર એક ચિત્ર કરી ગમ્મત

કરે અને ફરી તે ભાંગી તેનું જ ખીભું ચિત્ર કરે. એમ કરતાં કરતાં અને ભાંગતાં ભાંગતાં તે કાઢવ સૂકાઈ જાય છે એટલે તે મૂળ અવસ્થામાં આવે છે. પછી તેમાં ફરી પાણી રેડી તેજ કાઢવને ઉપયોગમાં લેવો. તેવી રીતે તમે અહીં પ્રેમનું પાણી રેડી મને એક પ્રકારનો બનાવ્યો કે ખીભે આવે છે અને તમારું કરેલું ભાંગી નાંખી તેને જોઈએ તે પ્રમાણે તે કંઈ ખીભું જ બનાવે છે. કાઢવ નરમ કરતી વખતે પાણી રેડે છે અને તેને ખુદે છે; તેમ મને દાખો છો (ચાંપો છો), પરંતુ તેમાં પ્રેમ છે. એવી રીતે પ્રેમથી ખુદી તમે કંઈ પણ બનાવ્યાં જ કરો તો તેની જે એક મુદત ઠરી છે તે પૂરી થાય એટલે પછી સદ્ગુરુ તમને ખુદવા (કાલવવા) આવે છે. તે કહે છે ‘ તેં જેમ આજ પર્યંત મને ખુદ્યો (= દબાવ્યો) તેમ હવે હું તને ખુદીશ. ’ એકે જડવત્ સ્થિતીમાં રહેવું અને ખીભાએ ફાવે તેમ તેનો ખેલ કરવો. આ ખીભે જે ખેલ કરનારો તેનું નામ લકત. લકત એટલે ભજન કરનારો, સેવન કરનારો અથવા ઉપલોગ લેનારો. એટલે જેણે કેવળ (જડવત્) રહેવાની ખાબુ સ્વીકારી તે થયો તેનો ઉપલોગ્ય એટલે દેવ. ઉપલોગ્ય વસ્તુઓ એ હિમેશ ફક્ત (જડવત્) હોય છે, તે ગડબડ કરે છે કે ? જેમ ચોખા પર ઘા પડવાના છે

નિર્વિકાર તેથી તે ગભરાઈ નાસી જતા નથી !

ઉપલોગ્યનો એવું જ બધી ઉપલોગ્ય વસ્તુનું છે. ઉપ

ઉપલોગ લેવો. લોગ્યને ભીતિ નથી. ઉપલોગ્યની અવસ્થા

એવી છે કે તેને સુખ દુઃખનો વિકાર

થતો નથી. તેનું જ નામ ઉપલોગ્ય. જો તેને કંઈ વિકાર થાય તો તેની પૂર્ણ ઉપલોગ્ય અવસ્થામાં ગણના (ગણતરી) નથી; જે લોકો બકરાં, મરઘાં, માછલી, ખાય છે તે લોકો તેને પોતાનાં ઉપલોગ્ય બનાવે છે. ખરી રીતે પૂર્ણ ઉપલોગ્ય અવસ્થામાંની તે વસ્તુઓ નથી. કારણ શુદ્ધ નિર્વિકાર અવસ્થામાં તે રહેતી નથી. શુદ્ધ નિર્વિકાર અવસ્થામાં જે હોય તેજ ખરાં ઉપલોગ્ય, તે ઉપલોગ્યનું ઉપલોકતાપર પણ

કંઈ પરિણામ થતું નથી. જેને વિકાર થતો હોય તેને ઉપલોચ્ય બનાવી, તેનો જો ઉપલોગ આપણે લઈએ તો આપણને પણ વિકાર થાય છે આ માટે જેને વિકાર થતો નથી એવું ઉપલોચ્ય શોધવું. જે વાસી થતું નથી, સુકાતું નથી, નાશ પામતું નથી, અથવા કોઈ પણ પ્રકારે વિકાર પામી ખરાબ થતું નથી, એવા ખરા ઉપલોચ્યની શોધ કરી તેનો નિરંતર ઉપલોગ લેતા રહો. સુખ દુઃખ અથવા ખીજા વિકારો જેને થતા નથી એવાનો ઉપલોગ લેવા જો આપણે તૈયાર થઈએ તો આપણે પણ નિર્વિકારજ થઈશું પછી સુખ ક્યાંથી અને દુઃખ ક્યાંથી? હંમેશ માટે આનંદરૂપ અવસ્થાજ તમારી રહેશે. એવું છે તેનું તત્વ.

પાછળ પાછળ જઈએ ત્યારે ધ્યાનમાં આવે છે. કેટલીક ઉપલોચ્ય વસ્તુઓ એવી છે કે તે ખુબ હીવસ ટકે છે, જલદી ખરાબ થતી નથી. પરંતુ તેવી વસ્તુનો તમે ઉપલોગ લેતા નથી; ઉલટી જે ચીજો જલદી બગડી જાય છે એવી વસ્તુનોજ તમે ઉપલોગ લો છો તેથી તમે પણ જલદી બગડો છો; એટલે તમારું મન ચંચલ અને વિકાર વશ બની તમે સુખ દુઃખના અધિકારી બનો છો; પણ પક્ષીનાં ખાદ્ય, ઘાસ, કડબ, વગેરે તરતજ ખરાબ થાય છે કે? અન્ન સંપ્રીએ કે તે થોડા વખતમાં ખરાબ થાય છે, પરંતુ કડબ વર્ષનું વર્ષ રહે છે. તેનો ઉપલોગ લેનારાં જે પશુઓ તેમને જલદી વિકાર થતો નથી. ખાવાને જલદી ન મળે તો પિત્ત થયું લાઈ એવું એમને થતું નથી. તેથી નિર્વિકાર વસ્તુનો ઉપલોગ જો આપણે લઈએ તો આપણને પણ વિકાર નહિ થાય. પછી જ્યાં ખીલકુલ વિકારજ નથી એવી શુદ્ધ નિર્વિકાર વસ્તુનો ઉપલોગ જેને મળે છે તે પણ તેવોજ શુદ્ધ અને નિર્વિકાર બને છે. સત્પુરૂષ જે છે તેમને જે સડતું નથી સુકાતું નથી, નાશ પામતું નથી એવાં શુદ્ધ નિર્વિકારનો ઉપલોગ મળે છે. એવાં તે શુદ્ધનો ઉપલોગ તેમને મળે છે તેથી તે આપો આપજ ઉપલોકતા બની જાય છે અને એવા સત્પુરૂષનો સેવા રૂપે જે કોઈ ઉપલોગ લેનારા હોય છે તેમને માટે તે ઉપલોચ્ય પણ બને છે. તમે અહીં સત્પુરૂષ માની

ઉપલોગ લેવા તયાર હો તો શુદ્ધ નિર્વિકાર જે અહીં છે તેનો ઉપલોગ તમને મળશે. તમારે તે શુદ્ધ નિર્વિકારનો ઉપલોગ જોઈએ પરંતુ તેનો ઉપલોગ પ્રત્યક્ષ લઈ શકાતો નથી તેથી તમો ઉપલોકતા બનો છો અને મારી મારફતે તે શુદ્ધ નિર્વિકારનો ઉપલોગ લો છો. તમો કોઈ ઉપલોકતા ન હો, સત્પુરૂષનો ઉપલોગ તમો લો નહીં, એટલે તેમના ભક્ત થાવ નહી, એટલે કે તેનો સેવાધર્મ વગેરે સ્વીકારો નહીં તો પણ સત્પુરૂષ હંમેશા ઉપલોગ્ય અવસ્થામાંજ પડ્યા હોય છે (રહે છે).

જેમ નદી વહે છે, તે કંઈ ઉપલોકતી નથી, ઉપલોગ્ય છે; પણ તેને જો ઉપલોકતી થવું હોય તો પશુ, પક્ષી, મનુષ્યો, ઇત્યાદિ જવું જોઈએ. હવે તે પાણી તે પીનારાના પાણીનાંજ રૂપાંતરો. પેટમાં ગયા પછી કેટલેક વખતે ફરી તેને તૃષા લાગે કે ફરી તે તે નદી પર જાય છે અને પાણી પીએ છે. એટલે હવે તે નદી ઉપલોગ લેનારી થઈ. પહેલાંની ઉપલોગ્ય નદી તેમને તેમજ છે. પણ તેને પોતાને જો ઉપલોગ લેવો હોય તો તે કોઈના પણ પેટમાં જઈ ફરી જ્યારે તે પાણી પીનારો પાણી પીવા આવે ત્યારે તેજ નદી તેને (પેલાને) રૂપે ઉપલોકતી બને છે. પશુ, પક્ષી, મનુષ્ય ઇત્યાદિ પાણી પીનારાંને રૂપે તે નદીજ એટલે તે પાણીજ ઉપલોકતા બન્યું. એટલે પાણી અવસ્થામાંની જે નદી, તેજ તે પાણી પીનારી બની અને તેજ નદી ઉપલોકતી બની ઉપલોગ્ય નદીનું પાણી પીવા આવી. આવો પ્રકાર છે. ઉપલોકતી થયેલી નદી કાયમ ન રહેવી જોઈએ, ફરી તે ઉપલોગ્ય થવી જોઈએ, (એમ થાય) એટલે તેનું કાર્ય ખલાસ થયું.

મનુષ્ય પાણીથીજ જીવતો રહે છે. તે જીવતો હતો. ત્યારે પાણીનો ઉપલોકતા હતો. આ ઉપલોકતાપણું તેને ક્યાંથી આવ્યું? તો ઉપલોગ્ય અવસ્થામાં જે નદી, છે તેના પાણીનો તેણે ઉપલોગ લીધાં

પછી તે પાણીજ માણસને રૂપે ઉપલોકતા બન્યું. તો માણસોને અથવા ખીજાં પ્રાણીઓને નદી કહેવામાં શી હરકત છે ? મનુષ્ય અથવા ખીજાં પ્રાણીએ પાણીનાંજ તો રૂપાંતર છે. તે નદીનાં પાણી પીનારાં માણસો, પશુ, પક્ષી ઇત્યાદિ જેટલાં જેટલાં છે તે તે આકારે તે નદીજ થઈ તે ઉપલોકતી બની. તેનું આ ઉપલોકતાપણું નષ્ટ થાય કે કામ થયું. પરંતુ પાણી પીવાની તૃષા છે ત્યાંસુધી ઉપલોકતાની અવસ્થામાં ગયેલું પાણી ઉપલોકતાને રૂપેજ રહેશે. જ્યારે સર્વ પ્રકારે તૃષા એટલે તરસ બંધ થશે, ફક્ત પાણીનીજ તરસ નહીં પણ પાણીમાંથી થયેલી જે કંઈ લોચ્ચરૂપે વસ્તુઓ નિર્માણ થઈ હોય તે બધી વિષયવસ્તુની જે વખતે તૃષા કાયમની બંધ થાય, ત્યારે તે ઉપલોકતાપણાની અવસ્થામાં ગયેલું પાણી ફરી ખેલેલાં પેઠે ઉપલોચ્ય અવસ્થામાં જશે. નદીનું પાણી પરંપરાથી મનુષ્યના આકારમાં આવ્યું છે, તેથી નદીનું પાણી એટલેજ મનુષ્ય અથવા ખીજાં પ્રાણી. તેથી મનુષ્ય મરી જાય એટલે તેને નદીમાં નાંખી દે છે એટલે જ્યાંનું હતું ત્યાં તે ગયા જેવું થાય છે. બધાંમાં શ્રેષ્ઠ ગંગા. તેમાં નાંખીએ એટલે હાડકાંનું પણ પાણી થાય છે એમ કહે છે. ખરી રીતે મનુષ્યે જીવતાં છતાંજ નદી રૂપ થવાની જરૂર છે. તેથી મરણ ખેલેલાંજ આપણે પાણીરૂપ છીએ એમ જાણી નદી રૂપનો જો તે અનુભવ લે તો જીવતાંજ નદી રૂપ થયો એમ થશે. નદી રૂપનો અનુભવ લેવા માટે “નદી” એ શબ્દની ઉલટી અવસ્થાનો એટલે “ દીન ” અવસ્થાનો. એટલેજ સર્વ તૃષા રહિત અવસ્થાનો જીવતાંજ અનુભવ લેવો જોઈએ એટલે નદી અવસ્થા આવે છે.

આપણે નદીરૂપ થવું જોઈએ, ત્યાં વગર ગતિ નથી એ સિધ્ધાંત છે. આપણે પાણીનાજ બન્યા છીએ. સર્વ પ્રાણી પણ તેવાંજ બન્યા છે. એની પેલી બાબતો જે છે તે જુદું પાણીજ

છે; પરંતુ સ્થૂલ દૃષ્ટિથી તે એકદમ સમજાતું નથી. વિચાર કરીએ તો આપણે પાણીનાજ, નદીનાજ આકારો આપણે નદીરૂપ છીએ. તમો કહેશો કે, “અમે અન્ન થવાની જરૂર. ખાઈએ છીએ, અમે પાણીજ હોઈએ તો માછલી જેવા હોત.” એ ઉપર હું કહું છું કે તમો પાણીમાંનાંજ છો, માછલીઓ છો એ પણ સિદ્ધ થશે. તમો કહો છો, “અમો ભાખરી ખાઈએ છીએ તેથી ભાખરીના બન્યા છીએ.” તો, અરે, બાજરી, જુવાર, ગહું પણ પાણીમાંથીજ તો થયા છે, પાણીનો વર્ષાવ થાય છે, તેમાંથી ધાન્ય થાય છે. ધાન્ય એ પાણીનુંજ રૂપાંતર છે. જમીન પણ પાણીનુંજ રૂપાંતર છે. પાણીથી પૃથ્વીની ઉત્પત્તિ. પાણી કહે છે “હું મુખ્ય; મારા વગર પૃથ્વીનું અસ્તિત્વ નથી.” પૃથ્વી એકલીજ ધાન્ય ઉત્પન્ન કરશે એમ કહીએ તો પાણી કહે છે કે “મારા વગર તે બનવાનું નથી.” તમે કહેશો કે “હમો એકલું અન્ન ખાઈશું” તો પાણી કહે છે કે “એમ થવાનું નથી, પરંતુ ફક્ત પાણીપર તમો રહી શકશો.” એવા જળાહારી પુષ્કળ છે. હાલમાં ચ્હાના પાણી પર કોઈ કોઈ રહેજ છે કે નહીં ! ચ્હા, દૂધ, સાકર, એ બધાં પાણીનાંજ રૂપાંતરો છે. એમ ધારીને ચાલો કે પ્રત્યક્ષ પાણી નદી વગર આપણને બચત નથી. જમીનમાં પાણી છે એ પણ જાણે કંઈ આપણને ખેલાં બચત નહોતી. ખેલાં નદીનાંજ પાણીની બચત હતી. વાવ, કુવા, કંઈપણ જાણતા નહોતા. તે વખતે વખતો વખત (વખતસર) વરસાદ પડતો હતો; તે વખતે કુવાની જરૂર નહોતી. જ્યારે અનાવૃષ્ટિ થવા લાગી, ત્યારે નદીના પાણીને અભાવે કુવા વિગેરેની કંપના નીકળી હોવી જોઈએ. એટલે કે આપણી ઉત્પત્તિ, જીવન એ બધું નદીના પાણીમાંથીજ છે. નદી પ્રથમ ઉપલોચ્ય હોઈ પાણીને રૂપે તે ઉપલોકતી બની. ત્યારે જેટલા જેટલા પાણી પીનારા તેટલા સર્વે સ્ત્રીલિંગી બન્યા કે નહીં ? કારણ નદી સ્ત્રીલિંગી છે. જેમ જેમ રૂપાંતર થતું ગયું, તેમ તેમ નામ બદલાતું ગયું અને લિંગ પણ

હવાતી ગઈ ખરી રીતે મૂળમાં આપણે નદી છીએ; એવી સ્થિતિ કુનાશ પહેલાંજ ઠેરવી હોય અને અનુભવ લઈ નાંખ્યો હોય તો અને જન્મમરણનો ફેરો નથી. કારણ જ્યાં સુધી ઉપલોકતાપણું, વાસના, તૃષ્ણ છે, ત્યાં સુધી મરણ અને જન્મ છે. તેથી આપણે પાણી છીએ એમ ઠેરવો. ત્યાં સુધી તો મજલ મારો છી આગળનું આગળ જોઈશું. નદી થયાં પછી તેનો સ્વભાવ મુદ્રમાં જઈ મળવાનો છે. કોઈ નાની નદી હોય તો તે મોટી રીતે મળશે; પરંતુ નદીની અવસ્થા આવે કે તે પ્રવાહ સમુદ્રમાં ઈ પણ રીતે જશેજ. પછી તે નદીને સમુદ્ર રૂપ આવ્યું કે તે પુલ્લિંગી, સમુદ્ર એવી જુદી અવસ્થાજ નથી. નદીઓ સમુદ્રને કે છે કે, “અમારા વગર તને અસ્તિત્વ નથી.” બધી નદીઓ કે જગ્યાએ એકત્ર થાય એટલે તેને સમુદ્ર એવી સંજ્ઞા પ્રાપ્ત થાય છે. તેવીજ રીતે ખૂબ સ્ત્રીઓ એક જગ્યાએ ભેગી થાય એટલે લિંગ જઈ “સ્ત્રી સમુદાય” એવું પુલ્લિંગી રૂપ થાય છે. એવી સ્થિતિ હુણધકંડુની વખતે ઘણી ખરી જોવામાં આવે છે. ધમ એક આવી, પછી ખીજી આવી. એમ આવતાં આવતાં કંડો, હજારો સ્ત્રીઓ ભેગી થાય છે. પછી પ્રેક્ષક કહે છે કે, કોટો મોટો સ્ત્રી સમાજ ભેગો થયો ! એટલે ત્યાં સ્ત્રિલિંગ જઈ લિંગ થઈ પડે છે. એજ પ્રમાણે ખરી રીતે જોતાં સમુદ્રને મુદ્રપણું નથી. ચારે બાજુથી નદીઓનો સમુદાય એકત્ર થયાંને ધે સમુદ્ર નામ પડી ગયું, અને નદીઓ કાયમની છે તેથી મુદ્ર પણ કાયમનોજ થઈ પડ્યો.

સત્પુરૂષ, મહાત્માઓને સમુદ્ર જેવા માનવામાં આવે છે. મુદ્રમાં શું નથી ? નદીઓ એકી જગ્યાએ ભેગી થાય કે, પ્રત્યેક રીતના ગુણધર્મો જુદા જુદા હોવાથી ત્યાં ખરાબ પણ ઉત્પન્ન થશે. ને સારું પણ ઉત્પન્ન થશે. ધારો સ્ત્રીઓ એક જગ્યાએ ભેગી કે, એટલે પ્રત્યેકના ગુણધર્મ જુદા હોવાને લીધે તેમનામાં કોઈ ર સારી દેવધર્મની વાતો થાય છે તો કોઈ વાર કહોયલી સડેલી તો થાય છે અને કોઈ વાર દહુડા દહુડી પણ થાય છે. તેથી

કહે છે કે સો પુરૂષો એક જગ્યાએ હોય તે સારા, પરંતુ એ સ્ત્રીઓ એક ઠેકાણે હોય તો તે ખોટી. તેવુંજ આ છે. પોતાની મેળે સ્વતંત્ર નદી વહેતી હોય તો કંઈ ભાંજગડ નથી, પરંતુ સમુદ્રમાં તેઓ એકી જગ્યાએ મળે એટલે મોભાં રૂપે તેઓ મારી તારી પર આવી જાય છે. સમુદ્રમાં સાંઘ એટલે મોતી ઉત્પન્ન થાય છે અને ખરાબ એટલે હુળાહુળ વિષ પણ ઉત્પન્ન થાય છે, અને હુડાઈને લીધે મગર વગેરે જેવાં ભયંકર પ્રાણી પણ ઉત્પન્ન થાય છે; પણ જે નદીઓ શાંત હોય છે તેના ગુણધર્મ પ્રમાણે માછલીઓ જેવાં ગરીબ પ્રાણી પણ ઉત્પન્ન થાય છે. તે ભિન્નભિન્ન સ્વભાવની નદી એકત્ર થયાંને લીધે સમુદ્રનું પાણી ખાંડું પણ છે અને મીઠું પણ છે. પરંતુ વિશેષ કરીને તો ત્રાસદાયક બહુ હોય છે. પરંતુ જેટલું ત્રાસદાયક તેટલું સાંઘ પણ ખુબ હોય છે.

નદીમાંથી આપણી ઉત્પત્તિ થઈ, આપણે તેની સાથેના ઉપભોક્તા તરીકેના સંબંધથી નદીજળ બન્યા અને ફરી આપણે ઉપભોગ્યના સંબંધથી નદી થઈ સમુદ્રમાં જવાનું છે, તો શું ત્યાં ગયા પછી હુડાહુડી કરવાની કે ? મરેલાંને તે નદીરૂપ અથવા સમુદ્રરૂપ થાય તેથી નદીમાં નાંખે છે, એવી રીતે નાંખેલા પ્રાણી નદીના પ્રવાહને લીધે નદીરૂપ અને સમુદ્રમાં જઈ સમુદ્રરૂપ બને છે. ત્યારે શું તેણે ત્યાં જઈ હુડાહુડી કરી ઝેર ઉત્પન્ન કરવું કે અમૃત કરવું કે મગર બની બહાણુ ડુબાવવાનો ધંધો કરવો ? આ ગૂઢ કેમ ઉકેલવું ? તો આપણી નદી અવસ્થા જઈ સમુદ્ર અવસ્થા આવવી જોઈએ. સ્વતંત્ર નદીના ગુણધર્મો તે એક જગ્યાએ ભેગી થાય એટલે બદલાય છે. નદી એકલી હોય છે ત્યારે શાંત અને પરોપકારી હોય છે; પરંતુ તેઓ ભેગી થયાં પછી ઉપભોગ્ય બનતી નથી. જેમ સ્ત્રીના સમાજમાં આપણી સ્ત્રી હોય તો આપણને તે ઉપભોગ્ય નથી. તમારી સ્ત્રી સ્ત્રીલિંગી છે પણ સ્ત્રીસમુદાયમાં જઈ તે પુલ્લિંગી બની બેઠી. તેથી તેનો ઉપભોગ લઈ શકાતો નથી. પછી તેને સમાજ અવસ્થામાંથી કહાડી તેને સ્ત્રીત્વ આપી ઘેર લઈ જઈ તેને ઉપભોગ્ય વસ્તુ બનાવવી પડે છે. સમૂહની અવસ્થામાં

સ્વતંત્ર અવસ્થાના ગુણ ધર્મો નાશ પામે છે. સ્ત્રીઓનું શરમાળ-પાણું પણ તે સમૂહમાં નાશ પામી તેમનામાં નિર્લજ્જપાણું આવે છે. નદીઓના સમુદાયમાં તે સમુદાયના સારા અને માઠા ગુણધર્મ હોયજ છે. તો તેનો જે અભિમાની થયો તેનું નામ સમુદ્ર. પરંતુ તે સમુદ્ર સારાનો પ્રેમ અને ખરાબનો દ્વેષ કરતો નથી. એવીજ અવસ્થા, સમુદ્રરૂપ બની, આપણને આવવાની જરૂર છે. એવી નદીઓજ સમુદ્રરૂપમાં આવી છે, તેવીજ રીતે આપણને પણ નદી-રૂપ અવસ્થા આવી ફરી આપણે પણ સમુદ્રરૂપ અવસ્થામાં જવું જોઈએ. તે આપણી નદીરૂપ અવસ્થા અને આપણીજ ફરી સમુદ્ર-રૂપ અવસ્થા એ અહીંની નદી અને સમુદ્ર અવસ્થાથી જુદી છે. નદી બની (એની મેળે) સમુદ્રમાં ગઈ તે શા માટે ? તો તેને સમુદ્ર અવસ્થા આવવા માટે. એટલે શું ? તો તેનામાંનું સ્ત્રીત્વ નષ્ટ થઈ તેને પુરૂષત્વ આવવા માટે.

પરમ પુરૂષ પ્રાપ્તિ માટે પુરૂષને પોતાના પુરૂષત્વનું અભિમાન છોડી સ્ત્રીત્વ લેવું પડે છે. વ્યવહારમાંનું પુલ્લિંગ બહુ ખરાબ હોય છે. તે પુલ્લિંગનું અભિમાન છોડે એટલે મૂળમાંની જે પરમ પુરૂષ અવસ્થા છે તે તે પુરૂષને આવે છે. એ મૂળમાંની જે અવસ્થા છે તે કહે છે કે, “ મને સ્ત્રી કહેશે તો ચાલશે, પુરૂષ કહેશે તો પણ ચાલશે અને નપુંસક એટલે પુરૂષ નહીં અને સ્ત્રી નહીં એવું જે છે તે કહેશે તો એ ચાલશે.

વ્યવહારમાંના પુરૂષનું લિંગ બહુ ખરાબ અને બહુ જોરાવર છે. શંકરને પણ તે ત્રાસદાયક લાગ્યું તેથી તેણે તે રાવણને આપી દીધું. લિંગ એટલે શિસ્ત, નિશાની,

શિવલિંગ. ધ્વજ, પતાકા ઇત્યાદિ નામો તે લિંગને આપ્યાં છે. અરે, શું કહું, મને ચિન્હ નથી,

લિંગ નથી, તોપણ તે લિંગની ઘાતક ચીજો મારી સામે દેખાવવા લાગી છે. ટુંકામાં વ્યવહારમાંનું પુલ્લિંગ બહુ ખરાબ છે અને વ્યવહારમાંનું સ્ત્રીત્વ સ્થિર છે; તમારામાં સ્ત્રી શબ્દના અર્થ પ્રમાણે

ગુણધર્મ છે તેથી યોગી લોકો તમને પુરૂષોને સ્ત્રીઓ કહે છે. જ્યાં સ્ત્રીત્વ છે ત્યાંજ ત્રણે ગુણનો સમુદાય છે. સ્ત્રીશબ્દના અર્થ પ્રમાણે એટલે ક્રિયાકર્તૃત્વ સહિત હોઈ જે પુરૂષ ખોટાં પુરૂષપણાં રહિત થયો હોય તેનું લિંગ ‘શિવલિંગ’. વ્યવહારમાં જેને તમે લોકો પુરૂષ સમજો છો તેનામાંજ સ્ત્રીશબ્દના ત્રણે ગુણો પૂર્ણ હોય છે તેથી તમેજ સ્ત્રી રૂપ હોઈ તેની ઉપર પુરૂષપણાંનો આરોપ કરી લીધાંથી તમારાં લિંગને શિવલિંગ કહેવાતું નથી; અથવા જેનાં ખોટાં પુરૂષપણાંનો અને તેને આધારે અહંકાર ધારણ થઈ થતા ક્રિયાકર્તૃત્વ વ્યવહારનો નાશ પામ્યો હોય અને વ્યવહારમાંનું સ્ત્રીપણું જેનામાં આવ્યું હોય એટલે સ્ત્રીપણાંનો પાકકો આરોપ કરી આપણે સ્ત્રીજાતીજ છીએ એવી જેની પક્ષી ભાવના થઈ હોય, એટલે વ્યવહારમાંની સ્ત્રીનામાં જે બાહ્ય ગુણધર્મો, (એટલે કે) ક્રિયાકર્તૃત્વ રહિત અને સર્વ પ્રકારની શાંત અને જડરૂપ અવસ્થા છે તે જેનામાં આવી હોય તેનું પણ લિંગ શિવલિંગજ થશે. સત્પુરૂષનામાં આ બેમાંથી એક અથવા બેઉ અવસ્થા હોય છે. તેથી તેનું લિંગ શિવલિંગ કહેવાય છે. એવી શિવરૂપ અવસ્થાના લિંગનો પણ શિવને કંટાળો આવ્યો તેથી તેણે તે રાવણને આવ્યું.

નદી પ્રથમ ઉપલોચ્ય હોઈ પરંપરાથી મનુષ્યરૂપ છે. તે ઉપલોકતી થઈ. આ ઉપલોકતાપણની અવસ્થા જઈ ફરી ઉપલોચ્ય અવસ્થા એટલે નદી અવસ્થા

આપણે નદી રૂપ આવી સમુદ્રરૂપ થવાની આપણને જરૂર કેવી રીતે બનવું? છે. તે શા માટે? તો આપણામાં જે દ્વૈતભાવ છે તે તોડવા. માટે સમુદ્રમાં આમ ને તેમ

કંઈ નથી. સારાં અને ખરાબ એ બેઉથી અલિપ્ત અવસ્થા તેમનામાં છે. તેથીજ મનુષ્યના હાડકાં ગંગાપ્રવાહમાં નાંખવાનો વહિવટ છે. મનુષ્યરૂપથી ઉપલોકતી થયેલી નદી બે ઉપલોકતીજ રહે તો તે વિકારી બની જન્મમરણના ફેરામાં પડશે. તેથી ઉપલોકતાપણું નષ્ટ થઈ ફરી ઉપલોચ્ય અવસ્થામાં જવું. નદી પોતે પોતાનો ઉપલોગ

પ્રાણીને રૂપે લે છે. તેની તે ઉપલોકતી અવસ્થા જો કાયમ રહે તો તે નદીને મુક્તતા નથી. નદીનું નદીપણું નાશ પામી પાણીનું સ્વરૂપ પણ નાશ પામવું જોઈએ. નદીની મુક્તિ થઈ કે આપણી થઈજ. બધી નદીઓને મુક્તતા આવવા માટે સમુદ્ર અવસ્થા આવી. સમુદ્ર અવસ્થા સ્વતંત્ર નથી. નદીઓના સમુદાયને લીધે સમુદ્રને સમુદ્રપણું આવ્યું, જેને સારા માટે પ્રીતિ નથી અને ખરાબ માટે દ્વેષ નથી એવી જે અવસ્થા તેનું નામ સમુદ્ર. એવી સહોદિતની આનંદ રૂપ અવસ્થા, સારાં માટે પણ આનંદ રૂપ અને ખરાબ માટે પણ આનંદ રૂપ અવસ્થા તે નદીને સમુદ્ર રૂપે આવી છે અને જે નદીમાં ઉપરની બે પ્રકારની આનંદરૂપ અવસ્થા આવે તે નદીને પણ સમુદ્રજ કહેવી. એટલે કે એવી રીતે સમુદ્ર એ અવસ્થા તે નદીજ બની છે એટલેજ નદી પાતાનાં નદીપણાંની અવસ્થામાંથી મુક્ત થઈ. આ બધી મનુષ્ય અવસ્થામાં જે નદીઓ છે તે નદીની મુક્તતા માટે આપણે મનુષ્ય અવસ્થામાં જીવીએ છીએ તે ખેલાંજ જો (પ્રયત્ન સફળ) થાય તો નદીની મુક્તતા અને તેની સાથે આપણી પણ મુક્તતા થાય છે, પરંતુ આપણાથી આપણાં નદીપણાંમાંથી કહો વા મનુષ્યપણામાંથી કહો મુક્તતા કરી લેવાતી નથી તેથી સત્પુરૂષ પાસે જવું પડે છે.

આપણે નદીઓજ તો છીએ. તમારું શરીર ક્યાંથી આવ્યું ? એવો સવાલ કરીએ તો તેનો ઉત્તર આપવાને તમારે પાણી સુધી જવું જોઈએ. પાણીમાંથી મુક્ત થઈ અગ્નિમાં જવું પડશે. અગ્નિત્વ હાથમાં આવે કે બાકીના ચાર તત્વો હાથમાં આવે છે. તેથી અગ્નિ હોત્રની જરૂર છે. એક અગ્નિત્વ હાથમાં આવે કે થયું. એ તત્ત્વ મધ્યમાં છે તેથી તેની ચોચતા વધુ છે. એજ ઉદાહરણ સત્પુરૂષ ઉપર લેવું પડે છે. સત્પુરૂષ સમુદ્ર રૂપ છે. તમાને ફરી પાણી થવું, સમુદ્રમાં જવું, વગેરે કરતાં આવડતું નથી તેથી સત્પુરૂષ પાસે જવું. સત્પુરૂષના પેટમાં સાત સમુદ્ર છે; જે સમુદ્રમાંથી સાત સમુદ્રની ઉત્પત્તિ થઈ તે સમુદ્રની અવસ્થા તે સત્પુરૂષની હોય

છે. તમારું ખેંચાણુ સત્પુરૂષ તરફ હોય છે અને હોવું પણ જોઈએ. તેથી તમે નદીજ તો છો; ના કહી કેમ ચાલે ! વ્યવહારમાં જે નદી તમે જુઓ છો તેનું ખેંચાણુ વ્યવહારમાં દેખાનારો જે સમુદ્ર તે તરફ હોય છે. તો તે નદીઓ સમુદ્રમાં જઈને મળે પછી તેમની પૂર્ણ મુક્તતા નથી થતી તેથી તે નદીઓ મનુષ્ય રૂપમાં આવી, મનુષ્ય દ્વારા સત્પુરૂષ જે સમુદ્ર છે તેને જઈ જ્યારે મળે છે ત્યારે તેની પૂર્ણ મુક્તતા થાય છે. તમે મુક્ત થયા એમ ખરી રીતે કંઈ કહેવાનું કારણ જ તો નથી. નદીજ તમારે રૂપે સત્પુરૂષમાં લીન થઈ મુક્ત થઈ ગઈ એમજ કહેવું જોઈએ. પરંતુ તમે પોતે નદીજ છો એમ ન સમજતાં ફોગટ મનુષ્યપણાની અવસ્થામાં અમે એક કોઈ ગોમાજી છીએ એવો અહંકાર લઈ બેઠા છો, તેથી તમારી પણ મુક્તતા થાય છે એમ કહેવું પડે છે. ખરી રીતે નદીજ તમારા રૂપમાં ઉપર ચડે છે અને તેજ તમારી દ્વારા સત્પુરૂષની પાસેની ઉધ્ધાર અવસ્થામાં જઈ મુક્ત થાય છે.

એટલે કે નદીની ભાવનાથી આપણે સત્પુરૂષ પાસે જવું. સત્પુરૂષ અદ્વૈત અવસ્થાનો અનુભવ લે છે. તેઓ સારી માઠી સ્થિતિમાં હોવા છતાં પણ હંમેશ તેઓ તેની બહાર હોય છે. તેમનામાં જે સમુદ્ર છે તેની અહીંના સમુદ્રની જે અવસ્થા બની છે તેના જેવી અવસ્થા નથી. તે સ્વયમેવ હોઈ તેનેજ સત્ સમુદ્ર કહેવો. એવા તે સત્ સમુદ્ર સુધી એક સત્પુરૂષનાજ આત્માનો પ્રવાહ જઈ પહોંચે છે. કારણ સત્પુરૂષ એ અવસ્થા પહેલાં અમે કહીજ છે કે, તે અદ્વૈત અવસ્થાની પેલી પારની છે, એટલે શુદ્ધ સ્ત્રી પુરૂષ અવસ્થા તેમનામાં હોઈ તે તેની પણ પેલી પાર છે. જેમ પૃથ્વી ઉપર ઠેઠ સમુદ્ર સુધી પહોંચનારી આવી ગંગા જેવી મોટી મોટી નદીઓ છે તેમના દ્વારા અનેક નાની મોટી નદીઓ તેમજ નાના મોટા બેઠાઓ તેમને મળી સમુદ્રમાં જઈ પહોંચે છે. તે સમુદ્ર આનંદ આપનારો છે, જન્મ મરણ રહિત છે. ક્ષીર

દ્રુની પેલે પારે તે છે. જેમ આપણે આ સમુદ્ર જોઈએ છે,
 i જે જલચરો છે તેને તૃષા લાગે તેમણે પાણી ક્યાંથી પીવું ?
 નતું પાણી હશે કે નહીં ? અથવા તેમને તૃષા એ અવસ્થા-
 નહીં હોય, કેમ હશે વાર ? તો “ જાણે ત્યાંચ્યા વંશા
 ઠાંકળે (“ જમ્યે તેને વંશે ત્યારે કળે ”). તે સ્થિતીનો
 મુલવ લેવા માટે આપણે જળચર બની જોવું. પરંતુ ધારો કે
 સ નામની એક અવસ્થા છે તે માટે લોકો પાણી પીએ છે,
 યી વાત તે જલચરોને કાને જાય અને તે તેનો પ્રયત્ન કરવા
 હે; અને એમ પણ ધારો કે તમો સમુદ્ર કીનારે હવા આવ
 તે વખતે તે પ્રાણીને વાચા ફૂટી, તેથી તેણે તેનું અધું મોં
 ર કહાડી કિનારા પર ખેસનારને પ્રશ્ન કર્યો, અથવા કોઈક
 મનુષ્ય છે એમ ધારો અને તેણે તીરપર ખેસનારને પૂછ્યું
 “ પાણી એ શી વસ્તુ છે ? ” તો તે કહેશે કે પાણી એ બહુ
 નદ આપનારી વસ્તુ છે અને જીવતા રહેવાનું તે સાધન છે.
 ૪ સાંભળી તે જલ પ્રાણીને પાણીની લાલસા ઉત્પન્ન થઈ અને
 પાણી આપણને મળે તો સાફ એમ ધારી “ તે પાણી મને
 પો ” એમ જો તે તીરપર ખેસનારને કહે તો તે કહેશે, “ અરે
 મને તરસ લાગે ને પાણીની જરૂર પડે છે ત્યારે હું અહીંથીજ
 શી લઈ જઈ છું. “ એ ઉપરથી તે જલચર કહે છે “ તે
 ડીજ છે કે ? ” તો “ હા જે પાણીથી હું જીવું છું તે અહીંજ
 છે. તું પોતે પાણીમાંજ છે: ” જો તે પાણી એમ તેને કહે
 પણ તે જલચર હંમેશા કહેશેજ કે તે પાણી કયું, કેવું છે.
 કેવો છે ? ” તે તીર ઉપર ખેસનાર તેના માથાપર પાણી
 પવાનો આરાંભ કરે તો પણ તે જલચરનો સવાલ બંધ પડશેજ
 ! ! ગમે તેટલું તેને કહે તો પણ પાણીને યોગ્ય તેને થશે
 i. પાણી કંઈક વસ્તુ છે તે સાંભળ્યાથી તેને તેની ફક્ત લાલસા
 ૪ થઈ: પરંતુ તે કંઈ તેને મળતું નથી. તેવીજ તમારી
 સ્થા છે. જલચરની ઉત્પત્તિને, અસ્તિત્વને તે સમુદ્રના પાણી
 ૪ અગાધ ભંડાર પૂરો પડી રહ્યો છે, પરંતુ તેનું તેને લાભ
 i. તેવી રીતે આ મનુષ્ય પ્રાણીને અસ્તિત્વ, જીવન, અને
 ૪ દુઃખના અનુભવ વગેરે ન્યાંથી પૂરા પડે છે એવું જે સત,

પરબ્રહ્મ સચ્ચિદાનંદ ત્યાંજ તો તમો છો, તેમાંજ તમો છો. નહીં તો તમારૂં અસ્તિત્વ ક્યાંથી રહેશે ? પરંતુ જેમ તે જળચરો પાણી વગર મરે છે; તેમ તમો તે પરબ્રહ્મ અથવા સત્ સમુદ્રમાંથી જહાર પડ્યા છો; એટલે કે તમો જગત્માં આવ્યા છો; તેથી તમો પણ મરો છો. માછલી જેમ પાણીની

જન્મ એટલેજ જહાર પડતાંની સાથેજ મરણ પામતી નથી મરણ. પણ મરણકાળ આવે ત્યાં સુધી તરફડ,

તરફડ, દોડધામ દોડધામ કર્યાં કરે છે; પરંતુ કદાચિત્ જો કોઈ થોડું પાણી તેના શરીરપર નાંખે તો તેટલા પુરતો તેનો તડફડાટ કમી થાય છે; એમ વચ્ચે વચ્ચે જો તે પાણીની જહાર પડેલી માછલીને ભીનાશ મળતી જાય તો કેટલાક દિવસ તે જીવશે, પરંતુ હંમેશા જીવશે નહીં; કારણ સમુદ્રમાં અથવા નદીના પાણીમાં હતી તે વખતે તે માછલીને બાહ્ય હવાના દોષ નહોતા અને પાણીની જહાર પડ્યાં પછી ઉપરના પાણીની ભીનાશ આપતા રહીએ તો પણ બાહ્ય હવાના દોષને લીધે આખરે તે માછલી મરશેજ. તેવુંજ આ સમજો. મનુષ્ય જે છે તે સત્ સમુદ્રમાંના આનંદરૂપ પાણીની જહાર એટલે જગત્માં આવ્યાં પછી મૂળ પાણીમાંથી જહાર પડ્યો હોવાથી તેને મરણની સ્થિતિ આવવા લાગી. તે મરણની સ્થિતિનો અનુભવ આવે નહીં તેથી બ્રહ્માનંદરૂપી પાણીનો કંઈપણ છંટકાવ મળતો રહે તેથી બ્રહ્મરૂપ જે અન્ન રસ તે વચ્ચે વચ્ચે લેવો પડે છે. મનુષ્ય જન્મ લઈને આવ્યો એટલે મરવાનેજ તે જગત્માં આવ્યો. તેથી જન્મે ત્યારથી હંમેશા તેનાં દોડધામ અને દોડધામ, તડફડાટ અને તડફડાટ ચાલુ હોય છે. આ દોડધામ તડફડાટ શેનો ? તો મરવાનો. પરંતુ વચ્ચે વચ્ચે જે તેને અન્નરૂપી બ્રહ્મ-રસનો છંટકાવ મળતો જાય છે તેને લીધે તેને થોડું ઘણું સમાધાન અનુભવવામાં આવે છે; તેને લીધે આ મરવાનીજ દોડધામ ચાલુ છે. ભાઈ, તેનો તેને વિચાર નથી હોતો. જેમ તે માછલીને જહારના પાણીની ભીનાશ થોડી થોડી મળે તો તે કેટલોક વખત જીવે છે, તેવીજ રીતે અન્નરૂપી બ્રહ્મરસનો આપણે વચ્ચે વચ્ચેથી

આધાર લયાં કરીએ છીએ તેથી આપણે વધારે વખત જીવીએ છીએ; પરંતુ દોડધામ થોડીજ ગાંધ પડે છે ? મનની, જીવની, હંમેશ દોડધામ ચાલુજ હોય છે, શાંતતા - જેવું કદી હોતુંજ નથી. આખરે અન્નરૂપી અભરસાનું પોષણ આપતાં છતાંએ જગતના ગુણધર્મનો દોષ લાગ્યાથી છેવટે દેહનો નાશ થઈ આપણને મરણ આવશેજ. સારાંશ, સમુદ્રની ખડાર પડેલી માછલી પ્રમાણે આપણે પણ સત્ સમુદ્રની ખડાર જન્મરૂપે પડી, મરીએ છીએ, તેથી હંમેશ આપણી દોડધામ મરતાં સુધી ચાલુજ રહે છે અને તોપણ આખરે આપણે મરીએ છીએજ. જન્મ એટલે મરણજ. પરંતુ જન્મ અને મરણ એકજ વખતે એકદમ થઈ શકતાં નથી; તેથી જન્મ્યા ત્યારથી મનુષ્યની જીવની અને મનની જે જે દોડધામ, તડકડાટ, વલવલાટ થાય છે તે મરણની પૂર્વ અવસ્થા છે. એમ ધારો. વીંછી, સાપ, ગાયવા બકરાં વગેરેને દાર મારતી વખતે તેનો વલવલાટ, દોડધામ, તડકડાટ થઈ આખરે તે મરે જ છે. તે કાનસળો નામનો જે લાંબો કીડો હોય છે તેના બે કે ત્રણ થાય છે તો પણ તેનો વળવળાટ જતો નથી. એવુંજ બધાં મનુષ્ય-પ્રાણીના સંબંધમાં સમજો મનુષ્યપ્રાણીની દોડધામ, તડકડાટ અને વલવલાટ જે છે તે કંઈ સુખ મેળવવા માટે નથી પણ મરણની ખેલાંની અવસ્થાનાં તે લક્ષણ થાય છે એમ સમજો. મરતાં પહેલાંજ જો તે ખડાર પડેલી માછલીને સારે નશીએ કોઈ દયાવાન મનુષ્યે તેને ઝટ ઉંચકીને ફરી સમુદ્રમાં નાંખી દીધી હોય તો ફક્ત તે ફરી પોતાના પૂર્વ સ્થાનમાં, આનંદમાં, જાય. તેજ પ્રમાણે મનુષ્યના મરણ પહેલાંજ તેને સારે નશીએ તેને સત્પુરુષની સંગતિ થઈ તેની કૃપા વડે તો તે સત્ પુરુષ ઝટ તેના તડકડાટ જીવને ફરી તે સૂળના સત્ સમુદ્રમાં લઈ જઈ ફેંકે છે; એટલે પહેલાં પ્રમાણે તે પોતાને ઠેકાણે જાય છે. ત્યાં ગયા પછી આ જગત એટલે દુઃખનીજ દોડધામ તડકડાટ કરવાની જે જગ્યા છે તેનું એને પાકું ઝાળાળાણુ થયું હોવાથી તે ફરી અહીં દોડધામ કરવાને અને મરવાને આવતો નથી. એટલે

ખરી મુક્તિ થઈ, તે એની મેળે પહેલાંના ખરા સુખમાં ગયો. આ ખડું પાણી, આ ખરો સમુદ્ર છે. એવેજ સમુદ્ર મેં કહ્યો તેમાંજ તમે જગતમાં છો છતાં છોજ અને તમારો જીવન રૂપી માલ પણ તેનેજ યોગે પુરો પડી રહ્યો છે. તે જલ જંતુના સવાલ પ્રમાણે તમારો પણ સવાલ, તે કેવું છે, ક્યાં છે એવો હોય છેજ. તે જલચરના માથા પર જોકે પાણી નાંખ્યું છતાં પણ તે કેવું છે એ તેનો સવાલ રહ્યોજ, તેમજ તમારી પ્રત્યક્ષ સામે જો કે હોય અને એજ સત છે. તેમાંજ તમારી ઉત્પત્તિ, જીવન, સર્વ ખેલ તેમાંજ તમે રમી રહ્યા છો, એમ કહીએ તો પણ ફરી તે દેખાડો, એવો તમારો સવાલ રહેશેજ. તે સમુદ્ર કિનારા પરનો મનુષ્ય તે જલચરને એમ કહેછે કે “અરે, તુંજ તો પાણી છે, પાણીનોજ તું બન્યો છું. પરંતુ તને જુદો અનુભવ આવતો નથી. જલચરપણાનો અનુભવ જ્યારે તું છોડશે, હું માછલી છું મધર છું વગેરે અભિમાન જ્યારે તું છોડશે અને જ્યારે તને જડાંશની વિસ્મૃતિ થશે, પાણીનો જે ઘનીભાવ આવ્યો છે તે જ્યારે ભુલી જઈશ, ત્યારે તને પાણીનો અનુભવ આવશે.

પાણી વાયુ સ્ટેશનેથી આવ્યું છે તેથી વાયુનો ગુણધર્મ ચલન વલનપણું તે પાણીમાં આવ્યું અને તેજ પ્રાણીઓમાં પણ આવ્યું છે. તેજ પાણી અગ્નિ સ્ટેશનથી આગળ આવ્યું છે, અગ્નિના પણ ગુણધર્મ એટલે ચૈતન્ય અને જ્ઞાન શક્તિ તે પાણીમાં આવી તેજ ગુણધર્મો મનુષ્ય વગેરે પ્રાણીઓમાં આવ્યા, હાલચાલ રહિત અવસ્થા તે આકાશ તત્વની છે તેથી તેના પણ ગુણધર્મ લઈ આકાશરૂપ પહેલે સ્ટેશનેથી તે પાણી આવ્યું; તેથી તેમાં રહેલું સ્થિરપણું પણ પૃથ્વી ને રૂપે આ પ્રાણીઓમાં આવ્યું. આ પ્રમાણે વાયુ, અગ્નિ, ઇત્યાદિ સ્ટેશનના ગુણધર્મો લેતાં લેતાં આગળનું તત્વ જે પૃથ્વી ત્યાં સુધી તે પાણી આવ્યું. જડમાં ચૈતન્ય અને ચૈતન્યમાં પણ જડરૂપ કમી વધુ પ્રમાણમાં આવ્યું છે. એમ એનેલાઇઝ (પૃથકકરણ) કરીએ એટલે સમજાય છે અને એવી રીતે એનેલાઇઝ કરતાં કરતાં છેવટે કંઈજ રહેતું નથી. નાટક હોય ત્યાં સુધી ખેલ જોવાનો અને છેવટને પડદો પડ્યો કે થયું.

તેમ પૂર્ણ એનેલાઇઝ કરીએ તો કેવળ છેજ રહેછે તેની આગળ પછી કંઈ નથી.

તેમ તમને ગમે તેટલું કહ્યું કે તમો સચ્ચિદાનંદ અવસ્થામાંજ છે, ત્યાંજ જન્મ્યા, તેનાજ તમો બન્યા છે, તો પણ તે તમને દેખાતું નથી. જે વખતે તમો અભિમાન છોડ્યો તે વખતે બધું સમજાશે. તે જલચર સમુદ્ર છોડી જો ખડાર આવે તોજ તેને પાણી દેખાશે; પરંતુ તે ખડાર આવ્યું કે મર્યુજ. તેવીજ રીતે આપણે મરી જઈએ તો પણ, અથવા સચ્ચિદાનંદ રૂપ થઈએ તો પણ તેનો અનુભવ આપણને નહીં આવે; કારણ તેનાજ આપણે બન્યા છીએ તેથી તેનો અનુભવ આપણને નથી. આ કારણી, આ ગૂઢ સડએ પોતાની મેળે ઉકેલવાનું છે. અને આનંદ લેવાનો છે; એ કેમ ઉકેલવું અને આનંદ કેમ લેવો એ સદ્ગુરુ શિવાય સમજાતું નથી. તેથી.

સદ્ગુરુ વાંચેનિ સાંપડે ના સોય । ધરાવે તેં પાપ આર્ષી આર્ષી.

(વિના સદ્ગુરુ જડે ના સોઈ ધરો તે પગ દોડી દોડી.)

ગમે એટલી દોડ ધામ કરો; પરંતુ અમે બની ગયા એમ કહ્યું કે સમજવું કે ત્યાં અનુભવ નથી. બનીને કંઈ બનાતું હશે કે ? તમો કહેશો કે ‘ બાપુ, તમારા હાથમાં આવ્યું તેથી તમો સ્વાદ લઈ લઈ આવ છો. ’ તો હું કહું છું મને પણ તે અવસ્થા નથી હું મારે ઇંટર પ્રેટર વચ્ચેજ ત્રિશંકુ જેવો લટકું છું. નહીં પૂરો હિન્દુને નહીં મુસલમાન એવી સ્થિતિ મારી છે ! મને સચ્ચિદાનંદ પણાનો પણ અનુભવ નથી, તમારો પણ અનુભવ નથી, અને વચ્ચેની અવસ્થાનો પણ અનુભવ નથી ! જેમ પેલો ફોનોગ્રાફ, તેને શું સમજાય છે કે કોણ રડે છે, હસે છે, ગાય છે ઇત્યાદિ ? એનો વિચાર તે પ્લેટને કે ચિત્રને છે કે ? તમો ગમે તેમ કરો છો અને અનુભવ લો છો તેમ માફ છે. તમો ગમે તે આવો છો, ગમે તે બોલો છો અને બોલાવી લો છો મને તેની યાદ અથવા કલ્પના પણ નથી. એ ઉપરથી હું પણ એવોજ મૂર્ખ છું.

ખેઉ ખાનુએ સચ્ચિદાનંદનો અનુભવ આવતો નથી. તે માટે બેની વચ્ચે જઈ બેસવું.

મરણ પામવું—મરણ એટલે રમણ-આ ત્રણ અક્ષરની વ્યાખ્યા બહુ મોટી છે. મરણ એ અક્ષરની યોગ્યતા પણ રમણની યોગ્યતાની છે અને ત્યાં યોગી લોકો રમમાણ

મરણ શબ્દની થાય છે. કહેવત છે કે “આપ મુઆ વિના વ્યાખ્યા. સ્વર્ગે ન જવાય” તેથી “મર” અવસ્થા સ્વીકારી હોય તો ‘રમ’ અવસ્થા આવે છે.

નારદે વાલ્મિકિને આજ મંત્ર આપ્યો હતો, તેણે કહ્યું “તું માર અથવા મર અથવા મરા એમ કહેતો જા”. પ્રથમ મર અવસ્થાનો અનુભવ લીધાં શિવાય રમ અવસ્થાનો અનુભવ આવતો નથી. સચ્ચિદાનંદ એ નિરાકાર અવસ્થામાં જે માલ છે તેની બનાવટ થતાં થતાં તમો સાકાર સચ્ચિદાનંદ થયા તો પછી તમોજ સચ્ચિદાનંદ હોવાને લીધે તમને હવે સચ્ચિદાનંદનું જુદું ઓળખાણ કેવી રીતે થાય ? તેથી યોગી લોકો જ ખાનુની વચ્ચે રહે છે, એટલે સાકાર અવસ્થા કાયમ રાખી તે નિરાકારનો પણ અનુભવ લે છે. સચ્ચિદાનંદ અવસ્થાનો છેવટનો છેડો મનુષ્યરૂપ છે. યોગી લોકો બેઠી વચ્ચે રહે છે અને પ્રાંવે તે ભાંગફાટ કરે છે. ટુંકામાં જન્મમરણના ફેરાની અવસ્થામાં તે હોતા નથી. ખાસ સચ્ચિદાનંદ અવસ્થામાંથી નીકળી મનુષ્ય અવસ્થામાં આવવુંજ પડે છે અને પછી ત્યાંથી નીકળી વચ્ચે રહેવું પડે છે. તે યુક્તિ જડે એટલે તે મધ્યમાં રહે છે. પછી ફાંવે તો મનુષ્ય અવસ્થામાં જાય છે અથવા સચ્ચિદાનંદ અવસ્થામાં જાય છે. એવા ત્રણે પ્રકાર છે. જ્યાં એ ત્રણે પ્રકારો નથી એવી એક અવસ્થા છે ત્યાં જઈ બેસવું; એટલે પછી ત્રણ શું હઝારો શું બધાજ પ્રકારો તેનાજ, અને બધાજ પ્રકારની બહાર પણ તેજ તે. એવી યુક્તિ જેને મળી તેને મળી, તેજ સદ્ગુરુ, તેથી સદ્ગુરુનાં ચોતિસાંપડેનાસોય “વિના સદ્ગુરુ જડે ના સોઈ.” એની શું કયાંઈ નિશાળો હોય છે કે ! એનો માસ્તર એકજ છે અને શિષ્ય બનનારો પણ એકજ હોય છે.

બાકીના બધા જીવો; તે માસ્તર કહો કે શિષ્ય કહો, તેમાં આકર્ષાઈ જઈ તે જીવો તે ગુરૂ શિષ્ય જેવા થતા જાય છે અને તે રૂપે તે સચ્ચિદાનંદનો અનુભવ લે છે. તમને પોતાને અનુભવ આવે તે માટે શરીરની બનાવટ પણ તેવીજ જોઈએ. શરીર એ સર્વ વાતનું સાધન છે. અનેક પ્રકારના વ્યવહાર કરવાને અથવા ન કરવાને સુખદુઃખ મેળવવાને શરીર એ સાધન છે. લોખંડી કામ હોય અથવા સોનાનું કામ હોય, તેને લોખંડના હથીઆરની જરૂર પડે છે. એટલે જે કામ જેવું હોય તેવું તેને સાધન જોઈએ. તેમ પરમાત્માની પ્રાપ્તિ માટે જો કે શરીર એ સાધન છે તો પણ તેની બનાવટ તેવી, તે યોગ્યતાની, જોઈએ. જેમ શીવવાનું કામ સોયના જેવા લોખંડી હથીઆર વડેજ કરવું પડે છે. ત્યાં કંઈ લુહારના હથોડાથી ચાલતું નથી; હથોડો હાથમાં લીધો અને કહે છે શું તો કે પાટલુન શીવું છું; કારણ તેને લોખંડી હથીઆરની જરૂર છે. અરે! લોખંડી હથીઆરની જરૂર છે એ ખરૂં પરંતુ તે કામને લાયક હથીઆર જોઈએ ને! તેવી રીતે શરીર એ સર્વ કર્મનું સાધન છે, તો પણ અખંડ સુખના યોગની જે કળા છે તે પ્રાપ્ત કરી લેવા માટે જે ગુપ્ત ચિન્હોની જરૂર હોય છે તે ચિન્હ સહિત શરીર હોય તોજ તે અખંડ સુખની પ્રાપ્તિ કરી લેવાય છે. જેમ શીવવાની જરૂર હોય તો તેવી રીતનું સાધન એટલે સોય લેવી પડે છે તેમ પરમેશ્વર પ્રાપ્તિની ગરજ હોય તો તેવી રીતનું શરીર મેળવી લેવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. સ્વધર્મ પ્રમાણે ચાલીએ તો આગળનું શરીર તે ચિન્હવાળું આવે છે અને પછી બધું હાથમાં આવે છે.

તેથી સંસારની જેટલી વિસ્મૃતિ થાય તેટલી થવા દો; બધું સહન કરતા રહેવું, દુઃખ સોસ્યા જવું, દુઃખની, સંકટની જરૂર છે; તે જેટલાં જેટલાં આવે તેટલો તેટલો જીવ વાસનાથી પરાંગમુખ થાય છે. જેમજેમ તે પરાંગમુખ થતો જાય તેમતેમ શુદ્ધ આત્માનુભવ આવશે; પછી તેમાંથી સુખજ સુખ. પછી ત્યાં દુઃખ ક્યાંથી ?

મોગાવી તી વિપદદશા, સંપદદશા બઠેંચ સોઢાવી ।

મોઢાવી વિષયાશા સચ્ચરણસંગતી ન સોઢાવી ॥

અર્થ:—(તે વિપત્તિદશા ભોગવવી, બળબળરીથી સંપત્તિવાળી દશા છોડવી. વિષયાશા તોડવી, પણ સત્ ચરણ સંગતિ છોડવી નહીં.)

બીજી તપશ્ચર્યા થતી ન હોય તો બધું જે કંઈ હોય તે સોસવાની તો ટેવ પાડો. હાથમાં બંગડી પહેરી છે કે એમ કહીએ અથવા ગધેડો છે એમ કહીએ તો ગુસ્સો આવે છે ! કેમ ! તો તું ગધેડાના કરતાં પણ નીચ છે તેથી તારાથી કંઈ સોસાતું નથી ! ત્યારે તારા કરતાં ગધેડો પણ સારો એમ થયુંને ! જો તું પુરૂષત્વને લીધે મનુષ્યપણાનું અભિમાન ધરે છે તો તારાથી બધુંજ સોસાવું જોઈએ. તેં તારૂં અને જગતનું શું કામ કર્યું ? બધું હીત સાધવાને સહન શક્તિની તો ગરજ છે. આ માટે દુઃખો સંકટો આવતાંજ જાય અને આપણે તે સહન કર્યાં કરવાં. એમ કરતાં કરતાં પથર બની જવું જોઈએ. જ્યાંથી સુખ પૂરું પડે છે તે કેવળ પથર છે. તેથી સદગુરૂ અવસ્થા જેનાથી હુઝારો લોકો સુખનો અનુભવ લઈ શકે છે, તે પથરને કહે છે. બીજું છે શું અને નથી શું !

ગુરુવાર, તા. ૧૪ ઓગસ્ટ ૧૯૨૪, શ્રાવણ શુ. ૧૫ શકે ૧૮૪૬.

(બળેવ ચંદ્રગ્રહણ)

આપણું મન પરમેશ્વરનું ઠેરવી તેના મન પ્રમાણે
વ્યવહાર કરવા-ગ્રહણ વખતે સત્કર્મનું ફળ-માંગ
શબ્દની વ્યાખ્યા-‘ગ’ અને ‘અ’ નો સંવાદ-પર્વ-
કાળ-બ્રહ્મરંધ્ર-સત્પુરુષને પ્રેમથી ચોટી
રહેવું-ગુસ્સો એટલે પ્રેમ.

જગતના કલ્યાણ માટે જે કામો કરવામાં આવે છે તે
શરીરવડે કરવામાં આવે છે. શરીર પણ પ્રકૃતિજ છે. એ પ્રકૃતિ,
મૂળમાંનું જે શુદ્ધ સત્ છે તેને આધારે ઉત્પન્ન થઈ, તે સત્ને
આધારે તે જગતની ક્રિયા શરીરની હાલચાલ કરી, કરે છે. સત્ને
મનની અવસ્થા આવે છે તે પણ તે
આપણું મન પરમે- પ્રકૃતિને લીધેજ આવે છે. જગતમાંની
શ્વરનું ઠેરવી તે કોઈપણ રીતની ક્રિયા જેને લીધે થાય
મન પ્રમાણે છે તેનું નામ મન; અથવા તે સત્ને
વ્યવહાર કરવા. પ્રકૃતિને આધારે વિચાર કરવાની જે
અવસ્થા આવે છે તેજ મન. સત્માં મન
એ અવસ્થા નથી; પરંતુ સત્નેજ આધારે પ્રકૃતિને આકાર આવ્યો
તેથી તે પ્રકૃતિના જે ગુણધર્મ તે સત્માં ઉત્પન્ન થાય છે,
એટલેજ તે મન ઉત્પન્ન થાય છે, તેને અશુદ્ધ સત્ કહેવું. એવી
રીતે સત્ને આધારે પ્રકૃતિ અને પ્રકૃતિને આધારે સત્ એવો
વ્યવહાર શરૂ થાય છે. પ્રકૃતિમાં સત્ છે પણ પ્રકૃતિના ગુણધર્મથી
રહિત એટલેજ મન રહિત જો તે સત્ હોય તો તે સત્ને શુદ્ધજ
સમજવું. મનુષ્યની સ્ત્રી અથવા પુરુષ પ્રકૃતિમાં જો મન રહિત

અવસ્થા રહે તો ત્યાં શુદ્ધ સત્જ છે એમ સમજવું. પ્રકૃતિ ઉત્પન્ન થઈ તે કેવી રીતે થઈ એ બદલ વ્યાખ્યાન થઈ ગયું છે. મન રહિત મનુષ્યનેજ સત્પુરૂષ કહેવામાં આવે છે. એવા સત્પુરૂષની પાસે વ્યવહાર કરવા માટે તેના સહવાસમાં સ્ત્રી અથવા પુરૂષ પ્રકૃતિ હોવી જોઈએ, અને એવી જે તે સ્ત્રી વા પુરૂષ પ્રકૃતિ, તેનું મન સત્પુરૂષમાં જઈ, ત્યાંથી શુદ્ધ વિચાર મહિત તેજ મન પાછું આવી, તેને આધારે તેજ સ્ત્રી અથવા પુરૂષ પ્રકૃતિ વ્યવહાર કરે છે. ખીજાં કોઈપણ બાહ્ય સ્ત્રી પુરૂષોનાં મનો જો સત્પુરૂષમાં પ્રવેશ કરે એટલે કે તેમનામાં એક સરખું લક્ષ રાખે, તો તેનું પરિણામ એ આવશે કે તેમના મનો સદ્રૂપજ બની જશે; અથવા તેજ મનો સદ્વિચારયુક્ત બની સઉ સઉની પાસે જશે અને તેમના સદ્વિચારયુક્ત વ્યવહાર આપોઆપ શરૂ થશે. આવા સ્ત્રી પુરૂષો માટે સત્પુરૂષને બાહ્યરીતે ઉપદેશ કરી કંઈ કહેવાની જરૂર પડતી નથી. તેથી સત્પુરૂષના મનમાં જે વિચાર આવે તે તે પ્રકૃતિમાં જાય છે અને તે પ્રમાણે તે પ્રકૃતિને પોતાના શરીર વડે બધો કારભાર કરવાનો હોય છે. પછી તે પ્રકૃતિનું જે શરીર તેજ તે સત્પુરૂષનું શરીર થઈ પડે છે; એટલે કે તે સ્ત્રી વા પુરૂષ-પ્રકૃતિ અને સત્પુરૂષ એકજ થઈ જાય છે. તે સત્પુરૂષનું મન અને તે સ્ત્રી વા પુરૂષનું શરીર એમ બની (મળી) કારભાર ચાલે છે. એવીરીતે જેનું થાય છે તેજ તદ્રૂપ થઈ જાય છે. પરંતુ સત્પુરૂષના હૃદયમાં તમારું મન પ્રવેશ કરે એવી રીતે તમો ખરા અંતઃકરણથી તેમનામાં લક્ષ પરોવતા નથી તેથીજ હું હુંમેશ કહુ છું કે મારે તમારું મન ઉછીતું લઈ તમને ઉપદેશ કરવાનો વ્યવહાર કરવો પડે છે.

આપણી ઇચ્છાના કરતાં પ્રારબ્ધની ઇચ્છા અને તેના કરતાં ઇશ્વરની ઇચ્છા બલવત્તર છે.

મનસા ચિંતિતં કાર્યં દૈવમન્યત્ર ચિંતયેત્ ॥

અને દૈવાત્ ઈશ્વરેચ્છા બલીયસી ॥

મનની અથવા દૈવની ઇચ્છાથી કારભાર ચલાવો છો; તો તેમ ન કરવું; ઇશ્વરની ઇચ્છાથી બધો કારભાર કરવો. શરીર આપણું અને મન ઇશ્વરનું એમ ઠેરવી તે પ્રમાણે કામ કરવું. આપણુ મન આપણે માટે કોઈ પણ પ્રકારે ઉપયોગમાં ન લઈએ એટલે તેજ મન એની મેળે પરમેશ્વરનું બને છે. જેમ કોઈ બિનવારસી થયેલી વસ્તુનો માલીક સરકાર બને છે, તેમજ આપણે આપણા મન ઉપરનો કબજો છોડી દઈ કોઈ પણ પ્રકારે તેનો ઉપયોગ કરીએ નહીં એટલે તે મન પરમેશ્વરનું થાય છે. ઇશ્વર અદ્રષ્ટ છે, તે કંઈ કહેતો નથી, બોલતો નથી, તેથી કહેવા માટે વાતચીત કરવા માટે કોઈને પણ આપણે આપણો પરમેશ્વર ઠેરવવો એટલે આપણું મન તેનુંજ થઈ બેસે. પછી આપણું મન જેનું થયું હોય તેના મન પ્રમાણે વ્યવહાર કરવો. પછી શું તે વ્યવહાર આપણને બાધક થશે કે ? મન ઇશ્વરનું અને શરીર આપણું એમ ઠર્યા પછી, આપણા શરીરને આધારે તે મન કામ કરે છે, તેથી તે શરીર પણ પરમેશ્વરનુંજ ઠરે છે. પછી તેનામાં અને આપણામાં શો પ્રકર રહ્યો ?

આજે રાત્રે ત્રણ કલાક ગ્રહણ છે. પુરસ્ચરણ કરવાને પૂરી સવડછે. કોઈપણ સત્કર્મ ગ્રહણ પૂરું થાય ત્યાં સુધી કર્યાથી તેને પૂર્ણતા આવે છે. આપણે લક્ષ જપ કરવા ગ્રહણ વખતે સત્કર્મ હોય તો તેને પુષ્કળ દિવસ લાગે છે; કર્યાનું ફળ. તેથી ગ્રહણ પૂરું થાય ત્યાં સુધીમાં જેટલા થઈ શકે તેટલા તે જપ કર્યાથી લક્ષ જપ કર્યાનું ફળ મળે છે. લક્ષ એ સંખ્યા પણ પૂર્ણ ક્યાં છે ? પરંતુ એક ધોરણ (વર્ગ) તો પૂરો થયાં જેવું થશે. આ માટે કોઈએ અભિષેક કરવો, જપ કરવો, દિક્ષિતને (ગુરૂજીને) પાદુકા ઉપર અભિષેક કરવાનું કહેવું. કોઈએ પહેરો ભરવો, કોઈએ પ્રદક્ષિણા ફરવી; જેને જે સૂઝે તેણે તે સત્કર્મ કરવું. ગમે તે રસ્તે ઇશ્વર પ્રીત્યર્થ કામ કરવું. ધર્મ કરવો. ગ્રહણમાં માંગને પણ કંઈ હાન આપવાની રીત છે. માંગ અને ભંગીની પહેલાં વ્યાખ્યા

આપી છે. જે પોતે ભંગ થતો નથી અથવા બીજાને ભંગ થવા દેતો નથી તે ભંગી. જેવો માંગ તેવો ભંગી. તેથી માંગને જે દાન આપવાનું હોય તે આપો. હુંજ માંગ પણ છું.

અંગ રહિત જે તે માંગ; અથવા મા એટલે લક્ષ્મી તે લક્ષ્મી સહિત જે તે પણ માંગજ. લક્ષ્મી જેનું શરીર છે, એટલે લક્ષ્મીનાં જ્યાં લક્ષણ છે તે માંગ; અથવા

માંગ શબ્દની વ્યાખ્યા. લક્ષ્મ એટલે નિશાની, આ સત્ત્વની નિશાની જેની પાસે છે તે માંગ. તેથી ભગવાન

લક્ષ્મીપતિ, વૈકુંઠાધિપતિ પણ માંગજ તો છે. જગત્ લક્ષ્મીરૂપ છે તે સત્ અવસ્થાની એક નિશાનીજ છે. એ શિવાય પણ ખોતરી ખોતરી કહાડીએ તો ખુબ અર્થ નીકળશે, માંગ શબ્દમાં મ-કાર, આ-કાર, અનુસ્વાર, અને ગ છે. મકાર એટલેજ અનુસ્વાર અને અનુસ્વાર એટલે મકાર. અનુસ્વારને નાંખવો મકારમાં, એટલે પછી “ માગ ” શબ્દ થયો. “ માગ ” એટલે શું ? તો મા એટલે નહીં અને ગ એટલે ગતિ, એટલે ચલન વલન રહિત, ગતિ રહિત જે હોય તે “ માગ ” એટલે માંગનો જે અર્થ તેજ માગનો થાય છે. અથવા મા એટલે લક્ષ્મી એવો અર્થ લઈએ તો તે લક્ષ્મીની અવસ્થામાં જેની ગતિ હોય તે “ માગ ” એવો અર્થ નીકળે છે. હવે અનુસ્વાર એટલે શૂન્ય અને મકાર એટલે પણ અનુસ્વારજ. એટલે મકાર જાય એટલે મકારનું એક શૂન્ય અને અનુસ્વારનું એક શૂન્ય. આ બેઉ શૂન્યનો વાચક (શૂન્ય જતાં) ફક્ત “ આ ” રહ્યો. અ+અ મળી “ આ ”. આ એટલે કંઈ નહીં. અનુસ્વાર અને મકાર જઈ હવે “ આગ ” જ રહ્યું. મકાર અને અનુસ્વાર એ બેઉ નાસ્તિત્વનો બોધ કરે છે. તેથી તેને બદલે જે “ આ ” આવ્યો તે “ આ ” પણ બે નાસ્તિત્વનોજ અર્થ દેખાડે તો નાસ્તિત્વ માટે તે “ આ ” પણ શા માટે બોધ્યું, તેથી તે “ આ ” પણ ગયો; હવે રહ્યો ફક્ત “ ગ ”. આ ઉપરથી સ્વામીને લાગ્યું હશે કે “ ગં ગણપતયે નમઃ ” એમ કહેશે. પરંતુ હું તે ગણપતીને ઉડાવું છું તે જુઓ.

તમને ગણપતી બનાવતાં કેટલો બધો ત્રાસ પડે છે, પણ મને તે ભાંગવામાં કંઈ વખત નથી લાગતો !

હવે જે “ગ” રહ્યો તે “ગ + અ” મળી “ગ” થયો. તે ‘અ’ શું શીખવે છે ? તો “અ” નાસ્તિત્વ યોધક છે. ગ એટલે અભિમાન ગર્વ; એવો વ્યવહારિક અર્થ છે. તે ‘અ’ ‘ગ’ને કહે છે કે તારે અભિમાન ન કરવું, હું છું તારી પાછળ. ‘ગ’ ની પાસે તે ‘અ’ છે, તે ‘અ’ વગર તે ‘ગ’ ને ગતિ નથી. તે ‘અ’ ‘ગ’ ને કહે છે કે હું તારો નાશ કરું છું, અને તે ‘ગ’ ‘અ’ને કહે છે ‘હું તારો નાશ કરું છું.’ ‘ગ’ કહે છે તારાથી હું નાશ પામવાનો નથી. પરંતુ હું ફક્ત તારો નાશ કરીશ. ‘અ’ એ અભાવ દર્શક છે એટલે કે ‘અ’ ગયોજ. તે ‘ગ’ કારે ‘અ’ ને પોતાનામાં મેળવી લીધો. તે ‘અ’ ‘ગ’ માં મળતાં મળતાં ‘ગ’ને કહે છે તેં મને ખાધો,

તેં મારો નાશ કર્યો, એટલે હું તારામાં

‘ગ’ અને ‘અ’ નો પેઠો. એટલે મારો અર્થ જેમ અભાવ

સંવાદ.

દર્શક છે તેમ તું પણ અભાવ અવસ્થામાં

જશે; પછી ‘ગ’ કારનો અર્થ જવું એવોજ

છે. તેથી આખરે તે ‘ગ’ કાર પણ ગયો. પછી કંઈજ રહ્યું નહીં. તેથી માંગ શબ્દનો અર્થ કંઈજ નહીં એમ થઈ પડ્યો અને કંઈ નહીં એ અવસ્થા જેના શરીર પર છે તે જે સત્ તેજ ફક્ત સિદ્ધક રહ્યું.

‘ગ’ અ’ ને કહે છે, તેં મારો નાશ કર્યો તો પણ ‘ગ’ કાર રૂપે હું છુંજ. ‘અ’ ને લાગ્યું આણે મને ઝીત્યો. ગ’ ની આગળ ‘અ’ ના જોયતો હોય તો નીચે લીટી કહાડે છે (ગ). તે પરથી સમજવું કે ‘ગ’ કારની આગળની લીટી એટલે કાનો નથી, એટલે તે ‘અ’ ને ખીજે અ લગાડીએ એટલે નીચેની લીટી ‘અ’ ની યોધક છે. એટલે તે ‘અ’ નાસ્તિત્વનો યોધક; પછી પહેલો જે ‘ગ’ માંના કાના માંહનો ‘અ’ તે નથી એ દેખાડવા પેલો ખીજે ‘અ’ જ છે એટલે તે ખીજી લીટી છે. હવે તે લીટીને બગ આપ્યું. કારણ ‘ગ’ એ ‘અ’ ને કહ્યું હતું કે તું નહીં હોયતો પણ હું અર્થો

‘ગ’ રહીશજ. ‘અ’ કહે છે હું નહીં તો મારો લાઘ્ય ખીજો ‘અ’ ત્યાં આવ્યોજ. મને શેને આધારે કહાડશે ? અને કહાડશે તોપણ મનેજ (પાછો) લેશે. માફ નાસ્તિત્વ શક્ય નથી, પણ તારો ફક્ત હું તદ્દન નાશ કરું છું.

હવે ‘ગ’ ને ધાક લાગ્યો. છતાં તે કહે છે, “તું ખીજો રૂપે હોય તો પણ તારું ફળ તને નથી. કારણ નીચે લીટી અકાર રૂપે હોય તો પણ પૂર્ણ ‘ગ’ નો ઉચ્ચાર થતો નથી. તેથી હું ‘ગ’ છું તે છુંજ.”

ફરી ‘અ’ ને પણ જોર આવ્યું. તે કહે છે “તારું અસ્તિત્વ મારા શિવાય નથી. હું ‘અ’ છું છતાં મારું ફલ મને નથી મળતું એમ કહે છે. તો ભલે જવા દે, હું પણ નહીં અને મારો સોબતી એટલે નીચેનો લીટો પણ નહીં, તો ‘ગ’ એવો તું રહ્યોને ! હવે તારું સ્વરૂપ શું ? તો ઉપર એક લીટી અને નીચે શુન્ય. આવી રીતનું તારું સ્વરૂપ રહ્યું. ત્યારે હવે તે લીટી પણ હુંજ અને તે નીચેનું શુન્ય પણ હુંજ. ઉપરની લીટી અને નીચે શુન્ય એટલે ‘અ’ એ નાસ્તિત્વ દર્શક છે. તે બધાં મળી જો ‘ગ’ થાય છે તો ‘ગ’ કારનો અર્થ જવું વગેરે એટલે ‘ગ’ કારનો અર્થ પણ નાસ્તિત્વ દર્શકજ થાય છે. હવે તારું અસ્તિત્વ કયાં રહ્યું ?

‘ગ’ નું ‘ગ’ પણ રહ્યું નહીં તેથી ‘ગ’ ને ચટપટી લાગી. તે ફરી કહે છે અરે ‘અ’, તારું કહેવાનું મને કબુલ છે. જે ‘ગ’ હું છું તે તુંજ છે. ઉપરની લીટી અને નીચેનું શુન્ય તે તુંજ છે. પરંતુ એક વાત મહત્વની છે. બધું તુંજ બન્યાથી ચાલે એમ નથી. લીટી, શુન્ય, નીચેની લીટી અને તું એ નાસ્તિત્વનાં દર્શક છે એ હું કબુલ કરું છું; પરંતુ લોક મારા આકારને શુન્ય અથવા લીટી કહેવાના નથી પણ લોકો મને ‘ગ’ જ કહેશે. ત્યારે તો તું હોઈ ન હોયા જેવોજ કે નહીં ?

અ — અરે ‘ગ’, મારી કામગિરી નાસ્તિત્વ દેખાડનારી એકે બની તોપણ કાયમનું અસ્તિત્વ મારુંજ તો છે. તારું ‘ગ’ પણ કયાં સુધી ટકશે ?

આ ઉપરથી ‘ગ’ ફરી ચુકિત કરે છે. છેવટે આપણે ‘ગ’ નો જય કરી આપણું એટલે સ્વામીને ઠીક લાગશે.

ગ — તારૂં આ કહેવું મારે કબુલ છે. ખરૂં છે. મારૂં ‘ગ’ પણ લોકોને મોં છે ત્યાં સુધીજ છે. આખરે મારૂં ‘ગ’ પણ જશે અને તારૂં નાસ્તિત્વજ રહેશે, પરંતુ ખીજ એક વાત છે તે તારે કબુલ કરવીજ પડશે.

તે એક વિચારવાનજ છે. એટલે ખરી વાત એકને કબુલ થવાનીજ.

ગ—તારા ‘અ’ પણાના એટલે નાસ્તિત્વપણાના બેરપર મને ‘ગ’ પણ આવ્યું.

અ—હા. ખરૂં છે.

ગ—આખરે લોકોને મોં છે ત્યાં સુધીજ મારૂં અસ્તિત્વ અને પછી તારૂં છેજ. તારા નાસ્તિત્વનું શૂન્યપણું અથવા તેની નીચેની લીટીને લીધે મને અસ્તિત્વ આવ્યું. આ બધી વાતો ખરી. પરંતુ મારૂં અસ્તિત્વ પહેલાં અવ્યક્ત સ્થિતિમાં હતુંજ; પણ તારા નાસ્તિત્વના યોગવડે તે જહાર પડ્યું (ખુલ્લું થયું.) અરે હું તો પહેલાં હતોજ અને તારી ઉત્પત્તિ મારામાંથીજ છે. હું જહાર પડ્યો નહોતો. મારી મનેજ ખબર નહોતી, તેથી હું જહાર પડું, મારી મને ખબર પડે તેથીજ મારામાંથી તારી ઉત્પત્તિ થઈ. તારા વડે મારૂં મને સમજવા લાગ્યું તેથી તારી મને જરૂર છેજ. પરંતુ તું કંઈ મારા ખેલાંનો નથી. હું ખેલો અને તું પછી. એમ છે તેથીજ મારો ઉચ્ચાર કરતી વખતે પહેલાં મારો થઈ પછી તારો થાય છે. જો મારા ખેલાં તું હોત તો ખેલાં તારો એટલે ‘અ’ નો ઉચ્ચાર થઈ પછી મારો ‘ગ’ નો ઉચ્ચાર થઈ ‘ગ’ કહેવાને બદલે ‘અગ’ એમ લોકોમાં કહેવામાં આવ્યું હોત. પણ તેમ નથી અને લોકો ‘ગ’ જ કહે છે માટે પહેલાં હું અને પછી તું. તેથી મારૂં અસ્તિત્વ કાયમનું કાયમજ, ફક્ત હું ‘ગ’ જ શું, પણ જેટલું કંઈ હોય ન હોય

તે બધાંમાં હું એકલોજ છું. પરંતુ જેમ મારી ‘ગ’ અવસ્થા અવ્યક્ત હતી તેમ બધોજ હું અવ્યક્ત રૂપે એટલે ફક્ત કેવળ છું અવસ્થામાં હોઈછુંજ અને હંમેશા છુંજ. ‘ગ’ અવસ્થાને જહાર લાવવા માટે તું ‘અ’ ઉત્પન્ન થયો, તે તું ‘અ’ એકલો છે તે એકલાપણું હું એકલો હોવાથી તને પણ આવ્યું. હું જે એકલો અવ્યક્ત અવસ્થામાં અનંત છું, તે જહાર પાડવાને જે જે રીતે તે ખુલ્લું પાડવામાં આવે છે (જહાર પાડવામાં આવે છે) તે સર્વ પ્રકારનો તું એકલોજ કારણભૂત છે. તું જે ‘અ’, તારૂં જેમ ‘અ’ નામ છે તેમ તારૂં બીજું નામ નાસ્તિ અથવા શૂન્ય અથવા એવી રીતનાં અર્થબોધક જે નામો હશે તે તારાંજ. તું એકલો હોઈ તારાં નામો પણ પુષ્કળ અને રૂપ પણ પુષ્કળ છે પરંતુ હુંજ તારે વડે તે રૂપે જહાર પડ્યો (વ્યક્ત થયો) એમ સમજ. મૂળની મારી અવ્યક્ત અવસ્થાજ કાયમની હોવાને લીધે તારે લીધે હું ગમે તેટલો વ્યક્ત બન્યો હોઈ તો પણ મારી અવ્યક્ત અવસ્થાનો ભંગ થતો નથી. તેથી હું અનંત, અવ્યક્ત અને પૂર્ણ આનંદરૂપ હોવા છતાં કોઈને અનુભવમાં આવતો નથી. તું મને વ્યક્ત કરવામાં કારણભૂત છે માટે સ્વાભાવિક રીતે જ તું આગળ અને હું તારી પાછળ. તેથી મારો અનુભવ લેનાર જે કોઈ હશે તેને પ્રથમ મારો અનુભવ ન આવતાં તારોજ અનુભવ પહેલો આવશે. કારણ તારામાં હું છું અને તારે લીધે હું ઢંકાયો છું. એટલે કે મારો અનુભવ લેનાર પ્રથમ તારોજ અનુભવ લેશે. તે તારો અનુભવ શું છે? તો નાસ્તિત્વ; તેથી તે-જ અનુભવ તે અનુભવ લેનારને આવશે.

તને ફક્ત મારો અનુભવ આવે છે. પરંતુ તારા શિવાય બીજો કોઈ હોય, પછી ગમે તો હું પોતે કાં ન હોઈ, પણ તેને મારો અનુભવ આવશે નહીં. ત્યારે તનેજ ફક્ત અનુભવ છે, મારો કહો અથવા મારા તારા યોગથી જેટલાં જેટલાં રૂપો થયાં છે તે સર્વનો અનુભવ લેનાર તું એકલો છે. એ બધાંનો તું

એકલો અનુભવ લઈ પોતાનો પણ અનુભવ લેનાર તું એકજ છે. એ પરથી શું સાબીત થયું કે અનંત, અખંડ, આનંદનાં સ્થાનનો, શાશ્વત સુખનો અનુભવ મારે અથવા ખીજ કોઈને લેવો હોય તો તેને તારી અવસ્થાજ સ્વીકારવી પડશે.

ગ:—પહેલાં મને કંઈજ સમજતું નહોતું. પણ હવે તારે જ લીધે તારી સાથે હું આટલી વાતો કરી રહ્યો હતો અને મને ખરૂં શું તે સમજવા લાગ્યું છે. મારા સ્વસ્વરૂપનો એટલો અખંડ આનંદનો અનુભવ લેનાર હુંજ છું. અને આ મારી યોગ્યતા મને તારે લીધેજ આવી એમ મને સમજવા લાગ્યું. પહેલાં તો હું ફક્ત પડી રહ્યો હતો. અનાયાસે તારી મારામાંથી ઉત્પત્તિ થઈ તેથી તુંજ મારૂં મને દેખાડનાર બન્યો. મારી ઉત્પત્તિ નથી ઉત્પત્તિ તારી છે. પરંતુ તે અનાયાસે થઈ છે તેથી તને સ્વયંભૂ કહેવો અને તારી વડેજ મારૂં મને સમજવા લાગ્યું તેથી મને અથવા મારા જેવા કોઈને મારૂં આ આવું સત્ સ્વરૂપ સમજવામાં કારણભૂત તુંજ છે, તેથી તને સદૃશરૂપ પણ કહેવો. સદૃશરૂપ, સદૃશરૂપ કહે છે તે તુંજ. હું કેવળ સત્ છું. મારા સત્ની મને ઓળખાણ કરી આપનાર, અને હઝારો જણાંને મારા સત્ની ઓળખાણ કરી આપનાર તું થયો તેથી તું સદૃશરૂપ બન્યો. તે સત્ અથવા અસ્તિત્વ એ પણ મને ક્યાં બબર હતાં ? તેં તારી પર નાસ્તિત્વ શૂન્યત્વ, અસત્ વગેરે લીધાં તેને લીધે હું સત્ વા કોણ છું તેની મને બબર પડી. તું છે તેથી ઠીક છે, નહીં તો મારી પ્રજેતી થાત ! તું નહોતો ત્યારે મારી પ્રજેતીજ તો હતી. પરંતુ હું છું તો તું છે, તેથી મારે લીધે તારી ઉત્પત્તિ અને તારે લીધે મારાં અસ્તિત્વની જાણ. તું છે પણ તારી કંઈ ફજેતી નથી. તું મારી પર ચેન કરી રહ્યો છે. મારી ચેન ક્યારે થાય કે જ્યારે તું મને તારા જેવો બનાવે ત્યારે.

ગ:—તમારે લીધે જો કે હું વ્યક્ત થયો તો પણ મારૂં મને સમજતું નથી. માટે શું કહેવું 'અ' સાહેબ ! મારૂં મને સમજવું અથવા મને વ્યક્ત કરવો, અથવા તો મારો અખંડ

આનંદ જે કંઈ છે તે મારો મને મેળવી આપવો તે પણ તમારા હાથમાં ! શું કહેવું ‘અ’ સાહેબ, મારાથી તમારી ઉત્પત્તિ થઈ એટલે તમે મારા પુત્રજ છો, પરંતુ જો કે હું તમારો પિતા છું તો પણ તમારા વડે મારું અજ્ઞાન-મૂળ નાશ પામે છે. તેથી

પિતા પાય વંદી નાશી અજ્ઞાન મૂળ

(પિતા પગે લાગે છે અને અજ્ઞાન મૂળનો નાશ કરે છે.)

તેથી તે ‘ગ’ પિતા હોવા છતાં છેવટે ‘અ’ ને પગે પડ્યો.

‘અ’ જે છે તે બન્યો પ્રકૃતિ અને ફક્ત ‘ગ’ શુદ્ધ સત્ થયો. શુદ્ધ સતને પ્રકૃતિ બહાર કહાડે છે અને જે કંઈ હોય તે પ્રકટ કરે છે; પછી તેને પ્રસાવે છે કહો કે ગમે તે કહો. ગુપ્ત અવ્યક્ત જે ‘ગ’ તેને નાસ્તિકપણાંએ એટલે ‘અ’ એ વ્યક્ત કર્યો. ‘ગ’ એટલે શુદ્ધ સત્ તે કંઈ કરતો નથી, જ્યારે ‘અ’ એટલે પ્રકૃતિ સર્વ કારભાર કરે છે. પરંતુ તે ‘ગ’ ના એટલે શુદ્ધ સતને આધારે કરે છે. જગતના કલ્યાણ માટે ‘ગ’ નું ‘ગ’ પણ એટલે માપેલી અવસ્થાનું સતનું સદ્રૂપ, જગદ્રૂપે એટલે ‘અ’ એટલે પ્રકૃતિએ વ્યક્ત કર્યું. પરંતુ તે બેઉ એકજ છે અને તે બેઉની આવશ્યકતા છે. એકનું મન અને એકનું શરીર (પ્રકૃતિ). આ શરીર પ્રકૃતિને લીધે તે ‘ગ’ ને વિચાર અવસ્થા આવી. તે અવસ્થા લઈ પ્રકૃતિ એટલે ‘અ’ જગતનો કારભાર કરે છે. મૂળ અવસ્થા વ્યક્ત થઈ ઉપલોગમાં આવવા માટે પ્રકૃતિની એટલે ‘અ’ ની એટલે નાસ્તિકત્વની જરૂર પડે છે. આપણે જો ઉપલોગ ન લેવો હોય તો તે પ્રકૃતિ હોયા છતાં ન હોયા જેવીજ છે. આપણે આપણી મેળે સ્વસ્થ. પરંતુ ઉપલોગ લેવો હોય તો ‘ગ’ ને ‘અ’ ની જરૂર છે. નહીં તો ‘ગ’ હોય છતાં ન હોયા જેવોજ. આ ‘અ’ ને પ્રકૃતિ, શૂન્ય અથવા માયા કહેવી.

પર્વકાળની હ્રિમેશ જરૂર હોય છે. પર્વકાળ હ્રિમેશનોજ છે. પરંતુ પરમેશ્વર પ્રીત્યર્થે, તમારા પોતાના કલ્યાણાર્થે તમે તેનો ઉપયોગ કરતા નથી. તેથી વર્ષમાં

પર્વકાળ.

કેટલાક દિવસ જુદા જુદા પર્વકાળના તરીકે ઠેરવ્યા છે. કંઈ નહીં તો તે વખતે

તમે તમારા કલ્યાણનો ઉપાય કરી લો તેટલા માટે આ યોજના છે. પર્વ એટલે સાંધો. બેઉ બાજુનો એક ઠેકાણે મેળાપ થઈ બનેલો જે સાંધો તેનું નામ પર્વ. શેરડીના સાંઠા વચ્ચે પાયરીઓ (ગાંઠા) હોય છે. પાયરી એ પર્વનો અપભ્રંશ છે. પર્વ એટલે સાંધો જે હોય છે તે દ્વારા ખરું કલ્યાણ સાધ્ય કરી લેવાય છે. મનુષ્યની ઉત્પત્તિ સાંધામાંથી છે. તે સાંધો છે તેથી જીવંતપણું અને અસ્તિત્વ છે. બ્રહ્મરંધ્રની બેઉ બાજુએ ડાબા અને જમણા એવા બે ભાગ છે. તે બેઉ ભાગ માધ્યાંથી તે ગુદા સુધી પાસેને પાસે આવતા ગયા છે. હાથપગ જેમ જુદા છે તેમ ગુદદ્વાર સુધી અલગ હોઈ તેમને જોડવામાં આવ્યા છે અને તેની નિશાની પણ દેખાય છે. જેમ લોખંડી કામમાં સાંધો કર્યો હોય ત્યાં લીટીની નિશાની દેખાય છે, તેમ આપણા બે ભાગ એક ઠેકાણે જોડી તેનો જે સાંધો તેનાં દર્શક, ચિન્હ તરીકે બે નસકોરાં વચ્ચે એક લીટી (૫૩) છે; તેમજ મૂછની વચ્ચે, તેની નીચે ઓઠ ઉપર પાછળના કણા ઉપર અને હૃદય ઉપર પણ સાંધો દેખાઈ આવે છે. જે વડે તે બન્યું છે તે વડેજ તે જોડાયું છે; એટલે આનંદથીજ બન્યું અને આનંદેજ જોડાયું. થતાં થતાં ખરાબ પણ થતું જાય છે; તે નીકળી જવા માટે અને લેગો થતો આનંદ ગ્રહણ કરી શકાય તે માટે પણ જે જે ઠેકાણે એવી જરૂર છે તે તે ઠેકાણે છિદ્રો છે અને તે છિદ્ર હોવાની પણ જરૂર છે. તેવુંજ માથામાં જે છિદ્ર છે તેને બ્રહ્મરંધ્ર કહે છે. સુખ દુઃખનો અનુભવ લેવા માટે શરીરમાં વાસ કરનારો જે, - તે તે

બ્રહ્મરંધ્ર.

છિદ્ર દ્વારા શરીરમાં પ્રવેશ કરે છે. પછી ધીમે ધીમે તે બ્રહ્મરંધ્ર જેમ બંધ થતું જાય છે તેમ તેમ ખીન્ન જે કેટલાંક છિદ્રો છે તે છિદ્રો દ્વારા તેનો વ્યવહાર શરૂ થાય છે. આ બ્રહ્મરંધ્રમાંથી પુત્રોત્પત્તિ થાય છે તે વિષે પહેલાં બોલવું થયુંજ છે, તેથી હવે વધુ બોલવાનું શું કામ ? જે માર્ગે આપણો આત્મા આવ્યો તેજ માર્ગે જો તે જાય તોજ આપણું સારૂં થાય છે; નહીં તો તો

જીવ નેત્ર દ્વારા અથવા ખીજાં છિદ્રો વાટે જાય છે અને તેને લીધે તે ફરી સંધિ કરવાની ભાંજગડમાં પડે છે; પરંતુ જે ધર્મમાર્ગે તેનો પ્રવેશ થયો તેજ દ્વારમાર્ગે જો તે જાય તો કાર્ય થઈ જાય. તેથી સંન્યાસી લોકોમાં શંખ વડે પ્રહાર થઈ ફેડવાનો વહિવટ છે. પરંતુ તે ગમે ત્યાંથી જઈ શકે છે. ખીજા વ્યવહાર માટે આંખ, નાક, ઇત્યાદિની જરૂર છે. પરંતુ જ્યારે બધા વ્યવહાર બંધ પડે ત્યારે, એટલે સર્વ વ્યવહારની જરૂર રહે નહીં તો તે આત્મા ખીજાં દ્વાર માર્ગે બહાર પડતો નથી. એ દ્વારો સાથેનો એનો વ્યવહાર પૂરો થયો તેથી તે આત્મા તે રસ્તે નીકળતો નથી. ખીજાં દ્વારો બંધ થાય એટલે જ્યાંથી પ્રવેશ થયો ત્યાંથીજ તે જાય છે; એટલે પછી આત્મામાં આત્મા મળ્યો એમ સમજવું.

ગણપતીના મૂળસ્વરૂપનું ખીજ ‘ગ’ છે અને ‘ગ’ એટલેજ માંગ, અને માંગ એટલે ગણપતિજ. આ સાંભળી સ્વામી મહારાજ કહેશે કે “મારા ગણપતિને માંગ કહો છો કે?” ત્યારે હું કહું છું “ગણપતિને માંગ પણ કબૂલ કરવુંજ પડશે. કારણ માંગ શબ્દની વ્યાખ્યા પ્રમાણે જો તે હોય તોજ તે ગણપતી. તમે પુછશો, એવો ન હોય તે ગણપતિ નહી કે?” અને ગામેગામ જે માંગ છે તે ગણપતિજ છે કે! તો માંગની અવસ્થા પણ સત્પુરૂષમાં હોય છે, તેથી ગણપતી જો એમ કહે કે જ્યાં સત્પુરૂષના ગુણ હોય ત્યાંજ ફક્ત હું છું અને ગામેગામના માંગોમાં હું નથી, તો તે ગણપતિજ નહીં. સારું તેટલું જોઈએ અને ખરાબ ન જોઈએ એમ કેમ બને? સત્પુરૂષ અવસ્થામાં ગણપતિ ન હોય તો હરકત નથી, પરંતુ ખરાબ વ્યવહાર કરનારા જે માંગો ત્યાં તેમણે હોવુંજ જોઈએ. ખરેખર ગણપતિ જે છે તે કહે છે કે હું સર્વત્ર છું. ખરા માંગોમાં પણ છું અને ખોટામાં પણ છું. પરંતુ તે ગણપતિના અભિમાની જે ભકત હોય છે તે કંઈ તે કબૂલ કરતા નથી. “શું હોય તો ગણપતિ”, એમ તે કહેશે. તો હું કહીશ કે માટીની શું હલગાડી લે. નાટકના વેવધારીને પણ સુંડ હોય છે. માટે તેને પગે પડ. ત્યારે કહે “તે કાગળની, લાકડાંની કરી છે.” અરે,

ત્યારે તારે માટે માણસનો અવતાર લઈ સુંડવાળો માણસ કયાંથી ઉત્પન્ન થશે ! ખરો ભક્ત હોય તો ખરી સુંડવાળો ગણપતિ પ્રકટ થશે. તેથી જ્યાં ત્યાં 'ગં' છે પરંતુ અગ્નિજ્વાલાના ગમ્ (gum) એટલે ગુંદર નહીં હં કે ! ઠીક, તેમ ભલેને હોય. 'ગં' વગર એટલે ગુંદર શિવાય જગતમાં ખીજું કંઈ નથી. ગુંદર ચારે બાજુએ ભર્યો છે. ગુંદર અથવા દહાઈ શેને કહેશે ? તો જ્યાં એકએકને ચોંટી જવાનું સાધન જે પ્રેમ તે પ્રેમ એટલેજ દહાઈ કે ગુંદર. પ્રેમ વગર કંઈ ચોંટતું નથી. પ્રેમ એટલે દહાઈ, ભક્તિ, ગુંદર અથવા ગણપતિ. બધું જગત પ્રેમરૂપ દહાઈરૂપ એટલે ગમરૂપ છે ! એકાદો કેરો કાગળ લઈ તેને ન્હાની ન્હાની લાલ ધોળી ચીઠ્ઠીઓ ચોડી દેવી; પછી તે ચીઠ્ઠીઓને ગૂ, અત્તર, સુગંધી પદાર્થ કે ગમે તે લાગ્યું હોય તો પણ તે મોટો કાગળ જ્યાં જશે ત્યાં તે જશે; પણ ને ખરોખર ચોંટી હોય તો. તેમ આપણાથી દાન ધર્મ, સદ્ધર્માચરણ થતાં નથી, આપદાદાની સદ્ગતિ માટે આપણને શાસ્ત્ર પ્રમાણે ચાલતાં આવડતું નથી; માટે છેવટનો ઉપાય એ કે કોઈને પણ પૂજ્ય માની તે પેલા કોરા કાગળ જેવો છે એમ સમજી તેને ચોંટી

સત્પુરૂષને પ્રેમથી જવું. સંસારમાં સારાં માદાં કર્મો થાય
ચોંટી રહેવું. જેનું સંસારનો અર્થજ સરકવું, અધોગ-
તિએ જવું એવો છે. સારાં કર્મથી કયાંઈ

સરવાનું થાય છે કે ? છોકરાં છૈયાં ઉત્પન્ન કરવાં, ફક્ત છોકરાં માટેનાં કર્મો કર્યાં શિવાય ખીજાં ફાલતું કર્મ કરવાં, એ બધાં અધોગતિએ લઈ જનારાં પાપો છે. જેમ ઉતાર પરથી ગાડી જલદી જાય છે (ઉતરે છે) અને ચડતાં મુશ્કેલ પડે છે તેમ અધોગતિએ જવું સહેલું હોઈ પુણ્યકર્મ કરવાનું મુશ્કેલ થઈ પડે છે. તમે સંસારમાં છો ખોટા જુદા અવહાર થઈ રહ્યા છે, ને સત્કર્માદિ ક્રિયા થતી નથી. તો એકાદો સત્પુરૂષ શોધી કહાડવો. અધોગતિએ જવાનો ડાઘ લાગ્યો છે માટે સત્પુરૂષને ચોંટી રહેવું. તે કોરા કાગળને જેમ જુદાજુદા રંગની ચીઠ્ઠીઓ લાગી છે, તેમ સત્પુરૂષને

ચોંટી, બ્રાહ્મણ મહાર, માંગ, ગમે તે જાતના હોય પણ તે પેલી રંગીત ચીકીઓ જેવા છે અને તે ચીકીઓને લાગેલી દુર્ગંધ તે જાણે તેમનાં પાપ, અને જે કંઈ સુગંધી પદાર્થ લાગ્યા હોય તે જાણે તેમના પુણ્ય; પછી પાપી હોય કે પુણ્યવાન હોય ગમે તે જાતના હોય પણ તે જો સત્પુરૂષને ચોંટી રહે તો જ્યાં તે સત્પુરૂષ ત્યાં તે. સત્પુરૂષનો સ્વભાવજ એ છે કે ચોંટેલાને કહાડવા નહીં. તમારામાં ક્રિયાકર્તૃત્વ વ્યવહાર છે તેવો સત્પુરૂષમાં નથી. તેથી તમને ચોંટાડી દેવાનો અથવા તો કહાડી નાંખવાનો એમનો સ્વભાવ નથી. ફક્ત તે જો ખરો સત્પુરૂષ હોય તોજ આમ હોય છે. હું એક તેવો છું એમ કોઈએ સમજવું નહીં. સત્પુરૂષ હંમેશા સત્સ્થિતિમાં હોય છેજ, તેથી આપણે પણ જો તેમને પ્રેમરૂપ ગુંદર વા લહાઈથી ચોંટેલા હોઈએ તો આપણે પણ તેજ સ્થિતિમાં જઈશું. આવી રીતે આપણે સત્ સ્થિતિમાં ગયા એટલે આપણાં પાપ વગેરે બધાં સદ્રૂપજ બની જાય છે.

सर्वं कर्माखिलं पार्थ ज्ञाने परिसमाप्यते ।

મં ગી० અ० ૪ સ્લો० ૩૩.

ગંગામાં મળ ગંગારૂપ બની જાય છે. અગ્નિમાં સુગંધી, લીલાં કે વાંકાંચૂકાં લાકડાં નાંખવામાં આવે તો પણ તે અગ્નિરૂપ બની જાય છે; અગ્નિ એક બાજુએ અને તે લાકડાં બીજી બાજુએ એમ થતું નથી. તે પ્રમાણે કેટલાંએ પાપકર્મો અથવા સારાં કર્મો કર્યાં હોય તો પણ જો સત્પુરૂષને ચોંટ્યા હોઈએ તો જ્યાં સત્પુરૂષ ત્યાં આપણે. કાગળ જેમ ગુંદરે ચોટે છે, તેમ આપણે સત્પુરૂષને પ્રેમથી, લાવથી ચોંટવું. એનુંજ નામ ગુંદર, લહાઈ, ગમ, મીઠાશ, લહેજત, સ્વાદ. વિષય વસ્તુમાં જો ચોંટીએ તો આપણી હોંસો વધતી જાય છે અને તેજ પ્રેમ સત્પુરૂષમાં ચોંટે તો આપણે વાસના રહિત થઈ સદ્રૂપ બની બની જઈએ છે. વસ્તુમાં પણ પ્રેમ અને તમારામાં પણ પ્રેમ, તે વસ્તુને આધારે પ્રેમ પ્રેમ એક થઈ જવા મથે છે અને ચોંટે છે એટલે કે પ્રેમ એ ગુંદર વા લહાઈ જેવો ચીકણો છે. ગમ એટલે પ્રેમ એ

અત્યાર સુધી કહ્યુંજ છે. તેથી અંગ્રેજ સરકાર ગમે તે થાય તો-
એ પરમેશ્વરજ તે, જાણે કે તેને ખખરજ હોયની કે ગમ્ એ
ચ્છાંટાડનાર પ્રેમરૂપજ છે; તેથી વ્યવહારમાંની ચ્છાંટાડનારી વસ્તુને
એટલે ગુંદરને તેમણે ગમ્ એજ નામ આપ્યું. પરમેશ્વર આપણને
દેખાતો નથી. તેથી સત્પુરૂષ પર પ્રેમ કરવો. પ્રેમ લાવ વગર રહી
શકતો નથી. લાવ એટલે આકાર અથવા જે ઉત્પન્ન થયું તે. મૂ
ધાતુમાંથી લાવ, લકિત, પ્રેમ; એ આકારને વળગીને રહે છે. ફક્ત
પ્રેમની આપ લે થતી નથી; કારણ પ્રેમ નિરાકાર છે. પ્રત્યેક વસ્તુમાં
પ્રેમ છે. તે ખેંચે છે. પરંતુ ખેંચવાને આકારની જરૂર છે. શરીર
છે તે લાવજ છે. મન પણ લાવ અવસ્થામાંજ છે, તેને આકાર
છે તેથી તે બીજી વિષય વસ્તુ ખેંચે છે. ઈશ્વર કહે છે કે ‘ખરા
સુખનો અનુભવ જોયતો હોય તો આકાર અને આકાર પર (સાથે)
રહેલો પ્રેમ મને આપી દે. હું લાવ લકિતનો ભૂખ્યો છું. તેથી
તમારી શરીરરૂપી વસ્તુમાં ભરેલો જે પ્રેમ એટલે લકિત, અને
જે જે વસ્તુમાં તમારો પ્રેમ જતો હોય તે બધી વસ્તુ સહિત
એટલે તન, મન, ધન અર્પણ કરી પૂર્ણપણે સત્પુરૂષને ચાંટી
જાવ તો જે સત્પુરૂષની અવસ્થા તેજ તમારી. એકદમ જો તેમ
ન થતું હોય તો બને એટલી ટેવ રાખ્યાથી સત્પુરૂષ તમને મદદ
આપે છે અને પછી ધીમે ધીમે પોતાના જેવા કરી લે છે.

ત્યારે બીજે ઠેકાણે પ્રેમ કરીએ તો ઈશ્વર મળે કે નહીં ?
તો મળે, પરંતુ ત્યાં ઈશ્વર સમજીને ચાલો તો, નહીં તો, તમારાં
સ્ત્રી છોકરાં સમજી પ્રેમ કરો તો કંઈ વળશે નહીં. પરમેશ્વર
સમજી પ્રેમ કરો. નહીં તો બેઠા પોચાં (છોકરાં) કહાડતા ! સ્ત્રી
પાતને દેવ કહે છે, પરંતુ તે પ્રમાણે બેઠ ચાલતાં નથી; બેઠ
મળીને પોચાં કહાડ્યાં કરે છે. તમારા અવયવોનો, મનનો,
શરીરનો ઉપલોગ તમારા પોતાના ઐહિક સુખ માટે ન કરો
એટલે તમો પરમેશ્વરજ તો છો.

शारीरं केवलं कर्म कुर्वन्नाप्नोति किल्बिषम्

શરીર છે તો તે ચાલે તે માટે જેટલો જરૂરી વ્યવહાર
છે તેટલોજ કરવો.

સ્વામી મહારાજનો “ જ ” કાયમ રાખ્યો; પરંતુ તે માંગમાં પણ ગયો તેથી તેમને જો ખરાબ લાગે, તો ગણપતિને કમીપણું આવશે અને તે તમને નડશે. તેમને સર્વવ્યાપી માનીને જો તે લકિત કરશે તો તેનું પરિણામ સાફ જ થશે. અમુકજ ઠેકાણે છે અને અમુક ઠેકાણે નથી એવી બુદ્ધિથી જો તે લકિત કરે તો તે ગણપતિને સર્વવ્યાપી ઠેરવે ત્યાં સુધી તેમને ફરી જન્મ લેવોજ પડશે.

ગુસ્સે થયાં શિવાય પરિણામ આવતું નથી. ગુસ્સો એટલે પ્રેમ. તે પ્રેમનો અતિરેક થાય (ખૂબ વધી જાય) એટલે તેમાંથી ઉત્પન્ન થનારો જે જડાંશ તેને નાશ કરવાને તે અવસ્થા હોય છે.

તેથી તેને ગુસ્સે થવું કહે છે. તે જડાંશ ગુસ્સો એટલે પ્રેમ. શુભ રીતે હોઈ બાધક હોય છે. તેથી તેને કહાડી નાંખવો. તે તોડી નાખવો

એટલેજ એકેક પર ગુસ્સે થવું, ગાળબેળ દેવી વગેરે અવસ્થા ઉત્પન્ન થાય છે. કારણ તે જડાંશને લીધે પ્રેમની અનુકુળ મીઠાશ નાશ પામે છે. બહુ પ્રેમ થાય તો તેનું પરિણામ ઉલટું થાયજ; એટલે જડાંશ ઉત્પન્ન થાય છે અને તેને લીધે પ્રેમની મીઠાશ રહેતી નથી; તેથી તે કહાડી નાંખવો. એટલે ફરી પ્રેમ તો છે તે છેજ. જેવી વર વહુની લહડાઈ. પ્રેમનો અતિરેક એટલે ગુસ્સો. ખરી ખરી અવસ્થા આવી છે. પરંતુ જગતને તે વિરૂદ્ધ લાગે છે.

(સ્વામી તરફ વળી)

આજના અધ્યાયમાં રાધાકૃષ્ણને શ્રાપ થયો. આજનો દિવસ તેમને તે અવસ્થામાં રહેવા દો; તે શાપ, તે દુઃખ, ભોગવવા દો. પછી કાલે તેમને શાપમુક્ત કરવા જેવું હશે તો જોઈશું.

અહીં આવી ખાવું અને ઉંઘ કહાડવી. એમ ન કરતા. તો આજે ગ્રહણનો મોટો પર્વકાળ છે તેથી લજન કરો, પહેરો ભરો. જેનાથી બને તેણે સ્નાન કરવું. નહીં તો (ન બને તો) ન કરો. તેજ પ્રમાણે રાત્રે જમશો નહીં. જેને કંઈ વધુ ઓછું દરદ હોય તેણે પડ્યાં ગ્રહ્યાં નામ સ્મરણ કરવું. ગ્રહણ છે ત્યાંસુધી બધાંએ ભગવું અને દેવને જગાડવા.

શુક્રવાર, તા. ૧૫ ઓગસ્ટ, ૧૯૨૪, શ્રાવણ વદ ૧ શકે ૧૮૪૬.

મહાલક્ષ્મી અને અલક્ષ્મીની વાત-શંકરની વાત-પુણ્ય અને પુણ્યથી ઉત્પન્ન થયેલું સુખ બ્રહ્માર્પણ કર્યાં કરવું-ઉદ્યાપન શબ્દની વ્યાખ્યા.

(કેટલાક ખેડેલી વખત આવનાર લોકોએ આવી મહારાજને હાર, માળા, વસ્ત્રો વગેરે અર્પણ કર્યાં. તે પરથી મહારાજે બોલવાનો આરંભ કર્યો.)

એક ગામમાં એક દરિદ્રી વર વહુ હતાં. તેમને ખાવા પણ મળતું નહોતું; તેથી તેમની સ્થિતિ તદ્દન સુદામા જેવી થઈ ગઈ. આ વાત મેં સાંભળેલી છે, ઉદાહરણ તરીકે તેનો ઉપયોગ થાય તો કરો. તે સ્ત્રીએ પોતાના પતિને કહ્યું બપોલે દિવસ ફાકા પડવાનો (ભૂખ્યાં રહેવાનો) વખત આવ્યો ત્યારે હવે કોઈને પણ શરણે જવું જોઈએ.

મહાલક્ષ્મી અને અહીંથી દસ પંદર કોસ પર એક ગામ અલક્ષ્મીની વાત. છે, ત્યાં એક મહાલક્ષ્મીનું દેવાલય છે.

તે લક્ષ્મીએ પ્રસન્ન થઈ તેણે સેંકડો લોકોનાં દારિદ્ર નિવાર્યાનું પ્રસિદ્ધ છે. માટે હવે તમે પણ ત્યાં જઈ જુઓ. ત્યારે તેનો પણ ત્યાં જવાનો વિચાર ઠર્યો અને તે પ્રમાણે તે નીકળ્યો. તે ચૈત્ર વૈશાખના દિવસ હતા; તેના પેટમાં અન્ન નહોતું. તેના મનની ભાવના એવી હતી કે, મહાલક્ષ્મીનાં દર્શન થશે કે દારિદ્ર દૂર થશે; તેથી તે તેમજ ભૂખ્યો તરસ્યો તે ગામમાં ગયો અને મહાલક્ષ્મીના દેવળ સામે ઉભો રહ્યો. હઝારો લાખો રૂપીઆ ખર્ચી તે દેવળ બાંધ્યું હતું. અંદર બે ચાર ચોક હતા. દરેક ચોકમાં પહેરો હતો. તે મહાલક્ષ્મીજ હતી તેથી તેની યોગ્યતાવાળા રાજા રજવાડા જે હતા તેજ દર્શનને જતા, દેવને દ્વારે

કોઈને મના હોતી નથી તેથી તે ગરીબ ત્યાં ગયો. પરંતુ તે મેલો થેલો, હાડકાં બહાર નીકળેલાં, શરીર પર વસ્ત્ર પ્રાટેલાં, એવી સ્થિતિમાં હતો તેથી તેને અંદર જવામાં ‘મત જાવ, (મના) કરવામાં આવ્યો. ત્યાંના પહેરો કરનારે કહ્યું “ તારા જેવા ગરીબને મહાલક્ષ્મીનાં દર્શન થતાં નથી. ” તે ગરીબે કહ્યું “ અરે તે જગદંબા છે ને ? ત્યારે શું તે મારી અંબા નથી ? ” સિંપાઈએ કહ્યું “ બસ, બસ, બોલ ના બામણા ” તે ગરીબ બોલ્યો ‘ હે દેવી, મહાલક્ષ્મી બધા તારા આગળ તો સરખા, તારી પાસે મારા જેવા દરિદ્રીનું તો કામ છે. ’ આવી રીતે અનેક પ્રકારે તે મહાલક્ષ્મીને પ્રાર્થના કરતો રડતો બેઠો. થોડી વારે તે કંટાળી તે દેવી પર પણ ગુસ્સે થયો અને સ્ત્રી પર પણ થોડો ગુસ્સે થયો કે આ’વું તે કે’વું ઠેકાણું દેખાડ્યું ? બે ત્રણ કલાક તેણે સિંપાઈઓને આગ્રહ કર્યો. પરંતુ કંઈ ઇલાજ ચાલ્યો નહીં; તેથી કંટાળીને હવે અહીં પાણી પણ પીવા ન રહેવું એવો વિચાર કરી ત્યાંથી સીધા ઘેર પાછા જવા માટે તે ગામ બહાર નીકળ્યો. ઉપરથી તાપ લાગતો હતો; નીચે પગ શેકાઈ જતા હતા. ગમે ત્યાં ક્યાંઈ છાંયડામાં બેસવા વિચાર કરે તો ક્યાંઈ ઝાડ પણ નહોતું. દેવ પાછળ પડે છે ત્યારે એવીજ રીતે મૂઠીવાળી પાછળ પડે છે. તે બ્રાહ્મણ એમજ આગળ ચાલવા લાગ્યો. આગળ જતાં જતાં તેને કેટલેક દૂર એક ખંડિયેર દેવળ દેખાયું. તે દેવળમાં કોઈ જતું આવતું નહોતું. તેણે ત્યાં વિસામો લેવા જવાનો વિચાર કર્યો. જતાં જતાં દેવળને અર્ધે રસ્તે ગયો એટલે તેને ગામના લોકોમાંથી એકે જોયો. તેણે વિચાર કર્યો કે આ કોઈ અજ્ઞાણ્યો માણસ ત્યાં જાય છે, તે જો ત્યાં જશે તો મરશે, માટે એને સાવધ કરવો; તેથી તેણે આને પૂછ્યું “ અરે, ક્યાં જાય છે ? તે દેવળમાં જઈશ તો મરીશને. તે અલક્ષ્મી દેવી છે. તારે જો સુખ જોયતું હોય તો ગામમાં મહાલક્ષ્મી છે ત્યાં જા. તે બ્રાહ્મણે કહ્યું “ તેનું મ્હોં પણ ન જોવું. ” ગામવાળો કહે “ ઠીક, ત્યાં ન જાય તોપણ અહીં તો ન જઈશ,

નહીં તો તારૂં નિકંદન થઈ જશે.” બ્રાહ્મણ કહે, “મારૂં નિકંદન થઈજ ગયું છે; હવે શું થવાનું છે? અહીં તાપથી દઝાય છે, પગ શેકાય છે, તો દેવળમાં થોડી છાયા તો મળશે.” ગામ-વાળો કહે “સંભાળજે બાપુ, મેં તો મારી મેળે તને સાવધ કરી દીધો.” બ્રાહ્મણે નિશ્ચય કર્યો કે મરણ આવે તો ભલે આવે. એમ વિચાર કરી તે તે ખંડિયેર દેવળમાં ઘુસ્યો; તો ત્યાં સાપના, ઘુસના દરો, પૂજા નહીં, વપરાશ નહીં, એક બાબુની ભીંત પડેલી, બીજી બાબુએ મોટું બાકું પડેલું, અને અંદર અંધું અંધારૂં એવી સ્થિતિ તે દેવળની હતી. તોપણ તે તેમજ અંદર ગયો. જતાંજ એક ખાડામાં તેનો પગ પડ્યો અને ત્યાં વીંછી હતો તેણે ટાંખ માર્યો. ‘અરેરે, ખરેજ આ અલક્ષ્મીરે અલક્ષ્મી! ઠીક, કેટલુંક દુઃખ આવે છે તે તો જોઉં. મરવાનુંજ છે તો દેવીના પગ પર તો માથું મૂકવા દે.” એમ વિચાર કરી આગળ જઈ દેવીના પગપર તેણે માથું મૂક્યું એટલે એક સાપ પુ કરી જહાર આવ્યો. જહાર બાથ તો તરકો, પગ શેકાય છે વીંછીની વેદના થાય છે તેથી તેણે દેવીને કહ્યું ‘હે દેવી, તું મને કંઈ નહીં તો મારી નાંખ. તું અલક્ષ્મીજ છે તો તારૂં જેટલું સામર્થ્ય હોય તે બધું તું ચલાવ અને મને મારી નાંખ; ગમે ત્યારે મારો અંત થવાનોજ; તો તે તારા પગ પાસેજ થવા દે.” એમ કહી તે થાકેલોજ હતો તેથી ત્યાંજ પડી રહ્યો. એટલામાં થોડી ઉંઘ તેને આવી (ડાલાં, ઝોડાં આવ્યાં). થોડીવારે તે જાગ્યો તો ચારે બાબુએ તેને સંકટનાં ચિન્હો દેખાવવા લાગ્યાં; ભયંકર ક્રિકીયારીઓ સંભળાવા લાગી, વિકાળ રૂપો દેખાવા લાગ્યાં. પરંતુ સંધ્યાકાળ થઈ ગઈ હોવાથી હવે ક્યાં જવું અને શું કરવું એવો વિચાર કરી તેમનો તેમ આખી રાત તે ત્યાં પડી રહ્યો. રાત્રિ પૂરી થયાં પછી તેણે વિચાર કર્યો કે “અહીંથી કોઈ કહાડી મૂકતું નથી, ફક્ત દુઃખના ઘા પડે છે; ત્યારે જે થવાનું હોય તે થાવ, કંઈ હરકત નહીં; મરણ આવે તો આવે.” એમ વિચાર કરી તે તેમને તેમજ ત્યાં પડી રહ્યો. એકેક દિવસ જતાં જતાં

સાત દિવસ એમ ગયા. તે સાત દિવસનું તેનું અનુષ્ઠાન થયું અને તે દેવી તેને પ્રસન્ન થઈ. દેવની પાસે જે હોય તેજ તે પોતાના ભકતને આપશે. લક્ષ્મી પ્રસન્ન થાય તો ધન આપે અને અલક્ષ્મી પ્રસન્ન થાય તો તેની પાસેથી દુઃખજ મળશે. તેને આશ્ચર્ય લાગ્યું કે મારી પાસે આશ્રય માંગવા માટે અનુષ્ઠાન કરનારો આજ એક ભકત મળ્યો. તેણે પૂછ્યું “કોણુરે આપૂ, તું કોણુ ?” તે પ્રાદાણુ કહે છે “તું કોણુ ?” તે દેવી કહે છે, “હું અલક્ષ્મી, તારા અનુષ્ઠાનથી પ્રસન્ન થઈ છું.” મારા હાથમાં જે કંઈ છે તેમાંથી પ્રાપ્તિ તે આપીશ.

પ્રાદાણુ-આ તો ખરૂંને ?

દેવી-હા.

પ્રાદાણુ-ત્યારે હું માગું છું તે આપ.

પેલી મહાલક્ષ્મીએ તેને અછલ આપી. અલક્ષ્મી મહાલક્ષ્મીનુંજ રૂપ, તેજ પ્રસન્ન થવાની, પરંતુ અલક્ષ્મી રૂપે.

પ્રાદાણુ-હો દેવી, તેં કબૂલ કર્યું છે હું કે માગું તે તું આપીશ ત્યારે આજથી તારો પગ મારે ત્યાં નહીં એવું વરદાન આપ. એટલુંજ કર કે તારૂં મોં મને કદી દેખાય નહીં.

દેવી- ઠીક જા. આજથી તારી મારી ફારગતિ. આખું વર. થયું !

આ પ્રમાણે અલક્ષ્મીનો સંબંધ છુટયો કે તરતજ મહાલક્ષ્મીનાં ચિન્હો એની મેળે એની પાસે આવવા લાગ્યાં. તે દેવગમાંથી બહાર આવ્યો એટલે કેટલાક ગામના લોકોએ તેને જોયો, તેમાં પેલો પહેલાંનો ગૃહસ્થ-જેણે એને પ્રથમ જતો નહીં એમ કહ્યું હતું તે પણ ત્યાં હતો. ‘અરે, આ દેવગમાં ગયેલો કોઈ જીવતો આવતો નથી અને આ આવ્યો; માટે આ સાક્ષાત્ પરમેશ્વર હોવો જોઈએ ! એમ સમજી તેણે ગામમાં જઈ લોકોને એ વાત જણાવી અને પાલખી વગેરે સર્વ સુખદાયી સામાન લાવી મોટા ઠાકથી તેને પાલખીમાં બેસાડી ગામમાં લઈ જઈ એક મોટા રાજવિદ્વાસી ઘરમાં રાખ્યો. અને અલક્ષ્મીના દેવગમાંથી જીવતો

આવ્યો તેથી એ ઇશ્વર હોવો જોઈએ એમ સમજી બધા લોકો તેને દર્શને આવવા લાગ્યા. ખાદ્ય પેય પદાર્થો દાસ દાસી બધું ચથેચ્છ ! તે કહે ‘ વગર જોલાવે લક્ષ્મી આવી કે નહીં ! ’ “ આ પ્રમાણે કેટલાક દિવસ ત્યાં રહી તેણે પોતાને ગામ જવાનો વિચાર કર્યો, ત્યારે ત્યાંના લોકોએ તેને ધન ધાન્ય, વસ્ત્રાલંકાર વગેરે આપી ત્યાં મોકલી આપ્યો.

સારાંશ, સારૂ ખાવાપીવાનું મળે એટલે દેવ પણ મસ્ત બને છે. તે મહાલક્ષ્મી રાજરજવાડાનો આશ્રય લઈ મોડમાં ફસાઈ ગઈ હતી. જે ભિખારી શરણાંગત છે તેને પોતાના ગુણધર્મ આપવા જોઈએ એ વાત તે વિસરી ગઈ. દેવ જો મસ્તીમાં આવી જાય તો માણસને મસ્તી સૂઝે એમાં શી નવાઈ ! પણ જે દેવ ગરીબ હોય છે તે જલદી પ્રસન્ન થાય છે. તેમને પણ ભૂખ લાગેલી હોય છે. કોઈ પણ દર્શને આવે એમ એમને થાય છે. તેવું તે અલક્ષ્મીને લાગ્યું અને તે પ્રાદ્ધાણ તેની પાસેથી પોતાની અમ્મલની મદદ વડે લક્ષ્મી ઘેર લાવ્યો.

“ અચાટ કલ્પના ચાલવાવી, બઠેંચ લક્ષ્મી વરા આળાવી ”

(ખુબ કલ્પના લુહાવવી અને બળ જબરીથી લક્ષ્મી ઘેર લાવવી.)
આ વાક્યનો ઉપયોગ તે પ્રાદ્ધાણે બરોબર કરી લીધો. પ્રબળ કલ્પના ચલાવતાં જે જે ત્રાસ થાય તે સહન કરતા જઈએ એટલેજ અમ્મલ આવે.

આ વાત મને ભીમાબાઈ નામની સાંઈબાબાની એક ભક્ત સ્ત્રી હતી તેણે હું શિરડીમાં ખંડોબાના દેવળમાં હતો ત્યારે કહી. તે દેવળ તદ્દન ખંડીયેર સ્થિતીમાં હતું અને મારી આવી વિદ્રૂપ થયેલી સ્થિતી જોઈ, કોઈ પૂજારી પણ ત્યાં આવતો નહોતો; તે ઠંકાણે મને ખુબવાર વિંછીઓ કરડતા અને સર્પ પણ ત્યાં ખુબ આવતા હતા એ તે બાઈને ખબર હતી. તે સંકટદશાજ હતી. તે વખતે તે બાઈએ કહ્યું “ બાપુ, લોકો સાંઈબાબા પાસે જાય છે, ખાય છે, પીએ છે, ત્યાં તમો કેમ જતા નથી ? ” મેં કહ્યું તે લક્ષ્મી છે. ત્યાં મોટામોટા લોકો દિક્ષીત, ખુટી, ચાંદોરકર, સાંડે વગેરેનો પત્તો.

લાગે. અમારા જેવા ગરીબને તે ‘હકાલ દેવ’ (કહાડી મુકો) કહે છે. ત્યારે ત્યાં મારી કોણ દાદ લે !” તે કહે; તું અન્ન પાણી વગર મરી જાય છેને, જાને ત્યાં; એમ કહેતાં કહેતાં તેણે આ વાત કહી અને કહ્યું તારી અવસ્થા પણ તેવીજ દેખાય છે. આ ખંડોખાનુ દેવળ અલક્ષ્મીના દેવળ જેવું છે. અહીં ઝાડઝુડ નથી, દીવોખત્તી નથી, પૂજા નથી, મસાણુખાઈની આ જગ્યા છે. તો પછી અહીં વીંછી ન કરડે તો ખીજું શું થાય ?

ચાર વર્ષની તે મને શિક્ષાજ હતી. પછી ત્યાં શું સુખ હોય ! તે અલક્ષ્મી પાસે તે ગ્રાહ્યણે માંગી લીધું કે તારો પગ નહીં જોઈએ; તેવી રીતે તને પણ આ ખંડોખા મગશે અને સાંઈખાખાએ પણ તને “મહાળસાપતિ (ખંડોખા) મગશે” એમ કહ્યું હતું એમ તે ખાઈએ મને કહ્યું. મેં તે ખાઈને કહ્યું કે મારે તેની પાસે કંઈ માગવાનું નથી. હવે મને આ ત્રાસજ ઠીક લાગવા માંડ્યો છે. થવા દે જેટલો ત્રાસ થાય એટલો.

એવીજ એક શંકરની વાત હરિદાસે કહી હતી. એક મોટા

મહાદેવના દેવળમાં રાજાનું અનુષ્ઠાન ચાલી

શંકરની વાત. રહ્યું હતું. હઝારો રૂપીઆનો ખર્ચ થતો

હતો. એક ભીલ ત્યાં દેવને દર્શને આવ્યો.

તેને કોઈ દર્શનમાટે જવા ન દે. મહાદેવની પિંડીપર પાણીની ધારા એકસરખી ચાલુ હતી. તે ભીલે આ જોયું ને આ એક પુણ્યકામ છે એમ એ સમજ્યો તેથી ગામ બહાર એક ખંડિયેર મહાદેવનું દેવળ હતું ત્યાં ગયો. તેની પાસે વાસણ પાત્ર કંઈ નહોતું તેથી તેણે પોતાના મ્હોંમાં પાણી લઈ પિંડીપર રેડવાનો ક્રમ કેટલાક દિવસ ચાલુ રાખ્યો; અને તે ચાલુ હતો ત્યારેજ એક વાર તે ભીલ તે મોટા દેવળની સામે આવ્યો. અંદર તે રાજા અનેક ગ્રાહ્યણે સાથે રૂદ્રાભિષેક કરતાં કરતાં ખુબ ઠાઠ માઠથી મંત્ર ઘોષ કરતો હતો. અંદરના ગ્રાહ્યણે આ ભીલને જોતાંજ તેને અંદર આવવાની મના કરી અને “અડીશ માં” એમ કહ્યું તેથી તે ભીલ દૂરથીજ નમસ્કાર કરી દરવાજા પાસે ઉભો રહ્યો;

એટલામાં એવો એક ભયંકર અવાજ થયો કે, હુમણાં દેવળ પડશે કે કેમ એવી અંદરના લોકોને ભિંતી ઉત્પન્ન થઇ અને બધા લોકો ગ્રાહ્ય રાત્ર વગેરે ગભરાઇ જઇ પોત પોતાનો જીવ બચાવવાને ખુદ નીકળ્યા. આ જોઇ તે બીલ અંદર ગયો અને દેવળ પડી, મહાદેવની પિંડી ભાંગી જશે એમ ધારી તે તેની ઉપર ઉઘો પડ્યો એવા હેતુથી કે દેવળ પડે તો એની પીઠ પર પડશે પણ પિંડી ભાંગશે નહીં. તેનો આવો ભાવ જોઇ શંકર પ્રસન્ન થયા અને તેને કહ્યું “ ચાલ મારા કૈલાસમાં ” આ પ્રમાણે તે કૈલાસમાં જતો હતો તે રાત્રને દેખાયો. ત્યારે રાત્રએ કહ્યું કે ‘ ઓ દેવ, હું પુષ્કળ દીવસથી અનુકૂળ કરતો હતો છતાં મને છોડી તમે એને કૈલાસમાં લઇ જાવ છો, એમ કેમ ? ’ દેવ કહે ‘ તું પણ ભક્ત અને એ પણ ભક્ત, પરંતુ એણે મારા સંરક્ષણ માટે પોતાના દેહને સંકટમાં નાંખ્યો; એણે એતું સર્વસ્વ અર્પણ કર્યું તેથી એ આજે જ કૈલાસમાં લઇ જવા યોગ્ય છે. તારી પાસે પૈસા પુષ્કળ છે તે તું ફક્ત ખર્ચ કરે છે; તેથી હજી તને અવકાશ છે. તું પણ તન મન ધન સર્વસ્વ અર્પણ કર, એટલે તું પણ કૈલાસમાં આવીશ. ” પછી તે રાત્રએ તેમ કહ્યું અને તે પણ કૈલાસમાં ગયો. આવી આ કથા છે.

જેમ સર્કસમાં એકાદ વાઘ ઇંત્યાદિ હિંસ્ર પ્રાણીને માણસના ખાવાના પદાર્થ ખવડાવી તેને શલ્યગારી શોભાવી તેના હિંસ્ર ગુણધર્મોનો નાશ કરે છે અને તેને માણસાણુ કરી નાંખે છે, તેમ સત્પુરુષને તમો માણસાણુ કરવાનો પ્રયત્ન કરો છો, તેને ખાવા પીવાનું આપી, વસ્ત્રાલંકાર આપી તમારા જેવા તેમને કરવા મથો છો; પરંતુ કોઇક જનાવર માણસાણુ બને છે અને કોઇ પોતાની જાત પર જઇ પોતાનો ગુણધર્મ દેખાડે છે, તેવું આ છે. તે સત્પુરુષ જ હોય તો તે માણસાણુ બને છે કે ? ઉપર ઉપર થોડો માણસાણુ બન્યા જેવો દેખાવજ ફક્ત તે કરશે. જેમ વખત આવે કે વાઘ થપ્પડ મારી તેના માલીકને ઉઘો ખાડે છે, તેમ સત્પુરુષ ગમે તેટલો માણસાણુ થાય તોપણ તે પોતાનો પંખે ફાવે

તેના માથાંપર મૂકશેજ ! સત્પુરૂષનો પાપને એટલેજ તેનો હાથ. સત્પુરૂષનો હાથ માથાંપર પડે તો સત્પુરૂષ ગમે તેટલો માણસાણુ બન્યો હોય તોપણ તે પોતાના ગુણધર્મ તેમાં ઘુસાડશેજ. તે છોડે છે થોડોજ ! જેની ઉપર કોઈપણ રીતે સારી રીતે કહો અથવા મારવાની રીતે કહો, તે સત્પુરૂષનો પાપને (હાથ) પડે તેનું કલ્યાણુજ થશે, એવો નિયમ છે.

સત્પુરૂષપર પુણ્યપાપનું પરિણામ થતું નથી. પાપથી દુઃખનો અનુભવ તેને આવતો નથી અને પુણ્યથી તેને સુખનો અનુભવ આવતો નથી. જેમ અગ્નિમાં સારી અને પુણ્યપાપથી ઉત્પન્ન ખરાબ ચીજો સમાઈ જાય છે પરંતુ તેનું થયેલું સુખ પરિણામ તે અગ્નિ ઉપર, તે નાંખનારા બ્રહ્માપણુ કર્યાં પર, થતું નથી તેવીજ સત્પુરૂષની અવસ્થા કરવું. હોય છે. પાપ નાંખવામાં આવે કે પુણ્ય નાંખવામાં આવે તો એ તે સત્ અવ-

સ્થામાંજ જાય છે. પાપનું પાપપણું અથવા પુણ્યનું પુણ્યપણું ત્યાં રહેતું નથી. મનુષ્યનો ધર્મ પુણ્ય સંચય કરવાનો છે, પરંતુ પુણ્ય સંચય થતાં થતાં અદૃશ્ય રીતે પાપ થાયજ છે. તેથી પુણ્ય કરી તે સત્પુરૂષને ત્યાં નાંખવું એટલે તે સદ્રૂપ થાય છે, અને તેની સાથેજ પુણ્ય કર્મ કરનાર પણ સદ્રૂપ થાય છે. તેથી પુણ્ય પુષ્કળ કરી ‘તત્સત્ બ્રહ્માર્પણુમસ્તુ’ અથવા ‘કૃષ્ણાર્પણુમસ્તુ’ એમ કહેવાનો વહિવટ છે.

જેને તમો સારાં સારાં સમજો છો એવાં ઉત્તમ ઉત્તમ દાઢીના, પંચ પકવાન્નો વગેરે પુણ્યનાં ફળ છે તેથી તે કૃષ્ણાર્પણુ કરવાં જોઈએ અને કરનારા તે પ્રમાણે કરે પણ છે. એમ શા માટે કરે છે અને શા માટે કરવું પડે છે ? તો, તે વ્યવહારનું સાંઝ સાંઝ ઉત્પન્ન કરનાર પુણ્ય છેવટે પાપનું ફળ એટલે દુઃખ દેનાર થાય છે. તેથી એવી રીતનું પુણ્ય ફળ સારે માર્ગે આપી દેવાની રીત છે. માટે મનુષ્યનું કર્તવ્ય છે કે, કોઈ પણ પ્રકારે પુણ્ય કરતાજ રહેવું અને તેમાંથી વ્યવહારમાં જે જે સારાં ફળો

તપ્ત થાય તે બ્રહ્માર્પણ કૃષ્ણાર્પણ કર્યાંજ જવાં. આપણે પોતેજ પુણ્યનાં ફળ એટલે વ્યવહારનાં સુખ ભોગવવાં નહીં.

સ્વયં સપાદિતં દ્રવ્યં સ્વમેવોપભોગિતં ।

સ્વયં ઉત્પાદિતં ધાન્યં સ્વયમેવોપભોગિતં ।

સ્વયં ઉત્પાદિતા કન્યા સ્વયમેવોપભોગિતા ।

एतादृशं महापापं नैवं लोकत्रयेपि च ॥

અથવા

મુંજતે તે ત્વં પાપા યે પચન્ત્યાત્મકારણાત્ ॥

મં ગી० અ० ૩ શ્લો० ૧૩

એટલે શું ? તો આપણે ઐહિકસુખની લાલચથી પુણ્ય કરી તે પુણ્યમાંથી ઉત્પન્ન થયેલાં ઐહિકસુખ ધનદોલત વગેરે આપણેજ આપણાં ભોગવવાં, એટલે પોતાની કન્યાનો ઉપભોગ પોતેજ ધા બરોબર છે. પોતે ઉત્પન્ન કરેલું દ્રવ્ય, ધાન્ય પોતે ઉત્પન્ન રહી છોકરી વગેરેનો પોતે ઉપભોગ લેવો કે ? ધાન્ય, દ્રવ્ય જવવાં, ઉત્તમ કન્યા થવી એ પુણ્યનાં ફળ સમજવાં. આ ઉપરથી છોકરી થવી તે સુદ્ધાં પુણ્યનું ફળ છે, છોકરો થવો પુણ્યનું ફળ નથી; એ તમારા ધ્યાનમાં નહીં હોય તો હવે લક્ષમાં રાખો. તેથી ત્વમાં ખેલવી છોકરી થવી જોઈએ એમ છે. તત્સત્બ્રહ્માર્પણમસ્તુ સ્વામાટે તે કન્યા છે, કારણ તે એક પુણ્યવસ્તુ છે. તેથી

ब्रह्मस्वरूपिणे वराय इमां कन्यां प्रदाम्यामि ।

મ કહી બ્રહ્મસ્વરૂપ સમજીનેજ તેને તે અર્પણ કરવામાં આવે છે. આ જો પુણ્યનું ફળ છે અને જેમ તેનો ઉપભોગ લેવો એ મહા દોષ પરાધ છે, તેમજ બાકીની પુણ્ય વસ્તુનો ઉપભોગ લેવો એપણુ કોટો ગુન્હો છે. એટલેકે સુખની જે વસ્તુઓ છે તે પરમેશ્વરાર્પણ સ્વામાટે છે. એમ ન કરીએ તો આપણે પરમેશ્વરના ગુન્હેગાર બનીએ છીએ.

કોઈપણ વ્રત અથવા અનુષ્ઠાન જે કોઈ કરે છે તેને છેવટને

દિવસે સમાપ્તિ અથવા વ્રતનું ઉદ્યાપન એમ કહે છે. જે પુણ્ય
અથવા અનુષ્ઠાન કર્યું હોય તે જેટલા
ઉદ્યાપન શબ્દની પ્રમાણમાં કર્યું હોય તેટલું તે કૃષ્ણાર્પણ
વ્યાખ્યા. કરવું એટલેજ ઉદ્યાપન કરવું. ઉદ્યાપન એ
શબ્દમાં ઉત્તયાપન એવા બે શબ્દ છે.

‘ઉત્’ એટલે સર્વમાં જે ઉચ્ચ, શ્રેષ્ઠપદ છે તે ઠેકાણું અને ‘યાપન’
એટલે નાંખવું. તેથી તે પુણ્ય ત્યાં નાંખવામાં આવે તો આપણેજ
ત્યાં જઈએ એવું થાય છે, કારણ તે પુણ્ય આપણાજ મનદ્વારા
થયું છે; તેથી ઉદ્યાપન શિવાય પુણ્યની અથવા અનુષ્ઠાનની સમાપ્તિ
થતી નથી. કારણ સમાપ્તિ અવસ્થા એ કૃષ્ણમાં બ્રહ્મમાં છે.
‘આપ્તિ’ એટલે મિત્કત; અને ‘સમ’ની મિત્કત તે ‘સમાપ્તિ.’
સમ એટલે પાપ અને પુણ્ય એકજ; આપણે તેજ બ્રહ્મ, અને
બ્રહ્મ તેજ આપણે, સુખ તેજ દુઃખ અને દુઃખ તેજ સુખ એવી
જે સમ અવસ્થા તેની પ્રાપ્તિ એટલેજ સમાપ્તિ, અને તે સમાપ્તિ
કૃષ્ણ, રામ, બ્રહ્મ વગેરેમાં છે. તે સમાપ્તિ આપણે જોયતી હોય
તો બ્રહ્મ તેજ આપણે અને આપણે તેજ બ્રહ્મ એવી અવસ્થા
આપણને આવે તે માટે ખૂબ પુણ્ય કરવાં અને તે પુણ્ય અને
તેના અનુભવો તે અવસ્થામાં લઈ જઈ નાંખવાં. તે પુણ્ય અપાયું
કે નહીં તેનો અનુભવ આપણને આવતો નથી. તેથી પુણ્ય અર્પણ
કર્યું તો તેની સહ્ય આપણે પણ અર્પણ થયા એવા પડકો
નિશ્ચય આપણો થવો જોઈએ. એમ કરવામાં આવે તો પણ પુણ્ય
કર્મ કર્યાનું અભિમાન આવે છે કે મેં અમુક પુણ્ય કર્યું અને તે
બ્રહ્માર્પણ કર્યું. તેથી જો કે તે પુણ્ય અર્પણ થાય છે તો પણ તે
પુણ્ય આપણે કર્યું એમ ભાન રહે છે તેથી તેનું ફળભોગવવાનો
આપણે પ્રસંગ આવે છે. તેથી પુણ્ય અર્પણ કર્યા પછી ત્યાં સુધી
તેનું ભાન હોય ત્યાં સુધી તેનું ફળ એટલે સુખ એ મળશેજ.
જેટલું પુણ્ય હોય તે પ્રમાણે રાજસુખ વગેરે મળશેજ. પરંતુ તે
પુણ્ય અહંકાર છોડીનેજ કરવામાં આવે તો ફક્ત ઐહિક સુખની
પ્રાપ્તિ થઈને પણ બ્રહ્મ સુખની પ્રાપ્તિ થાય છે. તેથી પુણ્ય કરી

તેનું ઐહિક સુખકારક ફળ ઉત્પન્ન થાય તે પહેલાંજ જો તે પુણ્ય બ્રહ્માર્પણ કરી છોડી દેવામાં આવે અને પછી જો કે તેનું ભાન રહે અને કદાચિત્ ઐહિક સુખનું ફળ પણ ઉત્પન્ન થાય તો પણ તે પુણ્ય પહેલેથીજ તત્સત્ બ્રહ્માર્પણ કરવામાં આવ્યું છે તેથી ઐહિક સુખ ભોગવીને પણ આખરે બ્રહ્મ સુખમાં જઈ શકાય છે. જેમ પાંડવ વગેરે ઐહિક સુખ ભોગવીને પણ આખરે બ્રહ્મ સુખ પામ્યા તે પ્રમાણે.

અનેક પ્રકારે મોટાં મોટાં પુણ્યો કરી તે બ્રહ્માર્પણ કર્યાથી જે બ્રહ્મ સુખમાં નિમગ્ન થયા છે, તેમને જો પ્રસંગવશાત્ જગત્માં દૃષ્ટિ નાંખવાનું કારણ પડે અને જગત્માંના તમારા જેવા હુઝારો જણા ઐહિક સુખમાં મુગ્ધ બની ગયાનું તેમને ભાન થાય, તો તેમને બહુ દુઃખ થાય છે. ત્યાં તો ખીલકુલજ દુઃખ નથી, પરંતુ તમારે લીધે તેમને દુઃખ લાસવા લાગે છે. પછી તેઓજ સંતને રૂપે જગત્માં આવી પોતાના જેવાં અખંડ સુખમાં લઈ જવા માટે તમારે માટે પુણ્ય-માર્ગ બનાવે છે અને તે બ્રહ્માર્પણ કરવાનો ઉપદેશ કર્યાં કરે છે. તેથી ઐહિક સુખમાં લુપ્ત ન થાવ. એની ચુકિત એટલીજ કે જે જે પુણ્ય કરવામાં આવે તે તરતજ તત્સત્ બ્રહ્માર્પણમસ્તુ અથવા કૃષ્ણાર્પણમસ્તુ કહી છોડી દેવાં; એટલું પણ કરી જો પુણ્યનું તે ફળ હોવાથી કોઈ પણ રૂપે ઐહિક સુખની ઉત્પત્તિ થઈજ તો તે અર્પણ કર્યાં કરવી.

ઐહિક સુખરૂપે પુણ્યનો અનુભવ લેતી વખતે કોઈ કોઈ કહે છે કે હરામનું દ્રવ્ય આણ્યું, અથવા પુણ્ય હતું તેથી ચર જડયો. એક દુકાનદારે એક ઓલીઆને જોઈ પાંચ રૂપીઆની કિંમતના લુગડાંનાં સાત રૂપીઆ લઈ નફો મેળવ્યો. તો એવી રીતે કેમ ન હોય અથવા કોઈ પણ સહેલા ઉપાયથી તેણે પુષ્કળ દ્રવ્ય મેળવ્યું હોય તો તે પણ પુણ્યનુંજ ફળ. તેથી થોડો શ્રમ કરી ખૂબ દ્રવ્ય આવે તો તેને લાગે છે કે આપણે લુચ્ચાઈ મારામારીથી આ દ્રવ્ય મેળવ્યું. તેથી એવા ધનને કોઈ કોઈ પાપથીજ કમાયલું અથવા પાપનુંજ તે ધન સમજે છે. તેને લીધે

તેને તેનું મન ડાખ્યાં કરે છે. પુણ્યનાં પ્રજા તરીકે તેને તે દ્રવ્ય મળ્યું; પરંતુ તે પુણ્ય ઐહિક સુખ માટે હતું તેથી તેને પાપ એ નામ આવ્યું. તે પાપનું ધન પચે નહીં. તેથી તે તેનું દાન કરવાનો વિચાર કરે છે. એકવાર એને લાગ્યું કે આ પાપના પૈસા છે કે પછી સ્ત્રી, છોકરાંને કંઈ દુઃખવા માંડે અથવા તો પોતાના બહાલાં માણસનું નુકસાન થવા માંડે એટલે એને સંશય આવે છે અને મનમાં ડાખે છે; તેથી તે પાપ ગમે ત્યાં નાંખવા માટે સત્પુરૂષ પાસે જાય છે અને કહે છે કે, “બાબા, મહારી પાસેથી સેવા લો.” હું કહું છું, “ઠીક બાપુ, કર ફલાણું ફલાણું સત્કર્મ.” પછી તે તે પ્રમાણે ચાલે છે. ટુંકામાં એવા ધનને જો પાપ ઠેરવ્યું તો તે ગમે ત્યાં આપવું જોઈએ. આ હરામનું, પાપનું દ્રવ્ય સમજી કોઈને આપીએ તો તે બીજાને પણ નડેજ. આ માટે તે સત્પુરૂષને આપવું અથવા કોઈ સત્કર્મમાં તેનો ઉપયોગ કરવો એજ તેને નાંખવાનું ઠેકાણું છે. પછી એવી રીતે તે બ્રહ્માર્પણ થયાં પછી તે પુણ્ય જેમ બ્રહ્મરૂપ થાય છે તેમ પાપ પણ બ્રહ્મરૂપ અને નાંખનારો પણ તેની સાથે બ્રહ્મરૂપ કૃષ્ણરૂપ થાય છે. આ પરથી શું ઠેરે છે ? તો પાપરૂપ અને પુણ્યરૂપ પણ ‘તત્સત્ બ્રહ્માર્પણ’ કરવાની જરૂર છે. આ પરથી જો કોઈ એમ કહે કે “સત્પુરૂષને ત્યાં પોતાનું પાપ સમજી પુષ્કળ લોકો ગમે તે વસ્તુ આણી નાંખે છે અને તેમને પોતાને તો તે વસ્તુનો કંઈ ઉપયોગ નથી અને તે ઉપયોગ કરતાપણ નથી; પરંતુ જે વસ્તુ જ્યાં આપવી યોગ્ય નથી એવે ઠેકાણે જો તે સત્પુરૂષે તે વસ્તુનો દુરૂપયોગ કર્યો તો પછી કેમ ? તો એમ સમજો કે તે વસ્તુ સત્પુરૂષને આપી એટલે તે સત્ અવસ્થામાંજ જઈ પડી અને સત્પુરૂષ જો બ્રહ્મરૂપ છે તો તે જો તે વસ્તુનો દુરૂપયોગ કરે તો પણ તે જ્યાં જશે ત્યાં બ્રહ્મરૂપજ કરશે. જેને તે વસ્તુ આપવી ઉચિત નથી તેવાને પણ જાણીજોઈને સત્પુરૂષ તે ચીજ આપે છે એવા હેતુથી કે તેમને બ્રહ્મરૂપ અવસ્થા આવે; એટલે સ્વભાવિક રીતે તો તે વિસંગત દેખાય. સત્પુરૂષની ઈચ્છા પ્રમાણેજ જે

કરવાનું છે તે જ્યાંસુધી તે સત્પુરૂષ તરફથી થાય નહીં ત્યાંસુધી તમારા વ્રતની સમાપ્તિ થતી નથી; અને આ માટેજ સત્પુરૂષ બાણી જોઈ એમ કરે છે. સમાપ્તિનો એટલો સારી અને ખરાબ અવસ્થાના સમાન અનુભવ માટે તેમની આ યુક્તિઓ છે. તેઓ તે વસ્તુ ચોરને અથવા દુર્ગ્યસનીને આપે તોપણ તે બ્રહ્માર્પણજ. ચોર, રાંડ, અને બાળા એકજ, એવી સમાન બુદ્ધિ થશે તે વખતે સમાપ્તિનો અનુભવ આવશે. સત્પુરૂષ પણ પરમેશ્વરજ છે; તે જે કરે તે જગતને સમાપ્તિનું ફળ આપવા માટેજ કરશે એમ સમજવું.

મહારાજે પૂછ્યું, કાલે ગ્રહણ વખતે કોઈએ પુરસ્કરણ કર્યું હતું કે ? તેપરથી કેટલાક લોકો “હા મહારાજ, કોઈએ જપ તો કોઈએ ભજન તો કોઈએ પ્રદક્ષણા વગેરે કર્યાં, એમ ઉત્તર આપ્યો. મહારાજે કહ્યું. “સાડું થયું” પુરસ્કરણ એટલે ખૂબવર્ષે જે એક પગલું આગળ જવાય છે તે ફળ થોડા વખતમાં મેળવવાનો આ ઉપાય છે. ચરણ એટલે પગ, જેટલાં પગલાં આગળ જવાનું છે, તેમાંથી એક પગલું આગળ નાંખવું (મૂકવું, જરૂં), એટલે એક પરીક્ષા પાસ થવી. થોડા વખતમાં પાસ થવાની આ યુક્તિ છે.

શનિવાર, તા. ૧૬ ઓગસ્ટ, ૧૯૨૪ શ્રાવણ વદ ૨ શકે ૧૮૪૬
 જે અત્યંત અપવિત્ર તેજ પૂર્ણ પવિત્ર-કઠણ માર્ગ વગર
 આત્મા શુદ્ધ થતો નથી-જગતની ઉત્પાત પૂર્ણ
 અમંગલમાંથી અને તેજ પૂર્ણ મંગલ-પૂર્ણ અપવિત્ર
 જે સાંઘમૈલા તેમાં હોયાં શિવાય પવિત્રપણું
 એટલે અખંડ સુખ નથી-કોઇપણ જાતીનો
 પૂર્ણ સત્પુરુષ તે સાંઘમૈલાજ.

ખો દવાને બળ, અક્કલ અને તેને લાયક સાધન જોઈએ.
 આ બે ત્રણ પ્રકાર હોયાં શિવાય રીત પ્રમાણે (ફકત) ખોદ્યાથી
 વસ્તુ મળવી શક્ય નથી.

“ નાના રત્ના વસુંધરા ”

“ વસુંધરા ” એટલે પૃથ્વી, વસુ=ધન. ધન એક પ્રકારનું
 થોડુંજ હોય છે. અનેક પ્રકારનાં સારાં માઠાં ધન હોય છે. સારું
 પણ ધનજ અને માઠું પણ ધનજ. જે ખરાબ હોય તે પણ
 રત્ન જેવાં અને સારાં હોય તે પણ રત્ન જેવાં. પરંતુ વ્યવહારમાં
 સારી વસ્તુને રત્ન નામ આપવામાં આવ્યું છે. સારી વસ્તુ હોય
 એટલે કહે છે કે, “ કેવી રત્ન જેવી છે ! ” “ આ છોકરો કેવો
 રત્ન જેવો છે, આ છોકરી રત્ન જેવી છે. ” વગેરે કહેવાનો વહી-
 વટ છે. કોઈ બાઈ પ્રસૂત થાય અને શું આવ્યું એમ પૂછવામાં
 આવે તો પુત્ર રત્ન અથવા કન્યા રત્ન થયું એમ કહે છે. ટુંકામાં
 સારાંપણાંનું વર્ણન કરવા માટે રત્નની ઉપમા આપે છે. રત્ન એ
 પ્રત્યક્ષ સારું છે. કારણ સારાપણું તેમાં પૂર્ણપણે છે એમ ઠર્યું છે.
 જેમ સારી વસ્તુને રત્ન કહેવામાં આવે છે તેમ પૂર્ણપણે ખરાબ
 વસ્તુ હોય તેને પણ રત્ન કહેવું. તેથીજ નાના રત્ના વસુંધરા
 એમ કહ્યું છે. તેવીજ રીતે સમુદ્રને રત્નાકર કહે છે. ચૈદ રત્નો
 સમુદ્રમાંથી નીકળ્યાં એમ કહે છે. ચૈદ રત્નમાં જે ચૈદ વસ્તુ છે

તે બધાંને રત્નજ કહી છે. તે ચૈદ્રમાંથી કેટલીક ઉત્તમ અને કેટલીક તદ્દન ખરાબ પણ વસ્તુ છે. “લક્ષ્મી કૌસ્તુભ પારિજાતક સુરા” એવો એક શ્લોક છે. લક્ષ્મી વખતે પ્રાદ્યણે તે બોલે છે. તેમાં ચૈદ્ર રત્ન ગણાવ્યાં છે. લક્ષ્મી, પારિજાતક ઇત્યાદિ કેટલીક સારી અને સુરા હલાહલ વિષ જેવી કેટલીક ખરાબ વસ્તુ પણ તેમાં છે. એ પરથી શું થયું તો તમોએ જેને સારી માનેલી વસ્તુઓ છે તેનેજ રત્ન કહેવાં એમ નથી પણ ખરાબને પણ રત્નજ કહેવાં. તમો જેને સારાં સારાં સમજો છો તે અધકચરાં સારાં હોવા છતાં તમો તેને પૂરાં સારાં માનો છો. તેથી તે સારાંને રત્ન કહેવાનો તમો રિવાજ પાડો છો; પરંતુ ખરાબને કોઈ રત્ન કહેતું નથી, કારણ તે ખરાબ અધકચરાં (અપૂરાં) હોય છે તેથી. જો તે પૂરે-પૂરાં ખરાબ હોય તો તેને રત્નજ કહેવાં જોઈએ, પરંતુ તેને પણ તમો રત્ન નામ આપવાને રાજી નથી તો અપૂરાં ખરાબને તો શું તમો રત્ન કહેશો ! જે ખરાબમાં ખીન્નું

જે અત્યંત અપવિત્ર ખરાબ ઉમેરવાની જરૂર પડતી નથી એવું તે પૂર્ણ પવિત્ર. જે પૂર્ણ ખરાબ અથવા જે સ્વયંભૂ પૂર્ણ ખરાબ હોય, તો તેને રત્નજ સમજવું.

હલાહલના કરતાં પૂર્ણ વિષ ખીન્નું નથી તેથી તે રત્નજ. તેવીજ રીતે જે અત્યંત અપવિત્ર તે પૂર્ણ પવિત્ર એવો સિદ્ધાંત છે. પૂર્ણ અપવિત્ર હોય તેને પવિત્ર કરવાને ખીન્નું સાધન નથી. તેથી એવી વસ્તુ પવિત્રજ. એનું ઉદાહરણ ગુ, જેને પૂર્ણ અમંગળ, અપવિત્ર માન્યું છે. તેને પવિત્ર કરવાને કંઈ સાધન નથી. તે સ્વયંભૂ ખરાબ છે. એવી જે વસ્તુ તે પૂર્ણ પવિત્ર અને રત્ન જેવી સમજવી. ત્યારે શું ગુ પવિત્ર છે, રત્ન છે ? તો, ગુ એ પવિત્ર રત્ન હોવા છતાં તમો તેને માનતા નથી તેથી તમારે લેખે તે પવિત્ર અથવા રત્ન નથી. છતાં હું કહું છું કે ગુના કરતાં પવિત્ર વસ્તુ ખીજી નથી; અને જો કદાચિત્ હોયજ તો તેનો પહેલો નંબર થશે

અને ગુનો ખીજે નંબર આવશે. એ ઉપરથી તમે એમ પૂછો કે “ગૂને જે એટલી પવિત્ર વસ્તુ ઠેરવી છે, એને આપણને તો ચિત્ત શુષ્કિની આત્માની પવિત્રતાની જરૂર છે, તો ગુથી તે કાર્ય થશે કે? અને એમ જે હોય તો ચિત્તશુષ્કિ માટે વિવિધ તરેહનાં અનુષ્ઠાન કરવા કરતાં આ તો સહેલું છે. આના જવાબમાં હું કહું છું “હા, સહેલું છે.” આ ઉપર ફરી એવો પ્રશ્ન થાય છે કે “ત્યારે લોકોમાં એ વહિવટ કેમ નથી?” તો હું કહું છું. શું કહું તમે એ શા માટે વહિવટ પાડ્યો નહીં? જે પવિત્ર થવું હોય, ચિત્તશુદ્ધિ કરી લેવી હોય તો ગુ ખાવ. “બાબા, તમે આવી વાતો કહો છો, તો તમને ગુરૂ કેમ મનાય?” ત્યારે હું કહું છું “ના માનો” “દુનિઆમાં જે કોઈએ કયું નથી તે કરવાને તમે અમને શા માટે કહો છો? પરંતુ દુનિઆને પોતાનો આત્મા પવિત્ર થાય, ચિત્તશુષ્કિ થાય, એવી ઇચ્છા પણ ક્યાં છે? હઝારોમાં એકાદને એવી ઇચ્છા હોય છે અને તે એકાદને એવી ઇચ્છા થાય કે તરત તે તેમ કરે પણ છે. તે ગુમાં આળોટે છે. ‘એટલો સહેલો ઉપાય છે તો આપણે એ કરીએ, ચાલો’ એમ જે તમે કહો તો હું કહું છું કે કરો પરંતુ તેમ કરવું જે તમને કઠણ લાગે તો તેનું ફળ નથી. જેમ સાકર, આંખા મ્હોરનો ભાત, અથવા હાપુસ, પાયરીની કેરી વગેરે માટે જીવ તણાય છે, તેવી રીતનો પ્રેમ તે ગુ માટે આવવો જોઈએ. ખરાબ વસ્તુમાંથી પણ પ્રેમ ઉત્પન્ન થાય છે. જેમ લસણ, કાંદા ખાય છે તેની શું થોડી વાસ આવે છે? તેમાં શી મીઠાશ કે શું સુખ છે? ખીડી પીઓ છો, તંબાકુ પીઓ છો, એમાં શી લહેજત? ઉલટી ઉઘરસ આવે છે. દારૂ પીતાં નાક મ્હોં વાંકું ચુકું કરો છો કારણ તે બળતો બળ-તોગળાં નીચે ઉતરે છે. છતાં ઘડી બે ઘડીએ તે પાછો જોઈએ. એવી રીતે ખરાબમાં લહેજત હોય છે. જે કે તેમાં સાકરની મીઠાશ આવતી નથી તો પણ તેમાં અનેક પ્રકારની લહેજત છે.”

તે ગુમાં તમને પ્રેમ ઉત્પન્ન થતો નથી તેથી ચિત્ત શુદ્ધિ થતી નથી. કોઈને પણ તેના પર પ્રેમ નથી એજ સાચું છે. બધાંનેજ જો તેના પર પ્રેમ હોત તો તે વડે પવિત્રપણું પણ આવ્યું ન હોત. કોઈનેજ જો તેનો પ્રેમ ન હોય ને એકદાનેજ તે પર પ્રેમ આવે તો તે એક પવિત્ર થશે. ગુમાં વિશેષ મીઠાશ અને લહેજત છેજ. પરંતુ તે જેના નશીબમાં હોય તેના. નાનાં છોકરાં પણ કોઈ પાસે ન હોય ત્યારે હથેલું ચુંથતાં ને ખાતાં બેસે છે. તેને તે ખાવાને જો પ્રતિબંધ કરીએ તો તે છોકરું ઉલટું વધારે રડે છે. તે ગુમાં લહેજત અથવા તેને તે પર પ્રેમ હોયાં શિવાય શું તે છોકરું ગુ ખાય છે? તમો કહોશો ‘બાબા, તે છોકરું નાનું અજ્ઞાની હોય છે, તેને સમજ નથી’ અરે સમજ કેમ નથી? તેને મીઠાશ લાગેલી સમજાય છે. ને તેથીજ તો તે ખાય છે ને? તેની મીઠાશ તે નાનપણની અવસ્થામાંજ હોય છે અથવા તો જો કોઈ મોટો થયો હોય છતાં નાનપણની અવસ્થામાં જાય તેને હોય છે. ગુ ખાઈ પવિત્ર થવું એ જેટલું સહેલું છે, તેટલુંજ કઠણ પણ હોઈ બધામાં શ્રેષ્ઠ છે એ ખરું; પરંતુ જેને નશિબે તે બાબુ તેના પર આવી તે એકજ પૂર્ણ પવિત્ર થયો. પછી તેની મારફતે હજારો જણા ગુ ખાધાં શિવાય પણ પવિત્ર થાય છે. તેથી તમારે લોકોએ પણ તેવી રીતે તમારી જાતને પવિત્ર કરી લેવાની જરૂર નથી. કારણ ગુના કરતાં તેથી આગળ અમે તેટલું અપવિત્ર હોય તો પણ તેનાથી પણ આગળ જે અવસ્થા છે એટલે પવિત્ર અને અપવિત્ર એ બે બાબુની આગળની જે અવસ્થા છે તે અવસ્થામાં જે પૂર્ણપણે ગયો છે તેની સાથે જો તમો સંબંધ બાંધો છો, અથવા જોડ સાંધો છો, તો સ્વભાવિકજ છે કે તે જોડ (સંબંધ) જેમ મજબુત બને તેમ તેમ તમને પણ તેજ ફળ મળશે.

કઠણ માર્ગ વગર આત્મા શુદ્ધ થતો નથી. પણ તે કઠણ

માર્ગ હોય છતાં અને તેની કઠણાશનો અનુભવ આવે છતાં તે
આપણને સ્હેલો લાગવો જોઈએ. તો
કઠણુ માર્ગ વગર આત્મા શુદ્ધ થાય છે. જે શુ ખાય છે
આત્મા શુદ્ધ થતો તેને લોકો પવિત્ર માને છે. ગાય શુ ખાય
નથી. છે તેથી તે પવિત્ર. શુ પેટમાં જાયો
અને પવિત્ર થાય. પરંતુ પ્રત્યક્ષ (ખરેખંડે)

શુ ખાઈ શકાતું નથી તેથી શુ ખાનારી ગાયનું છાણ મનુષ્યે ખાવું એમ
કહ્યું. ગાયનું છાણ, ગોમૂત્ર, દહીં, દૂધ, ઘી વગેરે એકત્ર કરી
પચ્ચગવ્ય કરી ચિત્ત શુદ્ધિ માટે તે ખાય છે. ખંડ કહીએ તો
ગાયનું છાણ અને ગોમૂત્રજ લેવાં જોઈએ અને લેનારા તેજ લે
છે. પરંતુ તે લેવામાં ખરાબ લાગે અને એકલાં લેવામાં આવે તો
ગરમી પણ વધી જાય એ ઉદ્દેશથી દહીં, દુધ, ઘી એ ત્રણ અંદર
વધારામાં નાંખવાં એમ ઠરાવનારે ઠેરવ્યું. તે પણ ત્રણે વસ્તુ
ગાયનીજ હોય છે તેથી લેવામાં આવે છે. ગાયનું છાણ, મુત્ર
ખાવામાં આવે તો પરંપરાથી માણસનાંજ શુ ખાધા ખરોખર થાય
છે; કારણ ગાય પણ માણસનુંજ શુ ખાય છે. એકંદર શુ ખાવું
જોઈએ એમ નિર્ણય થયો.

આ ઉપરથી કુતર્કી લોક એવી કલ્પના કરે કે “ગાયનું
છાણ ખાઈએ તો શુ ખાધાનુ પ્રાણ મળે છે. તો ડુકકરો પણ માણસનું
શુ ખાય છે. તેમનું શુ ખાઈએ તો પવિત્રતા આવશે કે? “તો હું
કહું છું કે ગાયની જે યોગ્યતા તેજ ડુકકરની; પરંતુ તમો માણસો
છો; તમારે સાંઝે સાંઝે જોઈએ. જો કે ગાય શુ ખાય છે છતાં
તેનાં છાણની ખરાબ વાસ આવતી નથી તેથી તમો તે લો છો.
પરંતુ ડુકકર જે હથે છે તેમાં દુર્ગંધ વધારે હોય છે તેથી તમો
તે લેતા નથી. પરંતુ જો તે લો તો બહુજ સાંઝે. પ્રત્યક્ષ પરમેશ્વરે
વરાહ અવતાર લઈ ડુકકરનું પવિત્રપણુ દેખાડી આપ્યું કે પરમ
પૂજ્ય અવસ્થા ત્યાં છે. પરંતુ ડુકકરના શુનો ઉપયોગ તમો
કરવાનાજ નહીં. માટે તત્વવેત્તાઓએ ગાયના છાણની યોજના કરી

મૂકી છે. તમારા જીવનું પુષ્કળ અપવિત્રપણું દેખાય તો પંચગવ્ય લેવું, અથવા છાણુમુત્ર લેવું; નહીં તો કંઈનહીં તો ગાયત્રી પુછડીએ તો હાથ લગાડવો.

સારાંશ, પૂર્ણ અપવિત્ર વસ્તુ પવિત્ર સમવી. માણુસોમાં પણ કેટલાક કેટલાક લોકો અપવિત્ર ઠર્યા છે. તેમાં પણ પૂર્ણ અપવિત્ર ચવનથી ખીજે કોઈ નથી.

ન નીચો યવનાત્પર:

એવા પૂર્ણ અપવિત્રની પાસેથી પણ પૂર્ણ પવિત્રતા કરી લેવાય છે. એવી એક જીની રીત ધ્યાનમાં આવે છે કે અભડાયલાં કપડાં વા અશૌચવાળાં શાલ વગેરે જેવાં ભારે કપડાં જે ઘોઘ શકાતાં નથી તે કોઈ ઓળખીતો હજરત હોય તો તેને બોલાવીને કહે છે કે “હજરત, આ કપડાં બે ચાર દિવસ તમારે ત્યાં રાખો.” તે હજરત પણ જીના રિવાજનો, તેને પણ ખબર હોય છે, તેથી તે પણ રાજી થાય છે. પછી તે હજરત બે ચાર દિવસ તે કપડાં પોતાને ઘેર રાખી પાછાં આપી જાય કે તે પવિત્ર થયેલાં ગણવામાં આવતાં. આ મુસલમાનનું થયું. આજ પ્રમાણે અપવિત્ર થયેલાં ભારે લૂગડાં ઘોખીને ત્યાં પણ રાખીને પવિત્ર કરી લેવાનો વહિવટ છે. બ્રાહ્મણને આ નિયમ ખબર હોય છે કે તેની પાસે એ વસ્તુ રાખી કે તે પવિત્ર થાય છે. નહીં તો તો ગોમૂત્ર વગેરે છાંટી તે વસ્તુ શુદ્ધ કરી લેવી પડે છે. તેથી તે તેમ કરે છે. આ ઉપરથી એ સિદ્ધ થયું કે વધુ અપવિત્ર પાસેથી કમી અપવિત્ર વસ્તુ શુદ્ધ કરી લેવાય છે. ત્યારે આપણું શરીર એ પણ એક કપડુંજ છે. આ શરીર વડે જે કાંઈ વિરૂદ્ધ વિરૂદ્ધ કર્મો થયાં તેને લીધે તે શરીર અપવિત્ર થયું. પરંતુ તે અપૂર્ણ રીતે અપવિત્ર થયું તે બે પૂર્ણ પણે અપવિત્ર થાય તો તેને પવિત્ર ગણવામાં આવે; પરંતુ તે અપૂર્ણ હોય છે તેથી તે અપવિત્ર પણાનું પરિણામ હુઃખરૂપે શરીર પર, જીવ પર, મન પર થાય છે.

જગત્ની ઉત્પત્તિનું કારણભૂત જે છે તે બધાંથી પૂર્ણ અમંગલ, ખરાબ, અપવિત્ર, અને અશુદ્ધ છે. તે કેવળ અપવિત્ર અમંગલ વગેરે છે તેથી તેજ પૂર્ણ મંગલ જગત્ની ઉત્પત્તિ પવિત્ર અને શુદ્ધ પણ તેજ છે. પૂર્ણ પૂર્ણ અમંગલમાંથી અમંગલ, અપવિત્ર, અશુદ્ધ જે છે તેને અને તેજ પૂર્ણ આધારે ખરાં મંગલ પવિત્ર અને શુદ્ધનો અમંગલ. અનુભવ લેવાનો છે. પરંતુ અપવિત્ર અમંગલ અમંગલ અને ખરાબ એવા જે તમો છો તે તેનો અનુભવ લો છો, તે તમો ખરાબનો અપવિત્રપણાનો નાશ કરવાને જે ક્રિયા કરો છો તેને લીધે તે અનુભવ આવે છે. કારણ તે અપવિત્ર સ્વયંભૂ છે પરંતુ ક્રિયા સ્વયંભૂ નથી. તે સ્વતઃ સિદ્ધ હોવાને લીધે તેનો નાશ કરવામાં તમારી કૃતિનું શું આવે ? તે કૃતિ વડે તેનો નાશ થતો નથીજ પરંતુ તેની પૂર્ણતામાં કમીપણું આવે છે અને તે અપૂર્ણતા તમને બાધક થાય છે.

આ ઉપરથી શું સાબીત થયું કે સ્વયંભૂ જે ખરાબ તેનો નાશ કરવાને જીવે શરીરદ્વારા પ્રયત્ન કર્યો, પરંતુ તે અપૂર્ણ થયો; અને તેને લીધે શરીરમાં અપવિત્રપણું આવ્યું. જેમ વાઘને પકડવાની અથવા જીતવાની તમારી શક્તિ નથી, પરંતુ તેનું હિંસ્રપણું કહાડવા માટે કંઈ અપૂર્ણ ક્રિયા થાય તો તે ગમે ત્યારે પોતાનો હિંસ્રપણાનો ગુણ પ્રકટ કરી તમારી ઉપર ઉલટશે અને તેને લીધે તમારોજ નાશ થશે. તમારો પૂર્ણ નાશ ન થાય તો પણ તમો ઘાયલ તો થશોજ. તે પ્રમાણે તે સ્વયંભૂ અપવિત્રને પૂર્ણ પવિત્ર કરવાનું સામર્થ્ય હોય તો તેનો નાશ થઈ શકશે. તે એક સત્-ક્રિયા છે અને તે કરનારા કરે છે. સ્વયંભૂનો નાશ કરવો એટલે તે વાઘનો પૂર્ણ નાશ કર્યા જેવું થશે. પરંતુ એમ છે તો પણ તે સ્વયંભૂનો નાશ કરવા માટે જે અપૂર્ણ ક્રિયા થાય તો તે વાઘથી જેમ જખમી થયા તેવું કંઈ થતું નથી. એ અધુરી સત્ક્રિયાનો પણ સારોજ ફાયદો થાય છે.

મુસલમાન જાતનો ધર્મ એટલે શુદ્ધ અપવિત્રપણું, જેમાં કૃતીનાં પવિત્રપણાંનો લેશ પણ નથી, એવું અપવિત્રપણું જે મુસલમાનમાં આવ્યું હોય તે સાંઘમૈદલા. પરંતુ શરીર અને આત્મા અધુરી ક્રિયાથી અપૂરે અપવિત્ર થયો છે તેથી જન્મ-મરણના ફેરા અને સુખ દુઃખના ભોગ છે. એક તો પૂર્ણ રીતે પવિત્ર થવું કે પૂર્ણ અપવિત્ર તો થવું. એકમેકમાં એકમેકની ભેળભેળ નહોતી જોઈએ.

આત્માને જે પહેલી વાસના થઈ તેજ પહેલું વસ્ત્ર. તેજ વાસનાને લીધે પછી તેણે શરીર રૂપી બાહ્ય વસ્ત્ર, તૈયાર કરી લીધું. વસ્ત્રન એટલે વસ્ત્ર. એટલે કે શરીર એ આત્માનું વસ્ત્ર ઓઢવાનું છે. આરંભમાં થયેલી વાસના તૃપ્ત કરવા માટે જે સારી માહી ક્રિયા કરવામાં આવે છે, તે પૂર્ણ અથવા અપૂર્ણ થાય તો તેનું પરિણામ શરીરપર થશેજ. જેમ ઘાસલેટનો કારભાર કરીએ તો દુર્ગંધ આવેજ, અથવા કોલસાનાં કામ કરનારનાં કપડાં અને શરીર કાળાં થાયજ તેમ આપણા જીવ વડે શરીર રૂપ સાધનથી જે ક્રિયાઓ કરવામાં આવે છે તેને લીધે તેનું પરિણામ આપણાં શરીર પર, જીવ પર, મન પર થઈ આપણાં મન અને જીવ અપવિત્ર થાય છે. તેને પૂર્ણપણે પવિત્ર કરી લેવા માટે જેમ અભડાયલાં ભારે કપડાં મુસલમાનને ત્યાં મૂકી પવિત્ર કરી લેવામાં આવે છે, તેમ આપણાં જીવ મન અને શરીર પવિત્ર કરી લેવાને બીજું સાધન ન હોવાથી આ શરીર રૂપી ભારે કપડું જીવન મન સહિત જે પૂર્ણ અપવિત્ર એટલે પૂર્ણ પવિત્ર એટલે કે પૂર્ણ પવિત્ર અને પૂર્ણ અપવિત્રની પેલી પાર જે છે તેજ સાંઘ મૈદાના તાગામાં આપવાં જોઈએ.

આ શા માટે ? તો આપણને પૂર્ણ પવિત્રપણાંનો અનુભવ આવે તે માટે; તો જેનો અનુભવ લેવો પડે છે તેની ઉલટી બાજુમાં (અવસ્થામાં) હોયાં શિવાય તેનો અનુભવ આવતો નથીજ. ત્યારે આપણે જો પૂર્ણ પવિત્રપણાંનો અનુભવ લેવો હોય તો

આપણે પૂર્ણ અપવિત્ર અવસ્થામાંજ રહેવું જોઈએ. એટલે પવિત્રપણામાં રહી અપવિત્રપણાનો અનુભવ અને અપવિત્રપણામાં રહી પવિત્રપણાનો અનુભવ લેવો. આપણે બ્રાહ્મણ હિંદુ છીએ તેથી પવિત્રજ છીએ એમ હંમેશ કહ્યાં કરીએ છીએ, પરંતુ પવિત્રપણાનો અનુભવ આપણને નથી. ત્યારે પછી આપણે પૂર્ણ પવિત્ર છીએ એમ શા પરથી સમજવું? તો પૂર્ણ પવિત્રતાનું જે પૂર્ણરૂપ એટલે અખંડ સુખની પ્રાપ્તિનો અનુભવ જો આપણને આવવા માંડે તો આપણે પૂર્ણ પવિત્ર છીએ એમ સમજીશો. ત્યારે તો તે અનુભવ આવવા માટે તેથી ઉલટી બાજુ

પૂર્ણ અપવિત્ર જે પૂર્ણ અપવિત્ર જે સાંઘમૈલા કે જેમના સાંઘમૈલા તેમનામાં યોગથી પૂર્ણ પવિત્ર અખંડ સુખનો હોવાં શિવાય પવિત્ર-અનુભવ મેળવાય છે, એવા સાંઘમૈલાનાં પાણું એટલે અખંડ ઘરમાં ગયા શિવાય તે પૂર્ણ પવિત્રપણાનો સુખ નથી. એટલે અખંડ સુખનો અનુભવ આવવો

શક્ય નથી. આ ઉપરથી તમે કહેશો કે તમે તો બ્રાહ્મણ છો છતાં મુસલમાનનું માહાત્મ્ય કેમ વધારો છો? "તો, અરે, મને જે બ્રાહ્મણપણું આવ્યું તે તે પૂર્ણ અપવિત્ર અવસ્થામાં ગયાથીજ તો આવ્યું. પૂર્ણ પરબ્રહ્મનું ભાન અથવા તેમાં જે અખંડ સુખની લહેજત છે તે મળવા માંડે એટલેજ ખરો બ્રાહ્મણ, અને તે લહેજત પૂર્ણ અપવિત્રપણું મળે એટલેજ મળે છે. એવા છે ભાઈ સિદ્ધાંત.

અરે, આપણે ઉત્તમ ઉત્તમ પદવાન્નનો સ્વાદ લઈ સમાધાન મેળવવાનું છે તો પ્રત્યક્ષ રીતે આપણેજ અન્ન અથવા પંચ પદવાન્નો બની આપણે આપણી મેળે કેવી રીતે તૃપ્ત થઈ શકીએ? ખાવાના પદાર્થથી ખાનાર આપણે જુદા હોવા જોઈએ. આપણે પૂર્ણ પવિત્ર જે અખંડ સુખ તેનો ઉપભોગ લેવો છે એટલે કે તેને ઉપભોગ્ય બનાવવાનું છે, તો તેનાથી ઉલટી બાજુ જે પૂર્ણ અપવિત્ર સાંઘમૈલા છે તેનામાં રહ્યાં શિવાય તે અનુભવ કેવી રીતે આવે? એટલે કંઈ મુસલમાનનું શરીર લેવાનું કારણ

નથી. શરીર ગમે તે જાતીનું ભલેને હોય, પરંતુ સાંઘમૌલા જે અવસ્થા જે ગુણધર્મવડે આવી હોય છે તે ગુણધર્મ પ્રાદ્યુષ્ જાતી સહિત કોઈ મનુષ્ય પ્રાણીમાં આવે કે તે સાંઘમૌલાજ થાય છે અને ત્યારેજ તે પૂર્ણ પવિત્ર જે અખંડ સુખ તેનો અનુભવ લેવાનો અધિકારી બને છે. પ્રાદ્યુષ્ ધર્મ કહો, કે કોઈ પણ ધર્મ કહો, તે તે ધર્મ પ્રમાણે પૂર્ણપણે ચાલીને જે પુણ્ય લેશું થાય છે તેજ પુણ્ય એની મેળે આપણને અખંડ સુખ અને પવિત્ર પણનો અનુભવ આપે છે એમ નથી, પણ સાંઘમૌલા પાસે તેમના ધર્મનું જે પુણ્ય લેશું થયું હોય તે આપણી પાસે લઈ આપણે આપણા ધર્મવડે જે કંઈ પુણ્ય કર્યું હોય તે તેમને આપવું પડે છે; એટલે મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે જે પુણ્યના ગુણધર્મ હોય તે ગુણધર્મ આપણી પાસે લઈ તેને બદલે આપણા ધર્મના પુણ્યના ગુણધર્મો તેમને આપવા જોઈએ. આપણે આખ્યાં શિવાય તેમના તરફના આપણને મળતા નથી અને તેમના એટલે સાંઘમૌલાના આપણને મળ્યાં શિવાય આપણું જે પવિત્રપણું અથવા આપણી પાસે જે અખંડ સુખ છે તેનો અનુભવ લઈ શકાતો નથી. આ પૈસા પડે છે. આપણે પુષ્કળ પૈસા કમાયા પણ તે પૈસાજ પ્રત્યક્ષ રીતે આપણને આપણને સમાધાન થતું નથી; પણ તે પૈસા વાણિજ્યાને ત્યાં આપી, વાણિજ્યાએ વાણિજ્યાપણાની રીતનું જે ધાન્ય લેશું કરી રાખ્યું છે તે આપણે લઈએ નહીં ત્યાં સુધી આપણને ખરૂં સમાધાન મળતું નથી. તેથી તે ધાન્ય આપણને મળે તે માટે તે બનિયાને પૈસા આપવા માટે તે ભેગા કરવાજ પડે છે. તેવુંજ આ છે. આપણા આપણા ધર્મ વડે લેશું કરેલું પુણ્ય આપણું આપણને ઉપયોગી થઈ પડતું નથી; તેવીજ રીતે સાંઘમૌલા પાસે જે તેમની રીતનું પુણ્ય છે તે પણ તેમના ઉપયોગમાં આવતું નથી. તેથી આપણે સ્વધર્મો ચરણ વડે ખૂબ પુણ્ય લેશું કરવું અને તે સાંઘમૌલાને આપવું; એટલે સાંઘમૌલા પાસેનું પુણ્ય આપણી પાસે આવી તેના યોગ વડે પૂર્ણ પવિત્ર, ખરૂં એવું જે અખંડ સુખ

તેનો અનુભવ લેવામાં આવે છે. આવો તદ્દન પકડો નિયમ છે. કોઈ કહેશે ‘ અમે અમારા ધર્મ પ્રમાણે પુષ્કળ પુણ્ય લેશું કર્યું છે, પણ તે આપવાને સાંઘમૈલાજ ન હોય તો તે ક્યાં નાંખવું ? અરે ક્યાં નાંખવું ? પૂર્ણ સત્પુરૂષ કોઈ પણ જાતીમાં હોય તો

પણ તે સાંઘમૈલા વગર થયેજ નથી હોતો;

કોઈ પણ જાતનો તે સાંઘમૈલાજ તો હોય છે, સાંઘમૈલાને

‘પૂર્ણ સત્પુરૂષ તે કંઈ મુસલમાનીજ આકાર હોવો જોઈએ સાંઘમૈલાજ. એમ નથી. મુસલમાની આકારનો જે પૂર્ણ

પહોંચેલો હોય તેને સાંઘમૈલા કહેવો,

સત્પુરૂષ પણ કહેવો, અને શુદ્ધ બ્રાહ્મણ પણ કહેવો. તેવીજ રીતે બ્રાહ્મણોમાં કોઈ પૂર્ણ સત્પુરૂષ હોય તો તેને સાંઘમૈલા પણ કહેવો અને શુદ્ધ બ્રાહ્મણ પણ કહેવો. તે બે રહ્યાજ નથી હોતા, બે પાણું (દ્વૈત) ત્યાં નથી હોતું. તેથીજ સાંઘમૈલા અથવા સત્પુરૂષ એ નામ તેમને માટે વપરાય છે. બ્રાહ્મણ જાતીનો આકાર એ બ્રાહ્મણી ધર્મ પ્રમાણે પુણ્ય લેશું કરવા માટેજ છે અને મુસલમાન જાતીનો આકાર એ મુસલમાની ધર્મ પ્રમાણે પુણ્ય લેશું કરવા માટેજ છે. એવી રીતે બેઉ બાજુથી પુણ્ય લેશું કરવું એટલુંજ તે તે જાતીના આકારનું કામ છે. જેનું જેનું પુણ્ય હોય તેને તેનેજ તે સુખ આપે એમ કંઈ નથી પણ બેઉ બાજુએ તે પુણ્યની અદલા બદલી થવીજ જોઈએ અને એવી અદલા બદલી થાય છેજ. આવી રીતે બ્રાહ્મણ અને મુસલમાન એવી બેઉ બાજુનું ઐક્યત્વ પામી ખરા અર્થાંડ સુખનો અનુભવ લે છે. આવી રીતે ખરા અર્થાંડ સુખનો અનુભવ લેનારા તેજ હોય છે.

આ ઉપરથી શું સિદ્ધ થયું કે “ નાના રત્ના વસુંધરા. ”

ખરાબ હોય પરંતુ જો તે પૂર્ણપણે ખરાબ હોય તો તે રત્નજ. તેમ મુસલમાન હોય તેથી શું થયું ? તે જો પોતાના ધર્મથી પૂર્ણ હોય તો તે રત્નજ છે.

ખેલાં એવી વિદ્યા હતી કે જે કરે તે ઉધ્ધરી જાય, તેથી ઘેરઘેર પ્રણાયામ વગેરે યોગાભ્યાસ કરતા હતા; પરંતુ કલિયુગમાં યોગ, તપ, અનુષ્ઠાન વગેરે થાય નહીં તેથી પોતાના સ્વધર્માચરણથી બનેલો એક બ્રાહ્મણ અને યવનની રીતે પૂર્ણ બનેલો એક સાંઈ એવા એ બે બન્યા કે તેમના વડે હજારો એક બાળના (બ્રાહ્મણ મુસલમાન) ઉધ્ધરી જાય છે. કલિયુગના લોકો માટે એવી યુક્તિ ઇશ્વરી સંકેતથી થવાની હતી તેથી ખેલાંના જે તત્ત્વવેત્તા બ્રાહ્મણ હતા તેમણે પોતાના તપોબળથી યવનોને ઉત્પન્ન કર્યા. આ યુક્તિ ખેલાં હતીજ; પરંતુ કૃષ્ણાવતારના વખતથી ફરી કલિયુગનાં પ્રાદુર્ભૂત થઈ છે.

